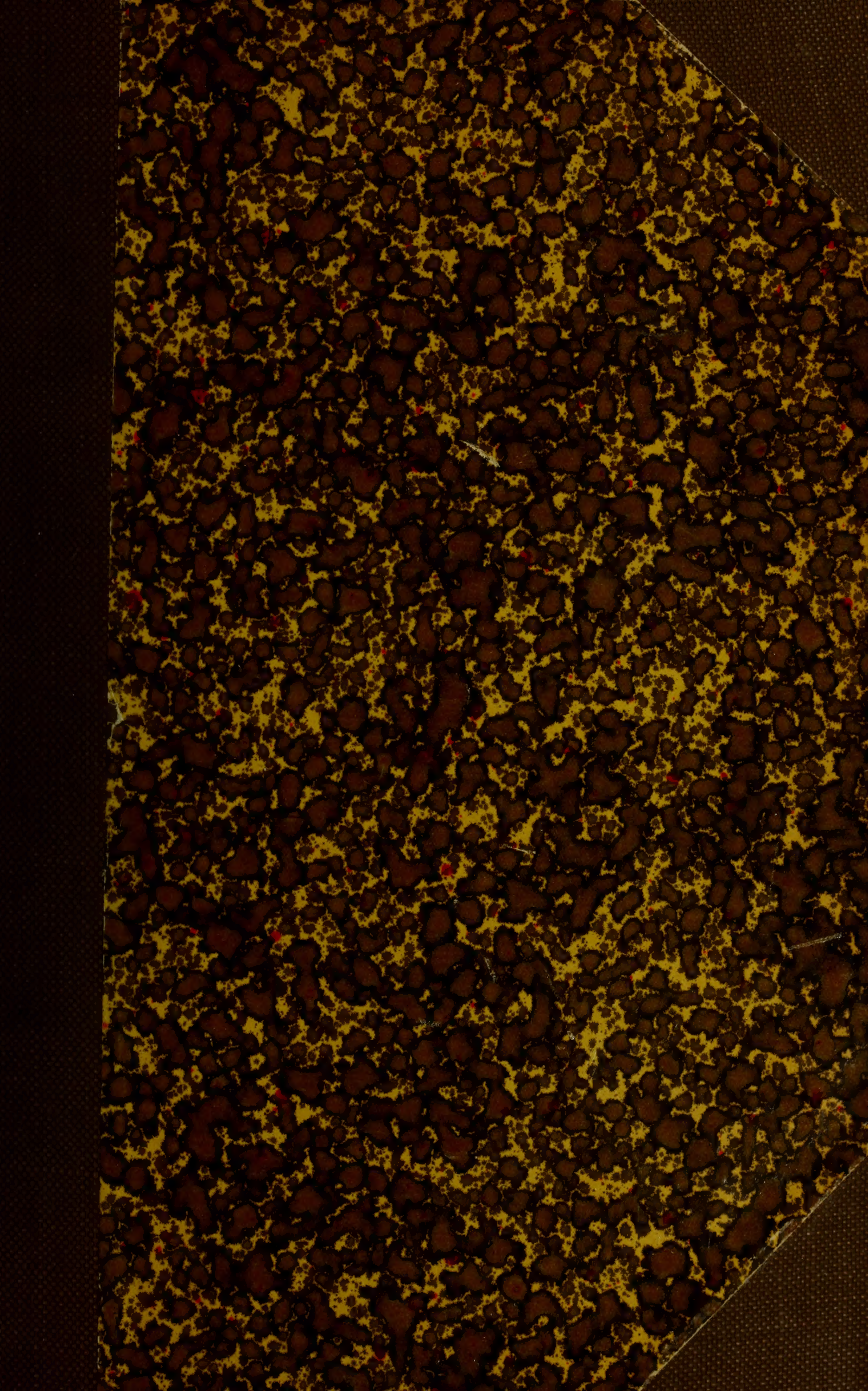

VERHANDELINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

DEEL LVI.

BATAVIA, ALBRECHT & Co. | 's HAGE, M. NIJHOFF.

1907.

INHOUD van DEEL LVI.

(Dit Deel bestaat uit vijf stukken.)

M. Joustra, Karo-Bataksche vertellingen. (1e stuk.)

A. Mathijsen, Tettum-Hollandsche woordenlijst met beknopte spraakkunst (2e stuk.)

J. Alb. T. Schwarz en N. Adriani, Het verhaal van den gulzigaard in het Tontemboansch, Sangireesch en Bare'e. Tekst, vertaling en aanteekeningen. (3e stuk.)

J. Seijne Kok, Het Halifoersch zooals dit gesproken wordt ter Z. O. kust van Ned. Nieuw-Guinea. (4e stuk.)

R. C. van den Bor, Nederlandsch-Sasaksche woordenlijst (Prajaasch dialect). (5e stuk.)

KARO-BATAKSCHE VERTELLINGEN,

MEDEGEDEELD

DOOR

M. JOUSTRA.

I. SI LAGA MAN.
II. SI ADJI DOENDA KATEKOETAN.
III. SARINDOE TOEBOEH.
IV. RADJA KĔTĔNGAHĔN.

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap
V[illegible]

D. LVI

1e Stuk.

BATAVIA, ALBRECHT & Co. | 's HAGE, M. NIJHOFF.
1904.

KARO-BATAKSCHE VERTELLINGEN.

I.

SI LAGA MAN.

INLEIDING.

Dit verhaal wordt veel aan kinderen verteld, en heeft geheel het karakter van onze kindersprookjes als Klein Duimpje en dergelijke.

Evenals van de meeste volkssprookjes, zoo niet van alle, kan men ook van dit verhaal verzekerd zijn, dat het eene bijna onkenbaar geworden mythe is. Voor de vertellers is het een verhaaltje zonder meer, en 't is dus geheel onbewust dat ze hier en daar een trekje geven, waarin de mythische beteekenis nog doorschemert.

Omdat men evenwel den oorspronkelijken zin niet kent, zijn er allicht trekken aangebracht, die geen mythische verklaring toelaten, en mag men evenzeer aannemen, dat de oorspronkelijk mythische bestanddeelen hier en daar van hunne zuiverheid hebben ingeboet. 't Is dus eene gewaagde onderneming, dubbel gewaagd voor iemand, die zich niet bij voorkeur op dit terrein beweegt, eene in bijzonderheden afdalende verklaring te geven. Ik wil daarom slechts dit zeggen, dat naar mijn oordeel het geheel den indruk wekt van een mythe te zijn van de elkander bestrijdende elementen (wind, water, vuur, licht en duisternis, en dan zou ik in Laga Mān de zon willen zien.

Eene in bijzonderheden juiste verklaring zal eerst dan met vrucht kunnen beproefd worden, als men den oorsprong van het verhaal kan aanwijzen.

Zooals het hier ligt, is het, evenals met de andere, ontwijfelbaar overgenomen verhalen het geval is, naar vorm en inhoud volkomen Bataksch geworden en mag dus terecht tot de Karo'sche letterkunde gerekend worden.

Toch zijn er aanwijzingen, dat het zijn oorsprong op vreemden bodem heeft, òf, wat ook zeer goed mogelijk is, eene samensmelting is van vreemde en oorspronkelijke, doch ongeveer gelijksoortige, elementen.

De naam van den in 't slot genoemden grooten roofvogel: manoek si Goerdi[2] (of si Goerda2; men hoort beide even dikwijls) wijst op 't Skrt. 1).

1) **Welke is de etymologie? Aan 't Kar. goerda beantwoordt het Tob.** gorda en dit **brengt v. d. T. in verband met skr. grĕdhra = een gier.** 't Mal. wdb. van Pijnappel en

De Bataks verklaren dien naam met koelikin, den kiekendief, een vrij grooten roofvogel, die in vele verhalen voorkomt, en dan meestal als onheilvoorspellende vogel. Er was dus in de Bat. verhalen plaats voor eene goerda figuur.

Nu is dit verhaal door den geheelen Ind. Archipel verbreid. Ik behoef o. m. slechts te herinneren aan het door Dr. N. Adriani uitgegeven verhaal van Sese nTaola (Verhandel. Bat Gen. Dl. LI, 2de stuk, en Inleiding en vertaling, Dl. LV 1ste st.), waar tal van varianten worden opgegeven, uit het O. deel van den Archipel. Dat het evenwel ook dáár, althans in zijn tegenwoordigen vorm, geïmporteerd is, blijkt m i. onweerlegbaar uit een schrijven, dat ik van Dr. A. ontving.

Zooals bekend, stak Sese nTaola de zee over op een waringinstam. Zeker een zonderling vaartuig! Doch de heele oplossing zit in den naam van dien boom in 't Barée, nl. nunu.

Daar ik hiertoe vrijheid heb, deel ik hier het op die zaak betrekking hebbende uit dien brief mede.

Dr. A. schrijft: . . . . „Zoo is mij ingevallen dat de waringin „(Bar. nunu) die in het Galelareesche verhaal de visch Nunu is, misschien niets „anders is dan de „walvisch" van Jonas. ,,Visch" is in 't Arab. ,nun' (نون) en „Jonas (Junis يونس) heeft dan ook den bijnaam ذوالنون (dzu 'nnun) „de man „van den visch". Het letterteeken ن Hebreeuwsch, is oorspronkelijk zoo genoemd, „omdat het de afbeelding van een visch was . . . . „ . . . . „In de Mal. profetenverhalen wordt van „ikan nun" gesproken, en „is het dus de visch Nun geworden, m. a w. Nun is eigennaam geworden. „Dit is zeker de Galelareesche „visch Nunu". Nu kan dus het verhaal, uit „het oosten ingevoerd door de Barée sprekers, die in „nunu" waringin hooren tot „een in zee drijvenden waringin zijn vervormd."

Mij zij vergund hier in 't kort mede te deelen een verhaal, dat mij in mijn jeugd dikwijls als sprookje werd verteld, en dat bij alle verschil in inkleeding, en zelfs van bijzonderheden, toch in den grond eene zeer treffende overeenkomst vertoont met de hier behandelde vertelling. Ik weet niet of het in eene of andere uitgave van Eur. folklore voorkomt. In ieder geval kan het hier meegedeelde dan dienen om dergelijke verhalen op 't spoor te komen, en is de kans niet uitgesloten, dat daardoor meer licht opgaat ook over de in den Ind. Archipel voorkomende.

Een uit den dienst ontslagen soldaat, niet wetende waar een bestaan te vinden, trekt een groot bosch in, „op wild avontuur" uit. Niet lang is hij in

---

het Jav. van Roorda wijzen op 't skr. garoeda, het voertuig van Wisnoe, en vertalen garoeda (gĕrda) en garoedâ met griffioen. Verder vindt men in v. d. T. nog galoedoe[2], nm. van een fabelachtigen vogel met zeven koppen, en in 't bijvoegsel garoedo[2] (Mĕn. Mal. گرود, griffioen), nm. v. e. fabelachtigen vogel.

't bosch of hij hoort een verschrikkelijk gekraak. Bij onderzoek blijkt dat veroorzaakt te worden door iemand, die met reuzenkracht boomen ontwortelt, en die alsof ze veertjes waren, wegdraagt.

Na over en weer praten sluit de Boomenontwortelaar zich bij den soldaat aan.

Na eene dagreis komen ze aan een open plek, waar een huis staat op welks nok een man zit in erg onbehoorlijke houding, nl. met afgestroopte broek. Op hunne vraag wat hij daar uitvoert, wijst hij hun op 't omliggende land, dat onder water staat. Hij zal nu, daar het windstil is, op eene niet nader aan te duiden wijze het land van 't overtollige water bevrijden.

Ook de Windmaker sluit zich, daar hij evenals de Boomenontwortelaar vrijgezel is, bij den soldaat aan.

Weer een dag later ontmoeten zij een jager, die op de loer ligt. Maar 't wild zien zij niet. Geen wonder, want hij mikt op eene vlieg, die een half uur ver weg is, om haar 't linkeroog uit te schieten! De Scherpschutter voegt zich ook bij hen.

Een ander maal ontmoeten zij iemand, die zijn muts op zonderlinge wijze op 't hoofd draagt. 't Blijkt dat hij in die muts het middel bezit om 't warm of koud te maken. Trekt hij haar over zijn ooren, dan wordt het onuitstaanbaar koud; zet hij ze heel luchtigjes op, dan wordt het onverdragelijk warm. Ook de Mutsedrager voegt zich bij 't gezelschap.

Eindelijk ontmoeten zij een man, die, hoewel op één been loopende, toch behoorlijk snel voortkomt. 't Blijkt dat hij 't andere op zijn rug draagt. Gespt hij dit aan, dan loopt hij met de snelheid van den storm. De Hardlooper sluit zich ook aan.

Men bereikt eindelijk den rand van 't bosch en komt aan eene groote stad. Voor de poort verdringt zich veel volk, want er is eene bekendmaking des konings aangeplakt, waarin zijne dochter tot vrouw beloofd wordt aan hem, die harder kan loopen dan zij.

Natuurlijk meldt onze hardlooper zich voor den wedstrijd aan. Den volgenden dag wordt deze gehouden op eene groote vlakte. Aan 't andere einde is eene bron. De deelnemers moeten daar eene kruik gaan vullen en wie het eerst met de gevulde kruik terug is, zal de prinses huwen. In een oogwenk is de hardlooper bij de bron en laat de prinses ver achter. Hij neemt dus zijn gemak, vindt er 't geraamte van een paardekop, overblijfsel uit een daar geleverden veldslag, gebruikt dien als kussen, en is weldra in diepen slaap. De prinses rept zich wat zij kan, vult hare kruik en is reeds op den terugweg. Nu wordt de zaak toch bedenkelijk! Doch daar treedt de scherpschutter op. Een goed gericht schot treft den paardekop De slaper schrikt wakker, bezint zich even, ijlt dan voort en is nog 't eerst aan den eindpaal.

De prinses wil echter van dezen gemaal niets weten. De koning weet echter raad. Hij deelt den soldaat den tegenzin der prinses mede, en men neemt nu genoegen met eene betaling in geld, zooveel als één man kan dragen. Vooraf wil de koning hem echter onthalen, doch heeft heel andere bedoelingen. Hij brengt hen in een vertrek, waar een rijk maal is toebereid en sluit dan de deur. De

kamer is boven een oven gebouwd, dien de vorst nu duchtig laat stoken. De man met de muts is nu de redder uit den nood! De koning is dan ook totaal uit 't veld geslagen, als hij hen na eenigen tijd springlevend aantreft Om maar gauw van hen af te zijn, zal hij hun 't beloofde geld geven. Maar de boomenontwortelaar is met geen paar zakken tevreden. Weldra torst hij al wat de schatkamer bevat op zijn rug.

De vorst is wanhopig. Hij zendt echter de vertrekkenden een heel leger achterna, om de schatten te heroveren. Maar nu vertoont de windmaker zijne kunsten, en doet alles terugstuiven, kogels en kanonnen incluis. De vorst, uit het venster toeziende, wordt door een terugkeerenden kogel gedood. Ongemoeid trekken nu de lieden verder, 't overige van hun leven rustig genietende van de verworven schatten.

't Karo'sch verhaal dat ik hierachter in Bat. tekst zal laten volgen, vond ik in de nalatenschap van wijlen J. K. Wijngaarden. Slechts een paar geringe verbeteringen van den tekst, alleen van taalkundigen aard, heb ik mij veroorloofd. Met slechts geringe afwijkingen heb ik het zoo eenige malen hooren vertellen. Eens echter hoorde ik een variant, aanmerkelijk afwijkende van de hier gevolgde lezing. Te zijner plaatse zal ik dat gedeelte meedeelen, en dan zal blijken de groote overeenkomst met het correspondeerend gedeelte van Sese nTaola.

Wat den naam van den held van 't verhaal betreft, de beteekenis is duidelijk genoeg. 't Woord laga komt niet veel voor, maar men heeft përkis loemaga = katjirĕngga, een venijnig-bijtende miersoort, en een enkele maal hoort men mĕlaga = mĕrawa = woest, wild. Laga Mān is dus „de geweldige eter".

De loop van 't verhaal is in 't kort aldus:

Bij zijn geboorte gaf zijn vader hem den naam van den geweldigen eter 2), opdat hij in 't leven zou blijven, daar toch zijne voorgangers telkens stierven.

Nu, hij deed zijn naam eer aan. Hij was mooi op weg zijne ouders door zijn geweldigen eetlust te gronde te richten. Zij besloten dus eindelijk, zich van hem te ontdoen. Eerst liet men een grooten banjaan op hem vallen 3), maar hij bracht dezen thuis; later beproefde men het met een groot rotsblok, dat van boven van een berg op hem neerplofte, doch eveneens zonder gevolg. Door een en ander had hij evenwel de plannen zijner familieleden doorzien. Hij deelt hun dit onbewimpeld mee, eischt van ieder eene vergoeding en gaat dan het oerwoud in.

---

2) Een ander voorbeeld van geweldigen eetlust vind men in 't verhaal van Doenda Katekoetan bij Westenberg, Aanteekeningen omtrent de godsdienstige begrippen der Karo-Bataks.

3) Soortgelijk geval in 't verhaal van Radja kĕlewĕt. Meded. Ned. Zend. Gen. Deel 47, 2de stuk.

De eerste, dien hij daar ontmoet, is een knap Blaasroerschutter. Diens naam voluit (in dit verhaal is die eenigszins verkort) is Pĕngĕltĕp ipoeh si mate begoe, dus een schutter, die ipoeh (het bekende pijlgif v/d. Antiaris toxycaria) gebruikt, zóó krachtig, dat zelfs schimmen er door ged od worden. 3a)

Als ze hunne krachten meten, blijft L. M. overwinnaar en P. wordt zijn volgzaam dienaar.

De tweede persoon, dien ze ontmoeten, is Pĕngĕrintak Boeloeh Soengsang, 4) d. i. „Bamboe-tegen-den-draad-trekker," alzoo ook iemand van groote lichaams kracht.

Hij ook wordt overwonnen en sluit zich bij L. M. aan.

Eindelijk komen ze aan een koeta dagang, 't best te vertalen met mannenkolonie.

Het hoofd dier kolonie gedraagt zich valsch tegenover hen en gaat hun met zijne lieden te lijf. Ze zijn echter onkwetsbaar. Den aanvoerder dooden zij, maar zijnen volgelingen schenken zij genade.

Na eenigen tijd oponthoud aldaar, begint het L. M. te vervelen. Hij trekt dus weer verder met zijn twee makkers, nadat hij eerst enkele gewassen heeft laten planten. Als deze gaan verwelken, zal dit eene aanwijzing zijn dat hij in nood is, en men hem te hulp moet komen.

Hij komt eindelijk aan een dorp, dat geheel verlaten is, doordat een groote roofvogel voor en na de bewoners heeft weggehaald. Een paar vrouwen zijn overgebleven, die zich in eene versterking verborgen hebben.

L. M. overwint den vogel, zij het dat hij zelf er ook bijna 't leven bij inschiet. De verwelkende planten hebben evenwel zijn makkers tijdig gewaarschuwd.

Het slot is eene vierdubbele bruiloft.

Niets dus van de latere ontvoeringen van zijne vrouw, van de wederontmoeting zijner ouders, noch ook een spoor van een zusje, gelijk in het Barée verhaal. Overigens is de overeenkomst in 't oogvallend.

De belangrijk afwijkende lezing luidt in 't kort als volgt:

Toen L M. in 't bosch kwam, ontmoette hij eerst si Roentoen kĕtang 'mbĕlno = de Dikke-rotantrekker. Zij worstelen. L. M. blijft overwinnaar. Dan komt si Silam Tjoeliki 5), die eveneens overwonnen wordt.

3*a*) Wat dit beteekent werd me onlangs duidelijk toen een goeroe als commentaar gaf: ma nai bantji peroemah begoena = zijn begoe kan niet meer (door een medium) opgeroepen worden.

4) Deze en dergel. figuren komen in vele verhalen als bewoners van het oerwoud voor. P. B. S. ook in één verhaal (si Mandoepa) als bewoner der hemelsche gewesten.

5) Eene goede vertaling weet ik er niet van te geven. Silam (nilam) is lekken van vuurtongen. Misschien dat silam dus substantief geweest is, met de beteekenis van vuurtong. Tjoeliki is de harde pen van de idjoek. Veel is er dus niet van te maken. Of moet

De derde dien zij ontmoeten, is si Kangkang loehoeng, een reus dus, die met zijn beenen een afgrond kan overbruggen, door nl. aan elken kant één voet te plaatsen. Hij deelt 't lot van zijn voorganger.

Evenzoo No. 4, Singkĕrĕt batoe pĕnggiling = de molensteen-stuk-bijter en No. 5, si Piso tĕlap = scherp mes.

Eindelijk, aan den oever der zee treffen zij si Pĕmoran toewalang aan, d. i die een honigboom (men heeft er van 70 M. hoog in Deli!) als hengelstok gebruikt. Hij kan dit zelfs met zijn linkerhand. Zijn aas is een hert.

Niettegenstaande zijn reuzenkracht delft ook hij het onderspit.

De zeven makkers willen nu de zee oversteken, doch een boot is er niet. L. M. weet echter raad.

Hij neemt eene brandende fakkel, gaat aan den oever staan en roept: „momo ló, momó, als niet alle krokodillen met den kop boven water komen, steek ik de zee in brand!" 6)

Deze bedreiging helpt en de krokodillen komen in zoo grooten getale, dat over hunne koppen heen L. M. en de zijnen droogvoets aan den overkant komen.

't Is middelerwijl donker en koud geworden, en zij verlangen naar een verwarmend vuur. Aan 't strand is niets, maar in de verte zien zij een licht.

Daar zal eene tuinhut zijn. L. M. vaardigt een der zijnen af om daar vuur te gaan halen. Doch deze komt niet terug. Achtereenvolgens evenzoo de anderen, tot eindelijk L. M. zelf gaat. De hut blijkt bewoond door si 'mBĕlin takal = Dikkop, die een hoofd heeft als een kĕbĕn (ronde rijstbewaarplaats). Deze heeft de makkers van L. M. gedood, maar boet nu zijne snoodheid met zijn leven.

Zijn afgehouwen hoofd schopt L. M. weg en 't valt ergens in eene stad neer. L. M. wekt vervolgens zijne makkers uit den dood op en gaat met hen op weg. Ze komen aan de stad, waar de kop is neergevallen, die door zijn stank de lucht verpest. Hij die 't kan verwijderen zal als belooning de dochter van den vorst tot vrouw krijgen. L. M. schopt den kop weg, die weer in eene andere stad neervalt. Zijne rechten staat hij nu aan een zijner makkers af. Tot zes maal toe herhaalt het zich en daarmede zijn zijn vrienden aan eene vrouw geholpen. Hij zelf is nog ongehuwd, trekt nu alleen verder en komt aan een dorp, dat geheel ontvolkt is door 't gezin van een goerda-vogel. Slechts ééne vrouw is overgebleven. L. M. doodt achtereenvolgens de vogels, die van een grooten galinggang raja op hem neerstrijken, en huwt daarna de vrouw.

---

het hier als vergelijking verstaan worden? Zoo komt voor: lajah2 tjoeliki, zeer lang en slank, zoo slank als een idjoekpen, ééne van de Bataksche schoonheidseischen. Silam tjoeliki zou dan een zeer lange, smalle vuurtong zijn, en de gedachte aan den bliksemstraal ligt dan voor de hand.

6) Hetzelfde middel gebruikt si Pais in eene der dwerghertverhalen, om eene rivier over te steken.

En nu de tekst. Wat taalkundige aanteekeningen betreft, zal ik me tot zeer enkele bepalen. 't Is niet wèl doenlijk, de gansche Karo'sche grammatica in de aanteekeningen ter sprake te brengen; er naar verwijzen kan ik niet, omdat er nog geen spraakkunst bestaat. Trouwens, voor den beoefenaar van de M. P. talen zullen er niet veel moeilijkheden zijn, nu de vertaling er bijgegeven wordt. Waar deze vrij is, zal er op worden gewezen. De aanteekeningen betreffen dus de niet al te zeer voor de hand liggende gevallen.

TOERI-TOERĪN SI LAGA MĀN.

Maka sĕkali līt sada bapa. Teeboeh anakna, tapi mate roesoer. Djadi anakna sada i-g̃ĕlarina si Laga Mān, maka pĕt 1) mān, nina.

I-oekatna nakan sinokat 2), mintĕs kĕri! „Ĕnggo 'nggĕloeh anakta enda!" Pĕpagina i-oekatna doewa nokat, e pe langnga bĕsoer, ĕnggo kĕri.

Maka ĕnggo kéri ĕmpat nokat, sigantang, sitoemba doewa toemba, ĕmpat toemba, sinalih 2), langnga bĕsoer si Laga Mān.

---

1) Pĕt = houden van; gaarne lusten; willen hebben (misschien hetzelfde woord als O. J. pet? „De grondbeteekenis van pet schijnt: zoeken, naar iets trachten, . . . , willen hebben." Kern, Kawistudiën pag. 55).

De ĕ van pĕt is lang, zou dus eigenlijk ook nog het teeken — eischen gelijk mān, līt enz. Ik liet het weg om geen verwarring te veroorzaken. Trouwens men zou boven de eenlettergrepige woorden desnoods het teeken kunnen missen, daar ze alle, ook gesloten, een langen klinker hebben, uitgezonderd de enclitische woordjes en partikels.

De uitspraak der ĕ is als de Atj. eu. Men komt zeer dicht bij de goede uitspraak als men ĕ tracht te zeggen met de mondstelling van de i, waarmee ĕ dan ook nog al eens afwisselt. Zoo staat līt ook voor lĕt, blijkens locale uitspraak, en het Dairische lot.

2) Nokat = lepel (vol), klaarblijkelijk hangt het samen met oekat = rijstlepel. Hoe den vorm te verklaren? Ongetwijfeld is deze ontstaan uit sada oekat, dat vlug uitgesproken sadokat (sĕdokat) moest worden en de d is in de haar verwante n overgegaan. In sĕnokat of sinokat word toen, naar valsche analogie sĕ (si) van nokat gescheiden, en dit laatste als grondwoord beschouwd. Op dezelfde wijze is sinolih = ééne vracht, doewa nolih, twee vrachten ontstaan uit sada oelih, wat men in één keer haalt of krijgt, een haalsel (vg. het Hollandsche gang in „een gang water, d. i. twee emmers)."

Mogelijk is ook nalih zoo te verklaren, doch dit is niet zeker. Ook in 't Atjesch en Gajo'sch namelijk vindt men dit woord als rijstmaat voor eene hoeveelheid van 10 toemba (Gajo: are = toemba). Voor 't Karo'sche gantang hoort men in de doesoen ook wel ĕkal, 't zelfde woord dus als het Gajo kal. (Zie Not. Bat. Genootschap 1902 de lijst der door Majoor van Daalen verzamelde Gajo'sche voorwerpen No. 126).

De juistheid der boven vermelde afleidingen (sinokat, sinolih) wordt treffend bevestigd door het in 2*a* behandelde woord.

„La nai tĕrasoehi anakta ende koe-akap", nina bepana; „ĕnggo kĕri nakan sinalih!"

I-soelang sĕkali, i-pantĕm sĕkali babi, i-bĕrekĕn, sisá ija mantja i-bĕrekĕnna. E pe kĕri, ras babi ras nakan, la nai kĕnān bapana. „Bage gija, gĕlah lampas 'mbĕlin anakkoe",

Gĕlgĕl i-boewatna sĕkali nari lĕmboe, raskĕnna 3) kĕrina. Sĕkali ija noetoengsa lĕmboe, ras sĕninana 2a). Ĕnggo tasak, dilona anakna i-bĕrekĕnna, i pānna bĕngkaoe 'ndai, kĕri kĕrina, lĕmboe ras nakan; la nai kĕnan bapana ras nandena.

„La nai tĕrasoehi kita, asakai tĕrboewat kita, i-pānna kĕri", nina bapana.

Lawĕs ija koe kĕrangĕn; lawĕs ija doewana, ras anakna. „Idje ko koendoel, ngijani kampilta e, ola bĕne, ola ko lawĕs lawĕs.

I-tabah bapa kajoe boewah, i-oesoer-oesoerna, langnga 'mboelak sada oewari. „Ota, anakkoe, koe roemah; bĕn mĕ"4).

Tĕmpina 3), lawĕs ija, mān ka i roemah, mĕdĕm ija. Arih-arih bapa Laga

---

(2*a*) Sĕnina. Ook in 't Bat. woordenboek van Van der Tuuk komt sĕnina voor, en wel als een Dairisch woord, welks beteekenis wordt weergegeven met het Tob. aequivalent: dongan sa-marga = iemand van denzelfden staan. Maar van der Tuuk geeft geen verklaring van het woord als zoodanig. Toch is de etymologie in verband met de in de vorige aanteekening behandelde woorden duidelijk aan te wijzen. Dat ze mij zoolang verborgen kon blijven ligt daaraan, dat de tegenwoordige beteekenis in tegenspraak is met de afleiding. Mijne oogen werden geopend door noot 33 van het verhaal van „Pĕteri Idjo", eene bijdrage van Dr. Snouck Hurgronje aan het Album-Kern (pag. 46). Deze noot betreft het woord sarinö = sara inö = van eene moeder, tegenwoordig evenwel gebezigd van agnaten.

Stuk voor stuk stemt het Kar. woord sĕnina daarmede overeen, zoodat het dus staat voor sada ina. Wel merkwaardig dat ina tegenwoordig geen Karo'sch woord is, terwijl het Tob., dat wel ina heeft, daarentegen het woord sĕnina niet bezit, doch er eene omschrijving voor bezigt.

Ook uit een ander oogpunt is sĕnina een merkwaardig woord. 't Kan nl. slechts als verwantschapsterm dienen, als de verwante personen tevens van dezelfde kunne zijn. Twee mannen kunnen dus elkaars sĕnina zijn (ĕrsĕnina), evenzoo twee vrouwen, maar nooit een man en een vrouw; dan is 't woord toerang (ĕrtoerang) in gebruik.

Sĕnina zou men dus kunnen vertalen met: broeders broeder of zusters zuster, en toerang met zusters broeder of broeders zuster.

Als mijn geheugen mij niet bedriegt, bestaat er in het Fidji iets dergelijks, althans afgaande op de vertaling door Hazlewood, en vond Prof. Kern meen ik, in zijn: de Fidjitaal enz," dit niet veel meer dan nonsens. Trouwens zonder nadere toelichting kan dergelijke vertaling moeilijk een anderen indruk maken.

(3) Raskĕnna voor i-raskĕnna. Deze weglating geschiedt dikwijls met dezen passieven (of wil men: „verbogen") vorm. Begint de substantief-vorm met i, of ook gaat het voorafgaand woord op i of e uit, dan is die weglating regel. Heel dikwijls valt ook het pron. suffix 3[den] persoon = na af.

Mān ras toekoermasna: „'Ndai koe-tabah kajoe boewah si galang a, langnga 'ndai 'mboelak, oentoengna langnga mate; pĕpagi rĕtap boewah 'ndai koe-tabah; si-boenoeh anakta enda 'ndai".

„Boenoeh" nina dibĕroena. — „Pĕpagi lampas dagé kam ĕrdakan". — „Oewe!" nina. Pĕpagina mān ka. „Ota, tĕmpi kampilta e" nina bapa, „gĕlah tabah boewah 'ndai mahan ranting". Ĕnggo ka ija sĕh ibas inganna 'ndoebe, nina bapa: „Idje kam koendoelkĕn ngijani kampilta e, ola ko lawĕs; labo 'mbijar, idas oeroek e ng 4) akoe, ola ko kari 'mbijar".

„Kai pe labo akoe 'mbijar bapa" nina si Laga Mān „Bage mĕ da ge 'ndo koe-oesoer-oesoer kajoe 'ndai tabah, e maka 'mboelak".

Bĕn mĕ matawari, 'mboelak kajoe, ĕnggo i-doempanĕna si Laga Mān, ma ne tĕridah pe. „Ĕnggo me mate si Laga Mān" nate bapa. „Ĕnggo mate anakkoe e; ras sĕninana ndoebe" nina bapa.

Lawĕs ija koe roemah. „Ĕnggo mate anakta 'ndai naké" 5) nina bapa. „Lĕgi manoek koetĕroeh, gĕlah ĕmpat a!" E maka i-lĕgina.

„Enda manoek 'ndai" nina dibĕroena. I-ĕlboeh silihna 6) arah djaboe kĕndjahe. „Kai silih" nina. „Gĕlĕhi manoek enda, ĕnggo mate permainndoe 7) si Laga Mān." — „Oewe" nina. I-gĕlĕhina manoek 'ndai kĕrina.

Sangana ĕnggo doeng, i katakĕnna: „kekekén lĕbe 8) silih! mān ita." — Mān ija kĕrina.

---

4) mĕ en ngĕ zijn nadrukwijzers, meestal onvertaalbaar, en daarom vaak door 't leggen van den nadruk weer te geven. Het verschil tusschen beide is niet altijd even duidelijk, en wordt ook wel uit het oog verloren.

Globaal genomen beantwoorden ze resp. aan de Tob. woordjes *ma* en *do* (zie Bat. Sprk. v. d. Tuuk).

Dikwijls smelten ze met een voorafgaand of een volgend woord samen.

5) naké, vertrouwelijk woordje, vooral door man en vrouw jegens elkaar gebezigd, v. d. T. verklaart het als samentrekking van kalaké.

6) silih = zwager. Zie voor de etymologie van dit woord het „Pĕrsilihi 'mbĕlin (Meded. Ned. Zend. Gen. Deel 46; 1ste stuk pag. 2 en 3. Op pag. 3 reg. 2 leze men voor (een ander) (Hd. einander).

7) Pĕrmain. Aan het Karo'sche woord is de afleiding niet meer te zien, of liever het kan onmogelijk in dezen vorm een Karo'sch woord zijn, maar moet uit het Tobasch zijn overgenomen, en toen verbasterd zijn.

het Tob. woord is paroemaen, „de in huis te brengene" en dus 't woord voor schoondochter. Dit beteekent het ook in 't Karo'sch, doch niet uitsluitend.

Daar ze haar schoonvader bĕngkila noemt, d. i. man van vaders zuster (bibi), [wat hij ook meestal is, bij een normaal gesloten huwelijk], wordt ieder, die krachtens die familieverhouding tot iemand bĕngkila moet zeggen, van dien bĕngkila de pĕrmain, en dus kan dit woord ook neef of nicht beteekenen.

8) Lĕbe = eerst, volgt dikwijls op een woord, dat een bevel uitdrukt. Een enkele maal zou men het met vooreerst, voorloopig, kunnen vertalen, doch in de meeste gevallen dient het, om het gebod te verzachten, er het gebiedende aan te ontnemen, geheel analoog dus met het Maleische dĕhoeloe, in djangan dĕhoeloe e. d.

I-oekat nakan, mān kĕrina ras silihna, ras toerangna. I-daboehkĕn toerangna 2¹) nakan koetĕroeh karang. simpoekoel, ras bĕngko manoek.

Ĕnggo kĕrina ĕlah mān: „'ndo, ngisapkĕn silih! koega kīn bantji bahan pĕngindota kīn nge silihkoe," nina bĕngkila si Laga Mān Ngisap ija. „'Ndo kampilndoe 'ndai silih," nina bapa.

Rĕlboeh 9) itĕroeh nari: „O, bapa!" Nina bapa: „Kai nge ndija silih?" —„Bagi sora si Laga Mān koe-akap," nina silihna.

„O, bapa! idja koe-tjibalkĕn ranting enda 'ndai?" nina si Laga Mān noengkoen.

Tĕrsĕnggĕt bapana, poelkana 3) pintōen, idah ĕnggo rongga kĕrina ibas kĕsain 10), ampekĕnna 3) kajoe 'ndai ibás toerena, toere pe roentoeh.

„Koegalah e naké! ĕnggo i-babana kajoe 'ndai kĕrina, ĕnggo toere a pe roentoeh. Mate ningĕn 11), labo kĕpe mate! Natekoe 'ndai mate ija. Koega dĕnga gĕlah ninta taresa! nina bapana.

„Labo 'mbijar silih" nina bĕngkila si Laga Mān, „akoe gija 'ndilosa koe roemah."

---

9) Rĕlboeh. Hier komt duidelijk de algemeene, onbepaalde beteekenis uit, die soms de werkwoorden met het praefix ĕr (r, rĕ) hebben, zoodat ze, gelijk in dit geval, soms 't best met eene onpersoonlijke uitdrukking: er wordt geroepen, enz. worden weergegeven.

10) Kĕsain, dorpsplein, eigentlijk de heele ruimte in het dorp, die niet bebouwd is. In de dorpen in Toba vormt de alaman = kĕsain, inderdaad een soort plein, doch in de Karo'sche dorpen is er geen regelmaat te bespeuren in de plaatsing der huizen.

Het woord kĕsain acht v. d. T. waarschijnlijk afgeleid van hasaja, dat in de uitdrukking tonga ni hasaja = hoeta (dorp), Mandailingsche andoengtaal, voorkomt, maar anders specerijën, ingrediënten enz beteekent. De Dairische spelling kĕsejan geeft hieraan wel eenigen steun. Toch lijkt mij de afleidiing van sai (mĕsai) = zonder onkruid, schoon, onbegroeid enz. waarschijnlijker; kĕsain is dan eene onbegroeide plaats, wat een dorpsplein uit den aard der zaak is.

11) Ningĕn, een afgeleid woord, dat door zijn vorm aan een passief-verbaal substantief doet denken, en ook zoo kan vertaald worden, zoodat men het eigenlijk zou moeten weergeven met: „wat behoort gezegd te worden", gelijk bijv. dahīn = werk, veldarbeid, eigenlijk beteekent: „wat behoort nagekomen te worden", van 'ndahi.

Toch bestaat er geen werkwoord ning of ningi.

Ook ning is zelfst. nw., maar 't komt niet meer op zich zelf voor; men heeft het nog in ningkoe, nindoe (voor ning-ndoe), nina (eig. ning-na) enz. = ik zeg, gij zegt, hij zegt, of letterlijk: mijn, uw, zijn woord, gezegde.

Terecht stelt v. d. T. ning = O. J. ling.

Ook de vorm ling komt in 't Bat. voor in de woorden aloeling, oeliling = echo, letterlijk: „die antwoord geeft op (aloe), die herhaalt (oelih), het gezegde. De l voor n is misschien ook te verklaren uit invloed van de voorafgaande l. Ook aloling (nm. v. e. dorp) welks klemtoon op de ultima voor v. d. T. duister was, is, dunkt mij, hierdoor verklaard.

„Ėnggo baba ko kĕrina koe roemah ranting 'ndai, toere pe roentoeh! Arah batang kajoe enda ko koedās," nina bĕngkilana, „maka ko mān."

I-bĕrekĕnna ngisap. Bapana ĕnggo 'mbijar. I-katakĕnna kĕrina koeta nastasi dahan-dahan kajoe. I-tastasina kĕrina djadi ranting.

I-katakĕn bapana: „Boewatlah kĕrbo sada gĕlah bĕre mān ija, anakkoe. Raskĕn kĕrina, nasak bĕngkona, ĕnggo akapna latih, i babana rantingta enda kĕrina, gĕlah 12) e si-bĕre mān". Enggo tasak, i-atoer kĕrina, i-dilo si Laga Mān mān. „Mānkĕn, anakkoe, ĕnggo kam latih," nina bapana Kĕri kĕrbo sada i-pānna, ras bĕngkaoe kĕrina, ras nakan La nai kĕnān sada pe!

I-bĕrekĕn bapana amak, nina: „to, mĕdĕmkĕn koe djamboerta." Lawĕs ija. Toendoeh, si Laga Mān, arih arih kĕrina bapana ras silihna, ras ginĕmgĕmna kĕrina. „Koegalah pĕrbanta 'ndija, arih arih ki'a kĕrina," nina kata ginĕmgĕmna.

„Mĕsĕra me si akap kĕrina roekoer; bagé galangna kajoe si tabah 13) kam 'ndai, 'ndoempangsa, i-babana koe roemah, e maka koe-akap soesah roekoer," nina kalak.

„Lit kap sada dĕlĕng batoe galang, tĕnahkĕn sĕkali nari ija i bĕrnĕh." — „Bage, bage," nina bapana, „silih mabaisa koe bĕrnĕh, kita 'ngkoeroeksa kĕrina, idās."

Baba 3) bĕngkilana si Laga Mān koe bĕrnĕh. Maka ĕrdalin ija ras bĕngkilana, tĕgoena 3) sada kambing. Sĕh i bĕrnĕh, i-tambatkĕnna kambing.

„Ijani kambingta enda, akoe moewat roedang kapijas; ola tadingkĕn kam, ola kari i-pān arimo," nina bĕngkilana

„Lāng! ola akoe tadingkĕn. Di langnga kam rĕh, labo koe tadingkĕn," nina si Laga Mān.

Maka sĕh idas dĕlĕng bĕngkilana, i-raskĕnna 'ngkoeroeksa kĕrina, ras ginĕmgĕm, sada koeta kĕrina. Ėnggo me sitĕngah batoe idah i-koeroek, e maka i-ongkilna.

Mĕlawĕn akapna rĕh bĕngkilana, i-ĕlboeh si Laga Mān: „Bĕngkilá, bĕngkilá, kotip!"

„Kotip ongkil" nina bĕngkila, „līt sorana i-bĕrnĕh." E, maka i-kotipna kĕrina, mintĕr ĕrdelang batoe si 'ndai. E maka i-doempangna si Laga Mān, pĕlnat!

---

12) 't Gebruik van gĕlah is hier vreemd. De vertaling eischt „daarom", doch dit wordt gewoonlijk weergegeven met sabap-e. Gĕlah beteekent „opdat". Zonder volgende e, zou men hier ook een goeden zin hebben. Gĕlah achter een zin, die dan ook hoofdzin kan zijn, is dikwijls te vertalen met „laat".

Lawĕs akoe gĕlah = laat ik gaan; dat ik ga.

Heel dikwijls wordt gĕlah verkort tot lah en 't is zelfs waarschijnlijk, dat het enclitische lah in 't Karo'sch, dat evenals het Mal. lah gebruikt wordt, eene verkorting van gĕlah is.

Koe roemah kalak kĕrina, sijakap 13) latih kĕrina. „Boewat sada lĕmboe bahan bĕngkota,'' nina bapa si Laga Mān. Maka i-boewatna, i-pantĕmna; deba ĕrdakan, deba noetoengsa. E, maka tasak kĕrina, mintĕr mān kĕrina.

„Atekoe mīn ĕnggo mate si Laga Mān, i-doempang batoe 'ndai; mĕgandjang kal idās dĕlĕng nari,'' nina bapa.

Latih sijakap kĕrina. Ĕnggo mān, ngisap kĕrina. Lawĕs koe roemah, sidahi 13) roemahna. Sitik nari ĕnggo bĕn.

Maka danak-danak mĕdĕm, sintoewa-sintoewa ĕrtjakap dĕnga kĕrina. E maka ĕrtjakap idje kĕrina, rĕh si Laga Mān. Maka i-babana batoe si galang 'ndai, i djoedjoengna.

„O, bapa!'' nina, „idjo koe bahan batoe enda 'ndai?'' — „Idjém'' nina bapana. E, maka i-bĕntĕrkĕnna ibās tĕngah kĕsain. Enggo kĕna sada sapo, i tindih batoe si 'mbĕlin; ĕnggo mĕhoeli batoe 'ndai man pĕrkoendoel-koendoelĕn djĕlma kĕrina.

E maka 'mbijar ka bapana ras bĕngkilana i roemah, idahna batoe 'ndai ĕnggo ibaba si Laga Mān koe roemah.

„Koega pĕrarihta 'ndilosa koe roemah, e silih?'' nina bapa.

„Oela nai 'mbijar: 'mbijar kita tĕntoe i-boenoehna kita; batoe 'ndai si galang i babana!'' nina silihna. Maka la nai 'mbijar bapana; mate, mate! atena.

Lawĕs ija koetĕroeh, 'ndilo si Laga Mān. Nina si Laga Mān: „Ijani kambing 'ndai nina bĕngkila ibas bĕrnĕh; mĕroedang akoe nina bĕngkila, tapi 'ngkoeroek batoe si galang 'ndai idas oeroek, moenoeh akoe ate kena kĕrina, ras bĕngkila, bapa, bibi, ras nande. Di moenoeh akoe noewate, ma bage; arih-arih kitalah kĕrina ras bapa, ras nande ras bĕngkila, ras toerangkoe kĕrina. Boewatlah, nande! man bangkoe boenga-boenga pitoe lambar; oetang bibi tjimpa pitoe 'mpoekoel; bĕngkila roetang boelang-boelang silambar, toerangkoe roetang kampil si lambar, bapa roetang piso sada, mama pĕmĕnting sada''.

E maka i-bĕrekĕnna kĕrina.

Ma digé bagé, bapangkoe, nande, bĕngkila, bibi kĕrina, ena kam toerangkoe kĕrina sajĕp-sajĕp, mela kal oekoerndoe ngĕnĕhĕn akoe, gĕlah akoe lawĕs; ola ĕrsajĕp; ras kita gija ate, di makan si bĕn la ne tĕrboewat? Di bage bage me kam kĕrina, endam akoe bĕrkat, ola akoe ĕrbanggĕr-banggĕr'', bage katana si Laga Mān.

Maka idas batoe si galang 'ndai i tĕpoekna, lawĕs ija.

---

13) Sijakap. Hier is si niet het pron. praefix 1sten persoon meerv. inclusief, reden, waarom ik het niet door een trait d'union van akap heb gescheiden.

Het is het Dairische mĕrsi, voor den ww. stam, dat in de vertaling moet weergegeven worden door ieder (allen, maar dan ieder persoon op zich zelf genomen):

sidahi roemahna kĕrina = ieder ging naar zijn (eigen) huis.

Maka lawĕs ija nijar-nijar ilas tĕngah kĕrangĕn Limboe 14) raja.

E, maka djoempa ija ras si Pĕngĕltĕp si mate begoe. „Ise e?" nina si Pĕngĕltĕp. „Akoe", nina si Laga Mān. „Sĕndah akoe djoempam djoekoet radja," nina si Pĕngĕltĕp „E, totōn maka djĕlma ĕrnijar-nijar 15) pe" nina si Laga Mān.

E, i-ĕltĕp si Pĕngĕltĕp si Laga Mān.

„Boewang sija! Man kai e ĕltĕpĕn akoe, kĕna pe labo i-pānna," nina si Laga mān, „e maka ola kam nijar-nijar ibas tĕngah kĕrangĕn Limboer e."

„Kai bijarkoe!" nina si Pĕngĕltĕp. „Toehoe la ko 'mbijar?" nina si Laga Mān.

„Toehoe" nina si Pĕngĕltĕp.

Maka i-ajaki si Laga Mān, tipakna, 3) mĕstak itĕngah awang-awang si Pĕngĕltĕp! E maka 'ndaboeh; sĕh itĕroeh ngĕ tĕrkĕtĕs.

I boewat si Laga Mān boenga-boenga 'ndoebe sitik, tjimpa sintjirtjir, enda i tamana i babah si Pĕngĕltĕp, mintĕr ija 'nggĕloeh. Nina si Pĕngĕltĕp: „Nĕmbah akoe bandoe, ola akoe i-boenoeh kam, si-ĕmbah-ĕmbah kampilndoe akoe gija."

„Em katangkoe 'ndai, mintĕs ko mĕrawa ngĕnĕhĕn akoe, boedjoer katangkoe man bam," nina si Laga mān E maka ras ija ĕrdalin. I-tĕmpi si Pĕngĕltĕp kampil si Laga Mān. Doewa dalinna ras, sijar-sijar kĕrina Limboe raja, ija doewana.

Maka djoempa ija ras si Pĕngĕrintak Boeloeh Soengsang. „Koedja nge nijar nijar, nina Boeloeh Soengsang."

„La rarangĕn djĕlma ibas kĕrangĕn Limboe raja" nina si Laga Mān. „Kai maka lāng nindoe?" nina si Boeloeh Soengsang.

„Ma līt si ngatakĕn bagé ĕnggo dĕkahkoe sijar-saijar ibas kĕrangĕn Limboe raja" nina si Laga Mān.

---

14) Men vindt limboe raja, rimboe raja, limboer raja. 't Juiste woord is limboer, want dit woord beteekent de lange dorens van de groote rottan = soorten als 'mbelno, goewang-goewang, die men vooral in oerwoud vindt. In het Tobasch, dat geen l en r in één woord duldt, moet dit worden rimboer, vg. ook lĕnggoer K. = ronggoer T. e. a. Met limboe = spint van een boom, heeft het niets te maken.

15) Ĕrnijar-nijar. Naar de wijze waarop dit woord is gevormd, zou men bijv. in het Maleisch de praefixa bĕr en mĕ tegelijk voor het grondwoord mogen plaatsen.

Gelijk uit het later voorkomende ĕrnĕntoe (van tĕntoe) blijkt, is deze vorming in het Karo'sch geen zeldzaamheid. Ze is alleen mogelijk, doordat verscheidene woorden, die den aanvangsconsonant in een nasaal verwisseld hebben, geheel het karakter van een actief-duratief ww. verloren hebben, en geheel objectief zijn geworden.

Zoo is bijv. een manoek nĕpĕt (van tĕpĕt) een kip die steenvast op dezelfde plaats hare eieren legt, (vg Fidji nofo = wonen, eigenlijk dus: eene vaste plaats hebben).

't Omgekeerde geval komt ook voor, en wel om dezelfde reden. Zoo zijn er woorden, die na ĕr (r, rĕ) aangenomen te hebben, ook nog het act-duratief praef. *ngĕ* voor zich nemen.

ĕmbah (i-ĕmbah), rĕmbah, ngĕrĕmbahi,
oelah (i-oelah) roelah, ngĕroelahi.

„Akoe pe 'mbĕlin, 'mbĕlin ibas tĕngah kĕrangĕn enda!" nina si Boeloeh Soengsang; „ma lit djĕlma, di djoempa, bage tjakapna!"

„Radoe djoempam kita sĕndah; di la kam mate, akoe mate; sĕndah kam mĕrijah me!" nina si Laga Mān.

Maka i-rintak Boeloeh Soengsang boeloeh 'mboer, i tjaboetna, ĕnggo mĕroewah ras tanĕh, ras oeratna. E, maka i toetoekĕnna si Laga Mān, noeroek si Laga Mān arah tĕroeh.

E maka i-tipak si Laga Mān, mintĕr kitjat si Boeloeh Soengsang. Maka tangis si Boeloeh Soengsang.

„Enam katangkoe 'ndai mĕna kita arih-arih, mintĕs kam mĕrawa," nina si Laga Mān.

„Di bagé, nĕmbah akoe, tangtangi nahekoe e" nina Boeloeh Soengsang. I-tangtang si Pĕngĕltĕp Boeloeh Soengsang „Enta dage piso e," nina Boeloeh Soengsang. E maka i-bĕrekĕn si Laga Mān. I-takilna boeloeh 'ndai maka mĕloewah nahena.

Maka i-bĕrekĕn si Laga Mān ngisap Boeloeh Soengsang. Ngisap ija tĕloena. Ĕnggo rās ngisap, arih-arih ija.

„Idjanari kam!" nina Boeloeh Soengsang.

„Akoe ĕrdalin-dalin, ma pĕt nandekoe, toerangkoe kĕrina; poewas ngĕnĕhān akoe, e maka akoe ĕrdalin dalin." Si kai dage gĕlarndoe, e tĕman?" nina si Boeloeh Soengsang. „Gĕlarkoe si Laga Mān" — „Tĕmanndoe e, sĕnina kam doewana?" — „Lahang". — „E, dagé, si kai gĕlarna?" „Si Pĕngĕltĕp Begoe."— „Ola nai kita roebat tĕloena" nina si Boeloeh Soengsang, „kam bapa kami doewana." E maka la ne roebat ija.

Lawĕs ka ija ĕrdalin-dalin, i-lawĕsina pitoe lapis dĕlĕng. Ngadi ka ija ngisap. Lit sada dĕlĕng nari. Sĕh ija idās, i-tatapna koe bĕrnĕh. Idahna koeta sada, noesoer ija koedje. 'Ndahi djĕlma idje, pĕrdagang lada. E maka koe sapo ija, i-dātna 16) i sapo pĕngoeloe dagang. I-bĕrekĕnna ngisap. I-bĕrekĕn pĕngoeloe ngisap ka.

„Akoe koetĕroeh 'ntisik," nina pĕngoeloe Noesoer ija koetĕrŏeh, sijar-sijar 3) ginĕmgĕmna kĕrina lima poeloeh kalak, i-katakĕnna poeloeng. E, maka arih-arih kĕrina idje: „Lit djĕlma tĕloe kalak koe sapokoe dagangta enda, ma kalak e pāng koebas sapokoe, 'mbijar kalak" nina pĕngoeloe dagang.

Si-boenoeh gĕlah, si pān", nina ginĕmgĕm. „Bagé" nina pĕngoeloe. E maka 'nggaroet ija kĕrina pisona.

---

16) I-datna. Zelden vindt men deze constructie. Meestal vindt men dat of datsa. Goed gebruikt geeft men er echter een fijn onderscheid mee aan. Dat in de beteekenis van „vinden" „verkrijgen" wordt meestal niet vervoegd. Beteekent het echter: ontmoeten, toevallig aantreffen, dan kan de vervoegde vorm gebezigd worden.

't Gebruik geeft dan echter de voorkeur aan het niet samengetrokken woord, nl. dapĕt, dus koe-dapĕt, i-dapĕt kam (ko), i-dapĕtna.

Lawĕs ija koe sapo. Maka sĕh ija kĕrina, nina pĕngoeloe: „Koetĕroehlah kam tĕloe e silih, gĕlah ngisap kita". — „Bantji" nina si Laga Mān.

Idah si Laga Mān ĕnggo 'mbĕntar kĕrina piso. Maka i-boewat si Laga Mān simpoekoel tjimpa ras boenga-boenga si'ambar, maka i-tjidoerina, i poetarina tĕmanna ras ija.

Noesoer ija, i-bĕrekĕnna pĕngoeloe ngisap, mintĕs i takil ginĕmgĕm kĕrina ras pĕngoeloe, sigalah matawari asa tjigĕr, lalap ma mate, sabap ma tĕlap. Ĕnggo latih pĕngoeloe, kijam. I-boenoeh si Laga Mān pĕngoeloe dagang.

„O, tĕman kĕrina, ĕnggo poewas atena nakili kami, pagi-pagi nari asa bĕn matawari. Labo kena i-boenoeh kami; maka 'nggīt kam moenoeh kami tĕloena, pĕrbahan kata pĕngoeloe dagang. Kena labo i boenoh kami, ola kam 'mbijar," nina si Laga Mān.

Nĕmbah kami kĕrina, ola kami i-boenoeh nina ginĕmgĕm. „Lahang" nina si Laga Mān.

E maka i-bĕrekĕnna kampilna man si Laga Mān ras tĕmanna. I-alokĕnna, ngisap. Ginĕmgĕm deba moewat tĕboe, koelitina, 3) i-bĕrekĕnna. I pān si Laga Mān ras tĕmanna. Ĕnggo mĕngoes tĕboe: „Koedās kita," nina si Laga Mān

Ĕrdakan pĕrdagang, i gĕlĕh manoek. Ĕnggo tasak kĕrina, dilona 3) si Laga Mān ras tĕmanna Mān kĕrina ras, lima poeloe doewa, mintĕr mĕdĕm

Sangana tĕrang oewari, arih-arih ka ija kĕrina.

„Lawĕs kita koe djoema, gĕlah kita ĕrtjakap". 'Ndarat si Laga Mān.„ Koe djoema kena kĕrina, barang-barang la bantji bĕne," nina si Laga Mān. E maka koe djoema kĕrina nongkati lada; si Laga Mān i sapo tading

Tande siboelan, mĕngĕlngĕl akapna; di lawĕs ija 'mbijar ija bĕne barang.

„Ma bage tĕman kĕrina, i-bahan sĕkalak man tading i sapo."—„Bage pe mĕhoeli", nina kĕrina.

E maka i-bahanna sada pĕngoeloe dagang.

„Ma tĕrtahan akoe koendoel-koendoel idjenda. Lawĕs kami, rĕh kang," nina si Laga Mān. I-soewanna koening i doeroe sapo, katjang singkĕbĕna.

Ĕnggo koe-soewan sinoewan-sinoewan enda i doeroe sapota. Di meloes pagi, banggĕr me silih atendoe, lawĕs kam doewa, tĕloe kalak ngidahi 17) akoe."

E maka lawĕs ija tĕloena ĕrdalin koempak matawari bĕn. Sitĕngah oewari djoempa ija sada koeta. Ĕnggo mĕlĕngĕt kĕsain. Maka noengkir ibas benteng nari dibĕroe sĕkalak, nina: „ola ĕrdalin-dalin kam ibas kĕsain. I-djanari kam 'ndai?

Adjangkoe la nai ĕrnĕntoe 15) bibi" nina si Laga Mān. „Di ma nai

17) Ngidahi. Ik heb dit woord hier behouden, doch betwijfel of het goed is. Ik heb het nooit gehoord. Stam is hier idah = zien. Ik vermoed dat de verteller hier 'ndahi (gw. dahi, waarvan dahīn, zie boven aant. 11) gebezigd heeft, dat beteekent: nakomen (een werk), naar iem- of iets gaan zien, maar iemand toegaan, iemand bezoeken e. d.

ĕrnĕntoe, di mĕsikĕl kam idjenda, bandji. Ola kam ĕrdalin-dalin ibas kĕsain e, lit mĕrawa manoek si goerdi-goerdi," nina dibĕroe.

„Labo akoe 'mbijar bibi; mate mīn totōnkoe, la 'mbĕra 17[a]) nina pĕngindokoe", nina si Laga Mān.

„La pe 'mbĕra nina pĕngindokoe nindoe. 'mboewe kalak mate ibas koeta enda, ĕnggo kĕri i-pān manoek si goerdi-goerdi. Ma idah kam ĕnggo mĕloengoen koeta enda?" nina dibĕroe.

„Idje labo akoe 'mbijar," nina si Laga Mān. „Tĕrboenoeh kam manoek si goerdi-goerdi ĕnggo kam salih djadi radja ibas koeta enda; ĕnkgo i-kĕrikĕn manoek si goerdi-goerdi toerang kami", nina dibĕroe. „Bantji koe-boenoeh," nina si Laga Mān.

„Mari, koebas kam, talangi pintōen enda, ola mĕlawĕn, rĕh ka ija; idahna kita, mate kita", nina dibĕroe.

„E, bantji koebās", nina si Laga Mān. I-talangina, koebas tĕloena, i toetoepna ka.

Ërtjakap ija kĕrina, pitoe kalak.

„Koega bĕlinna manoek si goerdi-goerdi, e bibi?" nina silaga Mān. „E 'mbelin mama!" līt kabĕngna sidĕpa simbĕlah 18) bĕlangna, em bĕlinna," nina dibĕroe.

„E ngĕntja 'ngkĕrikĕn djĕlma ibas koeta enda?"

„Oewe mama!"

Bĕn oewari i asahna, si Laga Mān pĕdang si boeloeng galoeh. E maka i-toerapna pĕdang 'ndoebe aloe tjimpa. I-tadingkĕnna Boeloeh Soengsang ras Pĕngĕltĕp ibas koebōen ras dibĕroe 'ndai; 'ndarat si Laga Mān nimai si Goerdi-goerdi ibas kĕsain.

Idahna sirang doewa poeloeh dĕpa nari 'ngkijap si Goerdi-goerdi.

„E manoek 'ndai" atena si Laga Mān. Irintak pisona, e maka i-kĕsahina, djĕkdjĕk ibas kĕsain.

Nangkis djĕlma manoek si goerdi-goerdi. I-tangkisna, takil si L. M. tamboeri kabĕngna sada ĕnggo si Laga Mān, tamboer, tĕrkĕtĕs.

„Ënggo meloes koening pĕngoeloenta, sĕndah kita ĕrdalin koempak mata-

---

17*a*) 'mbĕra = gebeuren, geschieden, een merkwaardig woordje. Het moet wel hetzelfde zijn als 't Gajo'sche mĕra (zie boveng. bijdrage Album-Kern, noot 26), dat weer beantwoordt aan het Tob. ra (zie v. d. T. wdb. ra II), dat het futurum aanduidt: ra oedan, 't zal gaan regenen, er komt regen. Men heeft nog de uitdrukkingen 'mbĕra ola = 't is te hopen van niet (dat het niet gebeure) en 'mbĕra 'mbĕra = och of = het Mal. moedah-moedahan. Min of meer synoniem met 'mbĕra is tĕka = gebeuren, toevallig (gebeurde het) vg. Jav. tĕka = komen,

18) Sidĕpa simbĕlak eene on-Karo'sche wijze van uitdrukken. Ik hoorde nooit anders dan tĕngah doewa.

wari bĕn," nina pĕngoeloe dagang i-tama si Laga Mān. Lawĕs ija. E maka ĕnggo ija djoempa, idahna nahe si Laga Mān, nahena kĕntja, i-tamboeri kabĕng si goerdi-goerdi.

Maka i-rintakna ibas pĕrpandēn, ĕmboesina igoengna. E maka moelihi ka 'nggĕloeh; ĕnggo mate manoek 'ndai.

Tjakap si Laga Mān ras pĕngoeloe dagang. Lawĕs ija koe koeboēn dibĕroe si ĕmpat kalak. Arih-arih ija kĕrina. „Sada e ngĕntja gĕlgĕl 'ngkĕrikĕn djĕlma?" nina si Laga Mān noengkoeni — „Oewe mama", nina dibĕroe; „La nai kita 'mbijar ĕrdalin ibas kĕsain." Lawĕs ija ĕrdalin-dalin, i-sijar-sijarna kĕrina roemah, barang si mĕhĕrga i pĕpoeloengna kĕrina.

Bĕn mĕ. Nina si Laga Mān: „La nai lit djĕlma ibās kĕsain enda; ngĕna atendoe, bangkoe 19) kam." — „Ngĕna", nina dibĕroe. E maka i-ĕmpowina: sada man pĕngoeloe dagang, sada man si Laga Mān, sada man si Pĕngĕltĕp, sada man si Boeloeh Soengsang. Maka i salihkĕn si Laga Mān, anak-beroena si Boeloeh Soengsang; si Pĕngĕltĕp djadi anak-bĕroe pĕngoeloe dagang. Maka lawĕs pĕngoeloe ras anak-bĕroena. Ĕrdalin ija. Ĕnggo sĕh i dagang: „Ma idah kam toehoe ngĕ koening si meloes ndoebe, mĕnam mate pĕngoeloenta", nina tare ginĕmgĕmna. „Ĕnggo kami dāt pĕngoeloenta, labo mate; i-ĕmboes kami igoengna aloe ĕmboes-ĕmboes pĕrpandēn, lāng kīn mīn."

„Di la kīn mate, mĕhoeli me, ĕnggo gija meloes boeloeng koening 'ndoebe. Atekoe kīn ĕnggo mate koe-idah mĕlawĕn kam rĕh," nina ginĕmgĕm.

„Mĕlawĕn kami rĕh, ĕrtjakap-tjakap kami."

„Kai tjakap kena?" nina. — „Tjakap ĕmpo," nina. — „Ise man banta 19)?" nina. — „Endam kap, ĕnggo baba kami doewa, idjá tading doewa man si Laga Mān ras si Boeloeh Soengsang. Man banta koeta sada."

„Mĕhoeli me!"

---

19) bangkoe, bandoe, bana, banta, (bangkami en bangkena komen niet voor, 't wordt dus alleen met de *verkorte* pron. person. verbonden).

ba moet vroeger persoon beteekent hebben, bangkoe dus: mijn persoon (in het Tob. is ibana nog = hij). 't Is gelijkwaardig met diri. Mahan bana = mahan dirina = van zelf ontstaan, gekomen; moenoeh bana = zich om 't leven brengen. 't Wordt alleen in den accusatief gebezigd, en dan bij voorkeur na 't voorzetsel man = aan, tot, jegens, dat echter welluidendheidshalve vaak weggelaten wordt.

Si man bangkoe etc. = die aan mij (etc.) behoort is de veelvuldig gebruikte omschrijving voor vrouw (wife).

Daarom heb ik het zinnetje hier vertaald: „als ge wilt, word dan mijne vrouw."

VERTALING.

VERHAAL VAN LAGA MAN.

Fr was eens zeker vader. Hem werden kinderen geboren, maar ze stierven telkens. Daarom gaf hij (eindelijk) een van zijne kinderen den naam „Laga Mān", opdat hij goeden eetlust hebbe, zeide hij.

Hij schepte (hem) een lepelvol (rijst) op, 't was dadelijk op! „Dit ons kind leeft" (zeide hij) Den volgenden dag schepte hij twee lepels op, ook die waren op, voor hij verzadigd was.

Zoo (at hij) vier lepels vol op, een gantang, een toemba, twee toemba, vier toemba, een schepel *a*), nog was L M. niet verzadigd

„Dit ons kind is niet meer te onderhouden, vind ik," zei zijn vader; „hij eet al een schepel rijst op."

Men zou hem eens voeren; er werd een varken geslacht; men gaf hem, hem alléén gaf men het te eten, ook dat ging op, èn 't varken èn de rijst; zijn vader kreeg er niet meer van.

„'t Zij zoo, als mijn kind maar voorspoedig opgroeit" (eig. spoedig groot is).

Steeds nam hij nu voortaan een rund, dat ze gezamenlijk opaten. Eens was hij een rund aan 't braden (lett. schroeien), met zijn broeders. Toen 't gaar was, riep hij zijn kind, hij gaf het hem, hij at de toespijs heelemaal op, het rund en de rijst, zijn vader en moeder kregen niets meer.

„Wij kunnen hem niet meer onderhouden, alles wat we kunnen krijgen eet hij op," zei zijn vader.

Hij ging naar 't bosch; met z'n tweeën gingen ze, [hij] en zijn zoon. „Ga jij hier zitten om op onze kampil (sirihmandje) te passen, dat het niet gestolen worde, ga niet van je plaats."

De vader ging nu een banjaanboom vellen, hij zette maar door, [maar] dien heelen dag werd hij niet geveld (eig. viel hij niet om). Toen ging hij naar huis. „Kom, we gaan naar huis, mijn kind, 't wordt avond."

---

a. Als eenheid voor 't meten van rijst, maïs enz. gebruikt men de toemba. Ieder dorp heeft zijn eigen toemba en deze is niet overal even groot. In Boeloeh Awar, waar ze vrij groot is, is haar inhoud 2,10 L.

Men heeft de volgende hoeveelheden: gantang = ¼ toemba; nalik = 10 toemba; pĕlgan (si-m-pĕlgan) = 20 toemba; karoeng = 30 toemba; koentja = 100 toemba.

Hij nam [de kampil] in een doek op zijn rug; hij ging, hij at in huis, toen ging hij slapen. Zijn vader ging [de zaak] bespreken met zijne vrouw: „zoo pas heb ik gindschen dikken banjaan willen omkappen, hij is nog niet geveld, 't is zijn geluk (zijn toebedeeld lot) dat hij nog niet dood is; morgen komt de boom, dien ik vel, dóór, laten we [zoo] dit ons kind ombrengen".

„Breng 'm om", zei zijne vrouw. — „Kook dan morgen-ochtend heel vroeg." — „Ja", zeide ze.

Den volgenden dag aten ze weer. „Gaan we, draag onze kampil," zei de vader, „opdat de boom geveld worde, voor brandhout." Toen ze weer op de plaats van vroeger gekomen waren, zei de vader: „Ga gij daar zitten, om op onze kampil te passen, ga niet weg, wees maar niet bang, ik ben daar op dien heuvel, wees straks niet bang."

„Ik ben voor niets bang, vader," zei L. M. — „Nu, goed dan; kom, ik zal dan doorgaan dien boom te vellen, dat hij omvalle."

De zon stond al laag, toen de boom omviel.

Hij viel boven op L. M., zoodat die zelfs niet meer te zien was. „L. M. is dood", dacht de vader. „Mijn kind is dood, [hij is nu] bij zijn broers", zei de vader.

Hij ging nu naar huis. „Ons kind is dood, vrouw," zei de vader. „Haal kippen van beneden, zoo'n stuk of vier." Wel, ze haalde ze.

„Hier zijn de kippen", zei zijn vrouw.

Hij riep [nu] zijn zwager, van de benedenstroomsche djaboe *b*) (ruimte voor één gezin) „Wat is er, zwager?" zei deze. — „Slacht deze kippen, je neefje L. M. is gestorven." — „Ja", zeide hij. Hij slachtte al de kippen. *c*)

Toen 't klaar was gebood hij: „Sta op, zwager! laten we eten!" Toen aten ze allen.

De rijst werd opgeschept, ze aten allen, [hij] en zijn zwager en zijn zuster. Zijne zuster wierp [wat] rijst onder 't huis, ééne bal, en toespijs van kip. *d*)

---

b) Over de inrichting van een Bat. huis, zie mijne lezing, Med. Ned. Zend. Gen. Deel 46, 4de stuk pag. 420 e. v.

Het roepen had dus plaats van uit de benedenstroomsche djaboe, daar de vader van L. M. pĕngoeloe van het dorp was.

Uit den Bat. tekst blijkt dit door 't gebruik van 't woordje arah duidelijk genoeg.

c) Het bereiden van de toespijs is een werk van vertrouwen. In de Bat. wereld, waar vergiftiging nog al eens voorkomt, is het dan ook niet onverschillig, wie dit doet. Als regel geldt dat de anak-bĕroe dit doet, gelijk ook in dit verhaal, daar toch silih in den eigenlijken zin = anak-bĕroe. Zie bovengenoemde lezing pag. 392 e. v. en Med. 46 1ste st. pag. 2 e. v.

d) Als offer nl. aan de daar waarschijnlijk rondwarende begoe van haar dood gewaanden zoon.

Toen ze allen klaar waren met eten, zeide de oom van L. M.: „Kom, rook eens, zwager! *e*) wat kunnen we er aan doen, 't is nu eenmaal ons fatum *f*), o zwager." Toen rookten ze. „Kom, je kampil, o zwager!" zei de vader.

Er werd van beneden (d. i van buiten) geroepen: „o, vader!" — De vader zeide: „Wat is dat toch! zwager?" — „Net de stem van L. M. vind-ik", zei zijn zwager.

„O vader! waar moet ik dit brandhout neerleggen?" vroeg L M. (letterl. zeide L. M. vragende). Toen schrok zijn vader, hij deed de deur open, en zag dat het heele dorpsplein met takken versperd was; hij had den boom op de toere (een uitgebouwde vloer, meest van bamboe, aan de voor- en de achterzijde van elk. Bat. huis) gelegd; deze was ook ingestort.

„Wat is dat toch, vrouw! daar heeft hij den heelen boom meegebracht, de toere is [er] ook [van] ingestort. Het heette dat hij dood was, maar hij is niet dood! Ik dacht dat hij dood was. Wat zullen we toch tot hem zeggen!" zei zijn vader.

„Wees maar niet bang, zwager, laat ik hem maar in huis (d.i. binnen) roepen".

„Daar heb je al het brandhout thuisgebracht, de toere is [er van] ingestort. Kom nu maar over dezen stam naar boven," zei zijn oom, „dat je kan eten."

Toen gaf hij hem te rooken. Zijn vader was bang! Hij gelastte het heele dorp, de takken van den boom af te kappen. Ze hakten die alle af, tot brandhout.

Zijn vader beval: „Neem een buffel, opdat hem, mijn zoon, te eten gegeven worde. Gaat allen gezamenlijk de toespijs koken, hij is moe, hij heeft al dit ons brandhout gebracht, laten we hem daarom te eten geven." Toen alles gaar was, en klaar gezet, werd L M. ten eten genoodigd: „Eet mijn kind, je bent moe," zei zijn vader. Hij at een heelen buffel op, èn de toespijs, èn de rijst. Niemand kreeg er meer van!

Toen gaf zijn vader hem een slaapmatje, zeggende: „Kom ga, slapen in onze djamboer" (jongelingenverblijf) *g*). Hij ging heen.

Toen L. M. sliep, gingen zijn vader, diens zwager, en al de onderdanen overleggen. „Wat zullen we nu toch doen; laten we samen gaan beraadslagen", zei hij tot de dorpelingen.

---

e) Een steenvaste gewoonte bij de Bataks, dat na het eten een strootje gerookt wordt, terwijl de vrouwen (en ook wel sommige mannen) een sirihpruimpje genieten. Het is onbehoorlijk terstond na 't eten op te staan en zich te verwijderen.

f) Zie over fatum (pĕngindo) Meded. 46, 4de st. pag. 371.

Men zou den zin dus haast kunnen vertalen met:

't Is nu eenmaal onze eigene verkiezing. Eene voor ons merkwaardige opvatting van fatum, daar toch bij ons noodlot en eigen verkiezing *tegenstellingen* zijn.

g) Jongelingen en ongehuwde mannen of weduwnaars mogen niet in huis slapen.

„We zijn er mee aan (lett. we vinden 't moeilijk te denken); zoo'n kolossale boom, als gij geveld hebt, is op hem gevallen en dien heeft hij thuis gebracht! Daarom zijn we er mee aan," zeiden de lieden.

„Er is een berg [met] een grooten steen [er op]; stuur hem een volgenden keer naar het dal." — „'t Zij zoo," zeide de vader; laat mijn zwager hem naar het dal brengen, dan gaan wij allen boven den steen uitgraven."

De oom van L. M. bracht hem naar het dal. Hij ging met zijn oom, en leidde eene geit aan de hand. In het dal aangekomen, bond hij de geit [aan een boom] vast.

„Pas op deze onze geit, ik ga een kapijas-versiering *h*) halen, laat haar niet in den steek, dat ze niet straks door een tijger opgegeten worde," zei zijn oom.

„Neen, [maar] laat mij niet achter. Zoolang gij nog niet gekomen zijt, zal ik haar niet in den steek laten", zei L. M.

Toen zijn oom op den berg gekomen was, gingen ze allen te zamen den steen uitgraven, met de onderdanen, het heele dorp. Toen ze zagen dat de helft van den steen uitgegraven was, gingen ze hem met een hefboom lichten.

Toen hij vond, dat het lang duurde voor zijn oom kwam, riep L. M. „Oom, oom, [kom] gauw!"

„Licht hem gauw," zei zijn oom; „ik hoor (lett. er is) zijn stem beneden." Toen gingen ze vlug te werk, en terstond rolde de groote steen naar beneden. Hij viel boven op L. M., [zoodat deze geheel] verpletterd [werd]!

Toen keerden al de lieden naar het dorp terug, allen waren moe. „Haal een rund, voor onze toespijs," zei de vader van L. M Zij namen een rund, slachtten het; sommigen gingen rijst koken, anderen schroeiden het [vleesch] Toen alles gaar was, gingen ze terstond allen eten.

„Nu, denk-ik, zal toch L. M. wel dood zijn, getroffen door dien steen; [zoo] heel hoog van boven van dien berg," zei zijn vader.

Allen voelden zich moe. Toen ze gegeten hadden, rookten zij Toen gingen ze naar het dorp, een ieder naar zijn eigen huis. Even later werd het avond.

De kinderen sliepen al, de oude lui zaten nog wat te praten Terwijl ze nog aan 't praten waren, kwam L. M. Hij bracht den grooten steen mee; hij droeg hem op zijn hoofd.

„O, vader!" zei hij, „waar moet ik dezen steen doen?" — „Dáár maar," zei zijn vader. Daarop wierp hij hem midden in het dorp. Een rijsthuisje werd

---

h). Van zoo'n kapijas-versiering vindt men eene afbeelding (helaas van de binnenzijde) en eene korte beschrijving in Veröffentlichungen aus dem Kön. Museum für Völkerk. III Band 1. 2. Heft. Berlin 1893, pag 33, No. 81. De versiering wordt ook wel in den vorm van een roset gedragen (zie No. 76).

De plant is een parasiet, op hooge boomen voorkomend.

De geur is doordringend en alleen voor Bat. reukorganen aangenaam.

geraakt, platgedrukt door dien steen. De steen was mooi om tot zitplaats te dienen voor al de lieden.

Toen werden zijn vader en zijn oom [die] in huis [waren] bevreesd, ziende dat L. M. den steen naar het dorp gebracht had.

„Hoe zullen we 't overleggen, hem binnen te roepen, o zwager?" zei de vader

„Wees maar niet bang; als we bang zijn, zal hij ons stellig dooden, dien grooten steen heeft hij gebracht!" zei zijn zwager. Toen was zijn vader niet meer bang. „Moet ik sterven, 't zij zoo" (lett. dood, dood!) dacht hij.

Toen ging hij naar beneden, om L. M. te roepen. L. M. zeide: „Pas op de geit, zei oom, in het dal; ik wil een [kapijas] versiering hebben, zei oom, maar [hij ging] dien grooten steen op den heuvel uitgraven; mij dooden, dat was jelui plan, oom, vader, tante, moeder. Als [gij] mij wilt dooden, dan niet aldus; laten we er allen eens over praten, vader, moeder, oom en zusters. *i*) Verschaf me, o moeder, zeven *j*) roode bloemen *k*) (Hibiscus Rosa Sinensis); tante's schuld zij zeven kluitjes meel, oom's schuld een hoofddoek, mijn zuster een kampil, mijn vader een mes, mijn oom (van moeders zijde) een gordel.

Toen gaven ze hem dit alles.

„Nu dan niet aldus, *l*) mijn vader, moeder, oom, tante, gij al mijne zusters, die niet om me geeft en u tegenover mij schaamt, dat ik dus ga; vergeet me niet; al zouden we wel bij elkaar willen blijven; als we het allernoodigste eten *m*) ons niet kunnen verschaffen? [wat zit er dan anders op?]. En dus, gij

---

i) Die zusters komen hier zeer vreemd, het begin van 't verhaal in aanmerking genomen. Eene oplossing is dat men anak niet neemt in den algemeenen zin van kind, maar naar de *Tobasche* beteekenis van *zoon*, tegenover boroe (dochter).

Hiermee klopt, dat als de vader L. M. dood waant, hij zegt, dat hij bij zijn *broeders* (sĕnina) is.

j) Zeven is bij de Bataks een bijzonder heilig getal, veel meer nog dan de andere oneven getallen. De Bat. litteratuur wemelt van voorbeelden. 't Zal zijn grond wel hebben in de vier maal zeven dagen tusschen de verschillende schijngestalten der maan.

k) De boenga-boenga is ook een der bijna bij alle kĕrdja's of lakōn (plechtigheden) onmisbare ingrediënten, en ze zal dit wel aan hare kleur (rood) te danken hebben. *Rood* toch is over 't geheel de kleur der offers aan de hantoes (natuurgeesten) en dit zeker wel weer omdat het de kleur van 't *bloed* is. Er zijn aanwijzingen, dat bloedige offers vroeger veel meer voorkwamen dan nu.

l) „Nu dan, niet aldus", eene uitdrukking waarmee vaak een spreken begint, zonder dat het bepaald op iets voorafgaands terugslaat, niet veel meer dan een stopwoord dus. Deze heele alinea heeft voorts iets gedrongens, en de woordschikking is min of meer verward. De verteller is blijkbaar door de wel wat lange rede van L. M. den draad kwijt geraakt. De vertaling is dientengevolge ook vrij.

m) „het allernoodigste eten". Woordelijk beteekent nakan si bĕn, het „eten voor den avond". De Batak let slechts twee maal per dag, en 't avondeten is zijn hoofdmaal,

allen, ik vertrek, moge ik niet met ziekte te kampen hebben," aldus sprak L M.

Hij gaf eerst met de hand een klap op den grooten steen, *n*) en ging toen. Hij ging nu het oerwoud in alle richtingen doorkruisen.

Daar ontmoette hij Pĕngĕltĕp si mate begoe.

„Wie is dat", zei P. — „Ik", zei L. M. — „Dan tref ik vandaag koninklijk wildbraad", zei P. — „Wel, 't was mijn gebed (stille wensch) dat hier iemand zou ronddolen," zei L. M.

P. schoot nu met het blaasroer op L. M. „Dat is mis; waarom zou je op me schieten (lett. waarom zou ik het te beschietene zijn), ook al werd ik geraakt, 't zou er toch niet indringen", zei L. M. „Dool dus niet in dit woud rond"

„Waarvoor zou ik bang zijn?" zei P. — „Ben je heusch niet bang?" zei L. M. — „Heusch [niet]" zei P.

Toen zette L. M. hem achterna, gaf hem een schop, en daar vloog P. het luchtruim in! Daarop viel hij naar beneden; beneden gekomen was hij halfdood.

Nu nam L. M. een weinig van de roode bloemen, een greintje meel, en deed dit P. in den mond; en terstond was hij levend.

P. zeide: „Ik onderwerp mij aan u, dood gij mij niet, laat me maar je kampildrager worden."

„Dat was 't wat ik zooeven zeide, maar je werd terstond woest tegen me; ik sprak [toch] billijk tot je (d. i. behoorlijk en met goede bedoelingen)," zei L. M.

Toen gingen ze samen. P. droeg L. M.'s kampil. Hun beider wegen waren [nu] een; met hun beiden doorkruisten zij het oerwoud

Vervolgens ontmoetten ze Pĕngĕrintak Boeloeh Soengsang.

„'t Is niet verboden, [dat er] menschen [komen] in 't oerwoud," zei L. M. „Hoe zegt ge zoo van niet?" zei B. S. „Niemand heeft [me] zulks gezegd zoo lang ik dit oerwoud doorkruis", zei L. M.

„Ik ben ook groot, groot (d i. beteeken ook wat, heb ook nog wat te zeggen) in dit bosch!" zei B. S. „Niemand, als ik hem tegenkwam, heeft [ooit] aldus gesproken."

„Dan gaan we heden elkaar tegelijk te lijf; als jij niet dood gaat, ga ik dood; je zult vandaag plezier hebben!" zei L. M.

Toen trok B S. aan een dikke bamboe, hij trok die uit den grond, met wortel en al. Toen stiet hij er mee naar L. M, [maar] deze slipte, bukkende er

---

omdat hij dit geniet na afloop van den arbeid. Als iemand dus 's avonds niet te eten heeft, kan men gerust zeggen dat hij aan 't noodigste gebrek heeft 't Is dan ook eene stereotype uitdrukking geworden voor groote armoede.

n) Wat deze handeling beteekent, ben ik niet te weten kunnen komen. Misschien zit er ook niets bijzonders achter, maar waarschijnlijk acht ik dit niet. Ik ben geneigd het te houden voor een teeken dat hij het dorp met den ban slaat, ofschoon dit hier niet gelijk in 't verhaal van Sese nTaola, uitdrukkelijk verhaald wordt.

onder door. Daarop gaf L. M. hem een schop, en dadelijk zat B. S. [in de bamboe] bekneld. Toen huilde B. S.

„Dat zei ik zoo pas, toen we begonnen te praten, [maar] jij werd terstond woest," zei L. M.

„Indien 't alzoo is, onderwerp ik mij; bevrijd toch mijn voeten," zei B. S. P. zou B. S. gaan bevrijden. „Geef dan toch dat mes aan," zei B. S. Toen gaf L. M. het. Hij hakte in de bamboe en zijne voeten werden bevrijd. L. M. liet nu B. S. rooken. Ze rookten met hun drieën. Toen ze gerookt hadden, beraadslaagden ze.

„Waar komt ge vandaan?" zei B. S. — „Ik, ik reis rond, mijne moeder en mijne zusters mogen me niet, ze hebben genoeg van me, daarom ben ik op reis gegaan." — „Hoe heet ge dan, o vrind?" zei B. S. — 'k Heet L. M. — „En je vrind daar, zijt ge broers?" — „Neen." — „Wel, hoe heet die dan?" — „P. B." — Laten wij drieën niet meer vechten," zei B. S., „gij zult ons beider vader zijn." Toen vochten ze niet meer.

Ze gingen nu weer op reis; zij trokken over zeven bergketenen. Toen hielden ze even stil, om te rooken. Er was nog één bergketen. Toen ze boven gekomen waren, zagen ze naar beneden. Daar zagen ze een dorp, daarheen daalden ze af. Ze gingen naar de lieden daar, peperplanters *o*). Toen gingen ze naar de tuinhut, daar troffen ze den baas Ze gaven hem te rooken. Hij gaf hun ook te rooken.

„Ik moet even naar buiten," zei de baas. Hij ging naar buiten, en zocht al zijn lieden op, vijftig man, en gelastte hen zich te verzamelen. Toen gingen ze samen overleggen. „Er zijn drie lui in mijn hut, in onze nederzetting, anderen durven mijn hut niet binnen gaan, ze zijn bang," zei de aanvoerder.

„Dat we ze dooden, en opeten" zeiden de lieden. „Goed", zei de aanvoerder. Toen gingen ze allen hunne messen slijpen.

Zij gingen naar de hut. Toen ze daar allen waren, zei de baas: „komt naar buiten, gij alle drie, dat we rooken." — „Goed", zei L. M.

L M. zag dat hunne messen blank waren. Hij nam toen een handvol meel en eene roode bloem, hij spoog er op, en bestipte daarmee zich zelf en zijne makkers *p*).

---

o) Vroeger was peper een voornaam uitvoerartikel, en vonden heel wat lieden, die op de hoogvlakte geen bestaan hadden of om eene of andere reden de wijk moesten nemen, als kalak pĕrdagang in 't verbouwen daarvan hun brood.

De koeta dagang, die men nu nog in de Deli-doesoen aantreft, zijn allen koloniën van gambir-bereiders.

Wil men nu peper planten, dan gaat men naar de Alaslanden, waar eene kolonie moet zijn, die in de verhalen Dagang Ranto heet, en tot het gebied van kĕdjoeroen van Batoe 'mboelan behoort. Dit ranto moet wel het Atjehsche rantò zijn (zie Dr. Sn. H. De Atjèhers, Deel 1: 297.

p) Dit „moetari" is nog een algemeen gebruik bij de lieden die ten oorlog

Ze kwamen naar buiten en gaven den baas te rooken, terstond ging deze met zijn lieden [op hen] hakken, van 's morgens zeven uur *r*) tot 's middags, ze wouen maar niet dood, omdat ze onkwetsbaar *s*) waren. De aanvoerder werd moe en vluchtte. L. M. doodde hem.

„O, vrienden, 't is nu genoeg [lett. 't hart heeft er genoeg van] met op ons in te hakken, van den ochtend tot den avond. U zullen we niet dooden; dat ge ons drieën wildet dooden [kwam], omdat uw baas het gezegd had U zullen we niet dooden, wees maar niet bang", zei L. M.

„Wij bieden onze onderwerping aan; dat we niet gedood worden," zeiden de lieden. „Neen", zei L. M.

Toen gaven ze hunne kampils aan L. M. en zijne makkers. Ze namen die aan en rookten. Sommigen van de lieden haalden suikerriet, schilden het, en gaven het [hun]. L. M en zijne makkers aten het. Toen ze suikerriet gekouwd hadden, zei L. M : „komt, laten we naar binnen gaan."

De planters kookten, kippen werden geslacht. Toen alles gaar was, riepen ze L. M. en zijn vrienden. Ze aten allen gezamenlijk, met hun 52, en gingen toen slapen.

Toen 't dag geworden was, beraadslaagden ze weer. „Laten we naar den tuin gaan, opdat we kunnen praten." L. M. kwam nu naar buiten: „Gaat allen maar naar den tuin, de goederen kunnen niet gestolen worden," zei L. M. Toen gingen ze allen naar den aanplant, om de peper te stutten; L. M. bleef in de hut achter.

Na eene maand begon 't hem te vervelen; [doch] als hij wegging, vreesde hij dat het huisraad gestolen zou worden.

„Niet aldus (d. i. 't gaat zoo niet langer), er moet iemand aangesteld

---

trekken. Zoo'n stip op 't voorhoofd heet sarang timah = kogel-afweerder.

Zulk eene „bestipping" heeft ook bij sommige plechtigheden plaats als bijv. bij huisinwijding. Dan geschiedt deze evenwel met tĕpoeng tawar, is dus niet rood, maar geel en zoo'n stip heet *dan* pagar, en vrijwaart tegen invloed van booze geesten.

r) De Batak noemt zijn tijdstippen naar den stand der zon of naar eene op een bepaalden tijd te verrichten werkzaamheid matawari sigalah = zon van één staak hoogte = omstr. 7 uur; pĕngoeloewi anak2 = het hooger komen dan 't hoofd van een kind ?, ongeveer van 8 tot 9 uur; pĕngoeloewi 'mbĕlin = van 9—10; nandangi tjigĕr = den rechten stand naderend = 11 uur; tjigĕr of pantĕk tjigĕr = precies rechtop staan = 12 uur; gĕlang = hellend = 1 uur 's nam; linge = ? = van 2 tot 3; karang-kambing = tijd van 't stallen der geiten = van 3 tot 4; bĕn, bĕn oewari of — matawari = donker, van 4—6.

s) tĕlap beteekent scherp en gold dus eigenlijk oorspronkelijk van 't wapen alleen. Maar in 't gebruik is men het ook gaandeweg gaan toepassen op den te verwonden persoon en is het dus onkwetsbaar gaan beteekenen = kĕbal. Ik hoorde eens van mijn regenjas zeggen dat die was een: badjce la tĕlap [oedan] = ondoordringbaar voor [regen].

worden om in de hut te blijven." — „Dat is ook goed", zeiden allen. Toen stelde hij een als hoofd aan.

„Ik kan 't niet uithouden, hier al maar te zitten Wij gaan weg, [maar] komen weder," zei L. M. Hij plantte curcuma bij de hut, en één bos (stoel) katjang (zekere boonensoort, met korte, platte peulen).

„'k Heb hier bij de hut planten geplant. Als deze later verwelken, denk dan: „onze vriend is ziek," en kom gij dan met uw tweeën of drieën naar mij kijken."

Daarna gingen ze met hun drieën †) op reis, naar het oosten. Na een halven dag kwamen ze aan een dorp. Het plein was geheel verlaten. Van uit eene aarden versterking gluurde eene vrouw naar buiten: „Loopt niet in het dorp rond! Waar komt ge vandaan?"

„Mijn deel (lot) is, dat ik nergens meer thuis hoor, tante," zei L. M. — „Als ge geen thuis meer hebt, en ge wilt [u] hier [vestigen], dan kan dat. Loop niet in het dorp rond, dan wordt de Goerda-vogel boos," zei de vrouw.

„Ik ben niet bang, tante; mijn gebed is dat ik moge sterven, maar mijn fatum zegt, 't zal niet gebeuren," zei L. M.

„Al zal 't niet gebeuren, zegt uw fatum, zegt gij, velen zijn in dit dorp omgekomen, allen opgegeten door den Goerda-vogel. Ziet ge niet dat het dorp geheel verlaten is?" zei de vrouw.

„Ook dan ben ik niet bang," zei L. M.

„Als gij bij machte zijt den Goerda-vogel te dooden, dan zult ge vorst in dit dorp worden; de vogel heeft al onze broeders opgegeten," zeide de vrouw.

„Ik kan hem dooden," zei L. M.

„Komt, komt binnen, open deze deur, treuzel niet, dan komt hij; als hij ons ziet, zijn we verloren (dood)," zei de vrouw.

„Goed, we komen binnen," zei L. M. Hij opende de deur, ze gingen met hun drieën naar binnen, en sloot [de deur] weer.

Zij praatten met elkaar, met hun zevenen

„Hoe groot is die Goerda-vogel, o tante?" zei L. M. „Wel, [heel] groot! oom, zijn vleugels zijn $1^1/_2$ vadem breed, zoo is zijn grootte," zei de vrouw.

„Is deze 't alleen, die de menschen in dit dorp opgegeten heeft?" — „Ja, oom."

Toen het donker werd, sleep L. M. zijn zwaard „Boeloeng galoeh" (Pisangblad). Daarna bestreek hij het met meel. B. S. en P. liet hij in de aarden versterking achter, met de vrouwen. L. M. trad naar buiten, om den Goerda-vogel op het plein op te wachten.

---

†) Deze lezing is blijkbaar niet de oorspronkelijke, als men de andere verhalen hierbij vergelijkt, ook de boven meegedeelde Karo'sche variant. Als gevolg hiervan moet de verteller nu ook wel later vier vrouwen laten overblijven in het uitgemoorde dorp, in plaats van ééne. En het tehulpsnel'en der lieden uit de kolonie zou ook niet noodig zijn geweest, als L. M. inderdaad zijn twee makkers bij zich gehad had. Zoo wijst ook deze innerlijke tegenstrijdigheid reeds op verminking van 't oorspronkelijke verhaal.

Daar zag hij, op een afstand van twintig vaâm, de Goerda-vogel [met de vleugels] klappen.

„Dat is de vogel," dacht L. M. Hij trok zijn zwaard, beademde het, en vatte post op 't plein.

De Goerda-vogel placht menschen aan te vallen.

Hij schoot op [L. M.] af, deze hakte hem, hij werd door een der vleugels bedolven; L. M. raakte er onder en lag op sterven.

„De curcuma van onzen vorst is verlept, laten we heden op weg gaan naar het oosten," zeide de opzichter der peperplanters, die door L. M. was aangesteld.

Zij gingen. Toen ze hem vonden, zagen ze de beenen van L. M., de beenen alleen, [hij] was onder den vleugel der Goerda-vogel bedolven.

Zij sleepten hem naar de smidse, en bliezen hem in den neus. Toen werd hij weer levend; de vogel was dood. *u*)

L. M. sprak met den opzichter. Zij gingen naar de schans der vier vrouwen. Zij overlegden met elkaar. „Was deze alleen het, die steeds de menschen op-at?" vroeg L. M. „Ja, oom", zeide de vrouw „wij behoeven nu niet meer bang te zijn in het dorp te loopen." Zij gingen rondloopen, bezochten al de huizen en verzamelden al de kostbaarheden.

't Werd donker. L. M. zeide: „Er is niemand meer in het dorp, als ge wilt, word dan mijne vrouw." — „[Ik] wil", zeide de vrouw. Toen trouwden ze haar: éen werd de vrouw van den opzichter, één van L. M., één van P., één van B. S. Nu stelde L. M. B. S. als zijn anak-bĕroe *v*) aan; P. werd anak-bĕroe van den opzichter. Toen gingen deze en zijn anak-bĕroe weg. Zij gingen op weg. Toen ze de kolonie bereikt hadden, zeide hij tot zijn lieden: „Ziet ge wel, dat de curcuma, die verwelkte, waarheid sprak; bijna was onze vorst dood. Wij troffen hem aan, [nog] niet dood; wij hebben hem in den neus geblazen met den blaasbalg der smidse, dat het mocht blijken van niet."

„Als hij niet dood is, dan is 't goed, al waren dan ook de bladeren der curcuma verlept. Wij (lett. ik) dachten dat hij dood was, omdat ge, zagen we, zoo laat kwaamt", zeiden de lieden.

„Wij kwamen zoo laat, omdat we allerlei besproken hebben." — „Waarover hebt ge gesproken?" zeiden ze — „Over trouwen," zei hij. — „Wie is onze (beleefd voor: uwe) vrouw?" — „Wel deze, we hebben twee meegebracht, ginds zijn twee gebleven, voor L. M. en B. S. Wij hebben [nu] een dorp". *w*) „Mooi zoo!"

---

u) Eéns hoorde ik dat uit den in stukken gehakten goerda-vogel de tegenwoordige roofvogels zouden ontstaan zijn.

v) Zie hierover de in aanteekening *c* opgegeven plaatsen.

w) Door 't aanwezig zijn der vrouwen hield de vestiging op eene koeta dagang te zijn. 't Werd nu een dorp als elk ander waar men inderdaad *thuis* hoorde, niet meer als vreemdeling tijdelijk verkeerde.

KARO-BATAKSCHE VERTELLINGEN.

II.

SI ADJI DOENDA KATEKOETAN

of 't verhaal van den Batakschen Tooverstaf.

INLEIDING.

Waar van alles, wat in 't Bataksche leven eene min of meer belangrijke plaats inneemt (en dit geldt zoowel *voorwerpen* als *zeden, gebruiken*) een verhaal bestaat, dat oorsprong en (of) doel wil verklaren, is het waarlijk geen wonder dat men ook een verhaal aantreft omtrent den Batakschen tooverstaf. Deze toch speelt eene belangrijke rol bij een bepaald soort van „godsdienstige" 1) plechtigheden.

Die plechtigheden zijn tot *drie* typen terug te brengen, gelijk er dan ook *drie* verhalen bestaan, waarop die gebruiken, naar Bataksche opvatting, zijn gegrond.

Dat ik in de eerste plaats 't verhaal van den tooverstaf behandel, is niet omdat het voor de Bataks het voornaamste is. Maar 't is *actuëel.*

Het *tweede* verhaal heet *Sarindoe toeboeh,* het *derde, Radja Kĕtĕngahĕn.* Zoo spoedig doenlijk hoop ik deze te doen volgen. De *algemeene* opmerkingen in deze inleiding gelden dus voor *alle drie,* en ik kan later met eene verwijzing naar 't hier gegevene volstaan.

De drie typen zijn:

a. het krachteloos maken van den boozen invloed van een toovermiddel, inzonderheid van het *pĕnoeroeni.* Dit heet *ngoelak*, en hier komt de tooverstaf bij te pas. Een met grooten luister en veel (zeven) goeroe's gevierd *ngoelak* heet *nabari.*

b. Het terugroepen der *tĕndi* (ziel). De eenvoudigste vorm is het *'ngkiltjik.* Hiertoe behooren ook het *'ngkijap* en *ĕrtĕboes koe dĕlĕng.*

c. 't Bestrijden van ziekten en ongunstige invloeden, hetzij door 't *overbrengen* van de ziekte op iemand of iets anders, hetzij door 't *bevrijden, losmaken*

---

1) 't Woord „godsdienstig" zegt eigenlijk te veel en te weinig. In zeer veel opzichten laten die plechtigheden eene vergelijking toe met de „sacramenten" van de eene of andere afdeeling der christelijke kerk, natuurlijk mutatis mutandis. Die op sommige punten treffende overeenkomst zal beneden duidelijk blijken. Men zou dus eigenlijk van „sacramenteele" plechtigheden kunnen spreken. Wat bij ons uitzondering is, is bij den Batak regel.

uit de macht van ongeluk aanbrengende invloeden. Vandaar *twee* ondertypen, het *pĕrsilihi* en 't *ngarkari*, die weer met meer of minder luister en omslag kunnen gevierd worden, en dan soms afzonderlijke namen hebben.

Nu spreekt het wel vanzelf, dat het *verhaal in zijn geheel*, als eene verklaring willende geven, jonger moet zijn, dan 't *gebruik*. Doch aan den anderen kant is het evenzeer duidelijk, dat die gebruiken gegrond zijn in bepaalde opvattingen, daaruit zijn opgegroeid, hoezeer het mogelijk is, dat die opvattingen *thans niet meer of niet ongewijzigd* bestaan.

't Is dus mogelijk, zoo niet waarschijnlijk, dat er van die opvattingen iets doorstraalt in 't verhaal, dit dus bestanddeelen *kan* bevatten, die *ouder* zijn dan 't gebruik. Verschillende gevallen zijn dus denkbaar: 1. 't Verhaal is geheel een uitvindsel van later tijd. 2. 't Bevat, hoewel onbewust voor den Batak, nog elementen, die ons licht geven omtrent de idée der plechtigheid. 3. De zin der plechtigheid wordt nog door den Batak met bewustheid gevoeld en 't verhaal is dus in hoofdzaak eene juiste verklaring.

Daar 't mij hier in de eerste plaats te doen is om 't verhaal zelf, kan ik niet al deze dingen in bijzonderheden behandelen. Dit zou op zijne plaats zijn in eene verhandeling over de plechtigheden zelve, een haast onuitputtelijk rijk en zeer leerzaam onderwerp, maar ook een gebied vol moeilijkheden en tal van niet of nog niet voldoende opgeloste kwesties, dat als zoodanig een onderwerp van speciale studie is, en eischen stelt waaraan ik bij lange na niet kan voldoen.

Alleen waar het tot recht verstand van den tekst onmisbaar is, zal ik een enkele toelichting van dien aard moeten geven. Laat ik overigens nog een paar algemeene opmerkingen mogen maken.

1°. Zal eene plechtigheid effectief zijn, dan moet noodwendig het verhaal daarbij verteld worden. Men noemt dit *matpat* (van patpat), een woord, dat eigenlijk beteekent: in 't lange en breede iets nagaan, uitpluizen, ontwikkelen, fig. bijv. gebruikt in de uitdrukking, *bagi si ni-patpati*, van een kind, dat voor zijn leeftijd buitengewoon in de lengte gegroeid is, dus a. h. w. *uitgerekt* is. *Patpat* is 't best te vertalen met: omstandig en met redenen omkleed verhaal, *formulier*.

2°. Naast het verhaal komt voor de *tabas*, het prevelformulier, de aanroeping der goden en geesten, het *gebed*.

3°. Verder vindt plaats het *ĕrmangmang*, d. i. het uitspreken van een of meer *mangmang* = korte *formule*, soms een zegenspreuk over den zieke, of over de bij elke plechtigheid onmisbare.

4°. *poeloengĕn*, letterlijk, dat wat bijeengebracht moet worden, dus de *benoodigdheden*, *ingrediënten* (1).

---

(1) Hier blijkt de overeenkomst met onze sacramenteele handelingen. Neemt bijv. het bedienen van den Doop, met het lezen van 't *formulier* (*patpat*), het uitspreken der *gebeden* (*tabas*), 't bezigen der *Doopformule* (*mangmang*) en het *Doopwater* (*poeloengĕn*).

Wat nu speciaal 't verhaal van den tooverstaf betreft, in zooverre dit eene verklaring tracht te geven van 't bezigen van dien staf, en waarom deze uit het hout van den *tĕnggolan* (1) moet vervaardigd worden, is het natuurlijk van betrekkelijk jongen datum. *De eigenlijke kern echter is ongetwijfeld een mythe.*

In het artikel van den Heer MEERWALDT: de Bataksche tooverstaf (Bijdr. T. L. en V. kunde v. N. I. 6de volgr. X) heeft deze met groote scherpzinnigheid de opvatting verdedigd, dat de staf in verband gedacht moet worden met regen en bliksem. Die scherpzinnigheid kwam vooral uit in de ontleding der namen van de twee hoofdpersonen, en 't in verband brengen der beteekenis met de reeds als bij intuïtie gedane ontdekking, dat de eigenaardige vorm van den staf aan een neerslaanden bliksemstraal deed denken, inzonderheid zooals die zich meermalen aan den schrijver had vertoond, in het dal van Silindoeng.

Prof. KERN heeft in 't Intern. Archiv. für Ethnografie Band XV, Heft IV reeds eene welverdiende hulde gebracht aan 't scherpzinnig betoog van den Heer M. en gaf naar aanleiding daarvan eenige mededeelingen over den Vajra van Indra. Prof. K. eindigt het artikel aldus: „Het behoeft niet gezegd te worden, dat de door M. gegeven verklaring hierdoor [nl. door het volgens Prof. K. onafhankelijk van elkaar gekomen zijn tot dezelfde beschouwing van den bliksemstraal als symbool van een vijanden verdelgend tooverwapen, door Bataks en Indiërs] zoo'n hooge mate van waarschijnlijkheid erlangt, dat ze aan zekerheid grenst."

De Heer M. mag zich met dien lof gelukkig rekenen, te meer, omdat zijne verklaring niet maar alleen in zeer hooge mate waarschijnlijk, doch *ontegensprekelijk juist* is. Het Karo'sche verhaal nl. heeft veel beter het ten deele mythisch karakter bewaard, dan de door den Heer M. gegeven Tob. lezing (2) en er komt ééne zinsnede in voor, die het tot volkomen zekerheid verheft, dat de tooverstaf in verband staat met het onweder.

Bij de geboorte van den held van 't verhaal, tegelijk met zijne zuster, de zeven honden en de slang, heeft nl. het volgende verschijnsel plaats, dat ik hier eerst met de Bataksche woorden beschrijf: „*E, mĕroeroes langit, mĕsoewak mĕ papan, mĕtjĕpik palas, mĕtĕmboek tanĕh*, dat letterlijk vertaald, luidt: TOEN KWAM DE HEMEL NAAR BENEDEN (nl. als eene aardstorting), WERDEN DE PLANKEN (de vloer) AFGERUKT; DE STEENEN NEUTEN KREGEN BARSTEN, EN ER ONTSTOND EEN GAT IN DEN

---

(1) Tĕnggolan is dezelfde boom als de pijoe-pijoe tanggoehan of tanggoelan bij den heer MEERWALDT. Waarschijnlijk is het de cassia fistula (zie Filet op „tangoeli").

(2) 't Verhaal van den heer WESTENBERG, voorkomende in zijn: „Aanteekeningen omtrent de godsd. voorstell. der Kaio-Bataks," wijkt in vele hoofdpunten zeer af van de door mij verzamelde lezingen. Hoe belangrijk en in vele opzichten verdienstelijk de bovengen. studie van den heer W. ook is, ze werd na een nog niet zeer lang verblijf van den Heer W. onder de Bataks, uitgegeven, en vertoont daarvan al de sporen. 't Verhaal geeft stellig de Karo'sche traditie onjuist weer.

GROND. Als dat niet eene nauwkeurige beschrijving is van de uitwerking en de verschijnselen van den inslaanden bliksem, wat is het dan?

En zoo opgevat, dit wil ik terstond hierbij voegen, is, dunkt mij, aan de verschillende personen in de mythe eene bepaalde plaats aan te wijzen. Doenda Katekoetan is m.i de verpersoonlijking van het onweder in zijn geheel, hoewel 't meest op den voorgrond treedt het geduchte, vreeswekkende, en dus vooral *donder en bliksem*, zijne zuster is *de regen*, de honden *de wolken*, en de slang óf de *bliksemstraal in 't bijzonder*, of, wat ik voor waarschijnlijker houd, de ten gevolge van het *onweder gezwollen rivier* (1).

De Karo'sche namen zijn over 't geheel zoo verminkt, dat men zonder kennis van de Toba'sche niet zoo licht tot hunne ware beteekenis zou hebben kunnen doordringen. Door de Tobaneezen is dus de mythe wel tot de Karo's gekomen, en mede daarom twijfel ik er aan of ze in oorsprong wel zuiver Bataksch is. Wel vertoont ze zich geheel in een Bataksch gewaad. 't Woord doenda (T. donda) alleen zou kunnen doen denken dat men hier het Skr. daṇḍa, den staf der Brahmanen (zie Wdb. v. d. T. bijvoegsel, op donda) voor zich heeft. In overeenstemming hiermee is, dat *vreemde* woorden, die in het Tob. eene *o* hebben, in 't Kar. als dit ze heeft overgenomen eene *oe* vertoonen (2), [bijv agoni — agoeni het Z. O. (van agni), banoewa holing = banoewa koeling, terwijl toch 't Kar. zelf ook kĕling heeft], zeker wel omdat het Tob. teeken voor o, 't zelfde is als 't K. voor oe, en dus de overname *schriftelijk*, d. i. door de tooverboeken heeft plaats gehad, zoodat die woorden *eerst* do r *goeroe's* zijn gebruikt en eerst langzamerhand 't eene meer, 't andere minder, algemeen eigendom zijn geworden.

Niettegenstaande het zeer Bataksche karakter der inkleeding, en der namen, ben ik daarom toch nog niet zoo zeker er van of er geen historisch verband bestaat tusschen den Vajra van Indra en den Batakschen tooverstaf. Ik wil niet ontkennen, dat mijn twijfel aan vermetelheid grenst, waar eene in deze dingen onaangevochten autoriteit als Prof. KERN zoo stellig spreekt.

Toen ik mijn in de Med. v/h. Ned. Zend. Gen. Deel 47, 2de st. verschenen vervolg-artikel over Bat. litteratuur schreef, kende ik de bijdrage van Prof. KERN nog niet; ik wees daar terloops op eenige overeenkomst tusschen het Bat. verhaal en de mythe van Indra. Later voerde eene nauwkeurige beschouwing van een toen nog in mijn bezit zijnden Tob. tooverstaf (afkomstig van Samo Sir) mijne gedachten nog verder in die richting, en toen ik dien staf aan het Bat. Gen. v. K. en W. afstond, wees ik op een eigenaardig „versieringsmotief", dat de eerste twee hoofdfiguren van de volgende scheidt. En nu is eene als terloops gedane mededeeling in het artikel van Prof. KERN wel geschikt, om mijn twijfel nog te doen toenemen.

---

(1) Vergel. J. H. NEUMANN: De perminakan, Med. Ned. Zend. Gen. Dl. 43, 3e stuk.

(2) Men denke niet, dat de omgekeerde stelling ook waar is, dus dat elk Tob. woord met *o*, dat beantwoordt aan een Kar. met *oe*, noodwendig een vreemd woord is.

Prof. KERN schrijft . . . . . „Wel heet de hemelsche Vajra *triśandhi*, d. i. drie geledingen of voegen hebbende," doch wat hieronder verstaan moet worden is niet duidelijk."

Nu vertoont evenwel het door mij afgestane exemplaar iets, dat al heel veel op drie geledingen (voegen) gelijkt. Het zoo even genoemde „versieringsmotief", een soort uitgeschulpte rand, bevindt zich onder een soort *band* of *ring,* niet ongelijk aan den knoop in een bamboe, en behalve deze komen er zoo nog *twee* ringen voor, nl. een *boven* en een *beneden* het voor 't vasthouden met de hand glad gelaten gedeelte van den staf.

't Is mogelijk dat het aanwezig zijn van deze *drie ringen,* die zeer veel aan voegen doen denken, een bloot toeval is, maar voorshands is hiermede voldoende gemotiveerd, waarom ik de stellige uitspraak van Prof. KERN omtrent de historische onafhankelijkheid nog niet aanvaard, integendeel ik een inniger verband vermoed, dan ik vroeger zelfs durfde denken.

Bijzonderheden komen van zelf in de aanteekeningen ter sprake. Wat taalkundige opmerkingen betreft, zal ik mij nog meer moeten beperken, dan in 't verhaal van si Laga Mān. De zoo getrouw mogelijke vertaling geve het noodige licht. Waar de vertaling vrij is, zal dit worden aangegeven. Hoeveel moeilijkheden het opteekenen der verhalen uit den mond van den verteller ook geeft, er is één groot voordeel aan verbonden, men kan onmiddellijk interpuncteeren, en weet dus later hoe men te lezen heeft.

De loop van 't verhaal is in 't kort als volgt.

De goeroe Pakpak Pĕrtandang komt (1) in Toeding si noe Poerba. De vorst is zeer rijk, maar zijne vrouw mist zeer de moedervreugde. Van de aanwezigheid van den beroemden goeroe onderricht, gaat de vorstin hem opzoeken en krijgt na gunstige uitlegging van verschillende omina de toezegging dat ze moederweelde zal smaken.

Na verloop van een jaar brengt zij onder vreemde verschijnselen een zoon, eene dochter, zeven honden en eene slang ter wereld. Zij laat den goeroe roepen, die na 't raadplegen van zijn kalender haar den raad geeft, den jongen zoo spoedig mogelijk te doen trouwen en ook voor 't meisje een man te zoeken.

Maar de jongen en zijne zuster zijn onafscheidelijk en niettegenstaande vele waarschuwingen misdragen ze zich. De gevolgen blijven niet uit: langdurige droogte, misgewas enz., zeven jaar zeven maanden lang. Op de jacht zijnde ontmoet de jongeling een bĕrnawĕt (groote viperra-soort), die hij achtervolgt. Deze vlucht op een tĕnggolan-boom. De jongeling, het meisje, de honden en de slang haar achterna! Deze boom wordt bewoond door een vrouwelijk wezen, bĕroe Tijang

(1) Ik bezig hier 't enkelvoud. Maar eigenlijk is er sprake van 7 goeroe's, die altijd samen reisden. In 't verhaal wordt dit wel eens vergeten. Evenwel één is toch de hoofdpersoon, de anderen, hoewel goeroe's, zijn toch eigenlijk zijn leerlingen (zie Med. 47. 2. 149).

Manik, die, verstoord over de schennis van haar woonplaats, dreigt ze allen op te eten. De jongeling heeft hier volkomen vrede mee; hij heeft toch niets dan onheil over zijne ouders gebracht, en hij vertelt dit aan bĕroe T. M. Deze weet hem nu te bewegen bij haar te blijven, en zijne zuster, de honden en de slang weg te zenden. Zij spiegelt hem voor, altijd overvloed van spijs en drank te hebben. Maar na een dag of vier kwam er gebrek, en de jongeling zegt heen te willen gaan, om ook niet haar in zijn ongeluk mee te sleuren. Zij zegt hem, zich te wenden tot zekeren vorst en toovenaar Datoek Roembija Gande. Van dien vorst terugkeerende, ontmoet hij zijne zuster, die op weg is naar Datoek Roembija Gande, om medicijn voor haar zieke moeder te vragen. Zij herkennen elkander niet. Hij geeft haar de verlangde medicijn en weldra is haar moeder genezen. De dochter vertelt hare ontmoeting, en de moeder acht het billijk dien onbekende te laten halen en hem hare dochter uit dankbaarheid, zonder koopsom te eischen, tot vrouw te geven. Zoo geschiedde.

Intusschen wacht bĕroe T. M. vergeefs op den terugkeer van haar minnaar, en nu wendt zij zich om hulp tot Datoek Roembija Gande. Deze groote toovenaar slaagt er in, haar minnaar terug te doen keeren, met diens zuster, de honden en de slang, die allen vergroeien met den tĕnggolan. Toen ze na vier dagen nog niet teruggekomen waren, liet de vorstin ze opsporen, en vond ze eindelijk, één geworden met den boom. De goeroe Pakpak pĕrtandang werd nu weer ontboden, om de betoovering op te heffen. Maar daartoe is hij niet in staat. Hij verklaart ze wel naar huis terug te kunnen brengen, doch niet in hun gewonen menschelijken verschijningsvorm. Eerst is de moeder hiermee niet tevreden, doch ze moet van den nood een deugd maken. De boom wordt nu gekapt, naar huis gebracht en daar bewerkt tot een staf met menschelijke figuren, terwijl de goeroe omtrent het gebruik enz. eenige aanwijzingen geeft.

Op punten van overeenkomst en verschil met de verhalen van den Heer Meerwaldt en den Heer Westenberg behoef ik niet te wijzen; die komen van zelf uit bij vergelijking met de hierachter volgende volledige vertaling.

II. DOENDA KATEKOETAN.

E, lit me 'ndoebe toeri-toerīn goeroe, goeroe Pakpak Pĕrtandang, pitoe ija sidalinĕn, ĕrtjikĕn-tjikĕnkĕn toengkat na mangalekat, ĕrsoenting-soentingkĕn pĕrminakan ambat toewah na bolon, ĕrkadang-kadangkĕn poestaka na djati. Tandang m'ija 'ndoebe koe tanĕh Toeding si noe Poerba i tanĕh Poelo Tjimtjimĕn nari. E, koendoel m'ija 'ndoebe itĕroeh sapo sĕndi gading, ĕrtjakap-tjakap m'ija 'ndoebe: „A, di koe-bĕligaï oewari-tĕloe-poeloeh, koe titik desa-oewaloeh, koe oge mamis si-lima, katika si-tĕloe, di radja-n-ta tanĕh sahaloerĕn enda, Toeding si noe Poerba enda 'mboewe ng' min djenda lĕmboe man arak-arakĕn, 'mboewe koeda man pandjangĕn, 'mboewe ng' kĕrbo man tĕnggalānkĕn, 'mboewe ng'

ĕmas i-boenikĕn, 'mboewe nakan pe man pangān; si mān me k'-idah koerang, si mĕligaï ĕmas mĕ koe-idah koerang, si ngarak-ngarak lĕmboe, si nĕnggalakĕn kĕrbo k'-idah lāng, si mandjangi koeda, koeda idjenda lāng.

E mĕgi-mĕgi pĕrmakan kambing. Lompat pĕrmakan kambing koe roemah, i-atakĕnna man kĕmbĕrahĕn: „O kĕmbĕrahĕn! adah k'-idah goeroe itĕroeh sapo sĕndi gading".

E, sĕrsĕri kĕmbĕrahĕn kampil, kampil toemba, i-dahi kĕmbĕrahĕn koetĕroeh, i-kapoerina bĕlo pitoe-ng kĕbabah. „Di ĕnggo mān bĕlo goeroenami, mān kita koe roemah, ĕnggo nakan koe-soempitkĕn, ĕnggo pola koe kitangkĕn".

. E, man mĕ goeroe koe roemah.

Ĕnggo bĕsoer mān bĕsoer minĕm i-kapoeri kĕmbĕrahĕn ka, bĕlo pitoe-ng-kĕbabah. „Akoe enda kĕmbĕrahen," nina mamana, „bĕlo si kapoeri kam enda, līt koe-akap oekoerndoe" — „Līt ngĕ toehoe goeroenami, rĕh m'atekoe goeroenami, lĕbe gija mīn akoe ĕrsingkih maka ĕrdakan, lĕbe gija mīn akoe 'ndjaroemi maka roewis; e maka si-bahan ambat toewah natekoe, goeroenami Kai deba poeloengĕn goeroenami?" — „I-boewat tongkap tĕroelang, kĕmbĕrahĕn, i-boewat balbal tĕroelang, i-boewat laloe tĕroelang". — „E, ĕnggom' poeloeng goeroenami".

„E, i-sĕmakĕn ĕmpat bĕrngi". Ĕnggo ĕrtoebis boeloeh tongkap tĕroelang, ĕnggo ĕrdahan laloe tĕroelang, ĕrboeloeng balbal tĕroelang.

„E, bantji mĕ koe-akap i-bahan ambat toewah goeroenami", nina kĕmbĕrahĕn. — „A, si-bahan, ka pĕngoedji-ngoedjīn sĕkali nari, kĕmbĕrahĕn" nina. „Si-tjoeba si-oelak lobang koeroeng si toekatoeka, di si roetoe ngĕ dĕnggo isina ibās, la nai pada bahan pĕngoedjīn tole; adi si līk ngĕ kari isina ibas. i-bahan ka ngĕ oedjin tole".

E tjoebam' i-oelak loebang koeroeng si toeka-toeka aloe toengkat na mangalekat, si roetoe ngĕ toehoe isina ibās. E pĕpoeloeng mĕ poeloeng-poeloengĕn boeloeng-boeloeng tawar siratoes doewa poeloeh, e i-giling djadi tawar, tawar ambat toewah na bolon. E, ĕnggo doeng tawar i-giling, „moelih m'akoe," nina goeroe „Seh pagi sitahoen kĕdaboehĕn pagi toewah kĕmbĕrahĕn koe-tadingken, e maka bĕkas kata kinigoeroen goeroe Pakpak Pĕrtandang pitoe si dalanĕn, ĕrtjikĕntjikĕnkĕn toengkat na mangalekat, ĕrsoentingsoentingkĕn pĕrminakĕn ambat toewah na bolon, ĕrkadang-kadangkĕn poestaka na djati, bagelah pagi natendoe kĕmbĕrahĕn. Di sĕh me pagi doewa tahoen, tande pagi tĕloe tahoen, a mīn kĕdaboehĕn toewah pe pagi kĕmbĕrahĕn, se nai mĕ bĕkas goeroe Pakpak pĕrtandang natendoe pagi kĕmbĕrahĕn!"

E, tandem' sitahoen, kĕdaboehĕn toewah kĕmbĕrahĕn E, lit me sora ĕrdjaga idatas boengboengĕn tĕngah bĕrngi simbagas.

E, i-bĕgikĕn mĕ sora ĕrdjaga-djaga i-datas boeng-boengĕn mĕ sora ĕrdjaga-djaga. E, i-bĕgikĕn mĕ arah toere kĕndjahe, arah toere kĕndjoeloe sora ĕrdjaga-djaga; i-bĕgikĕn mĕ sora arah toere kĕndjoeloe, arah toere kĕndjahe sora

ĕrdjaga. E, i bĕgikĕn ka moelih koe roemah, idās boengboengĕn sora ĕrdjaga-djaga: „Pantĕk pantangĕnkoe sĕndi gading pitoe-n-tingkat bilang-bilangĕn, i-paloe gĕndang pitoe bangoenĕn, i-pantĕm lĕmboe pitoe, i-boewat nakan doewa-poeloe-ĕmpat garoewĕn, i boewat pola doewa-poeloe-ĕmpat kandi kandi, i-pĕpoeloeng radja si rdémoe oerat-noe-djaba, si pĕsanggĕh roehi-noe page".

E, ĕnggom poeloeng kĕrina, doesoen pe kĕrina.

„E, tĕrang oewari pĕpagi", nina kata toewa-toewa (lit toewa-toewa sada, la nai kĕsah koe toere pe), „akoe, pĕpagi koe nangkih pantangĕn", nina.

„E, di pĕpagi mĕhoeli akap kam nangkih pantangĕn, pĕpagilah" nina. „E, katawari koe-nangkih?" nina anak radja. — „Nangkih bapá, di nangkih kam, pantĕk tjigĕr kal matawari", nina. E, tjigĕr matawari, ĕnggo lĭt oewis pitoe lambar kirah, lit amak pitoe lambar datas, lit rimo pitoe si-n tangke nina. E, sora ĕrdjaga-djaga lĭt mĕ gĕlgĕl ibas pantangĕn, djĕlma la idah. E, tande ĕmpat bĕrngi nina. E, toeboeh mĕ danak-danak nge. Toeboeh me danak-danak, sada dilaki, sada dibĕroe, bijang pitoe, nipe sada. E, méroeroes langit, mĕsoewak mĕ papan, mĕtjĕpik palas, mĕtĕmboek tanĕh. E, lĕgina goeroe Pakpak pĕrtandang koe tanĕh Poelo Tjimtjimĕn. E, sĕh mĕ goeroe. „Kai kĕsikĕl, kĕmbĕrahĕn?" bagem nina goeroe. — „Kai pe seja goeroenami. Ngoge oewari danak-danak toeboeh". — „Ënggo akoe, kĕmbĕrahen, koe-bĕligaï oewari tĕloe-poeloeh, koe-titik desa-oewaloeh, koe oge mamis si lima, katika si-tĕloe, si-angkoep-angkoep. Anak si dilaki pagi lampas i-pĕmpo, anak si dibĕroe lampas i-sĕrĕhkĕn, em kata oewari koe-oge kĕmbĕrahĕn; akoe, moelih ng'akoe" nina, „ngoelihi amangkoe inangkoe, koe tanĕh Poelo Tjimtjimĕn".

E moelih mĕ goeroe

Tade sĕpoeloe-doewa tahoen, bagi si ni-ĕtĕhna si djile si dibĕroe si dilaki. E, lawĕs mĕ si dibĕroe noetoe page koe lĕsoeng e ngikoet-ngikoet ngĕ si dilaki; lawĕs mĕ si dibĕroe 'ndjoedjoeng koeran koe lajo, ngikoet-ngikoet ngĕ si dilaki koe laoe. Amīn 'mboewe dibĕroe i tanĕh Poerba, sada toerangna 'ndai i-akapna dibĕroe; si dibĕroe pe bage: 'mboewe dilaki i tanĕh Poerba, sada toerangna i akapna maka dilaki.

E, lawĕs mĕ ĕrboeroe toerangna si dilaki, ngikoet-ngikoet si dibĕroe. „Oela ikoetkĕn kam toerangndoe ĕrboeroe amé", nina kĕmbĕrahĕn, „soembang me pagi, lĕgo dĕnggo oewari" nina kĕmbĕrahĕn, „mate dĕnggo sinoewan, moewas mĕlĕhe dĕnggo lĕmboe, moewas mĕlĕhe dĕnggo kĕrbo, moewas mĕlĕhe dĕnggo djĕlma kĕrina, 'mbĕltang dĕnggo tanĕh, mĕlakar mĕ dĕnggo kĕrangĕn i tanĕh Poerba enda amé!"

E soesoer dilaki arah toere kĕndjahe, soesoer dibĕroe arah toere kĕndjoeloe. E, lĕgo koenoe oewari pitoe tahoen, pitoe toela. E, moewas mĕlĕhe lĕmboe moewas mĕlĕhe kĕrbo, moewas mĕlĕhe mĕ djĕlma.

E, salih djĕlma djadi moewas, salih mé lĕmboe djadi bĕlkih, salib mĕ kĕrbo djadi gadjah, salih mĕ koeda djadi badak, salih mĕ babi djadi oewili,

salih mĕ manoek djadi 'mboelajan, salih mĕ page djadi sesa, salih mĕ djaoeng djadi bĕski, salih mĕ bĕlo pe djadi gambang.

E, lawis m'ija ĕrboeroe, bĕrnawĕt simboelan i-pĕrboekĕnna bijang si pitoe. E, ngikoet mĕ nipe si mangamboes. E djoempa m'ija ras kajoe tĕnggolan i kĕrangĕn Limboer Raja; nangkih bĕrnawĕt, e nangkih mĕ bijang, nangkih nipe, nangkih m'ija dilaki dibĕroe. E ĕnggo: „Ah mama" nina djĕlma so begoe, si ngijan-ngijani kajoe tĕnggolan, „akoe 'ndĕkah mĕ djenda koe-pimaï idas kajoe tĕnggolan enda", nina, „mĕntji pe la lit ĕnggo 'nggarang arah tĕroehkoe, koeliki pe la kabang arah bobokoe, enda rĕh djoekoet 'mbĕlin man pangān".

„Akoe pe, i-pān akoe sĕndah natekoe bibi!" nina. Toeri-toerīn maka akoe i-pān natekoe, la nai koe-akap līt ingan i kĕgĕloehĕn, lĕbe 'ndoebe akoe ngidah oewari tĕrang, tĕrang ngĕ ndoebe pĕngidah bapangkoe, tĕrang ngĕ ndoebe pĕngidah nande, tĕrang pĕngidah anak-bĕroena, tĕrang pĕngidah sĕninana" nina „Ĕnggo akoe ngidah oewari terang, oewari maka tĕrang, de pĕngidah nandikoe gĕlap, pĕngidah bapangkoe gĕlap, pĕngidah anak-bĕroe pe gĕlap, pĕngidah sĕnina pe gĕlap. Toeri-toerīnna maka bage ningkoe", nina „lĕbe akoe 'ndoebe ngidah oewari tĕrang līt ngĕ lĕmboe i-arak arakna, līt ngĕ koeda i-pandjangina, līt ngĕ kĕrbo i-tĕnggalakĕnna, līt ngĕ ĕmas i boenikĕnna, 'mboewah ngĕ page i-tjamĕti nande, ĕrboewah ngĕ djaoeng i-soewanna, mĕrih nge manoek i-asoehi nande, 'mboewe ngĕ babi i-bĕrena. Di ĕnggo akoe ngidah oewari tĕrang papan pe 'ndoebem mĕsoewak, palas pe mĕtjĕpik, tanĕh pe mĕtĕmboek, langit pe mĕroeroes; lĕmboe pe salih djadi bĕlkih, kĕrko si man tĕnggalānkĕn 'ndoebe salih njadi gadjah, koeda si ni-pandjangina 'ndoebe salih djadi badak, kambing i-pĕrmakanna salih djadi baloewa; anĕm babi si ni-bĕre nande pe salih djadi oewili; manoek si ni-bĕre pe salih djadi 'mboelajan, page si ni-soewanna salih djadi sesa, djaoeng si ni-soewanna salih djadi bĕski, ginĕmgĕmna pe salih djadi mawas. Em'dalinna, kite-kitena maka i pān kal ngĕ akoe sĕndah natekoe."

„Ĕnggo di bage kīn kĕpekĕn mamá! ras mĕ gĕlah kita ngijan-ngijani kajoe tĕnggolan enda; soeroeh gĕlah nipe enda moelih, dibĕroe ena pe soeroeh ras bijang ena kita mĕ lah doewa-doewa ngijani kajoe tĕnggolan enda; man bandoe akoe la 'rtoekoer natekoe. La me djenda matah nakan man pangān, la me koerang pola man inĕmĕn, la koerang goele man pangān, la me koerang oewis man babān."

Moelih koe roemah dibĕroe ras bijang, ras nipe.

E, tande ĕmpat bĕrngi, matah mĕ nakan man pangān, koerang mĕ pola man inĕmĕn, matah mĕ goele man pangān, koerang mĕ oewis man babān.

„E, akoe, lawĕs m'akoe lĕbe," nina anak radja sahaloerĕn Toeding si noe Poerba. „Di akoe, ĕnggo kīn pĕngindokoe kīn, kata ĕrtak dagingkoe kīn 'ndoebe, kata toeboehkoe nge 'ndoebe; kam pe dĕnggo koe-tawin, la nai mān, la nai minĕm, la nai roewis."

— „Ah, e, ola kam lawĕs" nina djĕlma so begoe. „Di nakan koerang

man pangān ngĕ, dahi nini-n-ta, ikoet-ikoet lo e koloe-koloe, djoempa kam ras nini-n-ta anak Tarigan mĕrgana, radja Poestima, Datoek Roembija Gande, pĕrpĕkĕn-pĕkĕn salah oekoem, pĕrbĕlo tandang sinoewan."

E, lawĕs ngĕ anak radja sahaloerĕn, ikoet-ikoetnam, lajo koloe-koloe. E, djoempam' toehoe ras anak Tarigan mĕrgana, radja Poestima, Datoek Roembija Gande, pĕrpĕkĕn-pĕkĕn salah oekoem pĕrbĕlo tandang sinoewan.

„Enda sĕndah rĕh djoekoet' mbĕlin man pangān. Dĕkah koe pimai, mĕntji pe la 'nggo 'nggarang arah tĕroehkoe, koeliki pe la 'nggo kabang arah bobokoe."

„Akoe pe, i-pān ngĕ akoe natekoe nini. I-soeroeh kĕmpoendoe akoe 'ndai koedjenda, kĕmpoendoe sibĕroe Tijang Manik, ngijan-ngijani kajoe tĕnggolan. I-ban rās kami dje ĕnggo ĕmpat bĕrngi, ĕnggo matah nakan man pangān, ĕnggom' koerang pola man inĕmen, la nai līt oewis man babān, la nai līt goele man pangān."

„E, di bage kīn kĕpe, soekati djena bĕras, baba sada toeldak. La nai me matah makan pangān, la nai me koerang goele pangān, la nai me koerang pola inĕmĕn, la nai me koerang oewis man babān."

E, lawĕs mĕ anak radja Toeding si noe Poerba, djoempa ras anak radja tanĕh Sahaloerĕn si dibĕroe, ma ija si tandān. „Ah koedja ng' kam enda bibi?" nina. — „'Ndahi nini. Mĕsoewi akap nande i roemah; mindo tambar atekoe man nini, nini Datoek Roembija Gande, ĕrpĕkĕn pĕkĕn salah oekoem, ĕrbĕlo tandang sinoewan."

— „Koetĕra i akap nandeta pĕrsoewina i roemah bibi?" — „Ngalah dagingna e kĕrina, mamá," nina; i-pĕrkoewankĕn la nai bĕloeh ngalowi."

E, i-tabasina agĕng bangkar. Ĕnggo: „sĕmboeri koe ringring nandeta" nina; „ĕnggo me kari akapna malĕm bibi."

E, moelih si dibĕroe koe roemah, i-sĕmboerina ringring nandena, ĕnggo nandena mĕgĕgĕh.

„Idja ngĕ djoempa goeroe 'ndai mĕlaga mĕsinting ame! lĕbe koe-akap kam sĕh 'ndai koebas pĕkĕn-pĕkĕn ninindoe Datoek Roembija Gande, ĕnggo kam sĕh koe roemah." — „Lĕbe, toehoe nande" nina. „Lit akoe 'ndai djoempa djĕlma, la ija roewis, la ija ĕrboelang, la ija ĕrbadjoe, ĕrkampil pe lāng, ĕrpiso pe lāng. Koetoekas kalak adōn, lompat ngĕ ndai atekoe la nai 'ndai tĕrlompatkĕn akoe; ém si mĕrekĕn tambar e nandé!" nina. — „Di bage kĕpe ame, lĕgilah koe roemah; bana kam la 'rtoekoer natekoe. Baba oewis e, baba badjoema, baba boelangna, baba pisona, baba kampilna." E, lĕgina. Djoempa ija: „koe roemah nina nande, mama." — „Koega ningkoe koe roemah bibi, di kalak la 'rkampil ngĕ, di la 'rpiso, di la 'rboelang, di la 'rbadjoe. Lit ngĕ kalak man nĕhĕnĕn. Enda, ĕrgondje pe akoe lāng; koetĕra ningkoe nijar kĕsain?" — „Koe baba 'ndai boelang mama," nina, „koe-baba badjoendoe, koe-baba gondjendoe 'nina, „koe-baba tjabinndoe, koe-baba ng' kampilndoe, koebaba pisondoe." E, koe roemah mĕ anak radja Toeding si noe Poerba. Sĕh i roemah i pĕpoekoelna.

E, sĕh mĕ ĕmpat boelan, e djĕlma so begoe 'ndoebe si ngijan-ngijani kajoe tĕnggolan 'ndoebe, tĕrgĕlar sibĕroe Tijang Manik: „Ah." I-dahina ninina. Datoek Roembija Gande. „Nini!" — „Kai amé?" nina. „Kai deba boelawan djĕlma manoesija?" — „Pĕgaga toebing, sanga-sanga toebang" nina, „sanggar singawan man sapōen, padang man oewakĕn, taboe-taboe man oesahĕn. Ënggo, man kadendoe boelawan amé djĕlma manoesija?" nina — „Ndekah mĕ kĕmpoendoe nini! la nai rĕh koe bĕna kajoe tĕnggolan." — „Di ém' kĕpe amé! kap erilah bĕlo saloengsoeng pitoe-ng-kĕbabah, maka koe-soeroeh i-ĕmbahkĕn koeliki mangki angki" E, doeng bĕlo pitoe ng-kĕbabah, bĕlo saloengsoeng, i soeroehna i-ĕmbahkĕn koeliki si mangki-angki E, kabang koeliki koe sahaloerĕn, tjinĕp koeliki idatas tandoek. E, 'ndarat mĕ anak radja sahaloerĕn, i-bĕntĕrna koeliki mangki angki, 'ndaboeh koeliki koetĕroeh, salih djadi koetjing sijam Kijam koetjing koe roemah. E, di koendoel radja i dĕgĕs-dĕgesna, di mĕdĕm radja, i-koewitina. „A, di bagenda koetjing labo ĕsah ĕrkoetjing" nate radja. I-pĕkpĕk radja koetjing sijam, salih djadi bijang.

E, di mān radja, i-dilatina pinggan pĕrpangān, i tjĕkoehna koedin pĕrdakanĕn „Di bagenda ng' bijang, la ĕsah ĕrbijang' nate radja. I-pĕkpĕk radja bijang salih djadi bĕrnawet simboelan. Kijam bĕrnawĕt koetĕroeh. E, ĕrboeroe m' bijang si pitoe, pĕrboeroewi bĕrnawĕt simboelan. E, ngikoet mĕ si dilaki si dibĕroe, ngikoet mĕ bijang, ngikoet mĕ nipe. Kijam bĕrnawĕt simboelan koe kĕrangĕn. Limboer Raja, djoempam ras kajoe tĕnggolan, nangkih bĕrnawĕt simboelan, nĕngkih nipe, nangkih bijang, nangkih dilaki, nangkih dibĕroe, salih djadi goetoel kajoe tĕnggolan.

„O, mama," nina sibĕroe Tijang Manik, „enda koe-akap soesoer pe la nai dorĕk, nangkih pe la nai bantji," nina sibĕroe Tijang Manik.

E, tande mĕ ĕmpat bĕrngi, la rĕh koe roemah anak radja si noe Poerba, si dibĕroe ras si dilaki. E, daram-daram mĕ kĕmbĕrahĕn Toeding si noe Poerba, i-paloe mĕ gĕndang, i-pasang bĕdil, i-doedoe ngĕ kĕlewĕt koeta, lalap la djoempa. I-baba gĕndang koe kĕrangĕn Limboer Raja, i-pasang bĕdil.

„Koedja ngĕ kam ena ĕrbĕdil ĕrgĕndang nande," nina anak radja Toeding si noe Poerba. — „Kam man daramĕn ras kela me" nina. — „Kami endam djenda ras kelandoe amé" nina; „soesoer la nai bantji nangkih pe la nai dorĕk; ĕnggo salih djadi goetoel kajoe tĕnggolan enda," nina. „To m' gĕlah koe roemah ras si maloe gĕndang ena ras si maba bĕdil ena kĕrina." — „La nai goenana akoe koe roemah amé," nina, „di la kam koe roemah ras kela. Isc dahinkoe koe roemah?" — „Ënggo, kami la nai dorĕk. „Di", „„ola la koe roemah anakkoe"" „na tendoe," „„ras kelangkoe,"" „natendoe, lĕgi sĕkali nari goeroe si ĕrbahan ambat toewah ndoebe." E, i-lĕgina goeroe koe tanĕh poelo Tjimtjimĕn. E rĕh mĕ goeroe Pakpak Pĕrtandang pitoe si dalinĕn si ĕrtjikĕntjikĕnkĕn toengkat mangalekat, si ĕrsoenting-soentingkĕn pĕrminakan ambat toewah na bolon, si 'rkadang-kadangkĕn poestaka na djati.

„Kai kĕsikĕl kĕmbĕrahĕn?" bagem' nina goeroe. Kai pe seja goeroenami. Anak si dilaki si di-bĕroe si ni-oge kam oewarima 'ndoebe, idah kam, di anak si dilaki 'ndoebe mintĕr 'ndoebe mamboer pĕrdalinna; bĕritana mate pe la līt, bĕritana 'nggĕloeh pe lāng. Bagem! lah 'nggĕloeh anak si dibĕroe a natekoe. Di līt anak dibĕroe līt ngĕ anak dilaki natekoe. Em' koe sĕrĕhkĕn, goeroenami. Ĕnggo rĕh anak dilaki 'ndai. Ĕnggo ija lawĕs ras kela, nina djadi goetoel-goetoel kajoe tĕnggolan itĕngah kĕrangĕn Limboer Radja." — „Em' kap kata oewari koe-oge 'ndoebe," nina goeroe; „anakndoe si dilaki kela nindoe. E, 'ndoebe pe: lampas kal ngĕ sĕrĕhkĕn anak si dibĕroe ningkoe, lampas kal i-pĕmpo anak si dilaki ningkoe; kata-ng-koe la i-pake kam kĕmbĕrahĕn. Ĕnggo, de goenana kīn i-akap kam, i-baba pe bantji ng'ija koe roemah," nina. „Anakndoe si dilaki ĕrtjakap kam pĕlepar dingding. Di pĕntjarinna pagi, s-ada oewari ija pagi ĕrlandja," nina „līt ngĕ sĕrpi man alōnkĕnndoe," nina, „līt ngĕ pagi sira, līt nge pagi bĕlo, līt nge pagi gambĕr, līt nge pagi 'mbako. Anakndoe, si dibĕroe e, ĕrpagi-pagi i-bĕnakĕnna 'mbajoe, karabĕn dorĕk mĕ najangisa; de soempit pagi bajoena", nina, „ĕrpagipagi bĕnaïna," nina, „karabĕn dorĕk mĕ ngisisa; de noetoe ija pagi," nina, „sada bĕrngi ija noetoe doeng bĕras tĕloe toemba; sada bĕrngi ija pagi ĕrsĕrka, doeng mĕ bĕnang tĕloeh poeloeh. Di goenana kīn bage i-akap kam kĕmbĕrahĕn, bantji si-lĕgi koe kĕrangĕn," nina.

— „Akoe, la nai koe-akap goenana mīn, goeroenami. Anakkoe si dibĕroe man kandoe-kandoe ngkoe noetoe koe lĕsoeng, man tĕman-tĕmankoe 'ndjoe djoeng koeran koe lajo, man arōnkoe koe djoema natekoe. Anak si dilaki e, de bĕn oewari, koe-dilo i oempe oempe toere; rĕh ija koe roemah," nina „koe-kimbangi amak 'mbĕntar, koe-oekat nakanna natekoe, koe-doedoerkĕn pĕrboerihĕnna; de ĕnggo ija ĕlah mān, koe kapoeri bĕlo pangānna natekoe." — „Ĕnggo, di bage kĕpe natendoe, kĕmbĕrahĕn," nina, „akoe, la nai ngasoep akoe; e moelih m' akoe," nina goeroe, „ngoelihi ama-ng-koe, ina-ng-koe koe tanĕh Poelo Tjimtjimĕn." — „Ola kam lĕbe moelih goeroenami," nina. „Di bagé nari kīn ngĕntja bantji natendoe, bagemlah gija lĕgi koe roemah kela-ng-koe 'ndai ras anakkoe 'ndai." — „Seja kelandoe, anakndoe e, kĕmbĕrahĕn," bagem'kap ningkoe. — „Di e, e; lĕgi koe roemah goeroenami." — „E, boewat kampil 'mbĕlin," nina; „boewat oewis toedoeng toedoeng," nina goeroe; „boewat bĕnang tĕng," nina „'mboembōen sangkĕp ĕrpoeloeng; i-boewat amak silambar, lawĕs kita koe kĕrangĕn.

E, sĕh i kĕrangĕn, djoempa ras kajoe tĕnggolan, i-antari kajoe nina. I-oge ĕmpakna, mĕhoeli ĕmpak kajoe. I-kĕrĕt sibar gĕdang, i-tadingkĕn 'mboembōen ibas bĕnana, i-baloet kajoe koe roemah. Sĕh i roemah i-pĕngkah djadi gana nina. E, ĕnggo doeng i-pĕngkah nina. „Di lit manoek, kĕmbĕrahĕn," nina goeroe, „i-gĕlĕh manoek," nina, „mĕgara; i-boewat atena, i-boewat ĕrakna, i-boewat poesoehna, i-boewat bahing, boewat sira kiboel i-boewat latjina. Em' gĕlarna dalang-dalangĕn Em i-bĕrekĕn, i pānna; i-boewat pola toelak poerba djati, djatikĕn kita ĕrtoewah bajak. I-bĕre minĕm ija aloe ikoer kitang.

„Ënggo, enda kĕmbĕrahĕn, anakndoe si dilaki enda, em gĕlarna: „„si Toewan Adji Doenda Katekoetan,"" „anakndoe si dibĕroe enda": „si Bĕroe Poewang Tampe Radja Bĕnewasĕn,"" „'ntĕrĕm kap kakandoe," nina, „'ntĕrĕm agindoe, 'ntĕsĕm anak-bĕroendoe, 'ntĕrĕm ngĕ sĕninandoe, ĕntĕrĕm ginĕmgĕmndoe. Apai kal pagi nipindoe goeloet," nina, „apai kal pagi ĕntah līt bahan-bahanĕn oe kalak, anakndoe si dilaki enda tahoe ngoelakkĕn bahan-bahanĕn noe kalak; ĕntah līt pagi mĕsĕnggĕt boerawan, anakndoe si dibĕroe e pagi tahoe man pĕralĕng tĕndi.

VERTALING.

Er bestaat van ouds een verhaal van goeroe's, de Goeroe *Pakpak Pĕrtandang* 1), die met hun zevenen reisden, bij zich dragende den staf *mangalekat*, het potje met de toovermedicijn *ambat toewah na bolon* en het oorspronkelijke wichelboek. 2)

---

1) Zie over Goeroe Pakpak Pĕrtandang en de beteekenis van den naam iets naders Meded. N. Z. G. Dl. 47, 2[de] st. pag. 149 e. v.

2) In 't oorspronkelijke is telkens een ander woord voor „dragen" gebezigd, naar de verschillende wijze waarop die voorwerpen gedragen worden.

Ĕrtjikĕntjikĕnkĕn = dragen bij wijze van staf;

ĕrsoenting-soentingkĕn, dragen als *soenting*.

De Mal. beteekenis van *soenting* is bekend. Hier heeft men te denken aan het *dragen aan een punt van den hoofddoek*, en wel zooals deze door de Timoer-Bataks gedragen wordt, nl. met afhangende punten.

ĕrkadang-kadangkĕn is, dragen over den schouder, nl. zooals men een lossen doek (*oewis kadang-kadangĕn*) draagt. De poestaka nl. wordt gewoonlijk in een soort buidel meegenomen.

Wat de namen der drie attributen van den toovenaar betreft, het volgende:

toengkat mangalekat is wel eenvoudig te vertalen met „tooverstaf", 't Kar. *mangalekat* (ook wel *mangaleka* en *malekat*) is natuurlijk eene verhaspeling van het Tob. woord. Of men hierbij aan het Ar. (Mal.) woord voor „engel" heeft te denken, weet ik niet. Ik maak hier opmerkzaam op het Atj. woord *malakat*, dat „tooversteen," „wondersteen" beteekent (Dr. Sn. Hurgr. Atjèhers II, pag. 140).

Pĕrminakan beteekent taalkundig natuurlijk, plaats voor de olie'. Deze „olie" is dan de *ambat toewah na bolon*, het groot (beroemd) zegenaanbrengend (d. i. kroostverwekkend) middel.

In een opstel van den Heer J. H. Neumann in de Meded. v h N. Z. G. (Dl. 47, 3de St.) wordt een verhaal medegedeeld omtrent den oorsprong der pĕrminakan [1]). De naam, aldaar aan die „olie" gegeven: *minak djadīn mĕratah 'mbĕntar*, d.i. blauw-witte

---

[1]) Dit vertoont hier en daar eenige gelijkenis met een door mij in bovengen. Meded. Dl. 47. 2[de] st. gegeven verhaal, dat als inleiding op 't verhaal van Doenda Katekoetan kan beschouwd worden.

Zij gingen [eens] naar het land *Toeding si noe Poerba*, komende van *Poelo Tjimtjimĕn* 3). Ze zetten zich neder in een *sapo sĕndi gading* 4) en praatten daar met elkander: „Wel, als ik de dertig dagen tel (d. i. de kalender naga), de

---

wordings-olie, in verband gebracht met het gebruik, dat in ons verhaal, blijkens den naam, van die perminakan gemaakt wordt, geeft ons het recht in die olie eene zinspeling te zien op het *sperma*.

Ik geloof dan ook dat des Heeren Neumann's opvatting van de pĕrminakan als oorspronkelijk een *vruchtbaarheid verwekkend* middel (in algemeenen zin) te zijn, ongetwijfeld juist is en 't verhaal daarvan eene mythe is. De nadere bevestiging en toelichting in bijzonderheden zij den folkloristen en mythologisten aanbevolen.

Poestaka na djati. Voor mijne vertaling van *djati* met *oorspronkelijk*, verwijs ik naar mijne opmerking Med. Dl. 47, 2[de] st. pag. 150, noot.

Over den tooverstaf *mangalekat* nog een enkel woord. Deze staf is geheel *glad*. Alleen de „knop" bestaat uit een ruiterbeeld, dat in niets verschilt van 't ook op den stop der *pĕrminakan* voorkomende. Onder het ruiterbeeld vindt men een krans van 7 menschelijke aangezichten. Vragende wat dit alles moet voorstellen, krijgt men van den Karo steeds ten antwoord, dat de ruiter si Doenda Katekoetan is en de 7 koppen zijn zeven honden voorstellen, welker namen een goeroe mij als volgt opgaf: 1 *si darih na mangalele*, 2 *si tĕmbaga toewa*, 3 *si tĕmbaga bosi*, 4 *si kalĕmpang*, 5 *si kalĕmping*, 6 *si darih na manangkap*, 7 *si altoeng na ĕrsiboe-siboe*. Van 4, 5 en 7 weet ik niets te maken.

Daar volgens ons verhaal de toovenaar dien staf reeds bezigt, nog vóór er van de geboorte van Doenda Katekoetan c. s. sprake is, is die verklaring onjuist. Ik verwacht eerst opheldering als er een Tob. meer speciaal een Simĕloengoensch verhaal zal ontdekt zijn, dat van het Karo'sche het origineel moet zijn. Ik vermoed dat de oplossing in Timoer of Raja (*de* landstreken beroemd om hunne goeroe's) moet gevonden worden, en 't is te hopen, dat, nu dit gebied heel onlangs door zendelingen der Rhein.-Missionsgesellschaft bezet is, dezen spoedig daarover iets doen verschijnen. Ook met het oog op de *namen* zal dit van belang zijn. Die zijn in 't Karo'sch, voor zooverre wij ze kunnen controleeren, zoo verhaspeld, dat ze zeer onbetrouwbaar materiaal zijn, om daarop gissingen te bouwen.

3) Gelijk in de vorige aanteekening reeds werd opgemerkt, mag men uit de namen geen vèr reikende conclusies trekken. Al is 't verhaal een mythe, over 't geheel is de voorstelling *locaal*. Bij Toeding si noe Poerba heeft men dan ook niet aan de *windstreek* Poerba (Oosten) te denken, hoewel dit oorspronkelijk de bedoeling is, gelijk blijkt uit het later voorkomende *Poestima* (westen). Neen, in de voorstelling der Karo's ziet dit ongetwijfeld op het *landschap* Poerba. Wat *Toeding* moet beteekenen weet ik niet; 't kan het Tob. woord *toding* zijn = *tijan* (*sijan*), van, from (zie v. d. T. Wdb). — Daar de goeroe nadrukkelijk goeroe *Pakpak* genoemd wordt, kan Poelo Tjimtjimen hier moeilijk iets anders beteekenen dan de Pakpaklanden. De naam is dan niet onaardig gevonden, want van Poerba uit gezien over het Noordelijk bekken van het Toba-meer, vertoont zich het gebergte waarachter Pakpak ligt, inderdaad *tjimtjim*, d. i. overal even hoog; de kam van 't gebergte vertoont eene zuivere rechte lijn, met slechts eens eene kleine verheffing. In 't bovengenoemde, inleidende verhaal op Doenda Katekoetan heeft de

acht windstreken (de kompasroos) raadpleeg, de vijf *mamis* en de drie *katika* 5) onderzoek, dan heeft onze vorst van Sahaloerĕn 3) hier, van Toeding si noe Poerba hier wel veel koeien om te drijven, veel paarden om te stallen, veel buffels om er mee te ploegen, veel geld om te bewaren, veel rijst om te eten, maar die ze moeten eten zijn er m i te weinig, die 't vee moeten drijven, die met de buffels moeten ploegen zijn er, naar ik zie, niet, die de paarden moeten stallen, de paarden hier, zijn er niet

---

ontmoeting der goeroe's met de geitenhoeders plaats op 't schiereiland Sibolangit, een fraai voorgebergte aan de N. zijde van het Toba-meer, ongeveer halfweg het eigenlijke Poerba en 't bedoelde gebergte.

Iets verder heet de landstreek *Sahaloerĕn* Toeding si noe Poerba. Ik durf slechts gissen wat sahaloerĕn beteekent. Ik vermoed dat het synoniem is met het zuiver Karo'sche *singaloer*, *het gansche gebied*, nl. *stroomgebied*. Singaloer Lo Bijang b. v. beteekent: stroomgebied van de Lo Bijang. Dit *ngaloer* moet wel samenhangen met malĕr, vloeien, en dan is *aloer* hetzelfde woord als 't Gajō *aroel*, klein riviertje, daar toch als *l* en *r* in één woord voorkomen, de volgorde in 't Gajō juist omgekeerd is; voorb. *gĕlar*, K. = *gĕral* G. naam, eigennaam.

4) Sapo sĕndi gading, eig. een sapo (tuinhuis, rijstschuur) *met ivoren verbindingsbalken* tusschen de stijlen, een in de verhalen omtrent huizen enz. veelvuldig gebruikt epitheton ornans.

5) 't Is misschien niet ondienstig hier de namen der dagen, desa's enz. op te geven. Men zal dan zien dat na iedere week van 7 dagen feitelijk dezelfde namen terugkeeren, op een paar uitzonderingen na, en er dan nog twee aan toegevoegd worden.

1. Aditija	8. Aditija naik
2 Soema poeltak (opkomend)	9. Soema siwah
3. 'Nggara tĕloe oewari	10. 'Nggara sipoeloeh
4. Boedaha	11. Boedaha ngadĕp
5. Bĕraspati poeltak	12. Bĕraspati tangkĕp
6. Tjoekĕra ĕnĕm bĕrngi	13. Tjoekĕra laoe
7. Bĕlah naik	14. Bĕlah poernama
15. Toela	22. Aditija toeroen.
16. Soema tjĕpik (afgebrokkeld)	23. Soema
17. 'Nggara ĕnggo Toela	24. 'Nggara simbĕlin
18. Boedaha gok	25. Boedaha mĕdĕm
19. Bĕraspati sipoeloesiwah	26. Bĕraspati mĕdĕm
20. Tjoekĕra doewa poeloeh	27. Tjoekĕra mate
21. Bĕlah toeroen	28. Mate boelan

29. Dalin boelan. 30. Samisara.

De acht *desa* beginnende bij het *Oosten*, door het *Zuiden* zijn: Poerba, Agoeni, Daksina, Nariti (soms Narita), Poestima, Mangabija, Oetara (soms Boetara), Irisĕn.

De vijf *mamis* zijn: *mamis*, *kala*, *soeri*, *boerma* en *bisnoe*. Men telt ze veelal af op de vijf vingers, gelijk men dan de katika aftelt op de drie leden van een vinger.

Een geitenhoeder had zitten luisteren. Hij snelde naar het dorp en zeide tot de vorstin 6): O, vorstin, daar ginds in de sapo sĕndi gadang is, naar 'k verneem, een goeroe."

De vorstin bracht haar sirihmandje in gereedheid, een kampil toemba, ging het huis uit naar hem toe, en maakte zeven sirihpruimpjes gereed. „Als gij met sirihkauwen klaar zijt, laten we dan naar 't dorp gaan om te eten; de rijst heb ik al in de *soempit* gedaan, en den wijn in de *kitang*."

De goeroe ging in 't dorp eten.

Toen hij verzadigd was van eten en drinken, maakte de vorstin weer zeven sirihpruimpjes gereed. „Wat mij betreft, vorstin, zeide haar „oom" (d. i. de goeroe): ik geloof dat gij met die sirih die gij gereedmaakt, eene bedoeling hebt." — „Dat heb ik inderdaad, goeroe, er kwam een wensch in me op, goeroe. Ik moge eerst rijst te leen vragen vóór ik kan koken, ik moge eerst aan 't naaien, vóór ik kleeren zal hebben; daarom, dat we het middel maken om kinderen te krijgen, dacht ik, goeroe! Wat behoort alzoo tot de benoodigdheden, goeroe?"

— „Men neme een niet meer gebruikt wordende palmwijnkoker, o vorstin, een dito palmwijnklopper, en een dito rijststamper." — „Alles is er, goeroe."— „Men legge deze vier dagen in 't natte gras" Toen had de bamboe van den palmwijnkoker scheuten gekregen, de oude rijststamper had takken, de oude klopper bladeren.

„Het middel kan nu, dunkt me, bereid worden, goeroe," zeide de vorstin. „Nee, laten we nog eens een toetsingsmiddel beproeven, vorstin!" zeide hij.

Veelvuldiger gebruikt men de *katika si-angkoep-angkoep* (angkoep-angkoep is tangetje), zoo genoemd, omdat men duim en wijsvinger op elkander legt en weer opent, net als eene tang. Staan duim en wijsvinger open, dan heet dit *katika ngangngang* = gapende, openstaande katika. Dit is de eenige *naam*, dien ik ooit hoorde van een katika. De k. ngangngang is *ongunstig*. Het „werken" mèt de mamis en katika is zóó ingewikkeld, (omdat van allerlei omstandigheden afhangt, bij welken vinger men aanvangt), dat ik er geen duidelijke beschrijving van kan geven. Dit zij hier nog medegedeeld, dat iedere vinger één der vijf hoofdmĕrga's vertegenwoordigt. De duim is de mĕrga van hem, ten wiens behoeve de wichelarij plaats heeft.

6) Kĕmbĕrahĕn, met dezen titel noemt men de *vrouwen* der hoofden. 't Woord bestaat blijkbaar uit kĕ + 'mbĕrah + ĕn. Dit 'mbĕrah kan moeilijk een ander woord zijn dan het Tob. mora, hoewel dit beteekent *man* van eene vrouw, *husband*. Het Mand. aequivalent *hamoraon* beteekent *vorstelijke waardigheid*. De Karosche beteekenis van: de *persoon* (d. i. eigenlijk de plaats), die de waardigheid draagt, vindt een tegenhanger in het Timoer (Simĕloengoen) woord: haradjaon, dat vorst beteekent.

In 't Gajō is *mĕrah* een titel. In Atjeh geldt die als algemeene titel van hoofden vóór 't ontstaan van geregelde staten (Dr. Sn. H., Het Gajōland, pag. 99 noot).

„Laten we eens met een stok in 't gat van een *koeroeng si toeka-toeka* 7) steken; als er in zitten met oneffene (puisterige) huid, dan behoeven we geen nieuw toetsingsmiddel te beproeven; als er in zitten met gladde huid, moeten we nog een proef nemen."

Er werd nu met den tooverstaf in een koeroenggat gestoken, er zaten heusch in met oneffen huid!

Nu werden de benoodigdheden bijeengebracht, honderd en twintig soorten tooverkrachtige bladeren, en deze werden tot medicijn fijngewreven, tot het beroemde kinderverwek-middel. Toen het middel fijngewreven was, zeide de goeroe: „Ik keer terug Als gij, die ik nu verlaat, over een jaar kinderzegen geniet, houd het er dan voor, dat dit het werk is van den goeroe 8) Pakpak Pĕrtandang en zijn zes reisgenooten, die bij zich dragen den *toengkat mangalekat*, de *pĕrminakan ambat toewah na bolon* en de *poestaka djati.* Maar als er twee of drie jaren verloopen zijn, ook al wordt ge dan met een kind gezegend, houd het er dan voor, dat het niet mijn werk is, o vorstin."

Na verloop van een jaar smaakte de vorstin den kinderzegen. Diep in den nacht werd boven den nok van het huis een geluid als van neuriën vernomen. 9)

Als men naar dat geneurie luisterde, was het boven den nok van 't huis. Luisterde men er naar op de *toere* benedenstrooms, dan kwam het van de *toere* bovenstrooms, luisterde men er naar op de *toere* bovenstrooms, dan kwam het van de *toere* benedenstrooms. Ging men weer in huis er naar luisteren, dan was het boven den nok: „Richt mij een *pantangĕn* 10) *sĕndi gading* op, met zeven verdiepingen, slaat zeven stel muziekinstrumenten, slacht zeven runderen, neemt vier en twintig

---

7) De *koeroeng* is een insect, niet ongelijk aan de veenmol. Op de Hoogvlakte geldt zij als lekkernij en 't veld is daar vol gaten, ontstaan door 't met een stok uitgraven dier beesten.

8) „Het werk van den goeroe." Letterlijk staat er: het werk (gevolg, spoor) *van de woorden en de tooverkunst* van den goeroe. De Batak drukt zich bij voorkeur op dergelijke wijze uit, den persoon vervangende door iets dat van den persoon is, of een deel van hem uitmaakt, of van hem uitgaat. Hij drukt zich dus omslachtiger, maar nauwkeuriger uit dan wij.

9) Dit neuriën is eigenlijk het „opdreunen van een litanie" c. d., 'ndjaga-djagaï bijv. beteekent bij de huisinwijding „over het huis eene litanie opdreunen".

Ook in andere verhalen, bijv. dat van *Anak laki si Onan katāna*, wordt de geboorte van een bijzonder kind op dergelijke wijze aangekondigd. Ik geloof te mogen beweren, dat het oorspronkelijk een mythische trek is, en ons verhaal geeft ons de aanwijzing er het geluid in te zien, dat aan een tropisch onweer met hevigen regen voorafgaat. De Bataks geven dat „deinende" (Couperus zou zeggen „aandonzende") geluid weer met *so, so*, en hiervan is gevormd *ĕrdĕso*, ruischen van aankomenden regen.

10) Een *pantangĕn* is een huisje op één paal. Hier zondert de goeroe zich af, of hij die voor goeroe studeeren wil (ĕrladjar goeroe). Men zou het desnoods met *kluis*

garoewĕn 11) gekookte rijst, vier en twintig bamboekokers met palmwijn en roept de vorsten der omliggende dorpen bijeen 12).

Alles was klaar, ook de [lieden der] onderhoorige dorpen waren bijeen.

„Morgen, overdag", zei hij tot een oudje (er was een oudje, die geen kracht meer had om naar de toere te gaan), „morgen zal ik de pantangĕn bestijgen". — „Wel, als gij goed vindt morgen de pantangĕn te bestijgen, morgen dan", zei ze. — „Om hoe laat 13) zal ik ze bestijgen?" zeide 't vorstenkind. — „Ze bestijgen, vadertje, wel als gij ze bestijgt, laat het juist op den middag zijn 14)", zeide ze. 's Middags hingen er zeven kains, lagen er zeven matten en waren er zeven citroenen aan één steel, zegt men, Het geneurie was steeds in de pantangĕn, maar een mensch zag men niet. Zoo verliepen vier dagen, zegt men. Toen werd het kind geboren. Er werden geboren: één jongen, één meisje, zeven honden, ééne slang. *De hemel plofte neder, de vloer werd afgerukt, de steenen neuten scheurden, de aarde kreeg een gat* 15). De goeroe Pakpak Pĕrtandang werd nu van Poelo Tjimtjimĕn gehaald. Toen de goeroe gekomen was, zeide hij: „Wat verlangt gij, vorstin? 16) — „Niets bijzonders, 17) goeroe; den dag „lezen" 18), waarop de kinderen geboren zijn."

---

kunnen vertalen. Een ladder, die opgehaald kan worden geeft den toegang. De goeroe kan zich dus tegen ongewenscht bezoek, dat hem zou kunnen afleiden, vrijwaren.

11) Een *garoewĕn* (garŏen) is *vier* toemba = ± 8 Liter. 't Woord moet afgeleid zijn van *'nggaroe*, indigo-verfstof bereiden, hetwelk men in groote steenen potten (koedin) doet. Tegenwoordig raken deze breekbare dingen hoe langer hoe meer in onbruik en worden vervangen door de haast voor alles te gebruiken ledige petroleum-blikken.

12) De omliggende dorpen. De Bataksche uitdrukking, woordelijk vertaald luidt: „*Welker gierstwortels tegen elkaar komen, welker rijstaren elkaar beruiken.* Dit wijst er op dat de tuinen aan elkaar grenzen. De djaba (gierst) wordt steeds aan den kant geplant. De uitdrukking wordt soms nog aangevuld met: *si pĕsawen sawĕn oerat noe djambe = welker laboe-wortels door elkaar groeien.*

13) Om hoe laat = *katawari.* Ik houd dit voor eene samentrekking van: „*koega matawari* = hoe [staat] de zon? omdat het antwoord is: „bagé matawari," aldus de zon, terwijl men dan met de hand den stand der zon aanwijst.

14) *Tjigĕr* alleen beteekent reeds „middag." Etymologisch is het verwant met tegĕr = rechtop staan. Pantĕk is ook recht overeind staan. *Pantĕk tjigĕr kal* is dus eigenlijk een pleonasme, daarom weergegeven met „juist op den middag."

15) Hierover is 't noodige in de Inleiding gezegd.

16) *Kĕsikĕl* = wensch, verlangen. Dit is een der weinige woorden in 't Karo'sch die alleen 't prefix kĕ-(ka) hebben. Merkwaardig dat de meeste dezer woorden beantwoorden aan Maleische met eveneens slechts 't voorvoegsel ka: *kĕsikĕl = kahĕndak*; *kĕsajang = kăkasih.*

17) Kai pe seja, kai pe lahang (lăng), lett. „wat ook niet" het stereotype antwoord van een Karo op een dergelijke vraag, ook al blijkt uit zijn onmiddellijk volgende woorden dat hij wèl wat op z'n hart heeft.

18) Lezen = ngoge, dat is hier: nagaan, onderzoeken wat de dag omtrent het lot van den pas-geborene, of ook van zijne bloedverwanten voorspelt.

„Ik, o vorstin, 'k heb de dertig dagen geteld, de acht windstreken geraadpleegd, de vijf mamis en de drie katika si-angkoep-angkoep gelezen. De jongen moet spoedig aan eene vrouw, 't meisje spoedig aan een man geholpen worden 19), dat is wat de dag, dien ik gelezen heb zegt, o vorstin; ik keer terug, ga weer naar mijn vader en mijne moeder 20) in Poelo Tjimtjimĕn", zeide hij. Toen keerde de goeroe terug.

Toen er twaalf jaar verloopen waren, begonnen de jongen en het meisje oog voor de andere sekse te krijgen 21). Ging het meisje naar de lĕsoeng rijststampen, dan liep de jongen achter haar aan; ging 't meisje naar 't water met het watervat op 't hoofd, dan ging de jongen achter haar aan naar 't water. Al waren er veel meisjes in Poerba, in zijn oog was alleen zijn zuster een meisje; zoo ook het meisje, al waren er veel mannen in Poerba, haar broer alleen was in haar oogen een man.

Ging haar broeder jagen, dan ging het meisje achter hem aan. „Ga gij toch niet met je broer mee jagen, moedertje," zeide de vorstin, „dat loopt op bloedschande 22) uit, dan mocht het droog weder blijven," zeide de vorstin, „dan mochten eens al de cultuurgewassen sterven, de koeien, de buffels, de menschen honger en dorst lijden, de aarde scheuren krijgen, het bosch ontbladerd worden, hier in Poerba, moedertje."

Ging dan de jongen bij de benedenstroomsche toere naar beneden, dan deed het meisje dat bij de bovenstroomsche.

---

19) Voor het *trouwen*, resp. v. e. man en v. e. vrouw gebruikt men een ander woord. Van een man, die trouwt zegt men *ngĕmpo*. Merkwaardig dat het etymol. gelijkwaardige Toba-woord èmpo (èppo) of èmpe (èppe) gebezigd wordt van een *meisje*, dat door op klaarlichten dag het huis van den jongeling te betreden, die met haar eene amourette heeft gehad, dezen dwingt met haar te trouwen. Ik vermoed daarom dat ĕmpo eigenl. beteekent: *dwingen, met geweld in bezit nemen.*

Van een meisje dat trouwt bezigt men: *tĕrsĕrĕh*, wat moeilijk iets anders kan beteekenen dan: *overgeleverd, toevertrouwd* (vg. Mal. sĕrah).

20) De woorden hier voor vader en moeder gebruikt zijn de Toba'sche.

21) Letterlijk staat er „dat ze gingen weten wat mooi was". Eene andere uitdrukking voor „groot" worden, van een meisje is: *ĕrladjar mĕdjele.* Van een jongeling bezigt men vaak: *mĕna ngĕna* = beginnen te houden, nl. van de meisjes.

Zijn ze nog een stapje verder op dezen weg, dan heet het: *„ĕnggo i ĕtĕhna bitjara manoesija"*, wat men eenigszins vrij zou kunnen vertalen met: „ze weten, hoe 't bij de menschen toegaat."

22) Soembang = bloedschande heet elke verbinding van man en vrouw, die indruischt tegen de op dat punt heerschende adat. Veel gevallen kunnen met eene boete (pĕngaroesi = eig. 't middel dat maakt dat het „aroes" = gepast, is) worden goedgemaakt. Zoo'n huwelijk wordt dan verder geheel als wettig erkend en men vreest ook niet meer de kwade gevolgen.

Het werd, naar luid der overlevering, droog, zeven jaren, zeven maanden 23) lang. De koeien, de buffels, de menschen leden honger en dorst. De menschen veranderden in orang-oetan, de runderen in herten, de buffels in olifanten, de paarden in neushoorns, de varkens in wilde zwijnen, de kippen in boschkippen, de rijst in sesa *a*), de maïs in glagah, de sirih in gambang. *b*) 24).

Hij ging jagen, hij joeg op een witte viperra, met zijn zeven honden. De sissende slang volgde. Zij kwamen aan een tĕnggolan-boom in het oerwoud. Limboer Raja, de viperra, klom er in, de honden klommen er in, de slang klom er in, zij, jongen en meisje klommen er in. Toen dit gebeurd was, zeide het spook 25), dat den tĕnggolan-boom tot verblijfplaats had: „Zoo, oom, ik heb al lang [op je] gewacht op dezen tĕnggolan, geen muis heeft nog ooit onder mij gekropen, geen kiekendief heeft boven mij gevlogen, nu komt er groot wild tot spijze."

„Wat mij betreft, taute! ik verlang vandaag opgegeten te worden", zeide hij. „De verklaring (lett het verhaal), dat mijn wensch is opgegeten te worden, is dat er [voor mij] m.i. geen plaats is in 't leven; vroeger, eer ik het levenslicht aanschouwde, had mijn vader het goed 26), had mijne moeder het goed, had mijn anak bĕroe het goed, had mijn sĕnina het goed," zeide hij. Sinds ik het levenslicht aanschouwd heb, ziet mijne moeder ook den lichten dag donker, ziet mijn vader hem donker, ziet mijn anak-bĕroe hem donker, ziet mijn sĕnina hem donker. „De verklaring dat ik zoo spreek," zeide hij, „is: Vóór ik het levenslicht aan-

---

23) 't Woord hier met maand vertaald (*toela*) beteekent eigenlijk volle maan (15de dag der maan-maand). Tegenwoordig gebruikt men meest *boelan*. Oudere lieden, vooral vrouwen gebruiken gaarne *bintang* = ster, voor maand. In een dorp van VII koeta is *bintang* het eenig-gebruikelijke woord geworden, omdat het hoofd si *Boelan* heet.

a) eene plant haast niet van de rijst te onderscheiden. Alleen schiet ze geen aren.

b) eene kruipplant welker bladeren als surrogaat voor sirih dienen.

24) Blijkbaar worden hier al die rampen voorgesteld als een gevolg van de ongeoorloofde betrekking tusschen broeder en zuster. Speciaal langdurige droogte geldt bij de Bataks als straf op dit misdrijf. De andere rampen zijn als 't gevolg van die droogte te beschouwen. De voorstelling is alleen sterk gechargeerd.

Later in 't verhaal, als de jongeling nl. zijn hartelced uitstort bij Bĕroe Tijang Manik, spreekt hij er van, dat sedert hij *geboren* werd, al die rampen zijne familie troffen. Deze voorstelling is een terugslag op de woorden van zijne moeder, dat ze wel een kind wil hebben, *al moet ze dan ook eerst rijst leenen om te kunnen koken*, enz. zie boven.

25) *Djĕlma so begoe* is letterlijk: *mensch noch geest*. 't Wordt veel in verhalen gebezigd van menschen die zich tot onkenbaarwordens toe toegetakeld hebben, en is veelal te vertalen met „monster". Dat woord leek me hier minder op zijne plaats, waarom ik „spook" bezigde. De rol die ze hier speelt is vrij wel die van eene sirene.

26) Mijn vader [had] het goed enz. Letterlijk staat er: *het zien* (de wijze van zien, het gezicht) *van mijn vader was licht*, dus hij zag alles licht, hij was voorspoedig.

schouwde, hadden ze koeien die ze dreven, hadden ze paarden, die ze stalden, hadden ze buffels, die ze voor den ploeg spanden, hadden ze geld, dat ze bewaarden, leverde de rijst, waarvoor moeder 't land met den hak bewerkt had, een ruim beschot, droeg de maïs, die ze geplant had, vrucht, vermenigvuldigden zich de kippen, die ze verzorgde, waren die varkens vele, de ze voerde Zoodra ik het levenslicht aanschouwde, werden de planken afgerukt, de neuten scheurden, kwam er een gat in de aarde, stortte de hemel neder, veranderden de koeien in herten, de buffels om mee te ploegen, in olifanten, de paarden die ze stalden in neushoorns, de geiten die ze hoedden in *baloewa a)*; ook de varkens zelfs, die moeder voerde, werden wilde zwijnen; de kippen, die ze voerde, boschkippen, de rijst die ze plantte werd sesə, de maïs die ze plantte glagah-riet, de onderdanen werden orang oetan. Dat is de weg, de brug (d. i. dat heeft er toe geleid), dat mijn wensch is nog heden opgegeten te worden."

„Wel, als 't er inderdaad zóó mee gelegen is, oom, laten we dan te zamen dezen tĕnggolan-boom bewonen 27); stuur de slang terug, en deze vrouw en deze honden; dat wij met z'n beiden den tĕnggolan-boom bewonen; ik wil zonder gekocht te worden, je vrouw zijn. Hier is nooit de rijst om te eten half gaar, hier is geen gebrek aan palmwijn om te drinken, aan toespijs om te eten, aan kleeren om te dragen."

De vrouw, de honden en de slang keerden naar het dorp terug.

Wel, na vier dagen was de rijst om te eten half gaar, was er gebrek aan palmwijn om te drinken, de toespijs om te eten halfgaar, gebrek aan kleeren om te dragen 28).

„Ik, laat ik gaan, zeide de zoon des vorsten van Sahaloerĕn Toeding si noe Poerba. Wat mij betreft, zoo is nu eenmaal mijn voorbestemd lot, de beteekenis (lett. 't zeggen) van de structuur mijns lichaams, de beteekenis van mijn geboren worden; 'k mocht ook ú meesleuren in het geen eten, en drinken en kleeren hebben."

„Ach neen, ga niet heen", zeide het spook. Als er gebrek is aan rijst om te eten, ga dan naar onzen grootvader, volg dat riviertje stroomopwaarts, dan zult ge onzen grootvader vinden, van den stam Tarigan, den vorst van Poestima

---

a) een kleine reeënsoort.

27) Weer een echt Bataksche trek, in bijna alle verhalen voorkomende, dat ongelukskinderen door allerlei geduchte wezens en krachten ontzien worden. Ook als zij den dood zoeken, vinden zij die niet. Ze moeten tot de maat van hunne ellende vol is (kĕri sĕrana, kĕri atena mĕsoewi) hun last dragen.

28) Deze nieuwe beproeving was niet het gevolg van *valsche* voorspiegelingen van Bĕroe Tijang Manik. Neen, 't is, gelijk ook uit het antwoord van den jongeling ten overvloede blijkt, weer zijn „pĕngindo," zijn noodlot, dat hem deze parten speelt.

(het Westen), Datoek Roembija Gande 29), eigenaar van den tuin *salah oekoem*, van de sirih *tandang sinoewan.*" 30)

De zoon des vorsten van Sahaloerĕn ging heen, en volgde het riviertje stroomopwaarts. Hij vond toen heusch den man van den Tarigan-stam, den vorst van Poestima, Datoek Roembija Gande, eigenaar van den tuin Salahoekoem, van de sirih Tandang sinoewan.

„Daar komt me vandaag groot wild tot spijze. Zoolang ik er op gewacht heb, heeft zelfs geen muis ooit onder mij gekropen, heeft geen kiekendief boven mij gevlogen."

„Wat mij betreft, grootvader, 't is mijn wensch om opgegeten te worden. Je kleinkind heeft me hierheen gezonden, je kleinkind Bĕroe Tijang Manik, die den tĕnggolan boom bewoont. Doordat wij daar samen vier nachten geweest zijn, was de rijst om te eten niet gaar, was er gebrek aan palmwijn om te drinken, aan kleeren om te dragen, aan toespijs om te eten."

„Wel, als dat de zaak is, meet hier rijst uit, neem eene weefspoel vol 31) mede. Dan zal de rijst tot spijze niet meer ongaar zijn, zal er geen gebrek meer zijn aan toespijs om te eten, aan palmwijn om te drinken, aan kleeren om te dragen."

De zoon des vorsten van Toeding si noe Poerba ging heen, en ontmoette de dochter van den vorst van Sahaloerĕn, maar ze herkenden elkaar niet.

„Wel, waar gaat gij heen, tante?" zeide hij. — „Naar grootvader. Moeder ligt thuis ziek; ik wil medicijn vragen aan grootvader, aan grootvader Datoek Roembija Gande, eigenaar van den tuin Salah oekoem, van de sirih Tandang sinoewan.

---

29) Datoek Roembija Gande. Een toovenaar, eveneens in de meeste verhalen voorkomende. Veelal draagt hij 't karakter van een oemang of kĕmang (Tob. homang), dwerg, kabouter; dikwijls is er sprake van zijn „badplaats", zoodat voor de hand ligt aan een „brongeest" te denken. Ook in ons verhaal moet de jongeling 't riviertje *stroomopwaarts* volgen, om hem te vinden. 't Gebruik hier van Datoek (datoe) in den zin van *toovenaar*, zoowel als de uitspraak gàn-de, in plaats van de Karo'sche gá-nde, wijzen op overname uit het Toba'sch of Timoersch. Bij Westenberg heet deze toovenaar, die vorst is der „oerang boenīn", anders. In 't gebruik der namen heerscht vaak schromelijke willekeur. In 't boven door mij genoemde verhaal van Radja Kĕtĕngahĕn is Datoek Roembija Gande niet minder dan de opperste God, de God der goden!

30) Wat deze op zich zelf bekende woorden hier moeten beteekenen weet ik niet. *Salah oekoem* = verkeerd vonnissen. *Bĕlo tandang* is sirih, die over den grond kruipt (bij gebrek aan een steunsel). *Bĕlo tandang sinoewan* in zijn geheel kan beteekenen sirih die naar een [cultuur] plant kruipt.

31) De toeldak of schietspoel is een bamboetje van circa 2 dM. lang en ongeveer 2 cM. middellijn. Er gaat dus maar heel weinig rijst in. 't Is dus wonderrijst die nooit opraakt.

„Hoedanig is het zich-ziek-voelen van moeder thuis, o tante?" — „Haar heele lichaam is loom, oom," zeide ze; „als men haar aanspreekt, kan ze niet meer antwoorden." Hij prevelde een spreuk over kool van bamboe *a*). Toen: „Bespuw hiermede de gewrichten 32) van moeder, dan zal ze zich weldra beter voelen, tante", zeide hij.

Het meisje keerde naar huis terug, zij bespuwde de gewrichten van haar moeder, toen werd die weer sterk. „Waar heb je dien knappen, onfeilbaren goeroe ontmoet, moedertje? Nog vóór je m. i. bij den tuin van je grootvader Datoek Roembija Gande kon zijn, ben je al weer thuis" — „Dat is inderdaad zoo, moeder", zeide ze „Ik ontmoette zooeven iemand, hij had geen [lang] kleed, geen baadje, geen hoofddoek, geen kampil, geen mes. Ik hield hem voor een krankzinnige, ik wou de vlucht nemen, maar ik kon het niet meer. Hij heeft me de medicijn gegeven, moeder," zeide zij.

„Als 't zoo gelegen is, moedertje, haal hem dan hier; dan wensch ik, dat jij zijne vrouw wordt, zonder koopsom. Neem een (lang) kleed mee, een baadje voor hem 33), een mes, een kampil." Zij haalde hem. Toen ze hem ontmoette, zeide ze: „Gij moet in 't dorp komen, oom! zegt moeder" — „Hoe zou 'k er aan denken (letterl hoe zou 'k zeggen) in 't dorp te komen, tante, iemand zonder kampil, zonder mes, zonder hoofddoek zonder buisje. Daar zijn menschen om te zien (d i. te ontzien). Zie hier, ik heb geen lang kleed, hoe zou 'k er aan denken in het dorp rond te loopen?" „'k Heb een hoofddoek meegebracht, oom," zeide ze, „'k heb een buisje voor je meegebracht, een lang kleed, een omslagdoek, een kampil, een mes." Toen ging de vorstenzoon van Toeding si noe Poerba naar het dorp Daar gekomen, werden ze getrouwd.

Vier maanden verliepen er. Het spook, genaamd Bĕroe Tijang Manik, dat den tĕnggolan boom bewoonde [zuchtte]: „Och"; zij ging naar haar grootvader Datoek Roembija Gande: „Grootvader!" — „Wat is er, moedertje?" zeide hij — „Wat behoort alzoo bij een onder eede bekrachtigd verbond onder de menschen?" 34) — „*Pĕgaga toebing*, een geschaarde smeltkroes," zeide hij. „een geleding *sanggar* om te aaien, *padang* om van elkaar te trekken, een kalebas om te wrijven 35). Maar, wat wil je met een beëedigd verbond, [zooals dat] bij de

a) bangkar noemt men oude bamboe, die tot brandstof gebruikt wordt.

32) *ringring* is een woord van nog uitgebreider beteekenis dan gewrichten. Wij hebben er geen algemeen woord voor. Behalve op de gewrichten, slaat het ook op oogen, ooren, neus, mond, de hartkuil, kortom op al die plaatsen aan ons lichaam, waardoor naar Bataksche opvatting ziekten (eigenl. ziekte verwekkende geesten) ons lichaam kunnen binnensluipen.

33) *een baadje voor hem*, enz. In 't Bataksch staat *zijn baadje*. Op dezelfde wijze geeft de Batak onzen zoogenaamden *possessieven datief* weer.

34) Hier wordt alleen bedoeld *de eed van trouw* tusschen twee gelieven.

35) De hier genoemde dingen behooren tot de „poeloengĕn" (benoodigdheden) bij

menschen [bestaat], moedertje?" „'t Is al zoo lang, grootvader, dat je kleinzoon niet meer op den tĕnggolan-boom komt."

„Als dat de zaak is, moedertje, maak zeven als een peperhuisje opgevouwen sirihpruimpjes gereed, dat ik den hoogzwevende kiekendief zende ze te brengen". Toen de zeven sirihpruimpjes klaar waren, gelastte hij den hoog-zwevenden kiekendief ze weg te brengen.

De kiekendief vloog naar Sahaloerĕn, en ging daar op de horens 36) zitten. De vorstenzoon van Sahaloerĕn kwam naar buiten, en wierp den hoogvliegenden kiekendief met een steen 37).

De kiekendief viel naar beneden, en veranderde in een Sijam kat. De kat vluchtte in huis.

Als de vorst zat, wreef ze zich tegen hem aan, als de vorst sliep zij op zijn hoofdkussen, als de vorst at, raakte ze hem telkens aan. „Ach, als de kat zoo doet, hoef ik geen kat," dacht de vorst. Hij sloeg de Sijam kat, en deze veranderde in een hond.

Wel, als de vorst at, belekte de hond den schotel waarop het eten was, stak hij zijn snuit in den pot waarin gekookt werd. „Als de hond zoo is, heb ik liever geen hond", dacht de vorst. Hij sloeg den hond, en deze werd een witte viperra. De viperra vluchtte het huis uit. De zeven honden gingen aan 't jagen, zij jaagden op de witte viperra.

De jongeling en 't meisje volgden, de honden volgden, de slang volgde. De viperra vluchtte naar 't bosch Limboer Raja; hij kwam bij den tĕnggolan boom, hij klom er op; ook de slang klom er op, de honden klommen er op, de jongeling en het meisje klommen er op en [allen] veranderden in knoesten van den tĕnggolan boom.

„O, oom", zei Bĕroe Tijang Manik, „nu kan je geloof ik niet meer naar beneden, en naar boven kan ook niet," zeide Bĕroe Tijang Manik.

't afleggen van dien eed. *Pegaga toebing* is een kruipplant met diep ingesneden bladeren (toebing = schaarde, geschaard). Deze voorwerpen zijn natuurlijk zinnebeelden.

Bij 't afleggen van den eed, zegt men dat men in geval van ontrouw, door die verschillende dingen mag worden gestraft. Kinderen met een *hazelip* (evoneens *toebing*) zijn, zegt men, 't bewijs dat de vader of de moeder hunne trouwbelofte aan een ander gebroken hebben.

Wat overigens deze passage hier beteekent, is niet recht duidelijk. Of wil Bĕroe Tijang Manik, ingeval haar minnaar tot haar mocht terugkeeren, dezen door een „boelawan" aan haar verbinden?

36) De horens, nl. de buffelhorens, waarmede de twee uiteinden van den nok versierd zijn.

37) Hij wierp den kiekendief met een steen, hetzij om hem te dooden, 't zij om hem te verjagen, daar toch deze vogel, en vooral zijn doordringend geroep: koeli'k, koeli'k, onheil voorspelt.

Vier nachten waren verloopen, nog kwamen de zoon en de dochter van den vorst van si noe Poerba niet thuis. Toen ging de vorstin van Toeding si noe Poerba aan 't zoeken; de gĕndang werd geslagen, geweren afgeschoten, de heele omtrek van het dorp aldus doorzocht, men vond hen maar niet *a*). Toen ging men met de gĕndang naar 't bosch Limboer Raja, en werden de geweren afgeschoten. „Waar gaat gij heen met die gĕndang en die geweren, moeder?' zei de dochter van den vorst van Toeding si noe Poerba.

„Gij waart het die wij zochten en mijn schoonzoon," zeide ze. — „Ik ben hier met uw schoonzoon, moeder", zeide ze; „naar beneden gaan kunnen we niet meer, naar boven gaan kunnen we niet meer; we zijn veranderd in knoesten van dezen tĕnggolan-boom," zeide ze „Ga dus maar weer naar 't dorp met die gĕndang-slagers, en die geweerdragers." — „'t Heeft geen zin meer, dat ik naar huis zou gaan, moedertje", zeide ze; „als gij en mijn schoonzoon niet thuis komt. Wie heb ik thuis om voor te zorgen?" — „Ja! wij kunnen niet meer; als gij denkt: „„mijn kind en mijn schoonzoon moeten absoluut naar huis,"" haal dan nog eens den goeroe, die het kinder-verwek-middel gemaakt heeft"

Men ging nu den goeroe van Poelo Tjimtjimĕn halen. Zij kwamen, de zeven te zamen reizende goeroe's, met den *toengkat mangalekat*, de *pĕrminakan ambat toewah na bolon*, de *poestaka djati.*

„Wat is er van uw dienst, vorstin?" zeide de goeroe. Niets bijzonders, goeroe! De jongen en het meisje, van wie gij den dag gelezen hebt, ziet ge, wat den jongen betreft, die is vroeg aan 't zwerven geraakt; we weten niet of hij dood is of leeft (lett. 't bericht van zijn sterven is er niet, en van zijn leven ook niet). Dat zij zoo! Als mijn dochter maar in leven blijft, dacht ik. Als er een dochter is, is er ook een zoon. Ik heb haar uitgehuwlijkt, goeroe Zoo kwam ook een zoon; maar nu is zij heengegaan met mijn schoonzoon en ze zijn boomknoesten geworden, zegt ze, in 't bosch Limboer Raja" — „Dát was 't zeggen (de voorspelling) van den dag, dien ik las", zeide de goeroe; „'t is je zoon, dien je schoonzoon noemt. Vroeger heb ik al gezegd: huwelijk je dochter spoedig uit, geef je zoon spoedig eene vrouw; gij hebt mijn woord niet opgevolgd, vorstin. Maar, als gij vindt, dat het van belang is, kunnen ze wel naar huis gebracht worden," zeide hij. „Met je zoon kan je spreken, ieder aan een kant van den wand 38). Wat zijn kostwinning betreft, als hij later één dag eene vracht

---

a) De Bataksche constructie *lalap la* enz. beantwoordt aan de Fransche: continuer de ne pas. . . . .

38) Ieder aan een kant van den wand. De tooverstaf nl. mag niet in huis komen, anders dan bij de plechtigheid van 't *ngoelak*. Hij wordt buitenshuis bewaard, en wel onder den overhangenden dakrand. Tegenwoordig echter bergt men hem toch wel in huis op, uit vrees voor diefstal. Over 't geheel begint er een sceptische geest onder de Bataks te heerschen. Zou vroeger de vrees van door onheil getroffen te worden de lieden terughouden zoo'n staf te ontvreemden, nu zijn er genoeg die het er op durven wagen.

draagt," zeide hij, „zult gij dollars in ontvangst te nemen hebben", zeide hij, „dan zal er zout zijn, en sirih en gambir en tabak En je dochter, wat zij 's ochtends begint te vlechten, kunt gij 's avonds beslapen; als zij een soempit (rijstmand) vlecht, als ze daaraan 's ochtends begint, kunt ge die 's avonds vullen; als zij later rijst stampt, als ze één nacht stampt, is er drie toemba gepelde rijst; als ze één nacht spint, is er dertig streng garen. Als gij vindt, dat dit van nut is, vorstin, kunnen we naar 't bosch gaan om ze te halen," zeide hij.

„Ik, 'k vind dat dat geen nut meer heeft, goeroe. Ik zou willen, dat het meisje mijn gezellin bij 't stampen in de lĕsoeng was, mijn gezellin bij 't dragen van 't watervat naar de rivier, mijn helpster bij 't gaan naar 't veld. En de jongen, als het donker is, dat ik hem roep van den rand van de toere; komt hij thuis," zeide ze, „dat ik een blanke mat uitspreid, hem de rijst opschep, hem 't vingerkommetje aanreik; als hij klaar is met eten, dat ik hem een sirihpruimpje om te kauwen gereed maak."

„Ja, als dat uw verlangen is, vorstin, daartoe ben ik niet bij machte; ik ga terug naar mijn vader en mijne moeder, naar Poelo Tjimtjimĕn," zeide de goeroe.

„Keer toch niet terug, goeroe, als ge meent, dat het zóó alleen nog maar kan, haal ze dan zoo naar huis, mijn schoonzoon en mijne dochter." — „'t Is niet je schoonzoon, 't is je zoon, vorstin, zei ik immers."

„Mijn zoon dan (lett. als dat, dat); breng ze naar huis, goeroe." — „Neem dan een groote kampil, een vrouwen hoofddoek", zeide de goeroe; „neem een vol streng garen," zei hij, „offerspijs waar niets aan ontbreekt. Neem een mat en laten we dan naar 't bosch gaan

In 't bosch gekomen, kwamen ze aan den tĕnggolanboom; deze werd „bediend" (d i. te eten gegeven) 39) zegt men; zijn er af vliegende houtsplinter werd „gelezen"; deze was gunstig; hij werd op de vereischte lengte gehakt, de offerspijs werd bij het ondereind van den stam achtergelaten, de boom werd in doek gewikkeld naar 't dorp gebracht. In het dorp gekomen werd hij tot beelden bekapt. Wel, hij was klaar, zegt men. „Als er kippen zijn, vorstin, dat er een kip geslacht worde, vorstin," zei de goeroe, „een roode; men neme haar lever, men neme haar longen, men neme haar hart, men neme gember, men neme grof zout, men neme spaansche peper.

---

39) De boom wordt met zooveel eerbied behandeld, omdat hij de verblijfplaats van Bĕroe Tijang Manik is.

Het brengen van een offer aan een boom, vóór men hem kapt, komt nog voor bij 't vellen van den *'ndĕrasi*, een boom die veel en koel water bevat, en de eerste boom is, die geveld wordt, als men een huis gaat bouwen. Deze boom zou de eerstgeschapene van alle boomen zijn.

Dat heet „*dalang-dalangĕn*" 40). Dat werd hem te eten gegeven; men nam palmwijn *toelak poerba djati*, die maakt dat wij gezegend en rijk worden. Deze werd hem te drinken gegeven uit de „staart" 41) van het palmwijnvat. „Nu, vorstin, deze je zoon heet: Toewan Adji Doenda Katekoetan, deze je dochter: Bĕroe Poewang Tampe Radja Bĕnewasĕn 42), talrijk zullen uw „oudere broeders", talrijk uw „jongere broeders", talrijk uw „anak-baroe", talrijk uw „sĕnina", talrijk uwe onderdanen zijn. Welke ook in 't vervolg uw verontrustende droom zij," zeide hij, „welke ook in 't vervolg de kwade praktijken der menschen mogen zijn, deze uw zoon is bij machte die booze praktijken af te weren; en mocht er iemand hevig geschrokken (en dientengevolge) onwel zijn, dan is deze uwe dochter te gebruiken als middel om de „ziel" terug te halen 43).

---

40) De dalang-dalangĕn wordt *rauw* gegeven.

't Werkwoord dalang wordt in eene verwensching of bedreiging wel gebruikt: koe-dalang ko = 'k zal je tot moes hakken!

41) De *kitang* is het fraaie palmwijnvat, waaruit men in huis den palmwijn drinkt. (De bamboe waarin de wijn uit den palm wordt opgevangen heet *tongkap*, die, waarin men 't vocht overgiet, om 't naar huis te brengen *kandi-kandi*.) De kitang heeft een fraai zwart deksel, waaraan eene *tuit* en een *oor*. Dit oor heet in 't Bataksch de *staart*. Er is eene kleine opening in, waardoor bij 't uitschenken uit de tuit, de lucht kan toetreden, zoodat de straal regelmatig doorloopt. Men zet de tuit niet *aan* den mond, maar houdt haar *boven* den geopenden mond. 't Is een waar kunststuk zoo te kunnen drinken, zonder er in te verschieten!

42) De naam van het meisje is al heel erg verbaspeld. Bij Westenberg is ze heel wat nauwkeuriger. Haar ware naam, dien de Heer Meerwaldt opgeeft, is: si *Tapi radja na oeasan*, d.i. die water schept voor de dorstige vorsten.

43) Men ziet, dat het gebruik, dat de Karo-Bataks van dezen staf maken, nog al wat verschilt van dat bij de Tobaneezen. Bij deze laatsten is er verband tusschen het gebruik en de mythe. Er leeft nog een flauw besef van zijne ware beteekenis. Bij de Karo's is dit verloren gegaan en 't mag wel een wonder heeten, dat de vorm van 't verhaal daaronder niet meer geleden heeft, en nog zoo duidelijk de mythische trekken bewaard heeft.

KARO-BATAKSCHE VERTELLINGEN.

III.

SARINDOE TOEBOEH.

INLEIDING.

Het onder dezen titel hier behandelde verhaal, wordt ook wel genoemd naar een der andere personen, die er eene rol in spelen. Zoo komt het ook voor als: „verhaal van *Radja Boelan* en *Radja Pĕrkoeltjapi*", of „verhaal van den witten vogel", of „verhaal van *Bĕroe Dajang*", (bij von Brenner, en overgenomen door Pleyte in zijn ‚Bataksche vertellingen' ten onrechte *Boroe Dagang*).

Deze laatste betiteling verdient wel de voorkeur, omdat toch B. D. wel de hoofdfiguur is in het verhaal, hoezeer ook R. B en R. P. belangrijke nevenpersonen zijn. Ik behield den titel, waaronder het mij verteld werd door een zeer intelligenten Batak, *Pa-Nompar*, van *Boekit*, van de mĕrga *Simbiring*, aan wien ik ook de duidelijke en uitvoerige lezing van *Doenda Katekoetĕn*, en van 't nog te behandelen verhaal van *Radja Kĕtĕngahĕn* te danken heb.

De benaming is ontleend aan 't eerste deel van 't verhaal, wat de Bataks meermalen doen, ook al verdwijnt, gelijk hier 't geval is, later die persoon.

Sarindoe toeboeh beteekent: een met z'n tweeën geborene, tweelingen van 't stamwoord *indoe*, dat nog gevonden wordt in *ngindoewi* = voor de tweede maal de rijst stampen.

Uit den eersten zin van 't verhaal zou men kunnen opmaken, dat er eigenlijk *drie* kinderen tegelijk geboren worden De heer Neumann, van wien in de Mededeel. v/w. het Ned Zend. Gen. eene studie staat te verschijnen over de *tĕndi* in verband met *sidajang*, deelde mij mede van een Batak gehoord te hebben dat er inderdaad sprake is van een *drieling*. Titel en inkleeding van 't hier medegedeelde verhaal passen evenwel bij die voorstelling niet, gelijk o. m. hieruit blijkt, dat de meisjes haar jonge broertje in slaap sussen, op den rug dragen, enz.

Trouwens het blijft vooralsnog eene open vraag of het eerste gedeelte, dat eigenlijk eene inleiding is, een soort van genealogie van de hoofdpersonen, een wezenlijk bestanddeel van 't oorspronkelijke verhaal uitmaakt, wat ik voor mij overigens wel geneigd ben bevestigend te beantwoorden. Zeker is echter, dat het latere gedeelte duidelijker onmiskenbaar mythische trekken vertoont, die misschien niet in alle bijzonderheden met voldoende zekerheid te verklaren zijn, doch die blijkbaar met de maan verband houden.

Daar de heer Neumann zijne studie bovengenoemd wil doen volgen door een aanhangsel dat speciaal de Dajang *mythe* behandelt, wil ik hier niet in al te uitvoerige bijzonderheden treden. Met het oog echter op den allicht eenigszins anderen kring van lezers, en ook omdat ik op enkele punten tot eene zelfstandige opvatting gekomen ben, wil ik er toch iets van zeggen, doch eerst na mededeeling van den hoofdinhoud van 't verhaal.

Voorop sta nadrukkelijk de mededeeling, *dat ik de opvatting van het wezen van si Dajang aan den heer Neumann te danken heb.*

Deze eenmaal gegeven zijnde, was de weg tot het recht verstaan der andere trekken niet zoo moeilijk meer, dank zij ook de tamelijk duidelijke gegevens van het verhaal zelf.

Hier volge de korte inhoud.

Onze „grootvader" kreeg twee dochters en één zoon. Kort na de geboorte van den laatste stierven achtereenvolgens zijne moeder en zijn vader. Natuurlijk dat het „verweesde kind" (Anak Mĕloemang) 1) dikwijls huilde en daardoor den anderen bewoners van 't huis hinderlijk werd, die dan ook verre van liefderijk gezind jegens den stumper waren, zoodat ze zelfs zijnen zusters bevalen hem in de rivier te werpen. Dit gebeurde, doch hij dreef tegen den stroom in en spoelde bij de badplaats aan wal. Hij kroop van hier naar 't dorp en groeide met de varkens op onder 't huis. Grooter geworden kreeg een buffelhoeder medelijden met hem, en gaf hem van zijn eigen armoedig deel. Eens, terwijl A. M. op de karbouwen paste kwam „de bereisde kapitein" (*Anakoda Pĕrlajar*) daar voorbij. Door dezen liet hij zich overhalen mee naar de benedenlanden te gaan. Hier verdiende hij aldra met handelen een aardig geldsommetje en gaf nu met A. P. geschenken mede voor zijne beide zusters „de tweelingen" (*Sarindoe Toeboeh*). Zij beantwoordden deze attentie met tegengeschenken en nu kreeg A. M. verlangen naar zijn geboorteland. Met A. P. ging hij er dus heen. Hij werd door A. P. aan een vrouw geholpen, terwijl deze zelf A. M.'s beide zusters huwde, waarvan hij de oudste in 't Oosten, de jongste in 't Westen deed wonen, terwijl A. M. zich in 't midden vestigde. Na verloop van tijd kregen de zusters in 't O. en 't W. ieder een zoon. Later werden deze naar hun oom in 't midden gezonden om van hem hun naam te ontvangen, geheel conform de Bataksche adat. Die uit het O. kreeg den naam van Koning Maan (*Radja Boelan Malela* 2) en ontving als geschenk een mes, de tweede dien van Koning Mandolinespeler (*Radja Pĕrkoeltjapi*) met als geschenk een mandoline (koeltjapi of koetjapi).

1) Ik zal in deze inhoudsopgave *de vertaling* der namen geven, voor zoover mogelijk, om later met de Bataksche namen (en de beginletters) te kunnen volstaan, ten einde eene te omslachtige vertaling te vermijden.

2) Of Malela de juiste naam is durf ik niet zeggen. 't Kan een epitheton ornans zijn, zooals in *bĕsi malela*, een bijzondere fraaie ijzersoort, eig. *staal*. Misschien ziet het op 't *mes* dat hij als geschenk ontving.

Eindelijk kreeg de vorst van 't midden eene dochter, die toen ze groot werd, van haar tante in 't O. den naam ontving van „de Jongejuffrouw" (de Godin?) die de vorsten vragen (Sibĕroe Dajang Minta Radja 1). Als geschenk ontving ze een fraaie haarkam. Ook werd ze terstond aan R. B. uitgehuwelijkt. Na vier dagen kwam ook Radja Pĕrkoeltjapi in 't O. aan en betooverde door zijn spel zoozeer Bĕroe Dajang, dat ze haar plicht vergat en R. P. naar 't W. volgde. R. B. riep daarop de hulp in van een toovenaar, die B. D. aan 't malen bracht, zoodat ze allerlei dwaze dingen deed.

Als oorzaak daarvan beschouwde ze den kiekendief, die de toovermiddelen gebracht had, maar noch haar (tegenwoordigen) man, noch een te hulp geroepen knappe blaasroerschutter, si *Adoe Amang,* waren in staat den vogel te dooden. De intusschen in eene witte kip veranderde kiekendief werd de oorzaak van R. P's dood, waarbij trouwens B. D. een handje hielp!

Zij vertelt nu haar schoonmoeder, dat haar zoon op reis gegaan is, en dat men nu een tuin moet aanleggen. Als daarvan geoogst is, zal R. P terugkomen. Eindelijk komt uit, dat B. D. schuldig is aan den dood van R. P. Haar schoonmoeder wil haar nu eveneens om 't leven brengen, wat B. D. ook accepteert, doch eerst heeft ze nog eene boodschap, en deze is eene uitvoerige onderwijzing in de kunst om verschrikte zielen terug te roepen. Als ze daarmede gereed is, verzoekt ze haar schoonmoeder, haar in eene groote kalebasvrucht te stoppen en in zee te werpen. De stroom voert haar naar 't Oosten. R. B. vindt daar een kalebas drijven in zijn visch-staketsel. Hij klooft de vrucht, en Bĕroe Dajang komt levend te voorschijn. Nu zijn ze weer als man en vrouw vereenigd.

Om dadelijk tot de hoofdzaak van het verhaal te komen: deze is blijkbaar, dat twee machten, een in 't O. en een in 't W., elkander het bezit van iets, in casu Bĕroe Dajang, bewisten.

Nu is de heer Neumann op verschillende deugdelijke gronden en langs meer dan één weg tot de overtuiging gekomen, dat Bĕroe Dajang of si Dajang eigenlijk is de levenwekkende, leven aanbrengende en dat we bij haar vooral te denken hebben aan *het lichtende hemelgewelf* en dit weer opgevat als eigenlijke stapelplaats van *het licht* (en de warmte) in 't algemeen, naar de kinderlijke opvatting der natuurmenschen gedacht als eene op zich zelve bestaande ijle, luchtige substantie, gelijk, bijv. ook in 't Bijbelsche scheppingsverhaal de schepping van het licht op den eersten dag als iets afzonderlijks wordt verhaald, afgescheiden van de dragers van 't licht (zon, maan, sterren), welker schepping op den vierden dag gesteld wordt.

---

1) Men beschouwe Minta Radja bloot als *naam,* niet als *bepaling,* want dan kan deze, gegeven den vorm, niet anders beteekenen dan: die (1e nv.) de vorsten (den vorst) vraagt. Mijne taalkundig onjuiste vertaling berust echter op 't gegevene in 't verhaal zelf. De beide vorsten toch betwisten elkaar haar bezit.

Dat lichte, luchtige, vluchtige wordt mythologisch zeer goed weergegeven door *den witten vogel*, die het attribuut is van B. D, soms met haar vereenzelvigd wordt en dan ook zeer goed als 't lichte hemelgewelf is op te vatten. Daarmee stemt prachtig en logisch overeen des heeren N's opvatting van den vaal-zwarten *koeliki* als den *nachtelijken*, althans den *donkeren* hemelkoepel. Ook wij spreken dichterlijk van den nacht met zijn vale vlerken.

Twee machten bestrijden dus elkaar de heerschappij over den lichtenden hemel, en dan kan men moeilijk falen, als men daarin de zon en de maan ziet. Reeds blijkens den naam vertegenwoordigt Radja B elan de maan. Uit het verhaal blijkt dat het natuurverschijnsel om zoo te zeggen beschouwd wordt van uit het standpunt van de maan Deze staat (woont) bij ons verhaal in 't Oosten. *Het is dus duidelijk, dat het uitgangspunt der mythe is het verschijnen der* VOLLE *maan.* Immers dan bevindt zich de zon juist in 't Westen. 't Lijdt geen twijfel of R. P. is de zon, in de eerste plaats de ondergaande zon en zijn attribuut, de tweesnarige mandoline, beeldt mythologisch zijn laatste stralenbundel uit, eene aanschouwingswijze die haar tegenhanger vindt in de dichterlijke benaming voor de naar alle zijden stralende ochtendzon, *matawari singgargar* (zie Med. N. Z G. Dl. 47, pag. 172, noot), waarbij ik hier nog voeg, dat het gw. *gargar* stellig 't zelfde is als 't woord voor *kippenest*, nl van die soort, die men vervaardigt door een ronde bamboe aan 't eene einde in talrijke fijne staafjes te splijten, die uit te buigen en dan te doorvlechten.

Daar de maan gedurende haren loop zich ook als *sikkel* vertoont, mogen we met den heer N. daarin wel het *mes* zien.

Volgens 't verhaal komt na *vier* dagen ook R. P. naar 't O. Daar dit het conventioneele getal is in tal van Bat verhalen, behoeven we dit niet al te strikt op te vatten. Een feit is, dat na volle maan de zon weer op haar gaat inhalen. Zelfs na vier dagen is reeds merkbaar dat de maan aan licht verloren heeft, en als eindelijk zon en maan tegelijk opkomen, of in mythische taal R. P. bij R. B. in 't O. is, is de maan haar licht, dus R. B zijne vrouw kwijt! Ze is aan R. P. overgegaan!

Ook het daarop volgend pogen van R. B. om zijne vrouw terug te krijgen, is in hoofdzaken verstaanbaar, doch ik ga hierop niet verder in, gelijk ik ook de bespreking van andere dingen achterwege laat, die hoewel ongedwongen eene mythische verklaring toelatende, toch misschien toevoegsels van later tijd zijn.

Het optreden van Adoe Amang, met wiens naam ik ook geen weg weet, lijkt wel ongemotiveerd. Ik weet hem geen plaats aan te wijzen. Deze episode maakt op mij den indruk van hier eigenlijk niet thuis te hooren.

Het verhaal van den Heer De Haan, althans indien de Heer Pleyte dit nauwkeurig weergeeft ('t verslag van den heer De H. heb ik niet ter beschikking) is al zeer verward, wat den opzet betreft. Men weet niet recht of men met *twee*

Radja's te doen heeft, of met een, die beide namen vereenigd draagt, en wat Adoe Amang daar voor rol speelt is heelemaal duister. Voor 't overige, hoe kort het daar medegedeelte verhaal (Pleyte Bat. Vert. Aant. 18, pag 281) ook zij, in hoofdzaak stemt het toch vrijwel met het hier gegevene overeen. De lezing van von Brenner vertoont belangrijke afwijkingen, en ik vrees, dat het door genoemden heer wel wat heel romantisch is aangekleed.

Vreemd is overigens in de verschillende verhalen de samenkoppeling van maanmythe, landontginning en, euphemistisch gezegd, medisch onderwijs.

Hier kan moeilijk iets anders zijn dan samensmelting van twee mythen, die beide evenwel op Bĕroe Dajang betrekking hebben.

't Moet ieder opvallen, hoe de Dajangfiguur meer dan oppervlakkige gelijkenis vertoont met de bekende Dewi Çri der Javanen. Wel onderwijst deze vooral in landbouwzaken, en is in 't Kar. verhaal sprake van onderwijzing in ziekenbehandeling, toch is merkwaardig dat aan dat onderwijs voorafgaat eene in details nauwkeurige beschrijving van de ontginning van een veld, met al de technische benamingen voor de verschillende werkzaamheden. Ook is er sprake van 't planten van allerlei nuttige gewassen, vooral van die welke als *poeloengĕn* bij de verschillende plechtigheden eene rol spelen. Ik vermoed, dat ook dit gedeelte oorspronkelijk den vorm heeft gehad van een *pĕdah* of leering.

Dat ook de landbouw afhangt van de levenwekkende Dajang is duidelijk. Merkwaardig is wel dat het hoofdprodukt van den landbouw, *de rijst*, ook bij godsdienstige handelingen als Bĕroe Dajang wordt aangesproken en zeer eerbiedig behandeld. Zij is dan ook eigenlijk de *gematerialiseerde en geconcentreerde Dajang*, op haar beurt weer levenwekster en levenonderhoudster. Overigens verwijs ik nogmaals naar de weldra te verschijnen studie van den den heer N., die ook belangrijke opmerkingen over 't *woord* Dajang bevat.

Nog moet hier even eene belangrijke vraag gesteld worden: Is si Dajang eene oorspronkelijke conceptie, nl. in dien zin, dat ze als algemeen M. P. ook door de Bataks reeds uit hun stamland is meegebracht?

Ofschoon niet afdoend te bewijzen, acht ik het wel waarschijnlijk, gegeven de algemeene verbreidheid van 't woord *jang* (godheid, geest enz.) in zijne verschillende vormen, gegeven ook de gewichtige plaats, die het woord (als drager van 't begrip) in het godsdienstig denken der Bataks inneemt. Zoo ergens, dan ligt in de vereering van Dajang iets van echte religie. Aan den anderen kant is evenwel zonneklaar, dat op den vorm van het tegenwoordig verhaal (en dit geldt *alle* verhalen van deze soort, ook o.a. Doenda Katekoetĕn en 't nog te behandelen Radja Kĕtĕngahĕn) het Maleisch invloed heeft gehad. Bij de behandeling van laatstgenoemd verhaal hoop ik dit punt nader te bespreken.

Het gedeelte, handelende over het terugroepen der tĕndi, zal vanzelf in de aanteekeningen nadere toelichting vinden, zoodat ik nu gevoegelijk tot mededeeling van den tekst kan overgaan.

KARO'SCHE TEKST.

SARINDOE TOEBOEH.

E, toeboeh mĕ koenoe 'ndoebe anak nini, doewa dibĕroe, sada dilaki. Ėmpat bĕrngi ija, mate nandena, oewaloeh bĕrngi mate bapana. E, tangis mĕ Anak Mĕloemang roesoer; némbĕh sibas roemah.

„Doewah-doewahkĕn agindoe koe toere", nina, „langlang kami mĕdĕm". E dowahkĕnna agina koe toere.

„Ola kam tangis agi; di kam tangis akoe pĕsip kam, di akoe tangis, ise ngapoel akoe?" nina.

E, pijah sinik Anak Mĕloemang 'ndai, latih; latih i-akapna tangis. E tĕngah bĕrngi simbagas mĕ.

„Bibi, poelkaï! agingkoe ndai sinik." E, pĕkoelah sibas roemah toendoeh.

E, tĕkoewak manoek mĕ koenoe. Koe toere sibas roemah, koe roemah Anak Mĕloemang ras Sarindoe Toeboeh Sĕh i roemah tangis ka Anak Mĕloemang.

„Ah, roesoer ngĕ agindoe tangis, ĕmbahkĕnlah koetĕroeh karang." E langlang lĕmboe kalak koe karang. I-émbahkĕnna koe karang kĕrbo, kĕrbo pe la nggit 'ndĕdĕhsa; ĕmbahkenna koe pintoe lawang, e langlang mĕ kalak koe djoema, langlang mĕ lĕmboe loewar, langlang mĕ kĕrbo.

E, nĕmbĕh mĕ kĕmbĕrahĕn koeta. „Ombakkĕn agindoe koe laoe amé!" E tandangina lo 'mbĕlin. Sĕh m'ija i pintoe-pintoe, djoempa ka ras pĕrdjoedi dodas, pĕrboelang boelang pasa tjinggaloeng.

„Totokĕnlah begoe nandendoe, sĕboetlah bègoe bapandoe. Di mĕnang akoe kari ĕrdjoedi koe-ganda tjimpa, koe-ganda galoeh, koe-ganda pola".

Mĕnang pĕrdjoedi doewa tahil, i-gandana tjimpa, i-bĕrekĕnna man Anak Mĕloemang, tĕrkoejam koejam Anak Mĕloemang. I-gandana pola sitjaloeng, i-bĕrekĕnna man Anak Mĕloemang, tĕrsiroep-siroep Anak Mĕloemang. I-gandana ka galoeh, i-bĕrekĕnna man Anak Mĕloemang, tĕrdilat-dilat Anak Mĕloemang.

E mĕntas koe roemah kĕmbĕrahĕn koeta: „Ola sijar sijar 'mbal-mbal 'mbĕlang e amé; ombakkĕnlah agindoe koe laoe." E, sĕh m'ija i laoe i-totokĕnna ka begoe nandena, i-totokĕnna ka begoe bepana:

„Alokĕnlah anakndoenda", nina, „akoe pe lampas lĕgikĕn nandé, la nai lit ingan i kĕgĕloehĕn."

E, poelahina agina koe laoe. E, kalak mombak kahe-kahe, ija mombak koloe-koloe. E, masir m'ija koe tapīn dilaki. E 'nggawang ija koe roemah, 'nggawang koetĕroeh karang. E, lit kalak mĕre babi tĕrdilat-dilat Anak Mĕloemang. E pijah 'mbĕlin Anak Mĕloemang; ngasoep m'ija ĕrdalin dalin, ĕrdalin-dalin ija koe karang kĕrbo.

„Ingani kĕrbota ena agi", nina anak pĕrmakan, „mān akoe lĕbe koe roemah." E mān mĕ anak pĕrmakan koe roemah, i-daboepkĕnna singkĕbabah, i-sapoekĕnna koe kĕldoengĕnna. E, lawĕs koe baroeng anak pĕrmakan, i bĕrekĕnna mān Anak Mĕloemang. E mān mĕ Anak Mĕloemang.

E, ngasoep m'ija kijam-kijam, kijam-kijam ija koe 'mbal-mbal. „Ijani kĕrbota ena agi", nina pĕrmakan kĕrbo, „ĕnta koe-lĕgi gadoeng toetoengĕn."

E, mĕntas Anakoda Pĕrlajar. „Asakai ĕrgana kĕrbota e?" nina Anakoda Pĕrlajar. „Akoe, ĕrgana pe la koe-ĕtĕh" nina Anak Mĕloemang, „oetang ngembari ngĕntja adjangkoe", nina.

Asakai oelihndoe ngembari?" nina. „Gadoeng simpĕnggĕl ngĕ ĕrpagi-pagi, gadoeng simpĕnggĕl nge rĕbi-rĕbi", nina. „Di bagé, raslah kita 'ngkahe" nina Anakoda, „e sambar gondjendoe" nina, „sambar boelangndoe, sambar badjoendoe" nina, „sambar tjabinndoe" nina. E 'ngkahe Anak Mĕloemang, i bĕrekĕn Anakoda bĕlandjana doewa ratoes. Sĕh ĕmpat boelan ĕnggo dāt oewaloeh ratoes. „E, ras kita sĕkali nangkĕng agi", nina Anakoda, „ngĕlĕgi kĕrbo, babānta ngepar."— Kam mĕ gĕlah lĕbe nangkĕng kaká". nina. Anak Mĕloemang. „Ĕnggo koe-toekoer taboeng doewa mĕ, ĕnggo koe-djaroemi badjoe doewa; bĕrekĕn man toerangta i goegoen, toerangta Sarindoe Toeboeh." — „Sarindoe Toeboeh la koe ĕtĕh", nina Anakoda — „Bagelah nindoe pagi i goegoeng", nina.

E, nangkĕng mĕ Anakoda Pĕrlajar. Sĕh i goegoeng mĕ Anakoda Pĕrlajar tĕngahna djoema taka-takān. Naka-naka Sarindoe Toeboeh, mĕntas Anakoda Pĕrlajar. „Lawĕs koedja ngĕ kam enda mamá," nina Sarindoe Toeboeh —„Idja Sarindoe Toeboeh bibi," nina Anakoda Pĕrlajar — „Man kadendoe Sarindoe Toeboeh," nina Sarindoe Toeboeh. „Enda tĕnah toerangna" nina Anakoda Pĕrlajar, „badjoe doewa, taboeng doewa.—„Idja goendari Anak Mĕloemang?" nina Sarindoe Toeboeh; „taroehkĕn kal kami koedje," nina. „Oe atendoe djadi, ĕnggom gija lāng" nina Sarindoe Toeboeh, „sada pagi kami mĕre bijangndoe, sada kami si ngĕlĕgi pola man inĕmĕnndoe."— „E sĕkali nari kami ras nangkĕng" nina Anakoda Pĕrlajar.

„E, di bage kĕpe kaká, kaka ningkoe kata kam, doewa kam toerang di laki, doewa kami toerangndoe dibĕroe, enda amak doewa, enda kampil doewa, enda oewis doewa, tĕrnonggal kam ras Anak Mĕloemang."

E, sĕh mĕ i djahe Anakoda Pĕrlajar. „Enda tĕnah toeroengta," nina kata Anak Mĕloemang, „amak doewa, kampil doewa, oewis doewa." E, tangis Anak Mĕloemang. „Ras m'italah nangkĕng," nina Anak Mĕloemang. E sĕh m'ija i goegoeng i-pĕmpo Anakoda Pĕrlajar Anak Mĕloemang, i-ĕmpowina Sarindoe Toeboeh. E, sintoewa ndoebe koe kĕpoeltakĕn si ngoeda koe kĕsoendoetĕn, Anak Mĕloemang itĕngah.

E, tande mĕ doewa tahoen, toeboeh mĕ anak oe 1) nini, anak dilaki ni kĕpoeltakĕn, anak dilaki ngĕ i kĕsoendoetĕn, anak dibĕroe itengah.

---

1) Oe = noe en evenals i = ni ter vorming van een genitief-constructie, die echter

E, 'mbĕlin anak radja i kĕpoeltakĕn. „Si kai gĕlarkoe nandé?" nina. — „E, mamandoe 'nggĕlar kam, bapá" nina nandena. „Ĕnta koe tĕnoen lĕbe tjabin mamandoe," nina, „koe-tĕnoen sada toedoeng mamindoe" nina, „koe-bajoe sá kampil mamandoe, koe-bajoe sá kampil mamindoe." Ĕnggo mĕ doeng kampil i-bajoe, ĕnggom doeng oewis i tĕnoen, e dahina mamana koe kĕtĕngahĕn. „Enda sada mamá man tjabinndoe" nina, „bĕrekĕn sa man toedoeng mami," nina, „enda sa man kampilndoe, bĕrekĕn sa man kampil mami," nina.

„Koe-tandaï pe kam so pe," nina Anak Mĕloemang. — „Doewa koenoe ndoebe nande dibéroe, sada kam ngĕ ndoebe dilaki" nina, „bibi singoeda 'ndoebe koe kĕsoendoetĕn nande i kĕpoeltaken, kapangkoe Anakoda Pĕrlajar, nandekoe Sarindoe Toeboeh", — „Ah, akoe ngĕ pintĕr 'nggĕlar kam bapa," nina Anak Mĕloemang. „Ĕnta koe-tépa lĕbe pisondoe" nina, „gĕlarndoe si Radja Boelan" nina, „si Radja Boelan Malela" nina.

E, rĕh mĕ radja kĕsoendoetĕn, nina „Enda sada man tjabinndoe mamá" nina, „bĕrekĕn sada soedang mami" nina, „enda sa kampilndoe mamá," nina, „bĕrekĕn sá man kampil mami" nina. — „Ah, koe-tandaï pe kam so pe," nina Anak Mĕloemang.— „Doewa koenoe ndoebe nande dibĕroe" nina, „sada kam ngĕ dilaki," nina. „Bibi 'ntoewa ndoebe koe kĕpoeltakĕn, nande i kĕsoendoetĕn, bapangkoe Anakoda Pĕrlajar, nandekoe Sarindoe Toeboeh."

Tangis Anak Mĕloemang. „Akoe ngĕ pintĕr 'nggĕlar kam bapa" nina; „koe-bahan lĕbe koeltjapindoe" nina, „gĕlar koeltjapi si oeloeng-oeloeng" nina, „oeloeng-oeloeng parang 'mbĕlin, oeloeng-oeloeng anak pĕrana, oeloeng-oeloeng sintoewa-sintoewa" nina, oeloeng oeloeng singoeda-ngoeda" nina, oeloeng-oeloeng danak-danak, gĕlarndoe si Radja Pĕrkoeltjapi."

E, moelih koe kĕpoeltakĕn radja kĕpoeltakĕn, moelih koe kĕsoendoetĕn radja kĕsoendoetĕn.

E, 'mbĕlin anak radja kĕtĕngahĕn. „Si kai gélarkoe nande" nina anak radja kĕtĕngahĕn. — „Pĕladjari 'mbajoe amé" nina, „i-bajoe kampil bibindoe" nina, „i-pĕladjari ĕrtĕnoen amé," nina, „i-tĕnoen oewis bĕngkilandoe" nina

E, doeng kampil i-bajoe, doeng oewis i-tĕnoen, e dahinam bibina koe kĕpoeltakĕn. „Enda sada man toedoengndoe bibi," nina, bĕrekĕn sá tjabin bĕngkila" nina, „enda sada kampilndoe" nina, „bĕrekĕn sa man kampil bĕngkila" nina. — „Koetandaï pe kam so pe amé" nina. — „Ah, doewa kam koenoe dibĕroe, sada bapangkoe 'ndoebe dilaki, kam i kĕpoeltakĕn, bibi singoeda koenoe 'ndoebe koe kĕsoendoetĕn, bapangkoe 'ndoebe itĕngah" nina. Tangis Sarindoe Toeboeh. „Akoe ngĕ pintĕr 'nggĕlar kam amé" nina; „i-bahan bĕngkilandoe lébe soerindoe" nina, „gĕlarndoe sí Bĕroe Dajang; si Bĕroe Dajang Minta Radja" nina. E, pĕpoekoelna ras anakna si Radja Boelan, nina.

---

weinig gebruikelijk is, doch nog wel voorkomt om afkomst of afstamming aan te duiden. Vandaar nog wel achter woorden, die eene familie-verhouding uitdrukken en ook bij mĕrga's, bijv. si noe Lingga = de onderstam Lingga, letterlijk „die van Lingga".

E, tande mĕ ĕmpat bĕrngi, nina, e rĕh mĕ Radja si Pĕrkoeltjapi i kĕsoendoetĕn nari, radja kĕsoendoetĕn E, goewalna mĕ koeltjapi nina, gĕlar koeltjapi si-oeloeng-oeloeng. E, roeloeng-oeloeng mĕ parang 'mbĕlin, roeloeng oeloeng anak pĕrana, roeloeng-oeloeng mĕ toewa toewa, roeloeng-oeloeng mĕ singoeda-ngoeda, roeloeng-oeloeng mĕ danak-danak nge, ĕrdĕsap-dĕso mĕ darĕh i Dajang Minta Radja, e tadingkĕnna mĕ amak daboehĕn, nina, ngikoet m'ija koe kĕsoendoetĕn. E, sĕh mĕ i kĕsoendoetĕn i-pĕpoekoel ras Radja Pĕrkoeltjapi.

E, sĕh mĕ oewaloeh bĕrngi, i-dahi si Radja Boelan goeroe sibaso nina. „Koega dĕngang enda pĕroekoer goeroe", nina si Radja Boelan kata goeroe sibaso. „I kapoeri bĕlo saloengsang pitoe-ng-kĕbabah' nina. E, soeroeh goeroe koeliki mangki-angki ĕmbahkĕn bĕlo saloengsoeng. E, kabang koeliki mangki angki kabang koe kĕsoendoetĕn. Tĕngah ĕrtĕnoen si Dajang itĕroeh; ĕrkoelik-koelik koeliki ibobona 'ndaboeh bĕlo pitoe-ng-kĕbabah koe tĕnoenĕn e. Ĕrdĕsap-dĕso darĕh i Dajang, i-tangtangina tĕnoenĕnna, i-tadingkĕnna tĕnoenĕn itĕroeh i-dahina si Radja Pĕrkoeltjapi koe roemah. Tĕngahna mān si Radja Pĕrkoeltjapi i roemah. „Langlangkĕnlah nakan ena i-pān kaká" nina si Bĕroe Dajang; „ĕltĕp kam gĕlah koeliki si mangki-angki". E, i-ĕltĕpna koeliki si mangki-angki, salih djadi manoek simboelan, i-ĕltĕpna ĕrtĕroeknang 1), i-bĕntĕrna, ĕrdĕhĕrna, lalap la dāt manoek simboelan.

E, lawĕs koe djoema si Bĕroe Dajang. Koe djoema ija, ĕrbaba koeran, kiranting ija, ĕrbaba 'ndiroe, koe laoe ija ĕrbaba tjoewan nina, koe lĕsoeng ija ĕrbaba sĕkin, kĕna si odjar-odjari si Radja Boelan.

„E, lit sada nari koe-ĕtĕh oekoer," nina. „Lawĕslah kam kahe," nina, „ngĕlĕgi toerangkoe si pĕmĕrĕn, oerang pĕngĕltĕp si Adoe Amang" E, bĕrkat mĕ si Radja Pĕrkoeltjapi kahe. Sĕh m'ija i kĕrangĕn Limboe Raja, djoempam ras oerang pĕngĕltĕp „Ise ng'ena rĕh koedjenda?" nina oerang pĕngĕltĕp. „Di gĕlgĕl mĕntji pe langnga ĕnggo 'nggarang arah tĕroehkoe, koeliki pe la kabang arah bobokoe," nina, „enda rĕh djoekoet 'mbĕlin man pangān; kĕna ipoeh si mate begoe, begoendoe pe ma nai bantji koe roemah," nina. — „Akoe pe, mate ng'akoe natekoe" nina si Radja Pĕrkoeltjapi, „i-soeroeh toerangndoe akoe koedjenda," nina, „ngĕltĕp manoek manoek semboelan.

E nangkĕng mĕ ras Radja Pĕrkoeltjapi si Adoe Amang. E, sĕh i goegoeng si Adoe Amang nina.

E, ĕltépna manoek simboelan idatas tandoek, i-ĕltĕpna, kĕna toebina, tĕrkoepir-koepir manoek simboelan, 'ngkoepirkĕn bangka kĕlesa. E, ĕltĕpna doewa kali nina, kĕna takalna, koemoekoe ngĕntja manoek simboelan. E, ĕltĕpna tĕloe

---

1) tĕroek, nevenvorm van tĕroeh (Tob. toroe) en wel *opzettelijke* verbastering, om de beteekenis *laag zittend* uit te drukken. Si-tĕroek-tĕroekĕn, de een lager zittend dan de ander; daarentegen Si-tĕroeh-tĕroehĕn: iemand, bijv. zijn compagnon minder geven van de winst, dan hem rechtens toekomst.

kali nina, kĕna kabĕngna, 'nggoemoerpas kĕntja manoek simboelan. E, i-ĕltĕpna ĕmpat kali, i ĕltĕpna kĕna nahena nina, 'ngkaiskĕn banga kĕlesa, noelpatkĕn nipi sambar nina, noelpatkĕn si ngalah daging, si rantje koela, si badat mata, si ngĕrepat nahe, si ngaloengang babah; lalap la dāt manoek simboelan.

E, moelih si Adoe Amang, ĕnggo moelih banga kĕlesa.

„E, akoe lit sá koe-ĕtĕh oekoer" nina si Bĕroe Dajang. „Marilah koe tĕngah lawĕt." E, kabang manoek simboelan arah bobona, i-tjinĕpina ka kajoe si galinggang raja i tĕngah lawĕt. E, toedoehkĕnna awih man si Radja Pĕrkoeltjapi. „Si nidatas a la kam gija bĕloeh moewatsa, si nitĕroeh bĕloeh kam ĕrkĕnĕng" nina, „tangtang gondjendoe" nina, tangtang badjoendoe" nina, „tangtang boelangndoe" nina, „tangtang bĕntingndoe enda, koedjenda kampilndoe ras pisondoe. E tarekĕn awakndoe, ĕnta koe-tambatkĕn batoe pĕranggoe, maka kam lampas sĕh itĕroeh." E, tambatkĕnna batoe pĕranggoe, i-daboehkĕnna koetĕngah lawĕt.

E, lawĕs mĕ koe roemah si Bĕroe Dajang Minta Radja, nina: „bibi, enda kampil anakndoe" nina, „pisona ras boelangna, gondjena ras bĕntingna". — „Idja si Radja Pĕrkoeltjapi, Dajáng?" nina Sarendoe Toeboeh. — „Anakndoe ĕnggo ĕrlajar bibi," nina si Bĕroe Dajang. — 'Ndigan ija rĕh koedjenda Dajang?" nina Sarindoe Toeboeh. — „Ngĕrabi kita lĕbe bibi" nina si Bĕroe Dajang. — ‚Enggom doeng djoema i-rabi bĕroe!" nina Sarindoe Toeboeh. — „Di enggo i-rabi, i-tabahi," nina Bĕroe Dajang. „Di ĕnggo tabah i-ĕrdah" nina si Bĕroe Dajang. „Di ĕnggo i-ĕrdah, i-soeloeh" nina, „di ĕnggo i-soeloeh, i-angkoet" nina, „di ĕnggo i-angkoet, i-lingke," nina, „di ĕnggo i-lingke, i-ĕrdangi" nina si Bĕroe Dajang.

„Ĕnggo m'enda doeng djoema ĕrdangĕn bĕroe," nina bibina. — „E, soewan soewan-soewanĕn, i-soewan galoeh, i-soewan tĕboe, i soewan bĕlo, i-soewan majang, i-soewan boenga-boenga, i-soewan rimo." — Ĕnggo tjoekoep soewansoewanĕn, bĕroe," nina bibina. „E mĕtoewa mĕ page, ĕrboewah mĕ galoeh, kagĕdang tĕboe, ĕrboenga boenga-boenga, ĕrboenga majang, ĕrboeloeng bĕlo, ĕrboewah rimo" nina. „E, di ĕnggo bage bibi, i-toetoe tjimpa, i-pĕtasak galoeh, i-pĕrĕs tĕboe, i-nangkih majang, i-nangkih rimo, i-nangkih bĕlo, i-boewat boengaboenga." — „Ĕnggo mĕ poeloeng kĕrina, bĕróe!" nina bibina. — „E i-kanting gantang 'mbaroe koe laoe bibi" nina si Bĕroe Dajang kata bibina.

„E, ĕnggo m'enda kita rĕh i lo nari, Dajang, katawari rĕh si Radja Pĕrkoeltjapi?" nina bibina. — „Ĕnta lĕbe koe-tĕnahkĕn koetjing ras tĕmpoelak" nina si Dajang. — „Akoe pĕrlandĕkna" nina koetjing tĕmpoelak. „E, akoe maloe gĕndang" nina katak. „Akoe naroene" nina gaja. „Akoe maloe pĕnganak" nina ampoek. „Akoe maloe goeng" nina toengtoeng kĕrangĕn. „E, akoe 'ndai ndewalkĕntja" nina poene. „Akoe goeroena" nina koeliki.

E, ĕrkoelik-koelik koeliki si mangki-angki. E, tangis tĕrsĕmbĕp koeliki si mangki-angki. „Enda mĕ kap anakndoe 'ndoebe bibi" nina si Bĕroe Dajang kata

bibina — „Ĕnggo kĕpe mate si Radja Pĕrkoeltjapi. Dajáng" nina bibina; „e koeboenoeh ĕngko maka atekoe malĕm" nina bibina. — „Akoe pe mate ng'akoe natekoe bibi" nina si Bĕroe Dajang. „Enda tĕnahkoe ĕrmanat-manat, padanta enda ĕrmake":

I. „Di lit pagi danak-danak mĕsĕnggĕt, i-giling-gilingkĕn tanĕh sipoeloeh kali, i-ampekĕn koe kalimboeboena, i-sĕboet nini bĕraspati tanĕh. Sai me oetang, gantji ido, sai mara, koe roemah tĕndi".

II. „Bĕlidĕn sitik pagi boerawanna, bibí, i-kitjik-kitjikkĕn bĕras sigantang, bĕlo tjawir ras badja minak, boenga-boenga sintangke, i-oge padi-padina, sai mara tān si kawĕs, koe roemah tĕndi arah kĕmoehoen, i-dewal-dewalkĕn goeroe si baso; sai oetangna, gantji idona; sai marana, koe roemah tĕndina. Gambĕr timbako silĕkānna ras goeroena".

III. „Bĕlidĕn pagi sitik boerawanna, rĕmboe-'mboewĕn tiga roepa, rĕtjibal roedang, ampar ampar gana tonggal pagi, boewatĕn ĕrtoekoek-toekoek, ĕrtangkal-tangkal, ĕrmanoek pijak-pijak, ĕrtambe-tambe, bĕras sitoemba poekoelĕn goeroena, sira sintjoepak pĕrsilĕkānna Sai me oetangna, gantji mĕ idona, sai marana, koe roemak tĕndina"

IV. „Bĕlidĕn sitik pagi boerawanna em 'mboe-'mbōen sangkĕp ĕrpoeloeng, pĕrsilih-silihi tjoer-tjoer, po'a binĕrkat, galoeh binĕrkat, sijang-sijang si roengkas, sijang toengkas banga kĕlesa Si poekoelĕn goeroena tĕloe toemba bĕras, nina, sira si gantang pĕrsilĕkānna Sai oetangna, gantji idona; sai marana, koe roemah tĕndi.

V. Bĕlidĕn sitik pagi boerawan, e ĕrpantar pantar, randjap-andjap, ĕrbĕrtoek ĕmpat, ĕrlambe sarsar, narsarkĕn banga kĕlesa, ĕrmanoek 'mboelan, ĕrtoewalah moembang, ĕrtjimpa rambe rambe, ĕrgoele-goelĕn, gana doewa, pagi boewatĕn ĕrtjibal roedang mĕhalĕp, ĕrtoekoek-toekoek, ĕrtambe-tambe, ĕrmanoek pijak, ĕrtangkal, pĕrsilih-silihi tjoer-tjoer, pola binĕrkat, galoeh binĕrkat, bĕski tinampoel silando ngawan, sijang sijang si roengkas, toengkas nipi sambar, toengkas banga kĕlesa; i-tjoekoepi, pĕralĕng tĕndi koe roemah, nini begoe dĕlĕng, i-ogena majang tandan-tandanĕn, i ogena toewalah moembang soerega, i ogena tjimpa lĕpat-lĕpatĕn, i-ogena tinaroeh manoek radja moelija, ikan i kĕlajar naring' sira i kĕrijah nari, i-lajari tĕndi si ĕnggo boerawan, mĕrijah ate toendi *) ni roemah. Si matana koeroengĕn manik, gĕlarna tĕroes sikat i-lajari tĕndi ĕnggo boerawan, pĕkoeroeng-koeroeng tĕndi roemah, tĕroes mĕdjingkat sidang sisīn, kampilna kampil sinĕndi; bélona soesoen-soesoenĕn, ĕrsoesoen tĕndi koe roemah: taganna

*) Toendi hoort men even dikwijls als tĕndi. Zie voor de gelijkstelling met het O. J. [illegible] (tonḍe) mijn jaarverslag over 1903, dat spoedig in de Meded. N. Z. G. zal verschijnen.

tagan kinoekoet, kalakatina pěndjabat, kapoerna mětjiho, mětjiho pěrlabān pěroelihěn, i-djabat; i-koekoet těndi si měhoeli i roemah. E, sai mě oetang, gantji ido.

E, silěkānna sitoemba sira, poekoelěn goeroena lima toemba běras, amak silambar, dagangěn sada; oetangna ěmpat amas, soelpat me banga kělesa, soelpat nipi sambar, soelpat singalah daging, soelpat si rantje koela, soelpat si badat mata, soelpat si ngěrepat nahe, soelpat si ngaloengang babah. Sai me oetang, gantji ido, sai mara, koe roemah těndi."

VI. Běliděn sitik pagi boerawan, i- tandangi koe oeroek-oeroek, ěrpantar-pantar, randjap-andjap, erběrtoek ěmpat, ěrlambe sarsar, ěrtjimpa rambe-rambe, ěrgoele-goelěn, ě toewalah moembang, ěrmanoek 'mboelan. E, ěrgana gědang, ěrpěrsilih-silihi tjoertjoer, pola biněrkat, galoeh biněrkat, běski tinampoel silando ngawan, sijang siroengkas, oengkaskěn banga kělesa, ěrtoekoek-toekoek, ěrtambe-tambe; ěrtangkal, ěrmanoek pijak. I-tjoekoepi ka pěraleng těndi koe roemah nini begoe děleng, naroehken těndi si ěnggo boerawan; i-ogena majang si lajarěn, ngělajari těndi si ěnggo boerawan, i-ogena toewalah moembang soerega, i-něhěn-něhěn toendi i roemah, i-ogena galoeh tingkěl-tingkělěn, ěrtingkěl toendi i roemah ras anak dilaki, ras anak diběroe 'ntěrěm, ěrtingkěl kinibajak-kinitoewah 'mboewe; i-ogena tjimpa lěpat-lěpatěn, lěpat téndi i roemah; ikan i kělajar nari, ngělajari těndi si ěnggo boerawan; sira i kěrijahěn nari, měrijah ate těndi i roemah; i ogena tinaroeh manoek radja moelija, ěrmoelija těndi i roemah; pija pe roenggoe, lasoena pe roenggoe pěroenggoe-roenggoe toendi i roemah ras anak dilaki diběroe 'ntěrěm ras anakběroe sěnina 'ntěrěm noempak-noempak kalimboeboe měhoeli; simata pe roente-roentěn, gělarna koeroengěn manik koeroeng toendi i roemah. E i-oge baka-baka, baka nasi, ngasikěn anak dilaki diběroe 'ntěrěm, ngasikěn kinibajak kinitoewah 'mboewe; baka ndoe ěrtoedoeng-toedoengkěn oewis arintěněng, těněng toendi i roemah, ěrboelang-boelangkěn běnang těng, pětěng bana toendi i roemah; běligaï roedang-roedangndoe, roedang sěpoeloesa gělarna, pěrsada těndi koe roemah; gělarna roedang-roedangndoe: tanděk ěrboewah, simběra bajak djaka ěrtoewah mingěn bajak; e gělarna roedang roedangndoe: tjinta-tjinta sarindapět, běras-běras, padang těgoeh, piso pěrěnggi, pěnabah galoeh, sada koe-pinta, kěrina dapět, djaka měkěras ningěn mětěgoeh goendari enda koe roemah těndi. Těrang oewari pěpagi moekoel tinaroeh. E gělarna roedang roedangndoe: djabi-djabi roemindang, běringěn toemboeh djati oeratna pe těroes pěrtibi, langgaměnna sikoentja běnih, boeloengna pe těloemtoem, boewahna ěrdagoel-dagoel, ngěmboes pe angin i barat nari, i timoer nari, i těba nari, i djawi nari se 'mběra kětartarěn boeloeng, la 'mběra kědaboehěn dango, la 'mběra lapat, la 'mběra giling la 'mběra mětěmbak so 'mběra měrirěn, bage salindoengěn koe roemah. Maka i-oewekěn; oewe me ningkoe nindoe, nina těndindoe oewe kang, těndindoe si toempak tare, nare nare anak dilaki diběroe, i-pětare-tare anak běroe sěnina, i-toempak-toempak kalimboeboe měhoeli. Em tandingěnna salindoengěn koe roemah, tanding-tandingěn

salindoengĕn koe roemah bagi galoeh sitabar ibas bĕrnĕh-bĕrnĕh, oeratna pe man tĕpoeng tawar, laklakna pe man pĕngarkari, boeloengna lape-lape tĕndi, boewahna mĕtjapĕt sitik moelana, mĕkĕtkĕt tingtang tĕngahna, rĕh tĕboena pĕngĕnggowina, i-kĕlewĕti anakna indoengna, bagi si la nai kĕtandān indoengna ras anakna; ĕm tandingĕnna salindoengĕn koe roemah man oewĕnkĕn nina nini begoe dĕlĕng.

E, poekoelĕn goeroe siwah toemba bĕras, oetangna ĕnĕm ringgĕt, dagangĕn sada, amak sa, nang: tang oewis sibas dagingna man sinajona man goeroena. E sai m'oetangna, gantji idona; sai mara, koe roemah tĕndi".

VII. „Bĕlidĕn sitik pagi boerawan e 'mboe-'mbōen sangkĕp mĕrpoeloeng, pĕrsilih-silihi pe tjoer-tjoer, pola binĕrkat, galoeh binĕrkat, bĕski tinampoel silando ngawan, sijang-sijang siroengkas, toengkas banga kĕlesa. E, ĕrpantar, pantar ka, rangdjap-andjap, ĕrbĕrtoek ĕmpat, ĕrlambe sarsar, ĕrtjimpa rambe, ĕrgoela-lĕn, ĕrtoewalah moembang ka, ĕrmanoek 'mboelan. E, ĕrgana gĕdang, ĕrgana galoeh, ĕrtĕnggijang begoe, ĕrgana 'ndoelpak, ĕrgana 'ndapdap, napsapkĕn anak si ilat, ĕrtoekoek-toekoek, ĕrtambe-tambe, tangkal-tangkal, ĕrmanoek pijak-pijak, ĕrtjibal roedang mĕhalĕp, i-pasang bĕdil sĕpoeloesa kali. E, silĕkānna sitoemba sira ka man goeroena, poekoelĕnna bĕrasna rĕpoeloesa, oetangna sĕpoeloedoewa, dagangĕn sada, amak ka sada, mĕrekĕn sinajo idas itĕroeh, sai oetangna, gantji idona, sai mara, koe roemah tĕndi."

VIII. „Bĕlidĕn sitik ka boerawanna, e tandangi koe oeroek mĕgandjang, i-paloe gĕndang, i-ĕmboes saroene, i-boewat goeroe pitoe, i bĕrekĕn amak pitoe lambar, bĕnang pitoe sangkilĕn; e ĕrgana 'ntĕrĕm, ĕrtĕngijang begoe, galoeh ĕrb ewah, ĕrndoelpak nina ĕrgana 'ndapdap, ĕrtjimpa ganān. E, bahan ka ngĕ pĕrsilihi tjoer-tjoer, pola binĕrkat, galoeh binĕrkat, bĕski tinampoel silando ngawan, sijang si roengkas, toengkas banga kĕlesa; ĕrtjibal roedang mĕhalĕp, ĕrkĕdjĕrĕn pitoe soendoet, oetangna lima poeloe koerang doewa, sira ĕmpat toemba pĕrsilĕkānna, nangtang ka sinajo idas itĕroeh, dagangĕn pitoe lambar. Em oetang man goeroe, maka sai oetang gantji ido, sai mara koe roemah tĕndi, moelih nini begoe dĕlĕng."

„E, ĕnggo doeng tĕnahkoe bibi" nina si Bĕroe Dajang Minta Radja.

„E, daram-darami taboe goembang, asakkĕn akoe koebas, maka lampas akoe djoempa ras anakndoe, anak si Radja Perkoeltjapi".

E, asakkĕn m'ija koebās. E, ombakkĕn mĕ koe tĕngah lawĕt. E, mombang-mombang mĕ taboe goembang, mombang koe kĕpoeltakĕn.

E, sangkoet m'ija i kĕrangĕn Radja Mĕrare. Ngĕlar bĕlat si Radja Boelan, dongkĕl-dongkĕl taboe goembang. I koewiskĕn si Radja Boelan taboe goembang. I-koewiskĕnna rĕh dongkĕlna. E, i-taka si Radja Boelan si taboe goembang. E, 'ndarat si Bĕroe Dajang. E, tjirĕm si Radja Boelan. E, si arak-arakĕn ija koe roemah i-oelihina amak daboehĕnna.

VERTALING.

SARINDOE TOEBOEH (DE TWEELINGEN).

Er werden, zoo verhaalt men, onzen grootvader kinderen geboren, twee meisjes, éen jongen. Toen hij vier nachten oud was, stierf zijne moeder, acht nachten stierf zijn vader 1). Anak Mĕloemang schreide gedurig; toen werden de bewoners van het huis boos.

„Ga je broertje op de *toere* sussen," zeiden ze, „we kunnen haast niet slapen". Toen gingen ze op de *toere* haar broertje sussen.

„Schrei toch niet, broertje; als jij schreit, breng ik je tot bedaren, als ik schrei, wie zal mij troosten?" zeiden ze.

Eindelijk zweeg Anak Mĕloemang, hij was moe, moe van 't schreien. 't Was toen diep in den nacht.

„O, tante! doe [me] open, mijn broertje is stil". De huisbewoners hielden zich of zij sliepen.

't Werd, verhaalt men, de tijd van 't hanengekraai. Die in huis gingen naar de *toere,* A. M. en S. T. gingen in huis. In huis gekomen begon A. M. weer te schreien.

„Ah, je broertje schreit telkens, breng hem onder 't huis". De koeien der lieden wilden haast niet naar den stal (de ruimte onder 't huis). Toen brachten ze hem naar den buffelstal, ook de buffels wilden hem niet vertrappen; ze brachten hem naar de dorpspoort 2), de menschen wilden haast niet naar 't veld, de koeien niet naar buiten, de buffels ook niet.

Toen werd de vorstin van het dorp boos. „Werp (lett. doe afdrijven) je broertje in de rivier, meisje!" Toen gingen ze naar de rivier toe. Bij den uit-

---

1) Ofschoon hier niet vermeld, is dit feit volgens Bataksche opvatting, een gevolg van het tijdstip waarop de jongen geboren werd. De vergelijking met tal van Bataksche verhalen, leert ons, dat de geboorte plaats had op *Toela, ĕrpagi-pagi, katikana ngang-ngang*, op den vroegen morgen van den 15den der maand.

2) De dorpspoort, *pintoe lawang* d. i. de hoofdtoegang tot het *eigenlijke dorp*, het huizen-complex, het *kĕsain*, (vgl. 't Jav. ꦭꦮꦁ I. K. N. *ingang* tot een spelonk, 2 N. K. ꦥꦶꦤ꧀ꦠꦸ, *deur*). Zie verder Aant. 3.

gang 3) van 't dorp gekomen, ontmoetten ze een ongelukkigen speler 4), die als hoofddoek een kneveltouw droeg, met het eene einde afhangende.

„Bid tot de schim van uwe moeder, roep de schim uws vaders aan. Als ik straks met spelen win, zal ik meelkoeken koopen 5), en pisang en palmwijn".

De dobbelaar won, twee tahil ($ 20.—), hij kocht meelkoeken, en gaf deze aan A. M, deze mummelde er aan Hij kocht een beker palmwijn, en gaf dien aan A. M, hij slurpte er even van. Hij kocht pisang, en gaf deze aan A. M., hij likte er even aan.

Daar kwam de vorstin voorbij op weg naar het dorp: „Dwaal niet op het wijde veld rond, meisje, werp je broertje in 't water". Bij de rivier aangekomen, bad zij weer tot de schim van hare moeder, bad ze weer tot de schim van haren vader:

„Ontvangt dit uw kind", zeide ze, „en kom mij ook spoedig halen, moeder, er is geen plaats (voor mij) in 't rijk der levenden".

Toen liet ze haar broertje los in 't water. Wel, anderen drijven met den stroom mee, hij dreef tegen den stroom op. Hij spoelde aan land bij de badplaats der mannen 6). Toen kroop hij naar het dorp, en kroop onder 't huis.

---

3) Uitgang (of toegang) tot het dorp *pintoe-pintoe*, niet van het eigenl. gezegde dorp, maar van het *dorpsgebied*, bijv. een der toegangen tot de *poelo*, het bosch (eig. eiland) dat de verschillende dorpen der hoogvlakte omgeeft. 't Wordt ook geheel in denzelfden zin gebruikt als het Gajō'sch pintoe rimbö, „woudpoort" (Gajoland. pag. 2.)

4) *Pĕrdjoedi dodas*, een speler die altijd déveine heeft. De uitdrukking is waarschijnlijk van Mandelingsche afkomst. Dodas beteekent daar *vaak*, *dikwijls*. Hoezeer de man overtuigd is, dat hij weer verliezen zal, blijkt hieruit, dat hij zelf het touw (pasa of tali pasa) waarmee men een insolventen speler bindt, bij zich heeft; bij de Karo-Bataks heeft alleen de „spelhouder" (ĕmpoe-djoedi) eenige van zulke touwen bij zich. In Toba schijnt het overigens adat te zijn, dat *ieder* speler een touw bij zich draagt (zie vd. T. op Z).

5) *Ganda*, in den zin van versnaperingen koopen, is alleen bij het kansspel in gebruik. Daar is het de „technische" term. Anders beteekent het woordt *dubbelvoud*, en als ww. verdubbelen. De verklaring van 't gebruik van dit woord in den zin van „consumptie" is deze: Indien de schuldenaar zijne vertering niet betaalt, kan de venter der eetwaren zijn schuld „bevestigen" (*ngĕsahkĕn*). Hij slacht daartoe een kip die door alle spelers genuttigd wordt. De schuld is dan *verdubbeld*. Hier mogen enkele voorbeelden volgen van 't gebruik van *ganda* als speelterm: *lĕpas kĕntja ganda*, slechts zooveel winnen, dat men daarvan zijne vertering betalen kan; *ĕrganda*, geld leenen tegen eene kleine rente, als dikwijls, na afloop van 't kansspel de verliezers doen, om dadelijk te kunnen betalen. 't Geld dat men zóó leent, heet *sĕrpi gandān*. *Pĕganda-gandakĕn*, iemand, indien hij wint, het *dubbele* geven, van wat hij naar de gewone regels van 't spel zou krijgen.

6) De badplaats der mannen is steeds afgezonderd van die der vrouwen. De afscheiding laat echter dikwijls te wenschen over, en meestal zijn beide badplaatsen vlak bij elkaar. De mannen als „heeren" der schepping genieten het voorrecht van hun badplaats bovenstrooms te hebben.

Als de menschen de varkens voerden, likte hij mee er een beetje van. Zoo werd hij langzamerhand groot; toen hij kon loopen, ging hij naar den karbouwenstal.

„Pas (even) op deze onze karbouwen, broertje", zei 't jongetje dat de buffels hoedde, „dan ga ik thuis even eten." De buffeljongen ging thuis eten, hij greep een hap (rijst) en veegde dezen in zijn schoot 7). Hij ging naar de buffelkraal, en gaf A. M. te eten Toen at A. M.

Toen hij hard kon loopen, draafde hij naar 't vrije veld. „Pas [even] op deze onze karbouwen, broertje", zeide de buffelhoeder, „dan ga ik *oebi* halen om te roosteren".

Daar kwam Anakoda Pĕrlajar voorbij. „Wat kosten die buffels van je?' zeide A. P. „Ik, wat ze kosten weet ik niet," zeide A M., „ik krijg alleen maar wat voor 't hoeden." „Hoeveel krijg je voor 't hoeden?" zeide hij. „Een stuk oebi 's morgens, 'n stuk oebi 's avonds", zei hij. „Als 't zoo gelegen is, laten we dan samen naar de benedenlanden gaan", zeide A. „dat is om je lange kleed te verwisselen, zeide hij, dàt voor een anderen hoofddoek, dàt voor een ander baadje, zeide hij, „dàt voor een ander overkleed," zeide hij. Toen ging A M. naar de benedenlanden; A. gaf hem twee honderd [dollar] als kapitaal Na vier maanden had hij al acht honderd, „Kom, laten wij eens naar de Hoogvlakte gaan," zeide A. „om karbouwen te halen, die we naar den overwal zullen brengen." „Ga gij eerst maar [alleen] naar de hoogvlakte, broeder," zeide A M. „Ik heb twee spiegeltjes 8) gekocht, ik heb twee baadjes genaaid; geef die aan onze zusters op de hoogvlakte, onze zusters Sarindoe Toeboeh." „Ik weet niet van S. T." zeide A. „Zeg dat maar als ge op de hoogvlakte zijt", zei hij.

Toen ging A. P. naar de hoogvlakte. Toen hij daar aankwam, was 't juist de tijd van 't voor de tweede maal wieden 9). S. T. waren aan 't wieden, toen A. P. er voorbij kwam. „Waar gaat gij heen, oom?" zeiden S. T. „Waar zijn S. T., tante?" zeide A. P.

---

7) *Kĕldoengĕn*, schoot, nl. een door het lange kleed gevormde zak, *I-kĕldoeng* aldus iets in zijn kleed dragen, op de wijze als dikwijls eene Hollandsche werkmeid iets in haar schort draagt.

8) De oorspronkelijke beteekenis van *taboeng* is een koker, een busje, waarin men iets bewaart Deze beteekenis is overgegaan op de veel geïmporteerde blikken doosjes, waarin men tabak doet, en daar het deksel daarvan meestal een spiegeltje draagt is *taboeng* eindelijk *spiegel* gaan beteekenen.

9) De rijstbouw op de hoogvlakte heeft onder geheel andere omstandigheden plaats, dan in de warmere en ook sterk geaccidenteerde doesoen-landen. Vandaar dat ook de werkzaamheden zeer verschillen en er nauwelijks een enkele term gelijk is voor de respectieve stadiën van den veldarbeid op de hoogvlakte en in de doesoen. Omtrent den drogen rijstbouw in de doesoen geeft een artikel van den Heer J. H. Neumann in Med. Ned. Zend. Gen. Deel 47. (1902 4e st. pag. 373 e. v.) tamelijk volledige inlichtingen, terwijl wat het hier behandelde verhaal betreft, het medegedeelde van het voor beplanting gereed maken van de velden door de schoonmoeder van Bĕroe Dajang, *ook* voor de

„Wat moet gij met S. T.?" zeiden S. T. „Dit hier zendt haar broer", zeide A. P. „twee baadjes, en twee spiegeltjes." — „Waar is A. M tegenwoordig?" zeiden S. T., „breng ons er toch heen," zeiden ze. „Als gij ons wilt hebben (dan willen we uw vrouwen zijn) en zoo niet (ook goed) 10), zeiden S. T., „één van ons zal je hond te eten geven, één van ons zal palmwijn halen voor je drank." „Een volgende keer komen wij beide op de hoogvlakte", zeide A. P.

„Wel, als het zoo gelegen is, broeder! broeder zeg ik maar tot je, gij tweeën zijt onze broeders, wij tweeën zijn uwe zusters, hier zijn (dan) twee matten, hier zijn twee kampils, hier zijn twee kains, voor jou en A. M. ieder een."

A. P. kwam weer in de benedenlanden aan. „Dit zenden onze zusters", zeide hij tot A. M, „twee matten, twee kampils, twee kains". Toen weende A. M. „Laten we samen naar de hoogvlakte gaan", zei A. M. Toen ze op de hoogvlakte aangekomen waren, gaf A. P. aan A. M. eene vrouw, en hijzelf huwde S. T. De oudste ging in 't Oosten wonen, de jongste in 't Westen en A. M. in 't midden.

Na verloop van twee jaren werden onzen grootouders (voorouders) kinderen geboren, in 't Oosten een jongen, in 't Westen een jongen, in 't midden een meisje.

---

doesoen geldt. 't Is hier de plaats niet om eene uitvoerige vergelijking te geven, noch om de raison aan te wijzen van de verschillen. Slechts mogen, omdat hiervan in ons verhaal sprake is, de termen voor „wieden" bewijzen hoe 't woord in overeenstemming is met den aard van 't werk. Voor de eerste maal wieden heet in de doesoen: *ngiskis* = afschrappen, met een soort schrapmes (*kiskis*). Men maakt hierbij maar zeer weinig aarde los, wat ook geraden is met het oog op de hellingen, die toch al zoo licht afspoelen. Voor de tweede maal wieden heet *ngëramboesi*, omdat het tusschen de reeds hooge rijst opgeschoten onkruid en gras zóó lang is, dat men telkens een bosje met de hand kan *omvatten*, evenals grazend vee het lange gras met de tong (*ngëramboes*). Op de hoogvlakte daarentegen heet de eerste maal wieden *'nggarisi* = strepen (kleine voren) maken. Meestal doen dit twee meisjes met een kleinen ploeg, welks kouter van palmhout (*panggoeh*) het nog niet diepgewortelde onkruid los woelt. De tweede maal wieden geschiedt met de hak (*tjoewan*) en wel in dwarse richting op de vroeger gemaakte *garis*. Deze op hout-kloven (*naka*) gelijkende bezigheid noemt men daarom met de woordherhaling: *naka naka*. Op één belangrijk verschil zij 't mij vergund nog de aandacht te vestigen. In de benedenlanden oogst men met een *rijstmesje* (*pëngëtam*) de *aren* één voor één, die men tot *bossen* (*poengo*) bijeenbindt; op de hoogvlakte gebruikt men den *sikkel* (*sabi-sabi*), snijdt de *halmen* tamelijk dicht bij den grond af, en bindt ze tot *schoven* (*radën*).

10) *Di alendoe djadi, ënggòm gija läng.* Een stereotype spreekwijze, in haar geheel een elliptische zin. 't Is alsof na de eerste helft, waarin 't meisje zich als aanbiedt, de vrouwelijke schuchterheid aan 't woord komt en zich beijvert den indruk der eerste woorden uit te wisschen. Overigens geeft het daarop volgende aanbod van voor zijn hond te willen zorgen, toch bedektelijk te kennen dat ze zijne vrouw wil zijn. Een van de vele nederige benamingen voor: „iemands vrouw" is: „*is mere bijangna*".

Toen de vorstenzoon in 't Oosten groot was, zeide hij: „Hoe heet ik (welke is mijn naam), moeder"?

„Wèl, je oom moet je een naam geven 11), jongenlief," zei zijn moeder. „Kom, 'k zal eerst een overkleed voor je oom weven", zeide ze, „'k zal een hoofddoek weven voor je tante," zeide ze, „'k zal een kampil vlechten voor je oom, en een voor je tante". Toen de kampils gevlochten en de kains geweven waren, ging hij naar zijn oom in 't Midden „Ziehier, oom, een [kleed] voor uw overkleed", zeide hij, „[en] geef een als hoofddoek voor tante," zeide hij, „en dit is een kampil voor u, geef een als kampil voor tante", zeide hij.

„Ik ken u zelfs nog niet" zeide A. M. „[Mèt] mijn moeder, waren er, zoo verluidt het, twee meisjes, en één nl. gij, was een jongen" zeide hij; „tante (de jongere zuster van moeder) is naar 't Westen gegaan, moeder is in 't Oosten, mijn vader is Anakoda Pĕrlajar, mijne moeder Sarindoe Toeboeh". — „Wèl, wèl! Mij komt het rechtens toe, je een naam te geven", zeide A. M. „Maar laat ik eerst een fraai mes voor je smeden", zeide hij, „je naam zal zijn Radja Boelan", zeide hij. „Radja Boelan Malela"; zeide hij.

Wel, toen kwam de vorst van 't Westen, zegt men. „Dit hier is een overkleed voor U, oom!" zeide hij, „geef aan tante den hoofddoek", zeide hij, „en hier hebt ge een kampil oom, geef een als kampil aan tante", zeide hij.

„Wel, ik ken U zelfs niet eens", zeide A. M. — „Twee meisjes waren er, zoo verluidt het, [met] moeder, en één jongen, nl. gij", zeide hij. „Tante (moeder's oudere zuster) is naar 't Oosten gegaan, moeder is in 't Westen, mijn vader is A. P. en mijne moeder S. T.

Toen weende A. M. — „Mij komt het inderdaad toe, je een naam te geven, vadertje," zeide hij, „'k zal eerst een mandoline voor je maken" zeide hij, „die zal heeten, de mandoline si-Oeloeng-oeloeng 12) (= die bijeen brengt, verzamelt),

---

11) Zie over naamgeving bij de Karo-Bataks een opstel van wijlen J. K. Wijngaarden, Med. Ned. Zend. Gen. (Dl. 38, 4e st. pag. 311). Als daar sprake is van den *kalimboeboe*, die den eersten jongen een naam geeft, is dit niet anders dan de *mama*. *Mama* = moeders broeder, is ook de naam waarmee een man zijn schoonvader noemt. *Kalimboeboe* (letterl. beteekenis kruin v/h. hoofd) is hij, die recht heeft op de koopsom van 't meisje, *in de eerste plaats* dus ook haar vader, dus haar mans *mama*, verder evenwel ook haar broeders. De naam *kalimboeboe* voor schoonvader is kenschetsend. Hij is inderdaad de persoon, dien men 't meest te ontzien en te eeren heeft, meer dan zijn eigen vader. De schoonouders der vrouw heeten *bĕngkila* en *bibi* eig. ook oom en tante, deze laatste nl. vaders zuster. Van haar schoonvader sprekende zegt eene vrouw soms *adjinta*, wat blijkbaar beteekent: onze vorst.

12) *Oeloeng-oeloeng*. Dit woord bewijst, dat *poeloeng* een *secundaire* stam is, in den grond een causatif ww., gevormd door 't caus. praefix *pĕ-* van *oeloeng*. *Poeloeng* is op zijn beurt weer 't gw. van het nu als causatief gebezigde *pĕpoeloeng*. 't Bataksch bevat

„dan stroomen de volwassenen samen, dan stroomen de jongelingen samen, en de ouden van dagen, en de jonge dochters en de kinderen 13)", zeide hij, „en gij zult Radja Pĕrkoeltjapi heeten".

Toen keerde de vorst van 't Oosten naar 't Oosten, die van 't Westen naar 't Westen terug.

(Ook) 't vorstenkind van 't midden was groot geworden. „Hoe heet ik moeder?" zeide het vorstenkind van 't midden. — „Leg U ijverig op 't vlechten toe, moedertje, vlecht gij (dan) een kampil voor je tante", zeide ze, „leer ijverig weven, moedertje", zeide ze," weef gij dan een kain voor Uw oom", zeide ze.

Wel, toen de kampils gevlochten, en de kains geweven waren, ging ze haar tante in 't Oosten een bezoek brengen. „Hier is een hoofddoek voor U, tante", zeide ze, „en geef dit als overkleed aan oom", zeide ze, „dit is een kampil voor U", zeide ze, „geef een als kampil aan oom", zeide ze. — „Ik ken U zelfs niet eens, moedertje!" zeide ze. — „Wel, gij waart, zegt men, met uw tweeën meisjes, (en) één jongen, nl. mijn vader, gij in 't Oosten, mijn jongere tante in 't Westen, mijn vader in 't midden", zeide ze. Toen schreide S T. „Ik heb inderdaad 't recht U een naam te geven, moedertje", zeide ze; „eerst zal je oom een haarkam voor je maken", zeide ze, „jij zult Bĕroe Dajang heeten, Bĕroe Dajang Minta Radja", zeide ze. En ze verbond haar met haar zoon R. B in den echt, zegt men 14).

Vier nachten waren er verloopen, zegt men, toen kwam R. P. van 't Westen, de vorst van 't Westen. Hij tokkelde de mandoline, zegt men, de mandoline *si-oeloeng oeloeng* Daar stroomden de groote menschen samen, en de jongelingen en de ouden van dagen en de jonge meisjes en de kinderen, en D. Minta Radja werd hartstochtelijk ontroerd (letterl. haar bloed zeide *sâp*, *só*, d. i. ging door haar aderen bonzen), en ze verliet haar echtelijk verblijf 15), zegt men, en volgde [R P.] naar 't Westen. In 't Westen aangekomen, werd ze met R. P. in den echt verbonden.

---

nog enkele dergel. secundaire stammen. bijv. *padjèk* naast *adjèk*. M. i. werpt dit een nieuw licht op de vorming van een woord als *mate* (Mal. *mati*).

Men (o. a. v. d. Tuuk) neemt gewoonlijk aan, dat *mate* rechtstreeks van *pate* is afgeleid door 't infix-*oem*. Doch afdoende bewijzen ontbreken. Na 't boven medegedeelde lijkt het mij redelijker *pate* te beschouwen als sec. stam, als een causatief van een nu niet meer bestaand *ate* (niet te verwarren met het Kar. *ate*, Mal. *hati*. Dair. *kate*!) van welken stam dan op regelmatige wijze *mate*-*oemate* is gevormd.

13) Wat hier van de uitwerking van de mandoline gezegd wordt, is dunkt mij eene zeer afdoende bevestiging van de door mij in de Inleiding gegeven opvatting van Radja Pĕrkoeltjapi als de zon.

14) Een huwelijk, naar Bataksche opvatting geheel „comme il faut".

15) *Amak daboehĕn*, door „echtelijk verblijf" vertaald, beteekent letterlijk: „de neer te laten mat," en doelt dus op de plaats, die men tegen onbescheiden blikken kan afsluiten.

Na acht dagen ging R. B. een *goeroe si baso* 16) opzoeken, zegt men. „Wat zullen we daar nu nog op vinden (lett. Hoedanig is hierover het denken) goeroe!'' zei R. B. tot den goere si baso.

„Er moeten zeven in den vorm van peperhuisjes gevouwen, sirihpruimpjes gemaakt worden", zeide hij.

Toen gebood de goeroe den hoogzwevenden kiekendief de sirihpruimpjes weg te brengen De kiekendief vloog weg, hij vloog naar het westen. Si Dajang was juist buitenshuis aan 't weven; daar riep de kiekendief boven haar: *koelik, koelik,* daar vielen de sirihpruimpjes in 't weefsel. B. D. geraakte in hevige ontroering, zij maakte het weefsel los [uit den weefstoel], liet het buiten liggen en ging naar R. P. in huis. R. P. was in huis juist aan 't eten. „Laat je eten even staan, broeder" (lett. stel deze rijst even uit van gegeten te worden), zeide B. D.; „schiet gij toch den hoogvliegenden kiekendief met het blaasroer". Hij blaasroerde den kiekendief, deze veranderde in een witten vogel; hij schoot er op, hij kwam meer naar beneden, hij gooide hem, hij kwam dichterbij, (maar) krijgen deed hij den witten vogel niet (lett. hij kreeg hem aldoor niet) 17).

Toen ging B D. naar den akker. Ging ze naar den akker, dan nam ze 't watervat mee, ging ze brandhout halen, dan nam ze de rijstwan mee, naar 't water dan de bak, zegt men, naar het rijstblok dan het kapmes, ten gevolge van het toovermiddel (si odjar-odjari) van R B. 18).

---

16) *Goeroe si baso*, is de benaming voor die goeroe's (mannen en vrouwen, in de doesoen naar ik gezien heb *steeds* vrouwen), die de begoe kunnen op roepen, een shamane, een soort spiritistisch medium.

17) In het later te behandelen verhaal van Radja Kĕtĕngahĕn komt een soortgelijke episode voor, betreffende den vogel si Nanggoer Dawa-dawa.

18) Bij von Brenner heet dit toovermiddel minder juist *hodjar-hodjar*. Als Pleijte dit verhaal in zijne Bataksche vertellingen overneemt (pag 70 e. v.), verandert hij dit eigenmachtig in *hoedjoer-hoedjoer*, „wijl volgens het Bataksch Woordenboek hodjar-hodjar niet bestaat!" 1) Naar dit beginsel (?) handelende zal de Heer P. in mijne later te verschijnen Karo'sche woordenlijst heel wat te schrappen hebben!

De naam van het toovermiddel is zeer gemakkelijk te verklaren. *Si-odjar-odjari* als naam van een middel of werktuig wijst op een verbum *ngodjar*, van *odjar*. Dit *odjar* is het Mal. *oedjar*, *mengoedjar* spreken, zeggen, stellig wortelverwant met *adjar*, leering. Evenals nu het Kar. *ngadjar-ngadjari* eene ongunstige beteekenis heeft, is dit ook 't geval met *ngodjar-ngodjari*, dat beteekent: *iemand allerlei dwaasheden in 't hoofd praten.* De zonderlinge handelwijze van Bĕroe Dajang is met deze beteekenis in overeenstemming.

Had de Heer P. goed gezocht, dat is bedacht dat de Dairische (dus ook Karo'sche) h *niet* is de Tob. h (= k) en dat volgens door v. d. T. gegeven regels de Tob-*oe* dikwijls = de Dairische o, dan had het woordenboek hem niet geheel en al in den steek gelaten

---

1) Ib. pag. 282.

„Ik weet er nog één ding op", zeide ze. „Ga naar de benedenlanden", zeide ze, „om mijn broeder (volgens de bĕbĕre) te halen, den blaasroerschutter Adoe Amang" 19). R. P. ging op weg naar de benedenlanden. Toen hij in 't oerwoud Limboe Raja kwam, trof hij daar den blaasroerschutter aan „Wie is dat, die naar hier komt", zei de blaasroerschutter. „Tot nog toe (lett. steeds, permanent) heeft nog nimmer een muis onder mij gekropen, noch ooit een kiekendief boven mij gevlogen," zeide hij, „daar komt nu groot wild tot spijze; getroffen door het ipoeh-gift si mate begoe, kan zelfs Uw schim niet meer naar huis" (d. i. opgeroepen worden door een goeroe), zeide hij. — „Wat mij betreft, ik wensch niet anders dan te sterven", zei R. P. „(maar) Uwe zuster heeft mij hierheen gezonden", zeide hij, „om den witten vogel te schieten (d. i. dat gij den witten vogel komt schieten).

Toen ging A. A. met R. P. naar de hoogvlakte A. A. kwam boven, zegt men. Wel, hij schoot op den witten vogel, (die op de karbouwenhoorn (van 't huis zat), hij schoot op hem, en raakte zijn snavel, de witte vogel schudde met zijn kop, (dit beteekende): 't afschudden van ramp en onheil 20). Hij schoot op hem

---

(zie 't Wdb v.d.T. op oedjar, en ook vooral 't bijvoegsel!). In dit bijvoegsel geeft v.d.T. op: Si Dajang Paroedjar, eigennaam van een hemelsche princes, aan wie door sommigen de maaneclipsen worden toegeschreven. Ook geeft de heer P. zelf een verhaal si Boroe Deak parodjar (Bat. vert. pag. 52), dat op z'n Karo'sch zou heeten si Bĕroe Dajang Pĕradjar. Hoe verschillend dit verhaal is van 't onze, uit een ander verhaal (Mombang Oeloebalang, ib. pag. 74) blijkt hare verwantschap met onze Bĕroe Dajang. V.d.T. geeft geen verklaring van den naam.

Ik zou dien durven vertalen met Bĕroe Dajang de *Onderrichtster*. Nogmaals wijs ik hier op hare treffende gelijkenis met de figuur van Dewi Çri.

19) In de mythe kan ik, gelijk ik in de inleiding opmerkte, geen plaats vinden voor Adoe Amang. In 't verhaal is hij echter de schakel tusschen de mythe en het onderwijs betreffende het terugroepen der verschrikte *tĕndi*. Hij is m. i. om het met een Karo'schen term te noemen de *„tandingĕn"* van den in de voorschriften genoemden „berggeest" *nini begoe dĕlĕng*. Men vergelijke 't slot van de vogel-schietepisode met het slot van voorschrift VIII.

20) 't Verhaal van 't schieten van den vogel, en de telkens door dezen gemaakte bewegingen is blijkbaar geheel symboliek. Wel raken de pijlen van A. A. hem, d. i. allerlei rampen naderen hem, maar ze overweldigen hem niet, hij schudt ze af. Beneden zullen we in bijzonderheden zien, hoe ook alles wat met het terugroepen des tĕndi gepaard gaat symboliek en nogmaals symboliek is.

't Woord hier door onheil vertaald, is het Skr. *kleça* = moeite, verdriet. Eigenlijk geeft onheil ook niet zuiver de Bataksche opvatting weer. 't Is meer: *het zich in een ongelukkigen staat* bevinden, het uitermate vatbaar zijn voor allerlei onheil en ziekte, het onder verderfelijke invloeden staan. De uitdrukking *„moewang banga kĕlesa"* beantwoordt dus aan de Dajaksche termen: *boewang rasi, boewang sièl* (Zie Bijdr. tot de kennis van den Godsdienst der Dajaks van Landak en Tajan, door M. C. Schadee: Bijdr. K. I. v/d. T. L. V. v. N. I. Deel 55. (1903) pag. 321. e. v.).

voor de tweede maal (lett. twee keer) en raakte zijn kop. De witte vogel knikkebolde maar even. Hij schoot op hem voor de derde maal, zegt men, en trof zijn vleugel, de witte vogel klapwiekte slechts Hij schoot op hem voor de vierde maal, hij schoot hem en trof zijn poot (dit beduidde:) 't wegkrabben van ramp en onheil, het te niet doen van ongunstige droomen, zegt men, het wegnemen van de loomheid van 't lichaam, de slapte van 't lijf, de bezwaardheid der oogen, de krachteloosheid der beenen, de onmacht van den mond (tot spreken) 21), doch den vogel kreeg men maar niet.

Toen keerde A. A. terug, en (ook) ramp en onheil keerden terug (d. i. gingen heen, weken).

„Wel, ik weet nog één middel", zeide B. D. „kom, laten we in 't midden van de zee gaan". De witte vogel vloog boven hen, en streek neer op den galinggang-raja-boom 22), midden in de zee. Nu wees zij het spiegelbeeld aan R. P.

„Al kunt ge hem die daarboven is niet machtig worden, die daar beneden kunt ge opduiken", zeide ze „leg uw lang kleed af", zeide ze, „trek uw buisje uit", zeide ze, „zet uw hoofddoek af", zeide ze, „maak uw gordelkleed los, geef je kampil hier en je mes. Presenteer me je rug (eig. je lendenen), dan zal ik er een zinksteen 23) aan binden, opdat ge spoedig beneden zijt". Toen bond ze [hem] den zinksteen [op den rug], en wierp hem in de zee.

Toen ging B. D. M. R. naar huis, zegt men; „O tante, hier is de kampil van je zoon", zeide ze, „zijn mes en zijn hoofddoek, zijn lang kleed en zijn gordeldoek".

— „Waar is R. P. Dajang?" zeide S. T. — „Uw zoon is op reis gegaan, tante," zeide ze. — „Wanneer zal hij weer hier komen, Dajang?" zeide S. T. — „Laten we eerst het onderhout gaan kappen, tante", zeide B. D. — „'t Onderhout van den akker is gekapt, meisje!" zeide S. T. — „Als 't onderhout gekapt is, dan moeten de boomen geveld worden," zeide B. D, „als de boomen gekapt zijn, moeten de takken afgehouwen worden".

---

21) Uit de opsomming der hier genoemde kwalen (vg. ook 't voorschrift V) blijkt duidelijk, dat men alleen de behandeling beoogt van de *door schrik* veroorzaakte verschijnselen. 't Is een gedetailleerde en juiste beschrijving van den verlammenden invloed van eene hevige ontsteltenis. Als dus de Haan dit verhaal noemt: „de oorsprong *der geneeskunde*" dan is dit te algemeen.

22) Deze mythische boom komt in vele Bat. verhalen voor, een enkele maal onder een anderen naam. Zoo spreekt men soms van een *boehara* (samentrekking van *boewah arah*), een groote ficussoort. In een Timoer'sch verhaal, dat ik uit een poestaka overschreef en dat feitelijk eene „verhandeling" is over vergiften, speciaal het ipoeh-gift, is sprake van een boom, die *toeminggang* — of *minggang raja* heet.

Welke de beteekenis en de oorsprong dezer mythische boomen zijn, is mij vooralsnog duister.

23) *Batoe peranggoe* = zinksteen. 't Grondwoord van *peranggoe* is niet in gebruik, maar is dit ongetwijfeld geweest, en is wel identisch met 't Jav. ꦲꦁꦒꦺꦴ (anggo) = *plaats*.

„Als de takken afgehouwen zijn, moet er gebrand worden", zeide ze; „als 't branden klaar is, moeten de onverbrande restanten op hoopen gesleept worden; als dat afgeloopen is, moet de grond van wortels enz. gezuiverd worden", zeide ze; „als dat afgeloopen is, moet het veld bepoot worden", zeide B. D.

— „De tuin is nu bepoot [met rijst, die in de pootgaten gestrooid wordt] meisje", zei haar tante. „Plant dan allerlei gewassen, er moet pisang geplant worden, en suikerriet, en pinang, en roode bloemen [Hibiscus rosa sinensis], en citroenen." „Alle mogelijke gewassen zijn er nu, meisje", zei haar tante. „De rijst is rijp, de pisang draagt vruchten, het suikerriet is zeer hoog, de Hibiscus bloeit, de pinang heeft kolven, de sirih heeft bladeren, de citroenboom draagt vruchten," zeide ze.

— „Als 't zoo is, tante, dan moet er meel gestampt worden, de pisang gerijpt worden *), 't suikeriet uitgeperst, de pinang beklommen, de citroenboom beklommen, de sirih beklommen, de Hibiscusbloemen geplukt worden." — „Alles is al aanwezig, meisje!" zie haar tante. — „Dan moet er een nieuwe gantang 24) [aan de hand] naar de rivier gebracht worden, tante', zei B. D. tot haar tante.

„Wel, nu zijn we van de rivier teruggekeerd, Dajang! Om hoe laat komt nu R. P.?" zei haar tante. — „Kom, 'k zal eerst de kat en de boschkat ontbieden", zei si Dajang. — „Ik zal de voordanser zijn", zeiden de kat en de boschkat. „Ik zal de trommels slaan", zeide de kikvorsch. „Ik zal de klarinet bespelen", zeide de regenworm. „Ik zal het kleine bekken slaan", zeide de specht. „Ik zal de gongslager zijn", zeide de boomkikvorsch. „Ik zal 't keelgeluid maken", zeide de groene boschduif. „Ik zal de goeroe zijn," zeide de kiekendief 25).

Batoe pĕranggoe is nl. ook: de steen dien men aan eene vischlijn bevestigt, opdat deze in de snelstroomende rivieren *niet van haar plaats* gaat. 't Is synoniem met *batoe pĕndĕndĕn* verder heeft men 't *verbum*: *i-batoe pĕranggoewi* = een beest verdrinken met een steen om den hals, en 't subst. *pĕranggoen = een stel* gereedschappen, muziekinstrumenten

*) Men plukt deze meestal lang vóór ze rijp zijn en laat ze thuis rijp worden òf in den rook, òf in de warme, broeiende padi.

24) Wat dit eigenlijk beteekent is mij duister. Wel is er bij het terugroepen der *tĕndi* ook steeds een gantang rijst (zie voorschrift II), en bij het *ĕrdoemange* het zingende voordragen, waarin allerlei omtrent de *'mboe-'mboen* verhaald wordt, hetwelk steeds eene *vrouwelijke* goeroe verricht, slaat deze de maat op de gantang.

25) Dit is eene opsomming van wat er noodig is bij het *pĕroemah begoe*, de ziel van een doode oproepen. Desnoods kan dit ook zonder orkestbegeleiding geschieden.

Het fluiten in de keel (*dewal-dewal*, of *diwĕl-diwĕl*, wortelverwant met *siwĕl* = fluiten) wordt toegeschreven aan den *djinoedjoeng* (een bijz. geestensoort) van den goeroe. Deze *djinoedjoeng* is het eigenlijke medium (*pĕrkĕntas*) tusschen den goeroe en de op te roepen ziel.

't Een met het ander was dus voor de schoonmoeder van Bĕroe Dajang eene duidelijke aanwijzing van het gestorven zijn van Radja Pĕrkoeltjapi.

Toen riep de hoogzwevende kiekendief: Koelik, koelik. Toen schreide hij tot snikkens toe. „Dit is nu je zoon van vroeger, o tante", zei B. D. tot haar tante. — „R. P. is dus blijkbaar gestorven, o Dajang," zei haar tante; „nu zal ik jou ook dooden, opdat mijn hart getroost zij", zeide haar tante. — „Ik, 'k wensch niet anders dan te sterven", zei Bĕroe Dajang. „Dit is mijn [laatste] opdracht, die nauwgezet in acht genomen moet worden, onze overeenkomst, die stipt gehouden moet worden" 26):

I. „Als in 't vervolg een kind schrikt, moet tienmaal aarde fijngewreven worden, dit moet op zijn kruin gelegd worden, en grootvader Bĕraspati tanĕh (de aardgeest) moet worden aangeroepen. Dan is de schuld gedelgd, veranderd in een te goed, dan is de ramp afgewend en gaat de tĕndi naar huis."

II. „Als de ontsteltenis wat erger is, tante, moet er eene gantang rijst bij beetjes uitgestort 27) worden, (er behooren bij): ongeschonden sirih, tandzwartsel en olie, ééne Hibiscus bloem, de (op de handen uitgestorte) *bĕras* korrels *) moeten gelezen (d. i. met het oog op de omineuze beteekenis, geraadpleegd en geteld)

---

26) De nu volgende voorschriften geven bij lange na niet eene nauwkeurige *beschrijving* van de handeling van het terugroepen der verschrikte tĕndi. (Zie de opmerkingen daarover in de Inleiding op Doenda Katekoetĕn). 't Is hier slechts de vermelding van alles wat bij die plechtigheid noodig is, hier en daar verbonden met eene min of meer bewuste motiveering. Gelijk ik toch reeds opmerkte is feitelijk alles symbool. Het symbolieke zit òf in het voorkomen, de geaardheid, de eene of andere eigenschap der vereischte ingrediënten of *in den naam.* Voor een Batak geldt in al zijne volheid het „nomen est omen!" voor elk der benoodigdheden dit afzonderlijk aan te wijzen, zou tot te lange uitweidingen leiden. Dat overigens de Bataks aan den *naam kracht* toekennen, heb ik ook in de vertaling doen uitkomen door het tusschen haakjes plaatsen van de in klank op elkaar gelijkende woorden.

Bij den gedrongen zinsbouw was de vertaling niet altijd even gemakkelijk; hier en daar is ook eene andere opvatting mogelijk, vooral is soms niet met beslistheid te zeggen of een nomen agens of patiëns is. Maar tot het wezen der zaak, den geest van de uit deze voorschriften sprekende Bataksche opvattingen doet het niets toe of af.

Zeer duidelijk komt de kracht van 't praefix *ĕr* in deze voorschriften uit. In 't algemeen kan men zeggen dat het beantwoordt aan ons „*met*", *er bij*".

Nog dient even opgemerkt dat het „grooter zijn der ontsteltenis" zoowel kan slaan op den graad, als op het *aantal* der ontstelde personen, ja dit laatste het meest in aanmerking zal komen. Dienoverkomstig zal men dan ook tĕndi dikwijls *in 't meervoud* dienen te nemen.

27) Hiernaar is ook de algemeene term voor het terugroepen der tĕndi gevormd. nl. *'ngkitjik.*

*) 't Is inderdaad bras, *gebolsterde* rijst, hoewel de naam padi-padi aan 't Mal. *padi* zou doen denken.

worden, (die in) de linkerhand voor 't afwenden van 't onheil, (die) rechts voor het „naar huis gaan" der tĕndi. De goeroe si baso moet het fluitend keelgeluid maken; dan is de schuld gedelgd, veranderd in een te-goed; dan is 't onheil afgewend, en keert de tĕndi naar huis terug. Gambir en tabak zijn z'n „scheidingsmiddel" van den goeroe."

III. „Is de ontsteltenis nog wat erger, dan moeten er bij: een uit drie bestanddeelen bestaand geestenoffer 28), bloemen (bladeren enz. die ook ter versiering dienen), een enkel liggend beeldje, er zijn noodig: *toekoek* (zich nog niet volledig ontplooid hebbende vruchtstengels der palmen, als arèn, pinang, enz.), afweermiddelen, een klein kuiken, een watervat, een *toemba* rijst als spijs voor den goeroe, een halve gantang zout tot zijn scheidingsmiddel. Dan is de schuld gedelgd, veranderd in een te goed; dan is de ramp afgewend, en keert de *tĕndi* naar huis.

IV. „Is de ontsteltenis nog wat erger, dan zijn noodig: een uit alle ingrediënten bestaand geestenoffer, een klein „wisselbeeldje" 29), uit den grond getrokken arèn-palm, uit den grond getrokken pisang, *sijang-sijang si roengkas* (zeker houtachtig plantje), opdat het helder (*sijang*) worde en ramp en onheil omvèr geworpen (*toengkas*) worden. Het spijsbedrag aan den goeroe is *drie toemba* rijst, het scheidingsmiddel *een gantang* zout. Dan is de schuld gedelgd, veranderd in een te goed; dan is het onheil afgewend en keert de *tĕndi* naar huis.

V. Is de ontsteltenis nog wat erger, dan moeten er bij *pantar-pantar* (soort offertafeltje op stijlen, waarop de *'mboe-'mbŏĕn* geplaatst worden), *andjad-andjap* (ongev. 't zelfde: doch niet op stijlen, een soort presenteer-matje,

---

28) Het compleete „geestenoffer" (*'mboe-'mbŏen*) bestaat uit: 4 handvollen meel, 4 halve pisangs, één ei, „gepofte" rijst, vier soorten (eig. stammen = *mĕrga*) bras, nl. zwarte, gele, roode en witte), een halve *sangkilĕn* garen, sirih, tandzwartsel, olie, hibiscus, een zeker weefsel (*oewis pota*), halsketting (*simata*), en topbladeren (*boeloeng oedjoengĕn*). 't Woord *'mboe-'mbŏen* is ongetwijfeld het Toba'sche *amboe-amboewan* (*omboe-omboewan*), *ingrediënten* voor een offerande (v. d. T.), en dus niet „een zuiver Karosch begrip", gelijk de heer Pleijte geneigd is te meenen (Ib. pag 284.), misleid trouwens door de foutieve schrijfwijze bij contr. Westenberg: *bambuën* *). Hiermee vervalt dus van zelf (etymologische bezwaren nog daargelaten) de poging, aldaar gedaan om het met *babo* in verband te brengen.

29) Dit ,,wisselbeeldje" (*pĕrsilih-silihi*)) stelt den zieken of bedreigden persoon voor in tegenstelling van de beelden (*gana*), die afbeeldingen van geesten of goden, zijn, zie voor de beteekenis van *silih* Med. N. Z. G. Dl. 46. pag. 3, waar men voor een ander leze einander.

---

*) Zoo schrijft de heer P. Mij blijkt echter bij 't naslaan van 't artikel zelf, dat de heer W. schrijft boemboeën, alzoo tamelijk zuiver.

ngandjapkĕn = iets aanbieden, offeren), vier *bĕrtoek* bladeren (het waaiervormig nog niet tot losse blaadjes ingesneden blad van een pas opgekomen arènpalm), uit één gerafelde *sarcar lambe* (het jongste blad der palmen, vooral der arènpalmen, dat zich nog niet ontplooid heeft; de jonge, lenige nog teer-groengele bladen spelen als versiering, en vaak in allerlei vormen gevlochten, bij alle plechtigheden, feesten e. d. eene rol), die ramp en onheil uiteenjagen (*narsarkĕn*), een witte kip, jonge klappernoot, trossen meelkoekjes, allerlei groenten, twee beeldjes. Verder moeten er liggen, een jonge pinang kolf, *toekoek, tambe,* een jong kuiken, afweermiddelen, kleine wisselbeeldjes, uit den grond getrokken arènpalm, uit den grond getrokken pisang, afgehakt *bĕski*-riet met lange geledingen, *sijang-sijang si roengkas,* opdat de ongunstige droom, opdat onheil en gevaar omvergestort worden; alle de-tĕndi-naar-huis-brengende-middelen 30) van grootvader, den geest van 't gebergte moeten bijeengebracht worden; de aan trossen zittende pinangnoten moeten worden geraadpleegd, zoo ook jonge *soerega*-klappernoot, in bladeren gevouwen meelkoeken, het ei van de kip Radja Moelija, gedroogde visch uit het land „Vèr" (*kĕlajar*), zout uit het land „Vroolijkheid" (*kĕrijahĕn*), opdat de verschrikte ziel opgespoord (*i-lajari*) worde, en de *toendi* het vroolijk vinde (*mĕrijah*) in huis. Het collier *koeroengĕn* manik, genaamd *tĕroes sikat* (waarsch. bedoeld *teroes ikĕt* = terstond binden), opdat de geschrikte *tĕndi* worde opgesloten (lett. „gekooid", *koeroeng*) in huis en de patiënt terstond weer vlug ter been zij *(mĕdjingkat).* De *kampil* moet zijn een *kampil sinĕndi,* de sirih in pakjes *(soesoen-soesoenĕn),* opdat de *tĕndi* veilig (eig. òf met pak en zak, òf „goed ingepakt" *(soesoen)* naar huis ga; de kalkdoos moet zijn een *tagan kinoekoet,* de notenkraker (nl. om de pinangnoot te verbrijzelen) een nijptang *(pĕndjabat),* de kalk helder wit, opdat winst en voordeel duidelijk aan 't licht treden (of ook: onvermengd zijn), en de fraaie *tĕndi* in huis wordt vastgehouden *(i-djabat)* (als met een nijptang) en met rust gelaten *(i-koekoet).*

Dan is de schuld gedelgd, verwisseld door een te goed. Het „scheidingsmiddel is *een toemba* zout, het spijsbedrag aan den goeroe *vijf toemba bras,* éene mat, en een lap wit-goed; zijn schuld vier *(ĕmpat) amas* 31), opdat ramp en gevaar afgewend (*soelpat* of *sĕlpat*) worde, de booze droom verijdeld, weggenomen de loomheid van 't lichaam, de slapte van 't lijf, de bezwaardheid der oogen, de krachteloosheid der beenen, de onmacht van den mond. Dan is de

---

30) De *pĕralĕng-tĕndi* bestaat uit de volgende bladeren, die gezamenlijk *boeloeng si mĕlijasgĕlar,* d. i. bladeren met mooie namen, heeten: *bĕrtoek, bĕras-bĕras, padang tĕgoeh, tandĕk ĕrboewah, simbĕra bajak, sangkĕtĕn, djabi-djabi, bĕringĕn, si pĕradĕp, djoengajoengĕn boekit.* Kleine afwijkingen komen voor.

31) *Amas.* De waarde hiervan is niet geheel standvastig. Bij boeten enz. is één amas eigenlijk 1 toemba (± 2 L.) zout, maar in geld berekend ± 20 dollarcenten. Bij de waardebepaling der *padoeng* (zilveren oorversierselen) is 2 amas = 1 dollar.

schuld gedelgd, verwisseld door een te goed, dan is de ramp afgewend, en keert de *těndi* naar huis".

VI. Is de ontsteltenis nog wat erger, dan moet men naar een heuveltje gaan, en gebruiken: *pantar pantar, andjap-andjap*, vier *bĕrtoek*-bladen, uitéén-gehaalde lambe, in trossen hangende meelballetjes, allerlei groenten, jonge klappernoten, een witte kip. [Verder]: lange (groote) beelden, kleine wisselbeeldjes, uitgetrokken arènpalm, uitgetrokken pisang, afgehakt *bĕski*-riet met lange geledingen, *si sijang roengkas*, die ramp en onheil omvèrstoot, *toekoek, tambe*, afweermiddelen, een jong kuiken. Ook weer de voltallige de tendi-naar-huis roepende middelen, van grootvader den berggeest, om de verschrikte *těndi* te begeleiden; er moet geraadpleegd worden: de hier en daar neergevallen pinangnoten, om de ziel die geschrokken is te zoeken; de jonge *soerega* klappernoot, om na te gaan of de *těndi* thuis is; de opeengepakt zittende pisangvruchten (*tingkĕl-tingkĕlĕn*), opdat de *těndi* blijve (*tingkĕl*) bij de mannen, bij de vrouwen, opdat veel rijkdom en zegen beklijve; het in een blad gevouwen meelgebak (*lĕpat lĕpatĕn*), opdat de *těndi* plat ligge (*lĕpat*), d.i blijve, in huis; gedroogde visch uit „Vèr land" om de ontstelde ziel te zoeken; zout uit „Vroolijkheids-land", opdat de ziel het vroolijk vinde in huis; het ei van de kip Radja Moelija, opdat de ziel tot aanzien kome (*ĕrmoelija*): ook de prei spreekt recht, ook de knoflook spreekt recht 32) (*roenggoe*), opdat de *těndi's* in huis rustig blijven (*pĕroenggoe roenggoe*: eig. rustig, ordelijk doen zitten) bij de mannen en de vrouwen, bij de anak-bĕroe sĕnina, die de *kalimboeboe* ter zijde staan; een uit snoeren bestaande kalsketen genaamd *koeroengĕn manik*, dat de *toendi* in huis opgesloten worde. De mand (*baka nasi*) moet geraadpleegd worden, om de mannen en vrouwen krachtig te maken (*ngasikĕn* eig. sexueel krachtig; *la ngasi*, impotent) om rijkdom en zegen duurzaam te maken; een mand moet als vrouwenhoofddoek dragen het weefsel *arintĕnĕng*, opdat de *těndi* rustig blijve (*sĕnĕng*) in huis, als mannenhoofddoek een vol streng (*tĕng*) garen 33), opdat de *těndi's* zich op sterkte (voltallig) houden in huis; tel Uwe

32) Mij is niet bekend dat de prei (*pija*) en de knoflook (*lasoena*) ook bij de *poeloengĕn* behooren. Vele Bataks, die ik er naar vroeg, ontkenden het beslist. 't Is dus waarschijnlijk een stijlfranje, een „aanloopje" om op het rijmwoord te komen.

33) Een vol streng garen (*bĕnang tĕng*) is één *sangkilĕn*. Een *sangkilĕn* bestaat uit 20 kleinere strengen (*rehan*). De veelvuldig gebruikte uitdrukking *bĕnang sipoeloeh* beteekent dan ook 10 rehan, dus ½ groot streng. Eén *rehan* bestaat weer uit 4 nog kleinere strengen, *goelamit*, die elk met een klein bandje vastgebonden worden. Is een vol streng garen het symbool van een welvarende *tĕndi*, of van het voltallig aanwezig zijn der *tĕndi's* van de dorpsbewoners, de onderverdeelingen hebben ook 't leven geschonken aan figuurlijke uitdrukkingen, die na 't bovenstaande ten volle verklaarbaar zijn. Zoo beteekent *mĕrehan*, verlicht van 't gemoed, verlicht van pijn, niet meer in barensnood, al bevallen, terwijl men van iemand, die een ellendig of onzeker bestaan leidt zegt: *la nai ĕrgoelamit*.

plantversieringen, de planten met de elf namen, dat de *tĕndi*'s gezamenlijk naar huis gaan; de namen van Uw planten zijn: *tandĕk ĕrboewah, simbĕra bajak*, opdat ge gezegend *(ĕrtoewah)* en rijk *(bajak)* moogt zijn; de namen Uwer bloemen zijn: *tjintja-tjintja sarindapĕt, bĕras-bĕras, padang tĕgoeh, piso pĕrĕnggi* 34), *pĕnabah galoeh*, één verzoek ik *(pinta)*, alle krijg ik *(dapĕt)*, opdat hard *(mĕkĕras)* en vast *(mĕtĕgoeh)* met de *tĕndi* naar huis terugkeere. Dit zijn de namen Uwer planten: de *djabi-djabi roemindang*, de *waringin toemboeh djati*, wiens wortels dwars door de wereld gaan, wiens overschaduwde plaats een *koentja* zaaipadi groot is (nl. zóó groot, dat men er 100 toemba padi op uitzaaien kan), wiens bladeren evenredig dicht zijn, wiens vruchten overal op hoopen bijeenzitten; al blaast ook de wind uit het Westen, uit het Oosten, uit het Tobasche land, uit het Maleische land, hij verliest zijne bladeren niet, hij laat geen doode takken vallen, hij valt niet tegen den grond, hij rolt niet om, er komen geen gaten in den grond, hij wordt niet afgebrokkeld, zóó gaat de *salindoengĕn* 35) naar huis.

Hierop moet „ja" gezegd worden; laten ik en gij „ja" zeggen, dan zegt ook uw *tĕndi* „ja", uw *tĕndi si toempak-tare*, opdat mannen en vrouwen elkander eerbiedigen, opdat de *anak bĕroe sĕnina* voor den *kalimboeboe* instaan *) en hem in alles ter zijde staan.

Dit is de gelijkenis van de *salindoengĕn* (die) naar huis (gaat). Zij is als de *sitabar pisang* in een valleitje: de wortels dienen tot *tĕpoeng tawar*, zijn bast tot *ngarkari*-middel; zijn bladeren tot schaduw-gever voor de *tĕndi*; zijn vruchten zijn in 't begin een weinig wrang, op de helft melig, op 't laatst worden ze zoet, de moeder is omringd door hare kinderen, zóó dat men moeder en dochters niet uit elkaar kent. Dit is de gelijkenis van de *salindoengĕn* naar huis, waarop „ja" gezegd moet worden, zegt grootvader de berggeest.

Het spijsbedrag voor den goeroe is *negen* toemba rijst, de schuld (d. i.

---

34) *Piso pĕrĕnggi* kan niet anders beteekenen dan „Frankisch mes": mes der Westerlingen. De bijvoeging *penaba galoeh*, dat men met dat mes de pisang moet omkappen, nl. de pisang die bij deze plechtigheid gebruikt wordt, en waarvan het „wisselbeeld" gemaakt wordt. De *piso pĕrĕnggi* is geen Bataksch maaksel, wordt integendeel van de benedenlanden ingevoerd en gelijkt op een voorsnijmes. Wegens zijn dunheid gebruiken de Bataks het ook veel om te kerven *(irĕs)*.

Verder zij hier opgemerkt, dat het niet alleen dit mes is, dat niet van alledaagsch gebruik is. Ook de *kampil*, de kalkdoos *(tagan)*, de verschillende weefsels enz. hebben andere vormen, dan de tegenwoordig in gebruik zijnde, en zijn ten deele wel *ouderwetsch*, ten deele van vreemden oorsprong. 'k Behoef wel niet te bewijzen hoe men analoge gevallen bij *alle* volken, ook de meest beschaafde aantreft.

35) *Salindoengĕn* is hier een andere naam voor *tĕndi* en wel voor de *tĕndi* die in veiligheid is *(lindoeng)*.

*) De vertaling is eenigszins vrij. *Tare* heeft verschillende beteekenissen, doch de grondgedachte is die van „opzien naar", „naar omhoog zien".

betaling) zes dollar, één lap wit goed, één mat, hij moet een kleed dat hij aanheeft, afdoen en als geschenk aan den goeroe geven. Dan is de schuld gedelgd, verwisseld door een tegoed, dan is de ramp afgewend en keert de *tëndi* naar huis terug".

VII. „Is de ontsteltenis nog wat grooter, dan moeten er zijn: de volledige geestenspijs, kleine wisselbeeldjes, uitgetrokken arènpalm, uitgetrokken pisang, afgehouwen *bëski*-riet met lange geledingen, *sijang-sijang si roengkas*, opdat ramp en onheil omvèrgestort worde. Ook weer *pantar-pantar*, *andjap-andjap*, vier *bërtoek*-bladeren, uitéëngehaalde *lambe*, in trossen hangende meelballetjes, allerlei groenten, ook weer jonge klappernoot, een witte kip. Groote beelden, beelden van pisangstam, van *tënggijang begoe*, van *'ndoelpak*, van *'ndapdap*, die de slechte menschen doet te gronde gaan (*napsapkën*), *toekoek*, *lambe*, afweermiddelen, een jong kuiken, pinangkolven 36), en elf maal moet er geschoten worden. Het „scheidingsmiddel" is weer *een* toemba zout aan den goeroe, 't spijsbedrag *elf* toemba rijst, de schuld *twaalf* dollar, een lap wit goed, een mat; en hij moet een aflegger van beneden en van boven geven (dus bijv. een kain en een hoofddoek), dan is de schuld gedelgd, verwisseld door een te goed, dan is 't onheil afgewend, en gaat de *tëndi* naar huis."

VIII. „Is de ontsteltenis nog wat grooter, dan moet men naar een hoogen heuvel gaan, dan moeten de trommels geslagen, dan moet de klarinet bespeeld worden, er moeten *zeven* goeroe's gehaald worden, *zeven* matten gegeven, *zeven* volle strengen garen; er moeten veel beelden zijn, van *tënggijang begoe*, van vruchtdragende pisang, van *'ndoelpak*, van *'ndapdap* en een meelkoek in den vorm van een beeldje 37). Maak ook weer kleine wisselbeedjes, uitgetrokken arènpalm, uitgetrokken pisang, afgehakt *bëski*-riet met lange geledingen, *sijang si roengkas*, opdat ramp en onheil omvèr gestooten worde; er moet liggen, een pinangkolf, er moet zijn een *këdjërën* *) van zeven verdiepingen; de schuld is vijftig dollar min twee, vier toemba zout als „afscheidsmiddel", een aflegger van boven en van beneden, zeven lappen wit-goed.

---

36) De naam *roedang mëhalëp* voor pinangkolf (*boenga majang*) is hier ook niet zonder zin. M. m. is *alëp* = *hoera*; *alëp-alëpkën*, juichen, *alëp*, *alëp*! roepen. Doch de eigenlijke beteekenis is *halen* (het Tob. *alap*). De karo-Bataks kennen deze beteekenis niet meer. Zij gebruiken dan hetzelfde woord met een anderen sluiter, nl. *alëng* (zie boven *përalëng tëndi*). Dit *alëp-alëp* roepen gebeurt bij verschillende werkzaamheden, bijv. bij het *mantëk roemah* (huisbouw), het aanbrengen der zware zolderbalken, en ook wordt een feestelijke maaltijd met dit roepen begonnen. De beteekenis kan geen andere zijn, dan dat de tëndi *gehaald* worde, dus veilig zij en welvarend.

37) Dit beeldje ligt gedurende de plechtigheid onder een doek en na afloop zou de goeroe daaraan kunnen zien of de plechtigheid de gewenschte uitwerking heeft gehad of dat er nog krachtiger middelen noodig zijn.

*) Zie Med. N. Z. G. 46e Dl. pag. 4.

Dat is zijn schuld aan de goeroe's, opdat zijne schuld gedelgd zij, verwisseld door een te-goed, opdat de *tĕndi* naar huis ga en grootvader, de geest van 't gebergte terugkeere" 38).

„Nu is mijne boodschap gedaan, o tante!" zeide Bĕroe Dajang Minta Radja.

„Zoek nu een groote kalebas, en stop mij daarin, opdat ik spoedig Uw zoon ontmoete, Radja Pĕrkoeltjapi."

Ze stopte haar er in. Ze wierp haar midden in de zee. Daar *dreef* de kalebas, ze dreef naar het oosten.

Ze bleef hangen in 't bosch van Radja Mĕrare 39). Radja Boelan kwam de visch-staketsels nazien, daar zat de kalebas hem in den weg. Hij duwde haar op zij. Hoe meer hij haar op zij wilde duwen, hoe meer ze den weg versperde. Toen kloofde R. B. de kalebas. B. D. kwam te voorschijn. Toen glimlachte R. B. Zij gingen achter elkaar loopende naar huis, en zij zocht haar echtelijk verblijf weer op.

---

38) Zie aant. 19 omtrent Adoe Amang.

39) Wie dat is, is mij onbekend. Vermoedelijk is „het bosch R. M." eene versierde naam voor het vischstaketsel, dat toch uit dicht tegen elkaar staande stokken bestaat.

KARO-BATAKSCHE VERTELLINGEN.

IV.

RADJA KĔTĔNGAHĔN.

(de vorst van 't Midden).

INLEIDING.

Van het, onder dit op zichzelf niet veelzeggend bovenschrift, hier mede te deelen verhaal, bestaan naar 't schijnt heel wat lezingen, die, al zijn ook de hoofdzaken vrij wel dezelfde, toch hier en daar belangrijke verschillen vertoonen, inzonderheid ook in de namen.

't Verhaal, zooals DE HAAN dit geeft (Verh. Bat. Gen. Deel XXXVIII (1875), buiten beschouwing latende, omdat mij, sedert ik de gelegenheid heb gehad van diens reisverslag kennis te nemen, gebleken is, dat daar bijna doorloopend klok-en-klepel-wijsheid aan 't woord is, staan mij ter vergelijking twee verhalen ten dienste, nl. 1° het algemeen bekende van den heer WESTENBERG, voorkomende in diens studie: Aanteekeningen enz. (Bijdr. T. L. V. 5e volgr. 7e Deel 2de afl.), ook opgenomen in PLEYTE's Bat. vertellingen; 2° een door den heer J. H. NEUMANN gedeeltelijk in 't Hollandsch, gedeeltelijk in 't Karo'sch opgeschreven verhaal, dat deze mij welwillend afstond.

Intusschen heeft de vergelijking mij niet veel verder gebracht, en moet ik afzien van 't geven van eene in alle deelen bevredigende verklaring. Doch daarover straks. De gang van 't verhaal is in groote trekken als volgt:

Terwijl Radja Kĕtĕngahĕn ijverig aan 't studeeren is, passeert er eene „godendochter" (of godendochters), die zich blijkens luidgeuite zinspelingen over hem vroolijk maakt. Hierdoor terneergeslagen, gaat hij de eenzaamheid zoeken op 't voorgebergte *Sibolangit,* waar hij eindelijk door boodschappers van zijn „grootvader" *Datoek Rochija Gande* gevonden wordt. Met hen gaat hij naar huis, en vertelt na afloop van den maaltijd wat hem 't hart bezwaart. Zijn grootvader roept de godendochter ter verantwoording. Zonder aarzelen bekent ze die ondeugende zinspelingen te hebben gemaakt, maar weigert R. K.'s vrouw te worden.

Eerst is deze daarover bedroefd, maar hij laat zich spoedig door zijn grootvader troosten. Immers, deze heeft „kleindochters" genoeg, waaruit hij eene

keuze kan doen. Voorloopig moet hij maar ijverig doorstudeeren. Intusschen laat D. R. G. door afgezanten den vorst van Irisĕn polsen. De zaak loopt evenwel op niets uit, omdat diens dochter, hoe schoon overigens, gebrekkig ter been is.

Ontmoedigd door den uitslag, gaat R. K. andermaal naar 't gebergte Sibolangit. Daar komen zouthalers voorbij, die hem wonderveel vertellen van de ongeëvenaarde schoonheid van Bĕroe Sindar ni Mata ni Ari, dochter van den vorst van Poerba.

Onder belofte dat hij (R. K.) later voor 't benoodigde voor hunne reis naar de benedenlanden zorg zal dragen, vertrouwt hij hun een fraaien ring toe, dien ze in den verfpot van Bĕroe S. M. moeten doen, hetgeen gebeurt

Toen nu Bĕroe S. M. 's avonds zou gaan blauwverven, en daartoe het deksel van den pot met indigo nam, werd het plotseling daghelder! Verschrikt snelt ze naar huis, maar hare moeder verzekert haar, dat ze in Poerba niets te vreezen heeft Ze gaat dus weer, en ontdekt nu den ring, die juist aan haar wijsvinger past.

Hare moeder, eene knappe goeroe, weet nu te vertellen, dat er blijkbaar iemand op de komst is. die èn als vorst, èn als toovenaar, èn als kunstenaar uitmunt.

Juist op dien tijd vraagt R. K. zijne moeder om eene flinke portie rijstmeel. Hij kneedt daarvan een vogel, dien hij levend maakt. Op zijn bevel gaat deze vogel vliegen, maakt allerlei hem voorgeschrevene bewegingen, 't welk allen, die het zien, zoo in vervoering brengt, dat ze op staanden voet gaan dansen.

Na een tweede kunstbewerking verandert de vogel in een „*manoek-manoek si nanggoer dawa-dawa.*" Ook hiermede herhaalt hij de bovengenoemde proefnemingen.

Daarop vliegt de vogel naar Poerba, waar hij ook allen in vervoering brengt, zóó dat Bĕroe S. zich zelve als prijs uitlooft aan hem, die den vogel weet te vangen. Doch dit lukt niet, en ten slotte keert de vogel naar Kĕtĕngahĕn terug.

Vier dagen later vaardigt R. K. eene vlieg af, die ongegeneerd den vorst en de vorstin op 't gezicht gaat zitten. Als de laatste er naar slaat, valt haar een touw met knoopen in den schoot, en dit is hun eene aanwijzing, dat nu de beroemde vorst over een bepaald aantal dagen zal komen.

R. K. verschijnt ook vier dagen later met een talrijk gevolg, en 't resultaat is een huwelijk met Bĕroe S. M.

Dit huwelijk werd met vijf kinderen gezegend, en wel in deze volgorde: jongen, meisje, jongen, meisje, jongen. Telkens als er één volwassen was, ontving hij (zij) naam, mĕrga en bĕbĕre van grootvader D. R. G, die ze tevens met eene of andere macht bekleedde, en hun eene woonplaats aanwees, met uitzondering evenwel van den middelsten zoon, voor wien eene woonstede moest worden gemaakt.

De namen der kinderen waren: 1º *Papoekah ni Adji* (in de onderwereld); 2º *Dajang Sĕmbahĕn* (in 't Oosten); 3º *Toewan Banoewa Koeling* (later op deze

aarde); 4o *Béroe Katjih-katjih* (in 't Westen); 5o *Toewan Samsah Hine-hine* (in de bovenwereld).

Hierop volgt dan 't verhaal van de schepping dezer wereld, welke telkens door Padoekah ni Adji, die over de stormen gebiedt, wordt verijdeld, tot hij eindelijk door list wordt overmand, en vruchteloos tracht de stevige aarde te verwoesten.

De aarde wordt nu *Banoewa Koeling* tot verblijfplaats aangewezen, terwijl hij als makker in zijne eenzaamheid *Toewan Mandileka Soeri* naast zich krijgt. Alvorens deze daarin bewilligt, vraagt hij verlof naar zijn „grootvader, die aan de overzijde der zee" is, te mogen gaan ter verkrijging van de geneeskrachtige *garaneja*-bladeren. Na een paar vergeefsche reizen gelukt hem dit, terwijl ook de vederen en lichaamsdeelen van den vogel Nanggoer dawa-dawa in allerlei planten enz veranderen, en hij tevens onderricht ontvangt omtrent het „loskoopen" van zijn lichaam en deszelfs samenstellende deelen.

T. M, S. keert daarop naar Kĕtĕngahĕn terug, en zal nu samen met B K. de aarde gaan bewonen. Ze vreezen echter dat dit leven op den duur zeer eenzaam zal zijn, en geven, als ze dit uitspreken dus hun verlangen naar „eene hulpe tegenover zich" te kennen. D R. G. geeft hun daarom zeven eieren van het wijfje van den Nanggoer Dawa-dawa vogel. Na een jaar geduldig wachten zou dan hun wensch vervuld worden, mits ze zich niet lieten verleiden om te lachen, als ze reeds, vóór die termijn om was, druk gepraat en gelach binnen in de eieren hoorden. Doch die voorwaarde bleek hun te zwaar. Als gevolg van hunne ongehoorzaamheid braken achtereenvolgens de eieren vóór den bepaalden tijd, en ontstonden wel daaruit allerlei planten en dieren, maar niet de zoo vurig verlangde wederhelft. Een offer aan D. R G. had geen uitwerking, en aldus alle hoop vervlogen ziende, troostten ze zich ten slotte met verschillende dieren, waaruit dan het tegenwoordige menschengeslacht is gesproten, waarvan elk individu in zijne gedragingen zijne afkomst van een of ander dier dieren verraadt.

Wat in dit verhaal allereerst treft, is wel het zoo sterk in 't oog vallend tweeslachtig karakter. Terwijl toch aan den eenen kant in woorden, die niets aan duidelijkheid te wenschen overlaten, van de schepping dezer aarde wordt gesproken, treft men aan den anderen allerlei aan, dat feitelijk het bestaan dier aarde onderstelt, onderstelt zelfs in haar tegenwoordige geografische gesteldheid, althans voor zoover de Bataks haar kennen. Immers R. K. begeeft zich naar 't schiereiland Sibolangit, het fraaie voorgebergte in het Noordelijk bekken van het Tobameer, dat blijkbaar als 't middelpunt wordt beschouwd, van waar men naar 't O. en naar 't W., naar het gebied der Toba's en dat der Maleiers kan komen, van Bat standpunt volkomen begrijpelijk. Doch deze eigenaardige vermenging van geografische bijzonderheden en mythologische gegevens maakt de verklaring niet gemakkelijk. Eene der hoofd-oorzaken van deze, ook den anderen mythischen verhalen min of meer eigene, verwarring zal wel zijn

't woord *Poerba*, dat èn de naam is van een mythisch rijk der desa-na-oewaloeh, het oosten, èn tevens de benaming van een ook ten oosten van het Karoland liggend landschap, welks bewoners oerang timoer, dus „Oosterlingen" heeten, waaruit men haast wel zou moeten besluiten, dat beide namen door de *Karo's* het eerst op dat land en volk werden toegepast.

De naam van den hoofdpersoon, Radja Kĕtĕngahĕn (is het dezelfde als R. K. uit Sarindoe Toeboe?) doet veronderstellen dat deze „in 't midden" moet wonen. Doch in 't midden waarvan? Van 't heelal, zoodat hij de personifieering is van het voor den mensch waarneembaar gedeelte daarvan, dus de aardschijf met daarover uitgespannen hemeltent, waarboven dan de opperste God, de Godheid bij uitnemendheid, hier Datoek Roebija Gande geheeten, verblijf houdt? Of in 't midden (ook weer naar Bat. voorstelling) van deze aarde?

Hij zou dan min of meer als de stamvader inzonderheid der Karo-Bataks te beschouwen zijn, en in zijne verbintenis met de vorstendochter van Poerba zien we dan als eene afspiegeling van de niet te loochenen nauwe verwantschap tusschen de Karo's en de Oerang Timoer, die immers naar Bat. genealogie behooren tot den stam Tarigan, een der vijf Karo'sche hoofdmĕrga's. Ik wijs hier op de voorstelling in mijn verhaal, dat zoowel Radja Kĕtĕngahĕn als zijne zonen en dochters geheel het menschelijk type vertoonen niet alleen (want dat doen alle mythol. personen min of meer), maar zich ook menschen (manoesija) *noemen*, die door hun „grootvader" (D. R. G.) geschapen en „tot eene levende ziel" gemaakt zijn. Geheel anders dan in 't verhaal bij Westenberg, waar Empoeng Boetara *zelf*, de opperste god, de rol heeft, *hier* aan R. H. toebedeeld. Merkwaardig ook, dat het verhaal van Neumann óók spreekt van Empoeng Boetara Goeroe, doch in 't karakter van D. R. G., terwijl eerst een zijner nakomelingen in het *vierde* geslacht, onder den naam *Radjanami* = „onze vorst" optreedt geheel in den geest als R. K. hier, zoodat beider geschiedenis zelfs in kleine onderdeelen overeenstemt. Ik geloof dan ook wel eenigen grond te hebben voor de uitspraak dat het verhaal in zijn tegenwoordigen vorm eene dooreenwerking is van legendarische *genealogische* en *mythologische* gegevens, onder welke bewerking beide bestanddeelen geleden hebben, zooals dit steeds gaat.

Zeer zeker, gelijk vele namen bewijzen, is er ook uitheemsch materiaal in opgenomen en verwerkt.

Heel duidelijk is Maleische invloed merkbaar, evenzeer als in de vroeger behandelde verhalen van Doenda Katekoetĕn en Sarindoe Toeboeh; en ook andere uitheemsche elementen zijn wellicht door intermediair van 't Maleisch binnengeslopen.

Getrouw aan mijne vroegere belofte, moge ik hier iets naders omtrent dien Maleischen invloed zeggen.

Voorop sta, dat niet het voorkomen van een enkel schijnbaar Maleisch woord dit vermoeden zou wettigen.

Met name in de taal, die bij bijzondere gelegenheden gesproken wordt (te

vergelijken met het Sangir. sasahara; voor het Tob. en Dair. vergelijke men hierbij o. a. de taal der kamferhalers) komen woorden voor, die in 't dagelijksch leven niet meer in gebruik, geheel beantwoorden aan tegenwoordige Maleische. Ook bezit het Karo'sch afleidingen (als voorb. noem ik slechts *tinaroeh, binangoen*), die bewijzen dat de grondwoorden daarvan *vroeger* de beteekenis hadden, die ze *nu nog* in 't Mal. hebben, terwijl de *huidige* Bataksche eene min of meer afwijkende is. Afgezien van de algemeene verwantschap der M. P. talen, geloof ik dat de Bataks inzonderheid in vroeger tijd nauwer verbonden zijn geweest met de Mal. stammen in engeren zin, dat daarna, door welke oorzaken dan ook (Auswanderung?) min of meer verwijdering is ontstaan, waarop in de laatste tijden door handel en verkeer weer nauwere aanraking is gevolgd.

Ik meen zelfs grond te hebben tot de veronderstelling dat, betrekkelijk lang geleden, onder de Karo-Bataks *een zuiver Maleisch element* is opgenomen, zelfs een deel van dien stam of tak, waarnaar tegenwoordig het gansche volk Maleiers (Mĕlajoe) heet. Gelijk bekend, zijn al de verklaringen omtrent de beteekenis van dit woord min of meer onzeker, gelijk van zoovele volksnamen, doch wat de naam ook moge beteekenen, mij lijkt waarschijnlijk, dat die van een bepaalde clan, misschien de eigenlijke kern van 't volk, op 't geheele ras is overgegaan, gelijk, om dicht in de buurt te blijven, toch ook de Karo-Bataks zoo heeten naar één der vijf hoofdstammen (Karo-karo nl.) of juister nog naar een onderstam daarvan, de *Karo*, dikwijls ter onderscheiding van Karo-karo genoemd Karo sĕkali = Karo éénmaal. Hetzelfde merkt de heer Meerwaldt op omtrent den naam Toba.

Den naam van dien Mal. stam nu meen ik terug te vinden bij een der ondermĕrga's van de Sĕmbiringstammen In mijn opstel over het Sĕmbiringsche doodenfeest heb ik er reeds op gewezen, dat die zoogen. stam zeer goed uit verschillende elementen kan bestaan en waarschijnlijk ook bestaat. Wat ik reeds niet geheel zonder grond omtrent de afkomst van althans een deel er van vermoedde, is door Prof. Kern, in diens opstel „Drawidische Volksnamen op Sumatra" ontegensprekelijk bewezen. Omtrent andere onderstammen blijft vooralsnog onzekerheid heerschen. Doch één er van, nl. de *Pĕlawi*, meen ik voor een Mal. element te mogen houden, waarmede de toch reeds zeer problematische gelijkstelling van dien naam met Pahlawi vervalt.

Tegenwoordig heeten de Maleiers bij de Bataks algemeen kalak of oerang Djawi, doch als ze een enkele maal den naam Mĕlajoe willen bezigen, zeggen ze geheel in overeenstemming met hun klankwetten *Mĕlawi*. Blijft nog te bewijzen dat Pĕlawi met Mĕlawi gelijk gesteld mag worden. Doch voor ieder, die iets aan de vergelijkende studie der M. P. talen heeft gedaan, behoeft dit geen bewijs meer 1).

---

1) Men zie o. a. de aanhaling van v. d. T.'s woorden op pag. 26 (overdruk) van „Mal. taalstudiën" door Ch. A. van Ophuijzen, Tijdschr. Bat. Gen. XLVI.

Nog zij als merkwaardigheid, niet als een afdoend bewijs voor 't boven geuit vermoeden medegedeeld, dat de Datoek van Hamperan Perak, een Maleisch vorst, doch van Bat. afkomst, als zijn mĕrga opgeeft Sĕmbiring Pĕlawi! 2)

Geeft een en ander de verklaring van sporen van Mal invloed van, betrekkelijk gesproken, ouden datum, zeer duidelijk is in het Bataksch Mal. invloed van den nieuweren tijd. Wat het hier medegedeelde verhaal betreft, is deze vooral te bespeuren in de episode die op het „ĕrsilihi" betrekking heeft, de reis dus van Mandileka Soeri naar zijn grootvader „aan de overzijde der zee" (sibĕrang lahoetĕn). Merkwaardig is wel in dit verband, dat ik een verhaal bezit, ook handelende over den oorsprong van het „ĕrsilihi" (gebruik maken van een „wisselbeeld" ter vervanging van den patiënt), dat in niets gelijkenis vertoont met het hier behandelde, behalve op één punt, nl. dat de held van 't verhaal si Adji Marim (Malim Deman?), de eerste die het ĕrsilihi toepaste, *aan de overzijde der zee* woonde

Hij komt dan ook naar deze streken (en naar Atjeh) per prauw, in gezelschap van Anakoda Pĕrlajar, ons reeds uit Sarindoe Toeboeh bekend.

Men versta mij wèl! Ik bedoel niet te beweren dat plechtigheden als het *ĕrsilihi, ngarkari, ngoelak* enz. van vreemden (in casu Maleischen) oorsprong zijn. Verre van dien. Ze zijn ongetwijfeld zuiver Bataksch, of liever *gemeengoed* van alle Mal. Pol volken, ja eigenlijk van alle volken, wier wereldbeschouwing die is, welke men met het woord *animisme* pleegt aan te duiden. Die vreemde invloed geldt voornamelijk, als ik het zoo noemen mag, de *ritus*, de daarbij gebruikt wordende *tabas* (prevelformulieren), enz. enz. Doch genoeg hierover. 't Aangestipte is voldoende om aan te wijzen dat de achtereenvolgens besproken verhalen ons voor een zeer ingewikkeld probleem stellen, dat ik reeds daarom niet zal trachten nauwkeurig te formuleeren, laat staan op te lossen. Ik hoop slechts dat mijne aanduidingen, zoo ook sommige der in die verhalen voorkomende persoonsnamen, meer bevoegden aanleiding mogen geven, daarover licht te doen opgaan. Ik zal mij dus verder in hoofdzaak tot de litterarische behandeling bepalen en spaarzaam zijn met ethnologische opmerkingen.

---

2) De Sultan van Deli zou zijn een Sĕmbiring Mĕlijala (= Malayalam), wat dan èn met zijn uiterlijk en met de „on dit's", dat hij van Klingsche afkomst is, strookt. Vergel. over zijne beweerde afkomst van een slaaf, Poetĕri Idjo, Med. N. Z. G. XLVII pag. 161 e. v.

KARO'SCHE TEKST.

RADJA KĔTĔNGAHĔN.

Ĕrladjar goeroe Radja Kĕtĕngahĕn; i-pantĕk ka pantangĕn sĕndi gading pitoe-n-tingkat bilang-bilangĕn.

E, ĕrladjar goeroe m'ija, ngoge soerat idas pantangĕn

E, pantĕk tjigĕr matawari, koe laoe anak radja Dibata; naling-naling m'ija, „nina naling-naling: „Kĕri gija kata kinigoeroēn, kata kinipandēn, bĕloeh kita „gija nitipkĕn piso toebing, ngarkari nipi sambar, kita ka gija 'ndija roekoem, roekoem „kalak roebat itĕngah djaboena, roebati nakan mĕlawĕn tasak, kai ḳoenana, kai na- „namna, di la lit ingan bĕras ĕrgantang-gantang, di la lit ingan sira ĕrlajap-lajap, la lit „ingan bĕlo ĕrlambarlambar, boewah majang ĕrkiboel-kiboel, gambĕr kiboel-kiboel."

E, tangis anak nini Radja Kĕtĕngahĕn, soesoer ija idatas nari koetĕroeh, lawĕs ija nangkih oeroek-oeroek goegoeng Sibolangit, sĕrpang dalin koe Barat, koe Timoer, koe Tĕba koe Djawi.

Pantĕk me tjigĕr matawari: „A, so pe ka mĕ rĕh kĕmpoeng-koe mān koe roemah," nate ninina, Datoek Roebija Gande, i-soeroehna karah-karahĕn lima poeloeh koerang doewa Bĕrkat karah-karahĕn lima poeloeh koerang doewa, 'ndapĕtsa la idas pantangĕn. I-daramina, djoempa ija idatas oeroek goegoeng Sibolangit, sĕrpang koe Barat, koe Timoer, sĕrpang koe Tĕba, koe Djawi.

„Mān kita koe roemah, radja-ng-kóe; ĕnggo nakan i soempitkĕn, ĕnggo pola i-kitangkĕn."

E, mān m'ija koe roemah. Ĕnggo bĕsoer mān. bĕsoer minĕm: „bapá! kai kal nge lĕsĕk atendoe?" nina ninina, Datoek Roebija Gande; „lampas ndoebe nakan i-soempitkĕn, mĕlawĕn i-pān kam; lampas ngĕ pola i kitangkĕn, mĕlawĕn inĕm kam." — „Kai pe seja niní! I-bān koe laoe 'ndoebe anak radja Dibata, i-saling-salingna kal akoe idatas pantangĕn ĕrladjar goeroe, ngoge soerat." — „Di éng kĕpekĕn bapá, bantji nge koe-panggil." E, tabaskĕnna tabas pĕmanggil. E, rĕh anak radja Dibata.

„Kai dahīn man dahīn niní?" nina anak radja Dibata kata ninina Datoek Roebija Gande.

„Kai pe seja amé! Lit kam man soengkoenĕn; i-saling-saling kam koenoe rĕbi kĕmpoe-ng-koe ija ĕrladjar goeroe ngoge poestaka idas pantangĕn sĕndi gading pitoe-n-tingkat bilang-bilangĕn."

„E, toehoe ng'kĕmpoendoe i-saling-saling kami niní. I-bān tĕngahna pantĕk tjigĕr matawari koe laoe kami rĕbi ras kĕmpoendoe sibĕroe *Dajang Tapi Gĕrege* ras siberoe *Dajang Tapi Goerantan*, ningkami naling-naling kĕmpoendoe: „I-kĕrikĕn gija „kata kinigoeroēn, i kĕrikĕn gija kata kinipandēn, bĕloeh kita gija 'ndija nitipkĕn „piso toebing, bĕloeh kita gija 'ndija ngarkari nipi ĕnggo sambar, kita gija roekoem

„kalak itĕngah djaboena roebati nakan mĕlawĕn tasak, kai goenana, kai nanamna, „di la lit ingan bĕras ĕrgantang-gantang, sira ĕrlajap-lajap, gambĕr kiboel-kiboel, „boewah majang ĕrkiboel-kiboel, bĕlo ĕrlambar-lambar, bagem 'ningkami nini, „naling-naling kĕmpoendoe ĕrladjar goeroe, ngoge soerat idatas pantangĕn."

— „E kam mĕ gija amé roekat nakan panganĕn kĕmpoe-ngkoe, 'ngkapoeri bĕlo pangān kĕmpoe ng koe, 'ngkimbangi amak pĕdĕmĕn kĕmpoe ng-koe." — „Nini, di ngoekat nakan, de 'ngkapoeri bĕlo, de 'ngkimbangi amak man pĕdĕmĕn kĕmpoendoe Radja Kĕtĕngahĕn, la kap akoe mĕparas, la kap mĕtoenggoeng, de 'ngkapoeri bĕlo de ngoekat nakan, de 'ngkimbangi amak man pĕdĕmĕn kĕmpoendoe Radja Kĕtĕngahĕn; mĕparasna mĕparas ngĕ akoe mīn tcehoe ngĕlĕgi pola man inĕmĕn kĕmpoendoe, man si mĕre bijang kĕmpoendoe, e maka akoe mĕparas, eng' maka akoe mĕtoenggoeng."

Lawĕs mĕ anak radja Dibata, tĕrgĕlar sibĕroe *Poetĕri Bangsoe* si ĕrbadjoekĕn kadjang na kedjoeng, si roewiskĕn sotĕra kolam 'ndoemajoeng, bĕrtjintjin sarirawang, djari djarina bĕroe-lo-kahekĕn, ipĕnna bagi boewah aroem sĕding, boekna bagi oewas riman ngoeda, roepana bagi matawari sigalah, pĕrdĕmpakĕnna bagi bintang tala-toemala, koeroemna bagi soewasa i-bĕndoel. E, lawĕs m'ija koedatas, koe inganna. Tangis anak Radja Kĕtĕngahĕn i-tadingkĕnna.

„Ola kam tangis bapá," nina Datoek Roebija Gande; „i-pĕladjari gĕlah ĕrladjar goeroe, ngoge poestaka idatas pantangĕn pitoe-n-tingkat bilang-bilangĕn; i-pĕladjari gĕlah ĕrladjar pantas, i-rapati gĕlah ĕrladjar pande," nina. „Di ĕnggo kam pagi ngasoep nitipkĕn piso ĕnggo toebing, ngarkari nipi kalak ĕnggo sambar, di ngasoep mĕ kam pagi roekoem kalak roebat itĕngah djaboena, roebati nakan mĕlawĕn tasak, oelīn bage pe; ĕntĕrĕm ngĕ kĕmpoe-ng-koe," nina; „dantji kam pagi milihi" nina; „kĕmpoe-ng-koe anak radja Dibata ni Poerba; kĕmpoe-ng-koe anak radja Dibata Agoeni, anak radja Dibata Daksina, Narita 1), kĕmpoe-ng koe anak radja Dibata Oetara, kĕmpoe-ng-koe anak radja Dibata Irisan."

E, i soeroeh Datoek mĕ karah-karahĕn lima poeloeh koerang doewa, ngindang-ngindangi anak radja n-ta Toewan di Agoeni. E, bĕrkat mĕ karahkarahĕn lima poeloeh koerang doewa ngindang ngindangi anak radja-n ta. Sĕh mĕ karah-karahĕn itĕngah dalin, i bahan anak radja Toewan di Agoeni pe koe noe 'ndoebe mĕligaï oewari tĕloe poeloeh, tĕrtitik desa oewaloeh, mamis silima, katika sitĕloe:

„Akoe nandé, di koe beligaï oewari tĕloe poeloeh, di koe-titik desa oewaloeh, di koe oge mamis lima, katika tĕloe, enam' rĕh tĕmoewe itĕngah dalin man dakanĕn me nakan pitoe garōĕn, man tasakĕnkĕn mĕ goele pitoe bohan, man pĕpoeloeng me pola pitoe tĕrboeng."

E, ĕnggom' tasak nakan, tasak bĕngkaoe, poeloeng pola, e sĕh mĕ karah-

---

1) Veelvuldiger vindt men *nariti.*

karahĕn lima poeloeh koerang doewa i tanĕh radja Toewan di Agoeni. E, bĕre mān mĕ karah karahĕn lima poeloeh koerang doewa.

Ĕnggo bĕsoer mān, bĕsoer minĕm: „kade baritám?" bage nina radja Toewan di Agoeni kata karah-karahĕn lima poeloeh koerang doewa.

„Nami 2), radjanamí, nami soeroeh-soeroehĕn radjanami, soeroeh-soeroehĕn Datoek Roebija Gande ras Radja Kĕtĕngahĕn; nina Radja Kĕtĕngahĕn: „Mĕtoewa „kal mĕ djenda nande; la nai kĕsahna noetoe page koe lĕsoeng, la nai kĕsahna „'ndjoedjoeng koeran koe laoe; 'mbĕlin mĕ impalkoe nina, i-poepoes mama ras „mami i tanĕh radja Toewan di Agoeni", nina Radja Kĕtĕngahĕn, radjanamí, „eng'maka kami koedjenda".

„'mBĕlin ngĕ toehoe djenda impalna," nina, „i-poepoes kami ras mamina. Akoe seja man soengkoenĕn, mamina seja man soengkoenĕn, si danak-danak ngĕ man arihĕn".

E, mĕgandjang mĕ matawari, 'ndarat mĕ anak radja-n-ta ibas pĕti bĕsi nari. E, koendoel m'ija mān bĕlo m'ija, tĕridah koemoloen koedatas koetĕroeh tjampah bĕlona ibas tĕldanna, djari djarina bĕroe-lo kahekĕn, roepana bagi matawari sigalah, boekna bagi oewas riman ngoeda, ipĕnna bagi boewah aroem sĕding gantoeng; tĕrgĕlar sibĕroe *Dajang Mĕhoeli Katana*. Soesoer m'ija idatas nari koetĕroeh, ĕrdawit tjikĕn i-tjikĕnkĕnna, ban sibĕlidĕn nahena.

Moelih karah-karahĕn koe Kĕtĕngahĕn, la nai soeroeng tjakap i tjakaphĕn. Séh koe tanĕh Kĕtĕngahĕn: „Kadena bĕritana?" nina Datoek Roebija Gande ras Radja Kĕtĕngahĕn. „Baritanami, radjanami, la nai soeroeng tjakap i-tjakapkĕn ban sibĕlidĕn nahena anak radja-n-ta Toewan di Agoeni tĕrgĕlar sibĕroe Dajang Mĕhoeli katana."

E, lawĕs anak radja Kĕtĕngahĕn nangkih oeroek goegoeng Sibolangit, mĕntas pĕrlandja tĕloe kalak.

„Silih! lawĕs koedja kam ena?" nina Radja Kĕtĕngahĕn. — „Kami, lawĕsĕn kahe, silih!" nina pĕrlandja tĕloe kalak. — „Koetĕrang' pĕrkahendoena, silih?" nina Radja Kĕtĕngahĕn; „di kalak e koe-idah bage: „„'ngkahe akoe,"" nina, i-pĕrsanna landjānna, i-tĕmpina bĕkalna, i-bĕntingkĕnna moedalna; ena: „„kahe akoe"" nindoe, landjānndoe pe koe-idah la lit i-pĕrsan kam; koe bĕligaï oewari tĕloe poeloeh, koetitik desa oewaloeh, koe-oge mamis lima, katika tĕloe-tĕloe, amin bĕkalndoe pe la lit i-tĕmpi kam, moedalndoe pe la i-bĕntingkĕn kam." — „E, labo lepak kata oewari oge kam e silih, pĕngidah matandoe pe la lepak. Ĕnggom' 'ndoebe bĕras i-soekati, ĕnggom' 'ndoebe moedal i-pĕsĕrsĕr, ĕnggom' 'ndoebe landjān i-pĕsĕrsĕr, iban mĕntas 'ndoebe anak radja-n-ta Toewan Dibata ni Poerba, tĕrgĕlar sibĕroe *Sindar mata ni ari*, roepa-nam' pajo bagi matawari sigalah, pĕrdĕmpakĕnna bagi bintang tala toemala, ajona bagi soewasa i bĕndoel, djari-djari bagi bĕroe-lo-kahekĕn, ipĕnna bagi boewah

2) Dit is geen Karo'sch, maar Timoer-Bataksch.

aroem sĕding gantoeng, boekna bagi oewas riman ngoeda. E, ĕrdalin m'ija 'ndoebe i tanĕh Poerba, i-odak-odakkĕnna pĕngodakna lima poeloeh koerang doewa. E, soemengging koe kawĕs mĕ kami, soemengging koe kĕmoehoen. E pijah ĕrdalin kami la nai gĕdjapkĕn kami nading bana landjān si ĕnggo i-pĕsĕrsĕr 'ndoebe, nading bana moedal si ĕnggo i-pĕsĕrsĕr 'ndoebe, nading bana bĕras si enggo i-soekati 'ndoebe, edi la kin kĕpe lepak silih kata si-toeri-toerikĕn kam e."

Nina Radja Kĕtĕngahĕn kata pĕrlandja tĕloe kalak: „Moelih kam koe tanĕh Poerba. Akoe m' pagi ngatoer bĕkalndoe, akoe ngadang moedalndoe, datkĕn pagi djenda landjānndoe, baba tjintjinkoenda 1) sarirawang, daboehkĕn ko tĕkari koe pĕlaboehĕn anak oe radja Toewan Dibata ni Poerba, tĕrgĕlar sibĕroe Dajang Sindar mata ni ari."

E, moelih mĕ pĕrlandja tĕloe kalak koe tanĕh Poerba. E, i-daboehkĕnna tjintjin sarirawang koe pĕlaboehĕn anak oe radja.

Gĕlap mata ni ari ĕrpĕlaboeh mĕ anak oe radja, i-talangina toetoep pĕlaboehĕnna las rĕndihawa! 'mBijar sibĕroe Dajang Sindar mata ni ari, lompat ija koe roemah, i-dahina nandena kĕmbĕrahĕn radja-n ta Toewan Dibata ni Poerba, goeroe simbaso Boenga 'mboeloe.

„Koegáng 'kam e amé?" nina nandena. „So pe koe-akap 'ndai sahoen pĕlaboehĕnndoe i pĕlaboehi kam, ĕnggo kam' kam rĕh koe roemah!" — „'mBijar akoe 'ndai nandé!" nina; „koe-talangi 'ndai toetoep pĕlaboehĕnkoe, las rĕndihawa. E, lompat akoe lawĕs koe roemah 'ndahi kam." — „La lit kĕbijarĕn amé, i tanĕh Poerba enda. Tatang tĕndang e, ola pĕlaboehĕn la i-pĕlaboehi, ola dĕnggo tombang."

E, tatanginam' tĕndang nina, i-talangina toetoep pĕlaboehĕnna. E, las sitĕngah tanĕh Poerba. E, tjĕkoehna koebas, nina pahe kĕntja sĕndĕng tjintjin sarirawang ibas toedoeh-toedoeh anak radja-n ta Toewan Dibata ni Poerba, sibĕroe Sindar Mata ni ari. Em'kap man tĕndangna lawĕs koe roemah 'ndahi nandena kĕmbĕrahĕn Toewan Dibata ni Poerba, goeroe simbaso Boenga 'mboeloe. „Enda mĕ kap si'ndai nandé" nina anak oe radja kata nandena. — „Di bage kin kĕpe amé, koe bĕligai k'idah oewari tĕloe poeloeh, koe-titik desa oewaloeh, koe oge mamis lima, katika tĕloe-tĕloe."

„Rĕh mĕ kap radja se langlang kiniradjānna, rĕh kap pande se langlang „kinipandĕnna, rĕh mĕ kap goeroe se langlang kinigoeroĕnna."

E, ĕnggo soeng bage, nina, „O. nandé!" nina Radja Kĕtĕngahĕn kata nandena: „i boewat kal bangkoe bĕras nandé; bĕras page si arang, narang gĕrĕk-gĕrĕk la mĕhoeli, bĕras page si sĕnangsang, nangsangkĕn nipi sambar, nangsangkĕn banga kĕlesa; i boewat ba-ng-koe bĕras, bĕras page si pande lĕkĕt, bĕras page si sampe toewah, maka lĕkĕt anak dilaki dibĕroe 'ntĕrĕm, maka lĕkĕt kinibajak kinitoewah 'mboewe."

1) Koenda, samentr. van koe en ĕnda, welk laatste woord van een ouder ĕnda of 'nda moet zijn gevormd of afgeleid. Vg. het Dair. *sĕnda* = Tob *son* en het Karo'sch *ĕndawari*, nu dezen dag.

E, i-boewat mĕ bĕras, i-soekating' pitoe toemba, pitoe gantang, pitoe-n-tjoepak, pitoe lajap, pitoe-ng-kĕlih, pitoe-n-djĕmpoet, pitoe ng-kĕboewah. E, toetoe mĕloemat, nina, i-sĕmakĕn ĕmpat bĕrngi; e djadikĕnnam' djadi manoek si tjaboer bintang, i-bahannam' kabĕngna, 'ngkepaskĕn banga kĕlesa, i bahennam'nahena, ĕrnahekĕn si kaiskais, 'ngkaiskĕn nipi sambar, ĕrsiloe-siloekĕn piso pĕnaboeng, i-bahanna takalna, ĕrtakalkĕn-takal tĕnggĕling. E, i-djadikĕnna kĕrahoengna, ĕrkĕrahoengkĕn si dolok gĕnting, ĕrmatakĕn kandoe na saga, marbĕrĕmbingkĕn si boenga-boenga, martoebikĕn kalakati pĕndjabat kĕling. E, mĕrbitoekakĕn si dole dĕnda (= tali doenda?), marpoesoehkĕn djantoeng galoeh sitabar, mĕratekĕn si poengga dalit, marpĕgoekĕn si boengke rimbang, marikoerkĕn si kepas dingding, 'ngkepasi banga kĕlesa, 'ngkepasi nipi sambar. E, i-boeboeh mĕ kĕsahna E djadi manoek-manoek si tjaboer bintang.

„De toehoe m'ĕngko manoek-manoek si tjaboer bintang, kabang m'ĕngko loemajang, kabang loemoejoeng tjinĕp koe lantarĕn bĕnang pĕngkirēn, toektoekkĕn toebím', goerpaskĕn kabĕngmoe, kaiskĕn nahém'!"

E, i toektoekkĕnna toebina bagi sora gĕrantoeng si lima-lima, i-goerpaskĕnna kabĕngna, bagi sora gĕndang, i-ĕmboeskĕn saroene; i-kaiskĕnna nahena bagi langkah si tĕloe-tĕloe, ranakkĕn si lima-lima.

E, landĕk kalak i roemah, lit si ngĕlandĕkkĕn boesan, lit si ngĕlandĕkkĕn oekat. E, poewas ate kalak landĕk, i-tabaskĕnna tabas pĕmanggil, moelih manoek koe roemah. I-sĕmakĕn ĕmpat bĕrngi, noelpatkĕn nipi sambar, e djadi manoek-manoek si nanggoer dawa-dawa.

E, „di toehoeng' ko manoek-manoek si nanggoer dawa-dawa, kabang m'ĕngko loemajang loemoejoeng, moelihi mĕ ko tjinĕp koe lantarĕn bĕnang pĕngkirēn."

E, kabang mĕ manoek loemajang loemoejoeng tjinĕp mĕ koe lantarĕn bĕnang pĕngkirēn.

E, „toektoekkĕn ka toebím', goerpĕskĕn kabĕngmoe, kaiskĕn nahém!"

E, i-toektoekkĕnna toebina, bagi sora gĕrantoeng si lima-lima; i-goerpaskĕnna kabĕngna bagi sora gĕndang i-ĕmboeskĕn saroene; i-kaiskenna nahena, bagi langkah si lima lima ranakkĕn si-pitoe-pitoe

E, landĕk kalak i roemah, lit ngĕlandĕkkĕn tjapah, lit ngĕlandĕkkĕn koedin. Poewas ate kalak landĕk, e: „kabang m'ĕngko loemajang loemoejoeng, tjinĕp koe tandoek lĕsoeng noektoekkĕn toebi ngĕ 'nggoerpaskĕn kabĕng." E, landek mĕ kalak i lĕsoeng, lit ngĕlandĕkkĕn 'ndiroe, lit ngĕlandĕkkĕn laloe. E poewas mĕ ate kalak landĕk i lĕsoeng kabang m'ija koe pintoe lawangĕn, i toektoekkĕnna kāng' toebina, bagi gĕrantoeng si lima-lima i-goerpaskĕnna ka kabĕngna, bagi-sora gĕndang i-ĕmboeskĕn saroene. E, landĕk mĕ kalak; si lawĕs koe djoema ngĕlandĕkkĕn tjoewan; si lawĕs koe laoe ngĕlandĕkkĕn koeran.

Poewas mĕ ate kalak landĕk, e kabang mĕ manoek-manoek loemajang loemoejoeng, kabang koe tanĕh Poerba.

E, tjinĕp m'ija i pintoe lawang tanĕh Poerba, noektoekkĕn toebina, 'nggoerpaskĕn kabĕngna. E, landĕk kalak; si lawĕs koe djoema ngĕlandĕkken tĕnggala; si lawĕs ngĕrija, ngĕlandĕkkĕn kandi kandi. E 'ndarat mĕ anak radja-n ta Toewan Dibata ni Poerba, tĕrgĕlar bĕroe Sindar Mata ni ari.

„'naTĕrĕm kal mĕ kap djĕlma tanĕh Poerba enda parang 'mbĕlin, anak pĕrana, toewa-toewa, singoeda-ngoeda, danak-danak; ise kal ngasoep moewat manoek manoek si nanggoer dawa dawa, bana kal akoe, la 'rtoekoer, natekoe."

E, lit mĕ si ngĕltĕp, lit mĕ si mĕntĕr. Di manoek-manoek si nanggoer dawa-dawa bagi soempamana manoek si ratah boeloeng-boeloeng, akīn i-bĕntĕr, rĕh dĕhĕrnang', akīn i-ĕltĕp rĕh tĕroehna, lalap la dāt manoek si nanggoer dawa-dawa.

E, moelih anak radja koe roemah, kabang manoek-manoek arah bobona loemajang-loemoejoeng, 'ntji nĕpi tandoek roemah radja-n ta Toewan Dibata ni Poerba.

E, toektoekkĕnna kang toebina, bagi gĕrantoeng si lima lima, i-goerpaskĕnna ka kabĕngna bagi sora gĕndang i-ĕmboeskĕn saroene, i-kaiskĕnna ka nahena bagi langkah si siwah siwah ranakkĕn sipoeloesa, maka ĕrsada tĕndi koe roemah.

E, 'ndarat mĕ anak radja-n-ta i roemah nari, i babana bajōenna lolo-lolo koe toere, i landĕkkĕnna manoek manoek si nanggoer dawa dawa noektoekkĕn toebi 'nggoerpaskĕn kabĕng „Ola i-landĕkkĕn kam amé, manoek-manoek si nanggoer dawa dawa noektoekkĕn toebi, 'nggoerpaskĕn kabĕng; ola kam dĕnggo adōn, e mĕ kap si odjar odjari; e mĕ kap soeroeh-soeroehĕn goeroe simbaso bolon'.

E, kabang manoek-manoek ngĕ koe Kĕtĕngahĕn. E, tande ĕmpat bĕrngi i-soeroeh Radja Kĕtĕngahĕn lanĕng ĕrdĕtĕng-dĕtĕng arah tĕngah awang-awang koe tanĕh Poerba. E, kabang lanĕng ĕrdĕtĕng-dĕtĕng arah tĕngah awang awang koe tanĕh Poerba, i-tjinĕpina ajo radja. I-tĕpis radja lanĕng tjinĕp ibas ajona, kabang koe ajo kĕmbĕrahĕn; i tĕpis kĕmbĕrahĕn lanĕng si nibas ajona, 'ndaboeh poedoen ĕmpat oewaloeh koe ampōenna. „Poedoen koetĕra ng'enda 'ndija, radjanami? koe-tĕpiskĕn 'ndai lanĕng tjinĕp ibas ajokoe, 'ndaboeh poedoen si-ĕmpat-si-oewaloeh koe ampōenkoe!"

„E, di bagé kĕpekĕn, kĕmbĕrahĕn, rĕh mĕ radja se langlang kiniradjānna, rĕh mĕ pandĕ se langlang kinipandĕnna, rĕh mĕ goeroe se langlang kinigoerōenna, kĕmbĕrahĕn!"

E, tande ĕmpat bĕrngi rĕh Radja Kĕtĕngahĕn koe tanĕh Poerba, i babana sĕrsĕr gamĕtna. E, ĕnggom' tasak nakan pitoe garōen, tasak bĕngkaoe pitoe bohan, poeloeng pola pitoe tĕrboeng, i-dilom'gamĕt si ni tanĕh Poerba koe roemah, E, mān mĕ.

Enggo bĕsoer mān, bĕsoer minĕm: „kade barita, radjanamí?" bagém'nina gamĕt si ni tanĕh Poerba.

E, tjakapkĕn mĕ tjakap ĕrdĕmoe mĕ arih i-arihkĕn, e pĕpoekoel mĕ anak radja n-ta Toewan Dibata ni Poerba, tĕrgĕlar sibĕroe Sindar Mata-ni-ari ras Radja Kĕtĕngahĕn (Radja si Kĕtĕngahĕn e pitoe dĕpa gĕdangna).

E, tande doewa tahoen kĕdaboehĕn toewah kĕmbĕrahĕn Kĕtĕngahĕn, toeboeh anak dilaki; tande tĕloe tahoen doewa anak nini-n-ta, sada dilaki, sada dibĕroe. Tande lima tahoen, tĕloe i-poepoes nini kĕmbĕrahĕn Kĕtĕngahĕn. Tande koenoe pitoe tahoen ĕmpat i-poepoes nini, doewa dilaki, doewa dibĕroe. Sĕh sĕpoeloe-doewa tahoen lima i-poepoes nini, tĕloe dilaki, doewa dibĕroe.

E, 'mbĕlin mĕ anakna sintoewa dilaki: „Kai mĕrga-ng-koe nandé" nina, „bĕbĕre kai akoe, si kai gĕlarkoe, 'mbĕlin m'akoe se ĕrmĕrga, la ĕrbĕbĕre, la 'rgĕlar."

„De mĕrga kĕpe nindoe bapá, de bĕbĕre kĕpe nindoe, de gĕlar kĕpe nindoe, lit kap nini n-ta si moeboehkĕn kita, djadi manoesija, si noerihi boekta, djari-djari-n-ta; éng' man soengkoenĕn gĕlar." — „Kai deba boewatĕn man nini, nandé?" nina. — „Nakan pitoe garŏen, pola pitoe tĕrboeng, goele pitoe bohan."

Enggom' tasak nakan, tasak goele, poeloeng pola, e i-bĕrekĕn man Datoek Roebija Gande. Mān mĕ Datoek Roebija Gande. Énggo bĕsoer mān, bĕsoer minĕm: „Kai kata oe goele, kata oe pola, kata oe makan?" nina Datoek Roebija Gande. — „Kai pe seja nini!" nina; „'mbĕlin m'akoe, la 'rmĕrga, la 'rbĕbĕre, la 'rgĕlar." — „E, kam mĕ kĕpekĕn sintoewa i-poepoeskĕn nandendoe bapandoe; e, gĕlarndoe si *Toewan Padoekah di Adji*, ĕrkoeta kam i batang tĕroeh. Enda pĕdah kinigoerŏen, kata pĕngkaba-kaba: si Rintak boeloeh soengsang, si Djĕmba galoengi, si Paspas binara, si Boengkar katjiwĕr, si Tĕlpoeng toewalang, si Lĕkar padang."

„E, akoe niní, si kai gĕlarkoe?" nina sibĕroe Dajang. — „Kam kĕpe sintoewa dibĕroe amé, i-poepoes nandendoe ras bapandoe. E gĕlarndoe sibĕroe *Dajang Sĕmbahĕn*, ĕrkoeta kam i kĕpoeltakĕn, kam 'ndjĕmak lajar-lajar. Di talang nindoe talang, di ĕroek nindoe i ĕroek, di gĕlap nindoe gĕlap, di tĕrang nindoe terang; di ĕsah pagi tĕrpĕroebat toerangndoe sintoewa, siténgah ras singoeda, kam me pagi 'ndaboehkĕn oekoem. Di oekoem ĕrtoerang, ola oekoem si-taka-boeloeh; de oekoem si-taka-boeloeh, si arah dās i-angkat, si arah tĕroeh i-dĕdĕh; oekoem piso-piso i balĕng pagi oekoem ĕrtoerang. Di oekoem piso-piso i balĕng si arah das pe la i-angkat, si arah tĕroeh pe la i-dĕdĕh."

„E, akoe, si kai gĕlarkoe niní?" nina anak sintĕngah dilaki. — „E, di kam kīn kĕpekĕn, anak sintĕngah i-poepoes nandendoe ras bapandoe, kam anak si elang elang, ĕrgani-gani kam koe kakandoe, ĕrgani-gani kam koe agindoe. De la pagi i-pantĕk nĕgĕrindoe la kam bantji maka i-bitjara; gĕlarndoe si *Toewan Banoewa Koeling*."

„Dagi akoe, si-kai gĕlarkoe nini?" nina si-ngoeda dibĕroe. — „Kam kĕpe singoeda amé, i-poepoes nandendoe ras bapandoe; gĕlarndoe sibĕroe *Dibata Katjih-katjih*; kam pagi man pĕndoengi tabas, ĕrkoeta kam i Kĕsoedoetĕn."

„Dage, akoe, si kai gĕlarkoe nini?" nina singoeda dilaki. — „Kam kĕpe singoeda dilaki i poepoes nandendoe ras bapandoe," nina Datoek Roebija Gande.

„E, gĕlarndoe si *Toewan Samsah Hine-hine;* di lit pagīn bĕkas bapandoe

marbar, kam me 'ngkoendoelisa; di lit kitang pĕrpinĕmĕn bapandoe kam ngĕ pĕrpinĕmisa; di lit pinggan pĕrpanganĕn bapandoe kam ngĕ pĕrpanganisa; di mĕtĕdĕh pagi ate sĕninandoe, mĕtĕdĕh pagi ate toerangndoe, ibas kam ngĕ pagi pĕrpoeloeng-poeloengĕn."

E, ĕnggom' ĕrgĕlar kĕmpoe nini si lima, nini Datoek Roebija Gande.

„E niní, di kĕmpoendoe si dilaki, kĕmpoendoe si dibĕroe niní! djanahna kĕna gĕlar kĕna ingan; akoe gĕlarkoeng' līt, ingan lāng. Koega kīn enda 'ndoebe adjangkoe e, pĕmĕrĕnkĕnndoe?" nina kata ninina Datoek Roebija Gande. — „Boewat ba-ng koe tanĕh pitoe-m-poekoel, lajo pitoe mangkoek, tanĕh lijat, tanĕh idjo, tanĕh mirah, tanĕh poetih, tanĕh koening, tanĕh itam, tanĕh bĕrani 1); e maka koe tjoeba koe-tantankĕn si aloe sotĕra itam, sotĕra idjo koetĕngah awang-awang."

E, tantankĕnna koetĕngah awang-awang; e i-pĕtĕngas-lĕngasnam', e pĕlĕboer-lĕboernam', i toewangkĕnna, i tĕmbekĕnna djadi kasa pinggan, djadi kasa 'ndiroe, djadi silambar djoema, djadi doewa lambar djoema, djadi tĕloe lambar djoema, djadi ĕmpat lambar djoema, djadi lima lambar djoema, djadi ĕnĕm lambar djoema, djadi pitoe lambar djoema, djadi oewaloeh lambar djoema, djadi siwah lambar djoema, djadi sipoeloeh lambar djoema, e djadi asa doni.

E, nare Padoekah di Adji itĕroeh nari, e ĕnggo dongkĕl ngĕnĕhĕn koedatas, la nai sidahĕn ĕrnande, ĕrbapa, ĕrtoerang, ĕrsĕnina. Ise ngasoep 'ndongkĕli akoe sidahĕn ĕrnande ĕrbapa ĕrtoerang ĕrsĕnina, bagém' nate Padoekah di Adji itĕroeh nari; i kaba kabana tanĕh pitoe-m-poekoel, kabang koetĕngah lawĕt, soeroeng la nai tĕmbe tanĕh pitoe-m-poekoel.

„E, boewat nakan ba-ng-koe pitoe garōen," nina Datoek Roebija Gande, „boewat goele pitoe bohan, boewat pola pitoe tĕrboeng".

E, ĕnggom' tasak nakan, tasak goele, poeloeng pola, e i-soeroehnam' i-embahkĕn manoek-manoek si Nanggoer dawa-dawa koe batang tĕroeh, man Toewan Padoekah di Adji. E, mān, minĕm Toewan Padoekah di Adji itĕroeh.

E, ĕnggo ija bĕsoer mān, bĕsoer minĕm, mĕdĕm Toewan Padoekah di Adji. Atoerna 2) mĕdĕm i-tĕmbekĕn Datoek Roebija Gande tanĕh pitoe-m-poekoel. E, ĕnggo tĕmbe tanĕh, mĕdak ka Padoekah di Adji.

„O! ise kal 'ndija ngasoep 'ndongkĕli akoe sidahĕn ĕrnande ĕrbapa ĕrtoerang ĕrsĕnina," bagem nate Toewan Padoekah di Adji. I-kaba-kabana tanĕh pitoe-m poekoel, kabang koetĕngah lawĕt, soeroeng la nai kāng' tanĕh pitoe-m-poekoel.

„Boewatlah sĕkali nari nakan pitoe garōen, pola pitoe tĕrboeng, goele pitoe bohan," nina Datoek Roebija Gande. Ĕnggom' tasak nakan, tasak bĕngkaoe,

---

1) Al deze bijv. naamw. (kleuren) zijn Maleisch.

2) 't Gewone woord is *taroenna*. 't Eene is blijkbaar eene omzetting van 't andere. Welk woord het oorspr. is, durf ik niet beslissen.

poeloeng pola, i-soeroehna manoek-manoek si nanggoer dawa-dawa ngĕmbahkĕntja koe Kĕpoeltakĕn man sibĕroe Dajang Sĕmbahĕn. Mān sibĕroe Dajang, minĕm. Ĕnggo bĕsoer mān bĕsoer minĕm: „kai kata oe pola, kata oe goele, kata oe nakan?" nina sibĕroe Dajang Sembahĕn.

„Lit koenoe 'ndoebe kata nini Datoek Roebija Gande, si noerihi boekndoe, djari-djarindoe, si moeboehkĕn kam djadi djĕlma manoesija, kam koenoe 'ndjĕmak lajar-lajar; di talang nindoe, talang, ĕroek nindoe, ĕroek; di gĕlap nindoe, gĕlap, ditĕrang nindoe tĕrang. Di ĕsah pagi tĕrpĕroebat toerangndoe sintoewa, sintĕngah, singoeda, kam nge pagi roekoem: oekoem ĕrtoerang, ola i pake oekoem si-taka-boeloeh; di oekoem si-taka-boeloeh, si arah dās i-angkat, si arah tĕroeh i-dĕdĕh; oekoem piso-piso i-balĕng lah pagi i-pake ĕrtoerang. Di piso-piso i balĕng si arah dās la i-angkat, si arah tĕroeh pe la i dĕdĕh, bagém' koenoe 'ndoebe nina nini Datoek Roebija Gande."

„Di em kĕpekĕn toeri-toerīn pĕroebatĕnna toerang sintoewa, sintĕngah singoeda, akoe m'toehoe 'ndjĕmak lajar i Kĕpoeltakĕn; di tĕrang ningkoe, tĕrang; di gĕlap ningkoe, gĕlap; ĕnggo, de talang ningkoe, talang, de ĕroek ningkoe ĕroek. Soeroeng me ringan toerang sintĕngah: ĕnta, koe-tagangi matawari, gĕlap pitoe tahoen, gĕlap pitoe toela, pitoe oewari, pitoe bĕrngi. E, ĕnggo me 'ntĕgoeh tanĕh i-tĕmbekĕn Datoek Roebija Gande."

E, gĕlap koenoe pitoe tahoen, pitoe toela. E, i-tĕmbekĕn nini Datoek Roebija Gande tanĕh pitoe-m-poekoel man ingan anak sintĕngah, itĕngah awan-awan. E, ĕnggo djadi tanĕh, 'ntĕgoeh mĕ tanĕh. E, i-talangi sibĕroe Dajang Sĕmbahĕn mĕ lajar-lajar, i-boekanam' koentji. E, tĕrang mĕ ngĕnĕhĕn. Nare Toewan Padoekah di Adji itĕroeh nari koedatas, em' ĕnggo dangkĕl ngĕnĕhĕn, la nai sidahĕn ĕrnande ĕrbapa ĕrtoerang ĕrsĕnina,

E, kaba-kabana boenoe tanāh pitoe m-poekoel, e doemoejoeng kentja koenoe 'ndoebe.

„Ĕnta koe-sĕrakĕn koe-kaba-kaba; lit kap 'ndoebe i-pĕdahkĕn nini Datoek Roebija Gande kata pĕngkaba-kaba: siboengkar katjiwĕr, sipaspas binara, sidjĕmba galoengi, sirintak boeloeh soengsang, sitĕlpoeng toewalang".

E i-sĕrakĕnnam' pĕngkaba-kaba. E kaba si mĕrgĕndjéng-poejoeh koenoe 'ndoebe tanĕh; e djadim' koenoe oeroek-oeroek, djadim' bĕrnĕh-bĕrnĕh E, ĕnggom' 'ntĕgoeh tanĕh, e ĕnggom tĕmbe tanĕh Toewan Banoewa Koeling.

„Radjaï mĕ inganndoe" nina ninina Datoek Roebija Gande. — „Ise tĕmankoe noesoer nini," nina, „ngĕradjaï tanĕh kĕtĕngahĕn". — „*Toewan Mandileka soerï*".

E i soengkoen mĕ Toewan Mandileka Soeri: „Kam tĕman anak sintĕngah noesoer koetĕngah awan awan, ngĕradjaï tanĕh kĕtĕngahĕn?" — „E, di akoe kīn kĕpe ningĕn nini! koe dahi lĕbe nini koe *sibĕrang lahoetĕn*".

„„Kam tĕman anak sintĕngah noesoer,"" „nina nini Datoek Roebija Gande, nini!" nina. „Lit koenoe djenda boeloeng-boeloeng si *garaneja*; di boeloeng-boeloeng si garaneja 'ndai koenoe, di lit pe djĕlma ngalah koelana, rantje dagingna, badat

matana, ngĕrepat nahena, ngaloengang babahna, di ĕnggo i-awatkĕn boeloeng-boeloeng sigaraneja arah bobona, ĕnggo koenoe i-akapna malĕm; ćng' man lĕgīnkoe koedjenda, nini ng-kóe." — „Lit nge toehoe djenda boeloeng-boeloeng tawar mĕsinting. Amīm lit kīn gija boeloeng-boeloeng tawar mĕsinting, di sĕndah la nai bantji idah kam; tĕloe kali ngĕntja roepana bantji idah siboelan, sitik ngĕ kĕntja, ' nina. „Di koebĕligaï oewari tĕloe-poeloeh,' di koetitik dĕsa oewaloeh, koe-oge mamis si lima, katika tĕloe si tjembang tjoerik si-angkoep-angkoep ngĕ, koe-idah nipindoe sambar, ĕnggo toerah gĕrĕkndoe la mĕhoeli." — „E, labo lepak niní! kata oewari oge kam, e labo pilĕt " — „Ënggo, moelihlah kam," nina nini ngijani sibĕrang lahoetĕn; „sĕkali nari kam rĕh koedjenda, tandangi oewari mĕhoeli, bantji ngĕ koe bahbahi nipindoe sambar, gĕrĕkndoe la mĕhoeli."

Moelih Toewan Mandileka Soeri.

E, i-tandangina oewari mĕhoeli, i-dahina kāng' nini ngijani sibĕrang lahoetĕn. „Enda ka mĕ akoe rĕh, niní!" — „Ah, ĕnggo rĕh kīn kam gija, bapá, ĕnggo rĕh bĕlinna gĕrĕkndoe la mĕhoeli, rĕh gĕrĕkndoe si tĕloe-tĕloe, rĕh djahatna nipindoe i-nipi kam, darĕhndoe ĕnggo moelih koe laoe, toelanndoe moelih koe batoe; i nipi kam kĕsahndoe moelih koe angin, badanndoe moelih koe tanĕh" — „E, labo lepak, niní!" nina Toewan Mandileka Soeri „Di bantji i-bahbahi kam nipi-ng-koe la mĕhoeli 'ndai, di bantji i sapaï kam gĕrĕkkoe la mĕhoeli 'ndai ola pe k'-idah boeloeng tawar mĕsinting, malĕm mĕ atekoe moelih. E, kai bahbahĕnna niní?" nina Toewan Mandileka Soeri. — „E, bahbahĕnna, bapá bantji nge koe-sapaï." — „Kai pĕnapaïna?" nina.

E, tabaskĕnna koenoe tabas pĕmanggil, reh manoek-manoek si nanggoer dawa-dawa 'ndoebe, kabang manoek-manoek si nanggoer dawa-dawa arah bobo nini si ngijani sibĕrang lahoetĕn. E, rapĕtna aloe poerih tonggal pitoe, ampoeh 'mboeloena koetĕroeh; e djadim' kĕdjadīn nina: takalna djadi galoeh sitabar, lajoekna djadi kalindjoehang, 'mboeloe kĕrahoengna djadi si balik angin, boekboekna djadi soempaling, atena djadi silantam, darĕhna djadi boenga-boenga, bilalangna djadi kapal-kapal, nahena djadi sangka soempilĕt, bĕsi-bĕsi, kabĕngna djadi sipoetoer balik, 'mboeloe doeroe nahena djadi salah ĕrnipi.

„E, moelih kam sĕkali nari" nina, „sĕh pagi reh oewari pĕmoekoewi rĕh kam koedjenda, dje maka bantji si-sapaï gĕrĕk la mĕhoeli, nipi sambar." E, rĕh oewari pĕmoekoewi, rĕh ka Toewan Mandileka Soeri, e maka i sapaï gĕrĕk la mĕhoeli.

„Kai poeloengĕn niní?" nina Toewan Mandileka Soeri. — „Lit kap 'ndoebe kĕdjadīn manoek si nanggoer dawa-dawa, gĕloehna pe 'ndoebe man soeroehsoeroehĕn, pate patena pe endam' man soeroehĕn: E, di pĕrtĕboesna ĕnde-ĕndĕnndoe 'ndai, i-ĕmboes saroene, di pĕrtĕboes tjakap-tjakapndoe i-paloe gĕnding, di pĕrtĕboes toewa-toewa, i-goewal tjala-tjajak, di pĕrtĕboes darĕhndoe i-boewat laoe mĕntoerge, i-boewat kalindjoehang si-pĕrkas, i-pijoeh bĕnang bĕnaloe, i pirpirkĕn arah bobondoe; e, di pĕrtĕboes batang dirindoe, lit kap 'ndoebe kĕdjadin

galoeh si tabar, e mě radja, radja djělma, i-bahan babahna la běloeh ngěrana, i-bahan matana la 'rpěngěněhěn, i-bahan tjoepingna la 'rpěměgi, i-bahan igoengna, la 'rpěnganggěh, i-bān tānna la běloeh ngodak, i-bahan nahena la běloeh ěrdalin, em djadikěn man toekar těboesndoe, mān pěrsilihi, man silindakěn."

E, moelih ija koe Kětěngahěn.

„E, di noesoer kīn ngěradjaï taněh kětěngahěn 'ndai, di kami kal ngě doewa-doewa ras Toewan Banoewa Koeling, ěntah měloengoen kal pagi akap kami," nina Toewan Mandileka Soeri. — „Enda tinaroeh manoek simbělin pitoe 'nděhara manoek si nanggoer dawa-dawa, e baba pitoena koetěroeh; lo pe pagi sěh sipoeloe-doewa boelan, amin lit pe sora tjakap, amin měgang pe sora tawa, ola kam těrtawa, si ěnggo měrijah nge pagi ngěradjaï taněh kětěngahěn," nina ninina Datoek Roebija Gande.

E, tantankěnna aloe sotera itam, sotera idjo, i-tantankěnna tinali gělangěn. E, sěh mě koenoe itěngah awan-awan; e sěh koenoe ěmpat boelan, měrijah sora tawa 'ndai, měgang sora ěr tjakap-tjakap.

„E, labo kěpe goewak nini katana 'ndoebe. Piga boelan nari la lit si roekat nakan panganěnta? piga boelan nari la lit si 'ngkapoeri bělo panganěnta, si 'ngkimbangi amak man pěděměnta?"

Tawa koenoe ija, pětjah tinaroeh manoeh simbělin, djadi kajoe silěmak, silislis, sijalang, i taněh djahe-djahe enda, pěrmajan-majaněn anak oe radja siběroe Gandarijah doedoek di oempe-oempena.

E, tande lima boelan, rěh gangna ka sora tawa, rěh rijahna kang sora ěrtjakap; tawa ka Toewan Mandileka Soeri, pětjah tinaroeh manoek simbělin djadi běraspati, běraspati taněh, běraspati laoe, beraspati kěrangěn, běraspati 'mbalmbal, běraspati kabang.

Rěh ka boelanna rěh gangna ka sora tawa, rěh rijahna ka sora ěrtjakap; tawa Toewan Banoewa Koeling, pětjah tinaroeh manoek simbělin, djadi gajo, djadi nipe, djadi sibakoet, djadi itik, djadi binoeroeng, djadi ilik, djadi bindoran, djadi saringgoepgoep.

E rěh ka boelanna, rěh gangna ka sora tawa 'ndai, rěh rijahna ka sora ěrtjakap 'ndai; tawa Toewan Mandileka soeri, pětjah tinaroeh manoek simbělin, e djadi page, djadi djaba, djadi dawa, djadi djaoeng, djambe, goendoer, ritik, tjiměn, latjina.

E, rěh ka boelanna rěh gangna ka sore tawa, rěh rijahna sore ěrtjakap; tawa Toewan Banoewa Koeling, pětjah tinaroeh manoek simbělin, e djadi koeda, djadi kěrbo, djadi lěmboe, djadi kambing, djadi babi, djadi bijang, djadi manoek. E, ěnggo kěri tinaroeh manoek pětjah.

„E, lit m' enda asoeh-asoehěn, roebija-roebija, lit m'enda pangān-pangān' di kita ng' doewa manganisa pangān-pangān, kitang' doewa 'ndjagaïsa asoeh-asoehěn, ěntah lalap měloengoen i-taněh kětěngahěn enda," nina Toewan Mandileka soeri kata Toewan Banoewa Koeling.

„Ah, lit kap' ndoebe kata nini-n-ta, Datoek Roebija Gande, si noeribi boekta, djari-djari-n-ta, si moeboehkĕn kita djadi djĕlma manoesija, si nantankĕn kita koetĕngah awan-awan enda": „„di kai pagi kĕsikĕlndoe koerang ĕntah matah, soengkoen kam, soeloehi pagi saboet toewalah idjo; sĕh pagi tjimbĕrna idatas, koe-anggĕh pagi tjimbĕr saboet toewalah idjo, koetalangi mĕ pagi pintoe lawang arah radja Kima-kima, koe-tantankĕn pagi tinali gĕlangĕn koetĕroeh aloe sotĕra itam, sotĕra idjo, em pagi talindoe nangkih maka koe-pĕdahkĕn pagi tole pĕdah, koe-adjarkĕn pagi tole adjar,"" „bage kap 'ndoebe nina ninin-ta Datoek Roebija Gande 'ndoebe."

E, soeloeh mĕ koenoe saboet toewalah idjo. F, pintĕr mĕ koenoe nangkih me. Sĕh koenoe itĕngah awan-awan, i-bahan sabap la toehoe nina kata Datoek Roebija Gande 'ndai, lapat tjimbĕr saboet toewalah idjo, la nai anggĕh Datoek Roebija Gande idatas.

Sĕh mĕ koenoe ĕmpat taboen, lalap ma nantan tinali gĕlangĕn koetĕroeh.

„E, koetĕra dĕngang' enda pĕroekoer dage?" nina Toewan Mandileka Soeri. — „Akoe, la nai koe-ĕtĕh oekoerkoe lit," nina Toewan Banoewa Koeling. — „Akoe lit dĕngang' oekoerkoe," nina Toewan Mandileka Soeri.

„Di toehoelah mindoe, koe-katakĕn: „tijakĕn koeda, tijakĕn kĕrbo," nina; „tijakĕn lĕmboe," nina, „kambing ras babi," nina; „tijakĕn manoek ras bijang."

E, i tijakĕn Toewan Banoewa Koeling nina, e maka pirah sindoebe enda kita manoesija. Di pirah babi: ĕnggo kĕntja mān, nadahkĕn pĕlangkah; di pirah manoek 'ngkaisi; di pirah bijang, di mān, roebati; di pirah kĕrbo, di tĕrang oewari koe djoema, di bĕn oewari koe roemah; adi pirah kambing, mĕlawĕn koe djoema, lampas koe roemah.

VERTALING.

RADJA KĔTĔNGAHĔN (de Vorst van 't Midden).

Radja Kĕtĕngahĕn studeerde voor goeroe; men had [voor hem] een pantangĕn sĕndi gading 1) opgericht, van zeven verdiepingen.

Wel, hij was [eens] aan 't studeeren, aan 't lezen van [toover] boeken. Daar, juist op den middag ging eene dochter van Dibata 2) (God) naar de rivier; zij maakte zinspelingen, ze zeide, zinspelende: „al ken je alle wetenschap op je „duimpje, al ben je bedreven in alle kunsten; al kan je een geschaard mes van „schaarden ontdoen, al kan je booze droomen krachteloos maken; al zou je „kunnen richten, uitspraak doen omtrent lieden die in huis vechten, oneenigheid „hebben, omdat de rijst laat gaar was, wat nut heeft het, wat voor aantrekkelijks „(eig. smaak) als je geen plaats hebt, waar de rijst bij gantangs aanwezig is, geen

---

1) Reeds bij de bespreking van Doenda Katekoetĕn deelde ik mede wat een pantangĕn is. De bijvoeging sĕndi gading = met ivoren verbindingslatten, is slechts eene versieringsnaam, gelijk men gaarne in verhalen bezigt.

't Woord pantangĕn houdt natuurlijk verband met pantang = ongeoorloofd, verboden, en is hier wel op te vatten als: plaats, die het verboden of ongeraden is, te naderen.

De hooge bouw (meestal op één paal) maakt, als de ladder opgetrokken is, de beklimming moeilijk. Overigens zal iemand, die niet tot het gilde der goeroe's hoort, het niet licht wagen, zich in een pantangĕn te begeven, uit vrees voor allerlei kinigoerŏĕn (tooverij).

Alles wijst er op, dat de pantangĕn als eene plaats van afzondering bedoeld is. Men zou 't woord kunnen weergeven met studeercel, kluis, en ik acht het voor de hand liggend, dat we hierin eene flauwe navolging van het Indische kluizenaarschap te zien hebben. De Bataks kennen ook het begrip *tapa*, en verbinden daaraan inzonderheid het verwerven van bovennatuurlijke eigenschappen, onder welke vooral onkwetsbaarheid.

2) „Dochters van Dibata" is *de* naam, waarmede in de Bat. verhalen wezens worden aangeduid, die geheel beantwoorden aan de bekende widadari's of hemelnimfen. Een steenvaste trek is, dat ze gaan baden, en dat ze dit doen *juist op 't midden van den dag*. Verder dat ze „vliegbaadjes" dragen.

We mogen in die „godendochters" zeker wel de zonnestralen zien. Zou het gaan baden juist op den middag, niet kunnen beteekenen, dat eerst dan de zonnestralen doordringen tot de op den bodem der bewoude ravijnen loopende riviertjes?

„plaats voor zout bij lajaps, voor sirih bij bladeren, voor pinangnoten in z'n geheel, „voor gambirkoekjes in z'n geheel.” 3)

Toen schreide de zoon van (onzen) grootvader, Radja Kĕtĕngahĕn, hij kwam naar beneden en ging heen den heuvelrug Sibolangit op, het kruispunt der wegen naar 't Westen naar 't Oosten, naar 't gebied der Toba's, naar dat der Maleiers

Daar 't al middag was, dacht zijn grootvader, Datoek Roebija Gande 4): „He, nog is mijn kleinzoon niet thuis komen eten,” hij zond (dus) boodschappers, vijftig min twee 5) in getal. De vijftig min twee boodschappers gingen op weg, zij vonden hem niet in de pantangĕn (lett. zij vonden hem, niet in de pantangĕn zijnde). Zij gingen hem zoeken, en troffen hem aan op den heuvel Sibolangit, den kruisweg naar 't Westen, naar 't Oosten, den kruisweg naar 't land der Toba's, naar dat der Maleiers.

„Laten we naar huis gaan om te eten, o, mijn vorst; de rijst is al in de soempit gedaan, de palmwijn in de kitang.”

Toen ging hij naar huis om te eten. Toen hij verzadigd was van eten en drinken, zeide zijn grootvader, Datoek Roebija Gande: „vadertje! wat schort er aan? de rijst was al vroeg in de soempit gedaan, 't is laat nu ge ze eet, de palmwijn was al vroeg in de kitang gedaan, 't is laat nu ge dien drinkt.” — „Niets bizonders, grootvader! ['t Is] omdat, toen de dochter van Dibata naar de rivier ging, zij zinspelingen maakte juist op mij, die in de pantangĕn aan 't studeeren, aan 't lezen was.” — „Als het dàt is, vadertje, dan zal ik haar oproepen”. Hij sprak het oproepformulier uit. Daar kwam de dochter van Dibata.

„Wat werk is er om te doen, grootvader?” zei de dochter van Dibata tot haar grootvader Datoek Roebija Gande.

„Niets bijzonders, moedertje! Jou heb ik wat te vragen; je hebt, zoo verluidt het, gister zinspelingen gemaakt op mijn kleinzoon, dat hij studeerde en in de tooverboeken las, in de pantangĕn sĕndi gading van zeven verdiepingen.”

3) Der langen Rede kurzer Sinn is: wat heb je er aan, *als je niet getrouwd bent.* Is men nl. getrouwd, dan heeft men een djàboe (ruimte voor een gezin), een eigen huishouding, en als kenmerken van eene ordentelijke, geregelde huishouding naar Bataksche opvattingen zijn de hier opgesomde van 't grootste belang. Gantang en lajap zijn maat- of hoeveelheidsnamen, en zien op zulke hoeveelheden als direct voor 't gebruik noodig zijn. Zie voor de hoeveelheid ongeveer, aant. 20).

4) Deze naam kwam ook reeds in 't verhaal van D. K. voor, daar als benaming van een brongeest, doch hier ongetwijfeld als de opperste godheid, als de empoeng Boetara in 't verhaal van Westenberg. De naam is mij onverklaarbaar, ook wanneer men in plaats van roebija roembija leest. Uit de uitspraak van Gande als *gan* en *de*, niet naar Kar. trant ga-nde blijkt dat de naam geen Karo'sche is. Waarschijnlijk is ze uit het Mandelingsch overgenomen.

5) Deze verouderde wijze van tellen is nog alleen in verhalen gebruikelijk (zie ook 't aantal der „bekoorlijkheden” van beroe Sindar Mata-ni-ari), en bepaalt zich meestal tot het aantal stormwinden, en het aantal gendang-wijzen.

„We hebben inderdaad zinspelingen gemaakt op uw kleinzoon, grootvader. Omdat het juist middag was, ben ik gister met je kleindochters sibĕroe Dajang Tapi Gĕrege 6) en sibĕroe Dajang Tapi Goerantan 6a) naar de rivier gegaan, en zeiden wij, op uw kleinzoon zinspelende: Al maak je je alle wetenschap „eigen, en alle kunstvaardigheid, al kan je de schaarden uit een geschaard mes „verwijderen, al kan je booze droomen krachteloos maken, al zou je recht doen „over lieden die in huis getwist hadden, omdat de rijst laat gaar was, wat voor „nut heeft het, wat voor aantrekkelijks, als je geen plaats hebt voor de rijst bij „gantangs, het zout bij lajaps, gambirkoekjes in z'n geheel, pinangnoten in z'n „geheel, sirih bij bladeren," zoo zeiden we, grootvader, zinspelende op uw kleinzoon, die in de pantangĕn zat te studeeren en te lezen."

„Wel, word jij dan, moedertje, [de persoon die] de rijst tot spijs voor mijn kleinzoon opschept, de sirih om te kauwen van mijn kleinzoon gereed maakt (lett. van kalk voorziet), de mat om op te slapen van mijn kleinzoon uitspreidt" 7). — „Grootvader! wat aangaat het opscheppen van de rijst, 't gereedmaken van de sirihpruim, het spreiden der slaapmat voor je kleinzoon, Radja Kĕtĕngahĕn; ik ben niet waardig, ik kom niet in aanmerking, als 't betreft sirih gereed te maken, rijst op te scheppen, de slaapmat te spreiden van uw kleinzoon, Radja Kĕtĕngahĕn; wat ik waardig zou zijn? 't Zou me inderdaad voegen den palmwijn te halen tot drank voor uw kleinzoon, de etengeefster van zijn honden te zijn 8), dàt zou me voegen, dáárvoor zou ik in aanmerking komen."

Toen ging ze heen, de dochter van Dibata, genaamd sibĕroe *Poetĕri Bangsoe* 9), die het baadje kadjang na kedjoeng 10) droeg, het zijden kleed kolam 'ndoemajoeng 10*a*), den ring sarirawang 10*b*), wier vingers waren als de bĕroe lo (een spichtig, zeer wit vischje), wier tanden als de zaadjes der aroem sĕding (zekere spinazie-soort), wier haar was als de jonge vruchttros van den riman-palm,

---

6) 6a) Ook deze namen zeggen mij niets. Het Tob. woord garege (manggarege) beteekent: *den grond met de pooten omwerken*, van buffels.

De eerste naam komt ook voor in een door mij opgeteekend verhaal omtrent den oorsprong van het (Bataksche) oorlogvoeren. Zoo heet daar eene vrouw van Poerba (stam Tarigan), die trouwt met een zoon van Banoewa Koeling.

7) M. a. w. word zijne *vrouw*.

8) M. a. w. Ik zou alleen waard zijn, zijne *slavin* te wezen.

9) Deze mij eveneens onverklaarbare naam is mij ook van elders niet bekend.

10) 10*a*) 10*b*) Kadjang na kedjoeng moet wel eene verbastering zijn van mahidjang (zie v. d. T. Bat. Wdb. op *hidjang*), *benaming van een huis der hemelingen, waarmee men vliegen kan*. Kolam ndoemajoeng zou men kunnen vertalen met wapperend (of golvend) schouderkleed. Kolam heet in 't Karo'sch een smal, dun weefsel, dat men veelal als schouderdoek (oewis kadang-kadangĕn) of als pengalkal, kleed ter bedekking der borsten bezigt. De beteekenis van sarirawang ken ik niet. Misschien mag men het ontleden in si + ari + rawang, welk laatste woord beteekent: à jour bewerkt.

wier voorkomen als de ochtendzon, wier voorhoofd als het zevengesternte (?), wier wangen als gebold spinsbek 11). Zij ging naar boven, naar hare plaats. Radja Kĕtĕngahĕn liet ze schreiend achter.

„Gij moet niet schreien, vadertje", zeide Datoek Roebija Gande; „blijf u ijverig er op toeleggen om goeroe te worden en de tooverboeken te lezen, in de pantangĕn van zeven verdiepingen; leg er u op toe om knap te worden, leg er u met de borst op toe om bedreven te worden," zeide hij. „Als je in staat zult zijn een geschaard mes in orde te brengen, booze droomen van anderen krachteloos te maken, als ge in staat zult zijn recht te spreken over lieden, die in huis twisten, twisten omdat de rijst laat gaar was, dan is dat zelfs beter; ik heb zeer veel kleindochters," zei hij, „dan kunt ge een keuze doen", zei hij; „de dochter van Dibata in Poerba is mijn kleindochter; die van Dibata Agoeni is mijn kleindochter, die van Dibata Daksina, en Narita, die van Dibata Oe'ara is mijn klein dochter, die van Dibata Irisan is mijn kleindochter." 12)

De Datoek zond nu vijftig min twee gezanten om eens poolshoogte te nemen 13) omtrent de dochter van onzen vorst, Toewan di Agoeni. De vijftig min twee gezanten gingen op weg, om eens poolshoogte te nemen omtrent de dochter van onzen vorst. Toen ze halverwege waren, [zeide de prinses], omdat ze, zegt men, de dertig dagen geteld, de acht windstreken geraadpleegd, de vijf mamis en de drie katika onderzocht had: „Wel moeder! als ik zoo de dertig dagen tel, de acht windstreken raadpleeg, de vijf mamis en de drie katika onderzoek, dan zijn er nu gasten op de komst, voor wie te koken valt zeven

---

11) Met kleine afwijkingen komen dergelijke stereotype schoonheidsbeschrijvingen in bijna alle Bataksche verhalen voor. De aroem-zaadjes zijn *in-zwart*, en *zwarte* tanden vindt men mooi. De vergelijking op 't *haar* toegepast, wijst op het mooi gekamd zijn en het recht neerhangen in wat wij Friezen teekenachtig noemen „veterbandjes".

De ochtendzon, eig. de één staak (galah) hoogstaande zon.

Het zevengesternte heet anders bintang perijama. Toch geloof ik, dat dat hier bedoeld is. Bintang tala toemala beteekent feitelijk: de met de aangezichten naar elkaar gekeerd staande sterren. 't Gebolde spinsbek ziet zoowel op de fraaie ronding als op den roodachtigen gloed (blos) der wangen.

12) De opsomming is niet volledig, daar toch de bedoeling is, *alle* windstreken (mythische rijken) op te noemen. Hier ontbreken Mangabija en Poestima. Elders gaf ik reeds de vertaling (Meded. XLVI, 1902, pag. 19).

13) Zoo vertaalde ik ngindang-ngindangi, een woord dat blijkbaar de meeste Bataks niet kennen.

Ngindangi is: met kritischen blik beschouwen, eigenlijk wel schiften, scheiden. *Ngindang* is nl. zand uitwasschen op een houten bord, om stofgoud te winnen. De gezanten gaan dus met het doel om te zien of de prinses in alle deelen voldoet aan de schoonheidseischen. Vandaar dat ze de zaak niet eens ter sprake brengen, als ze zien, dat er wat aan hapert.

garōen rijst, zeven bohan toespijs, voor wie verzameld moet worden zeven vat palmwijn 14).

Wel, toen de rijst en de toespijs gaar waren, en de palmwijn er was, bereikten ook de vijftig min twee gezanten 't gebied van Toewan di Agoeni. Men gaf hun te eten. Toen ze gegeten en gedronken hadden zeide Toewan di Agoeni tot hen: „welk nieuws brengt ge?"

„Wij, o vorst, we zijn gezanten van onze meesters Datoek Roebija Gande, en Radja Kĕtĕngahĕn; Radja Kĕtĕngahĕn zeide: „Mijne moeder hier is zeer oud, „ze is niet meer in staat naar de lĕsoeng te gaan rijststampen, ze is niet meer „bij machte met het watervat op 't hoofd naar de rivier te gaan; mijn „impal" 15), „zeide hij die mijn oom en tante in 't land van Toewan di Agoeni verwekt „hebben, is volwassen," [zoo] sprak Radja Kĕtĕngahĕn, o, vorst; dàt is de reden dat we hier komen."

„Zijn „impal" hier, die ik en zijne tante verwekt hebben, is inderdaad volwassen. Niet mij heeft men te vragen, noch zijne tante, dat moet met het kind zelf uitgemaakt worden."

Wel, toen de zon al hoog stond, kwam de dochter van onzen vorst te voorschijn uit een ijzeren kist. Zij ging zitten, zij kauwde een sirihpruimpje, men kon het kauwsel in haar keelholte op en neer zien gaan, haar vingers waren als de bĕroelo kahekĕn, haar voorkomen als de ochtendzon, haar haar als de jonge vruchttros van den rimanpalm, hare tanden als de zaadjes van aroem sĕding gantoeng; zij heette sibĕroe *Dajang Mĕhoeli Katana* („die mooie woorden spreekt"). Toen ze van boven naar beneden kwam, gebruikte ze een stok als steun, omdat haar eene been dikker was dan het andere.

De gezanten keerden naar Kĕtĕngahĕn terug, de zaak werd verder niet meer besproken. Toen ze in Kĕtĕngahĕn waren aangekomen, zeiden Datoek Roebija Gande en Radja Kĕtĕngahĕn: „Welke tijding brengt ge?"— „Wij hebben te berichten, o vorst, dat de zaak niet ter sprake is gebracht, omdat de dochter van onzen vorst Toewan di Agoeni, sibĕroe Dajang Mĕhoeli Katana genaamd, haar eene been dikker was als 't andere" 16).

---

14) Een meer algemeen bekend voorteeken, dat er gasten op de komst zijn, is bij de Bataks het zich als slangetjes kronkelen van kleine vonkjes om de kookpot, een gevolg natuurlijk van 't gaan gloeien van het zwarte roetachtige aanbaksel.

15) Impal is een onvertaalbaar woord, al heeft het dikwijls den zin van nicht (dochter van den mama = moeders broeder) of neef (zoon van de bibi = vaders zuster). Een jongen en een meisje zijn elkaars „impal" als ze naar Batak-adat met elkaar mogen trouwen.

16) Ofschoon hier niet verhaald, is mij van elders bekend, dat ze het geheele rijtje der windstreken afgingen, doch op ieder der overigens schoone prinsessen was iets aan te merken. Eerst te Poerba bleek de vorstendochter aan de hooge eischen te beantwoorden.

Toen ging Radja Kĕtĕngahĕn heen op den heuvel Sibolangit; daar kwamen drie zouthalers voorbij.

„O, zwager, waar gaat gijlieden heen?" zeide Radja Kĕtĕngahĕn. — „Wij, we gaan naar de benedenlanden, zwager!" zeiden de drie zouthalers. — „Wat is dat voor een manier van ulieden, om naar de benedenlanden te gaan?" zeide Radja Kĕtĕngahĕn; „anderen, als die zeiden: „„ik ga naar de benedenlanden"" droegen, zag ik, hun draagstok op den schouder, hun leeftocht in een doek op den rug, het geld in hunnen gordel; jelui: „ik ga naar de benedenlanden" zeggen jelui, jelui draagstokken draagt ge niet op den schouder; [en als] ik de dertig dagen tel, de acht windstreken raadpleeg, de vijf mamis, de drie katika onderzoek, dan draagt ge zelfs uw leeftocht niet op den rug, noch uw geld in uwen gordel." — „Wel, wat de dagen, die gij gelezen hebt, zeggen, is niet onjuist, het zien van uw oogen is niet mis. We hadden de rijst al uitgemeten, het geld al klaargelegd, de draagstokken al in orde gebracht, toen (lett. omdat, maar de zin loopt eigenlijk zoo niet af) de dochter van onzen vorst Toewan Dibata in Poerba, si bĕroe Sindar Mata-niari geheeten, voorbijkwam, wier voorkomen precies is als de ochtendzon, wier voorhoofd als het zevengesternte, wier gelaat als gebold spinsbek, wier vingers als de bĕroe-lo-kahekĕn, wier tanden als de zaadjes van aroem sĕding gantoeng, wier haar als de jonge vruchttros van den riman-palm. Wel, zij wandelde in Poerba, vertoonende hare bekoorlijkheden 17), vijftig min twee in getal. Wel, we zagen tersluiks naar links, en naar rechts. Eindelijk gingen we op weg, en (merkten) niet, dat de draagstokken die al klaar waren, achterbleven, dat het geld, dat al klaargelegd was, achterbleef, dat de rijst, die al uitgemeten was, achterbleef *), dàt is 't, dat dus blijkbaar wat ge verteldet, juist is, zwager."

Toen zeide Radja Kĕtĕngahĕn tot de drie zouthalers: keert gijlieden naar Poerba terug. Ik zal later voor je leeftocht zorgen, ik zal je van geld voorzien; hier zult ge later uw draagstokken krijgen, neemt dezen mijn ring sarirawang mede, laat gij dien straks vallen in den pot met indigo van de dochter van Toean Dibata ni Poerba, sibĕroe Dajang Sindar Mata-ni ari 18) geheeten.

Toen keerden de drie zouthalers naar Poerba terug. Zij lieten den ring vallen in den pot met indigo van de prinses.

---

17) „Vertoonende hare bekoorlijkheden" is de wel wat vrije, doch tamelijk juiste vertaling van i-odakkĕnna pĕngodakna. Eigenlijk is *ngodak* „met de handen slingeren bij 't gaan". Pĕngodak dus: de wijze waarop dit geschiedt, langzamerhand uitgebreid tot: iemands gang, wijze van loopen, en nu komen juist iemands gratie en bevalligheid, als hij die heeft, 't best tot haar recht bij 't gaan, vooral voor den Batak, die let op lenigheid der bewegingen en rankheid van postuur.

*) Er staat letterlijk dat die dingen *uit zichzelf* achterbleven.

18) Deze naam is zeer doorzichtig. De beteekenis is: „Glans der zon".

Toen het donker werd, ging de prinses blauw verven. Ze nam het deksel van den pot; daar werd het daghelder!

Sibĕroe Dajang Sindar Mata-ni-ari werd bang, ze snelde naar huis, en zocht hare moeder op, de gemalin van den vorst Toewan Dibata ni Poerba, de goeroe simbaso Boenga 'mboeloe.

„Hoe (is dat met) jou, moedertje?" zei haar moeder. „Je kunt, dunkt me, je te verven goed nog niet geverfd hebben, daar kom je al weer thuis!" — „Ik was bang moeder!" zeide ze; „ik nam het deksel van den pot, (daar werd het) helder als de dag. Toen snelde ik naar huis, naar U." — „In dit land van Poerba is niets te vreezen, moedertje. Neem de lamp mee (lett. draag de lamp op je hand), 't mag niet dat het te verven goed niet geverfd worde, en (de verf) misschien omvalle."

Toen nam ze, zegt men, de lamp in de hand, en deed het deksel van den pot. Wel, half Poerba was verlicht alsof 't dag was. Wel, ze stak haar hand in den pot, zegt men, (en zie) de ring sarirawang paste juist om den wijsvinger van de dochter van onzen vorst Toewan Dibata ni Poerba, sibĕroe Sindar Mata-ni-ari. Deze (ring) was haar nu tot lamp, naar huis gaande naar hare moeder, de vrouw van Toewan Dibata ni Poerba, de goeroe simbaso Boenga 'mboeloe. „Dit is 't nu van daar straks moeder," zeide de prinses tot hare moeder. „Als het dat is, moedertje, dan zal ik de dertig dagen tellen, de acht windstreken raadplegen, de vijf mamis, de drie katika lezen".

„Er zal een koning komen, wiens koningschap buitengemeen is, een kunstenaar, wiens kunstvaardigheid buitengemeen is, een goeroe, wiens wetenschap buitengemeen is."

Wel, toen dit zoo was, zegt men, zeide Radja Ketĕngahĕn tot zijne moeder: „O moeder, verschaf me toch bĕras, bĕras van si-arang-rijst 19), om ongunstige voorteekenen af te weren (narang), bĕras van si sĕrangsang rijst 19*a*), om ongunstige droomen los (= krachteloos) te maken (nangsangkĕn), om ramp en ongeluk krachteloos te maken *), verschaf me bĕras, bĕras van si pande lĕkĕt-rijst 19*b*), van si-sampe toewah 19*c*) rijst, opdat er bestendig veel zonen en dochteren zijn, opdat er bestendig veel rijkdom en zegen zij (lĕkĕt = kleven, blijven hangen)."

---

19) Page si arang is eene zwarte kleefrijstsoort (page poeloet), die inzonderheid gebezigd wordt tot het maken van een tamelijk bedwelmend gerecht (tape), welke bedwelmende werking veroorzaakt wordt door de alcoholische giststof (ragi).

19*a*) Page sĕrangsang is eene rijstsoort, waarvan de korrels wijd uit elkaar staan, en lijkt zeer veel op onze haver.

*) Men kan ook vertalen: die ongunstige voorteekenen afweert, booze droomen krachteloos maakt, enz.

19*b* en *c*) Als rijstsoorten ken ik deze niet. De „kracht" der vier soorten zit in den *naam* dien ze dragen, gelijk uit de woordspelingen van den Bat. tekst blijkt.

Wel, er werd bĕras verschaft, er werd uitgemeten, zeven toemba, zeven gantang, zeven tjoepak, zeven lajap, zeven kĕlih, zeven djĕmpoet (vingergreep), zeven korrels 20). Dat werd fijn gestampt, zegt men, en vier nachten in de week gezet; hiervan maakte hij een si-tjaboer bintang vogel (of kip) 21), hij maakte dien vleugels, die ramp en ongeluk verdrijven [lett. wegwaaieren], hij maakte hem pooten, tot pooten had hij krabbers die booze droomen verdrijven [lett. wegkrabben], tot nagels de sporen van een vechthaan; hij maakte hem een kop, tot kop had hij den kop van een tĕnggĕling [Stenops Tardigradus]. Hij maakte hem een hals, tot hals had hij een slanken berg 22), tot oogen een paar saga-vruchtjes 23), tot kam een boenga-boenga (Hibiscus Rosa Sinensis), tot sneb een Kĕlingsche notenkraker 24) in den vorm van een nijptang. Tot ingewanden had hij een ankertouw, tot hart de bloesemknop van de si tabar-pisang, tot lever een gladde wetsteen, tot gal[blaas] [een vrucht van] de boengke rimbang 25), tot staart een plumeau (wand-afstoffer, -veger), die ramp en ongeluk wegvaagt, die booze droomen wegvaagt.

Toen blies hij hem den adem [ziel] in; zoo werd het een tjaboer-bintang-vogel.

„Als gij inderdaad een tjaboer-bintang vogel zijt, vlieg dan in kringen

---

20) Ter bepaling van de hoeveelheid diene, dat een toemba ongeveer 2 liter is. Verder is: 1 toemba = 4 gantang, 1 gantang = 2 tjoepak, 1 tjoepak = 2 lajap, 1 lajap = 2 kĕlih.

21) Manoek si-tjaboer-bintang is de naam van kippen met veel witte spikkels. De letterlijke beteekenis is: „met sterren bestrooid", en waar we hier met eene mythe te doen hebben, is hier ongetwijfeld sprake van den nachtelijken sterrenhemel. Men vergelijke hierbij 't verhaal van Bĕroe Dajang (Sarindoe toeboeh). De overeenkomst der beelden is onmiskenbaar en wijst wel op samenhang der mythen, dunkt mij.

22) *Gĕnting* is eigenlijk: smal, dun in 't midden.

23) Zóó heb ik kandoe na saga meenen te moeten vertalen, hoewel de constructie zeer vreemd is. Doch misschien is 't geheel een verbasterde Tob. of Timoersche uitdrukking; kandoe beteekent zooveel als makker. De saga is de abrus praecatorius L. bekend om de fraaie zaden. O. a. gebruiken de Bataks deze veel als voor de op de tooverstaven, pĕrminakan en derg. voorkomende menschen- en dierenfiguren.

24) De *gewone Bataksche* notenkraker of juister notensplijter is een werktuigje, dat wel iets gelijkt op het snijmes der drogisten. Het mes, waarmede men de noot snijdt, is dus een hefboom van de *tweede* soort. De hier vermelde „Klingsche" zou op een nijptang (of schaar) moeten lijken, dus bestaan uit hefboomen der *eerste* soort. De vraag is nu of de „Klingsche" volksstammen een werktuig van *die* constructie bezigen, wat ik niet weet te beantwoorden.

25) Een doornige struik, afgaande op de bloemen, tot de familie der Solanieën behoorende. De vruchtjes lijken wel iets op die der aardappelplant en hebben een bitteren smaak, die evenwel niet belet, dat de Bataks ze soms in kleine hoeveelheden als toespijs nuttigen.

zwevende, ga zitten op den droogstok 26), waarover men 't [geverfde] garen uithangt, klop met uw snavel, klep met uw vleugels, krab met uw pooten."

Wel, hij klopte met zijn snavel, ['t was] als 't geluid van een gĕrantoeng met vijf staafjes, hij klepte met de vleugels, 't was als trommelgeluid, waarbij de klarinet geblazen werd; hij krabde met zijn pooten, 't was als „de pas van drie, vijf met de „kinderen" 27).

De menschen in huis gingen dansen, sommigen dansten met de boesan [bamboekoker, waarin men rijst of dergel. bewaart, om het dadelijk bij de hand te hebben], anderen met den rijstlepel. Toen de menschen genoeg gedanst hadden, sprak hij het roep-formulier uit, en de vogel keerde naar huis terug. Hij werd [weer] vier nachten in de week gezet, om booze droomen krachteloos te maken [noelpatkĕn; rijmwoord op ĕmpat = vier], toen werd hij de Nanggoer-dawa-dawa-vogel 28).

Wel, „als ge heusch de nanggoer dawa-dawa-vogel zijt, vlieg dan kringen beschrijvende, en ga dan weer zitten op den droogstok, waarop 't garen wordt uitgehangen."

Toen ging de vogel vliegen, kringen beschrijvende en zette zich op den droogstok, waarop 't garen wordt uitgehangen.

Wel, „klop met uw snavel, klep met uw vleugels, krab met uw pooten!"

Wel, toen klopte hij met zijn snavel, als de gĕrantoeng met vijf staafjes, hij klepte met zijn vleugels, als gĕndang spel, waarbij de klarinet geblazen wordt; hij krabde met zijn pooten, als de „pas van vijf, zeven met de „kinderen" ".

---

26) Of die droogstok ook eene mythische beteekenis heeft, durf ik niet zeggen, hoewel ik zulks vermoed. Aan het „water van den droogstok" (laoe lantarĕn) schrijft men nl. de kracht toe, van, in iemands oogen gedruppeld, hem het vermogen van het „tweede gezicht" (pĕngĕnĕhĕnĕn doewa lapis) te geven, zoodat hij dan begoe's kan zien.

27) Hoe men zich dien „dans" juist heeft voor te stellen, kan ik niet zeggen, daar ik hem nooit heb zien uitvoeren.

Naar de beschrijving, die men mij gaf, moet het een waar kunststuk zijn, dat veel behendigheid vereischt. De danser heeft slechts drie kleine plekjes ter beschikking, die hij met zijne voeten mag betreden, behalve nog twee (de „kinderen") waarheen hij mag uitwijken, als de nood dringt. Onder het dansen werpt men met speren naar hem, die hij al dansende moet ontwijken, of liever moet trachten op te vangen, onder de armen, en ze daar vast te klemmen, door de armen tegen het lijf te drukken.

28) Later wordt van dezen vogel gezegd, dat hij een groene kleur heeft, als bladeren. Doch met hetzelfde woord (mĕratah) duidt men ook de lichtblauwe kleur van den hemel aan, zoodat in verband met het vorige de onderstelling niet te gewaagd is, hierin het blauwe hemelgewelf te zien. De naam (gesteld dat deze niet verbasterd is) geeft geen licht. *Nanggoer* is in West-Karo de naam voor de plant, die hier katĕmba heet (een soort van lelie); dawa-dawa, om de gelijkenis met dawa-korreltjes, zekere korensoort, aldus genoemd, zijn kleine bolletjes metaal, die bij 't smelten en uitgieten gemorst worden.

Wel, de lieden in huis (of in 't dorp) gingen dansen. Sommigen dansten met het groote houten etensbord, anderen met den kookpot. Toen de lieden genoeg hadden van 't dansen, wel, „ga gij vliegen, kringen beschrijvende, ga op de horens van de lĕsoeng zitten om met den snavel te kloppen, en met de vleugels te kleppen." De lieden in de lĕsoeng gingen dansen, sommigen dansten met de rijstwan, anderen met den rijststamper. Toen de lieden in de lĕsoeng genoeg naar hun zin gedanst hadden, vloog hij naar de dorpspoort, en weer klopte hij met zijn snavel, als de gerantoeng met vijf staafjes, klepte hij met zijn vleugels, als gĕndang-spel, waarbij de klarinet geblazen werd. De lieden gingen dansen; die naar de tuinen gingen, dansten met de hak, die naar 't water gingen dansten met het watervat.

Toen de lui genoeg naar hun zin gedanst hadden, ging de vogel vliegen, kringen beschrijvende, en vloog naar het land Poerba.

Hij ging zitten op de dorpspoort van Poerba en klopte met zijn snavel, en klepte met zijn vleugels. De menschen gingen dansen; die naar de tuinen gingen dansten met den ploeg, die palmwijn gingen tappen, dansten met het palmwijnvat. Toen kwam de dochter van onzen vorst Toewan Dibata ni Poerba, sibĕroe Sindar Mata ni-ari geheeten, naar buiten.

„Talrijk zijn de menschen van Poerba hier, volwassenen (getrouwden), jongelingen, ouden van dagen, jongedochters, kinderen; hij die bij machte is den nanggoer dawa-dawa vogel te pakken, diens vrouw wil ik worden, zonder dat er voor mij betaald behoeft te worden."

Wel, sommigen schoten er op met een blaasroer, anderen gingen met steenen werpen. Wat de nanggoer dawa-dawa-vogel betreft, deze was als een vogel, die groen is als bladeren; als naar hem gegooid werd, kwam hij dichter bij, ook al werd op hem met een blaasroer geschoten, hij kwam meer naar beneden, [maar] het lukte niet hem te krijgen.

Wel, de prinses keerde naar huis terug, en de vogel vloog al zwevende in kringen, boven haar, en zette zich neer op de horens van 't huis onzes vorsten Toewan Dibata ni Poerba.

Hij klopte weer met zijn snavel, ['t was] als ['t geluid van] een gĕrantoeng met vijf staafjes, hij klepte weer met zijn vleugels, als 't geluid van trommels, waarbij de klarinet geblazen werd, hij krabde weer met zijn pooten, als de „negensprong", elf met de „kinderen", opdat de tĕndi gezamenlijk naar huis gaan.

Wel, toen kwam de dochter van onzen vorst naar buiten, uit het huis, en ging met onvoltooid vlechtwerk naar de toere, en danste daarmee, terwijl de nanggoer-dawa-dawa-vogel met zijn snavel klopte, met zijn vleugels klepte. „Dans toch niet, o moedertje, op het snavelgeklop en wiekgeklep van den nanggoer-dawa-dawa-vogel; opdat je toch niet misschien gek wordt, dit is [het toovermiddel] si-odjar-odjari; dit is een gezant van den grooten goeroe simbaso."

Wel, toen vloog de vogel naar Kĕtĕngahĕn. Wel, vier dagen later zond Radja Kĕtĕngahĕn de „gonzende vlieg" door het luchtruim naar Poerba.

De gonzende vlieg vloog door het luchtruim naar Poerba, en ging den koning in 't gezicht zitten De koning sloeg naar de vlieg die op zijn gelaat zat, toen vloog deze naar 't gelaat der vorstin; de vorstin sloeg naar de vlieg op haar gelaat, daar viel een koord met knoopen 29) in haar schoot. „Wat zou dat toch voor „poedoen" (eig. knoop, maar ook termijn) zijn, o onze vorst? Ik sloeg daar even naar een vlieg op mijn gezicht, en [daar] valt een koord met knoopen in mijn schoot."

„Wel, als het zoo is, vorstin, dan komt er een koning wiens koningschap buitengemeen, een kunstenaar wiens kunstvaardigheid buitengemeen, een goeroe wiens wetenschap buitengemeen is, o vorstin!"

Wel, na vier dagen kwam Radja Kĕtĕngahĕn te Poerba, met zijn voltalligen familieraad 30). Toen de rijst al gaar was, zeven garōen, de toespijs al gaar, zeven *bohan*, de palmwijn al aanwezig, zeven *tĕrboeng*, werden al de familieleden, die in Poerba waren, naar huis geroepen. Toen at men.

Toen men klaar was met eten en drinken, zeiden de familieleden in Poerba: „Wat is er, onze vorst?"

Wel, de zaak werd besproken, de besprekingen die gehouden werden kwámen tot een goed einde, en de dochter van onzen vorst Toewan Dibata ni Poerba, sibĕroe Sindar Mata ni-ari gehecten, werd in den echt verbonden met Radja Kĕtĕngahĕn. [Deze Radja Kĕtĕngahĕn was zeven vademen lang] 31).

---

29) Poedoen si-ĕmpat si-oewaloeh beteekent letterlijk „de vier-en-acht-knoopen" en is anders de naam van het koord, dat men overreikt bij eene oorlogsverklaring. De *vier* knoopen duiden aan, dat de oorlogstoestand intreedt over 4 dagen, de algemeen daarvoor geldende termijn. Een aanval *zonder* dezen termijn in acht te nemen, wordt als een *verraderlijken* overval (ĕmo) beschouwd, en later met het opleggen der boete daarmede rekening gehouden.

De *acht* knoopen gelden voor de zouthalers (kalak pĕrlandja) en dit is dus een maatregel van humaniteit, om de naar de benedenlanden op reis zijnde lieden nog den tijd te geven, ongemolesteerd weer hun dorp te kunnen bereiken.

30) De vertaling van *gamĕt* met „familie-raad" is wel wat vrij. Eigenlijk is *gamĕt* een begrip, iets ruimer dan dat van anak-bĕroe-sĕnina, omvattend nl. al die personen, die ieder als djamin (borg) moet (of kan) oproepen, opdat de pĕngoeloe de zaak berechten kan. Van een hoofd gebezigd kan men onder gamĕt des noods verstaan, zijn rechtstreeksche onderdanen.

31) Deze mededeeling staat geheel buiten het verhaal, en was eene verklaring, die de verteller uit eigen beweging zoo terloops gaf. Ze heeft deze waarde, dat hieruit blijkt dat de Bataks gelooven aan het bestaan hebben van een reuzengeslacht vóór de schepping der eigenlijke menschen. De algemeene naam voor reus is ook si-pitoe-dĕpa = de zeven-vadem-lange. Ze komen overigens in de verhalen al zeer weinig voor. Ik heb maar één verhaal kunnen opteekenen, dat over deze reuzen handelt.

Wel, na verloop van twee jaar beviel de vorstin van Kĕtĕngahĕn van een kind [lett. werd ze door zegen overvallen], er werd een zoon geboren; na drie jaar hadden onze grootouders al twee kinderen, een jongen, een meisje. Na vijf jaar had onze grootmoeder de vorstin van Kĕtĕngahĕn al drie kinderen gebaard. Na zeven jaar, zoo luidt het, had ze vier gebaard, twee jongens, twee meisjes. Na twaalf jaar had ze vijf gebaard, drie jongens, twee meisjes.

Toen de oudste zoon groot (d. i. volwassen) was, zeide hij: „welke is mijn mĕrga (vaders stam), wat mijn bĕbĕre (moeders stam), en wat is mijn naam, 'k ben al groot en nog heb ik geen mĕrga, bĕbĕre of naam."

— „Als je van mĕrga spreekt, vadertje, als je van bĕbĕre spreekt, als je van naam spreekt, we hebben een „grootvader" die ons „tot levende zielen" gemaakt heeft, tot menschen, die ons het haar en de vingers gespleten heeft, dien moeten we den naam vragen." — „Wat moet er alzoo voor grootvader wezen [eig. genomen, d. i. verschaft worden]?" zeide hij — „zeven *garoen* rijst, zeven *tĕrboeng* palmwijn, zeven *bohan* vleeschspijs."

Toen de rijst gaar, 't vleesch gaar, de palmwijn aanwezig was, gaf men het aan Datoek Roebija Gande. Datoek Roebija Gande ging eten.

Toen hij verzadigd was van eten en drinken zeide hij: „Wat beteekent (lett. wat is 't zeggen, de bedoeling van) dit vleesch, deze palmwijn, deze rijst."

„Niets bijzonders, grootvader!" zeide hij, „ik ben al groot en heb nog geen mĕrga, noch bĕbĕre, noch naam". — „Wel, gij zijt toch de oudste, [van die] door je vader en moeder verwekt zijn, je naam [zal zijn] *To'wan Padoekah di Adji* 32), gij zult in de onderwereld wonen. Dit zijn de leeringen der [geheime] wetenschap, de woorden der stormverwekkers: si Rintak boeloeh soengsang, si Djĕmba galoengi, si Paspas binara, si Boengkar katjiwĕr, si Telpoeng toewalang, si Lĕkar padang 33).

---

32) De naam is feitelijk eene aaneenrijging van titel-woorden, tenzij men met NEUMANN in adji eene verbastering wil zien van Atjih, wat ik al zeer onwaarschijnlijk acht. Eerder acht ik het omgekeerde aannemelijk, dat sommigen, om den naam een verstaanbaren inhoud te geven, Adji in Atjih veranderd hebben, om zoo een tegenhanger te hebben van den naam Banoewa Koeling.

33) Deze namen zijn reeds op zich zelf doorzichtig genoeg om er stormwinden in te herkennen. Vertaald luiden ze: „die bamboe tegen de richting der takken voortsleurt", die sawah-dijkjes voor zich uitduwt, die binara (een klein, laag plantje) neersmakt; die katjiwĕr (Kaempferia galanga L.) ontwortelt; die toewalangs ontkroont, die padang (grassoort) afschilt *).

Ook in 't verhaal van Laga Mān komen deze namen voor, met nog enkele andere. In 't verhaal van NEUMANN vond ik nog enkele nieuwe: Si ampoelalas, si ampoelilis (onvertaalbaar; zit hierin 't woord ampoeh?), verder: si timba kĕrsik = die zand opschept;

---

*) Misschien is padang hier op te vatten in de Mal. beteekenis van vlakte, zoodat deze wind die vlakte zou razeeren.

„Wel, ik grootvader, wat zal mijn naam zijn?" zeide sibĕroe Dajang. — „Gij zijt toch de oudste der meisjes, moedertje, die door vader en moeder verwekt zijn. Je naam zal zijn sibĕroe *Dajang Sĕmbahĕn* 34), gij zult in 't Oosten wonen, gij zult het hemeldoek vasthouden (er over gebieden, enz.). Als gij zegt „geopend", dan zal 't open, als gij zegt: „gegrendeld", dan zal 't gegrendeld zijn, als ge „donker" zegt, zal het donker, als ge „licht" zegt, zal 't licht zijn; als het te eeniger tijd er toe komt, dat uw broeders, de oudste, de middelste, de jongste oneenigheid hebben, dan zult gij het vonnis vellen. Wat nu 't richten over broeders betreft, gebruik niet het „recht van den bamboesplijter"; 't recht van den bamboesplijter [is]: die boven is, wordt opgeheven, die beneden is wordt vertreden; „'t recht van de piso-piso-plant op de grens", dat zal 't recht over broeders zijn. Wat het „recht van de piso-piso-plant op de grens" betreft; die boven is wordt niet opgeheven, die beneden is wordt niet vertreden."

„Wel, ik, wat zal mijn naam zijn, grootvader?" zeide de middelste der jongens. — Wel, gij zijt toch de middelste, van die door je vader en moeder verwekt zijn, gij zijt het middelste 35) kind, gij hebt een wit voetje bij je ouderen broeder, gij hebt een wit voetje bij uw jongeren broeder. Als er voor jou nog geen rijk (stad) gesticht is, kunt ge nog niet van een bitjara (= adat) voorzien worden; je naam zal zijn *Toewan Banoewa Koeling*" 36).

„En ik, wat zal mijn naam zijn, grootvader?" zeide de jongste der meisjes. — „Gij zijt toch de jongste, moedertje [der meisjes], die door je vader en moeder

---

si poetoer boewah = die een banjaan-boom omdraait, si tangtang poeting bĕlijoeng = die de poeting (ijzeren verlengstuk dat met stevige riemen aan den steel is verbonden) van een dissel losmaakt (de Mal. naam poeting balijoeng voor een hevigen storm is meteén daardoor verklaard), si ongkam boektak, die de huid oplicht. In 't geheel moeten er zoo „vijftig min twee" zijn, doch eene volledige opsomming heb ik nooit te hooren kunnen krijgen.

34) De naam beteekent letterlijk: „de te aanbidden, of de aanbiddelijke jonkvrouw". Bij Westenberg heet deze godin Toewan Banoewa Katji. Zie bew. Aant. 37.

35) 't Woord elang-elang, hier door middelste vertaald, heeft eigenlijk de bijbeteekenis van alang-alang (tĕralang), d. i. middelmatig, voor 't eene te groot, voor 't andere te klein, en ziet ook op de Bat. adat, volgens welke de *anak tĕngah* geen radja kan worden. De vader wordt opgevolgd óf door den *oudsten*, of door den *jongsten* zoon, en kan alleen in geval van nood de middelste in aanmerking komen.

Vandaar dan ook de trek in 't verhaal, dat zal deze middelste zoon heerschen, er *een afzonderlijk rijk*, buiten dat zijns vaders, moet worden gesticht.

36) De naam beteekent: Heer van het Klingsche land. Koeling nl. heeft niets met het Kar. koeling = huid, te maken, maar is de uitspraak van het met *Toba'sche karakters gescheven* woord (*'oling*). 't Is dus uit een geschrift (poestaka) overgenomen, terwijl hetzelfde woord reeds in 't Kar. voorkwam als *kĕling*.

verwekt zijn; je naam zal zijn sibĕroe *Dibata Katjih-Katjih* 37); gij zult het slot zijn der tabas (prevelgebed), gij zult in 't Westen wonen."

„En ik, wat zal mijn naam zijn, grootvader?" zeide de jongste der jongens. — Gij zijt toch de jongste der jongens, die door je vader en moeder verwekt zijn," zeide Datoek Roebija Gande. „Wel, je naam zal zijn *Toewan Samsah Hine-hine* 38); als er later iets is dat je vader bekapt heeft, dan zult gij dat bewonen; als er een kitang is, waaruit je vader dronk, gij zult er uit drinken; als er een bord is, waarvan je vader at, gij zult er van eten; als later 't hart uwer broeders gaat verlangen [d. i. als ze 't heimwee krijgen, als ze elkaar wenschen te zien], als 't hart uwer zusters gaat verlangen, dan zullen ze ten uwent samenkomen."

Wel, nu hadden dus de vijf kleinkinderen van grootvader, grootvader Datoek Roebija Gande, alle namen.

„O, grootvader, wat uwe kleinzonen en uwe kleindochters betreft, mèt dat ze een naam kregen, kregen ze ook een plaats; ik, een naam heb ik, een plaats [nog] niet. Hoe was dat toch met mij, dat je me te geven hadt?" zeide hij tot zijn grootvader Datoek Roebija Gande.— „Bezorg me zeven kluiten (eig. handvol) aarde, zeven kopjes water, klei-aarde, groene aarde, roode aarde, witte aarde, gele aarde, zwarte aarde en magnetische (?) aarde, dan zal ik dat probeeren neer te laten aan een zwart-zijden, een groen-zijden draad, in 't midden van 't luchtruim."

Wel, hij liet het neer midden in 't luchtruim; wel, hij loste het op, hij smolt het, hij goot het, hij formeerde het, 't werd zoo groot als een bord, als een rijstwan, als één tuin (veld), als twee velden, drie velden, vier velden, vijf velden, zes velden, zeven velden, acht velden, negen velden, tien velden, toen als deze aarde.

---

37) Blijkbaar is deze, wat den naam aangaat, dezelfde als Banoewa Katji bij Westenberg (zie Aant. 35), die evenwel als tweede dochter noemt Radja Mangili Boelan, die zou wonen waar de *maan* opkomt, in tegenstelling met de eerste, die woont waar de zon opgaat. Daar dit evenwel dezelfde windstreek is, meen ik deze mededeeling als eenigszins twijfelachtig te moeten beschouwen.

Uit alle Karosche verhalen blijkt duidelijk, dat Dibata Katjih-katjih als eene *vrouwelijke* godheid wordt opgevat. Ook in Toba komt voor een Debatá Hasi-hasi, die evenals in 't Karosch *aan 't slot van een tabas* (prevelformulier) wordt aangeroepen, doch afgaande op v. d. T.'s vertaling: „een der bovengoden. . ." als *mannelijke* godheid schijnt gedacht te worden.

In 't verhaal van Neumann is geen sprake van *dochters*. De hier genoemde godin komt dáár voor als bibi (tante, vaders zuster) van de drie goden, en is zij het die de zeven aardkluiten enz. verschaft, waaruit de aarde geformeerd wordt.

38) Zóó ook bij De Haan. Bij Westenberg dezelfde naam eenigszins gewijzigd, bij Neumann *Empoeng Boetara diatas!* dus feitelijk dezelfde naam als daar hun over-overgrootvader draagt! Toch is dit verklaarbaar, daar hij feitelijk geheel diens plaats inneemt; immers, dat hij later in alle opzichten zijn vader zal vervangen, zegt ook mijn verhaal in ronde woorden.

Wel, Padoekah di Adji sloeg van beneden den blik naar boven; wel er zat iets in den weg naar boven ziende, hij en zijne moeder, zijn vader, zijne zusters, zijne broers konden elkaar niet meer zien. Wie is bij machte mij te beletten, dat ik en mijn moeder, mijn vader, mijn zusters, mijn broers elkander zien, dacht Padoekah di Adji, daar beneden; hij liet de stormen los tegen de zeven kluiten aarde, [zoodat] ze verstoven in de zee, en het niet slaagde, dat de zeven aardkluiten gevormd werden (lett. het slaagde, dat ze niet meer enz.).

„Wel, bezorg me rijst, zeven garŏen", zeide Datoek Roebija Gande, „bezorg vleeschspijs zeven bohan, palmwijn zeven tĕrboeng."

Toen de rijst gaar, de vleeschspijs gaar, de palmwijn aanwezig was, gelastte hij den nanggoer-dawa-dawa-vogel, het naar de benedenwereld te brengen aan Toewan Padoekah di Adji. Wel, Toewan Padoekah di Adji beneden, at en dronk. Toen hij verzadigd was van eten en drinken, ging hij slapen. Terwijl hij sliep, formeerde Datoek Roebija Gande de zeven aardkluiten. Toen de aarde gevormd was, ontwaakte Padoekah di Adji weer.

„O! wie zou dat toch zijn, die in staat is mij te beletten, dat ik en mijne moeder, mijn vader, mijne zusters en mijne broers elkaar zien," zoo dacht Toewan Padoekah di Adji. Hij liet de stormen los tegen de zeven aardkluiten, ze verstoven in de zee, weer mislukte [de vorming der] zeven aardkluiten 39).

„Bezorg nog eens rijst, zeven *garŏen*, palmwijn zeven *tĕrboeng*, vleeschspijs zeven *bohan*," zeide Datoek Roebija Gande. Toen de rijst gaar, de vleeschspijs gaar, de palmwijn aanwezig was, gelastte hij den nanggoer-dawa-dawa-vogel dit te brengen naar het Oosten, aan sibĕroe Dajang Sĕmbahĕn. Sibĕroe Dajang at en dronk. Toen ze genoeg gegeten en gedronken had, zeide ze: „wat beteekent deze palmwijn, deze vleeschspijs, deze rijst?"

„Er is, verluidt het, vroeger gezegd door grootvader Datoek Roebija Gande, die uw haar, uwe vingers gespleten heeft, die u tot eene levende ziel, tot mensch gemaakt heeft, dat gij, heet het, 't hemeldoek in uwe hand hebt; als gij „doe open" (of wees geopend) zegt, is 't open, „wees gegrendeld" dan is 't gegrendeld; als ge „donker" zegt, is 't donker, als ge „licht" zegt, is 't licht. Als 't er te eeniger tijd toe komen mocht dat uwe broeders, de oudste, de middelste, de jongste twist krijgen, dan zult gij richten: bij 't richten over broeders worde niet gebruikt het „recht van den bamboe-splijter"; 't recht van den bamboe splijter [is] die boven is wordt opgeheven (verhoogd), die beneden is vertreden (vernederd); 't recht van de piso-piso-plant op de grens worde gebruikt bij broeders. Bij de piso-piso-plant op de grens, wordt die boven is niet opgetild, die onder is niet vertreden, zóó heeft, verluidt het, grootvader Datoek Roebija Gande gesproken" 40).

---

39) De meest gewone voorstelling, die ook in 't verhaal van NEUMANN gevonden wordt, is dat pas na *zeven* maal de vorming der aarde gelukte.

40) Zie andere benamingen van rechtspraak in 't verhaal van *Sibajak Koeta Boeloeh* (Med. N. Z. G. Dl. 47, pag. 158).

„Als dit 't verhaal (getrouw verslag) is van de twist tusschen den oudsten, den middelsten, den jongsten broeder 41), ik ben 't inderdaad, die in 't Oosten het hemeldoek in de hand heb; als ik „licht" zeg, is 't licht; als ik „donker" zeg, is 't donker; als ik „wees open" zeg, is 't open, als ik „wees gegrendeld" zeg, is 't gegrendeld. 't Zal doorgaan, dat de middelste broer eene [vaste woon] plaats krijgt; kom aan, ik zal de zon tegenhouden, dat het zeven jaar, zeven maanden, zeven dagen, zeven nachten donker zij. Dan kan de aarde, die Datoek Roebija Gande geformeerd heeft, stevig zijn."

Wel, 't werd, zegt men, donker, zeven jaar, zeven maanden. Wel, grootvader Datoek Roebija Gande formeerde de zeven aardkluiten tot eene woonplaats voor den middelsten zoon, midden in het luchtruim. Wel, de aarde ontstond, de aarde was stevig. Toen deed sibĕroe Dajang Sĕmbahĕn het hemeldoek open, zij opende het slot. Toen werd het licht om te zien. Toewan Padoekah di Adji sloeg van beneden den blik op naar boven, wel 't zien was [hem] belemmerd, hij en zijne moeder, zijn vader, zijne zusters en broeders zagen elkander niet meer.

Wel, toen liet hij, zegt men, de stormwinden los tegen de [aarde van] zeven aardkluiten; wel, ze trilde slechts even, zegt men.

„Kom aan, dan zal ik uit alle macht de stormen tegen haar loslaten; grootvader Datoek Roebija Gande heeft me toch eertijds de woorden der stormverwekkers geleerd: si boengkar katjiwĕr, si paspas binara, si djĕmba galoenge, si rintak boeloeh soengsang, si tĕlpoeng toewalang."

Toen zette hij uit alle macht de stormwinden aan 't werk. Dat was de storm, die, zegt men, de aarde leelijk en vol deuken maakte, zoo ontstonden, zegt men, de bergen en de dalen. (Maar) de aarde was stevig, de aarde ('t gebied) van Toewan Banoewa Koeling was gevormd.

„Heersch over uwe woonplaats" zeide zijn grootvader, Datoek Roebija Gande. — „Wie gaat met mij mee naar beneden, grootvader," zeide hij, „om te heerschen over het „rijk van 't midden". *Toewan Mandileka Soeri.* 42)

---

41) Ofschoon hier niet meegedeeld, is toch de bedoeling dat de vogel het verhaal omtrent dien twist gedaan heeft, gelijk uit het antwoord van Dajang Sĕmbahĕn blijkt.

42) Van Soeri geldt hetzelfde wat vroeger van Koeling is gezegd: het is dus het Tob. sori, het Kar. sĕri. Is nu Mandileka ook een verbasterd Skr. woord? Ik kan niets vinden, dat er op gelijkt. Of hebben we in 't eerste lid hetzelfde woord dat in de Toba'sche verhalen voorkomt als predicaat van de zwaluw, de lajang-lajang *mandi?* Hier valt veel voor te zeggen. Mandileka Soeri zou dan op te vatten zijn als een of andere vogelnaam, en 't is dan ook begrijpelijk dat hij eene reis kan doen naar zijn grootvader „aan de overzijde der zee". In dit verband is opmerkelijk, dat het verhaal van Neumann als makkers van Banoewa Koeling opgeeft, behalve een *oentoeng-oentoeng* (soort horzel) zoo groot als een buffel, een *kip* (*of vogel*), die eerst „tjaboer bintang" is, en later een witte vogel wordt [vg. hierbij 't verhaal hierboven en aant. 21].

Wel, hij vroeg (nu) Toewan Mandileka Soeri: „Wilt gij met den middelsten zoon afdalen naar 't midden van 't luchtruim, om te heerschen over het rijk van 't midden?" — „Wel, als ik het moet zijn, grootvader, laat ik dan eerst naar grootvader aan de overzijde der zee gaan."

„„Gij gaat met den middelsten zoon naar beneden, *)"" „heeft grootvader Datoek Roebija Gande gezegd, grootvader!" zeide hij. „Er zijn hier, heet het, si-garaneja 43) bladeren; wat die garaneja-bladeren betreft, men zegt er van, dat al is iemand loom van lijf, krachteloos van lichaam, bezwaard van oogen, moeilijk ter spraak 44), als men maar met de garaneja-bladeren over zijn hoofd zwaait, dan voelt hij zich, heet het, al beter; *die* nu kwam ik hier halen, o grootvader." — „Er zijn hier inderdaad zeer werkzame (onfeilbare) geneeskrachtige bladeren. Maar al zijn die hier dan ook, heden kunt ge die niet zien; driemaal per maand slechts kan men hun voorkomen zien, er zijn er maar weinig", zeide hij. „Als ik de dertig dagen tel, de acht windstreken raadpleeg, de vijf mamis en de drie katika *si tjembang-tjoerik si angkoep-angkoep* naga, dan zie ik, dat ge een boozen droom gehad hebt, dat er ongunstige voorteekenen **) zich vertoond hebben." — „Wel, dat is niet mis, grootvader! 't zeggen der dagen die ge gelezen hebt, heeft geen ongelijk." — „Nu, keer gij dan terug," zeide grootvader, die de overzijde der zee bewoont; „kom een ander maal weer hier, wacht een gunstigen dag af, dan zal ik uw boozen droom, uw ongunstige voorteekenen ten goede leiden."

Toewan Mandileka Soeri ging terug. Wel, hij wachtte een gunstigen dag af, hij ging opnieuw naar grootvader, die de overzijde der zee bewoont. „Daar kom ik al weer, grootvader!" — Ach, al ben je gekomen, vadertje, je ongunstige voorteekenen zijn erger geworden, je hebt de drie omineuze trekkingen gehad †), de droom, dien ge gedroomd hebt, is nog erger geworden; [ge hebt gedroomd] dat uw bloed tot water terugkeerde, uw beenderen tot steenen; ge hebt gedroomd dat uw adem terugkeerde tot den wind, uw lichaam tot aarde" 45). — „Wel, dat is niet onjuist, grootvader!" zeide Toewan Mandileka Soeri. „Als gij mijn ongunstigen droom ten goede kunt leiden, als gij mijne booze voorteekenen tot bedaren kunt brengen, ook al zie ik niet de krachtdadige geneeskrachtige kruiden, dan keer ik met een gerust hart terug. Wat valt er dus ten goede te leiden, grootvader?" zeide Toewan Mandileka Soeri. — „Wat er ten goede te leiden is,

---

*) Hij haalt hier letterlijk de woorden aan; met dat „gij" is dus hij zelf gemeend.

43) Een mij onverklaarbaar woord, misschien eene samenstelling van *gara* (rood) en een ander onkenbaar geworden woord.

44) Zie over de beteekenis dezer ziekte-verschijnselen het verhaal van Sarindoe Toeboeh.

**) Hier te nemen alleen in den zin van omineuze spier- of zenuwtrekkingen.

†) nl. aan 't hoofd, de romp en de voeten, een zeer veeg teeken!

45) M. a. w.: „dat ge zoudt sterven".

vadertje, dat kan ik wel in orde brengen." — „Wat is het stillingsmiddel?" zeide hij.

Wel, toen prevelde hij, zegt men, het roep-formulier, daar kwam de nanggoer-dawa-dawa-vogel, hij vloog boven 't hoofd van grootvader, die de overzijde der zee bewoont. Hij sloeg hem met zeven groote palmblad ribben, zijn veeren stortten als een vloed naar beneden; hij (de vogel) veranderde toen in allerlei dingen (eig. schepselen, hier wel vooral planten): zijn kop werd sitabar-pisang, zijn staart kalindjoehang (Dracaena terminalis), de veeren van zijn hals werden si balik angin, zijn fijne veeren werden soempaling, zijn lever werd silantam (Graptophyllum hortense), zijn bloed boenga-boenga (Hibiscus rosa sinensis), zijn maag kapal-kapal (orchideëen soorten met dikke vleezige bladeren), zijn pooten werden sangka-soempilĕt en bĕsi-bĕsi, zijn vleugels si poetoer balik, de veeren om zijn pooten salah ĕrnipi 46).

„Wel, keer nog eens naar huis terug," zeide hij, „tot een gunstige *) dag komt; kom dan hier, dan kunnen we de ongunstige teekenen, den ongunstigen droom in 't reine brengen." Wel, toen die gunstige dag gekomen was, kwam Toewan Mandileka Soeri weer, toen werden de booze voorteekenen in 't reine gebracht.

„Wat zijn de benoodigdheden, grootvader?" zeide Toewan Mandileka Soeri. — „Er zijn dingen ontstaan uit den nanggoer-dawa-dawa-vogel, zijn levend lichaam diende tot gezant, nu zijn stoffelijke overblijfselen tot gezant: het loskoopmiddel (de losprijs) van uw zingen is 't bespelen van de klarinet, 't loskoopmiddel van uw spreken, het slaan der trommels, het loskoopmiddel van uw hoogen leeftijd het slaan der cimbalen, het loskoopmiddel van uw bloed, daarvoor neme men heilig 47) water, kalindjoehang si pĕrkas, tweerne men driekleurig garen, en

---

46) Belangrijk afwijkend is hier de lezing van Neumann omtrent den oorsprong der verschillende „geneeskrachtige" planten. Ze luidt aldus: „De kip [zie Aant. 42] wilde „maar niet in vrede leven met B. K. Zij pikte hem onophoudelijk. Eindelijk sloeg hij „haar dood, en uit haar graf ontsproten allerlei planten, die als de geneeskundige kunnen „genoemd worden, zooals: boenga boenga, bĕsi-bĕsi enz."

„En toen bepaalde Dibata, dat de *bladeren* van deze planten zouden dienen voor „het *ngarkari*, de *wortels* voor het *ĕrsilihi*, de *boetik* [vruchtbeginsels] voor *laoe pĕrbasbas*" „[wijwater, sprenkelwater]. Alleen *twee* mogen niet bij het *ngarkari* gebruikt worden, „nl. de *sĕre sĕre* en de tĕrbangen. Zij „wandelen" met Bĕroe Dajang." [Wat dit laatste moet beteekenen is me niet duidelijk: of moet het, daar Bĕroe Dajang vooral betrokken is bij het „'ngkitjik" (terugroepen der tĕndi, vg. Sarindoe Toeboe) zoo opgevat worden, dat deze planten vooral daarvoor gereserveerd moeten blijven? Maar ik heb nooit iets daarvan gemerkt.]

*) Eig. staat er „een lospellings-dag": pĕmoekoewi, verb. subst. van „poekoewi" de maiskorrels van de kolf verwijderen".

47) Heilig water, lajo mĕntoerge, is dat water, dat men bijv. in een holletje in

worde (dat water) boven uw hoofd gesprenkeld; wàt het loskoopmiddel van uw lichaam betreft, wel, er zijn de dingen [ontstaan uit den vogel], de sitabar pisang, dat is een vorst, vorst der menschen, men make hem een mond die niet kan spreken, oogen, die niet kunnen zien, ooren, die niet kunnen hooren, een neus die niet kan ruiken, handen die niet kunnen slingeren, voeten, die niet kunnen gaan, maak dien tot uw verwisselaar, tot een wisselbeeld, tot een plaatsvervanger" 48).

Toen keerde hij naar Kĕtĕngahĕn terug.

„Wel, als we naar beneden moeten, om te heerschen over 't Rijk van 't Midden, wij met z'n tweeën, [ik] en Toewan Banoewa Koeling, dan zullen we ons misschien erg eenzaam voelen," zeide Toewan Mandileka Soeri. — „Hier zijn zeven groote eieren 49) van het wijfje van den manggoer-dawa-dawa-vogel, neem ze alle zeven mee naar beneden; als er nog geen twaalf maanden verloopen zullen zijn, ook al is er een geluid als van spreken, ook al klinkt luid het geluid van lachen, lach gij niet; dat is wat het vroolijk zal maken te heerschen over 't rijk van 't midden," zeide zijn grootvader Datoek Roebija Gande.

Wel, hij liet ze neer aan een zwart-zijden draad, aan een groen zijden draad, hij liet een koperdraad neer. Zoo kwamen ze, zegt men, midden van 't luchtruim; wel, na vier maanden, zegt men, was 't een geluid van vroolijk lachen, van luid spreken.

„Wel, 't is blijkbaar geen leugen geweest, wat grootvader gezegd heeft. Hoeveel maanden duurt het nog dat we zonder iemand zijn, die ons de rijst tot spijs opschept? Hoeveel maanden nog dat we zijn zonder iemand, die onze sirih om te kauwen toebereidt, onze mat om op te slapen uitspreidt?"

Toen lachten ze, zegt men; daar brak een 50) der groote eieren, en daaruit ontstonden de silĕmak boom, de silislis, de sijalang (toewalang = honigboom) hier in deze benedenlanden, de speelplaats van de vorstendochter, sibĕroe Gandarijah 51) die op den kant zit.

---

den grond, op een blad enz. aantreft, en dat niet anders is dan regenwater, dat is blijven staan.

48) Dit is dus de oorsprong van het ersilihi, over welke plechtigheid ik hier niet nader behoef te handelen, daar ze reeds zoo dikwijls beschreven is.

49) Iets soortgelijks geeft het door den heer Pilgram aan Von Brenner medegedeelde verhaal: „Siboroe Deak Parudjar" (Pleyte, Bat. Vert. pag. 52).

50) Ofschoon niet uitdrukkelijk vermeld, is toch de bedoeling, dat telkens één ei brak. Voor 7 eieren gaf dat 7 maanden. Plus de 4 die al verloopen waren, werd dit 11 maanden. 't Laatste brak dus eene maand te vroeg. De telling in 't verhaal is niet zuiver. Feitelijk is er maar 5 maal sprake van 't breken van een ei. De volgorde der daaruit ontstane dingen is daarom ook niet geheel vertrouwbaar, maar toch in hoofdzaak wel in overeenstemming met de gewone voorstellingen daaromtrent.

51) De genoemde boomsoorten steken elkaar in hoogte en grootte naar de kroon,

Wel, na vijf maanden was 't geluid van lachen luider, het geluid van spreken nog levendiger; toen lachte Toewan Mandileka Soeri weer, er brak een der groote eieren, en werd hagedissen, de aardhagedis, de waterhagedis, de boschhagedis, de veldhagedis, de vliegende hagedis.

Na weer een maand werd het geluid van 't lachen nog luider, 't geluid van spreken nog levendiger; toen lachte Toewan Banoewa Koeling, en brak weer een der groote eieren, waaruit ontstonden: krabben, slangen, sibakoet-visschen, itik-vischjes, riviervisschen, bruine hagedissen, cameleons, padden.

Na weer een maand werd 't geluid van lachen nog luider, het geluid van spreken nog levendiger; toen lachte Toewan Mandileka Soeri, en brak er weer een der groote eieren, en hieruit ontstond de rijst, de gierst, het dawa-koren, de mais, de djambe (lagenaria), de goendoer (benincasa), de lange boontjes, de komkommer, de spaansche peper.

Na weer een maand werd het geluid van lachen nog luider, het geluid van spreken nog levendiger; toen lachte Toewan Banoewa Koeling, en weer brak een der groote eieren, en hieruit ontstonden paarden, buffels, koeien, geiten, varkens, honden, kippen. Toen waren al de eieren stuk.

„Wel, nu hebben we hier huisdieren, vee, nu hebben we allerlei spijzen (maar) als wij tweeën die spijzen moeten eten, als wij tweeën die huisdieren moeten verzorgen, dan zullen we 't altijd wel eenzaam vinden hier in 't Rijk van 't Midden," zeide Toewan Mandileka Soeri tot Toewan Banoewa Koeling.

„Zie, er is een woord van onzen grootvader, Datoek Roebija Gande, die onze haren, onze vingers gespleten heeft, die ons tot levende zielen, tot menschen gemaakt heeft, die ons neergelaten heeft midden in 't luchtruim": „„als gij later een of anderen onvervulden wensch (lett. een onrijpen wensch) mocht hebben, vraag gij dan, verbrand dan de vezelstof van een groene klappernoot; als de rook er van boven komt en ik die zal ruiken, dan zal ik de deur openen aan den kant van vorst Kima-kima 52), en zal ik een touw van koperdraad neerlaten aan een zwartzijden, aan een groenzijden draad, dat zal het touw zijn waarlangs gij naar boven zult klimmen, en dan zal ik U nog meer voorschriften voorschrijven, nog meer leering leeren,"" „zoo heeft onze grootvader Datoek Roebija Gande gesproken."

---

en zouden *alle* wel honigboomen mogen heeten, daar de bijen op al deze soorten gaarne hunne nesten maken. Dit moet dan ook wel de beteekenis zijn van de uitdrukking, dat ze „de speelplaats zijn van de vorstendochter, si beroe Gandarijah". En die naam is met het oog daarop zeer goed te verklaren; immers gandarijah laat zich ontleden in *ganda:* -dubbel, -voud, verdubbelen, en *rijah*, vroolijk; volkrijk, een zeer goed gekozen naam voor een bijenzwerm.

52) Een naam, mij van elders ook niet bekend, en welks beteekenis mij duister is. Kan het iets met het Ar. khaimah (خيمة) = tent, te maken hebben? Gewoonlijk hoort men als plaats waar de verbinding tusschen hemel en aarde mogelijk was, de rots *nanggar djati* noemen.

Wel, toen verbrandden ze, zegt men, de vezelstof van een jonge klappernoot. [De rook] ging, zegt men, recht naar boven. Toen die midden in 't luchtruim gekomen was, zegt men, sloeg, omdat, zegt men, het woord van Datoek Roebija Gande niet waar was (d. i. omdat zij 't niet voor waar gehouden, het niet gehoorzaamd, en gelachen hadden) de rook van de groene klappernoot neer en rook Datoek Roebija Gande boven die niet.

Vier jaren waren er verloopen, nog steeds hing geen touw van koperdraad naar beneden.

„Wel, wat zullen we er nu nog op bedenken?" zeide Toewan Mandileka Soeri. — „Ik, 'k weet er niets meer op," zeide Toewan Banoewa Koeling. — „Ik, 'k weet er nog wat op," zeide Toewan Mandileka Soeri. „Als het juist is (d. i. als ge 't goedvindt) zegt ge, zal ik het zeggen": „heb vleeschelijke gemeenschap met de paarden, met de buffels," zeide hij, „heb gemeenschap met de koeien," zeide hij, „met de geiten en de varkens," zeide hij; „heb gemeenschap met de kippen en de honden."

Wel, toen hield Toewan Banoewa Koeling, zegt men, gemeenschap met hen, en het kroost daarvan dat zijn wij menschen. De nakomelingschap der varkens [zijn hieraan kenbaar]: zoodra ze gegeten hebben, strekken ze de pooten uit naar de trog (d. i. gaan onmiddellijk slapen); de nakomelingen der kippen: die krabben (wroeten); van de honden: die vechten als ze eten; van de karbouwen: die zoodra 't licht is, naar de tuinen gaan, en als 't donker is naar 't dorp terugkeeren; van de geiten; die laat op den dag naar de tuinen gaan en spoedig naar 't dorp terugkeeren 53).

---

53) Ook elders vindt men iets dergelijks, dat menschen door hunne wijze van doen hunne afstamming verraden. Naar Bataksche opvatting zijn de afstammelingen der buffels „modelmenschen", daar ze den heelen dag werken (in hunne tuinen zijn). Doch die afstammelingen zijn dan zeker weinig talrijk! — Geiten worden omstreeks 3 of 4 uur in den namiddag al weer naar den stal gebracht. Dit tijdstip van den dag heeft daaraan zelfs zijn naam te danken, nl. „karang kambing".

VERHANDELINGEN

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Deel	LIII,	Compleet.
»	LIV,	idem.
»	LV,	1e stuk. Verhaal van Sese nTaola. Inleiding en vertaling uitgegeven door Dr. N. Adriani.
»	LV,	2e stuk *nog niet verschenen.*
»	LV,	3e » . Proeve eener Ned.-Indische bibliographie (1659—1870) door Mr. J. A. van der Chijs. Supplement II.
»	LVI,	1e stuk. Karo-Bataksche verhalen door M. Joustra.

Tettum-Hollandsche Woordenlijst

MET

BEKNOPTE SPRAAKKUNST

DOOR

A. MATHIJSEN,
Apost. Mission. in Fialaran (Ned.-Timor).

VERHANDELINGEN

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LVI.

2e STUK.

ALBRECHT & Co.
BATAVIA.

M. NIJHOFF.
'S HAGE

1906.

Tettum-Hollandsche Woordenlijst

MET

BEKNOPTE SPRAAKKUNST

DOOR

A. MATHIJSEN,

Apost. Mission. in Fialaran (Ned.-Timor).

VERHANDELINGEN

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LVI.

2e STUK.

ALBRECHT & Co. BATAVIA. | M. NIJHOFF. 's HAGE

1906.

Het Tettum (zoo noemen de inlanders hunne taal) wordt gesproken in de volgende rijkjes der onderafdeeling Beloe (Nederlandsch Timor): Doeliloe, Fialaran, Lidak, Naitimoe, Mandeoe, Wehali en Waiwikoe; in Bebokki, waar velen het Tettum verstaan, begint het zoogenaamde Dawan.

Ook wordt het Tettum gesproken in vele rijkjes van Portugeesch Timor, echter met vele afwijkingen van het Tettum zooals het hier gesproken wordt, hetgeen blijkt uit een Diccionario de Portuguez-Tetum por SEBASTIÃO DA SILVA, Missionaris portuguez (Macau Typographia do Seminario 1889).

Beknopte Tettumsche Spraakkunst.

Het Lidwoord.

Het persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon meervoud »sia" doet dikwijls dienst als bepalend lidwoord in het meervoud, b.v. emma sia la mai = de menschen komen niet; lawarik sia iha nèëbè? = waar zijn de kinderen? dato sia naroeka = de hoofden gelasten; dit wordt soms ook toegepast bij namen van dieren, maar niet bij namen van stoffelijke voorwerpen.

Het Zelfstandig Naamwoord.

Ter aanduiding van geslacht, getal en naamval wordt de uitgang niet gewijzigd. Alleen wordt van de woorden aman, inan, alin, oan de *n* weggelaten om den vocativus te vormen.

Bij menschen wordt het geslacht aangeduid door achtervoeging van mane = mannelijk en fetto = vrouwelijk, b.v. oan mane, zoon; oan fetto, dochter; lawarik mane, jongen; lawarik fetto, meisje.

Bij dieren wordt het geslacht aangeduid door achtervoeging van aman voor het mannelijk en inan voor het vrouwelijk, b.v. koeda aman, hengst; koeda inan, merrie; manoe aman, haan; manoe inan, hen.

Wat het getal betreft, het meervoud wordt dikwijls aangegeven door sia achter het naamwoord te plaatsen, b.v. nia kaan oan, zijn kind; nia kaan oan sia, zijne kinderen; haoe kaan alin, mijn jongere broeder; haoe kaan alin sia, mijne jongere broeders; hé lawarik sia hé, jongens.

Overigens moet het getal blijken uit het zinverband of uit woorden die een meervoud aanduiden zooals vele, sommige.

Verdubbeling van het zelfst. naamwoord ter aanduiding van het meervoud heeft niet plaats.

Als afgeleide zelfst. naamwoorden komen voor de namen van werktuigen; deze zijn afgeleid van het werkwoord, dat de werking uitdrukt; de afleiding geschiedt door den medelinker waarmee het werkwoord begint met eene *a* er achter vóór het werkwoord te plaatsen, bv. korat, zagen; kakorat, zaag; soekat, meten; sasoekat, maat; soelan, stoppen, dichtstoppen; sasoelan, stop; bakoe, slaan, beuken; babakoen, knots; koïr, schrappen, raspen; koekoïr, rasp.

Als zelfst. naamwoord wordt ook het bijvoegelijk naamwoord gebezigd zonder eenige verandering, b.v. n a r o e k, lang; n i a k a u n a r o e k, zijn lengte; f ŏ h o k, dapper, n i a k a u f ŏ h o k zijn dapperheid.

Het Bijvoegelijk Naamwoord.

Het bijvoegelijk naamwoord ondergaat geene verandering van getal, geslacht of naamval; het staat achter het zelfst. naamwoord.

De bijvoeg. naamwoorden van hoeveelheid s o e r a ieder, elk en n a r a n alle, staan altijd voor het zelfst. nw. S e l o e k, ander, staat nu eens voor, dan weer achter het zelfst. nw. zonder verschil van beteekenis.

Trappen van vergelijking.

Kent men eene hoedanigheid in dezelfde mate aan twee voorwerpen toe, dan geschiedt dit door de woordjes n e s s a n e s s a n, o ï n i d a d e i, b.v. even groot, b ô t n e s s a n e s s a n of b ô t o i n i d a d e i; soms ook b o t h a-n e s s a; die twee boomen zijn even lang, a i r o e w a n è ë n a r o e k n e s s a n e s s a n of n a r o e k o i n i d a d e i; mijn huis is even groot als het uwe, h a o e k a n o e m a n o o k a a n b ô t n e s s a n e s s a n, of b ô t o i n i d a d e i of ook h a o e k a a n o e m a b ô t n o e o e d a r o k a a n, groot als het uwe.

De vergrootende trap wordt gevormd door l i o e achter het bijv. naamwoord te plaatsen; ons »dan" wordt niet vertaald, b.v. hij is rijker dan ik, n i a s o o i l i o e h a o e.

De overtreffende trap wordt op dezelfde wijze gevormd, b.v. hij is de rijkste van u allen, n i a s o o i l i o e e m i h o t o e h o t o e; men vertaalt even juist »hij is rijker dan gij allen".

De volstrekt overtreffende trap wordt gevormd door de woordjes l ŏ l ô s en b a s s o e k zeer of k a l i o e k zeer, uitermate achter het bijv. naamw. te plaatsen.

Ons »te" wordt vertaald door r e s i k en staat achter het bijvoegelijk naamwoord; te lang, n a r o e k r e s i k.

Het Telwoord.

De hoofdgetallen zijn: i d a 1, r o e w a 2, t o l l o e 3, h a a t 4, l i m a 5, n è n 6, h i t o e 7, w a l o e 8, s i w i 9, s e n o e l o e 10, r o e w a n o e l o e 20, t o l l o e n o e l o e 30, h a a t n o e l o e 40, enz.; a t o e s i d a 100, a t o e s r o e w a 200, enz.; r i h o e n i d a 1000, r i h o e n r o e w a 2000; 10000 b e e i n i d a.

De getallen van 11 tot 20: s e n o e l o e r e s i n i d a 11, letterlijk 10 plus 1; s e n o e l o e r e s i n r o e w a 12 enz.; r o e w a n o e l o e r e s i n i d a 21, h a t n o e l o e r e s i n l i m a 45, s i w i n o e l o e r e s i n s i w i 99.

De getallen staan altijd achter het zeltst. naamw. Gebroken getallen alsook rangschikkende getallen bestaan in het Tettum niet.

De hulptelwoorden die overeenkomen met onze woorden stuks, koppen, enz. vindt men ook in het Tettum.

Voor menschen bezigt men n a i n (lijf), b.v. 4 menschen, e m m a n a i n h a a t; voor sommige dieren b.v. paarden, karbouwen, geiten, herten, bezigt men m a t a n b.v. 10 paarden, k o e d a m a t a n s e n o e l o e.

Voor lange dunne voorwerpen, b.v. touwen, kaarsen, stukken hout, bezigt men l o l o n.

Voor huizen gebruikt men k a i n; bij dieren en levenlooze voorwerpen worden de woordjes w a i en w a i n ook somtijds als hulptelwoorden gebruikt.

Het woord »half" vertaalt men soms door s o r i n b a l o e, dat eigenlijk andere zijde beteekent; ook gebruikt men k l a r a n en b a l o e n, en t a f a è, b.v. b o t t i r i d a n o k l a r a n, anderhalve flesch; b a t a k k a i d a n o b a l o e n, anderhalve gulden; b o t t i r t a f a è = eene halve flesch.

De vermenigvuldigende telwoorden worden gevormd door d a l a voor het telwoord te plaatsen, b.v. ik ben er twee maal geweest h a o e b a d a l a r o e w a; d a l a wordt soms vervangen door i s i n en a i i s i n, b.v. h a o e s e i l a b a i s i n i d a = ik ben er nog niet één keer heen gegaan, maar d a l a wordt het meest gebruikt.

Een voor een = i d a i d a; twee aan twee, r o e w a r o e w a enz.

Om de hoeveel dagen = l a r o n h i r a h i r a; om de twee, drie dagen l o r o n r o e w a r o e w a; l o r o n t o l l o e t o l l o e.

Ieder één = t a n t o s s a, b.v. zij krijgen ieder een gulden, s i a n è t a n b a t a k k a t a n t o s s a; ieder twee = m a t a r o e w a k; ieder drie = m a t a t o l l o e k; hoewel ieder? m a t a h i r a k?

Het onbepaalde telwoord »alle", b.v. alle menschen, wordt vertaald als volgt: e m m a h o t t o e h o t t o e of n a r a n e m m a h o t t o e h o t t o e of n a r a n e m m a h o t t o e h o t t o e b e l e; »allen" b.v. allen zijn gegaan, s i a l a o b e l e, n a r a n s i a l a o b e l e, n a r a n s i a h o t t o e h o t t o e l a o b e l e; komt allen = m a i b e l e of h o t t o e h o t t o e m a i b e l e, ook wordt »allen" soms vertaald door f a l o e en m a m o e k, b.v. allen zijn naar beneden gegaan = s i a t o e n f a l o e of s i a t o e n m a m o e k.

»Alles" = s a h o t t o e h o t t o e, b.v. God heeft alles geschapen = N a i M a r o m a k n a s e ï s a h o t t o e h o t t o e of s a s a h o t t o e h o t-t o e of b o e a t h o t t o e h o t t o e, o o k n a r a n s a h o t t o e h o t t o e.

Soms wordt »alles" ook vertaald door m a m o e k, b.v. hij heeft alles verkocht = n i a f a ä n m a m o e k, en zeer dikwijls door b e l e.

Het Voornaamwoord.

Het Persoonlijk Voornaamwoord.

De persoonlijke voornaamwoorden zijn: h a o e, ik; o, gij; n i a, hij, zij; a m i en i t a wij; e m i, gij; s i a zij.

Ami en ita worden niet onverschillig gebruikt, daar ami den toegesproken persoon steeds uitsluit, terwijl ita dien steeds insluit.

Als men een voornaam persoon aanspreekt, bezigt men ita en ita bôt; dit laatste is zeer deftig.

De persoonlijke voornaamwoorden worden somtijds verzwegen, wanneer de zin overigens duidelijk is.

Voor het onbepaalde »men" bezigt men emma, mensch, menschen; b.v. men zegt: emma terik.

De onbepaalde woordjes »het" »er" hebben geen vervangers, b.v. er zijn menschen, emma iha (letterl. menschen zijn); het kan niet, la bele.

Iemand wordt vertaald door emma ida, een mensch; niemand door emma ida la, b.v. emma ida la mai, niemand komt, letterl. mensch één niet komt; haoe la karé emma ida, ik zie niemand, letterl. ik niet zie één mensch.

Iets wordt vertaald door sasá of sa ida of boeat ida (letterl. een ding).

(Sa ida vragend gebezigd, beteekent: wat is er).

Niets wordt vertaald door dezelfde woordjes met la (niet) er voor of er achter, b.v. sasá la iha, of sa ida la iha of boeat ida la iha = er is niets (letterl. iets niet is, één ding niet is); haoe la haré sa ida, ik zie niets.

Sommigen .... anderen wordt vertaald door baloe .... baloe, b.v. sommigen kennen het, anderen nog niet, baloe natènè, baloe sei. Baloe beteekent ook gedeeltelijk, b.v. sia baloe mai tian, gedeeltelijk zijn zij gekomen.

Elk, ieder wordt soms vertaald door soera, b.v. hij komt iederen dag, nia mai soera loron.

Het een of ander wordt vertaald door sa aroema, b.v. geef mij een of ander in te leggen, fo keller ida ba haoe, atoe tau sa aroema ba. Voor de beteekenis van idak en ida idak zie de woordenlijst.

Het Bezittelijk Voornaamwoord.

De bezittelijke voornaamwoorden worden gevormd door kaan achter de persoonlijke voornaamwoorden te plaatsen: haoe kaan, mijn; o kaan, uw; nia kaan, zijn of haar, ami kaan en ita kaan, ons; emi kaan, uw; sia kaan, hun of haar.

In plaats van sia kaan wordt voor het meervoud ook soms nia kaan gebezigd, b.v. ina ama miste daka nia kaan oan sia, de ouders moeten voor hunne kinderen zorgen.

De bezittel. vnwoorden ondergaan geene verandering ter aanduiding van geslacht of getal. Dezelfde vorm wordt ook zelfstandig gebruikt, b.v. haoe

k a a n, het mijne, de mijne; o k a a n, de uwe. Tegen een voornaam persoon zegt men i t a k a a n, uw, de of het uwe, ook i t a b o t n i a n.

De bezittelijke voorn.woorden staan vóór het zelfstandig naamwoord.

In plaats van k a a n wordt somtijds alleen eene *n* achter het persoonl. voornw. geplaatst, b.v. h a o e n, mijn, de mijne; ô n, uw, de uwe; n i a n, zijn, de zijne; a m i n ons, de onze enz.; e m i n, s i a n.

Voor het bezittelijk vnwoord van den 1sten persoon enkelv. wordt soms het persoonl. voornw. gebezigd zonder eenige wijziging, b.v. h a o e o a n, mijn kind; ook hoort men o o a n in plaats van o o n o a n, uw kind Wordt de bezitter door een eigennaam of gemeen zelfstandignaamw. uitgedrukt, dan wordt daar achter n i a k a a n of n i a n geplaatst, b.v. het paard van Seran, S e r a n n i a k a a n k o e d a of S e r a n n i a n k o e d a; dit paard is van Seran, k o e d a n è ë S e r a n n i a k a a n of S e r a n n i à n; 's konings huis, n a i n i a n o e m a; dit huis is van den koning, o e m a n è ë n a i n i a n of n a i n i a k a a n; die tuin is van mijn vader, t o ö s n è ë h a o e k a a n a m a n i a n.

Wiens, s e n i a n of s e n i a k a a n, b.v. wiens kind is dit? s e n i a n o a n m a k n è ë? of s e n i a k a a n o a n m a k n è ë?

Het Wederkeerig Voornaamwoord.

»Elkander" wordt vertaald door m a l o e, b.v. zij bezoeken elkander, s i a s o r r o m a l o e.

In de wederkeerige werkwoorden wordt het wederkeerig voornaamwoord voor alle personen enkel- en meervoud vertaald door a a n, b.v. ik verberg mij, h a o e s o e b a r a a n, gij verbergt u, o s o e b a r a a n, enz. Dit a a n heeft altijd den klemtoon.

Mijn eigen, uw eigen enz. wordt vertaald door achter het zelfst. naamw. d o e o e k te plaatsen, b.v. uw eigen schuld, o k a a n s a l a d o e o e k.

Zelf wordt vertaald door d o e o e k b.v. zij zullen het zelf verdeelen, s i a a t o e f a è d o e o e k; ook door n a i n d o e o e k, b.v. s e m a k n a l o? wie heeft het gedaan? n i a n a i n d o e o e k, hij zelf; ook door n a i n a l l e e n, b.v. n i a n a i n hij zelf. Ook wordt zelf vertaald door b i s s i k, b.v. ga zelf, o b a b i s s i k; ik heb het zelf gezien, h a o e k a r é b i s s i k.

Van zelf wordt vertaald door d o e o e k of door m i s s a of door m i s s a d o e o e k, b.v. de deur gaat van zelf open, o d a m a t a n m i s s a n a s a i a a n of o d a m a t a n n a s a i a a n d o e o e k of o d a m a t a n m i s s a n a s a i a a n d o e o e k; hij is er van zelf uitgekomen, n i a m i s s a s a i d o e o e k; a h o e m i s s a n a k s o d o e o e k, de kalk brokkelt van zelf af.

Het Aanwijzend Voornaamwoord.

N è ë beteekent zoowel deze, dit, als die, dat. Wil men duidelijk het

verschil aangeven, dan zal men deze, dit, vertalen door nèë mai, en die, dat, door nèë ba. Zij staan altijd achter het zelfst. naamwoord.

Hij die, zij die, wordt vertaald door se, b.v. hij die schuld heeft, se mak sala, of door kaloe se, ook soms door nèëbè.

Het Betrekkelijk Voornaamwooord.

Het betrekkelijk voornaamwoord wordt zelden vertaald, zoo het vertaald wordt geschiedt dit door nèëbè b.v. de kampongs wier hoofden er zijn, kotta nèëbè nian temoekoem ihâ.

Het Vragend Voornaamwoord.

De vragende voorwoorden zijn: se wie; sa, wat, welk, welke, b.v. nia terik sa? wat zegt hij? sa koeda? welk paard? sa dato naroeka? welk hoofd heeft het gelast? Sa staat soms ook achter het zelfstnw.

Nèëbè, welk, welke, wordt veelvuldig zoo voor personen als voor zaken gebruikt; het staat altijd achter het zelfstnw. b.v. toewan nèëbè? welke toewan? koeda nèëbè? welk paard? ai nèëbè? welke boom?

Se ida? wie is dat?, wie is daar? sa ida? wat is dat? wat is er aan de hand?

Het Bijwoord.

Bijwoorden van tijd.

Nu, aras nèë, ba oras nèë, ikoes nèë, ohin nèë, wain nèë, ohin ohin nèë; nog, sei; nog niet, sei la; sei la... dauk of daun; sei dauk la; la daun, b.v. hij is nog niet gekomen, nia sei la mai; nia sei la mai dauk of daun; nia sei dauk la mai; nia la mai daun; die vrucht is nog niet rijp, ai foean nèë sei la tassak, ai foean nèë sei la tassak daun, ai foean nèë sei dauk la tassak, ai foean nèë la tassak daun.

Staat »nog niet" op zich zelf, dan wordt het vertaald door sei dauk of alleen door sei, b.v. Is hij gekomen? Nia mai tian ka? Nog niet, sei daun of sei.

Op het oogenblik, nu juist, hoï (de *h* verandert bij de verschillende personen, zie werkwoorden die met *h* beginnen), b.v. hij is nu juist aan het eten, hij is nu bezig met eten: nia noï na; nia noï naris; op 't oogenblik neemt hij een bad. Ook beteekent hoï zoo even, b.v. o moï terik gij zegt daar zooeven; haoe koï karé nia, ik zag hem daar juist.

Ohin daudaun, nog pas geleden, pas zoo even.

Ohin, waar zooeven spraak van was; ohin emma, die man van zooeven.

Foïn, nauwlijks, pas, b.v. nia foin naré ami nia nalai,

nauwlijks zag hij ons of hij liep weg; nia foin mai, hij is pas gekomen; ook beteekent foïn dan, dan eerst, b.v. haoe mai foïn o lao, als ik kom dan gaat gij.

Liboer hottoe foïn sor (van gras), als het bij elkaar is, dan dekken; toen eerst, zie woordenlijst.

Horri, een tijd geleden; toen laatst; b.v. battar horri ami sossa nèë, de djagong die wij een tijd geleden gekocht hebben; horri ami saè, toen we laatst naar boven gingen; horri ohin, reeds een tijd lang, al een poosje (maar op denzelfden dag), b.v. o foïn mai ka? zijt gij pas gekomen? lale, haoe mai horri ohin tiana, neen ik ben al een poosje hier.

Altijd, nima nimak, nohoen; siriwain dassawain, nooit, la .... nima nimak; la .... nohoen, la .... dala ida. (niet één keer).

hori hori la, reeds geruimen tijd niet, b.v. nia hori hori la mai, hij is reeds geruimen tijd niet hier geweest.

oeloek en oeloek aan, vroeger, eerst, oeloek .... ikoes, vroeger .... thans.

lai, eerst, b.v. haré lai, fain sossa, eerst zien, dan koopen; o ma lai, eet eerst.

kleoer, lang en langzaam.

la oras, terstond tekkis, terstond daudaun, terstond.

molak, vóór.

foedik hae, weldra, eerlang, la kleoer, weldra.

foedi foedik, strakjes.

mara mara, voortdurend.

teo teon, herhaaldelijk.

dala wain, dikwijls.

natôn nèë, toen, in dien tijd.

haktenik, meermalen, in 't verleden.

Vandaag, ohin en ohin loron.

Morgen, awan; morgen vroeg, awan sawan, of alleen sawan; van morgen, ohin sawan, overmorgen, wain roewa, of loron roewa, of kalan roewa; overmorgen vroeg, wain roewa sawan. Gisteren, horsehik; eergisteren, wain roewak aan, of horri wain roewa, of horri wain roewak aan.

horri loron roewa, of horri kalan roewa.

Drie dagen geleden, wain tolloek aan, of horri wain tolloe, of horri wain tolloek aan; horri loron tolloe of horri kalan tolloe, eenige dagen geleden; wain hirak aan of horri wain hirak aan.

Van avond, o h i n k a l a n.

Gisteravond en van nacht, h o r r i f o n i n, middernacht, r a i n a f a è.

Zeer veelvuldig is de uitdrukking, f o e l a n m a t e m o s s o e (letterl. maan dood, weer zichtbaar), met de eerst volgende maan, f o e l a n n è ë n i a k a n m a u n, met de vorige maan.

Wanneer, in de toekomst, wordt meestal vertaald door, w a i h i r a ot w a i n h i r a en l o r o n h i r a en k a l a n h i r a, ook door n o e o e n è ë b è; wanneer, in 't verleden, wordt vertaald door: w a i n h i r a k a a n en h o r r i w a i n h i r a k a a n, op vragenden toon uitgesproken; alsook door l o r o n h i r a n a of t i a n, k a l a n h i r a n a of t i a n, letterl. hoeveel dagen reeds, hoeveel nachten reeds.

Wat hunne dagverdeeling betreft, dikwijls wijst men met den vinger aan, welke de stand der zon was toen dit of dat gebeurde. Verder zijn de volgende uitdrukkingen in gebruik: r a i h o e n n a m o e t i k (letterl. de horizon wordt wit) als het in het Oosten licht begint te worden.

R a i n a h a b o e r of m a h a b o e r, morgenschevering, r a i n a l o e w a het begint licht te worden.

M a n o e k o k o r è k, de hanen kraaien.

S a w a n d a d è r, en s a w a n n o e r a k 's morgens vroeg, 's morgens bij het opstaan.

L o r o s a è, bij z o n o p k o m s t.

L o r o m a t t a n t a b a, de zon wordt zichtbaar.

L o r o t a r a o d a, (zon hangt even) als de zon even op is.

L o r o t a r a t a r a, als de zon warm begint te worden.

S a w a n, 'sochtends; in den voormiddag.

L o r o m a n a s, (zon warm) 's middags.

L o r o o e l o e f a f o e h o e r, (zon boven op het hoofd) 12 uur.

L o r o n a k l u s, letterl. de zon helt tuschen 1 en 2 uur.

L o r o m a l i r i n, (zon koud) na 3 uur.

L o r a i k (eigenl. l o r o r a i k, zon beneden, laag) na 5 uur.

L o r o m o n o e, (zon valt) bij zonsondergang.

R a i s a b o e t a r » » en r a i m a h a b o e r avondschemering.

L a r o t e n, wat later.

R a i k a l a n, avond en nacht.

B ij w o o r d e n v a n p l a a t s.

Hier i h a n è ë; i h a n è ë m a i, n è ë m a i; n e o n m a i. hierheen n è ë m a i en n e o n m a i.

Daar, ginds, i h a n è ë b a, n è ë b a, n e o n b a.

Daarheen, n è ë b a en n e o n b a.

Boven, i h a of b a f a h o n; i h a of b a f a f o e h o e r.
onder i h a o h a k of b a o h a k; b.v. hij zat boven, ik zat onder, n i a t o e r b a f o h a n, h a o e t o e r i h a o h a k.
boven, l e t t e n b.v. hij woont boven, n i a t o e r i h a l e t t e n.
beneden, k r a i k, » » beneden, » » » k r a i k.
zij gaan boven over, s i a n o l a l e t t e n.
» » beneden; langs, » » k r a i k.
waar i h a n è ë b è; van waar, h o s i n è ë b è; waarheen, b a n è ë b è.
binnen, i h a l a r a n.
buiten, i h a l o e w a n of i h a l i o e r.
overal, i h a f a t i n h o t o e h o t o e. Soms wordt overal ook vertaald door l e m a b,v. d o e b o e n l a k o n a l e m a, de rook raakt niet overal (van djagong op zolder).
t a u l e m a l e m a (van obat) smeer er overal op.
ergens n è ë b è i d a; nergens l a n è ë b è i d a.
dichtbij, k r e ï s.
ver, k e d ô k.
links, k a r o e k, rechts, k o a n a.
tot, tot aan, t ö ö of d a u d a u t ö ö.

Om eene beweging naar den spreker toe aan te duiden, plaats men bijna altijd »m a i" (komen) achter het werkwoord; b.v. f o m a i, geef hier; t o e n m a i kom af; h o d i m a i, breng het hier.

Om daarentegen eene beweging van den spreker af aan te duiden, plaatst men bijna altijd »b a" (gaan) achter het werkwoord; b.v. s a è b a, klim op; h o d i b a, breng het weg.

Bijwoorden van graad.

zoo, n o e o e n è ë.
hoe, n o e o e s a, o î n s a, o ï n n o e o e s a.
meer, l i o e en h è t a k.
minder, l a t o ö b.v. minder ziek dan gisteren, m o r a s l a t ö ö h o r s e h i k, (s a k i t t i d a s a m p e k a l a m a r i), hij is minder gelukkig dan vroeger, n i a k m a n e k l a t ö ö o e l o e k; (d i a b e r s l a m a t t i d a s a m p e d o e l o e) zeer, l ö l ô s, b a s s o e k.
uitermate, k a l i o e k.
bijna, n a r e ï s.

Bijwoorden van bevestiging en ontkenning.

inderdaad, wezenlijk, t e b e s; t e b e s, b o s s o k? waar of gelogen?
l ô s, juist, l a h ô s, volstrekt niet.
l a l e b a s s o e k, in 't geheel niet.
k a l a, misschien.

b e r á, wellicht.

ja, h o o w, en h è ë.

neen, l a l e, niet, l a.

Eene bevestiging en eene ontkenning worden ook dikwijls uitgedrukt door het werkwoord, dat in de vraag voorkomt, te herhalen; b.v. n i a m a i t i a n k a? Is hij al gekomen? M a i t i a n (hij) is gekomen. O l a b a? Gaat gij niet? H a o e l a b a, ik ga niet.

Niet meer, l a l e o n a of l a l e n a, b.v. E m m a a t o e m a i t e n i k a? Zullen er nog menschen komen? L a l e n a = niet meer.

Het Werkwoord.

Het werkwoord »zijn", als koppelwoord gebezigd, wordt nooit vertaald; b.v. hij is reeds oud, n i a k a t o e a s o n a.

In de beteekenis van »aanwezig zijn, zich bevinden, bestaan" wordt het vertaald door »i h a" b.v. t o e w a n l a i h a, de toewan is er niet. In deze beteekenis wordt de 3de persoon enkel- en meervoud zeer dikwijls vertaald door »no" b.v. in die rivier zijn krokodillen, i h a m o t a n è ë n o n a i b e e. Er is, er zijn nog, s e i n o of s e i i h a.

Wat vervoeging betreft geldt deze eenige regel:

De werkwoorden die met »h" beginnen, veranderen de »h"

voor den 1sten persoon enkele in »k"

» » 2de » » » »m"

» » 3de » » » »n"

» » 3de » meervoud » »n" of in »r".

De 1ste en 2de persoon meervoud behouden de »h" b.v. »ha" eten: h a o e k a, o m a, n i a n a, a m i of i t a h a, e m i h a, s i a n a of r a.

De verandering van »h" in »r" voor den 3de pers. meerv. komt meer voor in de rijkjes van Portugeesch Timor. Soms, doch zelden hoort men de »h" van alle personen.

Alleen het werkwoord »h i r o e s" haten behoudt de »h" voor alle personen.

De boven vermelde regel geldt ook voor andere woorden die met eene »h" beginnen, wanneer deze met een werkwoord verbonden zijn, b.v. terug, h i k a r.

h a o e m a i h i k a r, ik kom terug.

o m a i m i k a r, enz.

n i a m a i n i k a r.

a m i of i t a m a i h i k a r.

e m i m a i h i k a r.

s i a m i a n i k a r.

Onze hulpwerkwoorden »h e b b e n" hebben en »z ij n" zijn worden vertaald door »t i á n" of »t i a n á", »o n a" of »n a" achter het werkwoord te

plaatsen; b.v. ik heb gezien, h a o e k a r é t i a n of t i a n á, hij is gekomen, n i a m a i ŏ n a of n a.

In plaats van »ŏ n a" bezigt men dikwijls »n a" als het werkwoord op een klinker eindigt. Dit doet men steeds in Fialaran, aan de panté zegt men steeds ŏ n a; t i a n en ŏ n a beteekenen ook reeds, »a l" b.v. h a o e k a r é n a, h a o e k a r é t i a n, ik zie het al, n i a m a i ŏ n a, hij komt reeds.

Wanneer het verleden uit een of ander woord of uit den zin reeds genoegzaam blijkt, worden »t i a n en o n a" gewoonlijk weggelaten; b.v. hij is gisteren gekomen, n i a m a i h o r s c h i k; hij is pas gekomen, n i a f o ĭ n m a i.

Het hulpwerkwoord »zullen" wordt vertaald daar »a t o e" of »l e e" b.v. ik zal gaan, h a o e a t o e b a, h a o e l e e b a, ook soms door »s a i n".

Voor ons »zouden" wordt ook a t o e gebezigd; b.v. als hij niet belet was zou hij komen, n a ä k n i a l a s o h a n, a t o e m a i.

Om de gebiedende wijs uit te drukken, plaatst men dikwijls de woordjes, b a, l a i, t i á achter het werkwoord, b.v. m a t o e d o e b a, laat zien; m a i l a i, kom; s o è t i a, gooi het weg.

De verbiedende wijs wordt uitgedrukt door k e t t a; aan de panté zegt men ook k e t t a o l i, hetgeen op Fialaran nooit gebruikt wordt.

De aanvoegende wijs wordt uitgedrukt door, a t o e b.v. dat hij spoedig kome, n i a a t o e m a i l a i l a i s; hij verlangt dat gij gelukkig zijt, n i a n a k a r a o a t o e d i a k ook door, b a achter het werkw. te plaatsen b.v. n i a n a l o b a hij doe het, laat hij het maar doen; n i a n o l a b a hij neme het.

In ontkennenden vorm bezigt men k e t t a b.v. dat hij niet valle, n i a k e t t a m o n o e. Er is in het T e t t u m geen lijdende vorm; b.v. de muis wordt gevangen door de kat moet worden omgezet in: de kat vangt de muis, b o e s a k o h i l a h ŏ.

In het verleden deelwoord nochtans neemt het werkwoord ook eene lijdende beteekenis aan zonder verandering van vorm, b.v. t a k a, sluiten; h a o e t a k a o d a m a t a n, ik sluit de deur; o d a m a t a n t a k a de deur is gesloten. De persoon door wien de handeling verricht wordt, wordt niet uitgedrukt.

Het Wederkeerig Werkwoord.

Het wederkeerig voornaamwoord wordt voor alle drie personen enkel- en meervoud vertaald door »aan" (zie het wederkeerig voornaamwoord.) Elkander wordt vertaald door m a l o e b.v. zij helpen elkander, s i a t o e l o e n m a l o e.

houdt elkaar vast, k a è r m a l o e.

Het Onpersoonlijk Werkwoord.

Bij deze werkwoorden wordt ons woordje »het" niet vertaald, b.v. het dondert, k o e k o e r.

De onpersoonlijke werkwoorden die eene weersgesteldheid uitdrukken hebben dikwijls, rai »aarde" voor zich b.v. rai oedan het regent; rai naloewa, het klaart op.

Afgeleide Werkwoorden.

Het Tettumsche werkwoord »halo", beteekent doen en maken.

Dit halo verkort tot »ha" wordt dikwijls voor een onovergankelijk werkwoord of voor een bijvoegelijk naamwoord geplaatst en vormt daarmee een overgankelijk werkwoord b.v. tama, binnengaan, hatama, doen binnengaan binnenbrengen; sai, uitgaan, uitkomen; hasái, doen uitgaan, uitnemen, uithalen, uitbrengen; môs, zuiver, schoon, hamôs, reinigen; meek, spits; hameek spits maken.

Het oorspronkelijk woord ondergaat soms eene wijziging hetzij door bijvoeging hetzij door weglating of verandering eener letter, b.v. aat, slecht; hahaat slecht maken, bederven; monoe, vallen; hahonoe doen vallen; kroèr, glad, geschaafd; hawèr, glad maken; roëk, scherf; haroè, breken.

Vele onovergankelijde werkwoorden worden van overgankelijke afgeleid daar voorvoeging van nak, b.v. bossir, los maken; nakbossir, losgaan, los schieten; fera, klooven, nakfera, splijten; lohèr, ontrollen, ontvouwen, naklohèr, opengaan van bloemen en bladeren; lossoe, uithalen, uittrekken; naklossoe er uit vallen, bv. een pijl uit de wond.

Begint het werkw. reeds met eene k dan is het voorvoegsel na b.v. kasoe, afnemen; nakasoe, er af gaan, er afschuiven.

De bedrijvende werkwoorden, die met ha beginnen, worden onovergankelijk door ha in nak te veranderen, b.v. hadoeir, doen afrollen, b.v. steenen van een helling; fatoek nakdoeir, de steen rolt af; haroè, breken (overgankelijk); nakroè, breken onovergankelijk hadoear, storten; nakdoear, overloopen, overvloeien.

Om eene vraag uit te drukken wordt achter het werkwoord het woordje ka geplaatst, b.v. gij ziet, o maré, ziet gij?; o maré ka? nia mai tián, hij is gekomen; nia mai tián ka?, is hij gekomen?

Ons vragend »of niet" wordt vertaald door ka lale b.v. wilt gij of niet? o mo'oek ka lale?

Dikwijls is de vorm van een vragenden zin dezelfde als van een bevestigenden zin, en wordt de vraag enkel aangeduid door den vragenden toon, waarop de zin wordt uitgesproken.

Om eene ontkenning uit te drukken wordt het woordje la, niet, vóór het werkwoord geplaatst b.v. ik ga niet; haoe la ba, zij willen niet; sia la no'oek.

Het werkwoord wordt soms herhaald met het woordje »nai" er voor

en meestal het woordje dei er achter, dit geschiedt in uitdrukkingen als de volgende: sia nai nalo nalo, of sia nai nalo nalo dei, zij doen maar (of het mag of niet); nia nai teri terik, hij praat er maar op los; sia nai tama tama dee, zij komen maar binnen (onverschillig op wat uur, of ze hier iets te maken hebben of niet); sia nai na na dee, zij eten maar toe (of de vruchten rijp zijn of niet); la nai iha iha, het is er zoo maar niet altijd (dit zei iemand van vleesch); nia nai dea dean, hij kijft er maar op los.

Het Voorzetsel.

De meest gebruikelijke zijn; iha = te, bij, op, van, in, uit; ba = aan, voor, op, naar, in, over; voorbeelden zie (woordenlijst); ba, in de beteekenis van naar, staat steeds achter het zelfstandig naamwoord, b.v. hij gaat naar den tuin, nia ba (gaat) toös ba; hosi van, van af, uit, langs, neven, b.v. ami hosi Lafoeli mai, wij komen van Lafoeli; nia sat nosi oema, hij komt uit het huis; nia lao nosi amin têös, hij gaat langs onzen tuin; haoe toer kosi nia, ik zat naast hem; hola, langs; hola nèë mai, hier langs; hô met (1ste persoon kô, 2de pers. mô, 3de pers. no, 1ste en 2de pers. meerv. hô 3de pers. meerv. no), b.v. haoe kô emi toen, ik ga met u naar beneden; ami hô emi saè, wij gaan met u naar boven; taan, om, ter wille van, op; nia mai taan ami, hij komt ter wille van ons; haï monoe taan ain, er valt vuur op den voet; kreïs, dicht bij, b.v. nia toer kreïs ami, hij woont dicht bij ons, kedôk, ver van; kedôk maloe, ver van elkaar; halik, rondom; töö en daudau töö, tot, tot aan; talái, met het gezicht naar iets toe; talioer, met den rug naar iets toe; hodi, met, door middel van; lôs, volgens; bodik, ten voordeele van; nanik, ten nadeele van; iha laran, in, b.v. iha oema laran, in het huis; iha loewan, en iha lioer, buiten, b.v. iha toös lioer, buiten den tuin; iha ohak, onder, b.v. iha meda ohak, onder de tafel; iha fohon, of iha fafoehoer, boven, op, b.v. iha oema fafoehoer, op het huis; iha kottoeek, achter, iha koeda kottoek, achter het paard; iha oïn, vóór; iha sorin, naast, neven.

Het Voegwoord.

De meest gebruikelijke zijn: no = en; mais en bè = maar, doch; ka, of (in vragen) lale, of, anders, zoo niet; taan omdat masik, ofschoon; soerak, als maar, mits; te, want, immers; hottoe, daarna, vervolgens; etoek, dus, daarom; taan nèë, daarom; molak, vóór dat; natôn, toen, ten tijde dat; daudau, töö en daudau töö, tot, totdat, tot aan; noeoedar, alsof; dadi, bijgevolg; lôs, als, dat ligt er aan, als, b.v. emi atoe faän battar? lôs wain, ami atoe faän, als er veel is, dat ligt er aan

als er veel is zullen wij verkoopen; »terwijl" wordt niet vertaald, b.v. terwijl mijnheer aan het eten was, gingen zij weg, t o e w a n s e i n a s i a l a o (letterl. mijnheer nog at zij gingen weg); nadat, toen, als, wordt vertaald door h o t t o e, of t i á, of h o t t o e t i á achter het werkwoord te plaatsen, b.v. nadat of toen hij gekomen was, ging ik naar beneden, n i a m a i h o t t o e t i á f o ï n h a o e t o e n, (dia soedah dateng abis, baroe saja toeroen); als, af, nadat het gras bij elkaar is, dan dekken, h a è l i b o e r h o t t o e, f o ï n s o r (roempoet di koempoel abis, baroe toetoep); s ô, zoo, als, n è ë b é, opdat.

U i t s p r a a k.

De klemtoon ligt bijna altijd op de voorlaatste lettergreep; waar de klemtoon op een andere lettergreep valt, is dit aangegeven door een ˊ b.v. h a r í k, á d i s a.

Wat de uitspraak betreft, bij de meeste woorden wijst deze zich van zelf, daar in deze woordenlijst de Nederlandsche schrijfwijze meestal gevolgd is.

Waar de *e* wordt uitgesproken als de Fransche è, is dit aangegeven door een ˋ b.v. h a t è n è; staat daarenboven nog een ˊ op die lettergreep, dan heeft zij den klemtoon b.v. h a d è r.

De *i* klinkt bijna altijd als onze ie; waar zij klinkt als in dik, wit, mis, daar is dit aangegeven door een ˘ of door verdubbeling van den volgenden medeklinker b.v. m i s s a k, l a w a r ĭ k.

Waar de *o* klinkt als o u in de Engelsche woorden bought, brought, is dit aangegeven door een ˆ b.v. b ô t; waar de o klinkt als in gebod, tot, is dit aangegeven door een ˘ of door verdubbeling van den volgenden medeklinker b.v. f o t t i, f ŏ h ŏ f ŏ h o k; als o r op het einde van een woord den klemtoon heeft, klinkt het als het Fransche o r b.v. k a d ó r; ook in eenlettergrepige woorden b.v. s o r; *o* zonder teeken klinkt als onze *o* in boren, bode, b.v. b o r o e s, b o d i k, tenzij het tegendeel vanzelft blijkt b.v. f ŏ h o k; de *o* in de tweede lettergreep heeft geen teeken, omdat men vanzelf leest als het Hollandsche woord hok.

Waar twee klinkers neven elkaar afzonderlijk worden uitgesproken is dit aangegeven door een trema b.v. t e ï n, b a ä, f o e ï, tenzij het reeds blijkt uit een ander teeken b.v. h ŏ ŏ, t ŏ ŏ.

In woorden waar o o e in voorkomt, wordt de *o* en de o e afzonderlijk uitgesproken en is dit aangegeven door een ' tusschen *o* en o e te plaatsen b.v. h o ' o e k.

A

Aan, wederkeerig voornaamwoord voor de drie personen enkel- en meervoud, zie spraakkunst; n i a t e r i k d o e o e k b a a a n, hij spreekt tot zich zelf; h a o e k o e s o e b a a a n, ik vraag het voor mij zelf; dikwijls wordt „aan" gebruikt zonder beteekenis, bv. b ô t b a s o e k a a n = b ô t b a s o e k, zeer groot.

Aar, de roode gloed van een op afstand brandend vuur, lichtglans.

Aas, hoog.

Aat, slecht, bedorven, stuk; a a t k a r i, in stukken uit elkaar; h a l o a a t en h a h a a t, bederven, stuk maken; l a r a n a a t, misselijk, neiging gevoelen tot braken, dikwijls; n i a m a i a a t i h a n è ë, hij komt dikwijls hier; k o e d a s e r e b a k a a t, het paard schrikt licht; n a l o a a t komt voor in de beteekenis van „zeer", bv. k o e d a k a b a a s n a l o a a t, een zeer mooi paard.

Abas, dunne witte huid, zooals op rauw vleesch; vlies.

Abat, pinangtuin.

Aboer, dof, niet helder = m a h a b o e r.

Aboet, boomwortel, ook: de luchtwortels van den waringin; n i a k a a n a b o e t s e ï n a r o e k, hij zal nog lang leven (letterl. zijn wortel is nog lang); n i a k a a n a b o e t b a d a k o n a, hij zal niet lang meer leven (zijn wortel is reeds kort); N a i M a r o m a k k a è r e m m a n i a n a b o e t, God onderhoudt het leven der menschen (letterl. houdt 's menschen wortel vast); N i a n a b o e s i k e m m a n i a n a b o e t. Hij laat 's menschen leven eindigen (laat 's menschen wortel los).

Adin,
Adisa, } ik weet het niet.
Andisa,

Ador, = andŏr.

Ahan, gedaante, voorkomen, wijze van doen, gedrag, voorbeeld; k o e d a n i a k a a n a h a n k a s a l a k, het paard heeft een lastige manier van doen; m o r i n a h a n w a n i, welriekend als honig; a h a n n o e o e d a r, de gedaante hebben van, er uitzien als; k a m i s a n è ë a h a n n o e o e d a r k i l a t r a h o e n, die hagel ziet er uit als kruit; a h a n n o e o e d a r r a m a, het lijkt wel een boog (van een krommen boom); h a l o a h a n b a m a l o e, elkaar vergelden door dezelfde boete van iemand te vorderen als deze vroeger had opgelegd, elkander wederkeerig bestelen.

Ahar, vroolijk; e m m a a h a r, een grappenmaker; h a l o a h a r, gekheid maken; grappen maken.

Ahoe, kalk; — **kadessan,** boutasch; —

soeran, koraal; — **ahoek** zaadkuiltje.

Ai, hout, boom, stuk hout; b a t t a r a i i d a, duizend klossen djagong; — **aboe,** mist, nevel; — **ata,** eene vrucht (Mal. boewah nonah); — **atamalai,** zuurzak; — **babenen,** lijkzang; — **baloen,** koffer, kist; — **baloenlaloean,** eigendom van den radja; – **bare,** met verbrande djagongkorrels zwart gemaakt water om daarmee garen te stijven; — **boetoek,** houtstapel; — **dadolen,** de dwarshouten van een »kanokkar"; — **dalan,** zie a i l a l e t t e; — **deloen,** boomtakje, de dunnere takken; — **doedoen** het eigenlijke hout van een boom waarvan het spint is afgehakt; — **foean,** boomvrucht, — **toenan,** bloem; — **hakon** = a i d e l- o e n; — **hassan,** hout dat in een vork uitloopt, paal met eene opening aan het boveneinde om de pen van den dwarsbalk in te laten; — **hoar,** vuilnis; — **hoen,** boom; — **horak,** geneesmiddel; — **horis,** ongedierte dat bijt of steekt; — **isin,** eens, een keer; h a o e b a a i i s i n t i a n a; ik ben er al eens geweest; a i i s i n i d a, een keer; a i i s i n r o e w a, twee keer; — **kabbellak,** plank; — **kahoelan,** draagstok voor twee; — **kakoesan,** pen, houten nagel; — **kamelin,** sandelhout; — **kananoek,** lied; — **kanoïk,** fabel, vertelsel; — **kasanak,** hout dat in een vork uitloopt; — **kaweek,** houten haak; — **klaleba,** draagstok voor één man; — **klaledik,** een spits toeloopend hout dat in den grond wordt geslagen om b.v. een paard aan vast te binden; houten wig; — **klaliat,** strik om b.v. een paard of varken mee te vangen; — **knanaèr,** een saamgebonden stuk touw of gedraaid blad waar ze de voeten insteken als ze in een boom klimmen; — **knes,** klein gekapt brandhout; stukken hout die ze bijeen binden om als fakkel te dienen; — **knottak,** gevelde boomstam; — **krekot,** dicht ineengroeid hout; — **lalaon,** een kleine bali-bali dicht bij het vuur, waarop de moeder met het pasgeboren kind eene maand lang plaats neemt; — **lalette,** iemand die voor een ander eene zaak gaat bespreken die b.v. voor iemand die wil trouwen met de ouders van het meisje gaat praten; — **lanoek,** bedwelmende planten, vergif; — **lawin,** de dunne zijtakjes; — **lima,** de acaciaboom; — **lima kmissak,** iemand die alles zelf moet doen, die niemand heeft om hem te helpen; — **lima horas,** heerschende ziekte; — **loetan,** dik stuk hout, knuppel; — **lolon,** boomstam; — **manas,** gember; — **manoeliras, manoe took,** orchidee; — **moroek,** geneesmiddel; — **na,** rood hout (het beste timmerhout in deze streek); — **noedoer,** na het afkappen of snoeien nieuw uitgeschoten takjes; — **noeroes,** splinter, houtkrullen, zaagsel; — **oehi,** Mal. oebi kajoe; — **rahoen,** zaagsel, houtkrullen; — **roeïn,** bladerlooze takken; — **sasekkin,** (zie s e k i) stut, schoor, stok die voor braadspit dient, spie om b.v. een bijl vast te zetten; — **soeli,** ijzerhout; — **soroen,** boomtak, de dikke takken die van den stam uitgaan, pikoelzadel; — **tahan,** blad, geneesmiddel; — **talik,** lianen, slingerplant; — **taran,** doorn, doornig hout; — **teïn,** brandhout; — **toean,** bosch; — **toer,** boomstronk; — **wèn,** boomvocht dat als lijm gebruikt wordt om vogels te vangen.

Ain, voet, been, achterpoot; iemand die een boodschap overbrengt; m o t a a i n, de uitmonding eener rivier; w e

a i n, t a s s i a i n, de bodem van het water, van de zee; k o e d a a i n of alleen a i n, paard van den radja of van een toewan; e m m a a i n t o d a n, een onderdrukker; — **foean**, teen; — **foekoen**, enkel; — **noeban**, hiel; — **tanen**, voetzool.

Akadiroen, een waaierpalm; de lontarpalm.

Akalisa, vrucht krijgen van den gebangpalm; die vruchtjes zelf.

Akar, sago van den gebangpalm.

Alas, bosch.

Alioan, zwagerin, als de getrouwde broer jonger is (zie k a ä).

Ali tassak, b a t t a r a l i t a s s a k, de djagong is bijna rijp.

Alin, jongere broeder of zuster, jongere tak met palmwijn.

Alin en **alinhoras**, ouder zijn dan; n i a a l i n h a o e of n i a a l i n h o r a s h a o e, hij is ouder dan ik.

Aloe, stamper voor een rijstblok of wijzel.

Aloen, het binnenste weeke gedeelte van de pinang- en papajastam.

Ama en **a m a n**, vader (a m a wordt hier meer gebruikt dan a m a n); — **hawai**, pleegvader; — **kwaik**, vaders oudere broer; — **klaran**, middelste broer; — **ikoen**, jongere broer; — **oesoek**, grootvader; — **soesoen**, de echte vader; ook wordt a m a dikwijls met den naam van het kind verbonden om den vader aan te duiden, b.v. B e r e a m a of a m a n, Bere's vader.

Aman, vader, mannetje van dieren; k o e d a a m a n, hengst.

Ami, wij en ons met uitsluiting van den aangesproken persoon; — **amin, ami kaan**, onze, de onze.

Anar, houtskool.

Andŏr, (Portug.) lijkbaar.

Anin, wind, waaien.

Anoes, a u a n o e s, tusschenschot in bamboes.

Arabiroe, t a a r a b i r o e, in het wild er op los slaan; t e r i k a r a b i r o e, verward spreken.

Aran, hevig haten.

Aroema, wellicht, soms; n i a k e t t a m o r a s a r o e m a, is hij wellicht ziek? zou hij soms niet ziek zijn? s a a r o e m a, een of ander, b.v. n i a n o e s o e k e l l e r a t o e t a u s a a r o e m a b a, hij vraagt een kistje om een of ander in te leggen; n i a m o r a s k a s a a r o e m a, hij was ziek of wat was het wellicht, wat kan het geweest zijn (dat hij b.v. niet gekomen is); ofwel, hetzij, b.v. o b e l e b o o i d o e o e k t a i s a r o e m a, m o e r a k a r o e m a, f ô s a r o e m a, gij kunt zelf kiezen, hetzij doek, hetzij geld, hetzij rijst.

Asaara, zich rijk voordoen, hoewel men niet rijk is.

Asak, loos van tamarinde, erwten.

Asoe, hond; — **aman**, reu, deurstijl, = knakki.

Asoe etoe, zie etoe; — **fanoen**, veinzen; h o e s o e a s o e f a n o e n, kwansuis vragen; — **kneras**, kleeren van een slaaf; — **laran**, e m m a a s o e l a r a n, een meedoogenloos mensch; — **nean**, b a t t e r a s o e n e a n, de djagong is pas uit den grond; — **odan**, ladder.

Asoeráan, nog niet goed rijp van vruchten.

Asoewain, een man die een vijand onthoofd heeft.

Ata, slaaf; b i b i t a t a, geitenhoeder; k r a u a t a, karbouwenhoeder.

Atoes, honderd.

Ate kmissak, liba ate kmissak; sarong zonder dwarsnaad.

Aten, lever; battar aten, de kiem in een djagongkorrel; aten todan, lui, traag.

Atis, weeftoestel.

Atoe, zullen, moeten; nia atoe mai tekkis, hij moet terstond komen; het dient ook tot vorming van de wenschende of verzoekende wijze van spreken, bv. toewan atoe fô, mijnheer geve het, willen, van plan zijn om te; ami mai atoe haré o, wij komen om u te zien; atoe .... tiadeï, op het punt zijn van; nia atoe noesi tia deï, hij was op het punt van te schieten (de klemtoon op deï).

Au, bamboes; — **bétoen**, de groene dikste soort; — **bettek**, bamboezen kokertje met deksel om zout en toespijs in te doen, ook van grootere afmeting om rijst in te doen voor onderweg; — **diak**, dunne en gele; — **doran**, lange bamboes om water in te halen; — **etoer**, dunne soort met lange geledingen; — **foeï**, die vol dorens is; — **kafoli**, waar ze melk in doen; — **kakô**, bamboes met een tuit op zij om te drinken; — **lawin**, doornige bamboetakken die ter afwering van den vijand op de kampongmuren gelegd worden; — **lessoen**, pijl met gekartelde punt; — **nikoe**, bamboes met een of twee tuiten op het bovenvlak; — **saloba**, met een deksel voorziene bamboes om water in te bewaren; — **tahan**, bamboebladeren; djagongstruik zonder vrucht; — **taka mata**, au saloba; — **tokka**, bamboes met een kleine opening in het bovenvlak; — **awan**, morgen; — **awan sawan**, morgen-ochtend, morgen in den voormiddag.

B

Ba, gaan; la ba, het gaat niet; het lukt niet; nia atoe lake oda matan la ba, hij wilde de deur open maken het ging niet; ami kosse la ba, wij schuren (het vuil) gaat er niet af; ba sá waarom, dit staat altijd achteraan b.v. nia la mai ba sá? waarom is hij niet gekomen? voorzetsel van verschillende beteekenis b.v. haoe fô ba o, ik geef het aan u; haoe kalo ba o, ik maak het voor u; foei ba kofoe, in het glas schenken; sia terik ba koeda, zij spreken over het paard; tau ba meda, zet het op tafel; rai ba tanassak, leg het in het mandje; oema hottoe tian, emma toer ba ona, het huis is klaar, de menschen wonen er reeds in; achter zelfstnw. en werkw. duidt het eene richting aan van den spreker af, bv. oon ama iha nèëbè? waar is uw vader? haoe ama oema ba, mijn vader is thuis; tööš ba, naar of in den tuin; we matan ba, bij de bron; laö ba, ga in tegenstelling van; laö mai, kom; saè ba, klim op; hadi ba, breng weg; ook heeft het achter werkwoorden dikwijls de beteeke-

nis van gebiedende wijs, b.v. t e r i k b a, spreek; m a t o e d o e b a, laat zien; h a l o b a, doe het, vooruit; ook geeft het de aanvoegende wijs te kennen, b.v. n i a n a l o b a, hij doe het; n i a n o l a b a, hij neme het.

Baä, omheining, heg, muurtje om een tuin.

Baas, schouder; — **bellak**, schouderblad.

Baät, met den beitel een gat maken, met den beitel bewerken.

Baba, oom van moederszijde, schoonvader, Chinees hier geboren, kleine trom.

Babaät, beitel.

Bababoe, b a b a b o e i k o e n, kwispelstaarten; r a m a i s i n b a b a b o e a a n, de pijl wijkt in zijn vaart links en rechts uit.

Babadan, b a b a d a n l a l e k, onbeschoft.

Ba ba deï, hoe langer hoe verder; f a r o e n a k s i r a b a b a d e ï, het baadje scheurt hoe langer hoe verder, maar altijd door; n i a l a ŏ b a b a d e ï, hij ging maar altijd door, maar altijd verder (de klemtoon op d e ï).

Baba'i, klein wit vlindertje.

Babakoen, knots.

Babalet aan, niet verkiezen te werken, maar heen en weer slenteren.

Baban, een lap op een kleed zetten.

Babaoer, t e r i k b a b a o e r of l i a b a b a o e r, oneigenlijk spreken, hoftaal gebruiken, b.v. n a i n a b i s s i a a n, de koning zit, in plaats van nai toer; n a i n a s a è a a n, de koning sterft, in plaats van nai mate; n a r a n b a b a o e r, de naam dien iemand ontvangt als hij een vijand onthoofd heeft, staat tegenover n a r a n b i s s i k, de eigenlijke naam.

Babasar, heup.

Babasi, k o e d a b a b a s i, schimmel; k o e d a b a b a s i a u l a t t o e n, donkergrijs paard.

Babau aan, morren tegen een ontvangen bevel, het niet willen uitvoeren.

Babeas aan, luidkeels bekijven.

Babebar, vlinder.

Babèë aan, bijna of in 't geheel niet verder kunnen, b.v. een te zwaar bevracht paard; het opgeven b.v. het optillen of dragen van een zwaren last; l a ŏ b a b è ë a a n, er heel langzaam mee doorgaan.

Babelo, b a b e l o n a n a a n, met de tong trillen zooals een slang; b a b e l o n o e n o e n, met de tong langs de lippen strijken.

Babelon, tong (bijna altijd gebruikt men voor tong n a n a a n).

Babenen, weeklagen bij een doode.

Babeŏr, overrijp, bijna rot, door koken te fijn geworden.

Babera, met de vuist, met een kapmes of iets dergelijks dreigen.

Babibis, met iets wat men in de hand houdt zitten te spelen, het voortdurend betasten, b.v. een hondje.

Babiïn, b o l o e b a b i ï n, iemand roepen of aanspreken met „kau" (bij mannen) of „bette" (bij vrouwen) vóór den naam te plaatsen.

Babila bilan, k e t t a b a b i l a b i l a n, kom er niet aan = k e t t a k a è r.

Babilan, klaar maken b.v. eten, in orde brengen, weer maken wat stuk was, b.v. een geweer.

Balilis, lichte regenbui.

Baboe, zwaaien, b.v. een fakkel.

Baboeal, dicht van bladeren, haren.

Baboeal, } watermeloen.
Baboear, }

Baboék, een groot blad met brandend hout gevuld om door den rook de bijen te verdrijven.

Baboekoe, slak.

Baboeli, b a b o e l i f o e o e k, het hoofdhaar oprollen.

Baboesin, klapbus.

Baboet, bedriegen, onrechtvaardig zijn; s o e r a b a b o e t, valsch tellen; t o e-l a b a b o e t, valsch beschuldigen; s i a t o e l a b a b o e t b a n i a, letterl. zij leggen (het misdrijf) valschelijk op hem.

Baboét, kleine vliegjes die op rijpe pisangs zitten.

Baboetik, b a b o e t i k i b o e n, de lippen bewegen zonder geluid voort te brengen.

Babonoe, kalebas.

Baböö, f o e r i n b a b ö ö, sterk schuimen.

Baboras, eene ziekte die een ettergezwel doet ontstaan, een groote zeekrab?

Babottek, de doornappelplaat, Mal. ketjoeboeng.

Babottoek, een soort riet in moerassen, men maakt er matten van.

Babotton, voorhoofd.

Bada, aangeven hoe of wanneer iets gedaan moet worden; b a d a k o n a, juist aangeven; b a d a l a k o n a, niet juist aangeven, bepalen; a m i b a d a b a l o r o, wij bepalen (den tijd) naar de zon, schatten.

Badaen, ambachtsman; b. a i, timmerman; b. b i s s i, smid.

Badak, kort; a i n b a d a k, (letterl. korte beenen) klein van gestalte.

Badalik, kleverig.

Badedo, luid praten en schreeuwen zooals spelende kinderen of twistende menschen.

Badi, wiedijzer; — **dato,** de tanden van den radja.

Badidin dalas, r i b. d., een paal waar vier of meer kanten aan gekapt of gezaagd zijn.

Badinas, ijverig.

Badoe, } verbieden.
Baudoe, }

Badoet, boom en struik van wier vruchten de inlandsche kaarsen gemaakt worden. De inlandsche kaars zelf b a-d o e t l i l i n, waskaars; b a d o e t k m i, Mal. kemîri; b a d o e t k a l o k o e, struik geschikt om heggen te maken.

Baé, zoo noemt eene getrouwde vrouw de zusters van haar man, met dit woord spreken vrouwelijke bekenden elkander aan.

Baek, verkwisten.

Baen, h o e d i b a e n, hartvormige punt van den pisangbloemtros.

Baèr, b a è r k a b a s, een streng maken van garen of bindtouw; b a è r f a-n o e, zie f a n o e.

Baes, bot.

Bahaboer, = m a h a b o e r.

Bahan, = a h a n.

Bahoak, Mal. barang barang.

Bain aan, zich verschuilen.

Bainakka, e m m a b., gast.

Bakka, jonge boompjes of planten afhakken; b a k k a t a l i d i k i n, den top van een jongen gebangpalm afhakken ter verkrijging van palmsap.

Bakkar, b a k k a r b a n e s s o e n, in het rijstblok fijn stampen; b a k k a r b a t t a r n o e r a k, jonge djagong tot meel stampen; — **aan,** neerploffen b.v.

iemand die uit een boom valt; bakkar hŏŏ aan, doodvallen.

Bakkat, strandwortelboom.

Bakken, iets leggen of hangen zoodat het aan weerszijden overhangt b.v. op een paard, op den schouder; iemand b.v. een zieke of gewonde op den schouder dragen; — **aan,** steunen op, kracht en steun bij iemand vinden b.v. in den oorlog.

Bakmamoek, te vergeefs.

Bakoe, slaan; nai bee bakŏe nodi ikoen, een krokodil slaat met den staart; bakoe cruz, een kruis slaan; afslaan b.v. vruchten; spijkeren; bakoe emma, iemand beboeten.

Bakoe krau, een doornachtig gewas.

Bala, paddestoel.

Balattar aan, bij of op korten afstand van elkaar zitten of liggen van een troepje menschen of dieren.

Balea, (Port.) walvisch.

Balelar ikoen, kwispelstaarten.

Balet, bedriegen, onrecht plegen; soera balet, valsch tellen; ta balet moat, hoog onkruid met het kapmes op de halve hoogte afkappen; haoe seï makahoet aan ketta balet haoe, ik heb het nog druk, trek me niet van mijn werk af.

Bali, zorgen voor, toezicht houden op.

Balik, als, wanneer in de toekomst, vóór dat.

Balioen, bijl.

Baliran, zwavel.

Ballar, strooien; karon koeak fôs ballar aan ba dalan, als de zak stuk is, wordt de rijst op den weg gestrooid.

Balo, een schelpdier.

Baloe, gedeeltelijk, sommigen.

Baloebaloe, b.v. sia atoe lattan nikar baloe baloe, zij moeten van weerszijden teruggeven.

Baloe ... baloe, sommigen ... anderen b.v. baloe no'oek baloe la no'oek, sommigen willen, anderen willen niet.

Baloe bá, aan de overzijde; — **mai,** aan deze zijde.

Baloek, helft b.v. van een klappernoot, papaja een der twee weefsels die aan elkaar genaaid worden om een kleed te vormen.

Baloen, helft, half; ida no baloen, anderhalf; halve gulden.

Ba ná, nu, terstond, onmiddellijk.

Banahi, Mal. teripang.

Bandera, vlag; b. metan, de Nederlandsche vlag; b. moetin, de Portugeesche vlag.

Bandoe, = badoe.

Banin, fehoek b., slechte, looze aardappel.

Baoer, regenboog.

Bara, ophouden, blijven staan; b. koeda, het paard doen stilstaan; bara lai, wacht eerst.

Baraboe, mattan baraboe, oogen die niet helder zien.

Barakat, ook **barakot,** foeoek barakat, het haar is in de war;

Bare, bare kabas, reeds geverfde draden in; ai bare, leggen om ze te stijven; bare tais, waschgoed stijven voor het strijken; hodi taau bare, met slik bestrijken, besmeren.

Barebot, niet volgens orde, door elkaar? lia barebot = lia bareko.

Barèdè, (waarschijnlijk van 't Port. aprender) leeren.

Barehoet, verward, dooreengegroeid

b.v. allerlei onkruid op en door elkaar van allerlei voorwerpen.

Bareka, te gelijk, te samen; b. e m m a, menschen dienst laten verrichten.

Bareko, gewoonlijk zegt men l i a b., met velen tegelijk praten, zoodat men niemand goed kan verstaan.

Barekot, waarschijnlijk synoniem met b a r a k a t en b a r e h o e t, a i t a r a n b a r e k o t, doorntakken die op en door elkaar zijn gelegd om den weg te versperren of om een tuinmuurtje te beveiligen; a i b a r e k o t = a i k r e k o t.

Barenti, (Port. parente) familie.

Bariïk, hoog uitsteken? in een punt uitloopen? f o e t o e o e l o e n h a l o b a r i ï k, het haar hoog en puntvormig binden, uitstekende punten op de hoeken van een strooien dak.

Bariki, diepe kuil.

Barit, bestrijken b.v. met verf; b. l i m a n b a r i, door er langs te strijken de handen aan den paal afvegen.

Baritik, bijna rijp, van sina's appelen, pompelmoezen, pompoenen.

Baroek, lui, vermoeid; i s i n b. een weinig ongesteld, vermoeid; n e o n b., traaggezind (het gewone woord voor vermoeid is k o l e).

Barontoe, (van het Portug. prompto) klaar, gereed.

Barti, eene zaak meedeelen aan den radja, aan de hoofden.

Basaloe, niet met de anderen meedoen in het volbrengen van een bevel, in het uitvoeren van een werk.

Basa, met de vlakke hand slaan, een klap geven; b a s a l i m a n, in de handen klappen, in het duister tasten; s a è b a s a a i, in een boom klimmen zonder a i k n a n a e r; b a s a t a i s (eene ziekte), de urine niet kunnen ophouden; — **sala,** planken hier en daar tusschen de bamboe of bebak, die hiermee den wand vormen? of alleen de twee planken aan weerszijden van de deur?

Basak, neersmakken; — **aan,** b a k k a r a a n.

Basin, naakt; k a t o e w a s b., stokoud.

Baso, een houten bak om draad in te verven.

Basoe en **lao basoe,** draven.

Basoek, zeer; b ô t b a s o e k, zeer groot.

Basoer, afschuiven bedr. afnemen, b.v. de halster van het paard losmaken, b.v. vensterhaak.

Bastidoeoan, een kleedje voor kleine kinderen.

Batakka, gulden.

Batane, onder een boom of in een tijdelijk opgezet huis verblijf houden, zooals b.v. de gasten bij een begrafenisfeest.

Batta, zoomen, een half pikoel.

Battak, dijkje, terras van een sawah; b. w e, water afdammen; b a t t a k o d a m a t t a n, de deur versperren.

Battar, djagong, maïs; b. r a i m a r a, droog djagongveld; b. w e, nat djagongveld. Soorten: b. l a i, b. l a k o e, b. w a i, b. a i n a r o e k, zie b o e k a s.

Bau wèn, diepte waar het zeewater bij eb blijft staan.

Bè, doch, maar.

Bea, voortteelen, zich voortplanten.

Beat, aanhoudende regen.

Bebak, bladsteel van den gebangpalm, die veel wordt gebruikt om pagars en omwandingen te maken.

Bebe, eend.

Bebos, zacht wrijven, licht met iets bestrijken.

Bee, grootvader, grootmoeder; b e e t o e w a s, grootvader; b e e k a l a en b e e k a k o e, overgrootvader, overgrootmoeder; b e e o e b o e? voorouders; b e e s i a, de voorouders, grootouders; b e e t i l o e n b e l l a r, een spook met breede ooren; a b e e s i a n een zeer veelvuldig gebezigde uitroep.

Bee, om te; komt voor in de beteekenis van „opdat”.

Bee atoe, om te.

Bee beeïk, n i a t o e r b e e b e e ï k, hij zit zonder aan iets te denken, zonder iets te merken, hij zit te droomen.

Beeïk, dom, onwetend, gevoelloos van ledematen, lam.

Beeïn, tienduizend.

Bee lioe rai, krokodil (men gebruikt steeds n a i b e e).

Been, kleinkind; t ö ö o a n t ö ö b e e n, van geslacht tot geslacht; b e e n o a n s i a, kleinkinderen, afstammelingen; — groot, dik, aanzienlijk; l i a n b e e n, krachtige stem, krachtig zwaar geluid.

Bee ottoe, masker.

Beja, (Mal.) belasting.

Beko, n a i n i a n l i a e m m a i d a l a b e l e b e k o, de uitspraak van den koning kan niemand wijzigen; verbeteren als men verkeerd spreekt of niet juist vertelt; b e k o k a r i r a i, den aangebrachten grond uiteendoen om het terrein gelijk te maken? eene vrucht (Mal. djamboe hoetan).

Bekoe, hondeval.

Bekoes, b. w e, water afleiden, even verplaatsen, wenden.

Bele, kunnen, mogen, geheel, b.v. i s i n m o r a s b e l e, het geheele lichaam doet pijn; k o e d a l a b e l e n i a, het paard kan hem niet dragen; alles; a m i h o l a b e l e, wij nemen alles; s i a l a b e l l e a m i, zij kunnen ons niet aan; allen, allemaal; s i a l a ö b e l e, allen zijn gegaan, zij zijn allemaal gegaan; s i a t o l l o e b e l l e, alle drie; — **bele,** allen gezamenlijk.

Bellak, borstplaat.

Bellan, iemands partij houden in den oorlog, in het spel; a m i r o e w a b e l l a n l i s o e o, wij beiden strijden samen tegen u; r o o b e l l a n, de zijwanden van een vaartuig, de zijden van een paard, karbouw; o e m a b., de twee langere zijden van een huis; zie k a r a s.

Bellar, breed.

Belo, likken (vandaar b a b e l o n, tong).

Beloe, vriend; — **rai mara,** een soort hagedis.

Benar, dwalen, ook l a ö b e n a r.

Benek, o e l o e n b e n e k, hoofd met weinig haren.

Beni ain, schoen, slof.

Beo, brij, pap.

Beon, t a s s a̋ k b e o n, goed rijp.

Beor, overrijp, bijna rot.

Bêr, verlangen, wenschen, graag hebben, van iemand of iets houden.

Berá, wellicht.

Beran, macht, gezag, kracht, machtig, krachtig; n i a k a a n b e r a n l a t t a h a o e, zijn gezag drukt mij neer; f ô b e r a n, flink met kracht aanpakken een of ander werk; i t a f ô b e r a n a i n a k l o t t i l a i l a i s, als wij het flink aanpakken valt de boom gauw; ook als uitroep f ô b e r a n! pakt het flink aan! h a o e k a a n b e r a n l a n a, ik

ben er niet sterk genoeg voor, ik kan het niet.

Berdoea, (Portug. perdão) neem me niet kwalijk, excuseer.

Berlikoe, een vogel.

Bero, vlerkprauw van een uitgeholden boomstam vervaardigd, uitgeholde boom of bamboe die dienst doet als een goot om het water verder te brengen.

Bessa, kanon.

Bèt, een palmsoort tot de vederpalmen behoorend.

Bette, titel voor vrouwen en meisjes van stand.

Bettek, kort; a i n b e t t e k, korte beenen, klein van gestalte.

Beti, e m m a g i n t i é w n a l o s i a n d a l a n s i a b e t i a m i, als de heidenen hun pomali maken, houden zij ons er buiten; e m m a n a r i k b e t i a a n, zij staan afzonderlijk b.v. grooten en kleinen; b e t i k a b a s, katoen zuiveren door middel van de »kabeti".

Bi, bin, oudere zuster.

Biar, goed, het zij zoo.

Bibi, geit; b i b i m a l a è, schaap; — **matten,** h o r a k b i b i m a t t e n, vallende ziekte; — **roesa,** hert; — **soesoen,** nog heel jong, nog zonder kern van pinang.

Bidak, m a t t a n b i d a k, blind.

Bidoe, dansen.

Biï, op de teenen staan; l a ŏ b., op de teenen loopen; — **kooi,** hinken.

Biït, met de toppen der vingers nemen, b.v. rijst, tabak, een weinig rijst of vleesch op die wijze nemen om te offeren; h o e s i k o n a, s i a b i ï t n a ä n b a s i a n k i l a t, als zij raak schieten, offeren zij vleesch aan hun geweer; b i ï t e t o e b a e m m a m a t e, rijst offeren aan een doode.

Bikan, bord; b. o a n, schoteltje; — **etoe,** rijstveld of djagongveld van den radja.

Bikoe, Mal. pikoel.

Bilak, dikwijls.

Bilan, veel handel drijven? met handelen veel verdienen?

Bioen, speeltol; b. s o r r o l o u, die in een punt uitloopt, b. m a h ŏ a i, van onderen afgeplat.

Biroe, lichtblauw; a i b i r o e, stukje boomwortel dat zij als amulet in den oorlog bij zich dragen.

Biroes, lorretje; h o d i l i l i n b i b i r o e s k a b a s, draad met was bestrijken; b. s a s o e k a t, aan den knevel draaien.

Bissi, ijzer; h a l o b., oorlog voeren; b. a s o e, staal; b. b a d a e n, gereedschap; b. b a k o e, spijker; b. h a ï, vuurslag; — t a l i k, ijzeren ketting.

Bissik, eigenlijk, echt, zelf; n a i n b i s s i k t e l a l e n i a n l a l a t t a k d e ï, 't is niet de persoon zelf, 't is zijn beeld slechts; n i a n a t a d o e a a n b i s s i k, hij vertoonde zich in zijne echte, in zijne eigenlijke gedaante; o b a b i s s i k, ga jij zelf; a m i h a r é l a l a t t a k d e ï, l a h a r é b i s s i k, wij zien alleen de afbeelding, wij zien niet het eigenlijke voorwerp; b i s s i k d e ï, zoo maar, zonder meer; a i f o e a n n è ë a m i l a d a ä n a m i h a b i s s i k d e ï, die vruchten koken wij niet, wij eten die zoo maar; k o n a b i s s i k, wezenlijk raken, vlak grenzen aan; h a l o k o n a b i s s i k, zet het er vlak tegen aan, laat het er aan raken.

Bissoek, wenden, even verplaatsen; b. w e, water afleiden; b. k o e d a, het paar wenden; b. a a n, op zij gaan.

Bit, sterk van menschen en dieren; serewisoe bit, hard werken; nia na b., hij is een goede eter; nia saè ai b., hij kan goed boomen klimmen; loro falin sin nalo biti bit, in de oostmoeson maken ze druk matten.

Biti, mat; b. kloeni, mat en kussen; hasai biti kloeni, zie hasai; biti kloeni, wat als bewijs dient voor schuld? b.v. het gestolen geld, een kapmes waar bloed aan kleeft? rai b. k., zoo'n bewijs geven?

Biti rái, loods waarin zij rijst trappen.

Bitoek, b. ba neon, in het hart opnemen? in het hart bewaren? bitoek krau = litoek krau.

Blaar, in de war, verbijsterd.

Boan, een tuintje bij het huis.

Boar, een soort uitslag die hevige jeuk veroorzaakt.

Boas, isin b., dik van menschen en dieren.

Bobar, een touw of lint om iets winden.

Bobi, naakt, vliegende mier.

Bobik, hoorn om op te blazen, vliegende mier.

Boboe, man van gewonen stand, de onderdanen van een radja.

Bŏbôk, ketta b. nia, laat hem met rust.

Bodik, ten gerieve van, voor; ami faän bodik, wij verkoopen het voor (een ander), de persoon ten gerieve van wien de handeling geschiedt, wordt dikwijls niet uitgedrukt, b.v. haoe lake oda mattan la diak o lake bodik, ik kan de deur niet openen, open gij ze (voor mij); soms toch ook wel b.v. toewan la koeda bodik nia, mijnheer heeft ze (pisangs) niet voor hem (den dief die de pisangs gestolen had) geplant; sia nalo oema bodik toewan, zij maken een huis voor mijnheer, of sia nalo bodik oema ba toewan, deze laatste wijze van spreken is meer gebruikelijk, soms heeft het eene heel andere beteekenis; welke? b.v. nia nalo lia bodik ina ama, hij haalt streken uit . . . .? der ouders (de ouders moeten er voor betalen) ten koste van?

Boè, draaien zooals een tol.

Boealeloe, draaien zooals een vaartuig vóór het anker vast zit, zooals een tol even voor hij met draaien ophoudt.

Boean, toovenaar, heks, man of vrouw die verdacht wordt door toovermiddelen iemand ziek te maken of te dooden.

Boear, b. emma, menschen bijeen doen komen.

Boeas, even bewegen, zich even bewegen, onvolledig, gedeeltelijk; sia nanorin boeas deï la no'oek hanorin tŏŏ rohan, zij hebben slechts onvolledig geleerd, zij wilden niet leeren tot het einde; keller nia nemoe boeas tianá, het sigarenkistje dat hij reeds gedeeltelijk heeft opgerookt.

Boeat, ding, goed, zelfstnw.; dient als stopwoord wanneer ze het juiste woord niet terstond weten.

Boeboe, gezwollen, gezwel.

Boeboen, nog een weinig klam; gewoonlijk zegt men mara boeboen.

Boeboer, boom met witte bast (een soort eucalyptus).

Boebóer, plagen; ketta toeda boebóer maloe, gooit elkaar niet plaagsgewijs, telkens? zonder rede, doelloos? toewan tau nia ain nia

k o r e b o e b ó e r, mijnheer heeft zijn voet verbonden, hij maakt het telkens? zonder rede? los.

Boedi, b o e d i k á n e k w è n, de etter uit een wond persen; ook b o e t i.

Boedoe, toespijs bij de rijst.

Boedoet, kort, van gras, van boomen.

Boei titi, kikkervischje.

Boeïs, kwaad, woest b.v. karbouw; t a s s i b., de zee is onstuimig.

Boëk, garnaal.

Boeka, zoeken. B. d a l a n, pomali maken om de oorzaak van iemands ziekte te kennen; b. i b o e, twist zoeken; b. n e o n, nog met hartzeer denken bv. aan de ouders die dood of afwezig zijn, hartzeer hebben; op middelen zinnen om in een beteren toestand te komen; e m-m a s e l o e k n a l o d i a k n i a, n i a l a b o e k a n e o n o n a, als andere menschen hem (bv. een wees) goed behandelen, dan heeft hij geen hartzeer meer, dan zint hij niet meer op middelen, enz.; b. r e n e k, zich door eigen schuld armoede op den hals halen.

Boekas, = b a t t a r a i n a r o e k, een soort djagong met zeer lange stengels en veel kleinere korrels dan de gewone djagong.

Boekoera'ak nakoli, gezwollenheid der handen en voeten, soms ook van het gelaat (een teeken van den naderenden dood).

Boela, boelak, gek; n i a k a a n b o e l a s a è, zijn waanzin komt op; m a n o e d e l o e n b o e l a k, een haan die geen sporen heeft.

Boeli, voltallig, voldoende; k o e d a n o b o e l i n a h a, de paarden zijn evenredig van de vracht; even; b ô t b., even groot, overeenkomend met gelijk b.v. n o n è ë b o e l i (als men een maat meegeeft) hiermee gelijk; passen van kleedingstukken; n o b o e l i, het (bandje) past; k a s s o n o b o e l i a i n, de schoenen passen.

Boelik, alleen, slechts; b o e l i k n è ë d e ï, alleen dit slechts.

Boenak, een soort groente.

Boenak manoe lalarit, hanekam (bloem).

Boenan, beschimmeld.

Boeni, o e l o e n b., ongedekt hoofd; zonder hoofddoek.

Boeoen, b. r a i en b. r a i f o e k o e n, rijst strooien op een steen of bij een grooten boom; of ook geld afschrappen en dit afschrapsel met pinangschijfjes in een sirihblad wikkelen en dan op een steen of bij een grooten boom neerleggen om geluk te hebben op de jacht of in den oorlog.

Boeoen, bot.

Boeoet, stomp, van een lichaamsdeel.

Boer, b. h a a n, eten klaar maken.

Boera, iets niet meer doen zooals vroeger? h a d a t g ï n t i w b o e r a n a de heidensche gewoonte laten varen?

Boeraê, leven van hanen en kippen.

Boeras, dicht van bladeren haren; e m m a l i a n b o e r a s, iemand die zeer druk praat.

Boeroek, beschimmeld.

Boeroen, t a u b o e r o e n d e ï, zonder orde, op en door elkaar leggen.

Boesa, kat; — **lawak**, groote spin.

Boetak, trappen op, klutsen, kloppen, b.v. een ei; b. r a i, den vrede in een land verstoren b.v. door herhaalde diefstallen.

Boetan, knoop, dichtknoopen; te vergeefs b.v. ergens heengaan.

Boetar, bedriegen, onrechtvaardig be-

handelen b.v. door te zware boete op te leggen.

Boetl, betasten, voelen b.v. eene vrucht of ze rijp is, kneden b.v. klei, was; b. h a b i l a s, boetseeren; b. k a r l e t i, den trekker drukken en dus het geweer afschieten; b. r o è, iets door aan te pakken breken; — **lima** of **liman**, armband.

Boetoek, hoop, stapel; h a r e b., stapel rijstschoven opstapelen, op iemand de schuld van iets laden, eene zaak op iemand laden om die te beslissen.

Boewa, pinang; — **fatoe**, oude harde pinangnoot.

Boïs, uitknijpen.

Bôk, niet stil zijn, zijne aanwezigheid in huis doen blijken daar b.v. te praten, te kuchen, zich te bewegen, leven maken met iets.

Bokaè, eten voor onderweg.

Bokan, nog zeer jong, van dieren.

Bokar, dik b.v. pisang, draad, letters; grof, b.v. zand, hagel.

Bokir, wringen, verwringen, loswringen; h a d i l i m a n b o k i r t a l i h a l o k o ë k, met de (gebonden) handen het touw wringen, ruim maken; a i n a b i t n i a a i n n i a b o k i r a i n l a b a, een hout hield zijn voet geklemd, hij wrong den voet, het ging niet, het lukte niet; b o k i r a a n, zich wringen; m a s i k b o k i r a a n l a b a b o d i k, atschoon hij (b.v. een hond die vast ligt) zich wringt, het gelukt niet.

Bokoer, vet, dik van menschen en dieren; f a h i n i a k a a n b o k o e r, het vet van het varken, het spek.

Bokon, nat, vochtig.

Bolan, k a t o e w a s b., een oude man wiens tanden allen zijn uitgevallen; f e r i k b., een oude vrouw enz.

Bolas, riem van karbouwenhuid met taschjes om schietvoorraad in te doen.

Bole, katrol.

Boli, t a s s i m a r a b o l i, tusschen eb en vloed.

Boloe, roepen, noemen.

Boloe doeni, a m a b. d. en i n a b. d. die een kind aanneemt.

Bolor, dicht bijeen b.v. puistjes; k e t- t a k o e d a b o l o r, plant (de djagong) niet te dicht bijeen.

Bôn, l i a n b., heesch.

Bonoen, geleding, het tusschen twee knoopen vervatte gedeelte b.v. van bamboes, van beenderen.

Boo, opstapelen, de schuld op iemand laden, eene zaak op iemand laden om die te beslissen (synoniem met b o e t o e k).

Bo'oen, kwast in hout; h a l o b. b a m a l o e, elkaar vergelden door dezelfde boete of rente van iemand te eischen als deze vroeger geëischt had, elkander wederkeerig bestelen.

Booi, kiezen, keuze; n i a k a a n b o o i d o e o e k, zijn eigen keuze; — **booi**, bolle wangen.

Bora, regenscherm van een gebangblad.

Boran, ook n a ä n b. het spek; nog niet gesmolten vet, staat tegenover n a ä n i s i n, het eigenlijke vleesch.

Borat, onhandig, dom, een gevouwen gebangblad om b.v. zout in te doen.

Boroes, er door heen; h o e s i b. er door heen schieten; l a s b a r o e s, dóórloopen; s o n a b., doorsteken; d a l a n b., de weg loopt door, er is geen afsluiting.

Boron, = b o s s o k; f a é b o r o n, uitdeelen, zonder te letten of er genoeg is, of allen krijgen.

Borro bisoe, n a r a n r a i b o r r o b i s o e, alle landstreken; — **brinoe**,

kruithoorntje; — **fiar**, twisten, oneenig zijn; — **foesoe**, schroef.

Borta nola, schietgat.

Borteoek, kleine sprinkhaan.

Bortoedoe, k a d e l i b., tooverring.

Bossa, en t ŏ ŏ s b o s s a, een reeds vroeger aangelegde tuin, staat tegenover t ŏ ŏ s r a i f o o; b o s s a a i, het spint van een boom afhakken.

Bossan, half afgedragen van kleeren; van een doode als hij geen lucht meer van zich afgeeft.

Bossir, los maken, b.v. een knoop, het haakje van een oog; uit de hand laten ontglippen.

Bossoe, verzadigd.

Bossok, liegen, bedriegen, veinzen; r i a t a n i s b o s s o k, hij huilt geveinsd; n i a m o r a s b.; hij houdt zich ziek; a m i h a l a i b. s i a, wij veinsden hen te ontvluchten; eventjes; b a k o e b., eventjes vastspijkeren, nog niet voor goed; b. f e t t o, een meisje verleiden.

Bôt, groot, aanzienlijk, dik, volwassen; s a m e a b., dikke slang; o e d a n b., a n i n b., hevige regen, wind; o b ô t n o e o e n è ë b è? (letterl. gij groot als wat) waarmee stelt gij u gelijk? (verwijtend) zeer b.v. l e a r b ô t, zeer veel; k r o w b e r a n b ô t, een karbouw is zeer krachtig.

Bottes, nat.

Botti, a i n b., zeer dik gezwollen beenen, elephantiasis.

Bottoe, kraken van een tak, van de gewrichten; het geluid van een lampeglas dat springt; h i r o e s b., beangst, ongerust zijn; h i r o e s b., b a n i a k a a n b e e, hij is ongerust omtrent zijn (zieken) grootvader.

Bottoen, b a t t a r b., geroosterde djagong.

Bottoes, ontmoeten, samenvallen met (van gebeurtenissen); b o t t o e s n o l a, passen van kleeren; f a r a e b.; n o l a n a i n, het baadje past aan het lijf.

Botto koeri, uit elkaar gaan van menschen b.v. na een feest.

Bottok, blaar door branden, blaasje zooals bij pokkenlijders.

Brekoe, vastslaan, stevig vastbinden; h o d i a i k a k o e s a n, h o d i b i s s i b a k o e b r e k o e, met een houten pen, met een spijker vast maken.

Butelik, slokdarm van sommige dieren.

D

Daan, h o e d i d a a n, kamvormig onderdeel van een pisangtros.

Daän, koken bedr. van aardappelen, vruchten, djagong, zie n a s s o e e n t e ï n.

Daar, toereikend, genoeg voor het getal personen, b.v. voor tien personen tien borden; op denzelfden tijd; a i r o e w a n è ë a m i k o e d a, daar die twee boomen hebben wij op denzelfden tijd geplant.

Dabak, plat, b.v. een zakje.

Baban, h a r e d a b a n, looze rijst.

Dada, trekken, ook fig. overhalen tot

iets; dada aan ba, tot iets getrokken worden; dada bissi, ten oorlog gaan; dada oeloen, vooropgaan; emma mate dada ba ain dei (letterl. de dooden trekken (de levenden) maar aan de beenen) het sterven houdt niet op; dada iboe, een langwerpig metalen voorwerp dat zij tegen den mond houden en waar zij aan trekken om het geluid te doen voortbrengen; fitoen dada aan, eene ster verschiet.

Dadaar, te samen, te gelijk, mate dadaar, zij houden te gelijk op met draaien, van twee tollen; sia tama dadaar, zij gingen te gelijk binnen.

Dadain, dadain naän, vleesch in smalle reepen snijden om daarna te drogen.

Dadak, terik dadak, voortzeggen, verder vertellen.

Dadeïk aan, druppelen enz.

Dadi, geschieden, gebeuren, beteekent soms, dus, bijgevolg; dadi noeoenèë, derhalve, bijgevolg, zoo gebeurde het dat; la dadi, het gebeurde niet, het is niet gebeurd.

Dadinis, koeda dadinis, manen van een paard; kakaè dadinis, kuif van den kaketoe; naän dadinis, vinnen van een visch.

Dadir, klok, schel.

Dadó, bassen van een hond.

Dadoe, dobbelsteen.

Dadoè aan, lao dadoè aan, traag gaan.

Dadoela, rondschudden van rijst in de wan bij het ziften; dadoela takan, sirihbladeren tot pakjes rollen; manoe semo dadoela, de vogels vliegen in een kring; semo dadoela oema, in een kring om het huis vliegen; halo dadoela bele, (van een pagar) heelemaal rondom (het erf) maken.

Dadoer, blok (strafwerktuig), in het blok sluiten, door middel van een bamboe iemand vastleggen.

Dadoeroes, anin d., wervelwind.

Dadoes, battar d., afgepelde djagongklos.

Dadokko, rijst in de wan heen en weer schudden, ziften; dadokko aan, een kind op den arm in slaap wiegen.

Dadooi, iets van een ander zoek maken, ongevraagd wegnemen.

Daèr, kleverig.

Daet, besmetten, van ziekte; overslaan op, van brand.

Dahoer, feest, druk, veel; horri fonin emma noesi dahoer lölôs, van nacht hebben ze zeer veel, geschoten, zeer druk geschoten; sia sooi dahoer, zij zijn druk aan het oogsten; — **dahoer**, allemaal te gelijk, allen gezamenlijk b.v. zingen.

Dai, vischnet.

Dais, verschalken, door valsche praatjes meetroonen b.v. een misdadiger om hem te pakken.

Daka, voor iets of iemand zorgen, iets bewaken, verzorgen, op iets passen; daka mota, voor de rivier zitten te wachten tot ze doorwaadbaar is; toewan daka emi ka? moet mijnheer op julie wachten.

Daka rai, de bewakers van het huis van den radja.

Dakadó, bamboekoker met snaren waar ze op tokkelen.

Dakadór, laadstok.

Dakoe, met de hand of met een voorwerp b.v. een klapperdop iets opgooien b.v. aarde, water op jonge plantjes.

Dala, keer, maal; d a l a h i r a? hoeveel keer? d a l a i d a, een keer, te gelijk; s i a t a m a d a l a i d a, zij gingen te gelijk binnen; m a n o e d a l a, een kip met zwarte en witte veeren.

Dalan, weg; bijgeloovige praktijken om de oorzaak eener ziekte op te sporen; d a l a n k o e d a k o t t o e k, een pad tusschen twee hellingen.

Dalas, d a l a s t o l l o e, drie generaties, overlangsche rij korrels van een djagongklos.

Dale, verhalen, praten, verhaal.

Damboea, pompelmoes.

Dame, vrede.

Damoen, n o e d a m o e n, het geraspte en daarna uitgeperste vleesch van de kokosnoot.

Danak, e m m a d a n a k, een suffert, een sul.

Danat, d a n a t t a a n m a l o e, heel dicht bij elkaar staan of zitten.

Darak, bij het vuur houden b.v. een kleed om te drogen; d a r a k b a t t a r, djagongklossen bij het vuur plaatsen.

Daran, m a n o e d a r a n k n o e o e k, een vogel maakt een nest; b o e w a d a r a n, lat van pinang; met velen te gelijk, allen te gelijk b.v. iets vragen, komen; s i a n o e s o e d a r a n d e ï (of misschien d á r a d e i) zij vragen allemaal te gelijk; overal? van alle kanten; n a k l a m a t d a r a n d e ï, zie n a k l a m a t; f i t o e n m ô d a r a n (d a r a) d e ï de sterren schitteren overal, van alle kanten.

Dari, gevlochten zakje om kogels in te doen.

Dassa, vegen; d a s s a k o l o e n, den tuin van het vorig jaar van onkruid zuiveren om er opnieuw te planten.

Dassak, van het eene einde tot het andere; r a i n è ë f e h a n d a s s a k dat terrein is van het begin tot het einde vlak; a i b o t d., een boom die over zijne geheele lengte dik is.

Dassi, radja.

Dassin, weegschaal; — **mattan**, belasting.

Dato, man van stand, hoofd.

Dato foekoen, hoofd van een »foekoen".

Datti, steenen afdamming om visch te vangen.

Daudáu, / **Daudáu** töö, } tot, tot aan, totdat.

Daudáum, onmiddellijk, terstond; o h i n d a u d á u n en f o ï n d a u d á u n, zoo even, pas geleden.

Dauk, een man die het verborgene bekend maakt b.v. wie gestolen heeft, wie in den oorlog zal gedood worden.

Dauk, / **Daun**, } zie l a en s e i.

Daun, naald.

Dean, bekijven, kijven, verwijtingen doen, berispen.

Deboe, poel, buffelwed, vijver.

Dedes, t e r i k en l i a d e d e s, vlug spreken.

Dedor, d e d o r l i m a n, de hand snel bewegen.

Deha, d e h a h a é, hoog gras met de handen uit elkaar doen als men er door heen loopt.

Deï, d e ï b i s s i h a ï, het staal over den vuursteen strijken; d e ï k a r r i s h a ï, een lucifer aanstrijken.

Deï, slechts, maar, toch; n è ë d e ï, dit slechts; k a n e k o a n d e ï, een kleine wond slechts; h a n o n o d e ï, maar afwachten; m a s i k h a o e b a d o e n i a n a l o d e ï, ofschoon ik het

verboden heb doet hij het toch; l o e-k o e d e ï, toch maar.

Dekoe, kloppen, tikken; o d a m a t-t a n d e k o e a a n, eene (openstaande) deur klapt.

Dekor, iets heen en weer bewegen zoodat er tevens geluid ontstaat; d e k o r d a d i r, schellen.

Dele, eene plant met eetbare witte pitten; d e l e f o e a n, de pit; m a t-t a n d e l e, blind.

Dele boltoe, hagel (bevrozen regen).

Delo, d e l o m a t t a n, een wenk met de oogen geven? aankijken? ter zijde kijken.

Deloen, hanespoor.

Delon, merg in beenderen.

Demit, puistjes op het gelaat.

Deoet, persen; met beide handen drukken zooals bij het wasschen van goed; d e o e t k a b a s, draad in verfstof doopen en kneden om hem de verlangde kleur te doen aannemen; d e o e t h ö ö h a i, vuur met een blad of iets anders uitslaan.

Deos, m a r a n d e o s, goed droog, b.v. visch, pinang.

Dere, d e r e t i h a r, met de handen trommelen zooals de vrouwen doen bij het dansen (zie l i k o e r a i).

Deren, een lang voorwerp schuin tegen iets doen leunen; d e r e n a a n, met den rug tegen aan leunen; schuin staan b.v. een boom, een paal.

Deroes, d e r o e s n e a n, knarsetanden; a i d e r o e s a a n b a m a l o e, de takken schuren over elkaar; k a n o k-k a r d e r o e s, eene inlandsche afsluiting die draait als eene deur.

Derok, algemeene naam voor vruchten die tot de citroen- en oranjeappelsoorten behooren; d e r o k s i n a, kleine zoete oranjeappel; d e r o k m a s s i n, limoen.

Dersaan, overgaan door geboorte?

Dia, vogelstrik, vogelknip, muizenval; d i a f a f e t i k, vogelknip met een bamboetakje dat veert.

Diak, goed, gelukkig, braaf, deugdzaam, schoon, mooi, in orde, naar behooren, gaarne; h a r é d i a k, iets gaarne zien, iemand genegen zijn; h a d i a k, gaarne eten, goed smaken. Komt ook voor in de beteekenis van kunnen, b.v. n i a s a i d i a k, hij kan er uitkomen; n i a s a è a i d i a k, hij kan boomen klimmen; n i a s a i l a d i a k, hij kan er niet uitkomen; h a l o n o e o e n è ë l a d i a k, zoo te doen betaamt niet; t o e w a n d a k a a m i l a d i a k, het betaamt niet dat mijnheer op ons wacht (op ons moet wachten).

Didin, een wand of omwanding maken; vandaar beschutten, beschermen, bedekken; a m i d i d i n e m i, wij beschutten u; n i a n a r a i a a n b o s s o k h o d i d i d i n n i a k a a n s a l a, hij zweert valsch om zijn misslag te bedekken.

Diï, wesp.

Diïn, rand; de scherpe kanten van een balk.

Dik, een boom met vuurroode bloemen.

Dikin, top van een berg, huis; i d a b a d i k i n i d a b a h o e n, een boven een onder komt soms voor in de beteekenis van einde in tegenstelling van »hoen" begin b.v. d a l e n è ë n o h o e n d e ï, d i k i n l a n o, dat verhaal heeft alleen een begin, het heeft geen einde; t a l i d i k i n, nog dicht blad van den gebangpalm; t a s s i d i k i n m a i n a, opkomen van den vloed; — **lain**, de bovenste top.

Dikis, band met witte schelpjes of

knoopjes bezet, die over den schouder wordt gedragen.

Dikoer, hoorn; k r a u d i k o e r, buffelhoorn.

Dikoe soera, b i b i r o e s a d i k o e s o e r a, een hert wiens horens nog geen zijtakken hebben.

Dila, papaja; — **fatoe,** eene eetbare ronde vrucht met groene schil.

Diman, lans.

Din looi, te veel ontzien.

Dinoe, voorspellen dat iets slecht zal afloopen, onheil toewenschen?

Dioe, o n è ë d i o è r e s i k, wat ben jij toch hardhoorig (verwijtend tegen iemand die naar een bevel niet hooren wil).

Dioek, doof, gewoonlijk zegt men t i l o e n d i o e k.

Dir, niet erg pijnlijk meer.

Dirak, glanzen.

Diroemá, b a t t a r d i r o e m á, een bosje jonge djagong.

Diroen, groote tor.

Doan, een soort reiger; zich uitstrekken naar; k r a u d o a n a i t a h a n, een karbouw strekt zich uit naar een blad; ook d o a n a a n, b.v. e m m a d o a n a a n, een mensch strekt zich uit om b.v. iets te grijpen.

Dobar, indompelen.

Dobbo, verbergen, wegsteken; d o b b o f e h o e k b a a h o e k a d e s s a n, aardappelen in de asch leggen; d o b b o s a è a i, een langen stok in de hoogte steken om b.v. een nest aan te wijzen?

Dodan, medelijden hebben.

Dodar, uitdoen, uitstorten, b.v. zout of rijst uit een bamboe.

Dodok, verrot, vergaan.

Doe, lasteren, belasteren.

Doeat, d o e a t i s i n of d o e a t a a n, zich kronkelend voortbewegen van een slang.

Doeboen, gewoonlijk; h a ï d o e b o e n, rook; h o e d i d o e b o e n = h o e d i b a e n, zie b a e n.

Doeboes, stomp, afgestompt.

Doedoe, duwen, voortduwen; iemand gelasten om b.v. iets te gaan halen of wegbrengen; d o e d o e r o o m a l a e, de doodkist van den radja dragen.

Doedoek, zwam op den bast van den arengpalm, wordt gebruikt om vuur te maken.

Doedoen, gewoonlijk a i d o e d o e n, het harde gedeelte van een boom, het eigenlijke hout zonder spint.

Doehaen, gezwel aan de lies.

Doehali, l a ŏ d o e h a l i, rondom iets loopen; om iemand heen blijven loopen, b.v. met het plan om hem iets te vragen.

Doehoer, d. k o e d a, het paard geen rust gunnen; d. e m m a, de menschen lang laten doorwerken; d. a a n, zonder ophouden doorwerken; ontspringen van bronnen, rivieren.

Doeïr, voortwentelen, b.v. een steen voortrollen b.v. een ton; d o e ï r a t i s.

Doek, t e r i k d o e k, stotteren.

Dŏëk, met voor- en achterpooten aan een stok vastbinden, b.v. een varken; d ŏ e k a a n, met handen en voeten aan een stok of tak hangen.

Doeka, met den voet iets verschuiven; d. m e n o n, de afspraak verschuiven; d. a a n, zich even verplaatsen.

Doekoer, sluiten der oogen, slapen, ook m a t t a n d o e k o e r; d o e k o e r m a t t a n b a m a l o e, elkaar een wenk met de oogen geven.

Doelak, groote schelp die ook als voederbak gebruikt wordt.

Doelas, iets ronddraaien.

Doelè, een soort lorretje.

Doelis, tusschen duim en vinger iets ronddraaien.

Doeloer, kameraad, goede bekende.

Doemar, bespotten, ironisch spreken.

Doën, een droogrek om de geverfde draden op te hangen.

Doeni, eigenlijk? inderdaad?

Doenoes, een bundeltje, bosje, b.v. kralen.

Doeoek, eigen, b.v. n i a k a a n s a l a d o e o e k, zijn eigen schuld, van zelf; a i f o e a n m o n o e d o e o e k, de vruchten zijn van zelt afgevallen; k a n e k d o e o e k, eene wond die van zelf ontstaan is; zelf: s i a l e e f a è d o e o e k, zij zullen het zelt verdeelen; o b o o i d o e o e k, kies zelf; in de beteekenis van „zelf" wordt het dikwijls met „nain" verbonden, b.v. h a o e n a i n d o e o e k, ik zelf; n i a n a i n d o e o e k, hij zelf; zonder rede, b.v. iemand slaan; h a o e m a i d o e o e k, ik kom zonder rede, zonder eigenlijk doel, ik kom zoo maar; f ô d o e o e k, ten geschenke geven; t o e r d o e o e k, ledig zitten; P e t i u s i d a d o e o e k, een andere een op zich zelf staande Petrus, niet de apostèl; somtijds staat het achter w a i n, zonder beteekenis?

Doeoet, laag onkruid.

Doeroe metoe, d o e r o e m e t o e l i a b a n a i, eene zaak aan den radja meedeelen.

Doit, cent, kopergeld.

Dokkar, iets schudden wat men in de hand heeft, b.v. een ei, een flesch, fig. verontrusten. M a r a è d o k k a r h a a t s i a n a, de lui van Lamaknen verontrusten hen reeds erg, maken het hun reeds erg lastig, b.v. door veelvuldige diefstallen.

Dokko, iets schudden wat op of in den grond staat, b.v. een boom, een tafel; d o k k o a i f o e a n, vruchten afschudden, ziften, bevreesd zijn voor oorlog, voor den vijand; A i t o o n d o k k o b a L a m a k n è n A i t o o n, is bevreesd dat de lui van Lamaknen hen zullen beoorlogen.

Dole, neerleggen van een lang voorwerp; d o l e e m m a m a t e, een doode in huis leggen (nog niet begraven).

Dolin, iemand herhaaldelijk gaan roepen, herhaaldelijk naar iemand toegaan om hem b.v. te manen, het iemand lastig maken, voortdurend nazetten, afmatten b.v. een karbouw; d o l i n a a n, zich afmatten, zich geen rust gunnen.

Doman, bril.

Domo laka, lichtvlieg.

Dôn, in den rouw zijn, rouw dragen; k o r e d ô n of s a o e d ô n, den rouw afleggen.

Dona, instoppen, induwen.

Doïs, stinkend; o n a w a n d o ï s l i s a, uw adem stinkt naar uien.

Do'oe, duif; d o ' o e o e l o e n m o e t i k, met witten kop; d ' o e f a h i, het grootste soort hier; d ' o e m a k a o e r, groen duifje.

Döör, doorrijp.

Dor, voortschuiven van een lang voorwerp, met een stok naar iets reiken; e m m a d o r a a n n o l a r a i f o h o n, iemand schuift zich (in liggende houding) over den grond voort, b.v. een dief om niet gezien te worden.

Dore, k o e d a d o r e, een op de

weide losloopend paard; e m m a d o r e, iemand die loopt waar hij wil evenals een los paard en dus niets uitvoert, niet leert.

Dorin, een zwaar voorwerp telkens wat verder verschuiven, om het op zijn bestemming te brengen.

Doroes, wrijven; d o r o e s a i m o r o e k b a a i n, obat op het been wrijven; d o r o e s m e n o n, de afspraak verschuiven; d o r o e s o a n, vóór den tijd werpen van dieren.

Dorok, insteken b.v. een patroon in 't geweer; d o r o k a i n l a b a, men kan er geen voet tusschen steken; d o r o k a i l a b a, men kan er geen stok tusschen steken, om uit te drukken dat de menschen heel dicht op elkaar staan.

Doros, s a m a d o r o s, en s a m a d o r o s r a i, bij het loopen uitglijden.

Dossan, een dun rond hout dat bij het weven gebruikt wordt.

Dottor, groot doen, niet willen werken, niets uitvoeren; o l o r o l o r o n d o t t o r d e ï, dag in dag uit voert gij niets uit.

E

E, komt voor in de beteekenis van „of".

Ekat, de zwarte draden van den arengpalm waarvan touw wordt gemaakt, ook wordt dat goed gebruikt om de nok van een huis mee te overdekken; t a l i e k a t, touw daarvan gemaakt.

Eki, e k i k a l e e k, met de „kaleek" spelen.

Elan, vezels op stengels van planten, tusschenschot in bamboes (voor dit laatste zegt men in Fialaran „anoes').

Emi, gij, meerv.

Emin, emi kaan, uw, de uwe,.

Emma, mensch; e m m a m a n e, man; e m m a f e t t o, vrouw; e m m a f ŏ h ŏ, een bergbewoner; e m m a t a s s i, strandbewoner; e m m a l a ŏ r a i, een reiziger; e m m a l e l e n, iemand die voor goed uit zijn huis gejaagd is.

Es, n e a n e s, tandvleesch.

Etoe, gekookte rijst; — **battar**, geplette en daarna gekookte djagong; — **mottoek**, aanbrandsel van rijst; e t o e, achter den naam van een dier beteekent dat dat dier den radja toebehoort; a s o e e t o e, hond van den radja; f a h i e t o e, varken van den radja.

Etoek, dus, daarom; e m m a m a n o r r o e t o e k a s o e n a r í, de menschen maakten leven, daarom blafte de hond; e t o e k o, gij nog wel (verwijtend).

Etoen, aandeel b.v. in geld, ook in straf, b.v. n i a s e i l a s i m o e n i a k a a n e t o e n, hij heeft zijn aandeel, zijn portie nog niet gekregen.

F

Faak, = danak.

Faän, verkoopen.

Faat aan, h a è f a a t a a n t a a n m a l o e, het gras buigt over en groeit in elkaar.

Fado, steken, doorsteken; f a d o i n o e r,

de neus doorsteken met een scherp stuk hout, zooals zij doen bij een karbouw om te beletten dat deze zuigt ten nadeele van een jongere.

Faè, verdeelen; f a è m a l o e, van elkaar scheiden, uit elkaar gaan.

Faek aan, uiteen, uit elkaar wonen, zitten.

Faen, zijne vrouw afbetalen.

Fafaloen, k a r a l o e n i f a f a l o e n, kussensloop; s o e r a t f a f a l o e n, omslag om de kaft van een boek.

Fafeïk, springen, van een paard; h i-r o e s f a f e ï k, beangstigd zijn (misschien, zooals wij zeggen: het hart klopt, gaat snel op en neer, ten gevolge van vrees of van angstige spanning).

Fafelen, t o e d a f a f e l e n, in de hoogte werpen; h a n a f a f e l e n, een pijl in de lucht schieten; f a f e l e n a a n, opspringen.

Fafeli, f a f e l i k a b a s b a d a u n, den draad om de naald winden, nadat deze op een stukje doek is gestoken.

Fafioer, een vogel.

Fafoedin, iemand aanzetten om eene berisping of straf te geven, om eene zaak te onderzoeken.

Fafoehoen, } het bovenste van iets; i h a
Fafoehoer, } of b a . . . . f a f o e h o e r op, boven op; m a n o e r a n i i h a o e m a f a f o e h o e r, de vogels zitten boven op het huis; t a u b a l a m a r i f a f o e h o e r, zet het boven op de kast; l o r o o e l o e f a f o e h o e r, 's middags als de zon recht boven het hoofd staat.

Fafoëk, een grassoort.

Fafoeloe, waar ze blaaspijpen en dwarsfluiten van maken.

Fafoér, slokdarm van een karbouw.

Fafoetoen, stukje touw of lint om iets te binden.

Fahi, varken; — **loemak,** een witte worm die de rijst op het veld bederft door aan de wortels te knagen.

Fai, stampen in een rijstblok of vijzel.

Fai hiar, } verstuikt.
Fai fiar, }

Fakè, l a l o r a n f a k è r o b e l l a n, de golven slaan tegen de wanden van het vaartuig; a n i n f a k è o e m a, de wind slaat tegen het huis; d a t o s i a f a k è k e s s a k b a e m m a, de hoofden geven djagongkorrels aan iemand (die beboet is b.v. twee sovereigns, twee korrels, nog twintig gulden, weer twee korrels, plus een varken nog een korrel).

Faletoe aan, stuiptrekken, op den grond liggend met handen en voeten beweging maken, tegenspartelen, spartelen van een visch op het droge.

Fali, e m i k o l e a m i h o e l a n f a l i, als julie vermoeid zijt, dragen wij op onze beurt; i d a k o l e i d a f a l i, als de een moe is, dan de andere; o f a l i, nu gij, nu is het uwe beurt; n i a s a i o t a m a f a l i, als hij er uitkomt dan gaat gij binnen, als hij er uitkomt is het uwe beurt om binnen te gaan; l a t ö ö f o e l a n f a l i, vóór er weer een maand om was, het duurde geen maand, of enz.; fali, staat dikwijls achter eene ontkenning, zonder beteekenis, b.v. n i a l a m a i f a l i of n i a l a m a i, hij is niet gekomen; vlechten, e m-m a m a l a è s i n a f a l i f o e o e k, de Chineezen vlechten het haar.

Faloe, allen; s i a t o e n f a l o e, zij zijn allen naar beneden gegaan, op; m a s i k w a i n f a l o e l a k l e o e r, ofschoon er veel is, is het gauw op;

h a l o f a l o e, opmaken; h a h a l o f a l o e, letterl. eten opmaken, alles opeten; h a ï n a n a l o f a l o e, letterl. het vuur verteert, maakt op, alles is verbrand, b.v. n i a k a a n b a t t a r h a ï n a n a l o f a l o e, letterl. zijn djagong heeft het vuur verteerd, opgemaakt, al zijn djagong is verbrand; wenden, keeren: f a l o e k o e d a = b i s s o e k k o e d a; m a t a f a l o e e m m a, de rivier (de sterke stroom) keert iemand om (hij wordt teruggeworpen); t a l o e a a n, uitwijken, wenden enz., een zijweg inslaan; f a l o e f i l a, omkeeren; d a u d a u t ö ö r a i f a l o e f i l a, tot het einde der wereld.

Faloek, m a n e f a l o e k, weduwnaar; f e t t o f., weduwe.

Faloen, f a l o e n b a t a i s, in een doek, in papier wikkelen; pak.

Fani, niezen.

Fanoe, oorlogskreet die vóór het gevecht wordt aangeheven om zich te rechtvaardigen (volgens sommigen »fanoen"); b a è r en b o l o e f a n o e dien kreet aanheffen.

Fanoen, wekken.

Faras, a n i n f a r a s o e m a, de wind beukt het huis; a n i n f a r a s a a n b a o e m a, de wind komt met kracht tegen het huis; e m m a f a r a s a a n b a r a i, iemand wordt tegen den grond gesmakt; f a r a s a a n b a a i, tegen een boom loopen; e m m a f a r a s m a l o e, zij zijn flink handgemeen; het kan ook beteekenen: zij zijn tegen elkaar aangeloopen; f a r a s e m m a b a r a i, iemand tegen den grond smakken.

Faroe, baadje, jas; — **ai kballar**, versierd baadje van den voordanser; — **ain**, broek.

Fassi, wasschen.

Fatan aan, op de zij vallen.

Fatin kwarak e m m a f a t i n k w a r a k, iemand die vaak van woonplaats verandert; — plaats; t o e f., zitplaats; t o b a f., slaapplaats, doos, pot, kan; k a l é f a t i n, koffiekan; m a s s i n m i d a r f a t i n, suikerpot, suikerblik; komt voor in de beteekenis van gelegenheid, kans, b.v. a n i n l a f ô f a t i n, de wind gaf geen gelegenheid (om te varen); m a t a f ô f a t i n, als de rivier kans geeft (om ze over te trekken); d o e f a t i n m a k h a o e, ik ben het mikpunt van den laster; n i a k a a n m a i f a t i n o r a s n o e o e n è ë, zijn tijd van komen is om dit uur, is zoo laat, gewoonlijk komt hij om dezen tijd; m a i f a t i n w a i n r o e w a k, de tijd van komen was eergisteren, hij had eergisteren moeten komen; s a è f a t i n, paard dat men gewoonlijk berijdt; k o e d a n è ë n i a k a a n s a è f a t i n, dit is het paard dat hij gewoonlijk bereidt; b o k a r t ö ö f a t i n o n a (van vruchten), zij hebben hun dikte; m a t t a s t ö ö f a t i n o n a (van menschen), zij zijn volwassen; — **bahoak**, huisraad.

Fatoe foean, kiezel; — en **fatoek**, steen, rots; — **res**, r a i f a t o e r e s, zeer steenachtige grond.

Faur, draaien; f a u r r o o o e l o e n, den steven wenden; f a u r e m m a, iemand voor den gek houden; a m i n f a u r a a n, de wind draait.

Fehan, vlak; r a i f e h a n, vlak terrein, vlakte.

Fehoek, aardappel.

Fekoe, eene ziekte bij kinderen als de moedermelk niet zuiver is; s o e s o e

f e k o e, van de moeder wier welk niet zuiver is.

Felit, vastbinden b.v. de daklatten aan de sparren.

Fellar, uitspreiden van kleederen; f e l-l a r b o r a, de inl. pajong open maken.

Feloe, kokertje van bamboes om sirih in te doen; — **kakóen**, leege klapperdop.

Felok, oplichten door middel van een hout of ijzer dat als hefboom dient.

Fên, echtgenoote.

Feoer aan, met het bovenlijf telkens naar rechts en links buigen, zooals de vrouwen doen bij het dansen.

Fera, splijten, bedr.; m a m e r a n f e-r a, de bliksem treft, verwoesten in den oorlog?

Fereta, f e r e t a e m m a, menschen gelasten het een of ander werk te doen.

Ferik, oud, van vrouwen en sommige wijfjesdieren; i n a f e r i k, grootmoeder.

Ferika, misschien hetzelfde als fereta.

Ferreoe, hoofdstel.

Fèt, opnemen, oplichten, b.v. bladeren, om te zien of er iets onder ligt; de inhoud b.v. van een lade opnemen om iets te zoeken; (in Waiwikoe) zitmatje.

Fètak, m o r a s f è t a k, ernstig ziek; l a n o e f è t a k, erg dronken.

Fetik, iets wegknippen, met de vingers wegschieten, iets opwippen, b.v. een voorwerp met den punt van een parang of van een stok in de hoogte werpen; f e-t i k b o t t o k, de etterblaasjes bij een pokkenlijder met een puntig stukje hout open rijten; f e t i k k i l a t, het geweer afschieten; f e t i k k l a e k, met een bamboezen geweertje sprinkhanen schieten; f e t i k a a n, opspringen van een visch op het droge; h i r o e s f e t i k a a n, het hart klopt snel.

Fetto, vrouw; o a n f e t t o, dochter; l a w a r i k f e t t o, meisje.

Fetton, zuster.

Fettoraè klossan, slaaf of slavin in het huis van den radja (gewoonlijk zegt men alleen klossan).

Fetto sawa, aanverwante familie; de bloedverwanten der vrouw noemen de bloedverwanten van den man f e t t o s a w a (zie o e m a m a n e).

Fia, een waterplant met groote bladeren.

Fiar, gelooven, vertrouwen.

Fidar, een groote scherf, nog geschikt om djagong op te roosteren.

Fihir, nazien, onderzoeken.

Fiït, in de hoogte opnemen, zooals een roofvogel een kuiken; in de hoogte tillen, opnemen, wegnemen; a s o e f i ï t n a ä n, de hond neemt het vleesch weg.

Fika, lastig vallen; iemand telkens iets bevelen wat lastig is.

Fila, keeren, wenden, teruggaan, terugkomen, zich omkeeren, veranderen; f i l a w e b a a n g g o r, water in wijn veranderen, of beter: f i l a w e h a l o a n g-g o r (letterl. water veranderen, wijn maken); braden: h a d i m i n a f i l a, met vet braden, zich bekommeren om iets, om iemand, b.v. r a i b e a t ŏ n a e m m a f i l a n i a n t ŏ ŏ s d e ï n a, als de regens voor goed zijn doorgebroken, bekommeren zij zich alleen nog om hun tuin; f i l a r a i, den grond omkeeren, spitten; r a i f i l a, (rai leggen) andersom leggen; i t a m i s t e f i l a d e ï, (al komt de radja zelf niet om zijn bevel bekend te maken) wij moeten toch acht geven.

Fila fali, plotseling, daarna, niet lang daarna.

Filak aan, veranderen enz.; w e f i-

l a k - a a n b a a n g g o r, het water verandert in wijn; w e f i l a k a a n n a l o a n g g o r, het water verandert, wordt wijn; ook f i l a k a a n n a l o b a a n g g o r (wordt tot wijn).

Filas, omkeeren; m a n o e n o d i a i n f i l a s t o l l o e n, de kip keert met den poot de eieren om; k o e d a s a m a f i l a s f a t o e k, het paard doet den steen kantelen (letterl. trapt, keert den steen om); m e m i f i l a s, anders noemen als vroeger; h a m e n o f i l a s, anders afspreken, de afspraak veranderen; t a t e f i l a s b a k a r o n t o m a k, overschudden in heele zakken; f i l a s a a n = f i l a k a a n.

Filoe, h o d i t a l i f i l o e m a e k, met een stuk blad de maek (een zekere aardvrucht) omwinden als men die wil koken.

Fina, weversspoel; een scherf of een schelp waar ze de »kida" op doen ronddraaien.

Fini, zaad.

Firi, trekken, voorttrekken.

Firoek, ? = wiroek; — **aan**, voorover vallen, van een hoogte neervallen.

Fisi, met de vingers vaneen doen; l i k a f i s i, het was noodig ze (de zieke oogleden) met de vingers van een te doen.

Fisoel, **Fisoer**, } bloedzweer.

Fitar, gewoonlijk k a n e k f i t a r, lidteeken.

Fitis, de kuit van het been.

Fitoen, ster.

Fô, geven, toestaan; f ô h a t è n è, doen weten, kennis geven; f ô d a l a n, maak plaats (dat ik door kan gaan).

Foa, k a k o r o k f o a, kropgezwel; — **aan**, opzwellen.

Foat, in een strik vangen; k o e d a f o ï n f o a t, (pas in een strik gevangen) paard dat nog niet bereden is; t a l i f o a t n i a a i n, zijn voet raakte verstrikt in een touw.

Foda aan, zich in zijn volle lengte oprichten.

Foea, met wortel en al uitgraven, b.v. om te verplanten; a n i n f o e a a i, de wind ontwortelt een boom; k o e d a f o e a a i k l a l e d i k, het paard trekt het hout uit (waaraan het gebonden was).

Foean, hart (lichaamsdeel) van menschen en dieren; korrel, pit, stuks; wordt gebruikt als hulptelwoord bij de optelling van vruchten, eieren enz.; k i l a t f o e a n, geweerkogel; k a b o e f o e a n, vrucht des lichaams; m a t t a n f o e a n, oogappel; a i f o e a n zie a i, vruchten dragen.

Foebaen, sterk, van klapperolie, boter; n a ä n f., van vleesch, niet versch meer, daar is een luchtje aan.

Foedi, f o e d i l a w a r i k, iets aan een kind geven om het te sussen, iets aan een vreemd kind geven om het te gewennen, een kind aangenaam bezig houden terwijl b.v. de moeder afwezig is.

Foedi foedik, **Foedik aan**, **Foedik haè**, } strakjes, strak (van tijd), eerlang, weldra.

Foehoek, torretje in djagong en rijst, de klander; b a t t a r f o e h o e k, wormstekige djagong, vermolmd van hout.

Foei, inschenken, ingieten.

Foeï, fluit; f o e ï l a t t a n, dwarsfluit; f o e ï l o k k o r a i k, fluit met verschillende gaatjes.

Foeïk, wild; o s s a f o e ï k, de wilde dieren.

Foeka, een struik met zaadbolsters die kapok bevatten.

Foekoen, knokkel, knoop in gelede stengels, naad in kleeren, een hoofd met zijn ondergeschikten, het district, het gebied van zoo'n hoofd; a i f o e k o e n, bij boomen, de plaats waar de tak gezeten heeft; a i n f o e k o e n, de enkel.

Foekoer, ruig, grof, van kleeren, van matten; ook als werkw., b.v. t a i s f o e-k o e r i s i n, schrijnt; m a t t a n f o e-koer, als het oog pijn doet en er water uitloopt.

Foelan, maan, maand; f o e l a n m a-t e, nieuwe maan; f o e l a n m o s s o e, de maan is weer zichtbaar; gewoonlijk zegt men f o e l a n m a t e m o s s o e, om de eerstvolgende maan aan te duiden; f o e l a n n è ë n i a k a a n m a u n, de vorige maan; f o e l a n s a è, de maan komt op; f o e l a n m o n o e, de maan gaat onder; f o e l a n n a n i n o e n e s-s o e n, de maan staat in het midden (letterl. de maan kijkt in het rijstblok); f o e-l a n k o e k o e n = f o e l a n m a t e.

Foelikáu, strot.

Foelin, aar; h a r e f., rijstaar; b a t-t a r f., djagongklos, ook h o e d i f., als de pisang pas uit is.

Foemattak, ruiken als bloed van een pas geslacht dier.

Foen, vijandig gezind zijn, zonder nog teekenen van vijandschap te geven.

Foenak, bont, gevlekt, van kippen.

Foenan, winst bij verkoop; vonken geven, b.v. een vuursteen; figuren b.v. op een armband; a i f o e n a n, zie a i; h a l o n o f o e n a n, er wat bij doen, b.v. bij het verkoopen van doek bij de maat nog wat toegeven.

Foeni, i s i n f o e n i, melaatsch.

Foenin, in 't verborgen, in 't geheim.

Foenit pit van de mangga; n o e f o e n i t, klapperschil.

Foenoe, vijand.

Foeoek, hoofdhaar; f o e o e k f a l i, staart van den Chinees; h o e l i f o e-o e k, luchtworstels van den waringin.

Foèr en **kfoèr**, vuil; f o è r f o e-o e k, het gebonden haar los maken; f o è r t a l i, ontvlechten.

Foerak, aangenaam, lekker, prettig; f o e r a k é, uitroep van vreugde, prettig hé, mooi zoo, ook ironisch; n è ë f o e-r a k l ö l ô s! (verwijtend) dat is zeer mooi! dat is wat moois!

Foeri, planten; f o e r i h a r e, rijst planten (van ladangs; f o e r i t o r a, gierst planten.

Foerin, schuim.

Foeroek, de sirihplant waarvan niet de bladen maar de vruchten gekauwd worden (zie t a k a n).

Foeroet aan, er uit spuiten, zooals bloed uit een wond.

Foesoe, f o e s o e k a b a s = b e t i k a b a s.

Foet, zacht, van steenen, van grond.

Foet¹, wrat.

Foetoe, binden, dichtbinden, verbinden b.v. een wond; f o e t o e f o e t o e s, de draden omwinden op die plaatsen, die van de verfstof moeten vrij blijven; f o e t o e l i a, iets afspreken.

Foetoen, een gebonden pak; h a è f o e-t o e n, een bos gras; h a r e f., rijstschoof.

Foetoes, het met witte en zwarte figuren voorziene weefsel (door het zoogenaamde „ikatten" = „f o e l o e f o e t o e s" verkregen); t a i s n i n i n f o e t o e s, de rand van het kleed is met figuren voorzien.

Föhö, offersteen; r a i f ö h ö, bergland; e m m a f ö h ö, bergbewoner; t o e r i h a f ö h ö, in een bergstreek wonen.

Föhok, dapper, brutaal.

Fohon, het bovenste van iets; i h a . . . f o h o n, op, boven op; n è ë b a f o-h o n n è ë ba o h a k, dit boven dat onder; b a t t a r f o h o n, het gedeelte djagong dat als belasting aan den radja moet worden afgestaan.

Foïn, pas, zoo even, nauwlijks; n i a f o ï n l a ö, hij is pas weg; toen eerst, b.v. h a o e l a ö t i á n f o ï n h a o e k a n o ï n, ik was al weg, toen eerst dacht ik er aan; h a o e t ö ö n è ë f o ï n h a o e r o n a, ik kwam hier aan of ik was hier, toen eerst hoorde ik het; dan, dan eerst; n i a m a i t i a n f o ï n a m i l a ö, als hij gekomen is dan gaan wij, dan eerst gaan wij; dan gaat het, dan gaat het goed, b.v. h a l o n o e o e n è ë f o ï n, doe zoo dan gaat het goed.

Foït, aan een kant neerdrukken, zoodat de andere kant wordt opgelicht.

Foï wai, op huwbaren leeftijd nog ongehuwd; nog jong.

Fokkit, uittrekken b.v. een plantje met den wortel, de stoppels van den baard.

Fokkoe, slaan met een stok of een ander voorwerp, ook met de hand.

Folan, doorslikken.

Folin, prijs, waarde; f o l i n k m a a n (lichte prijs), goedkoop; f o l i n t o d a n (zware prijs), duur.

Folo aan, er uitvloeien.

Fôn, de lucht van natte rijst, synoniem met f o e b a e n.

Fonan aan, zie n a k f o n a n.

Foon, nieuw.

Fore, erwt; f o r e w e h a l e en f o r e f o e r a k, kleine smakelijke erwtjes; f o r e r a i, de aardnoot.

Fore foesoe, schroef.

Foroe, = d o r e.

Forrot, opsnuiven, opslurpen, trekken bij het rooken.

Fôs, gebolsterde ongekookte rijst, ook h a r e f ô s, b a t t a r f ô s; gepelde djagong, korrel, pit, b.v. d i l a f ô s, papajapitten; m a t t a n f ô s, oogappel.

Fossce, pagaai.

Fotta, splijten bedr.

Fottan, jong, van de manggavrucht.

Fotti, oprapen, opnemen, optillen, opheffen, wegnemen, aanstellen tot, aanheffen van een gezang, een gebed; f o t t i s i m o e, aanheffen, invallen; f o t t i l i a, iets op eigen gezag bevelen, overbrengen wat niet gelast was; f o t t i m a t a n, de oogen opheffen; f o t t i b a t t a k en f o t t i r a i, dijkjes maken in een sawah.

Frakkoe, zwaar ziek, smoordronken, erg zwak na eene ziekte.

Frassoek, vierkante flesch, arakflesch.

G

Gïntiw, (Portug. gentio) heiden.

H

Ha, eten; h a m i d a r, zoet smaken; h a d i a k, goed smaken, b.v. n a ä n f a h i h a d i a k, varkensvleesch smaakt goed; gaarne eten, b.v. n a ä n f a h i a m i h a d i a k, wij eten graag varkensvleesch; t o e d i k n a, het mes snijdt; h a ï n a, het vuur verteert; h a k a n s e r a, loon verdienen; h a t a b a c c o, tabak pruimen; bijten van dieren, steken van insecten; l a h ŏ n a a i, de muis knaagt aan hout.

Haak, b o e w a h a a k, groene schalen die boven rondom den stam aan de pinangtakken vastzitten.

Haäk, zeggen.

Haäkfali, h a o e k a ä k f a l i, ik meende, ik dacht; o m a ä k f a l i, gij, meendet enz.

Haan, voedsel, eten, zelfstnw.; n o e h a a n, klapperblad.

Haän, boontjes.

Haas, mangga.

Haat, vier.

Haat, (in plaats van »aat" slecht) b.v. h a l o a a t of h a l o h a a t, slecht maken, bederven; s i r a h a a t, stuk scheuren; h o e ï t h a a t, stuk trekken; k r o w b a k o e h a a t h o e d i, de karbouw heeft de pisangs vernield; d o e l-l o o s? b.v. k e t t a k o e o e h a a t h a l o b o k a r l a i, pluk ze niet doelloos af, laat ze eerst dik worden (van pisangs); k e t t a h a n o e a n h a a t, verbrand het niet doelloos.

Habak, stoppen, bij diarrhée.

Haballa, juichend schreeuwen, b.v. de partij die wint bij het hanenvechten, iemand die eene onhandigheid begaat of tegen den grond valt toeschreeuwen en uitlachen.

Habeban, uiteendoen, b.v. hoog gras als men er door heen gaat.

Habenar, leed veroorzaken; h a b e-n a r i n a a m a, den ouders leed veroorzaken zooals een jongen die streken uithaalt, waarvoor de ouders moeten betalen.

Habeor, speelsgewijze met een slang of ander dier de menschen nazetten, ook met een masker of mom.

Haberan aan, zich verzetten, kracht toonen.

Habissi aan, zitten van een radja.

Habissoek, verbeteren als men het verkeerd zegt.

Habit, klemmen, bedr.; h a b i t a i n, het been spalken; h a b i t b a ä, een pagar vastzetten tusschen twee pinang-latten.

Habít, trekken, strak houden; — **aan,** rukken aan het touw om los te komen b.v. een gebonden varken.

Haboas, h a b o a s e m m a, over iemand schertsen.

Habobo, overdrijven.

Habodik, bevoordeelen.

Haboe, fijn maken, fijn stampen, b.v. aardappelen, djagong; h a b o e r a i, met opgeheven hand of met een kapmes of sabel in snellen pas dansen.

Haboea, opjagen, zooals een hond het wild.

Haboean, iemand voor „b o e a n" uitschelden.

Haboeboe, iemand slaan zoodat de plek

gezwollen is; o e. d a n n a b o e b o e a i, de regen doet het hout uitzetten.

Haboesik, loslaten wat men in de hand heeft; h a b o e s i k l i a, eene zaak laten rusten, van verdere bespreking afzien; h a b o e s i k l i a r o h a n (letterl. het einde der zaak loslaten), de eindbeslissing geven; laten gaan, laten loopen.

Habossok, van iemand zeggen dat hij onwaarheid spreekt.

Habôt, vereeren.

Hada, op orde leggen, nevens elkaar leggen; h a d a f a t o e k, steenen op elkaar stapelen, zooals ze doen om een tuinmuurtje te maken; h a d a k o t t a, een muur om een kampong maken; h a d a b a h'o a k b a a i b a l o e n l a r a n, barang in eene kist leggen.

Hadaan, h a d a a n h o e d i, de verschillende kammen van een pisangtros los snijden.

Hadaar, uitdeelen, aan ieder wat geven; h. m o e r a k, geld op zij leggen om te tellen.

Hadaè, weer in 't wild laten loopen b.v. varken, paard; weer wild maken.

Hadaek, bij de hand leiden, b.v. een kind, een zieke.

Hadaet, overzetten over eene rivier, vertolken; h a d a e t w e, water overstorten, overgieten, b.v. van een bamboe in een blik; k o e r o e f ô s i h a k a r o n h a d a e t b a l a f a t i n, rijst uit den zak scheppen in de wan overstorten.

Hadai, leiden aan een stok of touw, b.v. een blinde, een dief.

Hadak, de op palen rustende vloer van bamboes, eene rustbank.

Hadare, h a d a r e m o r t è n, met kralen omgeven, afzetten; h a d a r e a i f o e n a n b a o e l o e n, het hoofd met bloemen omkransen.

Hadat, volksgewoonte.

Hadáu, ontnemen, afnemen, iets afnemen van iemand die niet betalen wil of van een derde vangen, grijpen, b.v. als men vruchten onder een troep jongens gooit; h a d a u n e o n, het hart stelen; h a d a n o e k o e n (letterl. gezag ontnemen, nl. van die eigenlijk gezag heeft), zich gezag aanmatigen; h a d a n m a l o e, elkander trachten vóór te zijn b.v. om iets te krijgen; d o e o e t n o b a t t a r s a è n a d a u m a l o e, de djagong en het onkruid groeien tegen elkaar op; h a d a u a a n, de anderen vooruitloopen, vóór zijn.

Hadèr, opstaan na het liggen (na het zitten zegt men h a r í k); ontwaken, wakan, wakker zijn, iets bewaken ('s nachts).

Hadera, l o r o n a d e r a b a t t a r, de zon (de voortdurende zonnehitte) doet de djagong kwijnen; h a d e r a e m m a, iemand voedsel weigeren, iemand laten verkwijnen; n i a b o k o e r r e s i k k o e d a l a b e l e n i a, n i a n a d e r a a a n o d a l a i f o i n k o e d a b e l e n i a, hij is veel te dik, het paard kan hem niet dragen, hij moet eerst maar een beetje mager worden, dan kan het paard hem dragen.

Hadessoe, op gloeiende houtskool laten staan, b.v. rijst.

Hadia, klaar maken, b.v. de tafel, het paard, iets weer goed maken, repareeren; k e s s i h a d i a k o e d a, het paard goed binden (als het te voren niet goed was gebonden); f o e t o e h a d i a, opnieuw verbinden, b.v. eene wond;) h a m e n o h a d i a, voor goed afspreken; t e r i k h a d i a, voor goed zeggen.

Hadìa, met een val of strik vangen; h a d i a m a n o e, vogels met een strik vangen.

Hadiak, h a d i a k i s i n, zijne gezondheid herstellen, of van een ander: iemand genezen; h a d i a k m a l o e, elkander goed behandelen, goed doen.

Hadidir, voor iemand zorgen, b.v. voor een weeskind.

Hadidoek, inhalig zijn, alles vragen wat men ziet.

Hadiki, h a d i k i a i f o e n a n b a o e l o e n, bloemen in het haar steken.

Hadinan, verwelkomen; h a d i n a n m a l o e, met elkaar goed omgaan?

Hadinis, ontzien, te veel toegeven.

Hadô, op zij gaan.

Hadoan aan, zich uitstrekken naar.

Hadóe, uitkiezen.

Hadoear, morsen, storten.

Hadoeboek, h a d o e b o e k o ï n, een zuur, norsch gezicht zetten.

Hadoedoe, het geleende geld met rente teruggeven.

Hadoeir, van eene helling laten afrollen.

Hadoeloer, goed met elkaar omgaan; s i a n a d o e l o e r, zij zijn kameraden.

Hadoel,
Hadoer, } fluiten.

Hadoeroe, gaande in aanraking komen met, b.v. i t a l a o s a w a n i t a h a d o e r o e k m a u n, als wij 's ochtends uitgaan, komen wij in aanraking met den dauw; gaande of loopende langs strijken, tegen aankomen; a s o e n a d o e r o e l o t t i h a o e, de hond kwam tegen mij aan, deed mij vallen; h a d o e r o e k a è, a u, mandje, een bamboe op den rug dragen met het touw tegen het voorhoofd.

Hadoïs, verpesten.

Hadomi, medelijden hebben.

Hadöör aan, zich niet moe willen maken; loom, traag te werk gaan.

Hadór, vuil maken.

Hadore, in het wild laten loopen, b.v. paarden.

Hadossan aan, op klagenden toon spreken; h a n a n o e h a d o s s a n a a n, erg traag, op lijzigen toon zingen.

Haè, gras; h a è m a n l a i n, gras om te dekken.

Haë, min of meer; indoen, b.v. h a ë f o s b a s a s a n a n, rijst in den ketel doen; h a ë l i a, eene zaak aanbrengen.

Haër, ongelijk zijn in gewicht, b.v. twee kisten op een paard, zoodat de eene lager afhangt; als tegenwicht dienen voor, b.v. f ô f e h o e k k a r o n i d a h o d i h a ë r d i b a l o e n, geef een zak aardappelen om als tegenwicht te dienen voor de kist; h a ë r w è n, het water afgieten b.v. van de aardappelen.

Hafaè, l a ŏ h a f a è, halfweg gaan; h e m o e h a f a è, half leeg drinken.

Hafahŏ, wieden.

Hafali rai, diarrhee hebben.

Hafanoe, h a f a n o e l i m a n, de handen wasschen.

Hafee, tot vrouw nemen.

Hafetoe, met den poot slaan, b.v. vechtende hanen, iets met den voet wegschoppen.

Hafoehoe, op de loer zitten, b.v. als men een dief verwacht.

Hafoela, bespieden, beloeren; h a f o e l a e m m a m a t a n, zien of iemand kijkt.

Hafoén, verbergen, iets bedekken opdat het niet gezien worde, b.v. een gestolen voorwerp.

Hafoena, h a f o e n a l i a, bij het overbrengen van een bericht meer zeggen dan gelast was te zeggen.

Hafoeoet, zich inwikkelen; h a f o e-o e t t a i s, een doek, een kleed om het lijf slaan, zich daarin wikkelen, iets onder zijn kleed houden b.v. een haan.

Hafoetar, versieren.

Haforoe, = h a d o r e.

Hafotti voeren, eten in den mond geven.

Hahaan, voeder, spijzen; h a h a a n r a i, nog meer grond er bij werpen, b.v. om een kuil dicht te maken.

Hahaas aan, (aas: hoog) zich verheffen.

Hahaat, (aat: slecht) bederven, stuk maken; h a h a a t o ï n, een zuur gezicht zetten, b.v. bij een onaangenaam bevel.

Hahaëk, h a n a s s a h a h a e k, giegelen, schaterlachen.

Hahaen, iets dikwijls en luid herhalen als de hoorder doof is.

Hahali, (hangt misschien samen met alin) h a h a l i m a l o e, aan elkander ondergeschikt zijn in leeftijd, waardigheid; verschillen in grootte, b.v. vruchten.

Hahanas, warm maken.

Hahanok, lichtkleurige vlekken op het gelaat, op het lijf.

Hahassan, insluiten (den vijand); h a h a s s a n h a l i k, rondom insluiten; h a h a s s a n r i, eene opening boven aan den paal maken om de pen van den dwarsbalk in te laten.

Haheak, met iemand geen medelijden hebben, niets willen geven om hem te helpen; niet willen bijdragen b.v. tot een begrafenisfeest.

Hahela, van eten dat men op het bord laat en dus niet bewaard wordt wordt; (zie l i r i n) b.v. e t o e h a h e l a, rijst die men op het bord laat.

Hahelik, leedvermaak toonen; zijn vreugde luid te kennen geven; zij doen dit door te roepen »h e l i k a a n".

Hahenoe, om den hals hangen, om den hals dragen.

Hahetoe, bedreigen met woorden; s i a n a h e t o e a m i a t o e h ŏ ŏ, zij bedreigen ons te zullen dooden.

Hahetten, aanzetten om b.v. ergens heen te gaan.

Hahi, laten groeien.

Hahí, schreeuwen.

Hahiboek, straffen door te beboeten, door te slaan; n a i n a h i b o e k n i a n a t t a, de radja slaat zijn slaaf.

Hahida, indoen, b.v. kalk in een zak, kleeren in een kist, inpakken, bij zich steken.

Hahilas, (ilas beeld) vormen; figuren van hout snijden; b o e t i h a h i l a s, boetseeren; h a h i l a s l i a, verzinnen; k a n e k n a h i l a s a a n, er vormt zich een wond.

Hahisi, h a h i s i k i l a t, het geweer laden.

Hahoa, werpen van dieren; k r a u n a h o a, klanknabootsend woord van het geluid der karbouwen.

Hahoé, (h a l o h o e n), beginnen.

Hahoek, gillen.

Hahoekoer, h a h o e k o e r r a i, den regen tegenhouden; h a h o e k o e r o s-s a f o e ï k, wilde dieren vangen, b.v. door middel van een overdekte kuil; h a h o e k o e r e m m a, iemand vergeven door vergif in zijn eten te mengen; ook iemand een poets bakken, b.v. door buiten zijn weten veel spaansche peper in zijn eten te mengen.

Hahoelin, bergen, opbergen, bewaren, wegzetten of wegleggen, ook r a i

hahoelin, iemand het leven sparen.

Hahoeloe, hanai hahoeloe, misschien eerbiediger dan »hanai" alleen (hahoeloe = halo oeloen).

Hahoeloek, rechtstreeks; ami mai hahoeloek ita, wij komen rechtstreeks naar u; nia laŏ nahoeloek haï lakan nèë, hij ging recht op die vlam af.

Hahoeroek, van kleeren voorzien.

Hahoeri, hahoeri asoe, een hond aanhitsen door »hoeri" te roepen.

Hahohak, hahohak ai, een boom dien men wil vellen, aan een kant diep uithakken.

Hahôk, vóór iemands huis roepen, om te doen weten dat er iemand is.

Haholok, haholok aan, een huilend kind op den arm sussen.

Hahonoe, laten neervallen van eene hoogte, laten vallen wat men in de hand hield; hahonoe aan, vóór den tijd bevallen; hahonoe loro, b.v. sia serewisoe nahonoe loro, zij werken tot zonsondergang; hahonoe toewa liman, een tak met palmsap aansnijden.

Hahoot, (halo moot) verdrinken, bedr.

Hahoras, iemand pijn doen.

Hahoris, baren; hahoris haï, vuur aanmaken, iets hervatten, b.v. foetoe manoe iha Ai sidi emma namate na, loro falin emma: nahoris nikar, met het hanenvechten in Ai sidi hebben de menschen opgehouden, in de oostmoeson hervatten de menschen het weer; in het leven laten; boesa nèë emi atoe hŏŏ ka hahoris? wilt gij die kat doodmaken of in het leven laten?

Hai, een nest maken (synoniem met daran); lawarik sia nai oeroe, de jongens maken kippennesten; hodi battar kommak hai manoetolloen, met djagongschil (of wat anders b.v. kapok) de eieren omwikkelen (opdat zij niet breken); hai iboe, iets vragen en meteen iets meebrengen ter vergoeding van het gevraagde; ami hodi manoetolloen hodi hai iboe, wij brengen eieren mee ter vergoeding.

Haï, vuur; kilat lahaï, het geweer gaat niet af; — **foenan**, vonk; — **katamoen**, zie haï knamoen; — **klaak**, gloeiende houtskolen; — **knamoen**, een droogrek om boven het vuur visch of wat anders te drogen; — **lain**, roet tegen de zoldering; — **lakan**, vlam; — **lattoen**, houtskool = anar; — **loetan**, een brandend stuk hout; — **matan**, het middengedeelte van de stookplaats; het gedeelte tusschen de drie steenen waarop de pot gezet wordt.

Hait, loeren, stil nazetten om te vangen, b.v. eene kat de muis.

Hakaar, krassend geluid maken bij de ademhaling, b.v. ten gevolge van slijm in de longpijpen.

Hakaas, hard, bijw.; terik hakaas, luid spreken; laŏ hakaas, hard loopen; oekoen hakaas, streng bevelen; — **aan**, zich inspannen, zich verzetten; moras nakaas aan, de ziekte wordt hevig; hakaas aan taan emma, iemand krachtig, driftig toespreken; zich tegen iemand verzetten.

Hakaat, vechten, handgemeen zijn.

Hakabar, iets opplakken; hakabar aan, kleven; tais nakabar aan ba kanek, het kleed kleeft aan de

wond; h a k a b a r a a n t a a n m a l o e, tegen elkaar aan staan of zitten.

Hakadak, h a k a d a k m o e r a k, geld op rijen of op stapeltjes leggen; h a-k a d a k a i f o e a n, vruchten op rijen of op gelijke hoopjes leggen om te tellen.

Hakaèr, iemand iets in de hand geven, doen vasthouden, overleveren, onderhouden? a m i h a l a ŏ s i a n a k a è r a m i, als wij honger hebben, onderhouden zij ons.

Hakahik, afraden, tegenhouden; h a-k a h i k a n i n, t a s s i, den wind, de zee stillen.

Hakail, } hengelen.
Hakair, }

Hakaka, gewoonlijk h a k a k a i b o e n, den mond openen; n a k a k a, niet aaneensluiten, b.v. de planken van een vloer, er is ruimte tusschen.

Hakales, liggen van den radja.

Hakami aan, onduidelijk, onverstaanbaar spreken.

Hakanas, afweren, tegenhouden, b.v. een hond, menschen tegenhouden om b.v. te vechten, iemand het spreken beletten?

Hakane, t a h a k a n e, een wond slaan.

Hakanoe, h a k a n o e a i, een gleuf maken in den rand van een dikke plank.

Hakara, verlangen, gaarne doen, van iemand of iets houden.

Hakari, uiteen doen, uit elkaar nemen, de verschillende deelen van iets.

Hakatta, h a k a t t a a i f o e a n, vruchten plukken vóór ze rijp zijn.

Hakatti, gewoonl. m a t a n n a k a t t i, dommelen, slaperig zijn; b i o e n n a-k a t t i, als de tol zoo vlug draait dat men het draaien niet meer ziet.

Hakaú, op den arm dragen, b.v. een kind, een haan of wat anders, begeleiden, nl. den radja of een toewan.

Hakawak, achtereenvolgens elkanders tuin wieden.

Hakbadak, schatten, berekenen; s o s-s a h a k b a d a k d e ï, volgens berekening koopen, niet meer dan het lijden kan.

Hakbakken, iets over den schouder dragen, zoodat het aan weerszijden overhangt; a i n a k b a k k e n a a n b a a i i d a, een omgehakte of omgewaaide boom blijft op een anderen boom hangen of rusten.

Hakbaloek, overlangs in tweeën snijden of hakken, b.v. bamboes.

Hakbarat, h a k b a r a t f o e o e k, het haar geheel uit elkaar doen, uiteen kammen; het haar niet oprollen of niet met den hoofddoek samen binden.

Hakbèhek, iemand onverwachts luid toeroepen, zoodat hij opschrikt; met een luiden schreeuw er tusschen komen als er b.v. twee aan het vechten zijn.

Hakbella, van iemands partij zijn in den oorlog, in het spel; partijen maken vóór het spel.

Hakberak, bang zijn b.v. om de rivier over te steken.

Hakboea, in beweging komen, b.v. menschen; i t a k r e ï s f o ï n n i a n a k b o e a, als wij er dicht bij zijn, komt hij eerst in beweging (van een vogel »f a f i o e r" genoemd); h a k b o e a h a r i, uiteen gaan van een troep menschen, uiteen vliegen van vogels; l a r a n n a k b o e a, (letterl. het binnenste is in beweging) misselijk zijn, neiging gevoelen tot braken.

Hakboekar, een knoop in een touw leggen, iets in een doek knoopen, b.v. geld.

Hakboeoet, gekauwde obat op een wond, op het zieke deel spuwen.

Hakbonan, iets vóór in de sarong steken of dragen (van mannen).

Hakborat, h. m a s s i n, n a ä n, zout, vleesch of wat anders in een gebangblad wikkelen om mee te nemen.

Hakdadak, h. b o r a, met twee of meer onder één regenscherm gaan.

Hakdaet, l a ŏ h a k d a e t, voortdurend op reis zijn, van het eene land naar het andere reizen.

Hakdassa, zich in zittende houding voortbewegen, voortschuiven; l a w a r i k n a k d a s s a, een kind dat nog niet loopen kan.

Hakdioek, spelen.

Hakdobos, kruipen.

Hakdoros, uitglijden, ergens afglijden; m o t a n a k d o r o s, de rivier neemt af, zakt; n a k d o r o s m a ä s, zakt snel.

Hakè, zeggen als men zijn woorden of die van een ander aanhaalt, ook t e r i k h a k è, b.v. h a o e k a k è of h a o e t e r i k k a k è, ik zei; h o t t o e n i a n a k è, toen zei hij.

Hakean, vakken maken, in vakken afdeelen, scheiden, splitsen; h a k e a n h a r e, rijst ziften; h a k e a n a a n, zich splitsen, zich afzonderlijk vereenigen, b.v. grooten afzonderlijk en kleine afzonderlijk.

Hakella, overheen stappen.

Hakeloe, iemand bij den arm ondersteunen.

Hakere, benijden.

Hakerik, figuren op iets snijden, schrijven, gewoonl. h a k e r i k s o e r a t.

Hakessir, het land aan iets hebben.

Haketi, kepen maken b.v. in een klapperboom, om er gemakkelijk in te klimmen; d o m a n n a k e t i i n o e r, de bril maakt een keep in den neus.

Hakettak, door een heg of wat anders afscheiden, afschutten; m o t a n a k e t t a k, eene rivier splitst, ligt er tusschen; t a s s i n a k e t t a k, de zee scheidt, ligt er tusschen; a m i m a i h a k e t t a k, wij komen met tusschenpoozen, sommige Zondagen komen we, op andere Zondagen weer niet, er tusschen liggen van tijd, b.v. l o r o n r o e w a n o e l o e n a k e t t a k, er liggen twintig dagen tusschen.

Hakfaek, t o e r h., van elkaar af wonen, uiteen wonen.

Hakfaloe, s e l l a n a k f a l o e, het zadel zit schuin, helt aan een kant over; h. t o e n h o s i h a d a k, van de balibali afrollen.

Hakfilas, zich omkeeren, van iemand die ligt.

Hakfisik, h. n e a n, de tanden ontblooten.

Hakfoeïk, wild, dartel zijn, van een paard, hollen; k o e d a n a k f o e ï k n o d i e m m a, het paard holt met den ruiter voort; e m m a d a h o e r n a k f o e ï k, zij vieren dol feest.

Hakfoenin, zich verbergen.

Hakfŏhok aan, zich dapper houden, brutaal zijn.

Hakiak, opvoeden, opkweeken.

Hakidoek, achteruitgaan.

Hakiïs, met iets spelen, zooals kinderen met wat hun in de hand komt; h. w e, met water spelen, elkaar nat gooien; h. l i a n, op klagenden toon spreken.

Hakirik, h. o e, rottan in smalle strooken snijden om stoelen te matten; **h. haän,** van boontjes de randen afhalen; n i a k a a n t a r a n h a k i r i k t i a n a,

zijn (van de »hedan") dorens zijn er al afgehaald; h. e m m a, een verdachte ondervragen; o e l a r n a k i r i k i t a, de wormen verteren ons (in het graf).

Haklsa aan, te zacht zingen? zacht schreeuwen?

Hakkat, handspan, met de hand meten, voortgaan, voortschrijden, gaan; f o ï n n a k k a t (van een kind), het begint pas te loopen.

Haklakken, op elkaar leggen, b.v. van sarongs, vellen papier, sirihbladeren.

Haklaok, begeleiden van bruid en bruidegom.

Haklaran, verwelkomen; h a k l a r a n m a l o e, met elkaar goed omgaan, in vrede leven; h a k l a r a n l a w a r i k o a n, een huilend kind sussen.

Haklari, schillen.

Haklattoek, h. m a l o e, tegen elkaar aandringen, op elkaar liggen.

Haklaut, in schijfjes snijden.

Hakledik, t a h., ergens recht inhakken (staat tegenover »ta samaen"); k i l a t f o e a n k o n a n a k l e d i k, de kogel treft vlak, komt recht aan.

Haklėka, t o b a h., op den rug liggen.

Haklelas, zich wentelen, rollen, b.v. een paard.

Haklettek, over heen loopen, b.v. over een boom die over een beek ligt, over een boomtak.

Haklili, iets aan een riem of touw over den schouder hangen, b.v. een kapmes.

Haklisoek, met velen te gelijk; e m m a n o d i m a n o e t o l l o e n m a i n a k l i s o e k, zij brengen eieren met velen te gelijk.

Hakloeria, met velen te gelijk, b.v. ergens heen gaan, een of ander werk doen.

Hakloran, h. t a l i, van twee touwtjes één maken door ze over het been te rollen.

Haklotti, omvallen.

Hakmaen, voorover leunen.

Hakmais aan? }
Hakmassik aan, } smekend vragen.

Hakmattek, zich heel stil houden; t a s s i n a k m a t t e k, de zee is kalm; s i a d o k k o n a k m a t t e k, als zij van den schrik bekomen zijn, bedaard zijn.

Hakmaus aan, zich verrijken.

Hakmèdor mattan, vertoornd aankijken.

Hakmisak, uitpersen, b.v. de etter uit een zweer.

Hakmô, afspoelen, b.v. versch vleesch; h. f ô s, rijst wasschen vóór het koken; h. b a t t a r, goede djagongkorrels uitkiezen en afzonderen om te planten; t o e r h a k m ô a a n, afzonderlijk zitten.

Hakmoemoe we, den mond spoelen; f ô s n a k m o e m o e w e, als bij het rijstkoken het water te snel is opgedroogd en ten gevolge daarvan de rijst niet gaar wordt.

Hakmooi, h. f a h i, de varkens roepen om ze te voeren.

Haknaan, kauwen, herkauwen.

Haknaar, vegen.

Haknadoek, den grond uithollen zooals een muis doet; l a h ö n a k n a d o e k o e m a, de muis maakt een gat in het (strooien) dak.

Haknakki, h a k n a k k i e m m a = s e ï e m m a.

Haknatta, stuk bijten.

Haknauk, tegen iets inruilen; h. m a s s i n, tegen zout inruilen.

Haknaus, h. b a t t a r k a i n, de djagongstengels van het vorig jaar bijeen doen om te verbranden, droge blaren en vuilnis bijeen vegen en daarna verbranden.

Haknè, h. b o e w a, pinangvrucht schillen.

Haknèk, met kleine beetjes geven of nemen; h. a i m a r o e k b a e m m a m o r a s, nu en dan een weinig obat aan den zieke geven; ook f ô h.; s o s s a h., nu en dan een weinig koopen.

Haknekoer, h. a i, een boom in stukken kappen of zagen.

Haknoe, h. b a t t a r, djagong binden tot bosjes van 100 klossen; h. f a h i, de voor- en achterpooten van een varken bijeen binden; h. n ä a n, eenige stukken vleesch bijeen binden om weg te brengen.

Haknoea, in de schede steken.

Haknor, dreigen.

Hakoak, omvatten, omarmen.

Hakobos, het meel uit den djagongkorrel eten, zoodat de schil alleen overblijft, zooals de klander doet; m i r a e n n a k o b o s a i, de witte mieren hollen den balk uit.

Hakoeak, een gat in iets maken.

Hakoei, h. k o e d a, een paard dat nog achter is roepen; h. a a n of h. i s i n, ineenkrimpen van kou (zie nakoeï).

Hakoeoek, a m i a t a h a k o e o e k l a i, eerbiedige uitdrukking der onderdanen tegenover hun radja, waardoor zij te kennen geven dat zij iets aan den radja willen zeggen.

Hakoer, h. o e k o e n, een gebod overtreden; h. m o t a, eene rivier oversteken, over, overheen; k e t t a t a k a k o e r m e t a n, kap niet over de zwarte streep; n a n i h a k o e r, overzwemmen; n i a n a k o e r w e m ô n t i a n a (letterl. hij is het heldere water overgestoken), hij is hersteld; dit werd gezegd van pokkenlijders.

Hakoesoek, ondervragen, onderzoeken om te weten wie schuldig is of om eene verlorene zaak terug te krijgen, naar iemand zoeken, uitkijken waar iemand is.

Hakohik, iemand aangrijpen om hem neer te werpen.

Hakokkon, l a h., niet terugschrikken voor gevaar, voor misdaad; n i a l a n a k o k k o n s a s á, hij schrikt voor niets terug.

Hakole, iemand vermoeien.

Hakoli, voor langeren of korteren tijd ergens heen gaan met het plan om terug te keeren, herhaaldelijk ergens heen gaan en weer terugkeeren,

Hakoloek, de laatste bijgeloovige handeling van den ziekebezweerder als de zieke hersteld is.

Hakon, e m m a h a k o n, van iemand die niet te lang en niet te kort, niet dik en niet mager is.

Hakona, aan de menschen die bij het slachten van een karbouw of varken vleesch genomen hebben, den dag doen weten waarop zij betalen moeten; aan de menschen doen weten dat zij bij elkaar moeten komen? aan een hoofd doen weten dat mijnheer zal komen?

Hakonoe, gaan helpen in een oorlog, aanvullen, vol maken.

Hakooi, begraven; h. f e h o e k b a a h o e k a d e s s a n, aardappels onder de asch leggen.

Hako'oes, in het kleed bij zich dragen (van vrouwen); h a k o ' o e s l i m a n, den arm in een verband dragen.

Hakore, h. n e o n, iets doen begrijpen, iets leeren, iemand iets doen weten wat hij vergeten had?

Hakoroes, h. s o e r i k, door middel van een zwaard een Godsgericht uitoefenen.

Hakorro, vischjes vangen met de hand of met een schepnetje.

Hakottan, in een liggenden boom op korte afstanden insnijdingen maken om den bast en het spint er gemakkelijker af te hakken; kepen maken in een hout dat voor ladder moet dienen.

Hakottoe, h. l i a, eene zaak beslissen, uitmaken, stuk maken, vaneen doen van rekbare voorwerpen.

Hakraat, h. o ï n, een huilend gezicht zetten.

Hakreket, h. n e a n, de tanden ontblooten.

Hakrekot, h. b a ä, een pagar ondoordringbaar maken door er doornstruiken of takken tegen aan te leggen.

Hakribi, walgen.

Hakróe, h. m a n o e, kippen bijeen roepen om te voeren.

Hakroeoe, } h a k r o e o e o ï n, en
Hakroeoek, } h a k r o e o e k o ï n, een zuur gezicht zetten, een streng, norsch gelaat toonen.

Hakróo, op iets trappen.

Haksaek, h. e m m a = h a k t a n e k e m m a; — **aan**, zich verheffen.

Haksaen, iets over den schouder dragen = h a k b a k k e n.

Haksakkar, r a i h., in tegenovergestelde richting nevens elkaar leggen.

Haksalak, eten van den radja; n a i s e i n a k s a l a k, de radja eet nog; t o e t a n h a k s a l a k, lasschen b.v. twee balken, zoodat de twee einden in elkaar grijpen; twee latten met de einden aan elkaar vastmaken; h a k s a l a k b a h a k s a l a k m a i, druk komen en gaan; de eersten zijn nog niet weg of de anderen zijn er al.

Haksarak aan, zich beschutten b.v. met een schild, het lijf wenden om niet geraakt te worden; h a k s a r a k a a n b a o e d a n, zich tegen den regen beschutten.

Haksassak aan, zich dapper houden, brutaal zijn = h a k f o h o k a a n.

Hakseok, eene uitnoodiging om mee te eten afslaan, bidden.

Haksessoek, zich samendringen; n a-w a n n a k s e s s o e k, benauwd, zeer kwaad, zeer gram zijn, bijna stikken in zijn toorn; r a i n a k s e s s o e k, benauwd weer.

Haksetik, zich samendringen, zich vernauwen, b.v. water in een engen doortocht; w è n n a k s e t i k, van etter, bij een zweer.

Haksetoer maloe, elkaar wederkeerig verwijten, ook uit gekheid, b.v. e m m a F i a l a r a n n a k l e k a t, e m m a D o e-l i l o e n a t i, de menschen van F. eten kikvorschen, de menschen van D. eten (?)

Haksiïk, het iemand te doen geven; h a o e k a k s i ï k o a t o e k a k o e a i n è ë, ik zet het u om dat boompje uit te trekken.

Haksoedik, bij elkaar komen, zich verzamelen.

Haksoesoek aan, ineenkrimpen; e m-m a t o e r n a k s o e o e k a a n, iemand zit ineengedoken.

Haksokkè, met een zwaard in de hand dansen van een man, terwijl de vrouwen dansen en trommelen.

Haksoït, springen; h. k r a u f o e-t o e, springen met de voeten tegen elkaar.

Haktabak, h. b i o e n, met den tol spelen.

Haktamoes, smakken bij het eten.

Haktanek, h. e m m a, iemand ironisch toespreken, b.v. o n a i k a? ben jij een radja?

Haktattak, elkaar bijten, b.v. paarden; emma naktattak taan we, zij vechten? om water, ieder wil het eerst drinken.

Haktebek, elkaar schoppen, trappen.

Haktèk, zeggen tegen iemand: o mattan tèk, tegen iemand die mis kijkt; o liman tèk, tegen iemand die mis gooit of mis schiet.

Haktekos, spartelen in het water.

Haktenik, reeds meermalen.

Haktidin, verzakken, inzakken, b.v. van grond, verminderen, enz., afnemen enz.

Haktiïk, hinken.

Haktiït, h. saè, opspringen; h. sai, er uitspringen.

Haktoeboek, twee uiteinden van iets aaneen doen sluiten, b.v. van twee daklatten (zoodat de einden niet over elkaar heen schieten = haksalak); h. haï, het vuur aanhouden (de stukken brandhout verder inschuiven, zoodat de uiteinden elkaar raken).

Hakwá, iets 's nachts buiten leggen om het te laten bedauwen.

Halad', hoog onkruid met het kapmes afhakken.

Halaè, tot man nemen.

Halá', loopen, wegloopen, vluchten; h. hare we, karbouwen over een sawah laten loopen om den grond los te woelen.

Haláik, doen verwelken.

Halakoon, zoek maken, verwoesten, b.v. een kampong, een landstreek; h. nai, een radja begraven; emma knaok nalakoon isin lalon, een dief verbeurt zijn leven.

Halamak, eten van den radja; nai sei nalamak, de radja eet nog.

Halanin = hanalin.

Halaŏ, honger hebben, ook kaboen nalaŏ; achter een bijvnw. of werkw. duidt het eene toename aan van de eigenschap door het bijvnw. of werkw. uitgedrukt, b.v. nia matas nalaŏ, als hij ouder is geworden, als hij in leeftijd is toegenomen; sia atoe beeïk nalaŏ, zij zullen dommer worden; kwaik nalaŏ lee tama schola, als hij grooter is zal hij op school komen; nia natènè nalaŏ na, hij begint er al meer van te kennen; h. maloe, niet lang na elkaar; sia mate nalaŏ maloe, zij zijn niet lang na elkaar gestorven.

Halara, verminderen bedr., afnemen bedr.; karon bodan resik ami halara fôs iha dalan, de zak was te zwaar, onder weg hebben wij er rijst afgenomen; koeroe h., door scheppen, uitscheppen verminderen = afscheppen; ai tahan boeras resik ta h. oda, de bladeren zijn te dicht, kap er wat van af.

Halattoe, achtervolgen, achternaloopen b.v. een kip om ze te vangen; h. koeda, de paarden voortdrijven, b.v. naar den stal, achternazetten, b.v. om ze te vangen.

Halawïn, halawïn ai, de dunne takjes afhakken.

Haleka, h. liman, de hand ophouden met de binnenzijde naar boven; h. fahi, een varken op zijn rug leggen; h. kofoe, mako, een drinkglas, een kom of kopje met den voet op tafel zetten (omgekeerd is hataka).

Halelar, met velen te gelijk roepen en schreeuwen, b.v. bij het betrappen van een dief; iemand uitlachen, geen medelijden hebben.

Halèlas, voortwentelen, b.v. een steen voortrollen, b.v. een boom.

Halele, iets op het water doen drijven; uitroep: gaat op zij! h. a a n, drijven enz.

Halelok h. w e, water afleiden.

Halenoe, leenen van iemand en aan iemand.

Haleoe, o o k l a ŏ h., omloopen, een omweg maken, voor iets of iemand uit den weg gaan, ontwijken.

Haleoer aan, t a l m e n, iets erg langzaam doen.

Halès, verscheuren.

Halèt, met tusschenpoozen b. v. s e r e w i s o e h. vandaag werken, morgen weer rusten; tijd laten b. v. s e r e- w i s o e n a l è t h a o e a t o e b a, als de werkzaamheden tijd laten zal ik gaan, verrassen van vijanden.

Hali, waringinboom.

Hali aan, = h e l i a a n.

Halia, geluid geven van vogels, insecten, klinken b. v. gong, knallen van een schot; h. m a n o e, door schreeuwen de vogels verdrijven, b. v. van een rijstveld; n a i b a l o e n a l i a e m m a, de koning ontbiedt iemand.

Halidoe, de uitstekende punten maken op den deksel van een rijstmandje.

Haliïs, schuin houden.

Halik, rondom, omgeven, omringen, de omtrek van iets; t a s s i n a l a i h., de zee omspoelt; n i a n a l i k n i a n o e n o e n b a a i i d a, hij krult zijn snuit om een balk; m a n o e n a l i k m a l o e, de (gebonden) kippen raken verward in elkaars touw.

Halik aan, s a m e a n a l i k a a n b a a i, een slang kronkelt zich om een boom; k o e d a n a l i k a a n, het (gebonden) paard raakt verward in zijn touw; t a l i, k a b a s n a l i k a a n, het touw, de draad is in de war.

Halikoe, kijken, op iets letten, naar iemand omzien in de beteekenis van voor iemand zorg dragen, zich iemands lot aantrekken; k o a h a l i k o e l i m a u, als je snijdt, pas op je hand; h. o e r a t, de ingewanden van een kip, de lever van een varken of karbouw nazien om de oorzaak der ziekte op te sporen, of om te zien of de ziekte spoedig zal ophouden; h. b a d a l a n, een afscheidsgroet, letterl. kijk naar den weg, let op den weg; h. h e e n, niet bijstaan, aan zijn lot overlaten, b. v. een zieke.

Halila, iets voortrollen.

Halirl, h. h a r e, gepelde rijst met de vingers opnemen en weer in de wan laten vallen, opdat het kaf of ander vuil wegwaaie.

Halirin, h. e m m a, iemand voedsel weigeren; h. a a n, zich zelf voedsel weigeren; h. k r a u a i n, karbouwen die een rijstveld hebben omgewoeld met offerbloed besprenkelen.

Halis, h a l o, het geluid dat men met den mond maakt, als het eten te warm is, doen, maken; h a l o n o e o e s á (letterl. doen hoe) hoe, op wat wijze; h. b i s s i, oorlog voeren; h. k e d ô k o d a, stel wat uit; h. a a t, bederven, stuk maken; h. d a l a n, pomali maken als iemand ziek is; h. b a l i a, eene zaak van iets maken; h. d i a k, goed behandelen, h. a a t, slecht behandelen; h. e m m a, iemand kwaad doen door te slaan, te verwonden; s e n a l o h a o e o a n! wie heeft mijn kind kwaad gedaan? laten; h. n i a m a i, laat hem komen, h a l o a a n, b.v. k o e d a s e ï n a l o a a n, het paard maakt nog beweging, is nog niet bedaard.

Halobak, tot haast aanzetten.

Halcea, ook haloea taan, vergeten; haoe kaloea taan baloe, ik heb het gedeeltelijk vergeten.

Haloeboe, h. nanoetak, de nagels snijden, kleine stukjes van iets afsnijden; h. foeoek, timir rahoek, de haren, den baard wat afkorten; haloeboe koeda ikoen, den staart van het paard afkorten.

Haloeboer, in getal overtreffen, b.v. den vijand; oan wain naloeboer ina ama, veel kinderen is voor de ouders lastig, fig. groeien de ouders boven het hoofd (hangt samen met »loeboer"), het wordt hun te machtig om ze b.v. allen aan den kost te helpen.

Haloeli aan, van iemand die zich niet met anderen ophoudt, niet met anderen praat of speelt, ongenaakbaar zijn, zich heel stil houden.

Haloeri, h. haï, het vuur, op het veld verder laten branden zonder op gevaar te letten.

Haloeroe, nalezen, op een geoogst veld overgebleven aren zoeken; ook h. toeïr en h. ikoen, h. battar ikoen, hare ikoen, de overgeblevene djagongklossen of rijstaren zoeken; h. manae, fahi, zien of er op een verlaten erf nog kippen of varkens zijn achtergebleven, om zich die toe te eigenen.

Haloeroek, de na het branden op het veld uitgespreide nog niet verbrande takken bijeen doen om te verbranden.

Haloewa, verwijden, verruimen; haloewa rai, een terrein open maken, ruim maken; ta haloewa rai, een terrein open kappen.

Halolo, recht maken, recht buigen, verbeteren als men een verkeerd antwoord geeft, effen maken; h. emma kmalar ketta lao benar, de ziel van een afgestorvene den rechten weg doen volgen opdat zij niet dwale; achter een werkw. heeft het de beteekenis dat de handeling is afgeloopen; ohin sor la hottoe daun, awan sor halolo, vandaag hebben zij nog niet alles gedekt, morgen dekken zij het af (een huis); sia looi nalolo, zij zijn klaar met het binnenbrengen (van hun djagong).

Halolon, spannen, b.v. een touw.

Halôn, hopen, bidden.

Halore, iets omhoog houden om te doen zien; h. aan, zich vertoonen, voor den dag komen.

Halôs, rechtvaardigen; h. lia, eene zaak bespreken om ze in orde te brengen; h. aan, zich rechtvaardigen.

Halôt, (klôt enz.) bijeen drijven, voortdrijven, achternazetten.

Halotti, doen omvallen.

Hamaan, (kmaan, licht), verlichten; hamaan isin, uitrusten; hemoe ai moroek hodi hamaan isin, obat drinken om het lichaam te verlichten.

Hamaas, fluisteren.

Hamaloe, aanvullen, vergezellen.

Hamamar, zacht, week maken; h. tali, ferreoe, het touw, den teugel vieren; h. emma, iemand gunstig stemmen, gewennen, hodi haan h., met eten te geven gewennen, b.v. een kat; h. liman ba fatoek lai, de hand eerst op de lei gewennen; h. aan, voor iemand onderdoen, zwichten, zich laten verleiden, zich zwak gedragen.

Hamamoe, leeg maken.

Hamanas, = hahanos.

Hamara, drogen, droog laten worden; h. raan, bloed stelpen, de tegenpartij

in het spel niet aan de beurt laten komen; n i a n a m a r a a k a d i r o e n h o e n (letterl. hij heeft een lontarpalm droog gemaakt), hij is gestorven aan de pokken.

Hamatta, in elkaar zetten, b. v. de verschillende stukken van een kast, een geweer dat uit elkaar was genomen; h. k o e d a, paarden van verschillende eigenaars bijeen doen komen om b. v. barang te laten halen; h. e m m a, menschen bijeen doen komen voor het een of ander werk.

Hamatte, komt voor in de beteekenis van ophouden met iets en staat dan tegenover »hahoris", zie dat woord; h a m a t t e h a ï, vuur uitdoen, blusschen = h ŏ ŏ h a ï.

Hamatten aan, zich heel stil houden; h a o e b o l o e o, o m a m a t t e n a a n d e ï, ik roep u, gij blijft maar stil zitten; l a ŏ h. a a n, heel zachtjes loopen om b. v. iemand onverwacht te grijpen.

Hamaus, tam maken, doen bedaren, sussen, b. v. een huilend kind.

Hamed, h. m a t a n t a a n e m m a, iemand kwaad aankijken; t o è h o d i h. o ï n, hevig twisten (h. oïn, letterl. het gezicht rood maken); h. a a n, zich inspannen, zijn kracht gebruiken; f i r i h. a a n, trek met kracht; i t a f o t t i s a s á t o d a n i t a h a m e a a a n, als wij iets zwaars optillen spannen wij ons in.

Hameek, spits maken.

Hameken aan, zich als een kind aanstellen.

Hameno, afspreken, beloven; h a m e n o h e l a, gelasten vóór het vertrek (zie h e l a); n i a n a m e n o t o e ï a m i, hij heeft met ons de afspraak meegegeven.

Hamero aan, luid huilen.

Hameti, vast maken; h. e m m a n e o n, iemand geruststellen.

Hamis, offeren; s i a n o e s i k o n a s i a n a m í s n a ä n b a s i a n k i l a t, als zij raak schieten offeren zij vleesch aan hun geweer; h o b a n n a ä n h a d i h a m í s, (gezouten) vleesch weeken om het zout er uit te doen trekken (zie mis).

Hamóe, gonzen; ruischen van den wind.

Hamoë, verlegen maken, beschamen, en dus ook soms: beleedigen.

Hamoeka, schuilen, er niet uit komen, niet voor den dag komen; — k i l a t f o e a n n a m o e k a, de kogel blijft (in het lijf) zitten; n a m o e k a k a b o r o e s? is (de pijn) tot op zekere hoogte of heelemaal door?

Hamoekit, arm maken.

Hamoelak, bidden.

Hamoeoe, in den slaap met den mond geluid maken; brommen.

Hamoetoe, te samen brengen, vereenigen, gezamenlijk; h a h., gezamenlijk eten; t a m a h., samen binnengaan, overeenkomen, b.v. s i a k a a n n a r a n n a m o e t o e, hun naam komt overeen, zij hebben denzelfden naam; i n a a m a n a m o e t o e, de ouders (van die kinderen) komen overeen, zij zijn van dezelfde ouders.

Hamohoe, l a ŏ h., over een terrein heen en terug loopen; h. e m m a, iemand arm maken door hem alles af te dwingen, door hem voortdurend te beboeten.

Hamoroek, h. n a ä n t a s s i, visch bedwelmen (om hem te vangen).

Hamôs, zuiveren, reinigen, schoon maken.

Hamoti, droog maken; h. r a a n, bloed

stelpen; h. w e, een plek in eene rivier droog maken om garnalen te vangen.

Hamotto, zwijgen, ophouden, van wind, regen, ook van ziekte.

Hamettoe, verbranden bdr. h. s o e r a t, papier verbranden.

Hana, schieten met een boog.

Hanaat, gewoonl. h a n a a t s a è, naar boven kijken.

Hanabir, iets dubbel vouwen; r a i h., in rijen achter elkaar leggen; h. a a n, zich in rijen achter elkaar plaatsen.

Hanaè, kijken, bezichtigen.

Hanái, (nai radja); h a n a i b a, onderdanig, onderworpen zijn aan den radja, ook aan de ouders of aan anderen die gezag hebben.

Hanak, h. k a l e e k, met de »kaleek" spelen.

Hanak aan, te voorschijn komen, uitspringen, ook h a n a k a a n s a i; a s s o e n a n a k a a n h o r r i r a i k o e a k, een hond sprong uit een kuil te voorschijn; n a n a k a a n d o e o e k (van een kurk), hij sprong er van zelf af; e m m a t o e r m o e t o e, t e k i t e k i r e m m a i d a n a n a k a a n s a i, de menschen zitten bij elkaar, plotseling treedt er een uit de menigte te voorschijn; h a n a k a a n s a è, opspringen uit iets.

Hanalin, snijden, lubben.

Hananoe, zingen.

Hanaŏ, stelen.

Hanassa, lachen; h. e m m a, iemand uitlachen.

Hanattar aan, met een troepje bij elkaar zijn, van menschen, ook van dieren.

Hanáu, h. e m m a, zich ontevreden over iemand uitlaten; h a n a u a a n, bij zich zelf morren, b.v. over een gegeven bevel.

Hanáur, pluizen.

Hanawa, ophouden, rusten.

Haneë, kruipen, verder groeien van kruipplanten.

Haneen, verzoeken om.

Haneba, iets neerdrukken; h. h i r o e s, met gekauwde sirih en pinang en obat over iemands borst strijken bij ziekte, of ook bij kinderen die van hunne ouders verwijderd zijn, opdat zij niet te veel aan hunne ouders denken; h. k r a u, karbouwen op die wijze bestrijken, opdat zij niet naar hun vroegere kudde terugloopen.

Haneïn, h o d i t a h a h., met het kapmes dreigen, even raken maar niet doorslaan; h o d i k i l a t h., met een geweer dreigen, doen alsof men schieten wil; h. a i, een hout of plank op of tegen iets doen steunen?

Hanek mattan, offermandje.

Haneloe, leenen, beurtelings; s a è h a n e l o e s i a r o e w a, ze beurtelings berijden (van twee paarden).

Haneoer, h a n e o e r m a l o e, elkaar gekscherend verwijten; — **aan**, onwillig zijn, ongehoorzaam zijn, pruilen.

Haneras, in de luren winden.

Hanessa, op orde plaatsen, rangschikken, op een rij plaatsen, even, b.v. b ô f h., even groot (beter is b ô t n e s s a n e s s a n).

Hanètan heen, (soms alleen h a n è t a n) van te voren; h a o e k a h i d a k a n è t a n, heen; h a o e k a a n b o k a è, ik pak van te voren mijn proviand in; h a o e k a l i k o e h a n è t a n h a l á i f a t t i n, ik keek van te voren naar eene gelegenheid om weg te loopen.

Hanetik, h. d a l a n, den weg versperren; h. k o e d a, een paard tegen-

houden door er dwars voor te gaan staan of b.v. een touw dwars over zijn weg te spannen; er tusschen liggen van tijd; t i n a n i d a n a n e t i k, er ligt een jaar tusschen.

Haní, heel schuin houden, b.v. een glas, zoodat het laatste vocht er uit moet loopen; h a n i a a n, b.v. o e m a n a n í a a n, (het huis) het dak is erg steil, zoodat de regen er terstond afloopt; h a l o w e n a n í a a n l a i, laat het water er eerst afloopen.

Hanimak, ergens vertoeven voor korteren of langeren tijd, rusten; l o r o n d o m i n g o a m i l a s e r e w i s o e a m i h., 's zondags werken wij niet, wij rusten; h a o e k a n i m a k o d a, h a o e i s i n m a n a s, ik rust wat, ik toef wat (thuis), ik heb koorts.

Hanini aan, uitwijken voor een radja of voornaam man, een radja groeten als men weggaat.

Haninoe, naar beneden kijken; ook h. t o e n; f o e l a n n a n i n o e n e s s o e n, de maan staat in het midden (letterl. de maan kijkt in het rijstblok).

Haniroek, zich verwarmen; h. l o r o, h. h a ï, zich in de zon, bij het vuur verwarmen.

Hanisi, bijten.

Hanit, h. m a n o e, met lijm vogels vangen; a i w è n n a n i t m a n o e, de lijm houdt den vogel vast; t a a u n a n i t n a t ô s k a s s o, de schoenen blijven in den modder steken.

Hanoean, verbranden bedr.

Hanoeda, neerlaten b.v. een boompje in de bestemde kuil, laten afhellen, op den grond laten rusten, b.v. eene plank af lange lat die iemand op den schouder draagt met het eene einde op den grond laten rusten; r a i n a n o e d a a a n, hellend terrein; o e s o e k n a n o e d a a a n b a a i n è ë, de daksparren rusten op dezen balk; k e t t a k è ë s a m a e n h a l o h a n o e d a a a n l ô s, graaf niet schuin, laat den kant (b.v. van een sloot) recht afloopen.

Hanoekoe, iets neerzetten, plaatsen; b. k i l a t b a b a a s, het geweer tegen den schouder zetten; i n a a m a n a n o e k o e o a n, de ouders staan hun dochter voor goed af, laten haar met haar man elders wonen, zich metterwoon vestigen?

Hanoetoe, takken afkappen om op het veld te verbranden.

Hanohi, h. t a i s, kleeren dragen, kleeren aan hebben.

Hanoïn, denken, meenen, oordeelen, zich herinneren.

Hanono, afwachten; h. b a e m m a, iemands bevelen afwachten, aan iemand onderdanig zijn, luisteren; h. d e ï, maar afwachten, maar laten begaan, toelaten in den zin van niet beletten; h. m o r a s, pijn lijden.

Hanorin, leeren, onderwijzen.

Haoe, ik, mij, soms ook mijn, zie spraakkunst.

Haok, voederbak.

Haraa, verwen; h. b i o e n h a l o m o d o k, een tol geel verwen.

Haraan, ten bloede geeselen.

Harahoe, fijn maken, tot poeder stampen.

Harai aan, zweren (een eed doen).

Haraik (k r a i k), iets laten zakken, iemand zijn waardigheid ontnemen, afzetten; s i a s e r e w i s o e h. l o r o, zij werken tot de zon bijna ondergaat; h a r a i k a a n, (letterl. zich laag maken),

zich neerbuigen, eerbied betoonen, onderdanigheid betoonen.

Harain, h. h a ï, het vuur verminderen; h. l a m p o, de lamp neerdraaien; m o t a n a r a i n, de rivier zakt; b o e-b o e n a r a i n, het gezwel slinkt, afnemen van wind, hitte.

Harakat aan, kwaad worden.

Hare, de rijstplant, ongepelde rijst; h a r e f o e a n, ongepelde rijstkorrel; h a r e f ô s, gepelde rijstkorrel; h a r e w e, nat rijstveld, de rijst daarvan; h a r e r a i m a r a, droog rijstveld, de rijst daarvan.

Haré, zien; h. d a l a n, den weg kennen; h a r é d i a k, gaarne zien, van iemand houden; o f o t t i m a r é, beproef het op te tillen = o f o t t i k o k k o n m o e s o e m a r é t o e w a n = m o e s o e k o k k o n, vraag het maar eens aan mijnheer; a m i h a d i m a n o e h o d i h a r é i t a, wij brengen een kip mee om u te begroeten?

Hareneк, arm maken.

Hareoe, snikken.

Haresi, h. m a l o e, voortdurend elkaar bekijven? voortdurend krakeelen?

Harí, h. o e m a, het geraamte van een huis opzetten; h a r é a a n, b.v. f a h i r a h o e n n a r í a a n, de haren van het varken gaan recht staan.

Harík, staan, opstaan van iemand die zat, stilstaan; h a r í k n o e o e d a r, zoo groot zijn als (van menschen en dieren); n a r í k n o e o e n è ë b è! hoe groot is hij of het? h a r í k r a i, den regen tegenhouden; h a r í k m a l o e n, als het begrafenisfeest ten einde is, geld en kleeren aan elkaar uitdeelen.

Harís een bad nemen.

Haró, dorst hebben; h. k o e d a, een paard laten drinken; h. t a k a n, sirihbladeren in water leggen om ze frisch te houden.

Haroan aan, smeeken, verzuchten.

Harodan, a n i n n a r o d a n b a h a n, de wind doet de bladeren vallen.

Haroè, stuk maken van breekbare voorwerpen, breken, bedr.; h. k o t t a, een kampong verwoesten; h. l a m a k, het etensbakje van een overledene stuk maken en wegwerpen.

Haroeï, bukken; h. m e n o n, vroeger of later komen dan was afgesproken; — **aan**, zich inspannen bij optillen, bij trekken, iemand hard aanspreken.

Haroeka bevelen, gelasten.

Haroeoe, verfrommelen, ineenfrommelen (halo nakroeoe is waarschijnlijk beter).

Haroma rai, tot het licht wordt, b.v. s i a t e b e h. r. zij dansen tot het licht, tot het dag wordt.

Haro'oes ook h a r o ' o e s oïn, het gelaat wasschen.

Hasaas, h. n a r a n, zijn naam onder dansen en springen luidkeels uitschreeuwen.

Hasaè, doen stijgen; h. n a w a n, ademen; S e r a n n a s a è A t o k S e r a n, laat Atok boven komen (uit het water), dus Seran houdt het langer vol (bij een Godsgericht, door onder water te duiken); h. a a n, sterven van een radja; h. l o r o, tot de zon opkomt; t o b a h. l o r o, slapen tot de zon opkomt.

Hasái, er uitdoen, uitnemen, uithalen, buiten brengen, te voorschijn brengen, laten zien, aflossen van een pand, het verpande weer voor den dag doen komen; h a s a i w e, water afleiden, open maken, b.v. eene deur, eene afsluiting van een tuin; h a s a i b i t i k l o e n i (letterl. mat en kussen buiten brengen), overspel bedrijven; h a-

s a i f e t t o n a r a n, eeue maagd schenden; h a s a i n a r a n, (letterl. den naam doen uitkomen), wordt ook gezegd van iemand die voor den eersten keer in den oorlog gewond wordt; ook van iemand die den eersten keer een vijand het hoofd afslaat.

Hasara, iets meedeelen, b.v. wat men gehoord of gezien heeft, overbrengen, aan anderen doen weten, b.v. een tijding, een bevel, een boodschap; h. e m m a, iemand nadoen; l a ŏ h., iemands gang nabootsen.

Hasassi, doen ontsnappen, b.v. een vogel; h. h a ï, aan het vuur gelegenheid geven om brand te veroorzaken door het te hoog te laten opvlammen, of door eene andere onvoorzichtigheid; m a m e r a n n a s a s s i, de bliksem treft = m a m e r a n f e r a o e d a n n a s a s s i i t a, de regen overvalt ons.

Hasaun, h. n o e, de harige schil van een kokosnoot afdoen.

Hasé, roepen „wie is daar", iemand op een afstand toeroepen, voorspellen wie in den oorlog gewond of gedood zal worden, aanspreken, over iets aanspreken, b.v. als iemand verkeerd doet.

Haseï, doen ontstaan, maken; N a i M a r o m a k n a s e ï l a l e a n n o r a i k l a r a n, God heeft hemel en aarde geschapen; h. l i a, verzinnen; h a s e ï e m m a n i a n l i s s a n, iemands voorbeeld (goed of kwaad) navolgen; h a s e ï e m m a, iemand navolgen.

Haseloe, wrekend, vergelden, betaald zetten; t a è h., terugslaan, slaan om zich te wreken over een ontvangen slag, zoo ook d e a n h., t o e d a h. enz.

Hasèta, tot werken aanzetten; h. h a r e, de rijst na het trappen in de manden doen.

Hasia, opzien tegen; n i a n a s i a b a k o l e, b a k e d ô k, hij ziet op tegen de moeite, tegen den verren afstand.

Hasoedi, ontmoeten; l a ŏ h., rondloopen, weer op hetzelfde punt uitkomen; n a n a s o e d i, het vreet rond, b.v. schurft; h a k o a k l a n a s o e d i, (van een boom) (hem) omvatten, (de vingers) komen niet bij elkaar, men kan hem niet omvatten; n a s o e d i b a l o r o n d o m i n g o, het valt op Zondag; n a s o e d i, samenvallen, b.v. twee gebeurtenissen.

Hasoeït, h. a s o e, een hond aanzetten.

Hasoesoe, zoogen.

Hasoïn, iemand dien men sinds lang niet meer gezien heeft onderweg ontmoeten of ergens weerzien.

Hasori, h. d a l a n, een weg schoon maken; h. m o a t b a b a t t a r, hoog opgeschoten onkruid tusschen de djagong wegkappen.

Hasoroe, ontmoeten, tegenkomen, tegen iets aanloopen; d a l a n n a s o r o e, de wegen komen bij elkaar; i s i n n a s o r o e, volwassen.

Hassa, h. h a a n, eten koopen.

Hassa raè, raam waarop de draden gespannen worden om ze te omwinden op die plaatsen die van de verfstof moeten vrij blijven.

Hassak, duwen, verschuiven, door duwen iets verplaatsen; m a s s a k s a è, duw het naar boven; h a s s a k a a n t o n a, zich verplaatsen; wat verder gaan.

Hassan, wang, opening boven aan een stijl om de pen van den dwarsbalk in te laten; a i h. een paal of stijl met zoo'n opening voorzien; f a t o e h., enge bergkloof; m o t a h., samenvloeiïng van twee rivieren, klein leger, een troepje menschen die met elkaar het een of

ander werk uitvoeren, b.v. boomen kappen; r a i h. (r a i = leggen), een hinderlaag leggen; t o e r h., in hinderlaag leggen; t a m a h., tusschen twee legers inkomen; m o n o e b a h. l a r a n in de hinderlaag vallen.

Hataa, antwoorden, voor iemand of iets instaan.

Hatabbar, doen omgaan met, mee doen loopen, bijvoegen, b.v. een karbouw of ander dier bij de kudde.

Hatadan, een teeken aan iets maken om het te herkennen, b.v. een insnijding in een boom maken om zich te herinneren dat in dien boom een nest is, een blad in een boek leggen om te weten hoever men gekomen is, aan iemand of iets gewoon zijn, kennen, b.v. den weg.

Hatais, zich kleeden, iemand kleeden, kleeren geven, gekleed zijn, b.v. n i a n a t a i s d i a k, hij is mooi gekleed.

Hataka (het tegenovergestelde van h a l e k a), omzetten, b.v. een glas met den voet naar boven.

Hatali, een touw om iets binden; h a t a l i n a h a, de vracht binden.

Hatama, indoen, inleggen, inzetten, binnenbrengen, doen binnengaan; h. e m m a, iemand in dienst nemen; h. l a w a r i k, een kind op school nemen; h. b i t i k l o e n i (letterl. mat en kussen binnenbrengen), boete betalen voor overspel (zie h a s a i); h. o ï n, zich toegang verschaffen, b.v. n i a b o s s o k k o d i h a t a m a o ï n b a t o e w a n, hij liegt om zich bij mijnheer toegang te verschaffen; l a r a n l a n a t a m a, de maag neemt het niet op; r a i l a n a t a m a, de grond neemt het niet op, het gedijt niet (van zaden en planten).

Hatassak, laten rijpen.

Hatattak, aaneen doen sluiten, iets wat uiteen was genomen weer ineen zetten.

Hatattan, bedreigen?

Hatáu, verdedigen; n i a n a l o n o e-o e n è ë h o d i h a t á u n i a n b a r o e k, hij doet zoo om aan zijn luiheid, aan zijn nietsdoen een voorwendsel te geven, een schijn te geven.

Hatáuk, vreezen, bang zijn; m a t a n n a t á u k, de oogen kunnen het licht niet verdragen.

Hatebes, met zekerheid afvragen, b.v. o m o ' o e k t e b e s, wilt gij inderdaad.

Hatekke, naar iemand of iets kijken, aankijken, aanzien; h a o e m a i k a-t e k k e e m m a m o r a s, ik kom naar den zieke kijken.

Hatana, weten, kennen, kunnen; h a t è n è t a a n a a n, van te voren weten? h a t è n è b a, zich verhalen op.

Hatenoe, den stank van iets niet kunnen verdragen.

Hateroes aan, uithouden, geduldig zijn, bij ziekte, bij pijn.

Hatetoe, ten geschenke geven van een geringe aan een voorname; h. n a i, een radja begraven; h a t e t o e o n a, reeds huwbaar zijn.

Hatetoek, iets oprichten, recht houden, b.v. het hoofd weer recht zetten, b.v. een huis dat schuin staat in evenwicht brengen; h. a a n, zich oprichten, ook in de beteekenis van herstellen na eene ziekte bij menschen en dieren.

Hatette, neven elkaar; r a i h., neven elkaar plaatsen; l a ŏ h., neven elkaar loopen, ook l a ŏ h. a a n.

Hati, uittrekken, b.v. gras, veeren, haren, tand, plantjes, onkruid.

Hatiha, ergens afspringen; m e n a-t i h a, het water stroomt af van een

hoogte; h o e d i n a t i h a, de pisang bloeit; m a m f a t i n n a t i h a, het woord, het gezegde van den koning uit zich = de koning spreekt; f a r o e n a t i h a i h a b a b a s s a r, het baadje komt tot aan de heup.

Hatiït, opspringen.

Hatik, h. o e l o e n, met het hoofd knikken, ja knikken.

Hatiloe, laten neerrollen, b.v. steenen van een helling, iets ergens af doen vallen, iets afgooien; b o e s a n a t i l o e s a? n a t i l o e b l i k, wat heeft de kat afgegooid? zij heeft een blikje afgegooid; iemand bij het vechten op den grond werpen; h o d i f a t o e k, h a t i l o e s a m e a, een slang met steenen werpen; ook, h a t i l o e f a t o e k b a s a m e a (dit laatste is minder gebruikelijk); h a t i l o e a a n, neerrollen enz., ergens afrollen; k r a u n a t i l o e n ŏ ŏ a a n, een karbouw valt dood (van af een hoogte).

Hatloe, op den schouder dragen, torsen.

Hatita, h. a s o e, een hond ophitsen.

Hatitis, laten afhangen; h. t a i s b o t t e s, een nat kleed laten afhangen opdat het water er afloope; h, m o r t é n b a k a k a l o e k, lange snoertjes met kralen onder aan de sirihtasch bevestigen en zoo laten afhangen.

Hatoba, neerleggen, in liggende houding plaatsen.

Hatodan, bezwaren; s a n a t o d a n n i a k a a n n e o n? wat maakt zijn hart traag?

Hatoeboek = h a k t o e b o e k.

Hatoeda, oorlog voeren.

Hatoedoe, aanwijzen, aantoonen, wijzen naar; h. k i l a t b a, het geweer aanleggen op.

Hatoeka haï, bij het vuur zitten van vrouwen na de bevalling; dit duurt een maand.

Hatóen, laten zakken, neerlaten; h. f o l i n, den prijs verlagen; e m m a L a m a k n è n k f ŏ h ŏ k r e s i k h o d i s a m a k h a t ó e n? de menschen van Lamaknèn zijn al te vrijmoedig, waarmee (zullen wij hen) ten onderbrengen?; h o d i i a m a k h a t o e n s i a k a a n k f o h o k, waarmee (zullen wij) hun overmoed beteugelen.

Hatoroe, bukken.

Hatoeroek, h. w e, water op iets doen druppelen.

Hatoetoek, aankijken, aanstaren.

Hatohar, breken, bedr.; a n i n n o e n a t o h a r a i, de wind heeft den boom gebroken (zie t o h a r); t e r i k h a t o h a r l i a, de beslissing eener zaak bespoedigen.

Hatôk, klaar maken; r a i h., klaar leggen.

Hatoman, gewennen.

Hatŏŏ, doen bereiken; o m a t ŏ ŏ a m i n l i a b a n i a, doe hem ons gezegde bereiken, breng hem ons gezegde over.

Hatoon aan, stijfhoofdig zijn.

Hatôs, vasthouden, b.v. een paard, een dief, gewoonlijk k a ĕ r h a t o s, vast maken; h a t ô s n e o n, zijn hart bedwingen; t o e r h a t ô s d a l a n, den weg bezetten; t o e r h a t ô s e m m a n i a n s a s á, beslag leggen op iemands goed wegens schuld; r a i h a t ô s, vastleggen, somtijds wordt het achter sommige werkwoorden geplaatst, misschien om de beteekenis te versterken; b. v. zoo hoort men veel: b r e k o e h a t ô s, t a k a h., h e l i h., l a t t a h.; h. a a n, zich bedwingen.

Hawái, te drogen hangen; h. b a l a r o, in de zon hangen om te drogen; h. b a h a ï, bij het vuur drogen.

Hawaï, opvoeden, a m a h, pleegvader; i n a h, pleegmoeder; o a n h, pleegkind; h h a ï, vuur stoken

Hawakka, raden, b.v. hoeveel djagongkorrels of steentjes iemand in de hand houdt, den zang aanheffen bij het »t e b e"; h. f o l i n, den prijs van iets aangeven; f o e l a n h. d a l a r o e w a, de maan is reeds twee avonden weer zichtbaar geweest

Hawalla, = h a b a l l a

Hawari, h. l e h o k, een krekel van dien naam trachten te vangen door te roepen »w a r i-w a r i".

Haweak = h a h e a k

Haweek, h. i b o e n, beloven, maar niet doen.

Hawekoe, h a i n, zittend met het been slingeren.

Hawele, met velen schreeuwen, luid roepen als er iets aan de hand is; a s o e f i ï t n a ä n e m m a n a w e l e t o e ï r, als de hond vleesch wegneemt schreeuwen zij hem achterna.

Haweoe = h a b e o e; h a w e o e a a n, afhangen enz. zooals de beenen, als men te paard zit, of zooals een groot kropgezwel; t a l i r o h a n n a w e o e a a n t o e n, het eind van het touw hangt af naar beneden.

Hawér, effen maken, glad maken

Haweroe aan = h a w e o e a a n.

Hean, roeien; h. t a h a n, riem

Heas, kakkerlak; e m m a l i m a n h., iemand met vlugge vingers (van een diet).

Heat, h. h e r e n, franjes maken aan de »h e r e n".

Hedan, boom en struik van welks lange doornachtige bloederen matten gemaakt worden (Mal. pandan).

Hedi, vasthechten, vastslaan (synoniem met b r e k o e); t a t o u e e r e n, met de nagels dooden van ongedierte; onderling het een of ander werk verdeelen, b.v. i t a h e d i r a i r o h a n t a t o s s a, wij nemen ieder een gedeelte van den grond (b.v. om te wieden).

Hedik, afhakken, b.v. de hoeven van een paard wat afhakken.

Hèë = h o o w, maar meer beleefd.

Heeïn = h a d a k.

Heen, blijven, wachten, op iemand of iets wachten, bewaken; h. r o h a n, de grens bewaken; o d a m a t a n l a n e e n h a o e, de deur houdt mij niet tegen; voorloopig; o a t o e t a u h e e n s a b a? wat wilt gij er voorloopig in plaatsen? e m i l a ŏ h e e n ŏ n a, gaat maar vast vooruit, buiten weten van, zonder verlof van, b.v. s a è h e e n b o e w a, zonder verlof in een pinangboom klimmen; n i a l a ŏ h e e n i n a a m a, hij is gegaan buiten weten der ouders, zonder verlof der ouders; h e e n l a i, wacht eerst.

Hèhar, | n a w a n h è h è r of
Hahar aan, | h è h è r a a n, hijgen.

Hèk, van te voren; l ô s r o n a h è k e m m a n a k s o e d i k, als zij het van te voren hooren, komen de menschen bij elkaar.

Hekoer, door er wat af te snijden korter maken, b.v. de baard, haren, den staart van een paard.

Hela, iets achterlaten, overlaten, laten overblijven; h o d i h e l a, iets wegbrengen en daar laten; h a l i k o e h e-l a, iemand bezoeken en hem bij het

weggaan daar laten; fo hela (letterl. geven, achterlaten), vóór zijn vertrek geven; nia naroeka nela, hij liet zijn bevel achter, of vóór zijn vertrek beval hij; nia nameno nela ba haoe atoe tollo ai oan, vóór zijn vertrek sprak hij met mij af dat ik de jonge boompjes zou begieten; rai hela, laten liggen, sparen, in het leven laten; seï hela, er is, er zijn nog over; seï hela lima, er zijn er nog vijf; seï hela oda, er is nog een weinig over; la helana, er is niet meer over.

Heli, iets verborgen houden, iets verzwijgen, ook heli katôs; h. roman, het licht benemen (ook helin roman); h. aan, schuilen; h. aan ba ai, zich achter een boom verschuilen; oedan mai ita heli aan ba oema, als de regen komt schuilen wij in een huis, zijn bescherming zoeken bij.

Heli foedik, | veinzen niet te
Heli foedik doeoek | hooren, veinzen een bevel niet te kennen, veinzend en listig te werk gaan om b.v. iemand te kunnen vangen; laŏ heli foedik, onder het loopen eene onverschillige manier aannemen, niets laten merken (b.v. als men een dief wil pakken).

Helik aan, een uitroep om zijn pret, ook om zijn leedvermaak te toonen; goed zoo! mooi zoo! (zie hahelik).

Helin, het gezicht op iets benemen; ai helin oema, de boomen benemen het gezicht op het huis; lalatak helin, iemands schaduw belet om goed te zien b.v. om te lezen; fatin helin, verborgene plaats.

Hemoe, drinken; h. tabacco, rooken.

Hena meta, donkerblauw doek?

Henoe, halsketting.

Henoet = hekoet.

Heoek, krom buigen, de waarheid verbergen, liegen, ontkennen; sia neoek sia kaan sorani, zij verbergen, zij ontkennen dat zij christen zijn; laŏ heoek aan, omloopen; dalan heoek, omweg, dalan·neoek aan, de weg draait.

Hèr, nawan hèr, bijna dood, nog maar een weinig adem; ook: hijgen.

Heren, lange smalle strook wit doek dien de mannen om het lijf dragen; in 't algemeen doek; h. moetin, wit doek, witte keper.

Hesik, in de keel krieuwen; tabacco doeboen nesik nia, de tabaksrook prikkelt hem in de keel, doet hem hoesten; we nesik, het water komt in de keel = verdrinken; bekijven.

Hessi, h. koeda, een paard door roepen aanzetten of op zij jagen.

Hessoek, inleggen; h. naän ba tassoe, vleesch in de pan leggen; h. ba kakaloek, in den zak steken.

Hètak, liever, eerder; hola nèë hètak, neem dit liever; emma kreïs la mai, emma kedôk hètak aan la mai, als menschen die dicht bij wonen niet komen, dan komen de menschen die ver wonen zeker niet; het dient soms om den vergrootenden trap te vormen, b. v. hètak bôt, grooter.

Hetan, ontvangen, krijgen, verkrijgen, vinden; la hètan beteekent soms »niet kunnen", b. v. nia lake la nètan, hij kon het niet open maken, hij kreeg het niet open.

Heti, een riem of een strook doek om het lijf binden, om het lijf dragen, iets van zijn schuldenaar of van een derde nemen als de schuldenaar niet wil betalen; —

hŏŏ, met een touw wurgen; t a l i n e t i n ŏ ŏ k o e d a, het touw heeft het paard gewurgd; — **knottak**, riem die om het lijt gedragen wordt; — **re**, een hootdsieraad van zilveren plaatjes, dat over het voorhoofd wordt gebonden.

Hias, vouwen, opvouwen; t a i s n i a s a a n, de schabrak zit gevouwen, zit met een plooi.

Hiban, h. a i t a r a n, doornstruiken neerleggen, b. v. om een weg af te sluiten of ter beschutting van een tuin; iets op zij doen, op zij plaatsen, b.v. steenen die midden op den weg liggen op zij van den weg leggen; m o t a n i b a n e m m a, de rivier heeft iemand op den oever gespoeld.

Hiït, opnemen, oplichten, iets wat gebonden is bij het touw opnemen, iets bij het handvat, of oor of touw opnemen; h i ï t h a s a è l a w a r i k b a k o e d a, een kind op het paard tillen; N a i M a r o m a k n i ï t h a o e, als God mij van mijn ziekbed doet opstaan; h i ï t e m m a n a r a n, iemands naam oneerbiedig noemen, b. v. zonder »k a u" of »b e t t e" er voor bij degenen wien dit toekomt; h i ï t a a n l i o e, langer zijn dan, van menschen.

Hikar, terug, weer.

Hikoe, met den elleboog van zich afstooten.

Hili, oprapen; b e b e n i l i b a t t a r, de eend pikt djagong op; h i l i l i a = f o t t i l i a; h i l i b a n e o n, bij zich zelf een plan vormen? o a h i l i r a i, een buiten den echt geboren en niet erkend kind.

Hinar, h. a u, een bamboe voor blaaspijp bestemd ophangen met een steen aan het benedeneind om hem goed recht te maken; h. k o e d a, een kwaad paard met den kop in de hoogte vastbinden.

Hioe, bijeen drijven van paarden en karbouwen om ze naar den stal te laten gaan.

Hira, hoeveel.

Hira hira, eenige; l a r o n h i r a h i r a? om de hoeveel dagen? l a r o n l i m a l i m a, om de vijf dagen.

Hirak, geheel, over zijn geheel, al; t a i s h i r a k k a d ó r, het geheele kleed is vuil, het kleed is vuil over zijn geheel; gewoonlijk voegt men er „b e l e" bij; t a i s h i r a k k a d ó r b e l e, i s i n h i r a k k a n e k b e l e, het geheele lichaam is gewond, het lichaam is overal gewond; b o e a t h i r a k n è ë, al dat goed hier; a i h i r a k n è ë, al die boomen; w a i n h i r a k, en w a i n h i r a k a a n, eenige dagen geleden; h o r r i h i r a k, een tijd geleden; wordt w a i n h i r a k op vragenden toon uitgesproken, dan beteekent het hoeveel dagen geleden; zoo ook h o r r i h i r a k op vragenden toon uitgesproken, beteekent sinds hoe lang, hoe lang reeds.

Hiri, h. k a b a s, spinnen; h. i b o e n, onhoorbaar lachen.

Hirik, draad gemaakt van jonge gebangbladeren, waarvan ze touw vlechten, of waar ze de inlandsche pajong mee naaien.

Hirik lossoek, strik; k e s s i h a l o h i r i k l o s s o e k, bind het in een strik.

Hiroes, de maagstreek? h i r o e s m o r a s, pijn in de maagstreek? gemoed? hart? h. m o n o e, treuren; h. m o n o e b a n i a k a a n r a i, hij heeft heimwee; h i r o e s k i k i of h. f a f e ï k, of h. f e t i k a a n, beangstigd zijn (zie f a f e ï k); h i r o e s m o r i s, zich flink

gevoelen; k o e d a n a b o s s o e h i r o e s m o r i s, als de paarden verzadigd zijn, dan zijn zij flink, dan kunnen zij er tegen; h i r o e s e m m a, iemand haten; h. m a t a n, hartekuiltje.

Hisa, hangen bedr., ophangen bedr.; h i s a h ö ö e m m a, iemand ophangen; h i s a a a n, hangen enz., iets traag doen; h a f a h ö h i s a a a n, traag wieden.

Hisik, besproeien, besprenkelen; h. t a i s, b i t i, een kleed, een mat uitschudden.

Hiti, baren, op den schoot houden, rijdend iets vóór zich op het paard dragen; n i a n i t i t o é ï r n i a, zij heeft een kind van hem (buiten den echt.)

Hitin, schoot.

Hitoe, zeven.

Hô, hebben; m o e r a k a m i l a h ô, geld hebben wij niet; O m ô t o e d i k? heb je een mes? zijn in den 3den pers. enk. en meerv., b.v. i h a f a t o e k o e a k n è ë n o s a m e a b ô t i d a, in dat hol is een groote slang; i h a m o t a n è ë n a i b e e, in die rivier zijn krokodillen; b o t t i r n è ë n o s a, (letterl. die flesch heeft wat) wat is er in die flesch; n o a n g g o r, er is wijn in; l o e n o s a i d o e, er is niets in; s e ï n o, er is nog, er zijn nog; h ô o e m a, het huis bewaken; met, er mee; a m i h ô s i a l a ö, wij gaan met hem; e m i h ô l i a, gij (meerv.) hebt er mee gesproken (voor de andere personen verandert de »h." zie spraakkunst b.v. h a o e k ô l i a, ik heb er mee gesproken).

Hô, *mangga.*

Hoat, h o a t a u, bamboe splijten.

Hobak, met haast; h. a a n, zich haasten.

Hoban, in het water leggen laten weeken.

Höbö, verbergen.

Hoboe, h. k o e d a, op jacht de paarden over alles laten heenrennen; k o e d a h., vlugge paarden die voor de hertenjacht gebruikt worden of ook om reizigers te achtervolgen en te bestelen.

Hoboen, zich verzamelen, er op af komen b.v. vliegen op een wond.

Hoda, stooten; h. a i f o e a n, vruchten afstooten, beter h o d a h o n o e a i f o e a n, h o d a h a m ô s a u e l a n, de tusschenschotten uit een bamboe stooten.

Hodean, bij aankomst groeten.

Hodi, brengen, meebrengen, meenemen, meedragen, bij zich dragen; m o t a n o d i, de rivier sleept mee, door middel van, met n i a t a è n o d i a i, hij slaat met een stok; l a ö h o d i m a l o e, met elkaar gaan, er mee; a m i h o d i h a l o s a? wat doen wij er mee? n i a n o d i n a l á i, hij loopt er mee weg, om te, om er mee te; s i a s e r e w i s o e h o d i h a k a n s e r a, zij werken om loon te verdienen; s i a t a u d i a h o d i k o n a l a h ö, zij zetten een val om muizen te vangen, om er muizen mee te vangen; ook soms ons »te" voor de onbep. wijs, b.v. s i a t o e r n o d i d a l e, zij zitten te praten; s i a t o e r n o d i h a, zij zitten te eten; r o o t a k a f i l a n o d i e m m a, de prauw sloeg met de bemanning om; k o e d a n a l a i n o d i n i a, het paard ging met hem op den loop; a i t o h a r n o d i n i a, de tak brak, sleurde hem mee in den val; n i a n o d i m a k l e a t, hij is m a k l e a t; hij heeft het ambt van m; h o d i T e t t u m h a ä k n o e o e n è ë, in het Tettum zegt men zoo; h o d i M a l a è h a ä k s a? wat zegt men in het Maleisch? h o d i k a l a n, bij nacht!

hodi loron, bij dag; hodi..... lioe; iemand vóór zijn; haoe kodi tolloe lioe nia, ik ben er hem drie voor; nia nodi kalan lima lioe o, hij is u vijf dagen voor.

Hodi oïn, hodi emma oïn of emma nian oïn, iemand vertegenwoordigen; oekoen hodi nai nian oïn, in naam van, in plaats van den radja bevelen.

Hoe, blazen; h. hŏ ŏ, uitblazen.

Hoean, h. ai, een boom omhakken.

Hoedi, pisang; soorten zijn: h. metan, die hier het meest voorkomt; h. boewa, een kort, dik soort, en zeer smakelijk h. haï, met roode schil; h. fatoek, een klein maar grof soort.

Hoedoek, h. maloe, tegen elkaar stooten.

Hoedoer aan, zuchten, kreunen.

Hoehar, rukken = hadau; h. aan, pogen zich los te rukken.

Hoeït, eventjes aan iets trekken; eventjes knijpen.

Hoelan, iets met twee of meer gezamenlijk dragen.

Hoelis, draaien, b.v. een natten doek om uit te wringen; h. noe, klappers afdraaien = door draaien den steel doen afbreken.

Hoemir, fijne kam van bamboes; h. oetoe, luizen kammen; laŏ h. aan, in gebogen houding terwijl men de kleeren van voren vasthoudt den radja of een ander voornaam persoon naderen of langs hen heengaan.

Hoemoer, in de hand vasthouden; toena h. la diak, een paling kan men niet gemakkelijk vasthouden; h. liman, de vuist ballen; h. ida, eene handvol; emma h., oan ida, een handjevol menschen.

Hoen, de oorsprong, de oorzaak van iets, het onderste van iets; taroeïk hoen, de voet van een berg; — ri hoen, het benedeneind van een paal; ida ba dikin ida ba hoen, een boven een onder, begin van iets b.v. dale nèë no hoen deï, dikin la no, dat verhaal heeft alleen een begin, het heeft geen einde (vandaar hahoé, beginnen) boom; hô hoen, manggaboom; ai hoen, (misschien) gewone boom, geen vruchtboom; hoedi h., pisangboom; — dila h., papajaboom; hoedi h. tomak, een heele pisangtros; battas h., djagongstruik; tassak iha h., rijp aan den stam; geboorteland; nia ba nikar nia kaan hoen ba, hij is weer naar zijn geboorteland terug; sala hoen, de oorsprong van de fout, van de misdaad, van de schuld; soesar h., de oorzaak van het lijden.

Hoenoen, boewa h., een tros pinangnooten; noe h., een tros klappers.

Hoeroen, h. kabas, draad opwinden; hoeda noeroen aan, een paard, (dat gebonden is of dat men vasthoudt) maakt beweging om los te komen; ook van losse paarden, wegloopen, er van doorgaan als men ze b.v. wil vangen.

Hoesak, toespijs; hoesak moetoe, samenmengen, van de verschillende ingrediënten der toespijs.

Hoesar, navel; tassi h., waar men geen land meer ziet.

Hoesi, schieten met een vuurwapen

Hoesik, iets laten zoo als het is; zich met iemand of iets niet meer bemoeien (synoniem met haboesik).

Hoesoe, vragen, verzoeken.

Hohela, iemand wegbrengen; een eind

wegs vergezellen, voortdurend verzoeken; telkens vragen om iets; ook: h o e s o e h ŏ h ô.

Hŏhô, bij een werkw. geeft het te kennen dat de handeling telkens plaats heeft.

Hohoën, zingen terwijl zij een doode naar de begraafplaats brengen, — waarbij telken de klank »h o h o" voorkomt.

Hoï, h o ï i s i n, zich uitrekken; h o ï e m m a n i a n f è n, h o ï e m m a n i a n l a e n, overspel bedrijven, iemand tot overspel trachten over te halen; h o ï m a n e f e t t o, tot ontucht overhalen; ontucht bedrijven (volgens sommigen h o i ï), zoo juist; h a o e k o ï a t o e l a ŏ n a, ik wilde zoo juist gaan; o m o ï t e r i k, gij zeidet daar zoo even, bezig zijn, doende zijn met iets b.v. a m i t ö ö b a, s i a n o ï d a h o e r, toen wij daar aankwamen waren zij bezig met feestvieren; n i a n o ï n a, hij is aan het eten; h a o e k o ï n è ë, ik ben hier.

Hoïr, h. s a s a n a n, den pot van het vuur nemen; h. m a n o e t o l l o e n i h a w e, de eieren uit het water nemen; h. n a ä n i h a t a s s o e, het vleesch uit de pan nemen.

Hoïs, melken.

Hokkoe, liggen van dieren; m a n o e n o k k o e t a a n m a n o e t a l l o e n, de kip zit op de eieren; B a l i b o o m a i n o k k o e i t a Baliboo (een vijandig gebied) komt ons hinderlagen leggen.

Hola, nemen, halen, wegnemen b.v. iemands goed; nemen in de beteekenis van koopen b.v. t o e w a n a t o e n o l a m a n o e! wil mijnheer een kip nemen = koopen! nemen in de beteekenis van als betaling nemen b.v. o a t o e m o l a s a? wat wilt gij er als betaling voor nemen? wat moet je er voor hebben? o m o l a s a? wat neem je er voor? h o l a f e t t o, eene vrouw nemen; h. n a w a n, even rusten om op adem te komen; h. e m m a n i a n f a t i n, iemands plaats innemen; eene weddingschap winnen; t e k k e n h o l a, juist teekenen, zoodat het lijkt, h o l a l i a n a i n, een lijkzang houden bij een radja of ander voornaam persoon, l a m p o n è ë n o l a m i n a w a i n, die lamp neemt veel olie in; — d o e o e t n o l a b a t t a r, het onkruid is hooger dan de djagong; h o d i n i a h o l a d e ï, dezelfde straf krijgen als hij; e m i m ô s h a l o n o e o e n è ë, h o d i n i a h o l a d e ï, als gij ook zoo doet, krijgt gij dezelfde straf als hij, langs; h o l a n è ë m a i, hier langs; h o l a k r a i k, beneden langs; h o l a l e t t e n, boven over; h o l a l i o e r, buiten om, alles; a w a n a m i h a h o l a, morgen eten we alles op.

Hole een schelpdiertje, ronde schijfjes daarvan gemaakt die ze aan het koord van hun sirihtasch rijgen.

Holè? = l è t i n a h o l i, de volgende oostmoeson.

Homan, vlechten.

Hôn schoon maken door te wasschen of te poetsen.

Honoe, voor h a h o n o e achter een werkwoord b. v. s o r a t h o n o e, zie s o r a t.

Höö, dooden, vermoorden; een bamboe die den rand vormt van een bali-bali.

Ho'oek, willen.

Hoow, ja; wordt ook gebruikt om te beduiden dat men iemands gezegde verstaan heeft.

Horak, ziekte; een klapperblad dat

wordt opgehangen om tegen diefstal van sirih en pinang te waarschuwen; t a r a h., zoo'n blad ophangen; h. r a i, het terrein voor een tuin bepalen door in de omstaande boomen te hakken of door alvast een weinig te wieden.

Horan, ruiken, rieken, voelen, merken h. m o r a s, pijn voelen.

Horas, t a è h., slaan dat het pijn doet; n i a a l i n h o r a s h a o e, hij is ouder dan ik.

Hore aan, voortdurend schreeuwen om iemand te roepen.

Hori hori, sinds lang.

Horik, verblijven.

Horoen, gal; ravijn, afgrond; h o r o e n i d a n a n e t i k, er ligt een afgrond tusschen.

Horoes, schuren, schrijnen; a m i s a è a i, a i k o e l i t n o r o e s k a r a s, als wij in een boom klimmen schrijnt de bast onze borst; k o e d a n o r o e s a a n b a a i, het paard schuurt zich aan een boom.

Horri, laatst, een tijdje geleden; h. t o e w a n t e r i k n o e o e n è ë, laatst zei mijnheer zoo; k o e d a h. a m i s o s s a n è ë, het paard dat wij een tijdje geleden gekocht hebben; toen laatst; h. a m i t o e n a m i h a r é b i b i r o e s a, toen we laatst naar beneden gingen, zagen we een hert; — h o r r i w a i n r o e w a of h. w a i n r o e w a k a a n, twee dagen geleden; h o r r i h i r a k, zie h i r a k; h o r r i w a i n, de vorige oostmoesson; h o r r i w a i n h i r a of h. w a i n h i r a k a a n of h. l o r o n h i r a, eenige dagen geleden; wordt h o r r i w a i n h i r a enz., op vragenden toon uitgesproken dan beteekent het: hoeveel dagen geleden? uit, van uit, van, van af (in deze beteekenis in het synoniem met h o s ï); n i a h o r r i t a s i s a è, hij is van beneden (van zee) gekomen; h. h o e n, van af het begin; h. n è ë n a, van nu af aan reeds.

Horri fonin, gister avond; in den afgeloopen nacht.

Horri oeloek, vroeger.

Horri ohin, reeds een tijd lang (maar op denzelfden dag) b.v. h a o e m a i h. o h i n t i a n á, ik ben al een tijdje hier (b.v. een half uur); h a o e t a u h. o h i n t i a n á, ik heb er al voor een poos opgezet (lood op het vuur).

Horri sehik? horsehik, gisteren; h o r s e h i k k a l a u, gisteren nacht, eergister avond.

Hosi, van, van af, uit, van uit; h. n è ë b è, van waar; h. t a s s i b a l o e, van over zee; — langs (synoniem met »hola"); l a ŏ h. n è ë, loop hier langs; a m i l a ŏ h., wij gaan er langs; h. l a r a n, van binnen; h. l i o e r, van buiten, buiten langs; k i l a h f o e a n t a m a n o s i i b o e n, de kogel kwam door den mond binnen, neven; h a o e t o e r k o s i n i a, ik zat neven hem, het met iemand houden; s i a n o s i a m i, zij houden het met ons; t o è h o s i, voor iemand spreken; i n a t o è n o s i o a n, de moeder spreekt ten gunste van het kind.

Hossee, slijpen.

Hossoe, wind laten.

Hôt, dringen b.v. tot betaling, knellen; b.v. s a m e a n ô t n a l o r o e ï n d o d o k, een slang knelt, verbrijzelt de beenderen; ineengedrongen, vast b.v. een bos gras; h ô t a a n, zich samendringen; a i n ô t a a n, het hout krimpt

Hottar, h. e m m a, bekijven?

Hottoe, af, klaar, op; halo h. afmaken, opmaken; hottoe ŏna of hottoe na of hottoe tián, het is af, klaar, op; achter een werkw. beteekent het na, als, toen, nadat; b.v. ha hottoe ami laŏ, na gegeten te hebben, of als wij gegeten hebben, gaan wij; het kan even goed beteekenen: toen wij gegeten hadden, gingen wij; dikwijls plaatst men in zulke zinnen »tiá" achter »hottoe" b.v. hottoe tiá ami laŏ, daarna, vervolgens, toen; b.v. ami tŏŏ kotta ba, rai kalau ŏna, hottoe emma· sai atoe haré ami, wij kwamen bij avond in den kampong aan, toen kwamen de menschen naar buiten om ons te zien.

Hottoe hottoe, alle, allen; sa hottoe hottoe of sasá hottoe hottoe, alles.

I.

Iboen, mond, bek, muil; opening aan den bovenrand b.v. van eene flesch, van een geweerloop, van een kuil, van een zak; iboen bôt, brutaal; iboen mis, kieskeurig op het eten; iboen noenoen, een hoofd dat een bevel van den radja aan het volk overbrengt.

Iboen soehoen, de lippen; iboen soehoen letten, de bovenlip; iboen soehoen kraik, de onderlip.

Ida, een, telw.; — **ida,** enkelen; een of ander; een voor een; — **idak,** verschillend, ieder afzonderlijk; lôs ida idak neon, volgens ieders afzonderlijk believen; sia kaan ama namoetoe mais ina ida idak, zij zijn van een zelfden vader, maar van verschillende moeders, ieder heeft eene afzonderlijke moeder; sia toer ida idak, zij wonen ieder afzonderlijk.

Idak en **idakaan,** lôs idak neon, volgens ieders believen; idak laŏ of idakaan laŏ, ieder gaat afzonderlijk, ieder gaat zijn weg; idak ba nian oema of idakaan ba nian oema, ieder gaat naar zijn huis.

Igri, stekels in het gras.

Iha, aanwezig zijn, bestaan, zijn, hebben; voorzetsel van verschillende beteekenis b.v. nia toer iha Lafoeli, hij woont te L.; nia narík iha hoen, hij staat bij den boom; kanek iha limau, eene wond aan de hand; haoe sossa iha nia, ik heb het van hem gekocht; rai iha meda, het ligt op tafel; nia nasai fôs iha karon, hij neemt rijst uit den zak; nia koeroe we iha haŏk, hij schept water uit een bak. Het komt voor in samenstellingen als; iha letten, boven; iha kraik, beneden; iha laran, binnen; iha lioer, buiten; iha oïn, vóór; iha kottoek, achter; deze uitdrukkingen dienen ook als voorzetsel; zie spraakkunst; iha nèë en iha nèë mai, hier; iha nèëbá, daar; iha nèëbè, waar? nia toer iha nèëbè? waar woont hij? iha nèëbè ida? waar ergens?

Ihan, misschien, wellicht; wordt soms gezegd voor »iha" b.v. la ihan er is niet, er zijn niet.

Ikis, vermorzeld van rijst- en djagong korrels.

Ikoen, staart; laatstgeborene; b a t t a r i k o e n, h a r e i k o e n, de overgeblevene djagong of rijst op een geoogst veld.

Ikoes, n i a m a i i k o e s, hij komt achteraan; ook: hij komt het laatst, laat, b.v. k o e d a i k o e s, laat planten; i k o e s r e s i k, te laat; e m m a s e ï i k o e s, er zijn nog menschen achter; nu thans; i k o e s h a o e l a k ó o e k o n a, nu wil ik niet meer; t ö ö i k o e s, ten laatste; o e l o e k . . . . i k o e s, vroeger . . . . thans; i k o e s n è ë, nu; tegenwoordig (van tijd) thans.

Ilas, beeld; l a i l a s, niet passend?

Ilin, b o e w a i l i n, pinangnoot waarvan de kern niet deugt.

Ina en **inan,** moeder.

Ina ama, / **Inan aman,** ouders; komt ook voor in de beteekenis van: hoofd van eenige kampongs.

Ina ferik, grootmoeder.

Inan, wijfje van dieren, veel; e m m a i n a n, veel menschen; i n a n b a s s o e k, zeer veel; l o r o s e ï i n a n, (zon nog veel) 't is nog lang dag; — n i a m a i l o r o s e ï i n a n, hij kwam toen de zon nog hoog stond; komt een enkele keer voor in de beteekenis van groot; t i h a r i n a n, een groote trom.

Inan aman, veel, (gewoonlijk alleen i n a n).

Inoek, pad van karbouwen of herten.

Inoer, neus; r a i i n o e r k a a p, vooruitstekend gedeelte van een berg.

Ioe, h a a i.

Iri oroe, o e d a n i r i o r o e, zachte regen.

Iroe, i r o e k a l e e k = e k i k a l e e k.

Is, de reuk, de lucht van iets; n i a k a a n i s l a l a k o o n d a u n, de lucht er van is nog niet weg; a n i n n i a k a a n i s, de vaart, de drift van den wind; a n i n n i a k a a n i s b i t, a i t o h a r, als de drift van den wind hevig is, breken de boomen; krachtig? r o n a i s o d a d e i, eventjes iets hooren, iets vernemen van een of ander gerucht.

Is aan, zijn vaart nemen? n i a i s a a n l e r i k d e ï, S e r a n n a k l o t t i n a, hij zette zich alleen maar in beweging, (om hem aan te grijpen) toen viel Seran reeds.

Isi beloe, / **Isi beloe dato,** kleeren van den radja.

Isi dobè, van iemand die alle zwaren arbeid schuwt, zonnehitte vreest.

Isi foetar, nieuwe kleeren; lijfsieraden.

Isin, het lichaam van menschen en dieren, de vaste inhoud van iets; n o e i s i n, het vleesch van de kokosnoot; b a t t a r i s i n, het meel van den djagongkorrel; het vleesch in tegenstelling van de beenderen; a s o e n a i s i n k a k i n r o e ï n, de hond eet het vleesch laat de beenderen liggen; n a ä n i s i n, het eigenlijke vleesch in tegenstelling van; n a ä n b o r a n, het vet; k n o e r o e i s i n i d a, de inhoud van een lepel een lepelvol; — b i k a n i s i n r o e w a, twee borden vol; l i m a n i s i n i d a, één handvol; n i a n e m o e k o f o e i s i n i d a d e i, hij drinkt maar één glas; r a i i s i n, grond zonder steenen; k a h ó e k i s i n, pijl van een blaaspijp; r a m a i s i n, pijl van een boog; t o e d i k i s i n, s o e r i k i s i n, lemmer; k i l a t i s i n, bajonet; i s i n i d a en a i i s i n i d a, een keer; i s i n r o e w a en a i i s i n r o e w a, twee keer; i s i n m a n a s,

koorts; i s i n s a è, de koorts komt op; de temperatuur is hoog; i s i n t i d i n, de koorts neemt af, is af; de temperatuur is weer laag; i s i n n a m o t t o n a, de ziekte heeft opgehouden; i s i n d i a k, gezond; i s i n m o'r a s, ziek; i s i n b i t, sterk; i s i n m a m m a r, zwak; i s i n m o r i s, levendig dartel van een paard; i s i n m ô s, (letterl. lichaam zuiver) onschuldig, staat tegenover; i s i n k a r e b o, (lichaam vuil) schuldig; k o e d a l a f ô i s i n, het paard laat zich niet bestijgen; b a t t a r i s i n ŏ n a, de djagong heeft al korrels; n o e i s i n ŏ n a, de kokosnoot heeft al een vaste kern; h o d i i s i n s e l o e, met zijn leven boeten; h a l á i i s i n, er op uitgaan om geld bijeen te krijgen ter betaling van boete; s o e d i i s i n, geld bijeenbrengen om boete te betalen.

Isin lolon, het lichaam van menschen en dieren; t a r o e i s i n l o l o n, zich zelf als prijs opzetten; t e r i k d o e o e k b a i s i n l o l o n, tot zich zelf spreken.

Isoe, verwilderd van dieren.

Istori, krakeelen.

Ita, wij, met inbegrip van den aangesproken persoon U, bij het aanspreken van een radja of ander zeer voornaam persoon; i t a b ô t, bij het aanspreken van een radja of ander zeer voornaam persoon.

Ita kaan, } onze, ons, de onze, het onze.
Itan, } met inbegrip van den aangesproken persoon; uw, het uwe, bij het aanspreken van een voornaam persoon.

K.

Ka, achter een woord geplaatst, dient het om eene vraag aan te duiden; tusschen twee woorden beteekent het of b.v. n i a m a i k a l a l e? komt hij of niet? l ô s k a l a l e? waar of niet?

Kaä, zwagerin; als de getrouwde broer ouder is; (zie a l i o a n).

Kaan, achter een pers. vnw. geplaatst, vormt het een bezitt. vnw. zie spraakkunst; e m m a k a a n, die alles eet wat hij krijgen kan; e m m a k a a n t o e w a, die veel arak drinkt.

Kaas, n e a n k., kies.

Kaba, het voorhoofd en de borst bestrijken met door pruimen rood geworden speeksel.

Kabaar, een weinig wrang? van vruchten; m a t a n k., slaperige oogen.

Kabaas, schoon, mooi, aardig.

Kababan, h a r í k k. a i, tegen of achter een boom staan om te schuilen; l a ŏ k. t o e ï r e m m a, vlak achter iemand loopen.

Kabadoe, graveel.

Kaballa, een sarong of wat als sarong dient, aandoen, aan hebben.

Kaban, speeksel; l a b a d a i n k., spinneweb.

Kabas, katoen, draad, bindtouw; k a b a s l o l o n, draad; — k a b a s r a h o e n, nog niet gesponnen katoen, watten.

Kabassa, tabaksdoosje.

Kabáu, drukt eene verwensching uit; paard (zoo zegt men in Wehali).

Kabellak, plat; a i k., plank.

Kabeok, i b o e n k., huilend gezicht; k. i b o e n, een huilend gezicht zetten.

Kabeoet, k. h a r e, rijst trappen.

Kabeti, een bamboe in den vorm van een boog welks touw ze in aanraking brengen met boomwol en doen trillen om de boomwol uiteen te doen en geschikt te maken voor het spinnen.

Kabia, smakelijk maken; k a b i a e t o e, de rijst smakelijk maken b.v. door toespijs; hetgeen dient om het eten smakelijk te maken; k a b i a i d a l a i h a, i t a h a l a d i a k, als er zoo niets bij is, eten we niet smakelijk.

Kabidawa, kapokboom.

Kabioek, een weinig omgebogen, b.v. een plaat dakijzer, een stuk blik; k a b i o e k i b o e n, den mond vertrekken.

Kabir, een van bladeren gevlochten zak; k. d e b o e, een zeer groote zak om rijst in te bewaren.

Kaboe, een man die is aangesteld om de menschen bij een te roepen ter bespreking eener zaak, alsook om op de rijstvelden van den radja te passen.

Kabóe, in een van bladeren gevlochten zakje gaar gemaakte rijst.

Kaboear, rond, te samen, bij elkaar.

Kaboe foean, vrucht des lichaams

Kaboek, zwanger, drachtig.

Kaboeloer, op een hoop ordeloos bij elkaar staan of zitten; n e o n s e ï k a b o e l o e r, (staat tegenover n e o n v a k f o è r), van iemand die nog niet goed begrijpt; het verstand is nog niet ontwikkeld.

Kaboen, buik; k. a i n, onderbuik; l i m a n k., het dikke gedeelte van den benedenarm,

Kabóen, e m m a k. i d a, een troep menschen; a i k. i d a, een troepje boomen; een klein boschje van struikgewas.

Kaboeoes, even uitstekend bergtopje.

Kaboeri, m a t t a n k., zieke oogen, roode oogen.

Kaboïn, h a l a k., niet kieskeurig zijn in het eten.

Kabook, k n o r o e k k., gezwollen nek.

Kaborro, reepje geitevel dat zij om de kuiten binden.

Kabossoe, w e k., put.

Kabotti, f a r o e k., een rood baadje.

Kabrĭsoe, halster (Port. cabresto).

Kada, op zijn kant zetten b.v. een geldstuk of wat den vorm van eene schijf heeft, inzonderheid de »kaleek" waarmee de jongens spelen.

Kadaán, boven elkaar, op elkaar; boven elkaar plaatsen.

Kadadak, op een rij, neven elkaar; k. b a b a d e ï, in dezelfde richting maar altijd door; m o r a s l e e k. d e ï, de ziekte zal zich verder verbreiden.

Kadaek = k a d a d a k.

Kadain, netje met wijde mazen om rijstmandjes in te dragen.

Kadaka akar, sagokoek.

Kadara, k. b a t t a r, jonge djagong dicht bij het vuur plaatsen.

Kadassa, veepest, buffelpest.

Kadeli, ring; k. a a n, gekruld zijn van baard en haren.

Kadera, stoel.

Kadi, wetten, wetsteen.

Kadidin, wand.

Kadidoek, = h a d i d o e k.

Kadiï, iets op zijn kant leggen of zetten b.v. een plank; t o b a k., op de zij liggen.

Kadoeboek, o ï n k., zuur gezicht, kwaad gezicht.

Kadoen, speen.

Kadoën, open plek op het hoofd; wond die het hoofdhaar doet uitvallen.

Kadoewak, tweeling.

Kadomak, h a s s a n k., ingevallen wangen; kuiltjes in de wangen,

Kadomoek, h o l t e, dal, hol b.v. een weg; m a t a n k., holle oogen.

Kaè baoek, een hoofdsieraad.

Kaen, eene vrucht; ophangen b.v. op de drooglijn, iets over den arm, over den schouder hangen of dragen; m o t a k a e n e m m a, de rivier (de stroom) heeft iemand meegesleept tot op een steen of boom en daar laten liggen.

Kaen aan, opiemand steunen, b.v., op iemands rug ook fig. op iemands bijstand steunen; a i k a e n a á n b a a i i d a, een (ontwortelde) boom rust, ligt op een ander, is niet doorgevallen.

Kaèr, iets vasthouden; iets aanvatten aanpakken, aangrijpen k e t t a k. kom er niet aan; k a è r k n a w a r, k a è r s e r e w i s o e, werken, arbeiden; k a è r b i k a n e t o e, het rijstveld v. d. radja bewerken; k a è r a b o e t, zie a b o e t; k a è r e m m a, het toezicht houden over de lui die een of ander door den radja opgelegd werk moeten verrichten; n i a n o d i i s i n l o l o n k a è r e m m a n i a n f a h i, met zich zelf (als inzet) won hij iemands varken; in zijne macht hebben: a m i l a k a è r o e d a n, wij hebben den regen niet in onze macht.

Kaèr heen, letterl. voorloopig vasthouden, vandaar in pand nemen.

Kafé, koffie.

Kafeli? i s i n k., zwak, ziekelijk?

Kafetik, geweertje van bamboes.

Kafiroe, een boom.

Kafoeak, een weinig opgezet; een weinig gezwollen.

Kafoekoer, ruig grof van kleeren, matten; niet glad; = f o e k o e r, ongelijk van een bali bali.

Kahaak, zolder.

Kahi, pagaaien; k. l i m a n, met de hand naar zich toewenken.

Kahŏ, pompoen; k. o e l o e n m o r o e k, komkommer; k o e d a k o t t o e k k o h ŏ, een paard wiens rug licht gewond raakt.

Kahóek, blaasroer.

Kahoer, mengen; k. a a n, het druk hebben.

Kai kehi, Mal. b i d a r a

Kain, stengel, halm, steel van bloemen en planten; i n o e r k a i n Mal. batang hidoeng; h a r e k a i n, rijsthalm, rijststroo; hulptelwoord b.v. o e m a k a i n r o e w a k a i n t o l l o e, twee, drie huizen; b o e t i l i m a n k a i n r o e w a, twee armbanden.

Kail, | hengel; k a i r i s i n, de
Kair, | haak; k a i r t a l i n, de lijn k a i r h a k l i r o e, dunne vischhaak! k a i r a r a s t o e, dikke vischhaak.

Kait, gebogen, krom van arm of been; k. a i f o e a n, vruchten met een haak naar zich toetrekken; a i k. s a p e j o, een tak pakt den hoed; b i s s i b a k o e k a i t l e s h a o e n t a i s, een spijker pakte mijn kleed en maakte het stuk; b i s s i k a i t, ijzeren haak om iets aan te hangen; k a i t a a n, zich vasthaken aan; s a p e j o k a i t a a n b a a i, de hoed bleef aan een tak haken ook fig.; n e o n k a i t a a n b a, het hart is gehecht aan, zit vast aan.

Kaja, bedgordijn.

Kakadoek, k. o e m a, de nok overdekken om de opengebleven reet van boven te sluiten; ook: k a k a d o e k o e m a

o e l o e n; k. oeloen, het haar in orde brengen (van vrouwen).

Kakaè, kaketoe; b a t t a r k a k a è d i n i s (van d a d i n i s), als de djagong vijf of zes dagen boven den grond is.

Kaka'i, zeef; ziften.

Kakait, b i s s i k. = b i s s i k a i t, ijzeren haak.

Kakali, iemand ophouden die b.v. wil gaan; k. a a n, zich ophouden.

Kakalik, strot?

Kakaloek, sirihtasch; zak in een kleedingstuk.

Kakanes, deksel van een kookpot, waarvoor vaak een klapperdop gebruikt wordt.

Kakaoer, schreeuwen, luid roepen.

Kakaoet, = k a b i r.

Kakatoes, l a w a r i k k., een kind dat niet groeit.

Kakear aan, wijdbeens.

Kakèhè, waaier.

Kakèhè aan, h i r o e s k a k è h è a a n = (waarschijnlijk heen en weer gaan als een waaier) hetzelfde als hiroes f a f e ï k, zie f a f e ï k, — ook van iemand die hard geloopen heeft ten gevolge waarvan het hart klopt.

Kakeït, de huig, bamboekoker met snaren waarop ze tokkelen.

Kakekkoek, r a i k a k e k k o e k, er is aardbeving.

Kakènan, afzonderlijk vakje in een kist, in een koker; m e d a k. l a d e.

Kakeoe, de casuarine, (Mal. pohon tjemara).

Kakibat, een schelpdiertje in zee.

Kakikir, de slaap aan het hoofd.

Kakiloek, krop.

Kakin, laten liggen.

Kakka, woord waarmee de slaven worden aangesproken?

Kakka baloen, van pisangs die nog maar eenige dagen uit zijn; ook van sommige andere vruchten, latje dat bij het weven gebruikt wordt.

Kakkan, kiezen; o n e o n k. d o e o e k, uw hart kieze zelf, noodig; k. t o ' o e k b a s a? waarom is het noodig te vragen.

Kakkar, uitspuwen; uit den mond laten vallen; k o e d a k. f e r r e o e, het paard laat het gebit uit den bek vallen, jongen werpen van katten.

Kakoe, heen en weer bewegen b.v. een paal dien men uit den grond wil trekken; uittrekken b.v. een paal, een spijker; k. o e l o e n, het hoofd heen en weer schudden; k. k l o e n o e, een fakkel heen en weer bewegen; k. k a r i, uit elkaar nemen b.v. een geweer.

Kakoe saik, licht van huidskleur bij inlanders.

Kakoehoes, trechtervormig mandje dat in de nauwe opening van den pot geplaatst wordt om djagongkoek of wat anders te stoomen.

Kakoeïs, klein.

Kakoek, uil.

Kakoeloek, palen waarop de nokbalk rust.

Kakoen, schil, bolster, schelp, schaal der schelpdieren.

Kakóen, n o e k., leege klapperdop.

Kakoeroen, bakje om b.v. water te scheppen.

Kakoesak, m a t t a n k., slaperige oogen.

Kakoesan, zie a i k.

Kakoeta, met moeite, lastig bijw. h a s a i k., het gaat er lastig uit; t e r i k k., met moeite spreken b.v. eene vreemde taal.

Kakoetak, hersenen; b a l o e k. t o d a n b a l o e k. k m a a n, letterl. sommigen hebben zware, anderen lichte hersenen = sommige zijn traag, anderen vlug van begrip.

Kakohin aan, zich haasten; s i a k a k o h i n a a n b a s i a k a a n t ö ö s, zij haasten zich om hun tuin.

Kakoïr, rasp.

Kakonoen, het nog te betalen gedeelte van den koopprijs, het nog aan te vullen gedeelte b.v. van djagong die moet geleverd worden; k r a u n i a n k a k o n o e n, het nog te betalen gedeelte van den prijs van een karbouw.

Kakor, naar iets tasten; roeren = k e k o r.

Kakór, slokdarm.

Kakorat, zaag.

Kakoren, (van k o r e, openmaken), kurketrekker.

Kakorok, hals; k. m a k a a s, hardnekkig; l i m a n k., het gedeelte van den arm bij den pols; — a i n k., het gedeelte van het been vlak boven den voet; n o e k., het bovenste van den klapperstam.

Kakossek, vlug en herhaaldelijk wrijven b.v. bij het wasschen van kleeren; k. h ö ö h a i, het vuur uittrappen, of door er aarde op te gooien.

Kakottoen, de opene ruimte tussche twee bergtoppen.

Kakottos, zie k o t t e s.

Kala, misschien.

Kala kalan, iedere nacht; iedere avond.

Kaloeak, k. l i a, een zaak aanbrengen; k. e m m a, iemand aanklagen.

Kalaan, struik welker vruchtjes zwart sap inhouden.

Kalabóek, n o e k., jonge klapper nog zonder vaste kern.

Kalalan, middelsoort? klein?

Kalan, nacht, avond; k a l a n l o r o n, dag en nacht.

Kalawan, groote vlerkprauw, groote prauw.

Kalea, braken.

Kaleek, schijfvormige bruine vrucht van eene klimplant, waarmee de jongens spelen.

Kalèn, (Mal. kaleng) blik.

Kalena, t o b a k., op den rug liggen; h a n a a t k., naar boven kijken met het hoofd achterover.

Kaleoek, krom.

Kalera, k. k o e d a, het paard laten galoppeeren; k o e d a n a l á i k., het paard galoppeert.

Kalettek, bergrug.

Kali, k r a u k a l i h a è, de karbouw graast.

Kalias, k a b o e n k., goed gevulde maag.

Kalidoek, onderdaan, of ondergeschikte van een hoofd.

Kaliïs, schuin, scheef, hellend; r a i k., dit werd gezegd van streken waar de pokken heerschten in tegenstelling van »r a i t e t o e k" (gelijke grond, gelijk terrein) waar de pokken niet heerschten.

Kalili, schild.

Kalioek, zeer, uitermate; a a s k., zeer hoog; k. m a l o e, onderling verschillen in lengte, in hoogte; f a è k. ongelijk verdeelen.

Kalisi, afknijpen, met de nagels afkrabben; met de nagels openknijpen b.v. de schil van een djagongklos.

Kaloan, wolk.

Kaloebik, mager.

Kaloes, van alle kanten, van rondon; h a ï n a k. o e m a, het huis brandt van alle kanten.

Kalolon, evenwijdig, t e r i k k. t o e ï r n i a, zeg hem letterlijk na, woord voor woord na.

Kama, zeekwal.

Kamaek, een van een blad gevlochten bakje om water te scheppen.

Kamar wai, duim, groote teen.

Kamedar, soldeeren.

Kamekke aan, zeuren om iets zooals kleine kinderen doen.

Kamelin, a i k., sandelhout.

Kamelín, wollen deken.

Kamerona, glad.

Kametak, zwart van vuiligheid, smerig; vuil ook als zelfstnw.

Kamik, t e r i k k., eene taal slecht spreken; n i a t e r i k T e t t u m s e ï k a m i k, hij spreekt nog slecht Tettum.

Kamisa, hagel om te schieten.

Kamoetis, o ï n k., bleek gezicht zooals na langdurige ziekte.

Kamôk, een weinig opgezet.

Kanaak, o e m a k a n a a k, de binnenzijde van de nok.

Kanabeti, (Portug. canivete) t o e d i k k., een zakmes.

Kandati, het zij zoo.

Kandola, vruchtje met rood sap.

Kane, zie **kanek**.

Kanek, gewond, wond; t a k a n e, door slaan wonden; ook: t a k a n e k; s o e l a k a n e, (letterl. uitscheppen, niet gewond) hoewel men er uitschept, blijft er nog zeer veel over; men merkt niet dat er wordt afgenomen b.v. van een stapel rijst, tabak.

Kanoedoe, sigaar, cigaret.

Kanoekoe, een zekere mooie hooge boom.

Kanokkar, inlandsche poort in de pagar van een tuin, in den muur van een kampong.

Kansera, loon.

Kantará, ijzeren pot met hengsel.

Karaboe, plat oorsieraad van goud.

Karak, gierig; weigeren te geven, busje van bamboes om kruit in doen.

Karaloeni, oorkussen.

Karan kessoe, (eene ziekte) kanker?

Karas, de borst; o e m a k., de twee kortere zijden van een huis.

Karattes, oneffen, hobbelig; o ï n k., pokdalig.

Karebo, vuil; i s i n k., zie i s i n.

Karetta, voertuig op raderen.

Kari, uiteen, uitelkaar; l a ŏ k., uiteen gaan; k o a k. in stukken snijden, zaaien, strooien; k. l e o n, rijst en vleesch offeren aan den pomalisteen?

Kariil, vleesch of visch met klappermelk bereid.

Karin, m o e r a k k., klein geld; b a t t a r k. losse djagong klossen die hier en daar zijn blijven liggen b.v. na het pellen.

Karleti, de trekker van 't geweer.

Karoek, linker, linksch; o a k., gekochte slaaf of slavin.

Karon, zak, baal.

Karôtoes, = k a f o e k o e r.

Karris, streep, streep trekken.

Karris haï, lucifer.

Kasalak, kwaad, driftig van aard; f o l i n k., kwade prijs, veel te duur; n a r a n k., een lastige naam om uit te spreken.

Kasanak, keepvormig; a i k. zie a i.

Kassa kadoe, (Portug. cascado) eene huidziekte.

Kasehet, en k a s e r e t en k s e r e t, plat b.v. een bord — ondiep b.v. eene

wond; sasoeroen koeret, spade.

Kasikoek, krom van een boom, een balk.

Kasir. bestrijken b.v. met kalk, cement.

Kaso, schoen, slot.

Kasoe, afnemen, aflichten b.v. den hoofddoek, de vracht van het paard; k. battar, van den stapel djagong wat afnemen; iemand zijn ambt ontnemen, er van ontslaan; k. isin manas, de koorts afnemen; k. ferreae, het hoofdstel afnemen; k. oeloen en k. oeloen kakorok, iemand van de doodstraf vrij koopen.

Kasoen, mortèn kasoen ida, een snoer kralen.

Kasoesa, heet van temperatuur; k. maloe, kwaad op elkaar zijn.

Kasotti, een kist zooals een petroleumkist.

Kastigar, (Port. castigar) straffen; ook zegt men kastigoe.

Katak, zeggen; bekennen; knaok katak tián, de dief heeft bekend; als het ware b.v. horri fonin koekoer katak nima nimak, van nacht heeft het als het ware zonder ophouden gedonderd.

Katak é, een uitroep van verwondering.

Katak sain, doen weten.

Katamak, ingedeukt b.v. een petroleumblik.

Katan, aan elkaar vastmaken b.v. twee matten; fo boetan hadi k., geef knoopen om (het baadje) dicht te maken; katan dai ba ai, een netje aan een hoepel vastmaken.

Katana, ook soerik katana, een sabel, een zwaard.

Katar, jeuken, prikkelen.

Katarak, hoekig en kantig b.v. steenen; gekarteld.

Katèk, kakelen.

Kateli, kanek k., de wond is bijna geheeld, is nog slechts klein.

Kateri, schaar, knippen; k. oeloen of foeoek, het haar knippen; k. kahoék isinenrama isin, veertjes aan het benedeneinde van een pijl vastmaken; k. au lawĭn ba kotta fohon, doornige bamboetakken op de kampongmuren leggen ter afwering v.d. vijand.

Kati, k. asoe zijn hond roepen.

Kati, opspringen; taau k., het slik spat, ook van water.

Katoewas, oud van mannen en van sommige mannelijke dieren.

Katoedoe, wijsvinger, (toetoedoe is beter).

Katoer, iemand op den schouder dragen.

Katoetoer, rai k., ongelijk terrein.

Katoïs, oïn katoïs, erg vermagerd gelaat.

Kata'oek, gebogen zooals oude menschen; kidan k., kromme rug; krom van een boom?

Katottek, krom b.v. een boom, een balk; k. ain, met gemaakte passen loopen, de knieën maar even buigen.

Kau ata, oorsieraad.

Kau meït, postelein (groente).

Kaur, uithollen, zooals met den punt van een mes.

Kaur aan, tiloen kaur aan, het oor doet inwendig pijn?

Kaus, fehoek k., half gaar, slecht gaar van aardappelen;

Kaut, tomaat, matan kaut, het oog gaat moeielijk of niet open.

Kawa, metaaldraad.

Kawalek, l a o k., over een balk, over een tak loopen, zonder zich aan iets vast te houden; t o e t o e r k., iets op het hoofd dragen zonder het vast te houden.

Kawan, troep, vlucht, zwerm; e m m a k. i d a, een troep menschen; n a ä n t a s s i k a w a n i d a, eene school visschen.

Kaweek, nat.

Kawerok, nat; m a t a n k. druipoog.

Kawin, huwen; echtgenoote.

Kbellan, = b e l l a n.

Kboeïs, = b o e ï s.

Kè, ongedierte zoeken in de haren, in de kleeren.

Kean, vak, afgeschoten ruimte, kamer (van h a k e a n).

Kear aan, h a r i k k e a r a a n, met de beenen uitelkaar staan.

ebbekò, rups (harige rups = o e l a r r a h o e k).

Kebit, even krabben.

Kedan en kedas, terstond, meteen; s i n t o e n n o d i k e d a n t o e w a n n i a n s a s á, zij gaan naar beneden nemen meteen de barang van mijnheer mee; o m a i m ô k e d a n o o a n, kom tegelijk met uw kind; als gij komt breng meteen uw kind mee; o m a i m o d i k e d a n k i l a t, als gij komt breng meteen het geweer mee; o l a ö k e d a n, ga terstond; f a è k e d a n, terstond verdeelen, het wordt dikwijls achter een telw. geplaatst misschien met de beteekenis »in 't geheel'; ook achter »h i r a" hoeveel; l a t o b a d a l a n, t ö ö k e d a n d e ï, onderweg niet overnachten, maar in eens door.

Kedi, zacht kloppen, tikken.

Kedo, w e k e d o, uit den grond opkomend water in den Westmoeson, moerassige plek.

Kedok, iets wat op den grond ligt met den voet of met een stok op zij schuiven, verwijderen; k e d o k h a l o m o n o e, iets wat op het dak is gevallen met een stok er afhalen, er af doen vallen; k e d o k k a r i r a i, aangebrachte grond met den voet uiteendoen.

Kedòk, ver van afstand; ver in de toekomst; h a l o k e d ô k o d a, stel wat uit.

Kee, nog al, tamelijk; k e e w a i n, nog al veel; k e e k l e o e r, tamelijk lang.

Kèë, delven, graven; k è ë m a l o e, elkaar oproepen om het opgelegd werk te verrichten; o k è ë h a o e n i m a n i m a k b a s a! wat roep je mij voortdurend!

Kèhè, ook k a k è h è, met een waaier of wat er voor dient, wuiven; k è h è h a ï, een blad of ander plat voorwerp snel op en neer bewegen om het vuur aan te wakkeren; k è h è a a n, zich met een waaier verfrisschen.

Keït, tokkelen.

Kekir, bijten; k. r a i, in het zand bijten (sneuvelen).

Kekke, uiteen doen, uitspreiden b.v. rijst, tabak om te droogen; k. o e k o e n, een algemeen bevel afkondigen; bewerkte armband.

Kekkoen, nekbeen.

Kekoe, bevreesd zijn voor oorlog, voor den vijand.

Kekon, = k e o n.

Kekor, naar iets tasten, voortdurend roeren b.v. djagong die geroosterd wordt om te beletten dat hij aanbrandt.

Kelle bette, krekel.

Kellen, dij; karbouw v.d. radja; f a h i k. h a m n o e k., het breede gedeelte van den klapperbladstengel.

Kellen beli, een groote zeevisch.

Kellen lèt, lies.

Keller, petroleumkist, arakkist, sigaren kistje.

Keloen, bovenarm.

Kèn. uiteen doen b.v. gras om iets te zoeken; een pagar om er tusschen door te gaan.

Keo, kraken b.v. een huis bij hevigen wind, het geluid van een kip als ze gepakt wordt.

Keon, k. kari, uiteen doen b.v. het vuur, de gloeiende houtskolen om de rijst er op te laten staan.

Keoer, k. hirik, draad (zie »hirik") zuiveren; k. koeda ikoen, paardenstaart uitkammen.

Kere metoe, met een ander afspreken, en list gebruiken om iemand te beboeten.

Kerik, nai kerik = kornèl.

Kesak, strootje, spiertje, nerf der palmbladeren; fakè k., zie fakè.

Kesa meta, de lange zwarte naalden van de gemoeti.

Kesar, iemand of iets aanbrengen; verklikken.

Kesi, binden nl. een paard of ander dier; k. maten, in een knoop binden; voor goed vastbinden.

Kesoe, een bol was, niet zoo groot als koemoen.

Ketta, dient om de verbiedende wijs te vormen; k. ba, ga niet; opdat niet b.v. hemoe ai moroek isin ketta saè nikar, obat drinken opdat de koorts niet terugkome, als maar niet b.v. nia ketta sai tián (als men iemand wil bezoeken) als hij maar niet is uitgegaan; nia ketta mate, als hij maar niet dood gaat; het dient ook om de verlangende wijze van spreken in ontkennenden zin uit te drukken b.v. nia ketta sai tián, moge hij niet afwezig zijn; nia ketta mate, moge hij niet sterven; ketta lai, nog niet (verbiedend) wacht eerst; k. lai laŏ of k. laŏ lai, ga nog niet.

Kewa, uiteen doen b.v. gras, blaren als men iets zoekt.

Kfau, ai kfau, de waroeboom; tali kfau, touw van diens bast gemaakt.

Kfoeak, klont; klonter; rai kfoeak, aardkluit; ra kfoeak, een klonter bloed.

Ki, nanaak ki, de keel maakt een piepend geluid.

Kiak, arm, behoeftig; oan k., weeskind.

Kian, een kapokboom; k. rahoen, kapok.

Kida, houten pin die ze als een spil met de vingers doen ronddraaien om garen te spinnen.

Kidan, het benedengedeelte van den rug; oema krau kidan, een klein laag huisje zooals in de tuinen.

Kidoen, achterste, bodem; manoe k., een soort uitslag.

Kiï vaders zuster; schoonmoeder, ook kiïn; bijtend (van pijn).

Kiïk, klein.

Kik, raden; kik ai kanoïk, een fabel vertellen.

Kiki, beven, schrikken.

Kiki fali, plotseling; oogenblikkelijk daarna.

Kikit, roofvogel, kiekendief; kikit lokko mea, rood met witte borst.

Kilat, geweer; k. bissi haï of k. sana fatoek, vuursteengeweer; k. taka riti, gewoon voorlaadgeweer; kilat sossa kidoen of k. soelan kidoe, achterlaadgeweer.

Kin steel waarmee bloemen en vruchten aan den tak zitten; s a s s a b a k i n, bij den steel afplukken.

Kinak, pink, kleine teen, de scharen (knijpers) b.v. van garnalen.

Kintar, een tuintje met vruchtboomen, suikerriet.

Kioe, een gevlochten koker waarin de menschen van Wehali tabak bewaren.

Kioek, onvruchtbaar van dieren.

Kiran, een overschietende bij gelijke verdeeling; een te weinig.

Kisoe, insteken b.v. den vinger in het oor; k. d e l e m a t a n, de oogen uitsteken.

Kit, = k i k.

Kitar, = k i n t a r.

Kiw, piepen, tjilpen.

Kiwani, b a t t a r k., dikke djagongklos; de djagong die de menschen welke helpen oogsten voor zich nemen; n a ä n k., vleesch dat iemand die bij het slachten geholpen heeft voor zich neemt; k i w a n i b a t t a r n a ä n, djagong, vleesch voor zich nemen.

Klabis, goed gelijk, glad.

Klaboek, e m m a k., iemand die telkens van woonplaats verandert en niets uitvoert.

Kladik, grens.

Klaek, sprinkhaan.

Klaek kellen, haan van 't geweer.

Klahat, schepnetje.

Klakkar, veeziekte; veepest; k l a k k a r n a n a a n, eene verwensching tegen een paard.

Klakken, een stapeltje b.v. opgevouwen sarongs; t a k a n k l a k k e n i d a, eenige sirihblaren op elkaar; s o e r a t k l a k k e n i d a, eenige vellen papier op elkaar.

Klalaok, gelijken op (kinderen op de ouders) ook moreel, dezelfde goede en slechte hoedanigheden hebben; gedrag? e m m a n è ë n i a k a a n k l a l a o k d i a k, het gedrag van dien man is goed.

Klalon, kinderloos.

Klamoer, zeegras.

Klaok, (h a l a ö) r a i k., schaarschte aan voedsel; er is honger in het land.

Klaran, het midden van iets; i h a k l a r a n of b a k l a r a n, in het midden, tusschen; t ö ö k l a r a n, tot aan het midden, tot aan de helft, half; b o t t i r i d a n o k l a r a n, anderhalve flesch; a m i l a o t ö ö k l a r a n ö n a, wij zijn al halfweg.

Klasak niet gesneden van karbouwen, bokken.

Klasik een dun stuk hout waaromheen de inlandsche kaars gekneed wordt.

Klata, een wormpje dat naar zij meenen kiespijn veroorzaakt; f e h o e k k l a t a, slechte aardappel.

Klata ai, zekere houtworm.

Klata rai, een witte worm die de wortels van rijst en djagong vernielt.

Klatoek, o ï n k., niet goed wijs; er loopt een streep door.

Klatoen, Mal. doeri prang.

Klaut, schijf, schijfje.

Klawar, een met veel rood garen geweven doek.

Kleken, van platte dunne voorwerpen; velletje? s o e r a t k l e k e n i d a, een vel papier.

Klekat, kikvorsch.

Klekat kellen, haan van 't geweer.

Kleni, gebangblad met gevlochten rand, dient tot afsluiting van een vertrek, en tot omwanding.

Kleoer, lang van tijd; lang duren;

nia atoe mai seï kleoer, het zal nog lang duren vóór hij komt; nia bôt kleoer, het duurt lang vóór hij groot is (hij blijft lang klein); aat kleoer, het duurt lang voordat het bedorven is (het blijft lang goed) aat kleoer ŏna, het is reeds lang bedorven of aat kleoer tián; langzaam; koeda laŏ kleoer, het paard loopt langzaam.

Klere foean, ribben onder een bali bali; onder een vloer.

Kles, la hatènè kles daun, eene zaak nog niet goed weten; la rona kles daun, nog niet juist gehoord hoe het in elkaar zit; halo lia kles, de zaak helder uiteen zetten.

Klihoer, tien bos djagong ieder van duizend klossen.

Klilin, oksel.

Klioer, een breede reep van karbouwenhuid waar de vrouwen bij het weven met den rug tegen aanleunen.

Klobor, een tijdelijk opgericht huis waar de gasten tijdens een feest verblijf houden.

Kloeak, vergeetachtig.

Kloeni, hoofdkussen.

Kloenin, ...? emma toesan nia mais kloenin la iha, zij beboeten hem, maar er is geen reden? voor; mate la no kloenin, sterven zonder schuld?

Kloenoe, fakkel.

Kloer, een soort slang.

Kloesin, het vleesch aan weerszijde van de schouderbladen bij de rugholte.

Kloetis, leguaan.

Kloewak, rai kloewak = rai koeak.

Klokki, een mandje zonder deksel, waarin ze borden en lepels opbergen.

Klolen. schoon, mooi, opgesmukt.

Kloloes, door ziekte vermagerd.

Klolok, smal.

Klor, pees in de knieholte.

Kloran, gedraaid touwtje.

Klŏsan, zie fettoraè.

Klôt, eng, nauw.

Kmaan, licht niet zwaar; oïn k., gewillig, gehoorzaam.

Kmaăs, zwak.

Kmaen, tabacco kmaen, tabakspruim.

Kmalar, ziel.

Kmanek gelukkig.

Kmaoen, dauw; regenwater dat gras en blaren na de bui nog nat houdt.

Kmaus, gemakkelijk, rijk; komt soms ook voor in de beteekenis van »veel' b.v. battar sei' kmaus, haan sei' kmaus, er is nog veel djagong, er is nog veel eten.

Kmeda, een dier met witte huid van de grootte eener kat.

Kmela, vloo.

Kmeti, en **kmetis** en **kmetin** vast; kessi k., vast binden, stevig binden; neon la kmeti, ongerust; moerak no ita la k., lia ida mailossoe het geld (letterl. is met ons niet vast), blijft niet in ons bezit, als er eene zaak voorkomt, (moeten we er van) afgeven.

Kmissak, = missak.

Kna, de bamboezen koker die wordt opgehangen om het palmsap er in op te vangen.

Knaar, veger.

Knaban, drinkbakje van een blad.

Knabir, rij, laag.

Knahan, een in den oorlog gemaakte slaaf; manoe k., de overwonnen haan.

Knakki, de paaltjes waartusschen de

dwarshouten van eene tuinafsluiting of pagar gestoken worden.

Knaok, dief.

Knaun, battar k., djagong die op het einde v.d. westmoeson geplant is, dus djagong v.d. tweeden oogst, staat tegenover battar tinan, djagong die bij het begin v.d. westmoeson geplant is; lean knaun, hoog onkruid op het einde v.d. westmoeson uittrekken om er iets te planten.

Knawar, arbeid, werk; halo en kaèr knawar, arbeid verrichten; werken.

Kneben, een lang, smal zeevischje.

Knèdok, opscheplepel.

Knee, schelletje zooals aan een hoofdstel.

Knekoer, stuk; sia korat ai nèë nalo knekoer tolloe, zij hebben dien boom in drie stukken gezaagd; terik knekoer ida teni, zeg er nog wat bij, houd nog niet op.

Kneras, luier.

Knidin, de ijzeren punt beneden aan de lans; Lamaknèn no Tatara soesoe knidin.

Knibi. een puntig stift van bamboe of ijzer, dat bij het vlechten gebruikt wordt.

Knikir, natan k. scheel.

Knoe, 100 klossen djagong bijeen gebonden; naän knoe ida, eenige saamgebonden stukken vleesch.

Knoea, kampong.

Knoean, staf, stok; kilat knoean roewa, tolloe, twee, drie geweren; soerik knoean, schede; ahoe knoean, kalkkokertje.

Knoeas, damp van kokend water; uitwaseming, damp; tassi knoeas, zeedamp.

Knoeba, weversboom.

Knoeban, = noeban.

Knoehar, reuk; k. morin, welriekende geur; k. doïs, stank; naän k. ŏna, er is een luchtje aan het vleesch.

Knoeoek, nest; lahŏ k. muizennest in een boom; fahi ta knoeoek, een varken maakt een ligplaats om er te werpen.

Knoeroe, lepel.

Knoetoek, wild, onbesuisd.

Knoroe, houten lat die bij het weven gebruikt wordt.

Knoroek, nek.

Knossen, de zijden van het lichaam, op de hoogte der ribben; — **roeïn**, rib.

Knottak, het onderlijf; nia narík sia knottak, hij staat met de handen in de zij; knottak moras barensweeën, romp; akar knottak, een stuk, een blok van den sagoboom waarvan zij voedsel bereiden; ai knottak, zie ai.

Kô, kô kilat ba borta nola, het geweer in het schietgat leggen; kô liman foean ba we, den vinger in het water steken b.v. om te voelen of het al warm is; kô ai ba, met een stok naar iets steken.

Koa, snijden; k. kansera, loon athouden; k. baneon, bij zich zelf een plan vormen? k. makerik list gebruiken; k. heen lia koa lia, gezamenlijk bespreken, op wat wijze men iemand zal straffen; frasoek koa, een flesch (scherf van een flesch) wondt iemand; — **metan**, kraai.

Koak, een vogel zoo genoemd naar zijn geluid.

Koana, rechter, rechtsch.

Koba, gevlochten kokertje om sirih

en pinang in te doen; k o b a l a l o s s o e, ronde koker; k o b a k a k a b i t, platte koker; k o b a t a t o e k, heeft den vorm van een doosje en wordt door de vrouwen gebruikt.

Kobar, ergens om heen binden of winden b.v. het touw om den hals van het paard; k. b i o e n, den tol opwinden; s a m e a k. a i, eene slang omkronkelt een boom: s a m e a k o b a r a a n b a a i, kronkelt zich om een boom.

Kobi, eene groente; heeft veel van kool.

Kŏbo, lang.

Koboe, op, allemaal op; b o e s a n a k o b o e, de kat heeft ze (de kuikens) allemaal opgegeten; m a t e k o b o e, uitsterven: h o r a k a t o e n a l o e m m a D o e l i l o e k o b o e, de ziekte zal de menschen van D. doen uitsterven.

Kobok, b a t t a r k o b o k, slechte djagong; nl. looze korrels.

Kodan, afvallen van bladeren, uitvallen van haren.

Kodo, schokken van een paard

Koè, mandje zonder deksel, dat de vrouwen op den rug dragen; — iets dat den vorm van eene schijf heeft op zijn kant doen rollen.

Koè oeloe tolloek, groote mand om djagong of katoen in te leggen.

Koè nain, een man die geneesmiddelen geeft tegen pokken, melaatschheid.

Koeak, opening, gat; t a i s k., het kleed is stuk, er is een gat in; hol (niet massief; f a t o e k., rotsholte; r a i k o e a k, kuil.

Koeboes, nerf der jonge gemoetiblaren waarmee ze het stroo op het dak vastbinden.

Koeda, paard; k o e d a a i n of alleen a i n paard v.d. radja; planten b.v. djagong vruchtboomen; ook, k o e d a r a i, planten in 't algemeen; h o d i k i l a t k n o e b a n k o e d a e m m a, iemand met de geweerkolf stooten; k o e d a a a n, rusten op, te recht komen op van iets zwaars b.v. a i s e ï k o e d a a a n b a r a i, een (gekapte) boom rust nog (met het benedengedeelte) op den grond (valt niet door, wijl b.v de kruin tegen een anderen boom vast zit) a i k o e d a a a n t a a n e m m a, een boom valt op iemand; — k o e d a f i l a a a n, bij een val met het hoofd op den grond te recht komen; ook k o e d a f i l a o e l o e n.

Koedir, iemand die in nood verkeert bijstaan.

Koedoes, verkleumd van koude.

Koehoes, k. m o d e, groente in een »kakoehoes" gaar stoomen.

Koeïr, mager, boomzwam; k. l a h ŏ t i l o e n, zwarte boomzwam.

Koeït solok, een zeevisch; de inktvisch?

Koëk, ruim, wijd van kleeren, van het gat waarin de spijker zit; niet vast aangetrokken van een riem of touw, niet goed aaneengesloten b.v. de duigen van een vat: f o e t o e h a l o k o k o ë k, bind het losjes.

Koekoe, op het hoofd dragen; n i a k. s a p e j o hij draagt een hoed; n i a k t a i s, hij bedekt het hoofd met een doek.

Koekoen, o e m a k., gevangenis (n a- k o e k o e n, duister).

Koekoer, donder.

Koekoet, n e a n k., klem, kramp in den mond zoodat de tanden vast op elkaar klemmen.

Koelaboe, m a t a n k., oogen die niet helder zien; m a n o e k., bonte kip?

Koeli, uithollen; m o e k o e k. a i,

een hommel holt het hout uit, maakt er gaten in.

Koelit, huid, vel, schil; a i k., bast.

Koeloe, eene vrucht.

Koemar, kleine witte wormpjes die veel in kippennesten voorkomen.

Koemoe, kneden; de ledematen drukken en wrijven, masseeren, uitwringen.

Koemoen, l i l i n k. i d a, een bol was.

Koën, k. k o e d a, het paard aanzetten door het even te slaan; — l a o k o ë n a a n o d a, loop wat vlug.

Koenak, de scharen van kreeften en dergelijke schaaldieren; ook k i n a k.

Koenir, kurkuma.

Koenoes, spaansche peper.

Koeoe, plukken, even knijpen met de nagels; k. k i n, afzonderlijk ondervragen om den schuldige te vinden.

Koer, fijn kammetje van bamboes; k o e r o e t o e, luizen kammen.

Koèr, = k o r e; k e t t a k o è r, maak den knoop (in een touw) niet los.

Koeran, ontbreken; in gebreke blijven; i s i n k o e r a n, vermagerd; n e o n k o e r a n, bevreesd.

Koerit, schrammen; a i t a r a n k. l i m a n, een doorn schramt de hand; even over iets strijken; h a ï k., lucifer.

Koeroe, met een voorwerp of met de hand scheppen, uitscheppen; — k. f ô s i h a k a r o n, rijst uit den zak scheppen k. w e, water scheppen.

Koeroe kara, krakeelen, twisten, vechten.

Koës inan, een groote slang.

Koesa, een houten pen ergens indrijven.

Koesi, ronde steenen pot; k o e s i l o l o n, het lijf van den radja; n a i k o e s i l o l o n k a f e l i, de radja is ziek.

Koesin, zitkussen.

Koetan, k o e t a n h i r o e s, gekauwde sirih en pinang en obat over iemands borst strijken; zie h a n e k a h i r o e s; ook oneigelijk voor eten b. v. i t a k o e t a n h i r o e s l a i f o i n h i r o e s m o r i s, wij eten eerst dan gevoelen we ons flink in staat om b. v. te werken.

Koetoen, k o e m a n.

Kŏfi, koffie.

Kofoe, drinkglas.

Kohi, vangen, pakken; a m i b a k. l a t o m a, wij zijn het (b.v. paard) gaan vangen, hebben het niet gekregen.

Koi, krabben, scheren.

Koia, djamboe bidji; ook: k o i a b a s.

Koïk, huiduitslag.

Koïn, k. h a ï k l a a k, de gloeiende houtskolen uiteen doen; k. t ŏ ŏ s, het vuur over het veld overal verspreiden.

Koïr, k. r a i, schrappen, raspen; k. k a m e t a k, het vuil afschrappen.

Koïs, k o h i k o ï s, niet goed vangen of pakken zoodat het gevangene terstond ontsnapt; b o e t i k o ï s, iets tusschen de vingers nemen zoodat het terstond ontglipt.

Koitadoe taan, medelijden hebben met?

Kôk, ziekte aan de milt.

Kokkek, = k o ë k.

Kokko, op de proef stellen; n a i k o k k o s i a r o e w a n e o n, de koning stelde het hart van hen beiden op de proef; even aanraken; k. a k a r, eene van de vele bewerkingen die de sago hier onder gaat vóór hij gegeten wordt.

Kokkon, (staat steeds achter het werkw. waar het bij hoort); h a l o k o k k o n, beproeven is de beteekenis van probeeren; f o t t i k., beproef het op te tillen; m o e s o e k., (Mal. tjoba minta) vraag

het maar eens; o b a m a l i k o e k o k k o n l a i, ga eerst eens kijken; t a u k o k k o n,, aanpassen van een kleedingstuk; h a k., proeven hoe iets smaakt.

Kokorèk, kraaien van een haan.

Kokotèk, kakelen.

Kole, vermoeid.

Kollen, = k o ë k.

Kolin, op en neer wandelen.

Koloe, k. f a r o e, het baadje, den jas uittrekken; k. k a d e l i, een ring van den vinger afnemen, afschuiven; k. m o r t è n, kralen van het snoer afschuiven; k. a a n, vervellen, verschieten van kleeren?

Koloen, overgebleven djagongstengels van het vorig jaar, of sinds het vorig jaar opgekomen onkruid; zie d a s s a k o l o e n.

Koma, vuil in baard en haren; k o m a a s o e n o e n o e n, een hond muilbanden; k o m a e m m a n i a n s a s á, begeerig zijn naar iemands goed.

Komas, zie n a k o m a s.

Kommak, b a t t a r, k o m m a k, djagongschil.

Komen, t ö ö s k o m o n o a n i d a, een klein tuintje; b a t t a r k o m o n o a n i d a, een plekje met djagong beplant.

Kòn, l i a n k., mooie stem.

Kona, raken, raak, geraakt, getroffen, juist; h o e s i k o n a, raak schieten; h o e s i l a k o n a, mis schieten; l i a k. a m i, eene zaak is ons overkomen; n e o n k. inwendig getroffen zijn; zijne aandacht aan iets wijden, gevoelig zijn voor; n e o n k. h a a n d e ï, hij denkt alleen aan eten; n e o n k. m o e r a k d e ï, hij is alleen gevoelig voor geld; vangen in een strik of val, b.v. t a u d i a h o d i k o n a m a n o e, strikken zetten om vogels te vangen, d i a k o n a, de strik, de val heeft (den vogel, de muis) gepakt; l o r o k o n a, de zon beschijnt.

Konta, (wordt weinig gebruikt) komt voor in de beteekenis van doen weten; ook: h a l o k o n t a.

Kontar, bestrijden van ziekte; weerstreven, tegenstreven, tegenmiddel; n i a k a a n k o n t a r i h a k a l a l e, is er een tegenmiddel of niet.

Kontaratoe, handelen, handel drijven.

Kontas, eene plant met roode bloemen, en zwarte pitten zoo groot als de kralen van een rozenkrans; vandaar: rozenkrans bidsnoer).

Ko'oes, een kind op den arm of in een doek dragen, iets in het kleed bij zich dragen (van vrouwen); r a i a t o e k o ' o e s i t a n i s i n, de aarde zal ons lichaam dragen; zwanger.

Koon, o e l o e n, k., kort haar; k o ï k o o n, kaal scheren.

Kor, snorken.

Kora, lang van leest; ook lang van vruchten, à i n k., lange beenen.

Korat, zagen.

Kore, los maken van iets wat gebonden is b.v. een touw, een gebonden paard, een verband op een wond; k o r e d ô n, den rouw afleggen, open maken b.v. eene flesch, een koker, een mandje; k o r e a a n, ter wereld komen.

Kornèl, de voornaamte radja.

Koro koron, l a o k. k., zonder ophouden blijven doorgaan.

Koroet, afstrijken b.v. blaren v.d. stengel, korrels van de aar.

Kosar, zweeten; k. w è n, zweet.

Kose, wrijven, schuren.

Koson, k a h ŏ k., jonge pompoen.

Kotta, ommuurde kampong, de muur zelf, in 't algemeen kampong.

Kottes, w a i k. van iemand die lang klein blijft, niet groeit (volgens anderen k o t t o s en k a k o t t o s).

Kottoe, vaneen, stuk; stuk gaan, van een gaan, van touw, riemen, ketting; l i a k., t i a n, de zaak is beslist; t a t t a k., stuk bijten, vaneen bijten; ta k. vaneen hakken; k o e d a n a k. t a l i, het paard heeft het touw doorgebeten; n a w a n k, de adem is afgesneden, dood; b a h o a k k., al de barang is verkocht; r a i s a i n k., (de rijkjes zullen vaneen gaan) de betrekkingen tusschen de rijkjes zullen afbreken, eene beslissing aan iemand overlaten; n i a k o t t o e b a a m i d e ï, hij liet het maar aan ons over; k. h a r e, rijst (op het veld) afsnijden, oogsten; k. h a è, gras snijden; h a l a ' i k., loopend (den weg) afsnijden; k. k n a o k, een dief den pas afsnijden.

Kottoek, rug, achterzijde; i h a k., achter; h o s i k., van achter; i h a o e m a k, achter het huis; aan de achterzijde van het huis; f ô k., den rug toekeeren, ook fig.

Kottoen, n a ä n k., een afgesneden stuk rauw vleesch; f a t o e k k., eene opening in een kampongmuur ontstaan door het uitvallen der steenen.

Krabit, hoekpaal.

Krade, wilde eend.

Krade oeloen, Achillespees.

Kraëk, vuil op het lijf, kleeren,

Kraik, beneden; a m i t o e r k. b a, wij wonen beneden, — benedenwaarts; h o l a k., langs beneden gaan, den benedenweg nemen, (staat tegenover »hola letten"); laag; o e m a k., laag dak; a i k., lage takken.

Krakat, kwaad, vertoornd; o s s a k., dieren die den mensch aanvallen.

Krakit, een bakje van een gevouwen blad om uit te eten of te drinken onderweg.

Kranek, ondiep, van water.

Krau, karbouw; — **aban,** soort witte vlekjes op de huid, een soort uitslag; — **bakka,** (Portug. vacca) koe.

Krawa, aap; — **talas,** een mooi blad dat op schaduwrijke plaatsen groeit.

Krehoet, een vlechtwerk dat nog niet af is.

Kreïs, dicht; dicht bij; k r e i s m a t e bijna dood.

Krekas, mager.

Krekot, zie a i k r e k o t.

Kremit, puistjes in het gelaat.

Kreok, l i a n k., heesch, schor, geluid van een gebarsten gong.

Kreoek, l i a k. of t e r i k k., stotteren.

Kresok, drassig; m a t a n k., druipoog.

Kriït, plakken onov., plakkerig kleverig.

Kroat, scherp.

Kroëk, (van k a r o è), scherf; k o t t a k., verwoeste kampong.

Kroït, krabben, schrammen; n i k i k. n i a n l i m a n, een vleermuis heeft zijn hand gekrabd.

Krokkon, zie w e k r o k k o n.

Krook, s a s o e r o e n k r o o k, schop, staat tegenover s a s o e r o e n k s e r e t, spade.

Krotti, een boom met hoogen rechten stam, maar waarvan het hout niet deugt.

Ksalak, k r a u k s a l a k, jonge mannetjeskarbouw.

Ksato, opscheplepel.

Kseret, zie k a s e h e t.

Ksoè, een bosje rijsthalmen, volgens bepaalde manier gebonden, dat bij het oogsten boven op den rijststapel gestoken wordt.

Ksŏkat, k o e d a k., een jong paard.

Kwa, dauw.

Kwaik, eerstgeborene; groot; n i a k. n a l a ŏ a t o e t a m a s k o l a, als hij grooter is, zal hij op school komen.

Kwarak, = komt voor in »f a t i n k w a r a k ', veel; gewoonlijk gebruikt men warak.

Kwau kwaur, alleen; n i a l a o k. k., hij reist alleen; s i a r o e w a k. k., zij twee alleen.

Kwèr, glad, effen vlak.

L.

La, niet.

La . . . . dank, } nog niet; n i a l a m a i
la . . . . daun, } d a n k of d a u n, hij is nog niet gekomen; l a t ŏ ŏ d a u n, nog niet genoeg.

Laan, zeil; r o o l., zeilschip.

Laas, daklat.

Laas aan, = l a l a a s a a n.

Labadain, spin.

Labat, een touw om iets heen binden l a b a t k e l l e r, een touw om een kist binden; l. m a l o e, elkaar vijandig zijn (van twee rijkjes).

Laben, l. k i l a t, het geweer richten, op iemand richten, maar niet schieten.

Labi, l. k i l a t, met velen te gelijk schieten.

Labô, = l o m o e l o m o e.

Laboe, telkens hier of daar heengaan en niets uitvoeren; nergens vast wonen; l. s a è l. t o e n, op en neer zwerven.

Lado, k o e d a l., een paard met witte oogen.

Ladik, l a d i k r a i, de gren's trekken.

Laen, schuin afdak in een tuin.

Laën, echtgenoot.

Lafaek, = k a b á u.

Lafatin, rijstwan.

Lahatoran, een soort gras.

Lahŏ, rat, muis.

Lahŏ dalan, de balken waar de dakaparren op rusten.

Lahŏ ikoen, i n o e r l a h ŏ i k o e n, de neus bloedt.

Lahŏ toe inoer, een gewas met stekelige blaren, dat ze gebruiken om de ratten van iets af te weren.

Lahon, f o e o e k l., haarspier; k a b a s l., draad, garen; t a l i l. t o l l o e, driedraadsch touw.

La hôs, volstrekt niet.

Lai, eerst; o m a l a i, eet eerst; terstond; o b a l a i, ga terstond; k e t t a l a i, nog niet, (verbiedend) wacht eerst.

Lai . . . . lai, nu eens . . . . . dan weer; l a i l a ŏ r a i l a i s a è k o e d a, nu eens loopen dan weer rijden.

Lailais } vlug, spoedig; l a i s o d a,
Lais } een beetje vlug; f o ï n l a i l a i s n è ë, nog pas geleden; onlangs.

Lal naroek, ? middelvinger.

Lakə, vlammen, vlam geven; h a ï l a

n d o e k l., het vuur wil niet branden, wil geen vlam geven; a m i h a r é h a ï l a k a, wij zagen een vuurtje branden, licht van zich geven, schitteren; d a t o s i a n a r é m o e r a k s i a n m a t a n l., als de hoofden geld zien, schitteren hunne oogen; l o r o l., even voor zonsondergang; de jalappebloem.

Lakan, vlam; bloeien van boomen die vuurroode bloemen hebben zooals de »d i l o" en de »k i a n"; k a h o l a k a n, de geele bloesen van pompoenen.

Lake, openen, ontblooten, den deksel van iets afnemen.

Lakkar, manen tot betaling.

Lakkateoe, tortelduif; l. s i n a, Europeesche duiven.

Lakmoekar, donkerblauw duifje.

Laknabit, (van habit) tang.

Laknoat (van foat) strik.

Lakoe, bunzing; e m m a l., van iemand die zeer goed kan klimmen; l a k o e m a t e b i a n, aan de geesten der afgestorvenen offeren en tot hen bidden; l a k o e w e, l a k o e f ö h ö, hetzelfde doen voor een bron, voor een offersteen; m a t a n l a l a k o e n a, de oogen staan reeds stijf; l a k o e t a h a, s o e r i k, een kapmes, een zwaard opheffen om te hakken, om te slaan; l a k o e s o e n o e k n o e a n, dit zeggen ze als het in den oostmoeson nevelachtig is tengevolge van het gras branden.

Lakoe kmerin, 's nachts zingen bij een doode van gewone afkomst.

Lakoe knir, een soort uil.

Lakoe lerik, 's nachts zingen bij een doode van voorname afkomst.

Lakoe meta, t a i s l a k o e m e t a, inlandsch geweven zwart kleed.

Lakoon, verloren, verdwenen, ook van menschen; weggeraakt, zoek; verloren gaan, zoek raken; 't komt ook bedrijvend voor b.v. n i a l a k o o n a s s a n hij verliest geld; ook: hij geeft zijn geld te vergeefs uit; schade, verlies; h o r r i f o n i n o o ï n l a k o o n, gister avond waart gij niet te zien.

Laksiran, een roofvogel.

Lalaan, l a u w, b.v. water.

Lalaas aan, zich met een waaier verfrisschen.

Lalaët, de milt.

Laläi, k a b a s l., katoen gereed om gesponnen te worden; ze nemen dit in de eene hand, terwijl ze met de andere de »k i d a' doen rond draaien.

Lalalak, schreeuwen als ze met velen tegelijk iets dragen.

Lalaloe aan, links en rechts kijken

Lalan,? de middelste van broeders of zusters, die wordt aangesproken met »lala"; e m m a l a l a n, iemand die goed kan dansen.

Lalaok, = k l a l a o k.

Lalar, vlieg.

Lalarit, m a n o e l. h a n e k a m.

Lalattan, o e m a l., stukken hout of bamboe die op de nok worden gelegd om het stroo of de atap vast te houden (van l a t t a).

Lalattak, de schaduw van iets, spiegelbeeld; weerkaatsing, afbeelding, gedaante, beeld.

Lalawar, = k i n t a r.

Lale, neen; zoo niet: of, niet b.v. l ô s k a l a l e, waar of niet; een stok met een dwarshout of ijzerenpin aan de beide uiteinden, waarop de draad kruiselings gewonden wordt; l a l e k a b a s, draad op zoo'n toestel winden; e m m a m o r a s l a l e o d a n a, de zieke is al

wat beter; s e i l a l a l e d a u n, nog niet aan de beterhand (in deze laatste beteekenis is, »l a l e" misschien afgeleid van »m a l a l e k").

Lalean, uitspansel, hemel.

Lalean hoen, gezichteinder.

Laledik, a i l. = a i k l a l e d i k.

Lalek, h o e d i d o e b o e n l a l e k = pisang zonder hartvormige punt van den bloemtros zonder »d o e b o e n" of »b a-e n"; n o t t a r l a l e k, onbeschoft; o e k o e n l a l e k, van iemand die zich aan geen bevelen stoort.

Lalelok, een bamboe die dienst doet als goot.

Lalen, a i l van iemand die vlug kan klimmen.

Lalenok, spiegel.

Laleo, klein afdak, om b.v. een nacht in door te brengen, loods.

Laleo loro, zonnescherm regenscherm.

Laleoe, inlandsch rijzadel, een stuk doek op het hoofd om den last er op te plaatsen.

Laleoe aan, s a m e a l à l e o e a a n, een slang kronkelt zich ineen.

Laleok, r a i l., betrokken lucht.

Laleok aan, zweven.

Lalette, vlonder, brug.

Lalian, stookplaats; f a t o e k l., de steenen waarop de pot gezet wordt.

Lalin, gaan halen, aanbrengen; e m-m a l. a i k a b e l l u k n a s i t a s s i, de menschen brengen planken van beneden.

Lalisoek, kruin van het hoofd; h o r a k l., duizeling, om een spil draaiend toestel van bamboes om garen te winden.

Laloe aan, = l a l a l o e a a n.

Laloeloer, de scheen, ook l o e l o e r.

Lalóen, het jukbeen.

Laloenin, onderlegger waarop de palen van een huis rusten.

Laloetoek, } stal.
Laloewan, }

Laloran, golf, bergrug.

Lamak, houten etensbakje; het eten, het maal van den radja; l a m a k r a i, den grond van een tuin overdekken met takken en palmbladeren, om te verbranden.

Lamas, tasten.

Lamèë, een zeer giftige worm.

Lanin, = n a l i n.

Lanoe, dronken; dronken maken, bedwelmen; l a n o e h ö ö, vergeven.

Laö, gaan, weggaan, vertrekken reizen; a n i l a ö n a, wij gaan, dit zeggen ze gewoonlijk als ze weggaan.

Laö bïï, op de teenen loopen.

Laö foerik, een inlandsch spel voor twee personen, met boontjes of pitten in een langwerpig blok met kuiltjes; bij gebrek aan zoo'n blok maken ze kuiltjes in den grond (Mal. tjongkak).

Laö laok, telkens of herhaaldelijk onder het voortgaan, onder het loopen; k o e-d a n a l a ö l a o k, het paard vreet terwijl het voortgaat, neemt telkens een hap gras; s i a k a k a o e r l à ö l a o k, onder het loopen schreeuwden zij herhaaldelijk; r o s h a ï t o e l i l a ö l a o k, de boot doet op zijn reis telkens plaatsen aan.

Laö rai, te voet gaan.

Laoek, versleten, vergaan, niet goed meer van kleeren, van hout.

Laoer, l a o e r o ï n, het gelaat wenden; l a o e r a a n, omkijken, op zij kijken; l a o e r s a è l a o e r t o e n, op en neer kijken.

Laran, het inwendige, het binnenste

van iets; l a r a n a a t en l a r a n n a k- b o e a (letterl. het binnenste komt in beweging) misselijk, neiging gevoelen tot braken; e m m a l a r a n a a t, een meedoogenloos mensch; iemand die geen hulp wil bieden; l a r a n n a m a n a s, vertoornd; i h a l a r a n, binnen, er in; ook als voorzetsel; i h a o e m a l a r a n, in het huis, binnen het huis; i h a t e- b e l a r a n, onder het dansen; h a s i l a r a n, van binnen; w a i l a o k l a r a n h a o e l a t o e n d a l a i d a, gedurende den westmoeson ben ik niet één keer naar beneden gegaan.

Lari, schutting, omheining wier latten ruitsgewijze zijn aangebracht.

Laroes, vingerlid.

Latta bezwaren, op iets liggen door zijn gewicht neerdrukken; h a d i f a- t o e k l a t t a a n i n k e t t a l i k i t, met een steen bezwaren opdat de wind het niet opneme; n a h a l a t t a k o e- d a, de vracht drukt het paard, overtreffen, neerleggen van een zwaar voorwerp b. v. een steen?

Latta foehoe, nokbalk.

Lattan, teruggeven; gewoonlijk zegt men l à t t a n h i k a r, dwars; t o e l a l. b. v. k o e d a, dwars op het paard leggen; l a t t a n a a n b. v. a i l a t- t a n a a n b a d a l a n, een boom ligt dwars op den weg.

Latti, l. o e s o e k, de daksparren leggen; doen hellen van een lang voorwerp, een lang voorwerp in schuine richting tegen iets aanzetten, b. v. een ladder, l a t t i a a n b. v. h a r e l a t t i a a n, de rijst (op het veld) ligt.

Lattik, ingewandsworm.

Lattik rai, pier (aardworm).

Lattin, h a l o l a t t i n, fijn maken, tot poeder wrijven; h o r a k l a t t i s, eene ziekte in den onderbuik, gepaard met witte urine loozing.

Lattis, een witte eetbare aardvrucht van de grootte van een aardappel.

Lattoe, roet, aanzetsel onder aan den pot; wat zwartgebrand is.

Lattoek, boven of op iets plaatsen; l a t t o e k b a m a l o e, boven of op elkaar plaatsen, leggen; l a t t o e k a a n b a m a l o e of t a a n m a l o e ot t o e ï r m a l o e, zij liggen op elkaar (van planken).

Lattoen, zie h a ï l a t t o e n; t a- b a c c o l, asch van tabak en sigaren; b a d o e t l., het verkoolde stukje van de inlandsche kaars dat zij er telkens afknijpen.

Lamlauk, met tusschenruimten, hier en daar; s e i h e l a k a n e k l a u l a u k, hier en daar zijn nog wondjes (vroeger was het ééne groote wond); f o e o e k m o e t i n l. l., hier en daar is er wit haar tusschen.

Lauk, verkwisten; l. r a i, onlusten in een land verwekken; oorzaak zijn dat de vrede in een land verstoord wordt.

Lawa lerak, zwaluw.

Lawarĭk, kind (van leeftijd); s e ï l a- w a r ĭ k, 't is nog een kind; l a w a r ĭ k m a n e, jongen l. f e t t o meisje.

Lawe, misselijk maken van iets door dat men er te veel van gegeten heeft; b o e a t n è ë l a w e h a o e f o t t i b a n a, dat goed heeft mij misselijk gemaakt, neem het weg.

Lè, schreeuwen of zingen terwijl zij gezamenlijk iets dragen.

Leak, wegwerpen; l e a k t., naar beneden werpen; l. s a i, er uit werpen, naar buiten werpen; — l. a a n, neerstorten;

n i a l e a k t o h a r a a n, hij is te pletter gevallen; k r a u l e a k n ö ö a a n, de karbouw is dood gevallen.

Lea lear, veel; e m m a l e a l e a r, veel menschen.

Lean, uittrekken b.v. gras.

Lear, veel; de troepen; e m m a l e a r, veel menschen; l e a r b ô t, zeer veel.

Leat, iets bezichtigen, naar iets kijken; n i a b a l e a t t ö ö s, hij is naar den tuin kijken.

Leba, aan een stok over den schouder dragen (als één man draagt; van twee of meer zeggen ze »hoelan").

Ledo, een schelpdier in zee, van welks schaal armbanden gemaakt worden.

Ledoe, iets draaien zooals een slijpsteen; l. k a f é, koffie malen, klein houten toestel dat gedraaid wordt om de kapok van de pitten te zuiveren; o e m a l., een tijdelijk opgetrokken huis waar rijst en vleesch gedurende een feest in bewaard wordt.

Lee, zullen.

Lee ba ba déi, altijd maar door; maar altijd verder.

Leen, herhaaldelijk om iets vragen en zeuren zooals een kind doet; om iets huilen b.v. l a w a r i k l e e n f e h o e k, het kind huilt omdat men het zijn aardappelen heeft afgenomen.

Lehar, uitspreiden b.v. een kleed; open maken b.v. een regenscherm.

Lehok, een groote krekel die bij het naderen v. d. oostmoeson een zeer scherp geluid doet hooren (M a l s a n g g i t d a j o e n g)?

Leka aan, (h a l e k a) t a è l e k a a a n, achterover slaan, achterover vallen ook h a k l o t t i l e k a a a n.

Leko, opnemen b.v. bijeengeveegd vuil; k r a u l. e m m a, een karbouw werpt iemand op; l. w e, water scheppen.

Lekoer, herhaaldelijk te vergeefs om iets vragen of verzoeken; l. k o e d a, een paard te vergeefs trachten te stelen; ook den eigenaar te vergeefs verzoeken om zijn paard te verkoopen; k r a u l e-k o e r b a ä, een karbouw loopt voortdurend om de omheining, om er door heen te breken.

Lelan, iemand om straf al wat hij heeft ontnemen.

Lelas, draaien b.v. touw draaien van de draden v.d. arengpalm; iets tusschen de handen draaien.

Lelen, iemand wegens slecht gedrag het huis ontzeggen, uitwerpen.

Lelir, met de hand zacht over iets heen strijken; l. o a n, zijn kind te zacht behandelen.

Lelok, l. dalan, den weg verleggen; m a n o e l. t o l l o e n, van eene hen die nu hier dan daar legt; l. m a t a n, de oogen links en rechts draaien; l. k i-l a t, met het geweer de richting volgen van het te schieten voorwerp.

Lema, a i l i m a h o r a s n è ë l a ö l e m a k o t t a, die ziekte verbreidde zich over alle kampongs; d o e b o e n k o n a l a l., de rook raakt niet overal, komt er niet overal bij, van djagong op zolder; t a u l e m a l e m a, er overal opsmeren nl. obat, h a l o b o t t e s l e-m a l e m a, overal nat maken.

Lèn, zich bewegen van een nog ongeboren kind in den moederschoot; h o d i t a l i l è n, met een touw stevig ombinden.

Leno, verlichten; l. d a l a n, den weg verlichten.

Lenoek, schildpad waarvan het schild geen waarde heeft.

Leo, overschaduwen; a i n è ë l. o e m a, die boom overschaduwt het huis; beschermen, beschutten, bedekken; h o d i b i k a n l., l a l a r k e t t a n a b o e n, met een bord bedekken opdat de vliegen er niet op afkomen.

Leoe, l. t a l i, een touw in de hand opwinden; l. k a w a, metaaldraad tot een ring ombuigen; l. a a n, zich ineenkronkelen van een slang; l. a a n b a a i, zich om een boom kronkelen.

Leoe leoe, l. l. n i a a t o e m a i, over een tijdje zal hij wel komen; 't zal nog wel een tijdje duren vóór hij komt wacht maar als! pas op als! (dreigend) l. l. o k a l a m o s i n è ë, wacht maar als je hier voorbij komt (dan zal ik je krijgen).

Leoen, uitgestrekte schaars bewoonde grasvlakte.

Leoer, l. k o t t a, een kampong aanvallen, overvallen; vragen om, verzoeken om b.v. l. tabacco, om tabak vragen; gezamenlijk; a s o e n a l e o e r b i b i r o e s a, de honden bijten gezamenlijk een hert; k o h i l e o e r, gezamenlijk vangen.

Leoet, voetspoor; t a l i l., de afdruk van het touw, van de drooglijn b.v. op wit goed, omkrullen of vouwen b.v. de bladen van een boek.

Leok, l o r o l., er is een wolk voor de zon; l. t a i s b a h a ï, een kleed bij het vuur houden.

Leok aan, = l a l e o k a a n.

Leon, lommer, schaduw, beschutting, bescherming, amulet; h e l i a a n b a N a i M a r o m a k l e o n, zich onder Gods hoede stellen; a i l e o n, schaduwboomen, de lommer; t o e r i h a o e m a l e o n, in de schaduw van het huis zitten; h o l a l e o n i h a n a ï, de hand v. d. radja zoenen; h a h e n o e l e o n, een amulet aan den hals dragen.

Lêr, l è r s o e r a t, lezen.

Lere, onkruid afkappen; l. d a l a n, een weg schoon kappen; l e r e a i, a u t a k k e n, bamboe afkappen om op het veld uit te spreiden en te verbranden; s o e n o e l e r e, die takken in brand steken, tuinen branden.

Lerik, gewoonlijk zegt men; l e r i k d e ï, alleen maar, slechts; — n i a t e r i k l e r i k d e ï, hij praat alleen maar.

Les, scheuren, krabben; b o e s a l., de kat krabt; t o e t o e l e s, zie t o e t o e; k a i t l e s, zie k a i t.

Lèt, tusschenruimte, spleet; f o l è t, geef ruimte, om tusschen door te gaan of om tusschen door te kijken; h ô l è t, tijd hebben; e m m a l è t, iemand die er buiten staat, buiten de zaak, buiten het spel, getuige?; te vergeefs: n i a l a o l è t, hij ging te vergeefs; f ô l è t, voor niets geven = f ô d o e o e k; n i a m a t e l è t, hij stierf (werd ter dood gebracht) onschuldig; ook sterven b.v. van een kind, nog vóór dat de ouders er hulp van gehad hebben; h a l a l è t, iets nemen zonder te betalen; iets afnemen van iemand zonder rede, zonder dat eerst hem iets ontnomen is.

Lettek, = h a k l e t t e k.

Letten, boven, (staat tegenover kraik); a m i t o e r l e t t e n b a, wij wonen boven; s i a n o l a l e t t e n, zij gaan boven over; t o e l a b a l e t t e n, leg het boven op; i h a l a m a r i l e t t e n, op de kast.

Letterôs, k a b a s l e t t e r ô s, gekleurde draad van elders ingevoerd.

Lewar, in het duister loopen.

Lia, zaak, tijding, bericht, gezegde, woord, taal; o m o d i s a l i a of l i a s a, welke tijding brengt gij? t e r i k l i a, eene zaak bespreken; t o e ṙ l i a, bij elkaar zitten om begrafenisfeest te vieren of om eene N a i M a r o m a k n i a n l i a, Gods woord; n i a n l i a l a i h a n a, hij heeft niets meer te zeggen, spreken; h a o e k ô l i a, ik heb er mee gesproken; h ô m a l o e l i a h i k a r d e ï, met elkaar weer spreken, niet meer boos op elkaar zijn.

Lia foean, woord.

Lia nain, lijkzang bij den dood van een radja.

Lian, stem, klank, geluid, taal, klinken, geluid geven, knallen; l a o h ö l i a n, als gij (bij donker) loopt maak dan geluid (door te spreken of te zingen opdat men U niet voor een dief aanzie).

Lian ta aan, echo.

Liat, met een strik vangen; t a l i l i a t n i a a i n, zijn voet raakte verstrikt in een touw ook: n i a k a n a i n, l i a t a a n b a t a l i.

Liba, van elders ingevoerde katoenen sarong.

Liboer, verzamelen, bijeenbrengen, doen samenkomen.

Lidoe, zorgen b.v. voor een zieke.

Lidoen, uitstekende punt op den deksel van een rijstmandje; hoek?

Lihoen, w e l. diep water.

Liïs, schuin, schuin houden.

Lika, noodig.

Likit, in de hoogte tillen; opnemen van den wind.

Likkan, er genoeg van hebben.

Likkin, manggapit.

Likoe rai, dansen van de vrouwen terwijl ze op trommeltjes slaan.

Lilak, niet goed gaar, van vruchten die niet tot rijpheid komen.

Lilau, e m m a l i l a u = e m m a k l a b o e k; zie k l a b o e k, een verkwister.

Lilin, was.

Liliwèk, van iemand die licht huilt.

Lima, vijf.

Lima rassoek, bruinvisch.

Liman, hand, arm, voorpoot; t o e w a l., tak met palmsap; k a n o k k a r l., de dwarshouten waarmee de »k a n o k k a r' gesloten wordt; b e r o l i m a n, de vlerken van een »b e r o" (vlerkprauw).

Liman foean, vinger.

Liman foean inan, duim.

Liman rohan, nalatenschap.

Liman sikoen, elleboog.

Limar, wijl.

Linsoe, hoofddoek.

Lioe, dient om den vergrootenden trap te vormen b.v. b ô t l i o e, grooter, meer, voorbij; s i a l i o e t i a n, zij zijn reeds voorbij; h a l o l i o e, doorgaan met iets; t e r i k l i o e met spreken voortgaan, verder spreken; h o l a l i o e, voor goed nemen; l a k o o n l i o e, voor goed verloren.

Lioe rai, titel van sommige voornamen in de zuidelijke landschappen van midden Timor; de landschappen aan de Zuidkust van midden Timor; ook worden hier Europeanen somtijds zoo betiteld.

Lioer, het buitenste het uitwendige van iets; i h a l i o e r, buiten; h o s i l i o e r, van buiten; h o l a l i o e r buiten om, buiten langs gaan, i h a t ö ö s l i o e r buiten den tuin.

Liran, doorschijnend.

Liras, vleugel.

Lirin, h a a n l., overschot van eten,

dat nog bewaard wordt; b.v. e t o e l. overschot van rijst; l a ŏ l., reizen zonder eten mee te nemen; t o b a l., gaan slapen zonder gegeten te hebben; n i a l. t ô s, hij kan goed tegen den honger.

Liroek, slingeren, wegslingeren; gooien; h o d i a i l i r o e k h ô, een stuk hout in een manggaboom slingeren; l i r o e k m a i d e ï, gooi het maar hier naar toe.

Lisa, ui.

Lisan, manier van doen; gedrag; voorbeeld; gewoonte; i d a i d a k n i a n l i s a n d o e o e k, ieder heeft zijn eigen manier van doen.

Lisoe, tegen; n i a l i s o e a m i, hij is tegen ons b.v. in een gevecht, in een spel; a m i r o e w a b e l l a n l i s o e o, wij beiden trekken partij tegen u.

Lisoek, gezamenlijk; f a h i n è ë a m i h o l a l i s o e k, dat varken koopen wij gezamenlijk; f o t t i l i s o e k, neemt het gezamenlijk op.

Lissoe, ijzeren haak om schildpadden te dooden.

Lita, naaien; l i t a d a i, een net breien.

Litoek, bijeendrijven van karbouwen, geiten om ze samen te doen grazen.

Loat, mandje zonder deksel dat de vrouwen op den rug dragen; ook: mand om zout in te doen.

Loa talin, duizend poot.

Lobas, l o b a s b a w e, in het water dompelen.

Lobit, haastig, snel bijw.

Lŏbo, ook: t e t o e l ŏ b o; zoldering om b.v. djagong op te bergen, o e m a l ŏ b o, een huis met zoo'n zoldering (in D o e l i l o e l ŏ p o).

Lobot, branden, verbranden door heet water of een heet voorwerp; w e m a n a s l. h a o e l i m a n, het heete water heeft mijn hand verbrand; r a i m a n a s l o b o t a i n, de heete grond brandt de voeten.

Loddes, ziekte van sommige dieren.

Loddos, h o e s i l., twee of meer vogels of wat anders te gelijk schieten; n i a t e r i k l. l i a, hij spreekt over twee zaken te gelijk.

Loè, uit elkaar gaan van menschen b.v. na een feest l. s o e r i k t a h a, een zwaard, een kapmes opheffen om te slaan.

Loea, wordt soms gebruikt voor »haloea" vergeten b.v. a m i h a s a i l o e a, wij hebben vergeten het er uit te nemen; a m i l a ŏ l o e a, wij hebben het bij het weggaan vergeten (mee te nemen).

Loeas, een kleed open maken uitspreiden.

Loeboer, boven uit komen, hooger zijn dan; w e l. a m i, het water kwam tot boven ons hoofd; d o e o e t l. b a t t a r, het onkruid groeit boven de djagong uit.

Loeboes, = h a l o e b o e.

Loeka, zeekoe.

Loekat, l. k e l l e r, een kist doen kantelen, omkeeren om den inhoud b.v. kalk er uit te doen vallen; l. s e s, op zij rollen b.v. een boom; l. a a n, er uitvloeien b.v. water of wijn uit een glas dat omvalt.

Loekatôn, rijksdaalder.

Loekoe, het hoofdhaar wasschen; ook l o e k o e o e l o e n; toch; l o e k o e d e ï toch maar; m a s i k h a o e b a d o e s i a n a l o l o e k o e d e ï, ofschoon ik het verboden heb doen zij het toch maar.

Loeli, ongeoorloofd.

Loelik, Mal. pemali; de heidensche eeredienst en bijgeloovige praktijken.

Loeloen, oprollen.

Loeloer, de scheen.

Loemoe, l. e m m a, iemand aangrijpen; iets in de hand nemen of houden.

Loemoet, mos.

Loen, traan (uit het oog).

Loeni, het hoofd op iets te ruste leggen.

Loer, t a b a c c o l., stof van tabak; a i l. = a i n o e r o e s, heel klein overschot van eten.

Loèr, leegloopen; wandelen.

Loeri, h a ï n a l o e r i, het vuur verbreidt zich verder; verbreidt zich naar alle kanten; t i m i r r a h o e k h a h i l o e r i, den baard overal laten staan; k a w e r o k l o e r i, overal nat van een huis met veel gaten in het dak; d a t o s i a s e ï h a s è t a l o e r i d e ï, de hoofden zetten nog iedereen tot werken aan (n.l. op Zondag christenen en heidenen); s i a t o e s a n l o e r i d e ï, zij beboeten maar, schuldigen en onschuldigen.

Loeroe, b o e w a n a w a l o e r o e, een zekere palmboom.

Loeroek, een hoop takken en bladeren die op het veld verbrand worden.

Loeroen, dubbele rij, t zij van huizen; b a ä l., een pagar aan weerszijden van den weg.

Loeroes, t a b a c c o l., stof van tabak; a i l. = a i n o e r o e s.

Loeroet, l. k o e d a, een paard nazetten, voortdrijven b.v. naar den stal.

Loesi, vlechten van touw (driedraads); l o e s i k a h o een pompoen in stukken snijden en dan koken.

Loesin, l. d o e d o e, een pompoen in groote stukken snijden en dan koken.

Loetoe, heg, omheining.

Loewa, ruim b.v. huis; wijd b.v. kleed, snoer en dus geschikt om aan den hals te dragen; breed, breedte; r a i l. open terrein; l. rai, b.v. s i a t o b a l o e w a raï, zij slapen tot het licht wordt (zie naloewa).

Loewan, het buitenste, het uitwendige van iets; i h a l., buiten; i h a o e m a l., buiten het huis; b a l. of s a i l., (letterl. naar buiten gaan) behoefte doen.

Lohèr, ontrollen; l. l i m a n, de hand plat uitstrekken; l. b o r a de inl. pajong open doen.

Lohi, vlak bij het vuur houden b.v. djagongklossen; l. n è ë k, met een brandend klapperblad of iets dergelijks over een mierennest strijken om ze te dooden; l. f a h i, hetzelfde doen bij een varken om de haren te verbranden; zengen; m a m e r a n l o h i n ö ö t o k k o, de bliksen heeft een gekko gedood.

Lòhö, met heet water begieten zooals ze doen bij een varken opdat de haren gemakkelijk los laten.

Loïn, l o ï n h a ï, het vuur verminderen door de brandende stukken hout uiteen te doen; l o ï n k a r i h a ï het vuur verminderen door het uiteen te doen.

Loïr, zingen met begeleiding van trom en viool.

Loït, uitnoodigen om mee te gaan.

Lôk, aanbieden vooral sirih en pinang; l ô k e m m a, menschen onthalen op sirih en pinang; a m i l ô k s a b a e m i! wat zullen wij u aanbieden.

Lokka, slaapvertrek.

Lokke, = l a k e; l o k k e k o e l i t, villen; l o k k e a i k o e l i t, de bast van een boom afhalen; o a n l o k k e t o m a t o m a k i n a n i a n o ï n of a m a n i a m o ï n, het kind lijkt sprekend op zijne moeder of op zijn vader.

Lokko, pronken, bluffen, kuren hebben; n i a l. n i a k a a n b i t, hij bluft over zijn kracht, hij pronkt er mee; ook l. n o d i b.v. n i a l. n o d i n i a n m o e r a k, hij pronkt met zijn geld.

Lokkoe, breede armband die aan den bovenarm gedragen wordt.

Lole, l o l e b a l o l e m a i, op en neer slenteren en niets uitvoeren.

Lolit, neerleggen van een gebonden varken, of een ander dier; l o l i t k r a u, een gebonden karbouw doen vallen; l o l i t b a h a ï k l a a k, op gloeiende houtskool leggen om te braden; l o l i t a a n, liggen.

Lolo, iets aanreiken; l. l i m a n, de hand uitstrekken, uitstrekken; l o l o l i a, eene zaak rondzeggen, bekend maken.

Loloè, een weinig verwijderd van, een weinig op afstand van; k o e d a k e s s i l a l o è m a l o e o d a, bind de paarden op een weinig afstand van elkaar; o o n k o e d a k e s s i l o l o è t o e w a n n i a n, bind uw paard op wat afstand van mijnheer zijn paard; l a s l o l o e o d a, ga wat op zij.

Lolok, l a s l., in een rij achter elkaar loopen; ook zonder eene rij te vormen samengaan, met elkaar gaan; te gelijk met; a m i s a è h ŏ s i a l o l o k, wij gaan te gelijk met hen naar boven; onmiddellijk na elkaar b.v. t i r o e t o l l o e l a n a k o t t o e l a ŏ l o l o k d e ï, drie schoten niet afgebroken kwamen onmiddellijk na elkaar; l o l o k k i l a t b a, het geweer richten op.

Lolo metan, t a i s l o l o m e t a n, inlandsch geweven zwart kleed.

Lolon, de stam van een boom; hulptelwoord voor lange dunne voorwerpen b.v. touw, kaars, snoer; i s i n l o l o n, lichaam; heuvel, berg; r a i l o l o n, hellend terrein.

Lolòs, zeer, b ô t l., zeer groot.

Lomoe lomoe, een soort reiger.

Lôn, l ô n h a ï, den rand van een tuin eerst afbranden, vóór de geheele tuin wordt kaal gebrand.

Londos = l o d d o s.

Lonis, schildpad waarvan het schild groote waarde heeft; l o n i s k a k o e n het schild.

Lonoes, vóór den tijd werpen van dieren.

Lŏŏ, kleine kampong.

Lo'oe, | **Lo'oe soedoer,** zich onderwerpen, onderdanig zijn; l o o e a a n t o e n, gaan zitten.

Lo'oen, schild van de »lenoek"; heeft geen waarde.

Looi, aanbrengen, aandragen, k o e d a l. b a t t a r, het paard brengt, de djagong aan nl. van den tuin naar huis; l o o i m a l o e, met elkaar vereenigd blijven steeds te samen zijn b.v. twee goede vrienden; — **looi,** bij zich dragen, meenemen, ook h a d i l. l., k a è r l. l., bij zich houden.

Lor, o d a m a t t a n l o r, (staat tegenover »raè') voordeur; o e d a n l o r, regen op het einde v. d. westmoeson, in den oostmoeson l o r h a i, het vuur beletten verder te branden? l o r k r a u, beletten dat een karbouw uit den troep wegloopt (bij het »h a l a i h a r e w e").

Lora, met een kapmes langs een stuk hout of een tak strijken om er dorens of takjes en bladeren af te slaan.

Loràik, (l o r o r a i k, zon laag) 's namiddags.

Loren, openlijk; in 't openbaar.

Lori, verhuizen; iets verplaatsen;

veranderen van prijs; b a t a k k e n è n, l a l o r i n-a, zes gulden, ik verander niet meer.

Loro, naam van sommige landschappen.

Loro en loro mattan, zon; t o e r b a l o r o en b a l o r o l a r a n in de zon zitten; l o r o s a e n, oosten; l o r o t o-b a, westen; tijdsbepalingen met »l o r o" zie spraakk. bijw. van tijd.

Loro falin, oostmoeson.

Loro loron, dagelijksch, dagelijks.

Loro wain lèt, op de gewone dagen; b.v. l o r o w a i n l è t l a h a n a ä n, t ö ö d a h o e r f o ï n h a n a ä n, op gewone dagen wordt er geen vleesch gegeten, op feestdagen, dan wordt er vleesch gegeten; gewoonlijk, in den regel.

Loron, dag.

Lôs, recht, juist, waar, echt; l ô s l a l e? en l o s k a l a l e? waar of niet? goed, in orde; n o e n è ë l ô s, zoo is het goed, zoo is het in orde; n i a k a a n l i a l ô s, zijne zaak is zuiver, hij heeft geen schuld; h a l o l ô s, recht maken, in orde brengen; l ô s t o e w a n, zooals mijnheer wil; dat hangt van mijnheer af; l ô s t o e w a n n i a k a a n n e o n, volgens mijnheer zijn believen; l ô s i d a k n e o n, volgens ieders believen; dat moet ieder voor zich weten; l ô s r a i m ô s, dat ligt er aan dat hangt er van af als het mooi weer is; l ô s o r a s i d a l a i, dat zullen we strakjes wel eens zien; o a t o e f a ä n b a t t a r? zijt zij van plan djagong te verloopen? l ô s w a i n; dat hangt er van af als er veel is; l ô s r a n i n a k m a t t e k, als hij (de vogel) maar stil zit, (dan zal ik hem wel raken); l ô s b a e m i, dat moet jullie weten; dat is voor uwe r e-kening; k o t t a n è ë o e m a k a i n h i r a? a d i n l ô s s o e r a, hoeveel huizen zijn er in dien kampong? ik weet het niet, ik zou ze eerst moeten tellen.

Lôsdeï, alleen maar, slechts; n i a t e r i k l ô s d e ï h ij praat alleen maar, hij zegt het alleen maar (doch doet niet).

Lossoe, uithalen b.v. een splinter uit het vleesch, een pijl uit de wond; l. g l a s, het glas (van de lamp) nemen; een kurk van de flesch; l. s o e r i k, het zwaard trekken; l. k e s s a k, strootje trekken; l. m a t a n t a a n e m m a, de oogen op iemand gesperd houden; l. m o e r a k, geld nemen om uit te geven.

Lotte, l a ö l., gaan zonder iets te dragen.

Lotti, doen omvallen; a m i n n o e l. h o e d i, de wind waait de pisangs omver; i s s i n m a n a s l. h a o e, de koorts wierp mij neer l. l e r i k, maar laten liggen (een zieke) er niet voor zorgen, neerleggen; r a i l o t t i, neerleggen.

Lottoek, dun b.v. draad, een boom fijn b.v. zand; i s i n l., mager schraal; l. t a b a c c o, tabak kerven; l. n a ä n, vleesch in kleine stukjes snijden.

Lottoen, mootje, stukje; n a ä n l., kleine stukjes vleesch.

M

Maär, dik b.v. huid, plank, (staat tegenover niïs); o e l o e n f a t o e n m a ä r, die zich aan geen bevelen stoort, stijfkop; o ï n m a ä r, niet verlegen, brutaal; dicht van haar gebladerte, geboomte, van eene menigte menschen;

(staat tegenover lan lauk); vandaar ook; veel b.v. soesoek maär, veel muskieten.

Maäs, zacht van hout, steenen, grond, malsch van vleesch (staat tegenover tôs) gemakkelijk, licht bijw. b.v. nakroè m. het breekt licht; ai nèë fera maäs, dat hout is gemakkelijk te splijten ook: mamaäs b.v. bau banéë kona mamaäs, zet (de muizenval) hier, dan komen ze er licht in; kakoetak m. (letterl. zachte hersenen) vlug van begrip; kakoetak tôs (harde hersenen) traag van begrip; toedik na maäs, het mes snijdt goed.

Maas, geeuwen.

Maät, gierig.

Madaëk, schuw, schichtig.

Madat, amfioen.

Madidoek, = hadidoek.

Maek wèn, kleine mugjes.

Mahaboer, dof, niet helder b.v. een spiegel, oogen, bril, glas rai m. = rai nahaboer, (zie nahaboer).

Mahalok, dapper?; ijverig.

Maheok, } = kabau.
Mahoeak, }

Mahoeat, hard;

Mahoelan toewa, orion?

Mahohóé, = nohoén.

Mai, komen; achter werkwoorden geeft het eene richting te kennen naar den spreker toe (het tegenovergestelde van »ba") b.v. laŏ mai, kom hier, toen mai (tegen iemand die boven staat of b.v. in een boom is geklommen) kom af; saè mai, klim op (als de spreker boven staat).

Mais, maar, doch.

Mak, tusschenvoegsel zonder beteekenis b.v. se mak valo of se nalo? wie heeft het gedaan? ook hoort men »makka".

Makaas, hard b.v. cementen vloer, hout, taai, serewiesoe m.; taè m. hard werken, hard slaan; laro makaas, de zon schijnt heet; halo makaas oda, zet er wat kracht achter, span je wat in; oekoen makaas, streng regeeren; rai makaas, zooals wij zeggen: harde tijd b.v. rai m. emma nahenoe leon, in den harden tijd (d. i. toen de pokken heerschten) hingen de menschen amuletten om den hals.

Makadere, met de vingers trommelen.

Makahoet aan, het erg druk hebben.

Makakoe aan, te veel aan het hoofd hebben; in de war wegens te groote drukte, leven maken?

Makaoer, manoe makaoer (van kakaoer, schreeuwen) een vogel die bij het naderen v.d. westmoesson zijn krassend geschreeuw doet hooren; do'oe makaoer zie do'oe.

Makdadi, lood.

Makdean, de woordvoerder die de te bespreken zaak uiteenzet.

Makdôk, ziektebezweerder, toovenaar.

Makekko, luidruchtig zijn.

Makerik, met figuren voorzien, uitgesneden, bont, gevlekt van een paard, slim, sluw; emma makerik, een sluwe vent; — **badaen** = makdean.

Makili, kittelen enz., prikkelen; koeda isin m., het paard is dartel?

Makilik, lia sarin makilik, een grappig verhaal, een ui.

Makkar, vermoeid.

Makkas, badoe m., streng verbieden; loro m., de zon schijnt erg warm; serewiroe m., hard werken.

Makkat, zich verrekenen; m. menon, zich b.v. een dag verrekenen in de afspraak.

Makkit, bijten; a s o e m. e m m a, een hond bijt iemand; k o e d a m. h a è l a ŏ l a o k, onder het loopen bijt het paard telkens gras af.

Makleat (hoogstwaarschijnlijk van »leat"), iemand die is aangesteld om toezicht te houden op de sirih en pinang en zonder wiens verlof geen sirih en pinang mag geplukt worden.

Mako (van 't Mal. mangkok), aarden kom, kommetje, kop.

Makokka, luidruchtig zijn.

Makonak, l i m a n m., vaste hand in het schieten; h o e s i m., gewoonlijk raak schieten.

Makrona, glad.

Maksonak (waarschijnlijk van s o n a steken), k o e d a m a k s o n a k, hertejager.

Malahoek, onduidelijk voor het gezicht, niet helder (staat tegenover »malorik"); h a r é m., onduidelijk zien; m a t a n m., oogen die niet helder zien; t a r o e ï k m., bergen op verren afstand; i s i n m., bestoven; f ô s m., grauwe rijst.

Malaè (niet m a l a i), uitheemsch; o e m a m., huis met een hoog dak, zoodat men niet hoeft te bukken; M a l a è m o e t i n, de Portugeezen; e m m a M a l a è en e m m a M a l a è S i n a, Chinees; t e r i k M a l a è en t e r i k M a l a è m e t a n, Maleisch spreken; t e r i k M a l a è m o e t i n, Portugeesch spreken.

Malaik, k o e d a m., een paard dat vlug loopt (van h a l a i, loopen); m a l a i k a a n, m a l e r o e k a a n! scheldend tegen iemand die uit den dienst wegloopt en telkens van woonplaats verandert.

Malalek, levendig, vlug; i s i n m., frisch en gezond; n i a i s i n m. n i k a r o n a, hij is weer hersteld.

Maleroek = k l a b o e k.

Malirin, koud; h a o e k a t a u k m., ik ben bang voor de kou.

Maloe, elkander.

Maloek = mamaloek.

Maloelik, broeisch.

Maloen, familie? familielid?

Malolok, l i m a n m., van iemand die goed richt bij het schieten of werpen; h o e r i m., juist schieten; h o e m., met een blaasroer raken; zuiver recht b. v. een bamboes, een paal.

Malarik (staat tegenover »m a l a-h o e k"), duidelijk voor het gezicht; t e r i k m., duidelijk spreken; h a r é m., duidelijk zien; m a t a n m., helderziende oogen.

Mamaloek, wat met een ander een paar vormt; wat bij een ander hoort b.v. van twee kisten of twee pakken die door één paard gedragen worden, ook van twee of meer menschen, die bij elkaar hooren, b.v. als twee of meer menschen van hetzelfde land zich in een vreemd land bevinden.

Mame, een stuk boombast dat na zwartgebrand te zijn in den bamboekoker gelegd wordt, waarin het palmsap wordt opgevangen.

Mamèëk, l i a n m a m è ë k, dialect.

Mameoel, mameoer, zacht op het gevoel b.v. watten; lenig b.v. rottan; zwak ten gevolge van ziekte.

Mameran, bliksem.

Mamfattin, het woord, het bevel, de uitspraak van den radja.

Mamiïk, de blaas.

Mamisar, gezwel aan den hals.

Mamma, kauwen van sirih en pinang; hetgeen gekauwd wordt b.v. a m i t o e n a t o e f a ä n m a m m a, wij gaan naar beneden om sirih en pinang te verkoopen; m a m m a l a i h a, er is niets om te kauwen.

Mammar, zacht; i s i n m., zwak; m o t a m. o n a, de stroom is niet sterk meer; gemakkelijk b.v. l a k e m. ŏ n a, het gaat al gemakkelijk open (van een ziek oog); n i a t e r i k T e t t u m m a m m a ŏ n a, hij spreekt al gemakkelijk Tettum.

Mamoek, ledig, op, er is niet meer; r a i m., onbebouwd terrein; onbewoond terrein; b o e a t m., een zaak van geen beteekenis; alles, allen, geheel b.v. h a o e k o l a m., ik neem alles; e m m a l a ŏ m., allen zijn uitgegaan, ze zijn allemaal uit; h a o e k a t è n è s i a m., ik ken hen allen; i s i n m. m o r a s, het geheele lichaam doet pijn.

Mamoekoen aan, morren.

Mamoelik, een oorsieraad.

Mamoet, warm van kleeren, ook van het lichaam zooals bij koorts.

Mamóet = b a b ó e t.

Mamokken aan, zeer onduidelijk spreken.

Mana, onwetend; naar iets anders kijken, op iets anders letten dan waarop men letten moet.

Mana manas, l a r o m. m., als de zon warm begint te schijnen.

Manaik, afstammelingen van slaven, die zelf geen slaven meer zijn, maar toch nog niet gelijk staan met »e m m a r e n o e", de gewone onderdanen, en zich met dezen niet mogen vermengen.

Manaran, o e m a m., het ouderlijk huis.

Manas, heet, warm; sterk, van dranken; pittig, van tabak; f ô o e k o e n m a n a s, of alleen f ô m a n a s, een streng bevel uitvaardigen.

Manoe, kip; m. a m a n, haan, m. i n a n, hen; m. i n a n, hoen, legkip; m. f o e ï k, vogel; m. o e d a n w è n = m. m a k a o e r, zie m a k a o e r; m. t a f o e ï, boschhaan; m. h a r e k, rijstvogeltje; m. k a r a s, verhemelte; m. l a i n, staartveeren van een haan; m. o a n m. t o l l o e n, komt voor in de beteekenis van getuige; m. k e l l e n, haan van 't geweer.

Manoek, op verren afstand naar iets werpen of schieten.

Manoetoeloe, schoorsteentje van een geweer.

Manokko, ⎱ leven maken, luidruchtig
Manorro, ⎰ zijn.

Manoroen, de grens tusschen het diepe en ondiepe in zee.

Mara, droog; t a s s i m., eb; niet aan de beurt bij een spel; — **mara,** voortdurend.

Marak, merkteeken.

Maraka, l a o m., op groot wild jacht maken.

Marakláik, nog onrijp.

Mara lerik, niet verder kunnen b.v. omdat de weg is afgesloten, omdat de rivier te hoog is.

Maran, droog.

Marinoe, een vaste boodschaplooper van den radja.

Maromak, God.

Masik, ofschoon.

Masin, m. m è r, zout; m. m i d a r, suiker; m. m a n a s, gember; m. m e t a n, kruit; door m a s i n, alleen verstaat men steeds zout.

Mata, m. r o e w a k, ieder twee; m. t o l l o e k, ieder drie enz.; m. h i r a k? hoeveel ieder? — **dalan,** gids, iemand die den weg kent; — **fatin,** die op eene plaats bekend is; — **foon,** die op eene plaats nog onbekend is, er pas woont; —

ikan, een wond ten gevolge van een zweer; — **kakka**, opening in een dijkje om het water door te laten; — hoda koeak mata kaka, zoo'n opening die was dichtgestopt open maken; — **lèt**, boeat mata lèt, iets om te snoepen, snoepgoed, ook b.v. vruchten; — **marèk**, van iemand die eene verlorene zaak vindt, het loon voor het vinden; — **tamak**, die ergens geheel vreemd is.

Matak, onrijp, groen, versch, ongekookt, rauw; emma m., die onzijdig is, die buiten de partijen staat; rai m., onzijdig gebied; terik m., zonder rede iets beweren; mate m., onschuldig sterven; höö m., onschuldig dooden; ha m. emma nian moerak, zonder rede iemands geld nemen.

Matan, oog, deksel; we m., bron; laro m., zon; m. fôs en m. foean, oogappel; m. aat, blind; m. doekoer, de oogen zijn dicht, slapen; haï m., het gedeelte van den haard tusschen de drie steenen; hulptelwoord b.v. koeda m. roewa, twee paarden; krau m. tolloe drie karbouwen; uitkijken naar; emma ba matan, er is iemand gaan kijken; — **foekoen**, het been boven het oog; ai nia kaan m. f., boomwortels die boven den grond uitsteken; — — **rahoen**, wenkbrauw.

Matas, volwassen; reeds op leeftijd, iemand van b.v. 18 jaar is »matas" met betrekking tot iemand van 10 of 12 jaar.

Mate, dood, sterven, uitgaan van vuur, stilstaan van de klok, met draaien ophouden van een tol; mate sala, bewusteloos, half dood b.v. ten gevolge van een val; foelan mate, nieuwe maan; — **bian**, ziel van een afgestorvene; — **matek**, stilletjes, zachtjes, zonder beweging; toer m. m., zit stil.

Matek, ain matek, de voet slaapt; gevoelloos van een lid.

Maten, lia nèë m. öna, die zaak is afgehandeld; emma maten, een doode; bakoe maten, voor goed vastspijkeren.

Matènek, kundig, bekwaam, verstandig, wijs.

Mateok, iboen m., welbespraakt.

Maufinoe, gevaar.

Maun, oudere broeder; foelan nèë nia kaan maun, de vorige maan.

Maus, tam, mak.

Mea, bissi m., gloeiend ijzer.

Meak, bruin.

Mean, rood, gouden; kadeli mean, een gouden ring; moerak mean, goudgeld; mean ida, een sovereign, een gouden tientje; mean matak, goudgeld, mean tassan, gouden sieraden.

Mèan oan, kuiltje in den hals.

Mear, hoesten, verkouden zijn; mear fahi foeïk, een kwaden hoest hebben.

Meas, rood doek.

Meda, (van 't Mal. medja) tafel.

Meek, puntig, spits.

Meken, klein.

Melaitin, koud.

Meloes, zeer gierig?

Memas, grijpen, aanpakken om te vechten; asoe m. fahi, een hond valt op een varken aan.

Memerá, als het bloed b. v. op een gekneusde plek zich ophoopt, maar niet uitvloeit.

Memi, noemen; m. filas, anders noemen, een anderen naam aan iemand geven.

Menaan, winnen, overwinnen, voordeel hebben.

Menek = b e n e k.

Menon, afspraak.

Meo, voorvechter.

Meoe, halve gulden.

Mèr, w e m è r, zout water, m a s s i n m è r, zout, zelfstnw.; o a n m è r, klein kind.

Merak, troebel.

Metan, zwart, donkerblauw.

Meti = k m e t i; het bij eb drooggeloopen strand; vischjes vangen op het drooggeloopen strand; — **oeloen** = m a n o r o e n.

Mi, urineeren.

Midoer, zoet.

Milat = dirak.

Mili kasta, allerhande zaken, van alles, alle schepselen.

Min, urine.

Mina, olie, m i n a r a i, petroleum; m i n a n o e en n o e m i n a, klapperolie; gesmolten vet, b.v. m i n a f a h i, gesmolten varkensvet; m i n a f o e a n, kanen.

Miraen, witte mier.

Mirik, een soort uitslag.

Mis, flauw van spijs; w e m., zoet water.

Misak, bij de keel grijpen, met de hand wurgen.

Missa, slechts, alleen, enkel, niets als, allemaal; h a o e k a r é l a w a r i k m i s s a, ik zag alleen kinderen; m i s s a n è ë d e ï, alleen dit maar; n è ë m i s s a d e ï, dit alleen maar, r a i n è ë l a d i a k, f a t o e k m i s s a, die grond is niet goed, allemaal steenen, niets als steenen; a i f o e a n n è ë d i a k m i s s a, deze vruchten zijn allemaal goed; m i s s a . . . . d o e o e k, van zelf b.v. o d a m a t a n m i s s a n a k l a k e d o e o e k, de deur ging van zelf open; m i s s a s a i d o e o e k, het is er van zelf uitgekomen; — **missak**, enkelen, een of ander.

Missak, eenig, één; o a n m i s s a k, eenig kind; o a n m i s s a k d e ï, slechts één kind; m i s s a k d e ï, één slechts; m i s s a k n è ë d e ï of n è ë m i s s a k d e ï, deze of dit ééne slechts.

Missan, alleen; o m i s s a n m a i d e ï? komt gij alleen maar? n i a t o e r m i s s a n, hij woont alleen.

Miste, moeten.

Mô, schitteren, blinken, heldere oogenblikken hebben van krankzinnigen, ook van iemand die tijdelijk het bewustzijn verloren heeft; m ô n i k a r, het bewustzijn is weer terug; o ï n m ô, beter zijn van een zieke; n i a k a a n o ï n f o ï n m ô o d a, hij is even aan de beterhand; m a t a n m ô t i a n, de oogen zijn al open (b.v. van jonge hondjes); m o t a m ô, de rivier is niet troebel meer, weer helder (na de bandjir).

Moat, hoog onkruid, wildernis; a m a m o a t l a r a n, vader buiten den echt; o a m o a t l a r a n, onecht kind.

Moddèr, t a s s a k, modder; goed rijp, van vruchten.

Modak, geel.

Moè, beschaamd, verlegen, zich schamen; o l a m o è? schaamt gij u niet? beleediging; a t a l a t a t e n a i n i a n m o è, een slaaf kan niet voldoen voor de beleediging een koning aangedaan; h o l a n i a n m o è, voor eene beleediging vergoeding nemen; h a o e k o l a t a a n h a o e k a a n m o è, ik neem het om de beleediging mij aangedaan; m o è a a n, zich schamen.

Moedoe = a h a n? o la m o e d o e, verwijtend tegen iemand die verkeerd handelt.

Moekit, arm, schaars; h a a n m., het eten is schaars.

Moekoe, hommel die gaten in het hout maakt.

Moemoen, een klein overschot van iets b.v. van eten, van rijst dat na het uitschudden in den zak achterblijft.

Moën, de schaamdeelen.

Moerak, geld; zilveren b.v. k a d e l i m o e r a k, een zilveren ring; m o e r a k m o e t i n, zilvergeld; m o e r a k m a t a k, zilvergeld; m o e r a k t a s s a n, zilveren sieraden.

Moesa, prop in 't geweer.

Moeta, braken.

Moetin, wit; m o e r a k m o e t i n, zilvergeld (m o e r a k m e a n goudgeld); k a d e l i m o e t i n, zilveren ring.

Moetoe, te zamen, vereenigd.

Moetoen, h a m a t e m o e t o e n, feestmaal houden bij gelegenheid van eene begrafenis; n a ä n m a t e m o e t o e n, e t o e m a t e m o e t o e n, vleesch, rijst voor die gelegenheid bestemd.

Mohoe, op; h a l o m., opmaken; n a w a n m., buiten adem.

Mokken, langzaam eten van iemand die geen tanden meer heeft.

Môk, i n o e r w è n m ô k, van iemand die verkouden is, de neus loopt.

Molak, vóór dat, als in de toekomst, kort vóór; l a ŏ l a i l a i s m o l a k m o t a t o e n i t a l i o e t i á n, loop vlug opdat wij de rivier over zijn vóór dat ze overstroomt; m o l a k o e d a n m a i e m m a s o e n o e l e r e t i á n, vóór dat de regens komen hebben de menschen de tuinen reeds gebrand; m o l a k l o r o n n a t a l, kort voor Kerstmis.

Molan = bolan.

Moli, l a r a n m., het aangename gevoel, als na het braken de misselijkheid over is, ook van iemand die smakelijk gegeten heeft.

Molik, kaal; r a i m., terrein van onkruid gezuiverd; kale plek; o e l o e n m., kaal hoofd.

Mŏmòn, n i a t o e r m ŏ m ô n d e ï; hij zit maar stil te kijken.

Mòn, op iets zuigen; een puistje; w e m ô n, helder water.

Mòn metan, de hoofden die als er eene zaak aanhangig is rechtspreken; w e m ô n m e t a n, het water waarin het Godsgericht wordt uitgeoefend.

Monoe, vallen, afvallen; n e a n m o n o e t i á n, de tanden zijn uitgevallen; n a i n i a n l i a m o n o e t i á n, de beslissing van den koning is gevallen; m o n o e w e, onder water duiken bij een Godsgericht; m o n o e t a a n, er bij komen; e m m a m o n o e t a a n t e n i d e ï, er komen nog maar menschen bij; o b a l a i w a i n r o e w a h a o e, l e e m o n o e k i k a r b a o f a t i n, ga gij eerst, overmorgen zal ik weer voor u invallen, zal ik weer uw plaats innemen; o a n m o n o e, miskraam.

Móoer, stil zitten, niets zeggen.

Mŏŏr, ziek, niet meer willen eten van menschen en dieren.

Moot, zinken, verdrinken, doen inzakken; n i a t o e r b a m a s s i n m i d a r f a t i n n a l o k i d o e n m o o t, hij zat op het suikerblik, deed den bodem er van inzakken.

Mor, draaien zooals een tol.

Moras, pijn, ziek; gewoonl. i s i n m o-

r a s, ziek, pijn doen; uitroep: het doet pijn!

More, wegdrijven van wolken rook.

Morin, welriekend.

Moris, leven, levend, ontkiemen; h a i m., het vuur is aan; l i a i d a m o r i s, er komt een zaak voor; m o t a m o r i s n i k a r, de rivier stroomt weer; e m m a l i m a n m o r i s, van iemand die steelt; e m m a a i n m o r i s, van iemand die veel reist; k a b a s m o r i s, elastiek.

Moroek, bitter; a i m o r o e k, geneesmiddel.

Mortèn, kraal.

Môs, zuiver, schoon, rein; r a i m ô s, mooi weer; o e d a n m ô s, de regen houdt op; ook b.v. n i a m ô s t e r i k n o e-o e n è ë, hij zei ook zoo; h a o e m ô s k a t è n è, ik weet het ook; soms wordt er „no" bijgevoegd dat eveneens „ook" beteekent b.v. n i a m ô s b a n o, hij gaat ook.

Mossoe, f o e l a n m o s s o e, de maan is weer zichtbaar.

Mota, rivier; — **oan,** rugholte.

Moti, droog; m o t a m o t i, de rivier is droog.

Mottoek, aangebrand.

Mottok, hikken; a n i n m o t t o k = a n i n n a m o t t o, de wind heeft opgehouden.

N

Na, verkorting van „ŏna" als het voorgaand woord op een klinker eindigt, b.v. n i a m a i n a of n i a m a i ŏ n a, hij komt reeds; zie verder »ŏna".

Naäk, in 't geval dat, veronderstel dat, als; n a ä k l a l e, zoo, niet anders, b.v. h a o e m o r a s n a ä k l a l e h a o e m a i, ik was ziek, zoo niet dan was ik gekomen, anders was ik gekomen.

Naan, eene zuster noemt haar broeder „naan".

Naän, vleesch, visch; n. f ŏ h ŏ, vleesch; n t a s s i, visch; n. d a d a i n, vleesch in reepen gesneden om te drogen; n. b o r a n en n. b o k o e r, het vet, staat tegenover n. i s i n, het eigenlijke vleesch; n. m a r a, gedroogd vleesch.

Naban = k n a b a n.

Naba naban, voortdurend.

Nabeo, e t o e n., de rijst is als brij.

Nabô, loeien van de karbouw.

Nabór, uithollen; t o e n a n. r a i, de paling holt den grond uit.

Naboeroen, klanknabootsend woord; h a i n a b o e r o e n, a n i n n a b o e-r o e n; h a l a i n a b o e r o e n, zeer vlug loopen.

Nadaras aan, erg ziek zijn van paarden, karbouwen; ook van menschen.

Naderoes, l a ŏ n., ver gaan.

Nadiki, ontkiemen van gras, van bladeren.

Nadoeboe, als rook opwaaien b.v. stof: a n i n n o e r a i a h o e n n., als het waait ontstaan er stofwolken; h o e d i n., het uitkomen van den hartvormigen punt van den pisangbloemtros; t a l i n., doorschieten van den gebangpalm.

Nadôn, koud.

Naè, uitspreiden van matten, kleeren,

spits maken; k o e d a l i m a n n a è a a n, de voorpooten van het paard strekten zich uit; l i m a n n a è w è n, de hand zweert.

Nafaè, r a i n a f a è, middernacht.

Nafati, nog zijn, blijven; m a t a k n a f a t i, het blijft versch; a m i h a l o o e m a n a ä k l a l e h a o e t a m a n a f a t i, wij maakten een huis, anders was ik in dienst gebleven; nog b.v. h a o e k a t è n è n a f a t i, ik ken het nog, ik weet het nog; e m m a m o r a s n o e o e s a? n a f a t i, hoe is het met den zieke? 't is nog hetzelfde; het blijft maar zoo.

Nafoena, bloeien.

Nafoeri, schuimen.

Naha, vracht; k o e d a t o e n a t o e h o l a n., de paarden gaan naar beneden om vracht te halen.

Nahaboer, r a i n., morgen- en avondschemering.

Nahaboet, m a t a n., de rivier blijft langen tijd hoog; w e m a t a n n., de bron heeft altijd water; t o e r n., voortdurend ergens blijven wonen.

Nahatak aan, k a n e k n a h a t t a k a a n, eerst was het een kleine, later werd het een groote wond? groote wond aan de hand of den voet? zweren?

Nahèër, hinniken.

Nahis, opgezet, gezwollen.

Nahisi, stollen.

Nahòk, geluid van stroomend water.

Nahore, a i n n a h o r e, de voet slaapt.

Nai, koning, koningin; n. m a n e, koning; n. f e t o, koningin, heer, oudere broeder; — . . . **deï,** n a i t e r i t e r i k d e ï, er maar op los praten (deï wordt soms weggelaten); s i a n a i n a n a d e ï, zij eten maar (rijp of groen); s i a n a i t a m a d e ï, zij komen maar binnen (gelegen of ongelegen; l a n a i i h a i h a, het is er zoo maar niet altijd (dit zei iemand van vleesch); — **bee,** krokodil; — — **rai mara,** leguaan? — **loelik,** priester; — **Naromak,** God; — **náik,** zacht van geluid; t e r i k n. n. n i a l a r o n a, als men zacht spreekt hoort hij het niet, bedaard, langzaam.

Nain, het lijf; b.v. o e l o e n k a n e k n a i n l a l e, het hoofd is gewond, het lijf niet, het lichaam in tegenstelling van de ziel, persoon, eigenaar; k o e d a n a i n, de eigenaar van het paard, hulptelw.; e m m a n a i n r o e w a, twee menschen; n a ä n t a s s i n. h i t o e, zeven visschen; n a i n d o e o e k, zelf b.v. n i a n a i n d o e o e k, hij zelf; het werkw. staat tusschen beide in b.v. n i a n a i n n a l o d o e o e k, hij zelf heeft het gedaan; ook soms zonder d o e o e k; n a i n, komt soms voor in de beteekenis van het hoofdbestanddeel van iets tegenover een klein deel b.v. t a i s n i n i n f o e t o e s, n a i n k a b a s m e t a n l ô s d e ï, de rand van het kleed is met figuren voorzien, het overig geheel bestaat slechts uit zwart katoen; w e n a i n, glazemaker (insect), de geest? de heer? van het water; r a i n a i n, aardgeest? aardmannetje?

Nai nór, sarong met een dwarsnaad waardoor van twee stukken één sarong gemaakt is (staat tegenover a t e: kruisjak).

Nakakoe, zich heen en weer bewegen (van iets dat eigenlijk vast moet zijn), los zitten, uit elkaar b.v. een geweer.

Nakali, opborrelen, koken enz.; t i l o e n n., er loopt vuil uit het oor.

Nakasoe, er af gaan, er af vallen b.v.

de doek van het hoofd; missa nakasoe doeoek, het is er van zelf afgegaan b.v. het pleistertje van de wond.

Nakáu, janken van een hond.

Nakatto, vrucht zetten b.v. van tamarinde, mangga's en anderen.

Nakbakka, kanek n., wijde, diepe wond.

Nakballar, n. kari, uit elkaar gaan, uiteen vallen b.v. van dingen die bijeen waren gebonden.

Nakbaloe, in twee helften gedeeld; ook nakbaloek.

Nakbarat, foeoek nakbarat, met loshangend haar.

Nakbasak, afschampen van een bijl, een kapmes.

Nakbasoer, afglijden b.v. het touw van den hals van 't paard.

Nakbèës, open gaan van een zweer, rot worden van vruchten.

Nakbellak, haè nakbellak, het gras gaat uiteen, verwijdt zich b.v. als men er doorheen loopt.

Nakbiroe = nakbellak.

Nakbissoek, zich verplaatsen, verschuiven enz.

Nakbô, zich opwaaiend verspreiden b.v. stof, kapok.

Nakboba, barsten, scheuren van den grond, van een cementen vloer.

Nakboea, zie hakboea.

Nakboekat, haè n. = haè faat aan, zie faat aan.

Nakbohit, losgaan, loslaten enz. b.v. de steel van een pompoen, het handvat van een valies.

Nakboïs, ontglippen, er uitschieten, te voorschijn springen, ontsnappen b.v. een vogel uit de kooi.

Nakbossir, ontglippen, ontschieten, losschieten, b.v. een touw.

Nakdaet, haï na n., de brand gaat verder, slaat over op.

Nakdakoe, overloopen van vocht.

Nakdekor, heen en weer gaan, heen en weer schommelen enz. zoodat er tevens geluid ontstaat; het geluid van borden, kommen die op elkaar worden gezet.

Nakdèr, mooi staan van djagong en rijst op het veld.

Nakdodar, er uitvallen b.v. zout uit het mandje als de bodem stuk is, rijst uit een zak die stuk is.

Nakdoear, overloopen, storten enz.

Nakdoehoer, isin n., aanhoudende koorts hebben, opborrelen van kokend water, ontspringen van bronnen, rivieren.

Nakdoeïr, afrollen b.v. steenen van eene helling.

Nakdokkar, klotsen b.v. een ei, dat geschud wordt, een klappernoot.

Nakdokko, schudden enz., heen en weer slingeren enz.

Naké, zie hakè; kermend geluid van een jonge kaketoe.

Nakèdek, geluid van de kikvorschen.

Nakekkes, hinniken.

Nakèn, rai n., het wordt licht, het klaart op; kaloan n., de wolken drijven uiteen; nakèn aan, zich splitsen.

Nakeo = keo.

Nakfakè, erg schuin staan b.v. een paal.

Nakfera, splijten enz.

Nakfetik, au n., de bamboe veert.

Nakfila, veranderen enz.; neon n., (letterl. het hart verandert) weer anders willen.

Nakfilas, synoniem van nakfila; fatoek n., de steen kantelt.

Nakfoa, opzetten; t a è h a k a a s n., als men hard slaat, ontstaat er een gezwel.

Nakfoea, zich ontwortelen.

Nakfoeak, klonteren.

Nakfoèr, lostornen enz. uitrafelen enz., losgaan van het haar, opengaan van bloemen en bladeren; h a è f o e t o e n n., een bos gras gaat los; n e o n n a k-f o è r, het verstand ontluikt.

Nakfoesoek, k o t t o e k n., gebocheld, kromme rug.

Nakfoloe, afvallen, afglijden; k o u s n a k f o l o e t o e n, de kous zakt af.

Nakfonan, ingedeukt, b.v. de mat van een stoel.

Nakfotta, splijten enz.

Nakiïk, verminderen enz.; r a i n., als het bijna dag wordt.

Nakiw, piepen, tjilpen.

Nakka, Mal. n a n g k a.

Nakkas, licht breekbaar.

Naklaa, barsten, gebarsten.

Naklaak, gloeien.

Naklahat, opgezet ten gevolge van slagen.

Naklaik, verwelken.

Naklake, open, open gaan.

Naklamar, n a n a a n n., de tong is vol kleine wondjes.

Naklamat, zich over den grond uitspreiden, verder groeien van kruipplanten, ook van gras; n a k l a m a t d a-r a n d e ï, het spreidt zich naar alle kanten uit.

Naklara, niet vol, van een glas, kop, flesch.

Naklatar, t i m i r r a h o e k f o ï n n a k l a t t a r, de baard begint uit te komen.

Nakles, gescheurd; scheuren enz.

Nakliïs, hellen; l o r o n, de zon is over de helft.

Nakliki, gestorven aan de pokken of andere besmettelijke ziekte.

Naklikit, opgenomen worden b.v. door den wind.

Naklila, rollen enz.

Naklŏdos, l a ŏ n. b a b a d e ï, voortdurend van den eenen kampong naar den anderen loopen, of van het eene land naar het anderen reizen.

Nakloeas, zich uitspreiden, zich ontplooien b.v. een kleed door den wind; m a n o e t a k n., de nagel valt af.

Nakloeblk, verschrompeld van vruchten; h a s s a n n., ingevallen wangen.

Nakloeloen, zich oprollen.

Naklohèr, zich ontrollen, opengaan van bloemen en bladeren.

Naklohik, i s i n m a n a s n., hevige koorts.

Naklohoe, zich oplossen b.v. zout in water, week worden en uiteengaan b.v. beschuit in water, stuk gaan, breken enz. = n a k r o è.

Naklokke, open, opengaan; synoniem van n a k l a k e, los gaan van kalk, cement.

Naklo'oe, gebogen zijn, buigen, doorzakken b.v. een paard als men er op stijgt.

Naklori, zich verplaatsen.

Naklossoe, losgaan b.v. een bijl van den steel, los laten enz., er uitvallen b.v. een pijl uit de wond; w e n. s a è, het water komt uit den grond naar boven; m a t a n f o e a n n. t a a n n i a, de oogen waren op hem gesperd.

Nakmarak, droog van eene wond.

Nakmattek, stil, kalm b.v. de zee; w e n., stilstaand water.

Nakmaun, vochtig, klam.

Nakmèlok, schitteren, licht van zich geven.

Nakmoeoek, geluid van eene duif, knorren van een varken.

Naknakkas, l i a n n., sterk geluid, hard klinken.

Naknana, het sluit niet aaneen, er is ruimte tusschen.

Naknee, geluid b.v. van een stuk geld dat op een steen valt.

Naknekoer, afvallen van de vingerleden, van de teenen bij melaatschen, lidsgewijze afbreken van gelede stengels?

Naknetar, r a i n., eenige dagen mooi weer in den westmoesson.

Naknidin, eerst een zweer en daarna een wond aan hand of voet.

Naknoeas, dampen, uitwasemen.

Naknoetoek, bonzen, ploffen, dreunen.

Nako, een insect dat de rijst op het veld bederft.

Nakoè, schreeuwen van een varken.

Nakoebir, h a s s a n n., ingevallen wangen.

Nakoeboes, nog gesloten van bloemen.

Nakoedoe, geluid van de tortelduif, geluid van water dat uit een bamboe wordt gegoten.

Nakoeï, krom, van de vingers; o l i m a n n a k o e ï k a, (tegen iemand die veel breekt) staan uw vingers krom? gekruld van baard en haren; fluiten van een kogel, hinniken, schreeuwen van een varken.

Nakoekoen, duister; — n e o n n a k o e k o e n, onwetend, nog dom.

Nakoèr, losgaan b.v. een touw; k o e d a n., een gebonden paard raakt los.

Nakoeran, verminderen enz.

Nakoes, opsteken; k i l a t i s i n n a k o e s b a k i l a t, de bajonet opsteken; iets b.v. een vrucht op een stok steken, een afgeslagen hoofd op een staak steken.

Nakoesak, f o e o e k n., het haar is in de war.

Nakoïr, geschramd.

Nakoloe, afglijden b.v. een ruig van den vinger, kralen van het snoer.

Nakomas, i s i n n., niet glad, ruig op het lijf b.v. ten gevolge van veel schrammen of puistjes.

Nakonoe, vol.

Nakore = n a k o è r; m i s s a n a k o r e, de mis is uit; o e k o e r n a k o r e, f o i n s a è, als het Chineesch nieuwjaar afgeloopen is, dan gaan we naar boven.

Nakoron, k a b o e n n., het rommelt in den buik.

Nakottoe, op zijn, van eten; t i r o e t o l l o e l a n., drie schoten niet afgebroken (onmiddellijk achter elkaar).

Nakraan, rot.

Nakraboe, tot poeder gemalen of gestampt, fijn gestampt.

Nakrèè, tegen elkaar hinniken van hengsten en merries.

Nakrètè, l i a n n., leelijk geluid b.v. van een gebarsten gong, van iemand die verkouden is.

Nakriï, rinkelen, klinken b.v. geld.

Nakriït, kleven, plakken enz.

Nakrioen = n a k r i ï.

Nakroè, breken enz., gebroken, stuk, van borden, glazen, flesschen enz., verwoest b.v. een kampong.

Nakroekoet, knappend geluid b.v. bij het eten van geroosterde djagong.

Nakroeoe, verfrommeld; k e t t a h a l o n., verfrommel het niet.

Nakroeoek (zie hakroeoek), oïn n., zuur, norsch gelaat; matan foehoen n., gefronste wenkbrauwen.

Nakrokkon, klanknabootsend woord b.v. van papier en gesteven goed als het verfrommeld wordt.

Nakrotto pruttelen van kokend water.

Naksabir, opengereten, gewond.

Naksadik, mamerau n., voortdurend bliksemen.

Naksaen = saën aan, zie saën.

Naksahi, faelan n., laatste kwartier.

Naksái, ain n., gespleten en gewond van de voetzool.

Naksakki, we n., het water verbreekt het dijkje, het water baant zich een weg.

Naksala, verzwikt, verstuikt.

Naksamoet, uitrafelen enz.; anin noe nalo haè n., de wind doet het gras (op het dak) uiteengaan, maakt het los.

Naksarit, hare n., de rijst staat in de aar.

Naksassa, ai laoek n., een rotte tak breekt af, valt af, laat los.

Nakseha, haan n., er is overvloed van eten.

Naksenak, inoer n., de neus is verstopt; lian n., de stem stokt.

Naksidin, losgaan, loslaten enz., losgemaakt b.v. de bijl van den steel; toedik oeloen n., de steel van het mes laat los, is er af; kilat n. kari tiana, het geweer is uiteen genomen.

Naksikka, uiteen, uit elkaar genomen, zich verplaatsen.

Naksiloe, breken enz., afbreken enz. b.v. de voet van het glas.

Naksinak, schijnen van licht, van vuur op afstand; laro n., als de zon haar eerste stralen werpt, maar men de zon zelf nog niet ziet.

Naksira, scheuren enz.

Naksirat, mamerau n., als de donder onmiddellijk op den bliksem volgt; we n., het water spat.

Naksó, afbrokkelen, losgaan b.v. de grond van een rivieroever, de kalk van een muur.

Naksoboe, afgebroken, verwoest, afvallen, uitvallen van de steenen van een kotta.

Naksodan, afbrokkelen, losgaan van grond; lattoen naksodan, het reeds verkoolde gedeelte b.v. van een fakkel valt af, laat los.

Naksoemar, duiken.

Naksooi, zich afscheuren, loslaten b.v. een tak, een tros klappers.

Naksottir, spatten van slik.

Naktaan aan, gerimpeld.

Naktasak, rijp, van een zweer; ai tahan n., verwelkte blaren, gele blaren.

Naktetar, tali n., het touw gaat stuk, gaat vaneen.

Nakteroek, rai n., even mooi weer tusschen twee buien.

Naktikar, naar boven gevouwen, opwaarts geplooid of gebogen.

Naktikoe, geluid van het water, als men b.v. een steen er in werpt.

Naktoda, afvallen van een kleed.

Naktoekak, lian n., de stem stokt, de spraak is belemmerd.

Naktohi, geschaard, uitgebroken van het scherp van een mes, bijl en dergelijke.

Naktomak, foelan n., volle maan.

Naktorrè = nakbô.

Nalaas, ruischen van boomtakken, kabbelen, geluid van den regen op het dak.

Nalaen aan, overhellen, overgebogen b.v. eene rots zoodat men er onder schuilen kan.

Nalaka, bloeien.

Nalasa, vereelt.

Nalawat, onduidelijk zichtbaar wegens verre afstand.

Nalihoe, w e n., het water blijft staan, vloeit niet weg.

Nalima (liman een tak met palmsap); t o e w a n a l i m a, de palm heeft een tak met sap.

Nalin, gesneden, gelubd.

Nalo, w e f i l a k a a n n a l o a n g g o r, het water verandert, wordt wijn; h a r e n a l o k w a i k a a n d a t o S a k k a n i a n, de rijst die al hoog is opgeschoten is van dato Sakka; n a l o n o e o e s á, hoe, op wat wijze.

Nalo aat, zie a a t.

Naloé, t o e w a n a l o é, het palmsap begint uit te vloeien.

Naloeli, broeien.

Naloewa, zich verruimen, een ruim uitzicht geven van terrein dat vroeger dicht begroeid was; i n o e r l a n a k s e n a n a, n a l o e w a n a, de neus is niet meer verstopt, ze is weer open; r a i n a l o e w a, het begint licht te worden, het weer klaart op; k a l o a n n., de wolken drijven uiteen.

Nalo faloe, allen; a l s i a m a t e n a l o f a l o e, allen zijn gestorven; h a o e k a a n m o e r a k l a k o o n n a l o f a l o e, al mijn geld is verloren.

Nalolon, m o r a s n., de pijn strekt zich uit, gaat verder b.v. van den pols tot aan de oksel, zooals bij een schorpioenbeet.

Namanas, b è r n., vurig verlangen; s i a d a h o e r n., zij vieren flink feest; l a r a n n., kwaad, vertoornd.

Namatir, koud.

Nameo, miauwen.

Namero, geluid van een hart.

Namoedoer, klank b.v. van een gong; a n i n n., de wind ruischt; dreunen.

Namoekoe, suizen van het oor.

Namoetik, r a i h o e n n., de eerste morgenschemering.

Namon, baai, haven; — **oeloen,** bewoonde plaats die aan de haven gelegen is; hiervoor zegt men ook alleen »namon".

Namonas, l i m o n n a m o n a s, handen door het werk gehard, vereelt (staat tegenover n a n o e r a k); d a l a n n., een weg die voortdurend begaan wordt.

Namottoek, aanbranden, aangebrand.

Nanaak, keel; o e m a n. = o e m a k a n a a k.

Nanaan, tong.

Nanaki, n. m a l o e, elkaar trachten te evenaren b.v. even mooie kleeren dragen als een ander, doen zien wie het rijkst is.

Nananak, tuit.

Nanarak, verhemelte? het inwendige van den mond, dicht bij de keel?

Nanauk, een weinig sirih en pinang of djagong of groente dat de bergbewoners naar beneden meenemen om tegen zout in te ruilen; ook zegt men: n a n a u k o a a a n.

Nanawá, open, open zijn, open staan.

Nanessan, even; b ô t n., even groot (gewoonl. zegt men: n e s s a n e s s a n).

Nanessoer, de holte bij het sleutelbeen.

Nani, zwemmen; n. h a k o e r, overzwemmen.

Nanik (het tegenovergestelde van »bodik"), ten nadeele van; n i a n a l a n. h a o e, hij heeft het genomen ten

mijnen nadeele, hij heeft het mij ontnomen; s a s s a n. b o e t i l i m a n, iemand een armband afrukken; de persoon ten nadeele van wien de handeling geschiedt, wordt vaak niet uitgedrukt.

Nanis, van vroeger, reeds vroeger, het was reeds zoo, b.v. n a k l a a n a n i s, het was reeds gebarsten; k o e a k n., het was vroeger reeds stuk.

Nanoean, aangebrand verbrand.

Nanoedoer, weer ontspruiten, weer uitschieten b.v. na het snoeien.

Na noeoesa, hoe komt het dat? hoe kwam het dat? op wat wijze? hoe? (na is eene verkorting van »nalo" 3e pers. van h a l o).

Nanoerak, l i m a n n., handen die aan geen arbeid gewoon zijn (staat tegenover »namonas").

Nanoetak, nagel, hoef, klauw.

Nanokkar = k a n o k k a r.

Naok = k n a o k.

Naran, naam; h a s a i n., zie h a s a i; n è ë n a r a n s a! (verwijtend) hoe noemt men dat, welken naam moet ik aan zoo'n handelwijze geven! allen; n a r a n s i a s e ï l a s o r a n i, zij allen zijn nog geen Christen; in deze beteekenis is het dikwijls verbonden met »hottoe hottoe" b.v. n i a b ô t l i o e n a r a n s i a h o t t o e h o t t o e, hij is grooter dan zij allen.

Naran deï, maar eventjes; f a s s i n a r a n d e ï, maar eventjes wasschen; f o e t o e n a r a n d e ï, maar eventjes binden, niet vast.

Naraut, klanknabootsend woord, zooals van een tak die breekt, van papier of doek bij het scheuren, knetteren van het vuur.

Nareïs, bijna; r a i n. l o r o f a l i n ŏ n a, het is al bijna oostmoeson.

Nari, blaffen.

Narin, h a ï n., de vlam stijgt, verheft zich.

Naroean, dreunen.

Naroek, lang, hoog; a i n., een hooge boom; e m m a a i n n., van lange gestalte; n i a t a u l i m a n n., hij heeft lange vingers (bij steelt).

Naroesoen, i s i n n., al een weinig warm, van iemand die koorts krijgt.

Naroma, licht, bijvnw., verlicht, helder; r a i n. t i á u, het is reeds dag.

Naróoen, dreunen.

Narôt, o e m a n a r ô t, het huis kraakt overal (zooals bij aardbeving).

Nasare, bloeien van klappers, pinang.

Nasaut, geluid van dorre blaren als men er overheen loopt.

Nasisoe, sissend geluid geven.

Nasoe, koken bedr. van vleesch, groente (zie d a ä n en t e ï n).

Natak, bloedzuiger.

Natar, kudde, zwerm, vlucht.

Nateŏ, k i l a t n., het geweer knalt.

Nateoe, m o r a s n., de pijn blijft op dezelfde plaats, gaat niet verder.

Natitis aan, afhangen enz. b.v. een lange strook doek, een kleed; h a l o w e n a t i t i s a a n, het water er af laten loopen b.v. van een natten pajong, van een nat kleed dat is opgehangen.

Nato, geluid van een schot op verren afstand.

Natoewa, t o e r n a t o e w a, reeds langen tijd ergens wonen.

Natoetoe, uitbroeien.

Natolloe, eieren leggen.

Natomoe, h a s s a n n., bolle wangen; o ï n n., van gezondheid blozend gelaat.

Natôn, toen, voegw. ten tijde dat; n a t ô n n è ë, toen bijw. b.v. n a t ô n

n è ë h a o e s e ï l a m a i, toen was ik nog niet hier.

Natóoek, l a ŏ n., krom, gebogen loopen.

Nawakoe, slingeren enz. b.v. een boom bij hevigen wind.

Nawaè, schudden enz. b.v. een huis bij aardbeving, heen en weer gaan van iets, niet vast meer zitten; n e a n n., de tand staat los.

Nawan, adem; h a s a è n., ademen; n. k o t t o e, zie k o t t o e; n. m o h o e, buiten adem; n. s a è, boos worden; o e d a n n i a k a a n n., windvlaag die den regen onmiddellijk voorafgaat.

Nawe nawan, hijgen.

Nawé, smelten enz. b.v. lood, oplossen in water, opengaan van een zweer, van een gezwel; h i r o e s n., bedroefd zijn (letterl. het gemoed smelt).

Naweek, nat, dun, aangelengd, b.v. kalk.

Naweroe, n o e n o e n n., afhangende onderlip, zie h a w e r o e a a n.

Nawikoe, l a ŏ n., wankelend gaan.

Nawioen, gonzen van muskieten, klinken van de gong.

Nea monoek, b a t t a r n e a m o n o e k, djagongklos met weinig korrels.

Nean, tand, sport van een ladder; o e m a n., twee boven elkaar liggende daklatten.

Nèë, deze, die, dit, dat; i h a n è ë, b a n è ë, hier; n i a m a i i h a n è ë, hij komt hier; t a u b a n è ë, zet het hier; — **ba,** die daar, dat daar; a i n è ë b a, die boom daar; o e m a n è ë b a, dat huis daar; ginds, daar, daarheen; s i a t o e r n è ë b a, zij zitten ginds; s i a k a a n o e m a n è ë b a, hun huis is daar.

Nèëbè, welke? welk? t o e w a n n è ë b è? welke toewan? hij die, zij die; n è ë b è m a k l a m a i, hij die niet komt (beter s e m a k l a m a i); waar? (beter i h a n è ë b è); n i a t o e r n è ë b è (juister n i a t o e r i h a n è ë b è), waar woont hij; t ŏ ŏ n è ë b è, tot waar, tot hoe ver; somtijds komt het voor als betrekkelijk voornaamwoord b.v. k o t t a n è ë b è n i a n t e m o e k o e m i h a, de kampongs wier hoofden er zijn; e m m a n è ë b è m a k l a m a i, de menschen die niet komen; somtijds komt het voor in de beteekenis van »opdat"; — **ida,** ergens; l a n è ë b è i d a, nergens; ook vragend: waar ergens?

Nèë hia, hier, hierzoo; — **mai,** deze hier, dit hier, hier, herwaarts, hier heen, hierzoo.

Nèëk, mier.

Nèïs, hier, hierzoo; plagend tegen iemand, zooals wij zeggen: zie je wel! daar heb je 't al!

Neloen, verwisselen; n. t a i s, een vuil kleed met een schoon verwisselen.

Nèn, zes, zelfs.

Nenoek, boom welks wortel roode verf geeft.

Neon, hart, gemoed, verstand, begrip; n i a s e ï l a n o n e o n (van een kind), het heeft nog geen verstand, nog geen begrip, of n i a n e o n s e ï l a n o; n. d i a k, blij; n. a a t, bedroefd; n. k m a a n, ijverig; n. t o d a n, traag; n. k m e t i, gerust; n. l a k m e t i, ongerust; n. l a k o o n, in de war b.v. wegens eene droevige gebeurtenis, eene slechte tijding; daarmee alleen in zijn hart bezig zijn; n. l a k o o n b a t ŏ ŏ s, zij denken alleen maar aan hun tuin, (de westmoeson begon vroeger dan zij gedacht hadden,

zij hadden nog niet gebrand); n e o n k i ï k en n. k o e r a n, bevreesd; n. b ô t? n. m a k e r i k, listig, ook van iemand die bij de hand is, die van alles kan maken; n. m o r i s, bedachtzaam; n. s a l a, onbedachtzaam; n. m a l o-l o k = n e o n m o r i s; n. k o n a, aan iets denken, aan iets zijne aandacht wijden, door iets getroffen worden; n i a n. k o n a h a a n d e ï, hij denkt alleen aan eten; n. b a duidt eene richting van het hart aan en drukt naar den verschillenden aard van het voorwerp een verschillenden gemoedstoestand uit, b.v. n i a n e o n b a m o e r a k, hij verlangt naar geld; n i a n e o n b a n i a n i n a, hij denkt aan zijn moeder; n i a n e o n b a o a n m o r a s d e ï, zij denkt maar aan (haar) ziek kind; h a o e n. b a m o t a d e ï, ik dacht alleen maar aan de rivieren, ik was alleen maar bang dat de rivieren te hoog zouden zijn; h o d i n. d o e o e k, uit eigen beweging, volgens zijn eigen verlangen; l ô s t o e w a n n i a k a a n n e o n, volgens mijnheer zijn believen, zooals mijnheer verkiest; l ô s o n e o n, zooals gij wilt; h ô n e o n, met aandacht, voorzichtig; l a ŏ h ô n e o n, loop voorzichtig; n o n e o n n o l a r a n, met graagte; f ô n e o n, zijn hart, zijne genegenheid schenken; veelal zegt men f ô n e o n n o l a r a n; r a i n. b a, zijn hart stellen op; s i a r a i n. b a m a l o e, zij houden van elkaar; b o e k a n., zie b o e k a; n e o n wordt hier dikwijls gezegd in plaats van n è ë, b.v. n e o n m a i = n è ë m a i, hier; n e o n b a = n è ë b a, daar; n e o n d e ï, dit slechts = n è ë d e i h a o e k o ï n e o n = h a o e k o ï n è ë, ik ben hier.

Nessa nessan, even b.v. n a r o e k n. n., even lang; s i a n a r í k n. n., zij zijn even groot.

Nessoen, rijstblok, vijzel.

Netik, dwars; a i t o b a n. d a l a n, er ligt een boom dwars over den weg; h a r í k n., in den weg staan.

Nia, hij, zij enk., het.

Niabé, opdat? r a i h a t ô s n i a b é a n i n k e t t a l o k i t, leg het vast opdat de wind het niet opneme (zonder »niabé" is de zin even duidelijk, ook wordt het er gewoonlijk niet bij gezegd).

Nia deïk, deze uitdrukking wordt gebruikt om te kennen te geven dat eene zaak is afgehandeld, of dat met een of ander werk of eene handeling niet moet worden voortgegaan; alleen dit maar; genoeg genoeg! 't is wel!; — **doeoek,** dat is niets (verschoonend).

Nian = n e a n; ook bezitt. vnw. zie spraakk.

Niane, uitdrukking van instemming met hetgeen gezegd wordt.

Niïhaat, wandluis.

Niïs, dun.

Niki, vleermuis, soorten: n. i n o e r a a t, n. f o e l a n, n. m a u b i s s i, n. w a a r m o d o k.

Nikir, m a t t a n n., scheel; n. m a t-t a n, een wenk met de oogen geven.

Nikoe, l o r o n., omstreeks drie uur 's middags.

Nima nimak, altijd, eeuwig.

Ninik, muskiet.

Ninin, zoom, rand van een kleed.

Nitak, zoo maar in het honderd, op goed geluk; t o e d a n. d e ï, maar op goed geluk werpen; i t a b o e k a n. l a d i a k, wij kunnen niet in het honderd gaan zoeken.

No, en, met, ook; in de beteekenis van »met" schijnt de oorspronkelijke vorm »h ô' te zijn en verandert deze »h" voor de verschillende personen evenals bij de werkwoorden die met »h" beginnen zie spraakk., b.v. h a o e k ô n i a, ik met hem; o m ô a m i, gij met ons; n i a n o e m i, hij met u; in de beteekenis van »ook" staat het steeds achter het werkw., terwijl »m ô s" in deze beteekenis steeds vóór het werkwoord staat b.v. h a o e m ô s b a, h a o e b a n o, ik ga ook; dikwijls worden beide woorden gebruikt b.v. h a o e m ô s b a n o; l a n o, zonder, zie verder bij »h ô".

Nodi, helpen, baten van geneesmiddelen; a i m o r o e k l a n o d i, de obat heeft niet geholpen; zie verder »h o d i".

Nodok aan, l i a n n o d o k a a n, reutelen van een stervende.

Noe, de kokospalm; n o e f o e a n, of alleen n o e, kokosnoot; n o e h o e n, de boom; n o e m i n a en m i n a n o e, klapperolie; n o e w è n, klapperwater, klappermelk.

Noea = k n o e a.

Noean = k n o e a n.

Noeante, | uitdrukking waardoor men
Noeanliá, | te kennen geeft dat men het met den spreker eens is; juist zoo, zoo is het.

Noeban, hiel, kolf van 't geweer.

Noedoer, de groote beer? a i n., nieuwe uitspruitsels, nieuwe takjes.

Noeka, een soort huiduitslag; — **aat**, pokken.

Noenak toean, een soort puistjes.

Noenoek, stom.

Noenoen, mond, muil, bek.

Noeoe, noeoedar, als, gelijk, evenals; — **nèëbé**, (letterl. als welke) hoe? b.v. b ô t n. n., hoe groot? wanneer, b.v. t o e w a n t o e n, n o e o e n è ë b é t. s a è? mijnheer gaat naar beneden, wanneer komt m. boven?

Noeoenèë, zoo, als dit, als dat; n a r o e k n o e o e n è ë, zoo lang, lang als dit.

Noeoesá, (letterl. als wat) hoe? b.v. b o t n o e o e s á? hoe groot? n a r o e k n.? hoe lang? lang als wat? n i a k a a n f o l i n n.? hoe is de prijs er van? wat kost het? waarom? n o e o e s á m a k n i a l a b a? waarom is hij niet gegaan? uitroep: wat is er aan de hand!

Noerak, jong, van boomen, planten en vruchten; van menschen? s a w a n n., zeer vroeg in den ochtend.

Noeroes, t a b a c c o n., stof van tabak, heel klein overschot b.v. van rijst, vleesch; a i n., houtzaagsel, houtkrullen, splinter.

Nohóen, altijd, eeuwig.

Nokbit, (van n o b i t, met kracht) dwingen, met geweld; s i a n o l a n., zij nemen het met geweld.

Nola, n. k a l a n r o e w a, na twee dagen (in 't verleden), twee dagen later; n o l a n i k a r s a w a n, toen het weer morgen was; zie verder h o l a.

Noloes (ook l o n o e s), te vroeg werpen van dieren.

Nono, warm maken van vochten.

Nŏnô, nu en dan, van tijd tot tijd.

Nŏnôk, zwijgen, stil, ook als uitroep: stil stil!

Nottar, n o t t a r l a l e k, onbeschoft.

Ó

O, gij enk.

Oa oan, bij kleine gedeelten, met kleine beetjes.

Oan, kind; jong van dieren; k o e d a o a n, veulen; o a n m a n e, zoon; o a n f e t t o, dochter; m a n o e o a n, kuiken; o a n h a w a ï, pleegkind; o a n k i a k, weeskind, klein; m a n o e o a n, kleine kip.

Oan ida,
Oan oda,
Oan tèk,
Oan tèk ida, } weinig.

Obos, b a t t a r o b o s, djagongkorrels waarvan het meel is uitgevreten.

Oda, een weinig; f ô t e n i o d a, geef nog een weinig; t a u t e n i o d a, doe er nog een beetje bij; — **matan,** deur; — — **lor,** voordeur; — — **raé,** achterdeur.

Odan, ladder, ook a s o e o d a n.

Odas, olifant; — **nean,** ivoor.

Odi, haten.

Oè, rotan, zweep; o è f a h i, dikke rotansoort.

Oeas, eene aardvrucht die rauw gegeten wordt.

Oeat, ader, pees.

Oedan, regen, regenen; o e d a n b e a t, aanhoudende regen; o e d a n i r i o r o e, fijne regen.

Oehi, eene groote aardvrucht.

Oeka, de »kaleek" met den voet verschuiven (voor den tweeden keer nl. eerst »s e p a" daarna »o e k a").

Oekoen, gebod, bevel, gezag, gebieden, bevelen, gezag voeren, o e k o e n a a n, zich zelf gebieden, zijn eigen meester zijn; h o d i o e k o e n, gezag hebben; iets te zeggen hebben, m a n o e n è ë o e k o e n m a n o e h o t t o e h o t t o e, deze haan is al de anderen de baas.

Oekoer, feest bij gelegenheid van het Chineesche nieuwjaar; ook van andere feesten.

Oelar, worm; — **marak,** — **rahoek,** harige rups.

Oeloe deroes, houtworm; — **tolloek,** k o è o e l o e t o l l o e k, l o a t o e l o e t o l l o e k, wijde mond.

Oeloek, eerst, vroeger, vóór, van te voren; l a ŏ o e l o e k, voorop gaan, vooruitgaan; a m i t ŏ ŏ o e l o e k, wij waren het eerst hier, wij waren er het eerst; a m i t ŏ ŏ o e l o e k s i a, e m i, wij waren vóór hen, vóór u hier; h a r é o e l o e k, van te voren zien, eerst zien; — **aan,** vroeger, voorheen.

Oeloen, hootd, kop; s o l d a d o e s i a n o e l o e n, het hoofd der soldaten = de inlandsche korporaal of sergeant; o e l o e n k m a a n, vlug van begrip; o e l o e n t o d a n, traag van begrip; o e l o e n t ô s, stijfhoofdig, koppig; heft, steel van een mes, bijl, kapmes, lepel; m o t a o e l o e n (staat tegenover m o t a a i n), de oorsprong eener rivier; r o o e l o e n, voorstéven; o e m a o e l o e n, de nok; o e l o e n s i a, de aangestelde boodschaploopers van den radja; h o d i o e l o e n, als zoodanig aangesteld zijn; — **fatoen,** hoofd kop; — — **tôs,** koppig, stijfhoofdig.

Oema, huis; o e m a m e t a n, huis van den radja; o e m a k a k a l o e k, pomalihuis; o e m a l e d o e, huis waarin het eten bewaard wordt gedurende een feest; o e m a k i ï k, bijzit van een radja,

echtgenoote van een radja als zij van geringe afkomst is; oema nain, schoondochter; oema mane, aanverwante familie; de bloedverwanten van den man noemen de bloedverwanten van de vrouw oema mane (zie fetto sawa).

Oeman, nest (niet van vogels); dië oeman, wespennest; lahö oeman, muizennest; knaak oeman, dievennest; emma lia oeman, iemand die veel slechte streken uithaalt; emma oetan oeman, iemand die vol schuld zit.

Oenar, merg van planten.

Oera, bij het tolspelen zien wiens tol het langst draait.

Oerak, oeras, als, zelfs; oerak emma kreïs la rona hètak emma kedôk la rona bassoek, als zelfs de menschen die dicht bij wonen het niet hooren, dan hooren de menschen die ver af wonen het zeker niet; oeras emma matas la bele, sa ba haoe lawarik, als zelfs groote menschen het niet kunnen, hoeveel minder ik, een kind.

Oerat, halikoe oerat, de lever van dieren nazien om de oorzaak eener ziekte te vinden.

Oeroe, oeroen, kippennest, ook manoe oeroe.

Oesoek, dakrib; ama oesoek, grootvader; ina oesoek, grootmoeder.

Oet, hare oet, kaf van de rijst; battar oet, tot poeder gestampte of met een steen geplette djagong; kafé oet, gemalen koffie; rôs halo oet, door wrijven fijn maken; — **koehoes,** gaar gestoomde djagongkoek.

Oetan, vordering; emma nian oetan iha o, o miste seloe, als iemand een vordering op u heeft, moet gij betalen; toeïr oetan, het geld dat men te vorderen heeft gaan halen; zijn schuldenaar naloopen, schuld b.v. in de uitdrukking emma oetan oeman, iemand die vol schuld zit op crediet koopen; — **heen,** oetan heen moerak, geld leenen van iemand.

Oetoe, luis.

Oetolloek, mand om zout in te doen.

Oewan, oewan diak, geluk hebben b.v. in het spel; het goed treffen b.v. iemand die aan een hinderlaag ontsnapt, iemand die nog juist vóór de bandjir de rivier over is; oewan aat, het tegenovergestelde van oewan diak.

Ohak, onder; nèë ba fohon nèë ba ohak, dit boven, dat onder; iha meda ohak, onder de tafel, beneden; nia toer iha Lafoeli ohak, hij woont beneden Lafoeli.

Ohin, van zooeven, waar zooeven sprake van was, in kwestie; ohin soerat, die brief van zooeven; ohin emma nikar nèëbè? waar is nu die man weer die zooeven hier was; ohin koeda, het paard in kwestie, vandaag; ook: ohin loron; ohin sawan, heden-ochtend; ohin laro manas, van middag; ohin deï, vandaag nog; — **daudaùn,** zoo pas geleden, zoo juist; — **loron,** vandaag; — **nèë,** nu.

Oï oïk, allerhande.

Oïn, gelaat, gedaante van iets, voorkomen van iets, voorzijde; iha oema oïn, aan de voorzijde van het huis; iha .... oïn, in het gezicht van, in het bijzijn van; haoe terik bissik ba nia oïn, ik heb het hem persoonlijk

gezegd, ik heb het hem vlak in zijn gezicht gezegd; o ï n m a ä r en o ï n t ô s, onbeschaamd; o ï n t o e ï r m a l o e, op elkaar gelijken; — **ida deï**, hetzelfde (letterl. één gezicht, éene gedaante slechts); — **kfoenin**, schuchter, eenkennig; — **kmaan**, volgzaam; — **missak**, hetzelfde = o ï n i d a d e ï; — **mô**, zie m ô; — **nakoekoen**, bewusteloos; — **naláï**, duizelig, dronken; — **noeoedar,** juist als, er uitzien als; — **sá**, hoe, op wat wijze; — **seloek,** anders, op andere wijze; — **wara,** buiten westen, niet bij zijne zinnen zijn.

Oï salan, iets vreemds, een ding dat men hier vroeger nog niet gezien heeft; m a k e r i k o ï s a l a n b o u t, gevlekt zooals men het hier nog niet gezien heeft.

Oli, achter »k e t t a" laat men somtijds »o l i" volgen, zonder bekende beteekenis; in Fialaran hoort men dit niet.

Omas, b a t t a r o m a s, vlies om den djagongkorrel.

Ona, reeds; n i a k a t o e w a s ŏ n a, hij is reeds oud; achter eene ontkenning: meer n i a l a n o o e k ŏ n a, hij wil niet meer; het geeft het verleden aan b.v. n i a f a ä n ŏ n a, hij heeft het verkocht.

Once, een soort gras, bloeien van de djagong.

Oon, samentrekking van o k a a n, uw.

Ora oras, dadelijk, over een poosje.

Oras, tijd; o r a s t ŏ ŏ t i a n, het is tijd; l a o r a s, terstond, ook zooals wij zeggen: in geen tijd; o r a s o a n i d a m a i, l a o r'a s r e s i k, over een poosje zal ik komen, het zal geen te lange poos zijn; l a o r a s f a l i, een oogenblik later, onmiddellijk daarna; horloge, klok.

Oras ida, straks; — **nèë**, nu, tegenwoordig (van tijd).

Ortalaan, (Portug. hortela) kruizemunt; ook o r a t a l a a n en o d a t a l a a n.

Osi wordt soms gebruikt om een wensch uit te drukken; o als!

Ossa, dier.

Ossan, geld.

Ossen, n o e o s s e n, geraspte en uitgeperste kern van de kokosnoot; t á u n o s s e n, uitgeperste indigo; t a-b a c c o o s s e n, uitgekauwde tabakspruim.

Ostomak, rijksdaalder.

Ottas, leeftijd, menschenleeftijd; o t t a s t o l l o e, drie generaties; o t t a s l i o e, ouder.

P

Pinór (Portug. penhor) in pand geven.

R

Ra, bloed, bloeden.

Raan, bloed.

Raat, zeestrand, ook t a s s i r a a t.

Raät, r. e m m a = s e ï e m m a.

Raba, k o h i r a b a m a n o e, in plaats van de zijne, de kip van een ander nemen; k o h i r a b a e m m a m a t a k, den onschuldige grijpen in plaats van den schuldige.

Rabas, h o e s i r a b a s, twee of meer

vogels of wat anders te gelijk schieten, met één schot raken; s o n a r a b a s, twee of meer te gelijk steken.

Rabat, klemmen, drukken; f a l o e n r a b a t m a l o e, als ik ze (papaja's) in een doek bind drukken ze elkaar; r a b a t a a n b a m a l o e, tegen elkaar aandringen; k e t t a r a b a t a a n b a, g l a s n a k r o è, leun er niet tegen aan, (tegen de ruit), het glas (zal) breken; f o e t o e e m m a r a b a t b a a i, iemand tegen een boom vastbinden, onmiddellijk raken, terecht komen op; f a t o e k r a b a t l i m a n, de steen kwam op de hand terecht.

Rabi, de nok dekken.

Raè (staat tegenover »lor"), o d a m a t a n r a è, achterdeur; k a h a a k r a è, de zoldering bij de achterdeur.

Raek, f a h i r a e k, niet gesneden varken.

Raën, vuil op het lijf, op kleeren.

Rahoek, harig.

Rahoen, haartjes op het lijf, haar van dieren, veder, poeder; k i l a t r., kruit; a i r., houtkrullen.

Rai, aarde, land, grond; i h a r a i i k o e n r a i o e l o e n, over de geheele aarde, over een geheele streek; r a i m ô s, mooi weer; r a i o e d a n, het regent; r a i a h o e n, stof; r. a l a s, boomrijke streek; r. f a t o e l è t, grond die vol steenen zit; r. f o e k o e n, verboden terrein; r. f o o; t ö ö s r a i f o o, pas aangelegde tuin; b o e w a r. f o o, t a k a n r. f o o, bruidsgeschenk voor eene maagd; r a i h a è, streek met veel gras en weinig boomen; r. h e n i k, zand; r. i n o e r, zie i n o e r; r. i s i n, grond zonder steenen; r. k a k e k k o e k, aardbeving; r. k a l a n, avond, nacht, des avonds, des nachts; r. l a l e o k, zie l a l e o k; r. l a r o n, dag, bij dag; r. s e i l o r o n, het is nog dag; r. k o e-d a k o t t o e k, een pad tusschen twee diepten; r. k o e t o e n, een aardworm.

Rai, leggen, wegleggen, zetten; r a i t o e n, neerleggen, neerzetten; r a i f i l a, andersom leggen of zetten; r a i m e n o n, eene afspraak bepalen; r a i n e o n b a, het hart stellen op; r a i b a n e o n, in het hart opnemen, in het hart bewaren; r a i f a l i n, den prijs bepalen, liggen? r a i i h a m e d a, het ligt op tafel?

Raik = k r a i k, beneden, laag; a m i t o e r r a i k b a, wij wonen beneden; l o r o r a i k, saamgetrokken tot l o r a i k (letterl. zon laag) 's namiddags.

Raiklaran, de aarde, de wereld.

Raimedi, b o e k a r a i m e d i, winst zoeken?

Rairáin, veel, vele.

Raka, r. n a ä n, met velen ieder een stuk vleesch koopen als iemand een karbouw of een varken slacht.

Rakoet, trekken, rukken, ontrukken.

Rama, boog; — **isin**, pijl.

Ramas, r. r a i a h o e n, stof neerslaan door er water op te gooien; r. h ö ö h a ï, vuur blusschen.

Ramatta, voltallig; s o e r a r., samentellen.

Rame, r a m e b a m a l o e, aan elkaar geven? uitdeelen?

Rani, zitten van vogels.

Raos, met witte vlekken op hand of voet.

Raròk, lende.

Rassan, uitgespreide blaren, om het vleesch van een pas geslacht dier op te leggen.

Rassi, bestrijken; h a d i l i l i n r. k a b a s, draad met was bestrijken.

Rate, graf.

Rate, } melaatsch.
Ratek,

Ratta rattak, niet te nat en niet te droog.

Rattak, t a a u r., dikke modder.

Raut, opnemen b.v. zand, stof, bijeen geveegd vuil; r a u t f ô s, t a b a c c o, met de hand rijst, tabak nemen; r a u t m a n o e t o l l o e n i h a o e r o e, eieren uit het nest nemen; b a ï n a r a u t h a è, het vuur verbrandt het gras ongelijk, verbrandt niet alles, alleen het dorre, niet het versche; h a f a h ŏ r a u t d e i, het onkruid niet overal uittrekken, hier en daar nog laten staan; — **aan**, r a u t a a n h a l a i, zich wegpakken.

Rebi, dicht bij elkaar, b.v. djagong dicht bij elkaar planten.

Reï, zoenen.

Rèn, berg, heuvel.

Renek, arm.

Renoe, man van gewonen stand, de onderdanen van een radja.

Resik, te, w a i n r., te veel.

Resin, over, over zijn; s e ï r., er is nog over, er zijn er nog over; dient om telwoorden te vormen; s e n o e l o e r e- s i n i d a, elf; r o e w a n o e l o e r e- s i n l i m a, vijf-en-twintig.

Ressan, r. l i a, eene zaak voor den radja of de hoofden uiteen zetten.

Reta, even aanraken; r e t a m a s s i n, r e t a h o e s a k, het eten, vóór men het in den mond neemt, even in zout of in een kom met toespijs doopen; r. a h o e, met den vinger een weinig kalk in den mond nemen.

Ri, paal, stijl.

Ria, zwager, dit woord dient ook om een goeden bekende aan te spreken.

Rik, h a k o o i r., in staande houding begraven; t o e l a r i k, iets in staande houding leggen.

Rin, r o r i n, mast; m a n o e r., haan met lange pooten; n i a r. l i o e h a o e, hij is langer dan ik.

Rihoen, duizend; — **beein**, tienduizend.

Ris oan, kleine ketel om in te koken.

Ritas, b o e w a r i t a s, jonge pinangschijfjes.

Riti, koper, slaghoedje.

Riti foeï, } kunstmatig bewerkte
Riti mafoenak, } armband van goud
Riti oeloen, } of zilver.

Riti waik, koperen armband.

Roa, vadem, vademen.

Roan, kermen; r. m o r a s, kermen van pijn, smeeken; n i a r. w e, hij smeekt om water; — **aan**, verzuchten; r o a n a a n b a e m m a, iemand smeeken, tot iemand verzuchten.

Roboes, muts.

Roda, r o d a r a i, op patrouille gaan (waarschijnlijk van ronda).

Roebak, een trap geven, een schop geven.

Roefoe, r. t a l a, zeer vlug op de gong slaan.

Roeïn, been, beenderen, gebeente, graat, geraamte; a i r., zie a i.

Roëk, scherf.

Roekoet, doen knappen b.v. gerooste djagong als men die eet.

Roemáu, (Portug. roma) granaatappel.

Roen, r o e n n e a n, op de tanden knarsen; k a b o e n r o e n, buikpijn.

Roeoe ? = h a r o e o e; r o e o e a a n, verfrommeld.

Roeoet, koud.

Roesoen, hoop, stapel; t a h a n r., hoop bladeren, een hoop maken, opstapelen b.v. djagong.

Roewa, twee; n a n a a n r., dubbeltongig; e m m a w a l o e r o e w a, twee ploegen van acht man, die elkaar afwisselen b.v. bij het dragen van een last.

Rohan, uiteinde van iets, grens; l a n o r o h a n, zonder einde, een stuk, een gedeelte van iets.

Rokka, de hand in iets hols steken, b.v. in een bamboe, in een opening of spleet, in den zak, iets uit een holte nemen b.v. r o k k a m a m m a i h a k a k a l o e k, sirih en pinang uit den zak halen; r o k k a w a n i, honig die in een holte zit uithalen; r o k k a e m m a n e o n, iemands hart doorgronden.

Roman, licht, zelfstnw.; h a o e m a t a n n a t á u k r., mijne oogen kunnen het licht niet verdragen; h e l i r. of s a r a r., in het licht staan, het licht benemen; t a u b a r. n è ë m a i, leg het hier in het licht.

Rôn, wormstekig van rijst, djagong.

Rona, hooren, verstaan, voelen, merken, ruiken, rieken.

Roo, vaartuig; — **haï**. stoomboot; — **laan**, zeilschip, prauw met een zeil; — **malaè** doodkist van een radja; d o e d o e r o o m a l a è, de doodkist van een radja dragen.

Rooe, een mandje om kleeren in te leggen.

Rôs, wrijven, schuren; k o e d a r ô s a a n b a a i, het paard schuurt zich aan een boom.

Rossee, wrijven? r o s s e e a a n = r ô s a a n.

Rottes, l i a r., gebrekkig spreken.

Rottoes, e m m a r., een gulzigaard.

S

Sa, wat? welke? welk? n i a t e r i k s a? wat zegt hij? s a a i? welke boom? s a e m m a m a k n è ë? wat zijn dat voor lui? s a b a t t a r a a t n è ë! wat is dat voor slechte djagong; b a s a? en t a a n s a? waarom? s a l i a a a t m a k n è ë! wat is dat voor slechte taal!; s a i d a, iets; l a s a i d a en s a i d a l a, niets b.v. s a i d a l a i h a, er is, er was niets; h a o e l a k a r é s a i d a, ik zie niets; n i a l a f ô s a i d a, hij gaf niets; vragend beteekent het: wat is er? wat is dat? wat is er aan de hand? s a wordt dikwijls achter een zin geplaatst, misschien om nadruk aan het gezegde te geven.

Saar, vegen.

Saba, een stuk in een kleed zetten, verstellen, omwikkelen met, b.v. h a d i b a t t a r k o m m a k s. m a n o e t o l l o e n k e t t a n a k r o è, eieren met djagongschillen omwikkelen, opdat zij niet breken; h a d i h a r e k a i n s. b o t t i r, flesschen met stroo omwikkelen.

Sabaan, zeep.

Sabaän, met een dijkje omgeven; h a d i f a t o e k s. o e m a, een steenen rand om het huis maken; s. w e, water afdammen.

Sabaat, l a o s., dwars voorbijgaan; s i a t o e r s. d a l a n, zij zitten dwars in den weg.

Sabalet, n e o n s. b a, het hart is

bekommerd om, voortdurend en met kommer aan iets denken; n e o n s. b a n i a n o a n m o r a s, zij denkt alleen aan haar ziek kind, bemoeit zich met niets anders.

Saban, h o e d i s., pisangschaal.

Sabaut, verwenschen.

Sabe, overloopen van vochten; m o t a s. t ö ö n è ë m a i, de rivier is tot hier overgeloopen.

Sabeben, schuin.

Sabèt, als men in het duister iemand gewaar wordt, roepen »wie is daar".

Sabette, t o e r s., met de beenen kruiselings over elkaar zitten.

Sabi, sleutel, op slot doen; o d a m a t a n s a b i, de deur is op slot.

Sabir, met een mes of kapmes een weinig van de bast van een boom afnemen om dat als obat te gebruiken.

Sabirit, met den voet uit elkaar doen b.v. bijeengeveegd vuil.

Sabó, vol met barang-barang; van een paard met veel en allerhande barang beladen.

Saboe, s a è s., paard rijden zonder zadel of kussen.

Saboetar, r a i s., avondschemering.

Sabokko, vleesch of wat anders in in een blad of pinangschaal doen en dan op het vuur zetten.

Saböö, hardop droomen; f o e t o e l i n s o e h a l o s a b ö ö, het hoofd met den hoofddoek geheel bedekken.

Sabrakka, sinaasappel.

Sadan, een met steenen omringd plein, dat als dansplaats dient; f o e l a n n o s o d a n, er is een kring om de maan.

Sadauk, 't komt er niet op aan, 't is onverschillig; s. e m m a i d a, 't komt er niet op aan wie; s. d e ï, dat is ook goed.

Saderen aan = d e r e n a a n.

Sadi, uitdagen, tergen, aanhitsen; s. a a n, zich zelf opwekken, aanhitsen.

Sadia, zich bekommeren; l a s. s a s á, over niets bekommerd zijn, treuren om; n i a s. t o e ï r n i a o a n, zij treurt om haar (gestorven of afwezig) kind.

Sadoeka, bekommeren, behoefte, gebrek hebben aan iets; h a o e k a a n b o e a t l e a l e a r h a o e s. s a? ik heb van alles, waaraan heb ik gebrek, waarover zou ik mij bekommeren?

Saè, stijgen, rijzen, klimmen, naar boven gaan; s a è F i a l a r a n, naar F. gaan; aan de beurt komen of zijn in het spel; s a è r o o, aan boord gaan; s. k o e d a, te paard stijgen, te paard rijden; s. a i, in een boom klimmen; t a s s i s a è, de radja is vergramd, letterl. de zee is onstuimig; l o r o s., de zon komt op; n i a k a a n b o e l a s., zijn waanzin komt op; s. t a a n, onderweg plotseling zien, onverwacht ontmoeten.

Saen, iets ophangen zoodat het aan weerszijden overhangt b.v. op de drooglijn, op een paard; s. b a l i m a n, b a b a a s, iets b.v. een kleed op den arm, op den schouder dragen; s. a a n = k a e n a a n; r a i l o r o s a e n, oostwaarts gelegen land; l o r o s a e n, oosten.

Saet, o l a ö m a i, s a e t b a, kom hier, eet; als het kind ongeduldig is, gebruikt de moeder het woord »s a e t" in plaats van het gewone woord »h a".

Sahat, h a l á i s., dwars in den weg loopen, om b.v. een paard den weg af te snijden; s a h a t en k a b a s a h a t een mandje om kleeren in te leggen.

Sahit, eene keukengroente.

Sai, uitgaan, uitkomen, naar buiten gaan of komen; s a i l o e w a n, zie

loewan; sai rai, weer buiten komen van de moeder als het haar van het kind geschoren is; niet meer bij het vuur zitten; sai hela fèn (letterl. uitgaan, de vrouw achterlaten), van zijne vrouw scheiden; er uit b.v. saè sai, er uit gooien; firi sai, er uit trekken; missa sai tian, de mis is uit; sai sai! op zij! uit den weg!

Sain, menon sain, de tijd van de afspraak is daar; menon sain horsehik, er was afgesproken gisteren; menon sain ohin, awan, er is afgesproken vandaag, morgen; komt voor in de beteekenis van zullen b.v. sain mate, hij zal dood gaan; sain kanek nikar, het zal weer een wond worden; rai sain kottoe (letterl. de rijkjes zullen vaneen gaan), de vriendschappelijke verhouding zal ophouden, sain teni, als het weer voorkomt; domingo sain teni haoe mai, als het weer Zondag is kom ik; katak sain, doen weten.

Saka, te gemoet gaan, naar iemand toegaan, vóór zijn tijd, te vroeg b.v. battar onoe s., de djagong bloeit te vroeg; nean monoe s., de tanden zijn vóór den tijd uitgevallen.

Sakan, het benedengedeelte van den rug? het uiteinde van den ruggegraad?

Sakar, weerstreven; anin s., de wind is tegen; we soeli s., het water stroomt terug; laro s. matan, de zon schijnt in de oogen.

Sakat, aan een riem of touw over den schouder dragen, overlangs doorhakken b.v. pisangschalen om er gras mee te binden; korat sakat, overlangs doorzagen.

Sakèk, met de pooten in den grond krabben zooals de kippen doen om voedsel te vinden.

Saki, overlangs doorsnijden, opensnijden b.v. visch, een langwerpige vrucht; s. dalan, het eerst over een weg gaan, een weg openen; s. we, in een dijkje een doortocht maken voor het water.

Sakiki nean, tandenborstel.

Sakili, kittelen bedr.

Sakoenar, schorpioen.

Sakorrè, zacht krabben.

Sakossek, sakossek hare, rijst trappen; sakossek höö haï, vuur uittrappen, uitslaan.

Sala, schuld, zonde, schuldig, verkeerd, mis, bij vergissing, bij ongeluk, verschillen; nia kaan sala, het is zijn schuld; o mak sala, gij zijt schuldig; sala iha o, de schuld ligt aan u; haoe la sala, ik heb geen schuld; rona s., verkeerd verstaan; laö s. maloe, elkaar mis loopen; sala maloe, onderling verschillen, van elkaar verschillen; sala ba nèë, hierin ligt het verschil; lia s. maloe, er is oneenigheid over iets, men is het met elkaar niet eens; haoe fotti sala oon toedik, ik nam bij vergissing uw mes; nia noesi sala emma, hij heeft bij ongeluk iemand geschoten; mate s. zie mate; sala tais, sala moerak, kleeren, geld aan de familie van een overledene geven, bij wijze van boete omdat men niet aan den rouw heeft deelgenomen; matan sala, de oogen zijn elders gericht; — **aan,** sala aan ba emma nian fèn, ba emma nian laen, overspel doen; — **sala,** even, kort van duur; toer s. s. ga even zitten.

Salaak, ruimte onder het dak vóór het binnengedeelte van het huis.

Salaen, honger hebben.

Salatak, niet donker en niet licht, van huidskleur; bijna rijp.

Sale, ten eten uitnoodigen; r a i s. e m m a, iemand is heelemaal verdwaald.

Salin, afzonderlijk.

Salober, k a b a l l a s., de sarong tot de voeten laten afhangen.

Salolo, s. a i n, de beenen uitstrekken.

Salór, rijst met geplette djagong samenmengen en koken.

Sama, trappen op, stappen; s. r a è, stuk trappen; s. s a l a, mis trappen, mis stappen; s. t o e ï r n è ë, stap hierlangs; e m m a s. h a o e o d a, ze hebben mij wat afgezet; — **doros**, uitglijden.

Samaen, schuin.

Samalin, vragen naar iets dat men reeds weet.

Samana (waarschijnlijk van 't Portug. s e m a n a, en dus vroeger »week", maar dan is de beteekenis hier verloren gaan); een tijd lang, b.v. een maand; n i a m o r a s k e e s a m a n a, hij is reeds tamelijk lang ziek.

Samara, rood gemaakt haar, dat ze bij wijze van sieraad op het heft van een kapmes en van een sabel vastmaken, vandaar b a t t a r s a m a r a.

Sambila, schaaf.

Samea, slang.

Samekko, l a o s., in den weg loopen, voor iemands voeten loopen; l i a s., in de rede vallen; s. a a n b a d a l a n, in den weg liggen.

Samér, een zekere boom.

Samodo, groene slang, wier beet niet doodelijk is.

Samoeda, met den voet tegen iemand aanstooten terwijl men ligt, iets b.v. aarde met den voet naar beneden duwen.

Sana, s a n a t a l i b a k o e d a i b o e n, een touw in den bek van het paard doen, bij wijze van gebit; s a n a s a s á b a l i m a n l è t, iets tusschen de vingers steken; s a n a l i m a n, de handen vouwen; s a n a i k o e, het kleed tusschen de beenen doorhalen en op den rug vastmaken; s a n a a a n b a n e a u l è t, tusschen de tanden zitten; r o o s a n a a a n b a f a t o e l è t, het vaartuig zit tusschen twee steenen, zit vast tusschen een spleet; t o e r s a n a a a n, tusschen twee menschen in gaan zitten; s a n a a a n, op iemands bijstand steunen.

Sanak, schrijlings.

Sanane, l a ŏ s a n a n e, met het hoofd in de lucht loopen; k r a u s a n a n e, de karbouw steekt den kop op.

Sanki, een porceleinen kopje.

Sanoeloe, tien.

Saoe, met de hand zacht over iets heenstrijken of wrijven; s a o e l a w a r i k o ï n, een kind over het gezicht strijken, zooals ze doen bij een kind dat huilt; h o d i t a i s s a o e h a m ô s, met een doek even schoon wrijven; s a o e e m m a m o r a s, bijgeloovige plechtigheden bij een herstelden zieke verrichten, waarna deze weer mag gaan waar hij wil; b o e w a s a o e, 't is geoorloofd pinang te plukken; a i k a m e l i n s a o e, 't is geoorloofd sandelhout te kappen; s a o e b o e w a.

Saoer, een roofvogel.

Sapeo, (Portug. chapeo) hoed.

Sara, bedekken, beschutten, beschermen, afweren; h a l o b a ä h o d i s a r a b i b i, een pagar maken om de geiten te weren; h a l o b a ä h o d i s a r a f e h o e k, een pagar maken om de aardappelen te beschutten; k a l o a n s a r a f o e l a n,

de wolken bedekken de maan; a i s a r a, de boomen bedekken, benemen het gezicht; k e t t a s a r a (letterl. bedek niet), beneem het uitzicht niet, sta niet in den weg; s a r a m a m m a r, het lijf wenden om niet geraakt te worden.

Saraban, een pijl van bamboe met meer dan één punt.

Sarat, sleepen, voortsleepen, voorttrekken; m o t a s a r a t, de rivier sleept mee; s a r a t a a n, sleepen onz.

Sarèk, oprispen.

Saren, franje; b o e w a s a r e n, n o e s a r e n, pinangtak, klapper, tak waar de vruchten af zijn.

Sarotten, afschampen, b.v. een lans.

Sasá, iets, goed, goederen; e m m a n i a n s a s á, iemands goed, iemands eigendom; s a s á l a of l a s a s á, niets; s a s á l a i h a, er is niets; h a o e l a k è t a n s a s á, ik heb niets gekregen.

Sása, afdoen, afnemen b.v. de oorringen, armband, afplukken b.v. pisangs, open maken b.v. een mes; s á s a k i a t, den haan van 't geweer overhalen; s á s a k a r i w e, het water langs verscheidene wegen afvoeren.

Sasak, dapper.

Sasaki, armband die aan den bovenarm gedragen wordt.

Sasanan, pot met wijden buik en nauwen hals, waar ze rijst in koken.

Saseïk (zie s e ï), w e s a s e ï k, water dat kan worden opgevangen door er een bamboe of wat anders onder te houden, water dat door een goot loopt; s a s e ï k, de goot zelf?

Sasekoer, het punt waar twee beenderen aaneensluiten.

Saseloen, opvolger.

Saseni, in den weg komen, verhinderen, beletten; l i a i d a s a s e n i n i a, eene zaak verhinderde hem (te komen); h a o e s a s e n i b a e m m a m a t e, ik was belet wegens een sterfgeval.

Sasessar, varen (plant).

Sasi, ontsnappen; h a ï s a s i, het vuur brandt te hoog zoodat de vlam bij het dak kan komen.

Sasihak, f o e o e k s a s i h a k, (van het hoofdhaar) er zijn reeds grijze haren tusschen.

Sasiri, s a s i r i h a r e, rijst ziften.

Sasoesik, ook b i s s i s a s o e s i k, een ijzer dat dient om gaten in iets te branden.

Sasoeït, haarkam; — **reda,** kunstig bewerkte haarkam van buffelhoorn.

Sasoekat, maat, knevel.

Sasoekoen, haarspeld; h o r a k s a-s o e k o e n, pijnlijke aandoening door inwendige steken in de borst.

Sasoelan, stop, prop om iets dicht te maken, vandaar de kurk van eene flesch.

Sasoën, d a l a n s a s o ë n, zacht hellende weg.

Sasoeroen, schop, spade, troffel.

Sasoman, zie s o m a n.

Sasöön, een ijzer dat dient om te wieden.

Sasöro, brij, pap.

Satan, tegenhouden, bestand zijn tegen; n a i n n è n s a t a n e m m a l e a r l a b e l e, zes man kunnen veel menschen niet tegenhonden; o e m a s a t a n a n i n, het huis is bestand tegen den wind.

Sati, s a m a s a t i, met het eene been vooruit en het andere achteruit staan.

Saun, n o e s a u n, de schil van de kokosnoot.

Saut, l i a n s a u t, heesch, schor.

Sawan, in den voormiddag, 's ochtends,

vroeg; *iba laŏ sawan*, wij zijn vroeg vertrokken; *ohin sawan*, van ochtend, van morgen; *awan sawan*, of dikwijls alleen *sawan*, morgen vroeg; *wain roewa sawan*, overmorgen vroeg; *sawan dadèr* en *sawan noerak*, zeer vroeg.

Se, wie? hij die, zij die; — **ida**, wie? wie is daar? wie is dat?

Seben, schuin; *rai seben*, in schuine richting plaatsen, schuin zetten; *seben aan*, schuin staan.

Seboe, houten blok aan den voorpoot van een karbouw; *seboe rai*, een terrein effen maken.

Sèëk iemand in zijn huis niet toelaten, hem zeggen dat hij gaan kan.

Sehet = *kasehet*.

Seï, nog; *seï iha*, er is nog, er zijn nog, nog niet b.v. *nia mai tian?* is hij reeds gekomen? *seï*, nog niet.

Seï dauk en **seï daun**, — nog niet b.v. *nia mai tian?* is hij reeds gekomen; *seï dauk*, nog niet; als het met een werkwoord verbonden is, wordt er »la" bijgevoegd.

Seï la **seïla...... dauk** of **daun**, **seï dauk...... la** — nog niet b.v. hij is nog niet gekomen; *nia seï mai* of *nia seï la mai dauk* of *nia seï dauk la mai*.

Seï, *seï emma*, kwade wenschen tegen iemand uitspreken b.v. *noeka aat na nola*, sterf aan de pokken; opvangen van vochten: *seï we ba au*, water in een bamboe opvangen; *hodi au seï we*, door middel van een bamboe water opvangen.

Seïn aan, even boven den grond uitsteken b.v. een scherf, een bamboe die als voetangel dient.

Seki, stutten, schragen; *seki hatetoek*, door te stutten recht zetten, aan het spit braden.

Sekoer, *sekoer kari naän roeïn*, de beenderen bij de gewrichten vaneen snijden; *sekoer ai halo knekoer tolloe*, een boom in drie stukken verdeelen.

Sekor, *sekor kanokar*, de »kanokkar" sluiten.

Selin, dubbeltje.

Sella, zadel.

Seloe, verwisselen, b.v. een versleten paardentouw met een nieuw; opvolgen, betalen; *seloe koeda*, het paard verplaatsen.

Seloek, ander; — **aan**, van kleeren verwisselen.

Selok, *selok oda mattan*, eene deur sluiten door er dwarshouten voor te schuiven; *selok oesoek*, de daksparren leggen; *selok aan*, zich vastzetten, vast zitten; *roeïn selok aan ba nanaak*, een beentje zit vast in de keel; *koeda ain selok aan ba ai aboet*, de poot van het paard bleef tusschen boomwortels vastzitten.

Selotti, een aan het dak bijgemaakte rand.

Semo, vliegen; *kmalar semo*, plotseling hevig schrikken.

Sena, sluiten, opsluiten, den doortocht beletten; *mota sena sia*, de rivier belet hen verder te gaan; *sena dalan*, den weg afsluiten.

Senoeloe, tien.

Sepa, de »kaleek" met den voet verschuiven.

Sere, aanbieden, offeren, overgeven

d.i. in iemands handen stellen, overleveren; s e r a t i l o e n, laat je (ziek) oor (of een ander ziek deel) eens kijken.

Sere, s e r e t a r o e, de inzet bij het hanenvechten (nl. het reeds van weerszijden bijeengebrachte geld weer teruggeven, wanneer geen der beide hanen overwint); werpen van een plat voorwerp; t a s s i s e r e, de radja weent.

Serèk, f o e o e k s e r è k, haar dat reeds gedeeltelijk grijs is.

Seret, ondiep; k a n e k s e r e t, ondiepe wond.

Serewisoe, werken, arbeiden, werk; k a è r en h a l o s e r e w i s o e, arbeid verrichten.

Serin, een offersteen bij of in een karbouwenstal.

Sero, eene afperking van bamboe in zee om visch te vangen.

Seroïn, een lang voorwerp tegen iets aanzetten b.v. een geweer; s e r o ï n a a n, met den rug tegen aan leunen.

Seròk, op iets trappen.

Ses, uit den weg gaan, uitwijken, ook l a ŏ s e s; als uitroep s e s! op zij! uit den weg! d a d a s e s, op zij trekken; s i a l a n ó o e k s e s m a l o e, zij willen voor elkaar niet uit den weg.

Sesek horde van bladnerven gevlochten om pinang op te drogen, om vleesch op te snijden.

Sessoe, dringen, verdringen; s e s s o e s a i, er uitdringen; l o r o f a l i n s e s s o e w a i l a o k, de oostmoeson verdringt den westmoeson (de regen komt zeer laat); s e s s o e l o t t i, omverdringen; s e s s o e r a i k l a d i k, de grens verleggen; s e s s o e e m m a l a e n, f è n, iemands man, vrouw verdringen (en zich in de plaats stellen).

Seti, eng, nauw.

Setoer, dringen.

Sewa, huren.

Sia, zij 3de pers., meerv. komt voor als lidw. in het meerv. zie spraakk.; schragen, stutten; s i a k n o t t a k, de handen in de zij zetten; s i a m a l o e, onderling verschillen in grootte, in leeftijd, in waardigheid; ondergeschikt zijn aan, volgen op, d.i. minder zijn dan, na elkaar komen; na elkaar b.v. o k o a l i m a n r o e w a d a l a i d a? l a l e s i a m a l o e, snijdt gij twee takken met palmsap te gelijk aan? neen, na elkaar; minder zijn dan b.v. o k a a n a i o ï n n o e o e n è ë k a? s i a o d a, is uw boom ook zoo? (ook zoo lang en zoo dik), hij is wat minder.

Sidadi, r a i s i d a d i, land waar vrede heerscht; l a o s i d a d i, veilig gaan, veilig reizen.

Sidella, gesp.

Sidi, met den voet tegen aanstooten.

Sidin, er afnemen b.v. het heft van een parang, de bajonet van het geweer; s i d i n k a r i, uit elkaar nemen b.v. de verschillende deelen van een kast.

Sihak, tusschensteken b.v. een mes tusschen den riem.

Sihi, bij het vlechten met de »knihi" even insteken, om daarna den vlechtdraad gemakkelijk te kunnen doorsteken; k i l a t f o e a n s i h i d e ï, de kogel scheurt alleen de huid.

Sik, raden.

Siïk, t o e w a s i ï k, azijn.

Siin, zuur, stijf, rheumatisch aangedaan van lichaamsdeelen.

Sikat, openbreken b.v. een kist met een parang of beitel bij wijze van hefboom, een zieke de tanden vaneen doen

om eten in te geven; sikat sasoelan, een kurk of stop met een mes van de flesch aflichten.

Sikka, sikka haan ba emma bainaka, een gast eten voorzetten; sikka haan mai, het eten aanbrengen; sikka haan ba, het (overgeschoten) eten wegbrengen; sikka bikan mamoek, de leege borden wegnemen; sikka kari, uit elkaar nemen; sikka ri aat, een versleten paal wegnemen om er een ander voor in de plaats te stellen; simoe sikka, bij den radja sirih en pinang of eten krijgen?

Sikoe, sikoe menon, zich aan den afgesproken tijd niet houden; nia sikoe loron roewa tiana, hij is reeds twee dagen ten achter, reeds twee dagen te laat; overslaan.

Sikoen, hoek; limau sikoen, elleboog; lia sikoen, geheim, geheime afspraak; laŏ no sikoen, buiten iemands weten ergens heengaan met eene kwade bedoeling; laŏ ketta no sikoen, toer ketta no sikoen, heb geen geheime en slechte bedoelingen in uw handel en wandel.

Silaka, vechten.

Siloe, afbreken bedr. b.v. een stuk brood, een tak doorbreken, b.v. een stok; siloe ai foenan, bloemen plukken; dalan siloe aan, de weg draait; ook: dalan siloe kessak laŏ siloe aan, onder het loopen telkens links en rechts uitwijken; ook: laŏ siloe kessak.

Simoe, aannemen, ontvangen; simoe Nai Maromak nian lia, Gods woord aannemen, antwoorden, invallen bij zingen of bidden; simoe ina ama, zijne ouders tegenspreken.

Simella, gesp.

Sini, tusschensteken om dicht te maken b.v. gras, waar het dak stuk is; sini aan = sana aan.

Sinoe, klok, schel?

Sinoek, haè sinoek, een soort gras.

Sintidoe, toezien, oppassen in den zin van voorzichtig zijn, ook op iemand of iets passen, letten, voorzichtig! (waarschuwend).

Sira, scheuren bedr., uiteentrekken b.v. gemoetidraden, krabben van een kat; sira haat, stuk scheuren.

Sirikáut, afrikaan (bloem).

Siriláe, oorring, die boven aan het oor gedragen wordt.

Sirit, het spint van een boom afhakken.

Siriwain dassawain, eeuwig.

Sisi, kammen, manen tot betaling.

Sit, faroe sit, gebloemd baadje.

Sô, huilen van een hond, als hij zijn meester zoekt; zoo, als; sô emma no koeda nian sella môs iha, zoo iemand een paard heeft, heeft hij ook een zadel; sô nia, zoo hij het was.

Sobak, aanvallen van dieren die bijten.

Sobar, we sobar emma, het water doet iemand zinken, iemand verdrinkt; sobar aan, zinken, verdrinken; loro sobar aan ba tassi, de zon zinkt in zee.

Sŏbê, lans van bamboe, pinang of van ander hout.

Soboe, afbreken, verwoesten, vernielen.

Soboek, overdekken; hodi keller soboek manoe oan, met een (omgekeerde) kist de kuikens overdekken; hodi ekat soboek oema oeloen, de nok met gemoeti overdekken.

Sodan, sodan kloenoe, het reeds verkoolde gedeelte van een fakkel afslaan.

Soè, wegwerpen, iets niet meer doen, er mee ophouden; soè emma, iemand verbannen; soè matan, uitkijken, ver kijken; soè nai nian lia, het bevel van den koning verwerpen, niet opvolgen; soè oekoen, een bevel uitvaardigen, ook een bevel niet opvolgen; soè nian föhok, den moed laten zinken; soè kladik ba maloe, aan elkaar grenzen; soè aan, haklotti soè aan, plat tegen den grond vallen; loro soè oan, de laatste zonneschijn kort voor den ondergang?

Soe, met de hand uitscheppen van droge waar; soe emma mate, een lijk opgraven; asoe soe rai, de hond maakt een kuil in den grond.

Soean, een stok met ijzeren punt waarmee zij kuiltjes in den grond maken om er de zaadkorrels in te leggen.

Soeas, bewasemen, bedampen (van knoeas); haï doeboen soeas battar, de rook omgeeft den djagong; soeas battar, djagong in den rook hangen.

Soebak, soebak oeloen, geen hoofddoek dragen wegens rouw.

Soebar, verbergen.

Soedi, soedi haï, het vuur aanwakkeren door er meer hout bij te doen; soedi rai, onlusten in een land verwekken; soedi moerak, geld bijeen brengen; soedi isin, geld bijeen brengen om boete te betalen; soedi emma.

Soehoe, stalen (harden); soehoe doedoek, zwam geschikt maken om als tondel te dienen.

Soeï, openprikken b.v. met eene naald, uithalen, uitpeuteren; hodi toedik, hodi daun soeï ai taran, met een mes, met een naald een doorn uithalen; stooten, met de hoorns: o liman soeï? o liman nakoeï, zie nakoeï.

Soekabi, een boom.

Soekaèr, tamarinde.

Soekat, meten; hodi neon soekat, b.v. hola hodi neon soekat, zooveel nemen als men verlangt.

Soekit, uitkrabben, uitpeuteren b.v. met een mes het vleesch van een klapper.

Soekoe, insteken b.v. bloemen in het haar, voetangels in den grond; roeïn soekoe sai, het been steekt er uit (bij een gewonde hand); soekoe fèn ida, éene der twee vrouwen wegzenden; soekoe kari krau, karbouwen van de kudde afzonderen; soekoe rai rohan ba maloe, een terrein onder elkaar verdeelen om b.v. te wieden, ieder zijn gedeelte aanwijzen.

Soelan, met een stop of prop sluiten b.v. een bamboe met melk, een gat met iets dichtstoppen.

Soeli, vloeien.

Soemak, uit den grond opkomen van water.

Soemi, zich bukken.

Soën, soën lia ba maloe, wegens minnenijd tegen elkaar uitvallen, elkaar haten, slaan.

Soenoe, aansteken; soenoe haï, vuur, licht aansteken; soenoe lere, het verbranden van de op het veld uitgespreide takken en bladeren; hodi lian soenoe, met woorden bang maken; terik hodi soenoe, zeggen om bang te maken; soenoe boetan, soenoe siïk? brandwonden maken om te genezen, om schadelijke vochten uit het lichaam te verwijderen.

Soeoe, soeoe ain liman, het been, den arm uitrekken, krommen; bevreesd zijn; soeoe aan, ineenkrimpen.

Soeoek, laö soeoek, krom, gebogen loopen.

Soera, tellen, komt voor in de beteekenis van ieder, elk; soera loron, iederen dag; soera sawan, iedere ochtend; batakka ta tossa soera oema, ieder huis één gulden (om bij te dragen), voetangel.

Soerak, mits, als maar, zoo maar.

Soerat, papier, brief, boek.

Soerik, sabel, zwaard.

Soerit, diarrhee hebben.

Soeroe, scheppen van droge waar b.v. aarde met een schop; soeroe etoe ba bikan, rijst op het bord scheppen; hodi knoeroe soeroe dila isin, het vleesch van de papaja met een lepel uitscheppen.

Soeroet, aanzetten tot; mota soeroet, de rivier sleept mee.

Soesar, het Maleische scesah.

Soesik, met een gloeiend ijzer een gat boren; soesik battar ba koè, zooveel mogelijk djagongklossen in het mandje steken, zoodat de klossen vast tegen elkaar staan; soesik aan b.v. toer, harík soesik aan, dicht op elkaar zitten, staan.

Soesoe, zuigen; soesoek, natak, soesoe, itan raan, een muskiet, een bloedzuiger zuigt ons bloed, planten van korrels en pitten; soesoe knidin letterl. een lans in den grond steken, de bespreking eener zaak b.v. van een diefstal aanvangen.

Soesoek, muskiet.

Soesoe meti, kaballa soesoe meti, de sarong dragen zonder hem met een riem of band vast te maken; — **wèn,** melk.

Soesoen, de borsten; — **matan,** tepel.

Soet, soet inoer, den neus snuiten; soet tatöhö, den blaasbalg op- en neerhalen; soet sai we, water uitspuiten zooals een walvisch.

Soët, afschampen b.v. eene lans.

Soeta, zijde; toes soeta, zijden kleed.

Soeti, afknijpen bij kleine stukjes, afnemen bij kleine gedeelten b.v. van een handvol tabak om aan anderen te geven; even knijpen.

Sohan, belet zijn; sohan ba oedan, belet zijn wegens den regen.

Söhè, miraen söhè ai, de witte mieren vreten het hout uit, hollen den balk uit; oelar söhè naän, de wormen bederven het vleesch, verteren bedr. van wormen; söhè tais bottes ba haï fohon, een nat kleed boven het vuur hangen.

Soire, bij de komst van een radja ot voorname karbouwen slachten?

Sokkar, sokkar baä, de doode stammen van een pagar er uit nemen en nieuwe er in planten; sokkar lia, een afgeluisterd gesprek verder vertellen; aan iemand meedeelen, wat men van hem heeft hooren vertellen.

Sokkon, vruchten afplukken vóór ze rijp zijn.

Sokoer, sarren, tergen; sokoer battar, djagong in het rijstblok stampen.

Sollat, zich vermengen met, zich aansluiten bij een troep menschen.

Soloer, oedan soloer ami, de regen overvalt ons: soloer oeloen, het hootdhaar wasschen; hodi leon soloer emma, iemand die de pokken

heeft begieten met water dat vermengd is met fijn gemaakte blaren die voor obat dienen.

Solok, zenden, sturen (niet van menschen).

Soman, wat bij een ander hoort b.v. van twee kisten of pakken die een paard draagt, van hetzelfde paar.

Somoe, den mond met eten volstoppen.

Sôn, s ô n l o r o, in de zon staan; l a ŏ s ô n l o r o, in de zon loopen; s ô n o e d a n, in den regen staan; l a ŏ s ô n o e d a n, in den regen loopen.

Sona, steken, braden, bakken b.v. visch; s o n a k a f é, koffie branden; — **hedi**, tatoueeren.

Soo, w e s o o r a i i h a t e h e n, het water doet den grond aan den oever afbrokkelen; s o o k e s s a k of s o o h a l a r a k e s s a k, de boete verminderen, een gedeelte der uitgedeelde djagongkorrels terugnemen (zie f a k è).

Sŏŏ, onkruid afsteken, zooals met een tuinschoffel.

Sóoer, t o e r s ó o e r, stil zitten zonder iets te zeggen b.v. iemand die zich niet wel gevoelt.

Sool, rijk.

Sooï, s o o ï b a t t a r, djagong oogsten.

Sooïn, goed zoo, 't is mij goed, laat maar zijn, ik heb er vrede mee; s o o ï n d e ï, ook goed; s o o ï n ŏ n a, 't is wel, genoeg; n a i s o o ï n, bij het aanspreken, is eerbiediger dan alleen »n a è"; — **mai**, s o o ï n m a i.... s o o ï n m a i l a of l a l e, nu eens wel..... dan weer niet.

Sor, s o r o e m a, een huis dekken; s o r h a è, een huis met gras dekken; s o r b l i k of k a l è n, met dakijzer dekken.

Soran, tot vechten aanzetten, vooral hanen; k o e d a no k r a u s o r a n r a ï, (het stelen van) paarden en karbouwen verwekt oorlog; — **aan**, voorover vallen.

Sorani, christen; s o r a n i e m m a, iemand doopen.

Sorat, doorsteken b.v. een dijkje op een rijstveld, een pijpenroer; verder voortschuiven b.v. een boom, een lat; s o r a t a i f o e a n of beter s o r a t h o n o e a i f o e a n, vruchten afstooten; s o r a t h o n o e m a n o e k n o e o e k, een nest uitstooten.

Sori, bevrijden, redden, twee vechtenden scheiden; s o r i h a ï l a h o l a, men kon het vuur niet meester worden.

Sorin, zijde; i h a . . . s o r i n, naast, op zij van; n i a t o e r i h a h a o e k a a n s o r i n, hij zat naast mij; — **baloe**, de andere zijde, de andere kant; de helft b.v. van een vrucht, half; l a k e s o r i n b a l o e, de eene helft open maken van een deur of venster.

Sorin kboas, } l i a s o r i n m a k i-
Sorin makilik, } l i k, zie m a k i l i k.

Soroe, weven, gewoonlijk zegt men s o r o e a t i s; s o r o e t a i s, een kleed weven; — **liman**, van twee de handen ineenslaan om iemand er op te dragen; — **soroek**, een weinig verder; s o r o e s o r o e k h a n a w a, s o r o e s o r o e k h a n a w a, telkens nadat men wat verder geloopen heeft rusten; s o r o e s o r o e k r a i l o l o n, s o r o e s o r o e k r a i f e h o e n, nu eens bergland, dan weer vlak terrein.

Soroek, verder, verder op b.v. iets plaatsen, gaan staan of zitten; s o r o e k o d a, een weinig verder; s o r o e k m a i, meer hier naar toe, dichter bij, kom nader; s o r o e k b a en s o r o e k t o-n e, meer daar naar toe, verder op, ga

wat verder; s o r o e k, komt ook voor in de beteekenis van meer, om den vergrootenden trap te vormen, b.v. b ô t s o r o e k, grooter; a a s s o r o e k, hooger.

Soroen, d a l a n s o r o e n, zijweg; a i s o r o e n, zie ai; m o t a s o r o e n, zijtak van eene rivier; e m m a n i a n s o r o e n t ŏ ŏ n a, de verdiende straf komt over iemand b.v. een dief die gepakt wordt; n i a n s o r o e n t ŏ ŏ l o l o s, hij is er geducht bij; — **wara,** l i a s o r o e n w a r a, vandaag zus spreken, en morgen weer zoo?

Sorok, vermengen van vochten.

Sorro, bezoeken.

Sorti winst, voordeel.

Sôs, s ô s b a t t a r djagong stampen in het rijstblok; s ô s k a f e, hetzelfde van koffie.

Sossa, koopen, aanstampen b.v. aarde; s o s s a k i l a t, het geweer laden.

Sossok, wroeten zooals een varken.

Sotter, afschampen.

Sottir = s o r t i.

Sotton, plagen; k e t t a s o t t o n h a o e, plaag mij niet.

T

Ta, kappen, hakken, afkappen, afhakken; t a k o t t o e, doorhakken, vaneen hakken of kappen; t a o e l o e n, het hoofd afslaan; t a e m m a, iemand dooden en daarna het hoofd afslaan; t a t a l i, touw slaan; t a t o e n f o l i n, den prijs afslaan; k a n e k n è ë s a n a l o? wat heeft die wond veroorzaakt? f a t o e k t a, ik heb tegen een steen gestooten.

Taan, omdat, om, ter wille van; s i a t o è t a a n t a r o e, zij twisten om den inzet (bij het hanenvechten); t a a n sa? waarom? t a a n n è ë, hierom, daarom; op: h a ï m o n o e t a a n a i n, er viel vuur op den voet, er bij; s o s s a t a a n, er bij koopen; h o l a t a a n, er bij nemen; t o e r t a a n b a d e ï, er maar bij gaan zitten; h a t è n è t a a n a a n, van te voren weten dat ons iets kwaads overkomen zal? wat ons overkomen zal?

Taän, komt voor in de beteekenis van gewoon zijn, gewend zijn aan; i s i n t a ä n t i a n á, het lichaam is gewend (aan het klimaat); n i a n a t a u k l i a n o t o e w a n s e ï l a t a ä n d a u n, hij is bang om met mijnheer te praten, hij is er nog niet aan gewend; t a ä n t i l o e n, de ooren spitsen; t a ä n w e, water door een bamboe of holle boom laten loopen, mand om rijst in te doen.

Taau, slik.

Taba, werpen b.v. den tol. een steen; k i l a t t a b a, het geweer knalt; a i d i k i n t a b a, de top ontkiemt, opengaan van een zweer; l o r o t a b a of l o r o m a t t a n t a b a, de zon wordt zichtbaar.

Tabak, met iets in benedenwaartsche richting stooten of steken; t a b a k r a i, met een stok of wat anders in den grond steken, op den grond stooten; n i a n o d i a i m e e k t a b a k a i n, hij heeft met een puntig hout in zijn voet gestoken; k a n e k n è ë s a n a l o? a i t a b a k, wat heeft die wond veroorzaakt? een tak is er op (b.v. op den voet) gevallen, of: ik heb tegen een tak gestooten.

Tabako, tabak.

Taballoek, aan weerszijden van.

Tabar, omgaan met, het gezelschap

zoeken van, zich aansluiten bij, zich voegen bij, b.v. k e t t a t a b a r e m m a a a t, ga niet om met slechte menschen; ook van dieren b.v. h a o e k a a n k r a u t a b a r o k a a n, mijne karbouwen hebben zich bij de uwen gevoegd.

Tabasar, klapwieken; t a b a s a r k a r i, zich verspreiden, uiteengaan als hagel bij een schot.

Tabès, op zij springen b.v. een paard dat schrikt, van den weg afgaan.

Tabaak, niet plat, opgezet b.v. een gevulde beurs; m a t a n t a b a a k, puiloog, ook: gezwollen b.v. een zeil.

Tadak, komt voor in de beteekenis van teeken, ook: iets als teeken doen gelden, wanneer iets moet gebeuren, wanneer b.v. het vleesch moet betaald worden, dat verschillende lui bij het slachten van een karbouw genomen hebben; s i a t a d a k b a f o e l a n, zij geven de maan als teeken aan, als de maan weer zichtbaar is, dan moeten zij betalen.

Tade, langs een stok of boom laten opgroeien.

Tadessan, aanbeeld.

Tadoe, zichtbaar, te voorschijn komen.

Taè, slaan; t a è h a è, te paard herten achtervolgen; t a è k r a u, de karbouwen van iemand afnemen ter vergoeding van schuld; t a è a a n, neervallen, te recht komen op; n i a n a k l o t t i b a è a a n b a f a t o e k, hij viel en kwam op een steen terecht; t a è f i l a a a n, t a è l e n a a a n, op den rug vallen, achterover slaan.

Taè kbellan, tegenover elkaar staan van twee partijen in den oorlog, in een spel; — **lelo**, een soort sprinkhaan?

Taek, t a e k h a r e, rijst in de wan opschudden.

Taes, filtreeren, door een trechter laten loopen, aftappen.

Tafaè, half vol; h e m o e t a f a è, half leeg drinken.

Tafetoe aan, stuiptrekken, spartelen van een visch op het droge.

Tafoekoer, een pijl waarvan de punt overdekt is om de vogels niet te wonden.

Tafoenin, verbergen.

Taha, kapmes.

Tahak, vrije man, wiens voorouders ook steeds vrij zijn geweest; staat tegenover m a n a i k.

Tahan, blad; a i t a h a n, boomblad; h o e d i t a h a n, pisangblad; t a h a n s a l a s a l a, wacht nog wat, heb wat geduld.

Tahin, traaggezind zijn, niet naar bevelen willen luisteren.

Tai liman, een voorpoot van een hond binden.

Tais, doek, kleed; t a i s f e t t o, vrouwenkleed, rok die tot de voeten afhangt; t a i s n a i n, bovenrand van een kleed; t a i s m a n e, mannenkleed, doek die tot op de knieën afhangt; t a i s n i n i n, benedenrand van een kleed.

Taka, sluiten, bedekken, toedekken, beletten, tegenhouden, neerstrijken van vogels; n e o n t a k a, houden van; s i a r o e w a n e o n t a k a m a l o e, zij houden van elkaar; t a k a o d a m a t a n, (letterl. de deur sluiten) van zijne vrouw scheiden; — **aan**, voorover vallen, voorover liggen; h a è t a k a a a n t o e n b a k o e d a, het gras (van het dak) viel neer op de paarden; n i a n a k l o t t i t a k a a a n t a a n t o e d i k, hij viel voorover op een mes; — **toen**, voorover bukken, zich neerbuigen; t a k a t o e n o ï n, het hoofd buigen, omzetten

b.v. een glas, bord met de holle zijde naar beneden; — **fila**, omslaan b.v. een vaartuig; — **hokkoe**, eerbied betoonen, stil zitten, niet spreken in de tegenwoordigheid van een radja; — **roeïk**, ruggegraat.

Takan, de sirihplant waarvan de bladen gekauwd worden (zie f o e r o e k).

Takrabat, t o b a t a k r a b a t, voorover liggen.

Tala, gong.

Tala'i, zich met het gelaat naar toekeeren; s i a t o e r t a l á a m i, zij zitten met het gezicht naar ons toe; o d a m a t a n t a l á d a l a n, de deur ziet uit op den weg.

Talas, eene groote aardvrucht.

Talatar = t a r a t t a.

Tali, de sagopalm op Timor, Mal. g a b a n g, t a l i t a h a n en t a l i l a i k, blad van den sagopalm, wordt gebruikt om te dekken en om te binden; s o r t a l i, met die bladen een huis dekken, touw in het algemeen; t a l i k f a u, touw van den bast van den waroeboom; t a l i h i r i k, touw van de jonge blaren van den sagoboom gemaakt; t a l i f o e ï k, lianen, slingerplanten; t a l i k o t t o e, sterven; — **moeti**, kwartje.

Talik, familie.

Talin, touw; k o e d a t a l i n, paardetouw; m a n o e t a l i n, touw waarmee een kip is gebonden; k o è n i a n t a l i n, het touw van het mandje, waarmee het wordt opgehangen; b a t t a r t a l i n i d a, een bosse van tien djagongklossen, weerhouden worden door; h a o e s e ï t a l i n b a h a o e k a a n t ö ö s, ik word nog weerhouden door het werk in mijn tuin.

Talioek, om het hardst b.v. loopen, om strijd, om het hoogst, s i a h a n a t a l i o e k, zij schieten om het hoogst.

Talioer, met den rug naar toegekeerd, den rug toekeeren, ook fig.; s i a n a r í k t a l i o e r a m i, zij stonden met den rug naar ons toe; l a ŏ t a l i o e r n a i n i a n l i a, zich aan het bevel van den koning niet storen.

Tama, ingaan, binnengaan, binnenkomen, in dienst treden, in dienst zijn; t a m a s e r e w i s o e, in het werk komen; t a m a h e e n e m m a n i a n m o e r a k, geld van iemand leenen; h o d i t a m a, naar binnen brengen; t a m a s o r a n i, christen worden; t a m a s o l d a d o e, soldaat worden; t a m a a a t, slecht worden; — **rai**, op groot wild jagen.

Taman, t a m a n c r u z, een kruis planten, iets in den grond plaatsen, vastzetten, b.v. steenen, een paal; h a r í k n o e o e t a m a n, staan alsof men geplant is, heel stil staan.

Tami, groeten bij het weggaan (zie h o d e a n).

Tamoen, boven het vuur drogen, in den rook hangen.

Tamoka, inzetten, inplaatsen b.v. een kom in een rijstmandje.

Tanabar, t a n a b a r t a i s, twee sarongs aandoen (van vrouwen bij gelegenheid van een feest), een stuk op een kleed zetten; t a n a b a r r i, een nieuwen paal naast een ouden plaatsen.

Tanan, k a t a n a n, alleen maar rijst eten, zonder vleesch of visch er bij; k o e d a t a n a n, paard zonder vracht; l a ŏ t a n a n, zonder vracht gaan; h e m o e t a n a n d e i, zoo maar drinken, zonder er nog iets bij te doen.

Tanasak, mandje om rijst of ander eten in te doen.

Tane, met de hand of de handen ondersteunen, op de hand dragen of houden; t a n a t i m i r, de hand onder de kin houden; s e ï t a n e, nog onbeslist zijn; — **tehen,** balk waar de rand van het dak op rust.

Tanen, a i n t a n e n, voetzool; l i m a n t a n e n, de binnenzijde der hand.

Tanessak, om strijd, om het hardst b.v. loopen.

Tanis, huilen.

Tanoe, t a n o e t a h a = t i d i n t a h a, misselijk maken van stank.

Tanoetoek, hamer.

Tara, hangen bedr. en onz., iets ophangen; o ï n t a r a m a l o e, op elkaar gelijken; n i a t a r a n e t i k a i t a h a n t i a n á, (letterl. hij heeft reeds een blad opgehangen), de zin is: hij heeft reeds geld gegeven voor eene bruid (men hangt een klapperblad ergens op, om te waarschuwen dat men van de sirih en pinang moet afblijven, zoo ook als iemand reeds geld gegeven heeft, is het meisje zijne bruid geworden en mag dus een ander er geene aanspraak meer op maken); t a r a l i a b a n a i, eene zaak ter beslissing aan den radja overlaten; l o r o t a r a o d a, als de zon even op is; l o r o t a r a t a r a, als de zon warm begint te worden, kunstspoor van een haan; t a r a t o ï r l i a b a m a l o e, eene zaak aan hoogeren ter beslissing overlaten; — **bessa,** karbeel; — **kait,** weerhaak.

Taran, doorn.

Taratta, schelden op iemands vader of moeder en deze van bloedschande betichten.

Taroe, een prijs opzetten, de inzet, om iets wedden.

Taroeïk, berg, heuvel.

Taroekoe, handboeien.

Taroetoe, rommelen van den donder, dreunen.

Tasa, gaar; d a l a n t a s a t i á n, de weg is al goed zichtbaar, er is al veel over geloopen.

Tasak, rijp.

Tasan, vordering; t o e ï r t a s a n, het geld dat men te vorderen heeft gaan halen, zijn schuldenaar naloopen; m o e r a k t a s a n, zie m o e r a k; e m m a t a s a n, die in eene zaak betrokken is, niet onzijdig, staat tegenover e m m a m a t a k.

Tasi, zee; t a s i m a n e, de zee aan de Zuidkust van Timor; t a s s i f e t t o, de zee aan de Noordkust.

Tasi raat, } zeestrand.
Tasi tehen, }

Tasoe, braadpan.

Tata, bijten, tusschen de tanden houden.

Tataak, muizenval.

Tataes, trechter, filtreer.

Tatak, aaneen gesloten; t a t a k a a n, aansluiten onz.

Tate, boete betalen, ook t a t e l i a, door omkeeren ledigen, uitstorten van droge waar; t a t e r a i, aarde ophoogen.

Taté, achteruitslaan, trappen van een paard, een schop geven.

Tatean, vergelijken; l i a t a t e a n, vergelijking.

Tatebek aan, stuiptrekken.

Tatehoer, moeras.

Tatele, w e t a t e l e, het water draagt.

Tatelen = f a f e l e n.

Tatere, iets op den rand van eene tafel of van wat anders plaatsen, zoodat er gevaar bestaat dat het er afvalt; t a t e r e a a n, zich op den rand b.v. van eene steilte plaatsen.

Tatetar roeïn, ruggegraat.

Tatihar, w e t a t i h a r, waterval; f a t o e t a t i h a r, steile en hooge steen, waar men niet over heen kan loopen, waar men af moet springen (zie h a t i h a).

Tatinis, steile diepte, steile helling, steil b.v. de oever eener rivier.

Tatoean, iets wat men heeft uitgeleend niet meer terug willen hebben, maar de waarde er van of het voorwerp nieuw terugvorderen.

Tatoedak, w e t a t o e d a k, waterval; h a è t a t o e d a k, een grassoort; t a- t o e k t a i s, twee sarongs aandoen.

Tatoek, s a è k o e d a t a t o e k, met twee op één paard rijden.

Tatoék, (van t o e == aanrijgen) een touwtje of een stuk van een bladrib met aangeregen visch.

Tatöhö, blaasbalg.

Tatoras, groote zwarte mier.

Tatossa, ieder één; s i a n è t a n b a t a k k a t a t o s s a, zij krijgen ieder één gulden.

Tau, zetten, neerzetten, plaatsen leggen; t a u a i n, obat op den voet doen; o e d a n t a u r a i, de eerste regens vallen; t o r a o e d a n t a u h a a t, de regen heeft de gierst vernield; t a u l i a b a, iemand vooraf de woorden in den mond geven, ook: iemand van eene zaak beschuldigen, eene zaak op iemand laden; t a u t a a n, er bij doen, ook: t a u t e n i, b.v. t a u t e n i o d a, doe er nog een beetje bij; bijstaan in den oorlog; e m i l a b e l e t a u t a a n K o a, jelui moogt Koa (een Portugeesch rijkje) niet helpen; daarenboven; e m m a t a è h a o e t a u t a a n, zij hebben mij daarenboven geslagen; — **toer**, een spel waarbij de »kaleek" van de knie wordt afgeschoten; — **toeïr**, t a u t o e ï r e m m a n i a n l i a, naar iemands raad, gezegde luisteren, er naar handelen.

Tauk, (van h a t a u k) d e a n t a u k, t a è t a u k, door te berispen, door te slaan vrees aanjagen.

Taun, indigo.

Tawa = h a d o e l o e r, een zeker gezang.

Tawan, antwoorden? t a w a n m a l o e l i a n, elkaar antwoorden.

Te, want, immers; dit woordje wordt soms zonder beteekenis tusschen de woorden ingeplaatst, b.v. s a i t e b e l e = s a i b e l e, zij zijn er allemaal uit.

Tè, het Maleische b e r a k.

Tebe, 's nachts in een kring dansen; trappen, achteruitslaan van een paard; a i t e b e, een (vallende) tak komt op iemand neer; t e b e h a è, hier en daar het versleten gras van een dak afnemen en er nieuw voor in de plaats leggen.

Tebes, wezenlijk, werkelijk, inderdaad, 't is waar, het is zoo; n o e o e n è ë t e b e s, zoo is het inderdaad; t e b e s k a b o s s o k, waar of gelogen; a t e b e s, o dat is waar ook.

Tebok, houten kom om uit te eten; h a s a i t e b o k n o e r o e, het etensbakje en den lepel van den overledene uit het huis verwijderen en dan stuk breken.

Tehen, rand; m a t a t e h e n, rivieroever; t a s i t e h e n, zeeoever.

Teïn, koken bedr.; t e ï n e t o e, rijst koken; t e ï n m a s i n, zout bereiden uit zeewater (zie d a ä n en n a s o e); t e ï n h a ï, vuur stoken; a i t e ï n, brandhout; s i a t e ï n t i a n a m i k a a n a i n a l o m o h o e, zij hebben ons hout opgestookt.

Tèk, o a n t è k, heel weinig, ook: o a n t è k o d a; m a t a n t è k, l i m a n t è k, zie h a k t è k.

Tekar, b o e a n t e k a r i t a, nachtmerrie hebben.

Teki, afraden; — **tekir,** plotseling; t e k i t e k i r ..... t e k i t e k i r, nu eens ..... dan weer.

Tekiraik, hagedis.

Tekka, t e k k a k l o e n o e = s o d a n k l o e n o e.

Tekkis, terstond; o l a o t e k k i s, ga terstond; — **haè,** eerlang.

Tekki tekkis = t e k i t e k i r.

Tekoes aan, zich verweren als men gegrepen wordt.

Tekos, t e k o s w e, het water beroeren.

Telas, t e l a s t a i s b a i s i n, eene deken of een kleed over het lijf uitspreiden; t e l a s h ö ö h a ï, het vuur smoren.

Tellen, opgooien en weer vangen; k r a u t e l l e n e m m a, een karbouw slingert iemand in de hoogte.

Tello, schroeien, zengen.

Tellor, onduidelijk spreken.

Temas, pakken, grijpen; b o e s a t e m a s m a n o e o a n, de kat grijpt een kuiken.

Teme, een rond mandje om pinang in te doen.

Temi, noemen.

Temoekoen, (geen Tettum) = d a t o.

Tèn, uitwerpsel, drek, bezinksel; m a t a n t è n, het vuil der oogen; t i l o e n t è n, oorsmeer; b i s s i t è n, roest; l o r o t è n, de laatste avondschemering.

Tenaboen, t e n a b o e n d a t o, het vleesch dat aan den radja wordt gegeven als op zijn last iemands karbouw of varken geslacht wordt.

Tenara, naar boven kijken.

Tene, verzoeken, uitnoodigen om b.v. mee te gaan.

Teni, nog, nog meer, wederom; n i a n a l o t e n i d e ï, hij doet het maar weer; t e n i a h o e, op het kalkkokertje kloppen om de kalk er uit te doen vallen.

Tenik, wederom.

Teniroe, spuwen.

Tenoenoe, bedreigen, maar de bedreiging nog niet uitvoeren, zeggen maar niet doen.

Teo teon, dikwijls, herhaaldelijk b.v. iets zeggen.

Teoe teoe, schel, die ze aan het hoofdstel vastmaken.

Teoer, wegjagen, nazetten; t e o e r k o e d a, de paarden voortdrijven.

Teras, t e r a s o e k o e n, een algemeen bevel afkondigen.

Tereo, k i l a t t e r e o, het geweer knalt.

Teri, afslaan b.v. takjes als ze te laag over den weg hangen, snoeien.

Terik, zeggen, spreken.

Teroes, verdragen, uithouden; a i l a t e r o e s, het hout, de balk kan het niet dragen, het is er te zwaar voor.

Tessi, dwars doorsnijden, dwars doorhakken, dwars doorzagen; l a o t e s s i, doorkruisen? dwars oversteken, als de weg omloopt; t e r i k t e s s i, vlug spreken?

Tetak, t e t a k n a ä n, vleesch fijn hakken; t e t a k t o e d i k, voortdurend met een mes op iets slaan of kloppen.

Tetar, loshakken, lossnijden; t e t a r h a è, het oude gras van het dak afnemen door de »koeboes" waarmee het gebonden is los te hakken; l a h ö t e t a r t a l i, een muis knaagt een touw door.

Tetas, vastkloppen b.v. aarde; s a m a

t e t a s, vast trappen, met de vlakke hand zacht op iets kloppen b.v. op een paard.

Tete wesek, schommelen, in een schommel heen en weer zweven.

Tetoe, wegen; — en **tetoe loro**, een klein huisje op hooge palen of in een boom om een tuin te kunnen overzien, een hooge bali-bali buiten het huis, waar men een of ander op neerlegt om te drogen.

Tetoek, in evenwicht; m o e r a k t e t o e k, het geld is bij elkaar; e m m a t e t o e k, de menschen zijn bij elkaar, de menschen die komen moesten zijn er, gelijk; r a i t e t o e k (letterl. gelijk terrein) dit werd gezegd van streken waar de pokken niet heerschten, het staat tegenover r a i k a l i ï s; k r a u t e t o e k, jonge wijfjeskarbouw.

Tettek, dwars.

Tetten, uitspreiden en op de drooglijn hangen.

Tiá, wordt soms gebruikt om de gebiedende wijs te vormen, b.v. s o è t i á, gooi het weg; de voegwoorden: als, toen, nadat, na, met den verleden tijd worden gevormd door »t i á" achter het werkwoord te plaatsen b.v. h a t i á a m i l e e l a ŏ, na gegeten te hebben zullen wij gaan, of als wij gegeten hebben; s i a n a r é t i á, s i a t e r i k, toen zij het gezien hadden zeiden zij; dikwijls plaatst men in zulke zinnen h o t t o e vóór t i á, zie h o t t o e.

Tia deï, a t o e ..... t i a d é ï, zie a t o e.

Tiak, naar buiten drukken, een bocht doen krijgen, bol doen staan, doen zwellen zooals de wind de zeilen.

Tián } dient om den verleden tijd
Tiana } te vormen, zie spraakk.; het kan dikwijls vertaald worden door »al, reeds".

Tiban = h i b a n.

Tidin, zakken onz. en bedr.; t a s s i t i d i n, de zee wordt kalm; i s i n t i d i n, (bij koorts) de temperatuur daalt, de koorts neemt af, ook: het lichaam neemt af, bij wordt mager; t i d i n t a h a, t o e d i k, b a l i o e n, een parang, een mes, een bijl in den steel vastzetten, een zak bij het vullen even oplichten en neerlaten om den inhoud te doen zakken; n a w a n t i d i n, niet boos meer, staat tegenover n a w a ń s a è.

Tiha, met een net visschen.

Tihar, kleine langwerpige trom die de vrouwen bij het dansen onder den arm dragen.

Tihoe, met de vuist slaan.

Tiï, scheppen van vochten.

Tikar, ombuigen, opwaarts buigen en daardoor een kant of rand aan iets maken, b.v. een blad, een pinangschaal om er een bakje van te maken; b o e k o e t i k a r a a n, het boek d.i. de kaft van het boek is omgebogen, omhooggetrokken (b.v. als men het in de zon laat liggen).

Tikas, terugkeeren? t i k a s k o e d a, het paard omkeeren om terug te gaan? het paard slaan om het vlug te doen loopen.

Tikis, streng bekijven, verwijten.

Tiloek, zich aan een bevel niet storen, bijten van een varken.

Tiloen, oor; d a u n t i l o e n, het oog van de naald; t i l o e n d i o e k zie dio e k; t i l o e n t ô s, hardhoorig (in figuurl. zin).

Timir, kin; — **rahoek,** baard.

Timis, t i m i s k o k k o n, proeven hoe iets smaakt, proeven of er b.v. zout genoeg in het eten is.

Tinan, jaar, van westmoeson tot westmoeson; t i n a n t ŏ ŏ t i a n, de westmoesoen is reeds daar; s e ï f o e l a n h i r a f o ï n t i n a n t ŏ ŏ? hoeveel maanden nog vóór de westmoeson er is? t a m a t i n a n s a i t i n a n, jaar in jaar uit.

Tinoe, t i n o e m a l o e, met elkaar samengaan van man en vrouw? — **aan,** zich op afstand houden, zich schuil houden.

Tira, een weinig scheuren, splijten van bamboe, van hout.

Tiri lolo, een zekere vogel.

Tiris, iets doen draaien zooals een tol; t i r i s a a n, draaien zooals een tol.

Tiroe, geweerschot; t i r o e i d a, hagel en kruit voor één schot; t i r o e l a m o n o e r a i, de hagel van een schot valt niet op den grond (om uit te drukken dat men zeer juist heeft geschoten).

Tisi, het water afgieten bij het koken; t i s i e m m a, bekijven; — —, o e d a n t i s i t i s i, aanhoudende regen.

Titak, iets ruw neerzetten, neersmakken; n i a t a n i s n o d i t i t i k a a n, hij huilde en wierp zich op den grond; b a t t a r t i t a k a a n b a r a i, de (in een boom opgehangen) djagong is op den grond gesmakt.

Titi, de wan met rijst of wat anders er in schudden.

Titik, t i t i k h i r í k, met een mes de bladstrooken van de gebang zuiveren, er afstrijken wat niet geschikt is om er touw van te maken; t i t i k a a n, trillen, trippelen.

Titoe, t i t o e k o e d a, op de paarden passen.

Toa toan, langzaam b.v. spreken.

Toba, liggen, zich te ruste leggen, slapen; t o b a d a l a n, onderweg overnachten; t o b a d o e k o e r, slapen.

Toboer, l a o t o b o e r, door alles heenloopen, of er een weg is of niet; t o b o e r t a a n, ergens tegen aan loopen.

Toda, t o d a t a i s, een kleed afdoen, de sarong afdoen; t o d a f a r o e a i n, de broek uittrekken; t o d a h a è, het oude gras (van het dak) afnemen.

Todak, rukken; t o d a k t o e n, naar beneden rukken, naar een wapen grijpen; n i a t o d a k a l o e a t o e n o d i t a è, hij greep den rijststamper om er mee te slaan.

Todan, zwaar; n e o n t o d a n, traaggezind; o ï n t o d a n, onwillig, traag in het gehoorzamen; l a ŏ t o d a n, zwanger zijn; e m m a a i n t o d a n, zie a i n; s a t o d a n! wat beteekent het! wat is er moeielijks aan!

Toe, t o e k a b a s b a d a u n, een draad door de naald steken, rijgen, aanrijgen; t o e n e a n, de tanden uitpeuteren; t o e r a r ô k, met den vinger iemand in de lende steken om hem aan het lachen te maken, insteken b.v. den vinger in het water om te voelen of het al warm is, het geweer in het schietgat; a s o e n è ë k r a k a t k e t t a t o e n i a, da's een kwade hond, raak hem niet aan; t o e d i ï en t o e d i ï o e m a n, met een stok in een wespennest wroeten.

Toè, twisten.

Toean, oud van menschen, dieren en levenlooze voorwerpen, helpen; f o t t i t o e a n, helpen opnemen; k o h i t o e a n, helpen vangen; t e o e r t o e a n, helpen achternazetten; t e r i k t o e a n, meepraten; h a t o e a n, meeëten, helpen opeten.

Toeba, in een boom klimmen zonder

»ai knanaèr"; asoe toeba koeda ain, etoek koeda kiki, een hond kwam tegen de pooten van het paard aan, daarom schrok het paard.

Toebi, gebak, koek, brood; toebi rahoen, broodkruimel.

Toebir, toebir kanek, obat op de wond doen; toebir ain, obat op den voet doen; toebir koeak, een gaatje stoppen met was of iets dergelijks.

Toebis, een ronde mand.

Toeboe, ontkiemen, opkomen, uitkomen, ontspruiten; nean toeboe na, de tanden komen al door; liras foïn toeboe, de vleugels zijn pas uit.

Toeboek, even aan stooten, er aanraken of komen, b.v. toeboek moras, als ik er aankom doet het pijn; sa ida la toeboek ita, niets komt ons in den weg, niets verhindert, verontrust ons (wij kunnen vrij doorloopen).

Toeda, werpen; toeda diman, de lans werpen.

Toedik, mes,

Toedoe, iemand aanwijzen b.v. voor een of ander werk; faè toedoe, volgens aanwijzing verdeelen?

Toehak, eene dikke slingerplant.

Toehar = hadáu, rukken.

Toehik, betten.

Toehoen, groote trom.

Toeï toeïr, haré toeï toeïr, met den blik volgen.

Toeïr, volgen, opvolgen van een bevel, volgens; laŏ toeïr, naloopen, nakomen; oras ida ami laŏ toeïr, strak volgen wij, komen wij na; toeda toeïr, achterna gooien; halikoe toeïr nèë, kijk hier langs.

Toek, droog, van kokosnooten, van djagong op het veld.

Toeka, ztuiten onz., niet verder kunnen, vast zitten, belet zijn; laŏ toeka, vast loopen; ami toen lioe, sia toeka iha Kaboena, wij gaan verder door naar beneden, zij blijven in Kaboena achter.

Toekar, ruilen; toekar moerak, geld wisselen.

Toekir, rijst, melk in een bamboe koken.

Toekis, rai toekis, harde grond, hard, vast b.v. kalk zoodat hij in het kokertje blijft zitten.

Toekoe, tegen aanstooten; manoetolloen toekoe maloe, de eieren zijn tegen elkaar gestooten; toekoe koeak, stuk kloppen; toekoe battar, djagong met een steen fijn slaan; toekoe isin, zacht op iemands lijf kloppen, zooals de voornamen hier hun slaven of slavinnen laten doen als zij niet kunnnen slapen, of als ze ziek zijn; toekoe roewa, twee uur; toekoe tŏŏ tian, het is tijd om b.v. het werk te beginnen, uurwerk; — **toekoe**, bottes toekoe toekoe, doornat.

Toekoes, heel dicht bij, vlak tegenaan; koeda narík toekoes maloe, de paarden staan vlak naast elkaar; ketta toekoes resik, niet te dicht, niet vlak tegenaan, b.v. maak dien kuil niet te dicht bij, niet vlak naast den anderen; sesia oda matan halo toekoes, de deur goed dichtmaken.

Toela, op iets neerleggen, op iets neerzetten; toela ba koeda, op het paard leggen; toela ba letten, zet het boven neer, dragen van een paard; koeda toela fôs, het paard draagt rijst; toela lia ba emma, iemand met de mededeeling eener zaak belasten, aan

iemand de beslissing eener zaak overlaten, iemand van eene zaak beschuldigen, de schuld van iets op iemand laden; sia toela knaok ba nia, zij beschuldigen hem van diefstal; toela baboet ba emma, iemand valsch beschuldigen; toela matak, zonder rede, zonder grond beschuldigen; mota toela emma = mota kaen emma; toela aan ba b.v. oema tehen toela aan ba ai nèë, de rand van het dak rust op dien balk.

Toelak, fahi toelak, met zijn snuit loswerken, van een varken, toelak tabako, tabak onder de lip steken.

Toelan, manoe toelan, jonge kip.

Toelèn, manoetalloen toelèn, ei zonder kiem.

Toeli, aangaan, aanvaren, aandoen; boloe toeli, aanroepen in het voorbijgaan; halikoe toeli, in 't voorbijgaan even bij iemand gaan kijken; toeli sasá, in 't voorbijgaan in het huis iets nemen b.v. een pajong; mota toeli emma, de rivier sleept iemand mee; overwinnen in den oorlog, sterker zijn dan, ook van hout b.v. ai soeli toeli ai na, ijzerhout is sterker dan rood hout, in waarde gelijk zijn, de waarde hebben van; toeli maloe, aan elkaar in waarde gelijk zijn; oan toeli ina, als de moeder bij de bevalling sterft.

Toeloen, helpen.

Toema, ongedierte in kleeren.

Toemoes, toemoes noenoen, den mond sluiten, de lippen op elkaar drukken; noenoen toemoes, met gesloten mond.

Toen, dalen, naar beneden gaan; toer toen, neerzitten; rai toen, neerleggen, afklimmen, afdalen, afkomen; toen hasi koeda, van het paard stijgen; isin toen, mager worden, afvallen; saè toen, op en neer gaan; mota toen (letterl. de rivier daalt, komt af) overstrooming door water van de bovenlanden.

Toenin, een gaf of kuil dicht maken.

Toenoe, roosteren, bakken b.v. brood.

Toer, zitten; toer lia en toer mate, een begrafenisfeest bijwonen; kilat toer maten, de haan van 't geweer is overgetrokken; ai toer, zie ai, knie; toer kleek, knieschijf.

Toerak, indraaien b.v. een puntig ijzer om een gat te maken.

Toeras, het afgeslagen hoofd van een misdadiger op een paal of een tak steken.

Toeri, een streep trekken; toeri kessak, een blad aan weerszijden van de rib afscheuren.

Toeris, een soort erwt.

Toeroe, lekken; oema toeroe, het dak lekt.

Toeroek, toeroek oïn, het gelaat buigen; oïn toeroek, gebogen gelaat.

Toesan, beboeten.

Toetan, langer maken b.v. een touw door er een ander aan te binden, een balk door te lasschen, een huis door er een stuk in dezelfde richting aan te bouwen; terik toetan, dale toetan, verder voortzeggen, verder vertellen; sewa toetan emma, iemand er bij huren b.v. om te helpen dragen als de last te zwaar is; toetan aan, aaneensluiten; toetan aan ba maloe, aan elkaar vast zitten.

Toetoe, pikken, steken van ongedierte; toetoe les, stuk pikken b.v. papier, een kleed.

Toedoedoe, wijsvinger.

Toetoer, op het hoofd dragen van een last; t a s s i n a k o n o e t o e t o e r, als de vloed op zijn hoogst is.

Toetoes, bedekken, dicht maken met, b.v. een kist kalk met een plank bedekken tegen den regen; h a d i h o e d i t a h a n t o e t o e s e t o e, de rijst (reeds gaar) met een pisangblad bedekken.

Toewa, palmwijn; t o e w a a r a, arak.

Toewan, heer, mijnheer.

Tohar, breken, afbreken enz. van hout, ijzer, armen en beenen, ook: de voet van een glas, het oor van een kopje; s o è t o h a r a a n of l e a k t o h a r a a n, te pletter vallen.

Tohi, t o h i b a t t a r, djagong pellen; t o h i b a d o e t, verkoolde stukjes van de inlandsche kaars afknijpen.

Tohoe hoeli, waar ze kalkkokertjes van maken.

Toir, t a r a t o ï r, zie t a r a.

Tôk, klaar, gereed, voltallig; m o e r a k t ô k ŏ n a, het geld is bij elkaar.

Tokka, l a ŏ t o k k a, gebrekkig loopen.

Tokkar, iemand verwijtend toespreken.

Tokko = g e k k o.

Tokkoe, de laatste slagen geven bij het omkappen van een boom, en wel aan de andere zijde dan die is uitgekapt.

Tokkas, niet vreten van dieren? h a s s a n t o k k o s, ingevallen wangen.

Tollak, iemand van ontucht beschuldigen.

Tollan, slikken, inslikken, doorslikken.

Tolle, uitlachen? schertsend plagen?

Tollo, begieten, uitgieten van vochten, uitstorten van rijst, invallen bij zingen, bij bidden.

Tolloe, drie.

Tolloen, ei; m a n o e t o l l o e n, kippenei; b e b e t o l l o e n, eendenei.

Tollon, n o e t o l l o n, het ronde gele vruchtbeginsel in de kokosnoot.

Toma, inhalen, krijgen; b a k o h i l a t o m a, gaan vangen maar niet krijgen; iemand nog levend aantreffen, tijdgenoot zijn; a m i s e ï t o m a ot a m i m o r i s t o m a, het is bij ons leven gebeurd.

Tomak, heel, geheel, niet gewond; t i l o e n t o m a k, doof, ook: die de taal van het land waar hij zich bevindt niet verstaat.

Toman, gewoon zijn; t o m a n m a l o e, met elkaar vriendschappelijk omgaan.

Tomas, maar goed dat, gelukkig dat; t o m a s e m m a l a n a r é, gelukkig dat niemand het gezien heeft; komt ook voor in eene andere beteekenis, misschien »om rede dat"?

Tonan, neerdrukken.

Tone, gaan, vooruit! loop door! s o r o e k t o n e = s o r o e k b a, verder op; l a o t o n e = l a o b a.

Toni, stil liggen van een vaartuig.

Tonoe, prijzen.

Töö, tot, tot aan; h o s i n è ë t ŏ ŏ o e m a b a, van af hier tot aan het huis; t ŏ ŏ n è ë, t ŏ ŏ n è ë m a i, tot hier; t ŏ ŏ n è ë b a, tot daar, tot ginds; toereikend, genoeg, er bij kunnen; h a o e l i m a u l a t ŏ ŏ, mijne hand kan er niet bij, ik kan zoo hoog of zoo ver niet reiken; aankomen, aangekomen; a w a n t ŏ ŏ, morgen komen wij er aan, morgen zijn wij er; t ŏ ŏ b a t i á, a m i h a r è, toen wij daar aankwamen zagen wij; geboren worden, ter wereld komen; o t ŏ ŏ i h a n è ë b è? waar zijt gij geboren? h o r r i t o n i n l a w a r i k i d a t ŏ ŏ, van nacht is er een kind geboren;

t ŏ ŏ o, het is aan u (om te spelen of wat anders te doen), het is uwe beurt; l a t ŏ ŏ, niet genoeg, niet toereikend, minder, niet zooveel (het Maleische koerang); n a r o e k l a t ŏ ŏ, koerang pandjang; n a r o e k l a t ŏ ŏ n è ë, niet zoo lang als dit; b ô t l a t ŏ ŏ, niet dik genoeg, niet zoo dik; n i a m o r a s l a t ŏ ŏ h o r s e h i k, hij is minder ziek dan gisteren; ontbreken.

Tóoek, ondervragen, vragen; n i a t ó o e k h a o e n a r a n, hij vroeg mijn naam.

Tooï, uithollen; t o o ï a i h a l o b e r o, h a l o h a o k, een boom uithollen en er een vlerkprauw, een voederbak van maken; t o o ï a i w è n, boomgom uithalen.

Took, met een zwaar stuk hout slaan; t o o k h ŏ ŏ, dood slaan.

Toon, stijfhoofdig; k o e d a t o o n, paard dat ongevoelig is voor slagen, hoewel het geslagen wordt, toch even langzaam loopt.

Tŏŏs, tuin, veld, akker; t ŏ ŏ s b a t t a r, djagongtuin; t ŏ ŏ s h a r e, rijsttuin.

Tora, gierst.

Tori, eene met schietgaten voorziene versterking van steenen of zware stukken hout.

Torro oeman, een offersteen in het midden van een tuin, het midden van iets; — **mea,** eene ziekte waardoor het geheele lijf met puistjes bezet is en jeukt.

Torrok, zich heel stil houden b.v. iemand die zich niet wel gevoelt, ook van dieren; k r a u l a n a t o r r o k l e r i k, de karbouw vreet niet, blijft maar stil liggen.

Torron, t o r r o n l i a n, knorren van een varken.

Tôs, hard, stijf, vast, b.v. eene schroef die moeilijk los gaat, een kurk; o d a m a t a n l a k e t ô s, de deur gaat lastig open; o e l o e n f a t o e n t o s, of o e l o e n t o s, die zich aan geen bevelen stoort, stijfkop; n a ä n t ô s, taai vleesch; o ï n t ô s, niet verlegen, brutaal; l e n o e k m a t e t ô s, een schildpad is niet gauw dood.

Tossak = t o m a s.

Totoon, n a k o e k o e n t o t o o n, stikdonker.

Totta, recht maken, recht buigen; t o t t a a a n, zich uitrekken.

Tottok, ingewandsworm.

W

Waar, schoft; n i k i w a a r m o d o k, vleermuis, waarvan de haren in den nek geel zijn.

Wai, komt soms voor in de beteekenis van groot b.v. m a n o e w a i, een groote haan; a s o e w a i, een groote hond; w a i k o t t e s en w a i f a t o e k, van iemand die niet groeit; b a t t a r w a i, de grootste van de drie hier voorkomende djagongsoorten; m a t a n w a i, de oogen zijn open, niet slapen; w a i r o e w a, w a i t o l l o e, over twee, drie dagen; w a i h i r a? over hoeveel dagen? dient ook als hulptelwoord bij dieren en levenlooze voorwerpen; b e b e w a i l i m a, vijf eenden; k o e d a w a i t o l l o e, drie paarden; a i b a l o e n w a i r o e w a, twee kisten.

Wailaok, westmoeson.

Waiwain, gewoonlijk, reeds sinds lang;

w a i w a i n n o e o e n è ë d e ï, zoo is het al sinds lang, zoo is het gewoonlijk; h a o e w a i w a i n l a k a l i k o e, ik heb er sinds lang niet naar gekeken.

Wain, veel; w a i n k i r a of w a i n h i r a s i a n, over eenige dagen; w a i n r o e w a, w a i n t o l l o e, over twee, drie dagen; w a i n h i r a? over hoeveel dagen (op vragenden toon uitgesproken); w a i n h i r a k en h o r r̃ i h i r a k, zie h i r a k; w a i n r o e w a k a a n, twee dagen geleden; ook: h o r r i w a i n r o e-w a k a a n, zie h o r r i; h o r r i w a i n, de vorige oostmoeson; w a i n n è ë, nu, tegenwoordig (van tijd); w a i n komt ook voor als hulptelwoord, evenals w a i.

Wake waken, n e a n w a k e w a k e n, de tand staat erg los.

Wakoes, iets heen en weer schudden; a n i n w a k o e s a i, de wind schudt de boomen.

Walan, met bloot bovenlijf.

Waloe, acht.

Wani, bij, ook: w a n i n a i n; w a n i l a l a r, kleine bij; w a n i r a i, groote bij; w a n i w è n, honig; w a n i o e m a n, bijennest, ook: w a n i a i n e a n?; w a n i d a b a n, leeg bijennest?

Wara, o ï n w a r a, buiten westen; ook van iemand die te veel gedronken heeft; l i a n w a r a, wartaal; — —, samengaan.

Warak en **Warak aan,** veel; e m m a w a r a k, veel menschen; e m m a w a-r a k a a n, de meeste menschen, de menschen in het algemeen; e m m a i d a-i d a, t e r i k M a r a è, e m m a w a r a k a a n l a n a t è n è, enkelen spreken de taal van Lamak nen, de meesten kennen ze niet; de anderen, de verschillenden: n a i t e r i k b a i t a, h o t t o e i t a t e r i k h i k a r b a d a t o w a r a k a a n, de radja zegt het aan u, en dan zegt u het weer aan de andere hoofden, aan de verschillende hoofden, de overigen (als de overigen de meerderheid vormen); a m i r o e w a h è t a n d e ï, w a r a k a a n l a n è t a n, wij twee alleen hebben het gekregen, de overigen hebben het niet gekregen; s i a w a r a k, zij daar allemaal; n e o n w a-r a k, van iemand.

Wattan, a i w a t t a n, een zeer dikke tak.

We, water; w e m è r, zout water, zeewater; w e m i s, zoet water; — **dalan,** waterweg, beekje; — **kanoe** = w e d a l a n; — **kabossoe,** put; — **kedo,** uit den grond opkomend water in den westmoeson, moerassige plek; — **krokkon,** water dat uit den grond opkomt, moerassige plek; — **knoeoek,** bron, put; — **matan,** bron; — **nain,** glazenmaker (insect); — **saseïk,** zie s a s e ï k; — **soe,** ondiep putje bij eene rivier; — **soemak,** water dat uit den grond opkomt; — **talihar,** waterval.

Wèwèn, erg nat.

Wèn, vocht, sap, etter, vloeistof; m e a n w è n, verguldsel; s o e s o e w è n, melk; a i w è n, boomgom.

Weoek aan, schommelen, slingeren enz.

Weroek, hangen bedr. ophangen; w e r o e k a a n, hangen onz.

Wiroek, wegslingeren; h o d i a i r o-h a n w i r o e k a s o e, een stuk hout naar een hond slingeren.

AANHANGSEL.

At kwa, obat ter bevordering van de bevalling.

Alas noedoer, e m m a a l a s n o e d o e r = iemand die zich voor goed elders gevestigd heeft.

Babonan, zakje vóór in den sarong.

Baek, schelpje.

Basin, komt ook voor in de beteekenis van »oud".

Boeboer, komt ook voor in de beteekenis van »telkens".

Damar, met lijm of iets dergelijks bestrijken, om te stoppen of dicht te maken.

Dokkar, schokken van een paard bij het rijden.

Fafoear, stuk, brok, b.v. vleesch.

Fatoe res, r a i f a t o e r e s = grond met veel kleine steenen vermengd.

Fatoe mokon, r a i f a t o e m o k o n, zeer steenachtige grond?

Fèt, (aan de Zuidkust) zitmatje voor één persoon.

Hafoetar, h a f o e t a r a b a t = sirih in de »abat" planten.

Hakabit, onder den arm dragen.

Hamô oïn, de duizeligheid verdrijven b.v. n i a t o e r a t o e h a m ô o ï n, n i a t o b a o ï n n a l a i, hij zit om de duizeligheid te verdrijven, als hij ligt wordt hij duizelig.

Haroesoen, zuchten.

Hasasi haï, letterl. het vuur laten ontsnappen; brand veroorzaken.

Hóhô, telkens verzoeken.

Kaboeloer, n e o n s e ï k a b o e l o e r = het hart is nog gesloten; van iemand die nog onwetend is, staat tegenover n e o n n a k f o è r.

Kadoes, een dikke klimplant.

Kaik = k w a i k.

Koeda aan, recht (verticaal) neervallen; r a i i n o e r k o e d a a a n b i s s i k i h a t a s s i t e h e n = de kaap komt vlak aan zee uit.

Labô, zeereiger.

Lèn, een touw rondom iets vastbinden om het te dragen.

Loekoe, duiken b.v. l o e k o e m o e t i a r a (voor m o e t i a r a is in het Tettum geen woord).

Makaroek, t e r i k m a k a r o e k, verkeerd spreken.

Mane, mannelijk; e m m a m a n e, man; l a w a r i k m a n e, jongen; o e m a m a n e, de familie van iemands vrouw, moeder, grootmoeder; — **foo**, zwager.

Maraka, l a o m a r a k a, op groot wild jagen.

Nakbassak, k i l a t n a k b a s s a k, het geweer ketst.

Nakoo, l e e n a k o o d e i, het zal toch gaaf blijven (van hout) b.v. een houten paal, al is hij ook in den grond geplant.

Naksinak, l o r o n a k s i n a k, de zon schijnt.

Namè, blaten.

Nesik, in de keel kriewelen; w e n e s i k e m m a, het water komt iemand in de keel = hij verdrinkt.

Pikoe, eenige bladstengels van den gebangpalm (zoogenaamde bebak) aan een bamboenaald geregen om eene omwanding te vormen.

Rai inan, klip.

Rakoet, in 't voorbijgaan wegnemen b.v. een kleed van de drooglijn.

Sani, s a n i b a t t a r, een djagongkolf, waar de schil nog aanzit, roosteren.

Sessek, bak waarin het zout bereid wordt.

Siloe aan, l a o s i l o e aan = zigzag loopen.

Tabik, o e m a t a b i k t a a n m a-l o e, de huizen staan dicht op elkaar.

Talakan, boomen, met een stok een vaartuig voortduwen.

Talia, t a l i a k o e d a n o e n o e n, het touw waaraan het paard geleid wordt om zijn bek slaan.

Tane ba, komt ook voor in de beteekenis van ondergeschikt zijn aan.

Tatoedoen, wijsvinger.

Tatollan, kossem.

Teras, slaan om te straffen?

Tetoer, een roofvogel.

Toetoes, de opening van een pot of mandje met een blad overdekken om dicht te maken.

Toïr, t o ï r k i l a t b a m a l o e = het geweer aan elkaar overgeven; als de eene geschoten heeft, dan den andere laten schieten.

Tossak, schijnt ook voor te komen in de beteekenis van »jammer" b.v. t o s s a k a m i h a l o t t o e k m a k f o ï n r i i d a d e i = jammer dat wij (den boom) dun hebben gemaakt, zoodoende is het maar één paal (anders waren er twee uit gekomen).

SPREEKWIJZEN.

Morgen ga ik naar beneden.	Awan haoe toen.
Gaat gij alleen?	O ba missan?
Neen, ik en Seran.	Lale ami roewa Seran.
Gij moet morgen hier langs komen, ik zal u een brief meegeven.	Awan o atoe hosi nèë, haoe atoe fô soerat ba o.
Ben je er al?	O mai tian?
Hier is de brief.	Soerat mak nèë, of: soerat nèë mai.
Verfrommel hem niet, laat hem zoo als hij is.	Ketta halo nakroeoe, halo noeoenèë nafati.
Waar zal ik hen indoen?	Atoe tau ba sa?
Beter dat mijnheer hem in een papier wikkelt.	Diak lioe toewan faloen ba soerat ida.
Zorg dat de regen hem niet nat maakt.	Sintidoe oedan ketta nalo bottes.
Hoe is uw naam?	O naran sa?
Mijn naam is Bere.	Haoe naran Bere.
Waar woont gij?	O toer iha nèëbè?
Ik woon in Tatara.	Haoe toer iha Fatara ba.
Zijt gij getrouwd?	O mô fèn ka?
Ja.	Haoe kô fèn, of: hèë.
Hebt gij kinderen?	O mô oan ka?
Ja.	Haoe kô aan, of: hèë.
Hoeveel kinderen?	Oan hira? of: oan nain hira?
Drie.	Oan tolloe.
Allemaal jongens?	Mane missa?
Een jongen en twee meisjes.	Mane nain ida, fetto nain roewa.
De jongen moet op school komen.	Mane atoe tama schola.
Als hij grooter is zal hij komen.	Kwaik nalao lee tama.
Wat komt gij doen?	O mai halo sa? of: o mai sa?
Ik kom kippen verkoopen.	Haoe mai atoe faän manoe.
Goed, hoeveel kippen hebt gij?	Diak, of sooïn, oon manoe hira?

Twee.	Roewa.
Wat neemt gij er voor?	O mola sa?
Voor den haan een halven gulden, voor de kip een kwartje.	Manoe aman baloen ida, manoe inan tali moeti ida.
Als je nog kippen hebt, breng ze maar.	O kaoen manoe seï iha, hadi mai deï.
Goed mijnheer.	Diak toewan, of: sooïn toewan.
Heb je geen pisangs?	Oon hoedi la iha?
De pisangs zijn nog niet rijp.	Hoedi seï la tassak daun.
Laat ze eerst rijp worden.	Halo tassak lai.
Als de pisangs nog niet rijp zijn, moet je ze nog niet afslaan.	Hoedi la tassak daun ketta lai ta.
Maak het paard klaar, ik wil uitgaan.	Hadia koeda haoe atoe laŏ.
Welk paard wil mijnheer berijden?	Toewan atoe saè koeda sa, of: koeda nèëbé?
Het zwarte.	Koeda metan.
Het zwarte is pas van beneden gekomen, het is misschien nog moe.	Koeda metan foïn hosi tassi saè, nia kala seï makkar.
Goed, haal den schimmel.	Sooïn mola koeda babassi.
Het touw is stuk, het paard is weggeloopen.	Tali kottoe, koeda naláï tián.
Waar is het naar toe geloopen?	Nalái ba nèëbé?
Ik weet het niet.	Adin of haoe la katènè.
Ga het terstond vangen.	O ba kohi kedan.
Ik alleen kan het niet vangen, met twee of drie dan gaat het.	Haoe missan kohi la diak; sô emma nain roewa ka tolloe mak foïn.
Wij hebben het al gevangen.	Ami kohi tian.
Als het maar niet gevochten heeft; als het maar geen wond heeft.	Ketta nakaat; ketta kanek.
Neen, het is niet gewond.	Lale la kanek.
Doe eerst het hoofdstel aan.	Tan ferreoe lai, of: sana ferreoe lai.
Houd het vast, laat het niet los.	Kaèr matôs ketta haboesik.
Wees niet bang, het paard is mak.	Ketta hatauk, koeda maus.
De buikriem zit niet vast, hij is nog te los.	Heti kaboe la kmeti, seï koëk.
Ik ga er op.	Haoe saè na.
Laat het paard los.	Maboesik koeda.
Als ik terugkom moet gij djagong aan het paard geven.	Haoe mai kikar o atoe fô battar ba koeda.
Ga op zij, dat het paard u geen trap geve.	Ses, of ses tia, of sai sai, koeda ketta taté o.
Laat het paard niet schrikken.	Ketta halo koeda serebak.
Laat het nog niet los.	Ketta lai haboesik.

Laat het paard eerst drinken.	O maró koeda lai.
Geef het gras en djagong.	Fô haè no battar.
De staartriem is te kort, maak hem wat langer.	Sana ikoe badak, halo naroek lioe oda.
Trek den buikriem strak aan; nog wat; genoeg.	Heti kaboe dada hakaas; teni; sooïn ŏna.
De hoeven zijn te lang, je moet ze wat afkappen.	Nanoetak naroek resik, o atoe tessi oda, of: hedik oda.
Radja, over vijf dagen moet de bevolking aan de wegen werken.	Nai wain lima emma atoe serewisoe dalan, of: hadia dalan.
Om zeven uur 's morgens moeten de menschen er zijn.	(Toekoe hitoe sawan) Loro tara oda emma atoe iha.
De weg moet één depa breed zijn.	Dalan aloe loewa roa ida.
Zijn de menschen allen aanwezig?	Emma mai bele ka?
De lui uit kampong A zijn er niet.	Emma A la mai.
Radja, laat de lui uit kampong A onmiddellijk roepen.	Nai ita haroeka emma baloe kedan emma A.
Het hoofd moet bij mij komen.	Temoekoen atoe mai iha haoe, of: atoe sakka haoe.
Hier moeten goten gemaakt worden voor de afwatering.	Iha nèë atoe halo we dalan hadi halo we lao lioe, of: soeli lioe.
Op modderige plaatsen moeten steenen gelegd worden en daarop aarde.	Nèëbé rai taau atoe tau fatoek, hottoe iha fatoe fohon atoe tau rai, of: hattoe tau teni rai ba fatoe fohon.
Hier moet een brug gelegd worden.	Iha nèë atoe halo lalette.
Denkt er aan, de boomen voor de brug moeten dik zijn.	Hanoïn lalette nia kaan ai miste bôt, of: atoe bôt.
Het hout voor de brug moet sterk zijn.	Lalette nia kaan ai atoe monas.
Hebt gij alles goed begrepen, radja?	Naran lia nèë ita rona diak nai?
Van middag kom ik kijken; van middag moet de weg in orde zijn.	Loro manas haoe ba kalikoe; loro manas dalan atoe hottoe.
Is de weg in orde, temoekoen?	Hé temoekoen dalan diak ona ka?
Hier moeten de boomen wat uitgekapt worden, dan kan de zon den weg droog maken na den regen.	Ai nèë nian tahan atoe ta halara, nèëbe oedan namotto tia, loro bele kona, nalo dalan maran nikar.
De brug is sterk, maar te smal.	Lalette monas bè klôt.
Er moeten nog twee boomen naast gelegd worden.	Atoe rai teni ai roewa iha sorin.
De weg is goed.	Dalan diak ona.
De goten zijn te smal.	We dalan klôt resik.
Waar is de bevolking van kampong A?	Emma A iha nèëbé?

Hoe laat zijn zij gekomen?	Sia mai loro noeoe néëbé?
Waarom is de temoekoen niet bij mij geweest?	Temoekoen la sakka haoe basa?
Temoekoen, waarom zijt gij zoo laat gekomen?	Temoekoen, o mai kleoer noeoenèë basa?
Denk er aan, een volgenden keer niet te laat te komen.	Hanoïn, sain teni ketta mai kleoer.
Wanneer gij weer te laat komt, laat ik u nog werken.	O mai kleoer teni haoe seï kalo o serewisoe.
Wat komt gij doen.	O mai halo sa? o mai sa?
Ik kom obat vragen.	Haoe mai koesoe ai moroek.
Wat mankeert je?	O moras sa?
Mijn voet is gewond.	Haoe ain kanek.
Hoe komt gij aan die wond?	Sa nalo?
Er is een steen op gevallen.	Fatoek monoe taan.
Mijnheer zij zoo goed er obat op te doen.	Toewan atoe tau.
Goed, hier is obat.	Sooin, ai moroek mak nèë.
Leg het er op.	Tau ba, of: taka ba.
Bind het hiermee.	Hodi nèë foetoe.
Over drie dagen moet je terugkomen.	Wain tolloe o atoe mai hikar.
Ik vraag nog obat tegen koorts.	Haoe seï koesoe ai moroek isin manas nian.
Wie heeft er koorts?	Se mak isin manas?
Mijne moeder.	Haoe kaan ina.
Goed, hier is koorts-obat	Sooin ai moroek isin manas nian mak nèë.
Hoe moet ik daarmee te werk gaan?	Nèë atoe halo noeoesa?
Dat moet je met water mengen en dan aan den zieke te drinken geven.	Atoe kahoer no we, hottoe fo emma moras hemoe.
Als de zieke nog koorts heeft moet gij het nog niet geven, als de koorts af is dan geven.	Isin seï manas ketta lai fô, isin tidin foïn fô.
Waarom ben je gisteren niet gekomen?	Horsehik o la mai ba sa?
Ik was verhinderd.	Haoe sohan.
Waardoor was je verhinderd?	O sohan ba sa?
Ik was verhinderd wegens het werk in den tuin.	Haoe sohan ba tŏŏs.
Toch maar komen, als je niet komt kan je voet niet genezen.	Atoe mai deï; o la mai ain la bele diak.
Morgen gaat mijnheer naar Fialaran.	Awan toewan saè Fialaran.
Ga naar den fettor, zeg dat hij twee paarden moet leveren.	Oba fettor, kattak nia atoe fo koeda roewa.

Een voor u, een voor de barang.	Ida o saè, ida toela bahoak.
Wat heeft de fettor gezegd?	Fettor naäk sa?
Morgen vroeg zullen de paarden komen.	Awan sawan koeda atoe mai.
Nu gaan we de barang klaar maken.	Ita hadia sasá lai.
Krijg drie baadjes en drie broeken.	Masai faroe tolloe no faroe ain tolloe.
Waar moet ik die indoen?	Atoe tau ba sa?
Doe ze hier in.	Tau ba nèë.
Neemt mijnheer dit ding ook mee?	Boeat nèë toewan nodi no ka?
Dat neem ik ook mee.	Kodi no.
Pas op, dat ding breekt licht.	Sintidoe, boeat nèë nakroè maäs.
Maak ook den proviand maar terstond klaar.	Bokaè môs hadia kedan deï.
Is alles reeds klaar?	Sasá hottoe hottoe tôk bele tián ka?
Alles is klaar.	Tôk bele tián.
Bind het nu.	Hatali ba na; foetoe ba na.
Het begint al licht te worden.	Rai naloewa na.
Maak terstond het paard klaar.	Madia kedan koeda.
Een beetje vlug, talm niet.	Lailais oda, ketta maleoer aan.
Leg de barang van mijnheer op het paard.	Toewan nian sasá toela ba na.
Wat moet ik met dit ding aanvangen?	Boeat nèë atoe halo noeoesa?
Wikkel het maar in uw kleed.	Faloen ba oon tais deï.
Stijg op, we gaan.	Saè na, ita lao.
Ga jij vooruit.	O lao oeloek.
Waarom sta je stil?	O marík ba sa?
De barang is niet goed gebonden, ik zal hem goed binden.	Bahoak foetoe la diak, haoe foetoe kadia lai.
Bind hem stevig, dat hij niet valle.	Foetoe halo kmeti, ketta monoe.
De barang is ongelijk, hangt aan den eenen kant af.	Bahoak sala maloe, naèr maloe.
Aan den eenen kant is hij zwaar, aan den anderen kant licht.	Sorin baloe todan, sorin baloe kmaan.
Neem dat eene pakje er af en leg dat maar vóór u op het paard.	Faloen kiïk ida nèë kassoe tia, miti deï.
Is de barang nu in evenwicht of nog niet?	Bahoak tetoek ona seï?
Hij is in evenwicht.	Tetoek ona.
Goed, vooruit maar.	Sooïn tone na.
Waarom sta je weer stil?	O marík mikar ba sa?
Het paard wil drinken.	Koeda atoe nemoe.
Goed, mijn paard wil misschien ook drinken.	Sooïn, haoen koeda kala atoe nemoe no.
Zal ik het hoofdstel afnemen?	Haoe atoe kassoe ferreoe?

't Is niet noodig het hoofdstel af te nemen.	La lika kassoe ferreoe.
Mijn paard heeft geen dorst, het wil niet drinken.	Haoe kaan koeda la naró, la nóoek nemoe.
Ik wil drinken, reik me de veldflesch aan.	Haoe atoe kemoe, lolo bottir mai.
Ik heb de flesch niet meegenomen, ik heb ze bij het weggaan vergeten.	Bottir haoe la kodi fali haoe laŏ loewa.
Is hier geen bron?	We matan iha nèë la iha ka?
Een beetje verder is een bron.	Soroek oda we matan iha.
Hier is de bron.	We matan mak nèë.
Stijg af, schep water, breng het hier.	O toen, koeroe we, modi mai.
Waar moet ik het in scheppen?	Atoe koeroe ba sa?
Is er geen bamboe of een klapperdop?	Au la iha, lale feloe kakoén?
Heb je een parang bij je?	O modi taha?
Ik heb er een bij me.	Haoe kodi.
Goed, kap een stuk bamboe, maak het schoon en schep er water in.	Sooïn, o ta au rohan ida, hamos, hottoe koeroe we ba.
Gooi de bamboe niet weg, draag hem mee.	Ketta soè au, o modi looi looi.
't Is niet noodig hem mee te nemen, ginds is ook bamboe.	La lika hodi, nèëbá au mos iha.
Wil mijnheer rusten of nog niet.	Toewan atoe nanawa ka seï?
Ik zou al willen rusten, maar er is geen gras; wat moet het paard eten?	Haoe atoe kanawa na bè haè la iha, koeda atoe na sa?
Allemaal droog gras, dat eet het paard niet graag.	Haè mara missa; koeda na la diak.
Wat verder is er versch gras.	Soroek oda ba haè matak iha.
Goed, als we daar zijn, zullen we rusten.	Sooïn toö ba lee hanawa.
Als we bij het versche gras zijn, zullen we rusten.	Toö haè matak ba lee hanawa.
Neem het hoofdstel af.	Kassoe ferreoe.
Maak het zadel los.	Kore sella.
Bind het paard aan dien boom.	Kessi koeda ba ai nèë.
Bind het in de schaduw.	Kessi ba leon.
Breng mijn proviand hier.	Modi haoen bokaè mai.
Maak het los.	Kore tia.
Eet jij niet?	O la ma?
Ik heb geen proviand meegenomen.	Haoe la kodi bokaè.
Waarom niet?	O la modi ba sa?
Het paard is verzadigd.	Koeda na bossoe tian.
Goed, maak het klaar.	Sooïn madia ba.
Wind het touw om den nek van het paard.	Kobar tali ba koeda kakorok.

Wat zijn dat voor lui ginds?	Sa emma iha néëbá?
Dat zijn lui van Samak nen.	Emma Maraè.
Waarom gaan zij naar beneden?	Sia toen tassi atoe halo sa?
Om sandelhout te verkoopen.	Atoe faän ai kamelin.
Is er in Fialaran ook sandelhout?	Iha Fialaran ba mos no ai kamelinka?
In Fialaran is het sandelhout schaars.	Iha Fialaran ai kamelin moekit.
Waar woont de radja?	Nai toer iha nèëbé?
De radja woont in Lafoeli.	Nai toer iha Lafoeli.
Wil mijnheer over Lafoeli gaan?	Toewan atoe nosi Lafoeli ka?
Neen; roep dien man.	Lale; boloe emma nèë.
Zeg hem dat hij aan den radja laat weten, dat hij morgen in Lahoeroes bij mij moet komen.	Terik ba nia, nia atoe fô natènè ba nai, awan atoe sakka haoe iha Lahoeroes.
Heb je 't goed verstaan?	O rona, diak ka lalé?
Ik heb het goed verstaan.	Haoe rona diak.
We zijn er bijna.	Ita nareïs tőő.
We zijn er.	Ita tőő na, of: tőő ona, of: tőő tián.
Neem de barang van het paard.	Kassoe bahoak.
Zet hem voorzichtig neer.	Rai nainaik.
Breng de paarden naar de bron.	O modi koeda we matan ba.
Als de paarden gedronken hebben, moet je ze djagong en gras geven.	Koeda nemoe tia, o atoe fô battar no haè.
Waar heb je de kisten neergezet?	Keller o rai nèëbé?
Hier mijnheer.	Nèë mai toewan.
Maak de touwen los.	Kore tali.
Breng de kisten in huis.	Hatama keller ba oema laran.
Neem het goed er uit.	Hasai sasá.
Twee flesschen zijn gebroken, zij hebben tegen elkaar gestooten.	Bottir roewa nakroè, toekoe maloe.
Je hebt ze niet goed ingepakt.	O mahida la diak.
Leg de baadjes in de kast.	Faroe tau ba lamari.
Er zit slik aan de schoenen, maak ze schoon.	Kasso no taau, hamos tiá.
Mijnheer, ik vraag wat geld om sirih en pinang te koopen.	Toean haoe koesoe moerak oda atoe sossa mamma.
Hoeveel vraag je?	O moesoe hira?
Een halve gulden is genoeg.	Baloen ida sooïn.
Ken jij den weg naar Asoe manoe?	Dalan ba Asoe manoe o maré ka?
Ja mijnheer.	Haoe karé toewan, of: hèë toewan.
Is Assoe manoe ver?	Asoe manoe kedôk ka?
Niet ver, zooals van Lahoeroes naar Mata Moroe, een beetje verder.	La kedôk; noeoe hosi Lahoeroes ba Mata Moroe, kedôk lioe oda.

Goed, we vertrekken terstond.	Sooïn ita laŏ kedan.
Loop wat vlug, want het zal gaan regenen.	Laŏ lailais oda, te oedan atoe mai na, of: ŏna.
Ginds regent het al.	Nèëbá oedan ŏna.
Als wij vlug loopen, haalt de regen ons niet in.	Ita laŏ lais oedan la toma ita.
Deze weg is erg steil.	Dalan nèë lolon basoek.
Een weinig verder is de weg vlak.	Soroek oda ba, dalan fehan.
Als we op den vlakken weg zijn, zullen we de paarden laten galoppeeren.	Tŏŏ dalan fehan ba, ita atoe kalera koeda.
Als de paarden galoppeeren, zijn wij er terstond.	Koeda nalai kalera ita la oras tŏŏ.
Hoe heet die kampong daar?	Kenoea nèäba naran sa?
Die heet Ninloeli.	Naran Ninloeli.
Wij zijn al dicht bij.	Ita kreïs ŏna.
Tegenwoordig zijn de wegen zeer goed.	Oras nèë dalan diak lolos.
Waren de wegen vroeger niet goed?	Oeloek aan dalan la diak ka?
Neen mijnheer, vroeger waren de wegen smal en zeer modderig, vervolgens veel lage takken, men moest steeds bukken.	Oeloek aan dalan la diak toewan; oeloek aan dalan klôt, no taau klean; hottoe ai kraik mak wain, lika hatoeoe nima nimak.
Vroeger moest men dikwijls afstijgen.	Oeloek aan lika toen hosi koeda dala wain.
Maar tegenwoordig hoeft men niet meer af te stijgen; van af beneden tot Asoe manoe.	Mais oras nèë la lika toen ona horri (of hosi) namon tŏŏ Asoe manoe ba.

VERBETERBLAD

BEHOORENDE BIJ DE

Tettum-Hollandsche Woordenlijst.

(Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen Deel LVI 2e stuk).

Blz.		
I		laatste regel: koekoïr *lees:* kakoïr.
II	2de	regel van boven: nia kau *lees:* nia kaan.
»	3de	» » » » » » » »
III	20ste	» » » laron » loron.
»	22ste	» » » tan tossa » ta tossa.
»	23ste	» » » » » » » »
IV	13de	» van onderen: geef mij een of ander in te leggen, *lees:* geef mij een kistje om een of ander in te leggen.
VI	20ste	regel van boven: aras *lees:* oras.
»	21	» » » ohin ohin nèë *lees:* ohin, ohin nèë.
VIII	12de	» » onderen: naklus *lees:* nakliïs.
»	7de	» » » Laro » Loro.
IX	1ste	» » boven: fahon » fohon.
»	3de	» » » fohan » fohon.
»	7de	» » » beneden; langs *lees:* beneden langs.
XII	15de	» » » kroèr *lees:* kwèr.
»	18de	» » » daar » door.
XIII	14de	» » » sat » sai.
»	15de	» » » teos » töös.
»	10de	» » onderen: kottoeek» kottoek.
XIV	7de	» » boven: af » of.

2 Ai kabbellak *lees:* ai kabellak.

4 » awan *lees:* Awan.

Blz.

4 Ai awan sawan *lees:* awan sawan.
» Hadi ba *lees:* hodi ba.
5 Balilis *lees:* Babilis.
6 De doornappelplaat *lees:* de doornappelplant.
» Badoet kalokoe *lees:* kalohoe.
9 Sia la belle ami *lees:* sia la bele ami.
» Sia tolloe belle *lees:* sia tolloe bele.
11 Loro falin sin nalo biti bit *lees:* sia.
12 Evenredig van de vracht *lees:* aan.
» Het (bandje) past *lees:* het (baadje) past.
13 Daar b.v. te praten *lees:* door.
» Hadi liman bokir tali *lees:* hodi.
» — booi, bolle wangen *lees:* — booi b.v. hassan bolle wangen.
» Las baroes *lees:* lao boroes.
14 Ria tanis bossok *lees:* nia.
» Farae b.; nola nain *lees:* faroe b. nola nain.
» Botto koeri *lees:* Botto kari.
» Baban *lees:* Daban.
15 Dadeïk aan, druppelen enz. *lees:* onz.
» Dadokko aan *lees:* dadokko oan.
16 Daudaum *lees:* Daudaun.
22 Mata faloe emma *lees:* mota.
» Toe f. *lees;* toer f.
» Kalé fatin *lees:* kafé fatin.
» Mata fo fatin *lees:* mota.
» Amin faur aan *lees:* anin.
23 Hadi mina fila *lees:* hodi.
» Fila fali, plotseling, daarna *lees:* plotseling daarna.
25 „Ikatten” = „foeloe foetoes” *lees:* „foetoe foetoes”.
26 Fore wehale *lees:* fore wehali.
28 Hadan oekoen *lees:* hadau oekoen.
» » maloe » » maloe.
29 Hadoeroe kaè *lees:* koè.
» Haër di baloen *lees:* ai baloen.
30 Hahaan, voeder *lees:* voeden.
31 Haholok aan *lees:* oan.
32 Hakboea hari *lees:* kari.
34 Hakìisoek *lees:* Haklisoek.
36 Haksoesoek aan *lees:* Haksoeoek aan.
37 Karon bodan *lees:* karon todan.

Blz.

38 Halis, halo het geluid dat men met den mond maakt als het eten te warm is, doen, maken: *lees:* Halis, het geluid dat men met den mond maakt als het eten te warm is.

» Halo, doen, maken.

39 H. manae *lees:* h. manoe.

» Hamanas = hahanos *lees*: hahanas.

40 Hamed *lees:* Hamea.

» Nia nameno toeï ami *lees:* toeïr.

» Hoban naän hadi hamis *lees:* hodi.

41 Bôf h. even groot *lees:* bôt.

» Haoe kahida kanètan, heen; haoe kaan bokaè, *lees:* haoe kahida kanetan heen haoe kaan bokaè.

43 Ami hadi manoe *lees:* hodi.

» Haré aan *lees:* harí aan.

» Anin narodan bahan *lees:* tahan.

44 haseï emma nian lissan *lees:* lisan.

» Hassak aan tona *lees:* tone.

45 Toer h., in hinderlaag leggen *lees*: liggen.

» Nia bossok kodi *lees*: nia bossok nodi.

» Hatana *lees:* Hatĕnĕ.

» Hatetoek, iets oprichten, recht houden, b.v. het hoofd weer recht zetten b.v. een huis *lees:* Hatetoek, iets oprichten, recht houden b.v. het hoofd, een huis.

» Me natiha *lees:* we.

46 Hodi ia mak hatoen *lees:* hodi sa.

47 Bloederen *lees:* bladeren.

» Hèhar *lees:* Hèhèr.

» Hahar aan *lees:* Hèhèr aan.

48 Heli katos *lees:* hatos.

49 Laron hira hira *lees:* loron.

» Laron lima lima *lees:* loron.

50 Hisa aan, hangen enz. *lees:* onz.

» Iha mota nèë nai bee *lees:* iha mota nèë no nai bee.

» Loe no sa idoe *lees:* la no sa ida.

51 Battas h., djagongstruik *lees:* battar.

» Hoeda noeroen aan *lees:* koeda.

52 Wegs vergezellen, voortdurend verzoeken; telkens vragen om iets; ook: hoesoe hŏhô *lees:* wegs vergezellen.

Hŏhô, voortdurend verzoeken; telkens vragen om iets; ook: hoesoe hŏhô; bij een werkw. geeft het te kennen dat de handeling telkens plaats heeft.

Blz.
52 Manoe talloen *lees*: manoe tolloen.
» Holè? = lè tina holi *lees*: Holi? tina holi.
53 Ik heb er al voor een poos opgezet *lees*: ik heb het er al.
» Horsehik kalau *lees*: kalan.
» Kilah foean *lees*: kilat.
54 Hottoe tia ami lao *lees*: ha hottoe tia ami lao.
» Rai kalau ona *lees*: rai kalan ona.
57 Neon vakfoèr *lees*: neon nakfoèr.
58 Koeda kottoek kohŏ *lees*: kahŏ.
60 Kaloeak *lees*: Kalaak.
62 Sasoeroen koeret *lees*: kseret.
» Fo boetan hadi k. *lees*: hodi.
» Tontoedoe *lees*: tatoedoe.
» Kata'oek *lees*: kato'oek.
63 Sin toen *lees*: sia.
65 Soerat kleken *lees*: klehen.
67 Knikir, natan k. *lees*: matan.
68 Kŏbo, lang *lees*: long.
» Koehoes, k. mode *lees*: modo.
69 Koi abas *lees*: abes.
» Beproeven is de beteekenis *lees*: in.
71 Kroëk (van karoè) *lees*: (van haroè).
72 La . . . dank *lees*: La dauk.
» Dank of daun *lees*: dauk.
» Dakaparren *lees*: daksparren.
73 Ndoek *lees*: nooek.
» Dilo *lees*: dik
» Assan *lees*: ossan.
74 Ail *lees*: ain l.
» Ai kabelluk *lees*: ai kabellak.
» Nasi tassi *lees*: nosi tassi.
» Ani lao na *lees*: ami.
» Ros haï *lees*: roo haï.
75 Hasi laran *lees*: hosi laran.
» Hadi fatoek *lees*: hodi.
» Toela l. b.v. koeda *lees*: toela l. ba koeda.
» Lamlauk *lees*: Laulauk.
77 Lalar ketta naboen *lees*: noboen.
» Hala lèt *lees*: hola lèt.
78 Of om eene *lees*: of om eene zaak te bespreken.

Blz.
80 Dubbele rij, 't zij van huizen *lees*: 't zij van huizen 't zij van boomen.
» Ama niam oïn *lees*: nian.
81 Koeda kessi laloè maloe *lees*: loloè.
» Las loloe oda *lees*: lao loloè oda.
» Lolok, las l. *lees*: lao l.
» Hadi l.l. *lees*: hodi.
82 Amin noe *lees*: anin noe.
83 Lan lauk *lees*: lau lauk.
» Bau ba nèë *lees*: tau.
» Se mak valo *lees*: nalo.
» Laro makaas *lecs*: loro.
» Lia sarin makilik *lecs*: sorin.
84 Hoeri *lees*: hoesi.
» Malarik *lees*: Malorik.
85 Laro m.m. *lees*: loro.
» M. inan, hoen *lees*: m. inanhoen = legkip.
86 Tamak *lees*: tomak.
» Laro *lees*: loro.
87 Midoer *lees*: Midar.
» Modak *lees*: Modok.
90 Nahaboet, mata n. *lees*: mota.
» Naromak *lees*: Maromak.
» (Staat tegenover ate: kruisjak) *lees*: ate kmissak.
91 Nakdokko, schudden enz. *lees*: onz. (= onzijdig).
» Heen en weer slingeren enz. *lees*: onz.
» Nakfera, splijten enz. *lees*: onz.
» Nakfila, veranderen enz. *lees*: onz.
92 Nakfoèr lostornen enz. *lees*: onz.
» » uitrafelen enz. *lees*: onz.
» Naklila, rollen enz. *lees*: onz.
» Manoetak *lees*: nanoetak.
93 Een ruig *lees*; een ring.
» Nakroè, breken enz. *lees*: onz.
94 Naksadik, mamerau n. *lees*: mameran.
» Naksahi, faelan *lees*: foelan.
» Naksidin, losgaan, loslaten enz. *lees*: onz.
» Naksiloe, breken enz., afbreken enz. *lees*: onz.
» Laro n. *lees*: loro n.
» Naksirat, mamerau *lees*: mameran.
95 Namonas, limon *lees*: liman.

Blz.

95 Nia nala n. haoe *lees*: nola.

96 Nari *lees*: Narí.

» Rai naroma tiau *lees*: tian.

97 Naweek, nat, dun, aangelengd *lees*: dun aangelengd.

98 Anin ketta lokit *lees*: likit.

99 Noeanlia *lees*: Noeantia.

100 Loat oeloe tolloek, wijde mond *lees*: mand.

101 Dië oeman, wespennest *lees*: dïï.

» Ohin laro manas *lees*: loro.

102 Makerik oï salan bout *lees*: makerik oï salan, = bont.

103 R. laron, dag, bij dag *lees*: loron.

» Rai falin *lees*: folin.

104 Hadi lilin *lees*: hodi.

» Toela rik, iets in staande houding leggen *lees*: iets in staande houding op het paard leggen.

105 Hadi battar kommak *lees*: hodi.

» Hadi hare kain *lees*: hodi.

» Hadi fatoek *lees*: hodi.

106 Foelan no sodan *lees*: sadan.

107 Laro s. matan *lees*: loro.

108 Sama, s. raè *lees*: s. roè.

109 Sasa kiat *lees*: kilat.

110 Iba lao sawan *lees*: ita.

» Nia seï mai *lees*: nia seï la mai.

» Sere *lees*: Sera.

112 Limau sikoen *lees*: liman.

114 Soeoe het been, den arm uitrekken *lees*: intrekken.

» Toes soeta *lees*: tais.

115 Is eerbiediger dan alleen „naè"; *lees*: „nai".

» Rai fehoen *lees*: fehan.

117 Tabaak *lees*: Tabook.

» Matan tabaak *lees*: tabook.

» Nia naklotti baè aan *lees*: taè aan.

118 Sia toer tala ami *lees*: talai.

» Oda matan tala dalan *lees*: talai.

» Een bosse *lees*: een bosje.

» Tanan, ka tanan *lees*: ha.

120 Mata tehen *lees*: mota.

122 Tete wesek *lees*: Tete weoek.

» Bij wordt mager *lees*: hij.

Blz.
123 Nia tanis nodi titik aan *lees*: titak aan.
124 Toeka ztuiten *lees*: stuiten.
» Sesia oda matan *lees*: sena.
125 Toelèn, manoetalloen *lees*: manoetolloen.
» Toen hasi koeda *lees*: hosi.
» Toenin een gaf *lees*: gat.
126 Hadi hoedi tahan *lees*: hodi.
» Tohar, breken, afbreken enz. *lees*: onz.
» Tokkas *lees*: Tokkos.
» Haoe limau la tŏŏ *lees*: liman.
128 Wain kira *lees*: hira.
» — talihar *lees*: tatihar.
131 Haoe kô aan *lees*: oan.
132 O kaoen manoe seï iha, hadi mai deï *lees*:
O kaan » » » hodi » ».
» Tan ferreoe *lees*: Tau.
133 Emma baloe kedan *lees*: boloe.
» Hadi halo we lao lioe *lees*: hodi.
» Hattoe tau teni rai *lees*: hottoe.
137 Mata Moroe *lees*: Mota.
138 Kenoea nèaba *lees*: nèèba.

HET VERHAAL VAN DEN GULZIGAARD

IN HET

Tontemboansch, Sangireesch en Bare'e.

Tekst, vertaling en aanteekeningen

UITGEGEVEN DOOR

J. Alb. T. SCHWARZ en N. ADRIANI.

VERHANDELINGEN

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LVI.

3de STUK.

ALBRECHT & Co., BAVAVIA. | M. NIJHOFF. 's GRAVENHAGE.

1906.

HET VERHAAL VAN DEN GULZIGAARD

IN HET

Tontemboansch, Sangireesch en Bare'e.

Tekst, vertaling en aanteekeningen

UITGEGEVEN DOOR

J. Alb. T. SCHWARZ en N. ADRIANI.

VERHANDELINGEN

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LVI.

3de Stuk.

ALBRECHT & Co., BAVAVIA. | M. NIJHOFF. 's Gravenhage.

1906.

HET VERHAAL VAN DEN GULZIGAARD.

IN HET

Tontemboansch, Sangireesch en Bare'e.

Tekst, vertaling en aanteekeningen uitgegeven door

J. ALB. T. SCHWARZ EN N. ADRIANI.

(No. 42 van de „Tontemboansche Teksten, met vertaling en aanteekeningen uitgegeven door J. Alb. T. Schwarz").

Het verhaal van den Gulzigaard, den vraatzieken jongen, die tot een buitengewoon sterken jongeling opgegroeid, door zijne ouders wordt verstooten, omdat zij hem niet langer kunnen onderhouden en die daarna de wijde wereld ingaat en allerlei avonturen beleeft, welke hem aanleiding geven proeven van buitengewone kracht af te leggen, waardoor hij ten slotte de hand eener koningsdochter verwerft en zijn schoonvader in de regeering opvolgt, is reeds in twee Toradja'sche (Bare'e-taal) en in drie Minahassische redacties medegedeeld in de Verh. van 't Bat. Gen. Dl. 55, 1e stuk. Aldaar is ook nog eene Loloda'sche redactie van dit verhaal gegeven, die aan den Heer M. J. VAN BAARDA, zendeling-leeraar op Halmahera, is te danken en die eenigszins afwijkt van eene overlevering reeds in 1895 door hem gegeven in de Bijdr. Kon. Inst. bl. 263.

Alleen van de Toradja'sche en de Galelareesche overleveringen van dit verhaal is de oorspronkelijke tekst met volledige vertaling gegeven. De andere lezingen zijn slechts in kort overzicht medegedeeld. Thans echter zal hier gegeven worden: tekst met vertaling en aanteekeningen van de Tontemboansche overlevering van dit verhaal, door den eerstgenoemde van ons opgeteekend in 1871, uit den mond van een Tontemboan te Sonděr, verder eene Sangireesche overlevering, waarvan de tekst is opgeteekend door Dr. K. G. F. STELLER, zendeling-leeraar te Manganitoe (Groot-Sangir), en nog twee Toradja'sche in de Bare'e-taal, door den laatstgenoemde van ons opgeteekend uit den mond van lieden uit Poe'oe mBoto, een landschap aan den Z.-oever van het Posso-meer.

Vooraf dient nog het een en ander te worden gezegd, ter vergelijking van deze lezingen met de reeds in de Bijdr. van het K. I. en de Verh. van 't Bat. Gen. bekend gemaakte. Beginnen wij met den Tontemboanschen tekst.

In de Tontemboansche overlevering tracht de Vader van den Gulzigaard

hem tweemaal onder een boom te verpletteren. Beide keeren mislukt de toeleg. de Gulzigaard gaat met eenige teerkost op reis en ontmoet in het bosch dat hij doortrekt een zeer sterken man die T ĕ w u-w a ' t a n g heet, welke naam de beteekenis heeft van »Boomen-rooier". Van dezen Reus wordt verteld dat hij bezig was visch te zoeken tusschen de steenen, wat in 't geheel niet met zijn naam overeenkomt. Eene vergelijking met de Tomboeloe'-sche overlevering (Verh. Bat. Gen. bovengen. bl. 21) doet zien, dat de Tontemboansche verteller hier heeft bekort en dat de »Boomenrooier" en de »Vischzoeker" twee verschillende personen zijn, met wie de Gulzigaard achtereenvolgens ontmoetingen heeft. Na de ontmoeting met T ĕ w u-w a ' t a n g wordt die met s i S ĕ r a '-t o w »de Menscheneter" vermeld. Deze ontmoeting heeft in het Tomboeloe'-sche (t. a. p. bl. 23) en in het Bare'e-verhaal (t. a. pl. bl. 10 en 41) plaats, nadat de helden reeds de zee zijn overgestoken. Hier zal dus wellicht ook de Tontemboansche verteller van twee ontmoetingen éene hebben gemaakt. In den verderen loop van 't verhaal wordt de Menscheneter s i M a w ĕ r i s genoemd. Zie daarover de Aanteekeningen achter de vertaling van den Tontemboanschen tekst.

Nadat ook de Menscheneter is overwonnen en, evenals T ĕ w u-w a '-t a n g, gedwongen den G. als slaaf te volgen, komen zij aan zee. Van den stam van een grooten boom maken zij in weinig tijds een vaartuig, waarin zij de zee oversteken, tot dat zij aan een eiland komen, waar de G. terstond T ĕ w u-w a ' t a n g met de dochter van den koning laat huwen. Hier valt opnieuw de kortheid der Tt. overlevering op te merken. De gewone gang van 't verhaal is, dat zij op zee een zeemonster tegenkomen, 't welk door den G. wordt doorgehakt en geheel of gedeeltelijk weggeslingerd. Het kreng valt neer voor het huis van den Vorst van het land waar zij straks zullen aankomen en door het op te ruimen, wat niemand van de landzaten had kunnen doen, verwerft een der helden de hand der koningsdochter. Het weggeslingerde kreng valt elders neer, waar dezelfde gelegenheid is voor een tweede van den troep om met eene koningsdochter te trouwen. Zoo gaat het door, tot dat de G. alleen overblijft. Maar in de Tt. overlevering is er van het zeemonster geen sprake, evenmin als in de Verh. Bat. Gen. Dl. 55 bl. 24 vermelde.

Eene bizonderheid die de meeste overleveringen van dit verhaal hebben, ontbreekt ook hier niet: de G. plant een bloem of boom voor het huis van elk zijner achtergelaten makkers, die zal verwelken als hem eenig leed overkomt. Hierop moeten de makkers letten, om hem ter hulp te snellen.

Daarop volgt de strijd met den Grijpvogel, in dit verhaal K i o n g[2] genaamd, die hier wordt voorgesteld als een monster met ijzeren tanden en vleugels en 12 koppen. In het verhaal van S e s e n T a o l a zijn er zeven van die dieren, de laatste met 7 koppen. Gelijk in de meeste andere overleveringen, doodt hier de G. het monster, maar komt ook zelf in den strijd om; de achter-

gelaten makkers zien de geplante struiken verflensen, komen hunnen aanvoerder te hulp en werken er toe mede om hem weer in het leven terug te roepen. Na dood geweest te zijn en weder levend te zijn geworden, is de held van 't verhaal verlost van zijne vraatzucht. Deze zonder twijfel echte trek van 't verhaal, die bijna geheel met de Torodja'sche voorstellingen overeenkomt, is door ons tot nog toe alleen in deze Tt. overlevering aangetroffen.

Nog eene andere belangrijke bizonderheid vermeldt deze Tt. lezing. De makkers, die de beenderen van hun gesneuvelden aanvoerder verzamelen, voegen deze aaneen en de Prinses baadt ze met r a n o l a l a. Dit r a n o l a l a of r a n o l a l a e is door een Tt. deskundige verklaard met r a n o m a ' d i o s of r a n o m a n d i o s. Volgens dezen zegsman zijn er twee stroomen, welker water bovennatuurlijke kracht heeft. R a n o l a l a die naar het W. en R a n o m a ' d i o s die naar het O. vloeit. Elk dier stroomen roept voortdurend zijn eigen naam uit, dus l a l a, l a l a, m a n d i o s (m a ' d i o s), m a n d i o s. Nu worden in het verhaal van S e s e n ' T a o l a de dooden opgewekt, met water dat i l a l a, i l a l a roept (t. a. pl. bl. 12 en 50) en dus de eerste helft der Mohammedaansche geloofsbelijdenis uitspreekt, die in den mond der strandbewoners van de Tominibocht luidt: l a i l a h a i l a l a en door hen als een gewone uitroep van verwondering zéér druk wordt gebruikt. Men beweert dan ook dat het geheel synoniem is met o i n e! of i n e g e e! »moeder! moederlief!" Vandaar dat onder deze lieden m o i l a l a beduidt »zijne verwondering uiten" en i l a l a »wonderbaarlijk"; men spreekt van t a n a i l a l a, d u a n g a i l a l a voor »een land, een schip met bizondere eigenschappen".

Toch heeft waarschijnlijk de Mohammedaansche geloofsbelijdenis niet dan schijnbare overeenkomst met den naam van dit wonderwater. Een Bare'e verhaal, opgeteekend bij de To Pebato, toont aan dat u e t a l a l a-l a l a bij de Toradja's een bekende naam is voor tooverwater of wonderwater. De korte inhoud van 't verhaal is deze: Een man ligt te slapen en wordt door het spelen zijner zevens zoons gewekt. Hierover verstoord, gelast hij hun te gaan halen het T a l a l a-l a l a-water, in het land van Grootmoeder, ginds aan gene zijde der zee. De zoons gaan; na vele avonturen komt de jongste inderdaad bij de in de Toradja'sche verhalen traditioneele »Oude Vrouw", die het wonderwater bewaakt. »Hij hoorde inderdaad het t a l a l a-l a l a-water, dat steeds talalatalala-talala riep en zeide: Hier is het water dat wij zoeken." De Oude vrouw neemt den vermoeiden reiziger op, verzorgt hem, maar verbiedt hem uit een zeker venster te kijken. Als zij op zekeren dag haren tuin is gaan bewerken, kijkt hij uit dat venster en ziet het wonderwater, waarin zeven meisjes gaan baden, die als parkieten komen aangevlogen, hare vogelhuid als een pak kleeren uittrekken en zich dan als jonge meisjes vertoonen. Door hare vogelhuid weg te nemen, dwingt hij de Jongste hem als zijne vrouw te volgen; verder schept hij van het wonderwater in een bamboe en neemt het mee. Ja, zegt Parkietje

(het meisje), al hadt je ons water mee genomen en niet een van ons, dan zou het zijn geluid niet meer geven." Thuis gekomen, biedt hij zijn vader het water aan, maar deze is verlegen om het aan te nemen. Daarop giet hij het wonderwater uit op het erf van 't huis dat hij met Parkietje gaat bewonen, na met haar getrouwd te zijn, en daar wordt het tot eene bron van wonderwater, waarbij zij steeds blijven wonen.

In het groote verhaal van Sese nTaola heeft dus de Mohammedaansche bewerker dit t a l a l a in i l a l a veranderd, om met het de Mohammedaansche geloofsbelijdenis in verband te kunnen brengen. Hetzelfde is gebeurd in eene andere Toradja'sche vertelling, het »Verhaal van Pondajole". Deze zoekt den weg naar den hemel en komt bij den Windenden Rotan, in de Toradja'sche verhalen een der vervoermiddelen voor menschen die ten hemel willen opstijgen. De Rotan ligt opgewonden op den grond: P o n d a j o l e houdt zich aan het boveneinde vast, de Rotan ontplooit zijne windingen en strekt zich opwaarts, P o n d a j o l e langzaam naar boven brengende. Zoo dikwijls als de Rotan naar ééne zijde overhelt, moet P o n d a j o l e hem aan dien kant met water besproeien. In de meeste verhalen is dit gewoon water, maar in het verhaal van P o n d a j o l e heet het u e m o l a h a i l a l a. Dit is zonder twijfel aan het Mohammedaansche l a i l a h a i l a l a ontleend, maar daar het eene nieuwigheid van den verteller is om dit water een naam te geven, kan het niet verwonderen dat hij dien naam aan de Mohammedanen ontleent.

Merkwaardig is het, dat het wonderwater in het Toradja'sche verhaal u e T a l a l a-l a l a behalve met dezen naam, ook met dien van u e l a m o a »goden-water" wordt genoemd, wat dus geheel overeenkomt met r a n o m a'-d i o s of m a n d i o s van het Tontemboansch verhaal, daar het bestanddeel d i o s in deze benaming het Spaansche D i o s »God" moet zijn.

Stroomend water heeft als »levend water" reeds van zelf levendmakende kracht, als veel zielestof bevattend. In vele Toradja'sche verhalen is besprenging met gewoon water voldoende om dooden op te wekken. De bizondere naam, gegeven aan dit water, is ontleend aan het klaterend geluid dat het maakt en waarmede het eveneens bewijst levenskracht te bezitten.

De gelijkheid in klank van dezen naam met een stuk van de Mohammedaansche geloofsbelijdenis bracht de Mohammedanen er van zelf toe om dien naam te wijzigen, te meer daar zij gewoon zijn het water te belezen om het geneeskrachtig te maken en dus van geneeskrachtig water van zelf denken dat het belezen is en de belangrijkste woorden uit de belezing in zijn gemurmel herhaalt.

In één der twee Poe'oe mBoto'sche overleveringen heet de held S e s e n T a o l a, evenals in het groote verhaal Verh. Bat. Gen. 55. Reeds terstond wordt ook zijne zuster genoemd en wel met denzelfden naam als in het groote verhaal: G i l i m P i n e b e t u' e. Deze naam is Verh. Bat. Gen. 55, bl. 109,

r. 2 r. 1 v. o. onjuist verklaard. De beteekenis is »zijde-stof met sterretjes bestikt".

De verteller heeft geheel vergeten dat S e s e n T a o l a door zijne onverzadelijkheid zijne ouders ruïneerde en zij daarom trachtten hem om te brengen. Vandaar dat hij voor de aanslagen van zijn vader geen behoorlijke redenen weet op te geven. In plaats van Reuzen te overwinnen en hen tot slaven te maken, neemt hij zijne zes broers mede, die hij telkens hier en daar achterlaat; de zuster is thuis achtergebleven. Bij allen laat hij planten achter, die zullen verwelken als hij sterft. Als ten slotte al zijne broeders gehuwd en achtergebleven zijn, komt hij aan eene stad die door een Grijpvogel is uitgemoord; hij vindt daar als eenig overgeblevene een meisje, dat zich in eene kist heeft verborgen en dat, evenals in het groote verhaal, L e m o n T o n d a heet. Bij het dooden van den vogel sneuvelt ook hij, de planten verwelken; G i l i m P i n e b e t u ' e komt met alle broeders te hulp en schudt hem uit den doodslaap wakker; de broeders keeren terug, maar G i l i m P i n e b e t u ' e blijft bij S e s e n T a o l a wonen, die met L e m o n T o n d a huwt. Terwijl S e s e n T a o l a voor langen tijd slaapt, komt B a n g k a - R o n d o zijne vrouw rooven, die hij op dezelfde wijze weer terughaalt als in het groote verhaal.

In de andere overlevering, uit dezelfde streek afkomstig, heet de held »de Gulzige Jongen": zéér in 't kort wordt het begin der geschiedenis verteld als in 't groote verhaal. Ook de geschiedenis met het zeemonster ontbreekt niet. Het verloop is geheel als in 't groote verhaal.

Telkens waar het kreng van de zeeslang wordt opgeruimd, blijven twee zijner makkers gehuwd achter. Ten slotte strijd met den Grijpvogel, huwelijk met het van dit monster bevrijde meisje, in 't leven terugbrengen van de bevolking der uitgemoorde stad en daarna een echt Toradja'sch slot: een sneltocht tegen zijne ouders die hem indertijd niet meer hebben willen voeden en hem hebben willen dooden. Hij velt zijn vader in een tweestrijd, slaat hem en zijne moeder het hoofd af en voert die hoofden in triomf mede.

Zooals in vele Toradja'sche verhalen, wordt ook hier verteld dat het hoofd van den vader telkens aan den zoon aanwijzingen geeft hoe hij moet doen om de gesnelde koppen naar den adat te behandelen. Ten slotte geeft de vader dan aan, wat de zoon moet doen om het sprekend hoofd voor goed te doen zwijgen; en daarmee eindigt het verhaal, dat nog besloten wordt met eene aansporing om uitsluitend bij de To Kinadoe, de erfvijanden der Bare'e-sprekers, die vooral veel met de dicht bij hen wonende To Poe'oe mBoto vechten, te gaan snellen.

Ten slotte het Sangireesche verhaal. Dit vermeldt nog de bizonderheid dat de held van het verhaal slechts één span lang is en daarom den naam van S ĕ n d a n g o' heeft. Zijne vraatzucht en zijne kracht zijn intusschen buitengewoon. De aanslagen van zijn vader op het leven van S ĕ n d a n g o' zijn in

het Sangireesche verhaal ook drieërlei; de tweede en derde, het trachten te verpletteren onder een steen en onder een boom, hebben ook de parallellen, de eerste aanslag is alleen aan het Sangireesche verhaal eigen. De vader heeft nl. een bamboestoel omgekapt en de onderste gedeelten der bamboestengels, die in den grond zijn blijven staan, aangepunt; daarop neemt hij zijn zoon op en werpt hem op die talrijke opstaande scherpe punten. Het ventje komt er echter ongedeerd af en brengt ten bewijze daarvan den geheelen bundel gekapte bamboestengels thuis. Nadat men het driemaal op zijn leven heeft toegelegd, gaat S ĕ n d a n g o' de wijde wereld in. Zijne kracht helpt hem om drie reuzen te overwinnen en hem tot zijne slaven te maken. Van dit punt af is het verhaal kort en onvolledig afverteld. De drie reuzen treden is het geheel niet meer op. S ĕ n d a n g o' komt met zijne makkers van zelf is eene stad terecht, waar een groote visch ligt te rotten, die daar vanzelf is komen aandrijven. Door dien dooden visch met een krachtigen schop voor goed te verwijderen, wint S ĕ n d a n g o' de hand der koningsdochter en wordt koning in haars vaders plaats.

Het Sangireesche verhaal is dus het minst volledige, daar het van 't gevecht met de Grijpvogels niets vermeldt en evenmin van het planten der boomen of struiken, die aan de achtergelatenen het teeken moeten geven dat hun aanvoerder hunne hulp noodig heeft. De bizonderheid dat de held van het verhaal slechts één span lang is, herinnert aan de figuur van S a n g a r a n g a n in de Tonbemboansche Teksten Nos. 39 en 40.

Thans volgen tekst, vertaling en aanteekeningen, eerst van het Tontemboansche, daarna van de beide Bare'e en ten slotte van het Sangireesche verhaal.

I. Tontemboansche tekst.

[Omtrent de spelling valt het volgende te zeggen:

Enclyticae die nimmer als afzonderlijke woorden voorkomen, zijn zonder-aan de woorden gevoegd, zooals o k a en k ĕ' in s i i t u o k a, s i i t u k ĕ', doch woorden die ook afzonderlijk worden gebruikt, zijn met-aangehecht waar zij enclytisch zijn, bijv. i t j a t ĕ k a'-m a n g e, p a k a p a l u n a-m a k o. De twee leden eener woordherhaling en die van de samengestelde bijnamen zijn door hetzelfde teeken aan elkaar verbonden. De apostrophe duidt de hamzah aan, het sterretje het elisie-teeken van de ĕ. Tusschen haakjes is geplaatst de ĕ, die niet anders is dan een tusschenklank, uitgesproken tusschen een woord met gesloten eindsyllabe en een daaraan gehecht suffix dat met een medeklinker begint, bv. in i s u s u t (ĕ) n a = i s u s u t + n a, terwijl s u s u t ĕ n a = s u s u t ĕ n + n a].

(No. 42.) Kukua au doro' i Tjombangan.

Sapaka si Tjombangan, ja anak e rua ambalesa, mĕngĕnto-ngĕnto' an do'kosa i Lombagi. Jawoja kĕmualinape'-mai tow, sia ngaranano in Tjombangan.

Sapaka sia ja marae kakĕli pĕnganĕn. A si tjatarenape' i nitjuman

sa ngawĕwĕroian ĕn tĕwi'; mando-mai ruao ngawĕwĕroian; tani'tu nimĕngawĕ-ngawĕs, akar a si tjapituan ngando sia nitjumano ala'mbak. Makawangko' sia mĕngawĕ-ngawĕs ĕm pakanĕna, aka-akar(ĕ)na i makano makatĕlu *n tĕwi'.

Jawoja pailĕkĕn-ako i amanga in tani'tu, *ng kuanao: O inde', kakĕli pĕnganĕn si toja'ang anio'! mĕkaapu re'e iaku! Ja tia'pe', wo ko patengkukĕ'.

Ang kasomoian tu'u-mai in i itu, sia towano i amanga *ng kuana: Maio, e itow! mangeta palun.

Tani'tu sera maja'o. Mĕmaja-maja'oka sera mailĕko a'kĕl, wo *ng kuao i amanga a si Tjombangan: Sapaka ko mĕna'kĕ'-mange wia, eni! wo mangeku tongkeiĕn ĕn a'kĕl. Ma'am beta' ko pĕrĕmba'ano in a'kĕl tio'o mareso-reso, eni! Tumongkeio tu'u si amanga akar in a'kĕl in dumĕ'mba. Rumĕ'mbao *n a'kĕl, nimatĕw si Tjombangan; ta'am beta' sia ra'itja nitumintjas. Siituoka *ng kuao i amanga: Itu, nimateo tu'u si Tjĕli-pĕnganĕn! Jawoja marengo am bale si amang i Tjombangan. Itjatĕka'-mange sia, ĕng kuanao a si pĕnana'ana: Ja nimateo tu'u si Tjĕli-pĕnganĕn.

Janta'an kĕwareng(ĕ)na-mange am bale, kua'a si Tjombangan tumĕ'telo in a'kĕl, tinimboianakĕ'-mai an tĕmpok wo itu pĕruana-mio' in tjumese' wo paluna pinawĕ'mbĕk(ĕ)nakĕ' in tu'mir(ĕ)na. Pakapaluna-mako itu, ja alinao-mange am bale *n towang. Itjatĕka'-mange am bale sia, ĕng kuanao : O mama' kua'a, si towang pinaluku e!

Siituoka si amanga mangaja'ka'o-mai, wo *ng kuana: O ko topukĕn! ambanakĕ' re'e si Tjĕli- pĕnganĕn; kuaku ja nimateo. Tani'tu nimamuali. Jawoja ra'itja ka'i ure *n an somoi-mai iitu kuao i amanga a si Tjombangan: Maio, e itow! angenta-mai tjaju iparuruk. Siituoka sera maja'o muntĕp in talun. Mailĕko wĕ tĕs wawangkĕran sera, kuao i amanga a si Tjombangan: O itow, mĕna kĕ' mange wia, wo mangeku tongkeiĕn ĕng kaju iparuruk(ĕ)tape', ta'an ma'am beta' ko pĕrĕ'mba'ano in bĕ'tĕs, tio'o matintja-tintjas eni! Jawoja mangeo tu'u tumongkei sia, akaran im bĕ'tĕs in dumĕ'mba. Rumĕ'mbao *n iitu nimatĕw ka'i si Tjombangan, ta'an sinepanakĕ' re'e. Itjairĕ'mba-mio' im bĕ'tĕs a si Tjombangan, kuao i amanga: Itu, nimateo tu'u si Tjeli-pĕnganen, toro tu'u.

An somoi-mai iitu mangen ka'i am bale si amang i Tjombangan. Itjatĕka'-mange sia ĕng kuanao in tjumua a si pĕnana'ana: Toro, nimateo tu'u si Tjĕli-pĕnganĕn, niatĕwo im bĕ'tĕs wawangkĕran. Ta'an da'ipe' ure sia am bale, rumintja'kas-ai *m bĕ'tĕs pawulengĕno-mai i Tjombangan. Kĕpa'anera in dintja'kasa im bĕ'tĕs, wo kĕsereera-mange isia i mawule-wuleng-ai im bĕ'tĕs, wawangkĕran, kua'a sera mangaja'ka'-mai, wo *ng kuaera: O, ambia'itjĕ ka'i tu'u re'e si Tjombangan, Kĕli-pĕnganĕn! Itjatĕka'-mai si Tjombangan ipĕla'u-la'us(ĕ)nao wo'o ipĕwangen am bale *m bĕ'tĕs, ta'an ĕm bale nimĕrĕ mbakĕ'. Siituoka iwĕta'nao-mio' ĕm bĕ'tĕs, wo *ng kuana: Nio' ĕng kaju iparuruk(ĕ)ta, e mama'! Tani'tu ka'i nimamuali.

An somoioka-mai makaateo si Tjombangan, wo *ng kuana: O inde'!

pĕpate-patengkĕ' re'e i mama' aku. Itji'it in tani'tu ja awĕse' aku* n tumintjas ambia. Tani'tu nimamuali. A si ĕndooka makasa *ng kuao i Tjombangan a si inanga: O ina'! isiwo-mio' walunĕn aku, en aku *n tumalune'. Jawo sia isiwo tu'u i inanga walun, wo sia maja'.

Mĕmaja-maja' sia akar i makatajang wo munĕr in talun. An unĕroka in talun sia itjasumpako-mai si ĕsa rojongam bangko', wo sia sumalu in iitu. Mĕnalu-naluoka in iitu sia, ja mailĕko si Tĕwu-wa'tang mĕro'mb marae katakĕte. Ambituoka si Tjombangan sia papai-pailĕkĕno i Tĕwu-wa tang in tjĕtĕr(ĕ)na, matupil se watu-watu toka lawi *ng kawangkĕr. Siituoka *ng kuao i Tjombangan: Sianao *ndo'on, sa sianakĕ', tio'o tare ipapaile-ilĕk-ai iaku. Sowatĕno i Tĕwu-wa'tang ĕng kuana: Anae, uli-ulit? mĕmbataruanta? sa si watu wawangkĕran anio' itjapasot(ĕ)muka, ja ulit tu'u ko takĕte: ta'an sara'itja, lĕpe. Ja *ng kuao i Tjombangan: Ja me'e, ta'an sawo *n iitu ra'itja itjapasot(ĕ)ku, ja aku itjaata an iitjo, ta'an sa ka'itje' itjatpasot(ĕ)kuka, ja iitjo *n itjaata an iaku. Sowatĕno i Tĕwu-wa'tang ĕng kuanao: Ja sama'.

Siituoka mio' kamasan-ai i Tjombangan ĕm batu wo ipasot(ĕ)na-mange, iaka-akar in da'io kinailĕkan inde' ambisa *n tinumpaan-io' im batu. Ipasot-ako i Tjombangan si watu iitu, ja si Tĕwu-wa'tang maindoo atana. Tani'tu nimamuali. An somoi-mai iitu sera maja'o. Ja *m paalin i Tjombangan paalinoka i Tĕwu-wa'tang. Tu'u sera mĕmaja-maja'. akarera in itjasumpak-ange si ĕsa ro'ong pĕngĕnto-ngĕnto'an i Sĕra'-tow.

Maio a si ro'ong iitu sera, papatulino i Tjombangan api am bale i Sĕra'-tow si Tĕwu-wa'tang. Mangen sia, pĕwueiĕno i Sĕra'-tow ĕng kuana: Mawisa ko? Sumowato si Tĕwu-wa'tang ĕng kuana: Airu'ndu'-mai i Tjombangan mangilĕke' api. Turu'ano i Sĕra'-tow indoan api sia, ĕng kuana: Muntĕp-ange wia'i, wo mange mangilĕk-ai api ambitu, Muntĕp-ange si Tĕwu-wa'tang. sia mailĕk se tow pĕrakanĕn ang kawali wo sia mainde'; ambituoka sia isĕ'sĕko am buni karapi e tow aiwĕimbĕn i Sĕra'-tow ambitu. Siituoka sia pangĕntongĕnto'ono i Tjombangan ra'io mareng. Jawoja em pa'pa' si Tĕwu-wa'tang in da'io mareng, kua'a sia *n tondongano-mange i Tjombangan. Itjasumpa k(ĕ)na-mange im bale i Sĕra'-tow wawangkĕran iitu, sia mali'tji-li'tjir iitu, wo *ng kuana: Ĕnso' si Tĕwu-wa'tang, e Sĕra'-tow? Sowatĕnao *ng kuana: Ra'itja ambia. Numuwu'o si Tjombangan: Uli-ulit! ra'itja ituru'mu sia? sawo sia ra'itja ituru'mu, ja tarepe' ĕm balemu iana en itjawalintuang. Sowatĕno i Sĕra'-tow ĕng kuana: O, iitjoo *ndo'on ĕ malintuang in iasa! Ja *ng kuao i Tjombangan: Uli-ulit! sa ka'itje' ĕn iasa itjawalintuangkukĕ', ja ko itjaata an iaku, ta'an sa ra'itja, ja iaku *n itjaata an iitjo. Sowatĕno i Sĕra'-tow ĕn iitu, ĕng kuana: Ja me'emu e! Siituoka ipĕkango-mange i Tjombangan ĕm bale i Sĕra'-tow wo itjawalintuang-ange. Kĕwalintuang-ange im bale, pai'lĕkĕno si Tĕwu-wa'tang karapi e tow aiwĕimbĕn i Sĕra'-tow kumĕsoto-mai; wo *m baja se pĕrakanĕn ang kawali, em pakailĕ-ilĕkĕnoka se ipawile-wileioka-mio' in tjaluara in dano.

Jawoja em pa'pa' tu'u in aitjapĕkangkĕ' i Tjombangan ĕm bale i Sĕra'-tow, ja anaeitu sia itjaatao a si Tjombangan, tanuka ka'i si Tĕwu-wa'tang.

Ang kasomoian-ai iitu, ririorera i maja', ja si Tjombangan mapaema' pisowera in tĕlu. Ém pisow i Tjombangan sangarĕpa *ng kalambot wo tumumbĕl ĕng kawĕlar, ja *ng kakura'mbĕr in de'ndena makarua pakon, ĕng kautĕr in iitu ja tĕlu pitjul. Jawoja *m pisow e rua mĕkele sitjun ĕng kalambot wo rua tomposi *ng kawĕlar, wo sangarangan ĕng kakura'mbĕr in de'ndena. Tani'tu ema'ano *m pisowera in tĕlu. Pakaema'an-ako *n iitu, ja sera maja'o kinaialian in tje'arera. Sera mĕmaja-maja' maunĕr in talun, iaka-akarera i nimakatajango.

An somoi-mai iitu sera tumawi-mio' i lawanan. Siituoka *ng kuao i Tjombangan a si Tĕwu-wa'tang wo a si Mawĕris: Kasaanu in tumongkei si wĕ'tĕs wawangkĕran anio', e Tĕwu-wa'tang, wo kasaanu ka itje' i mo ow ĕn tĕmpok, eni, e Mawĕris; en sapaka *n iana ja ema'antape' londei em pa'pa' kita ja sumengkot. Tani'tu kasaano-mange i Tĕwu-wa'tang in tumongkei ĕm be'tĕs; rumĕ'mba-mio' ĕm bĕ'tĕs, kasaano ka'itje'-mio' i Mawĕris i mo'ow ĕn tĕmpok. Siituoka ja wu'mbu'anerao, pinakasa-kasaanerakĕ' ka'i-mio' i nimapo'ow ĕn a mĕkele tampilira wo *n a mĕkele tĕmpok. Pakawu'mbu'anera-mako ĕ londei, wulengĕno-mai i Tĕwu-wa'tang wo si Mawĕris ĕn iitu wo sera mangem a lawanan. Itjatĕ ka'-mange a lawanan ambitu sera ja *ng kuao i Tjombangan a se rua: Sapaka kita, ja sumengkoto. Wo tu'u sera moleo.

Mĕmole-moleoka sera itjasumpako-mange si ĕsa punten. Siituoka sera sumuwa'o witu wo *ng kuao i Tjombangan a si Tĕwu-wa'tang: Sapaka ko ja itanekuo a si Wawu' i Tjolano a si punten iasa, anaitu ko ja mĕnto'o ambia. An somoi-ai iitu sera mangem an do'ong wo mange am bale i Tjolano. Siituoka ja si Tĕwu-wa'tang ipangilĕko i Tjombangan si luluna e Wawu' i Tjolano tanean. Tani tu niĕnan i Tjolano, jawo sera tumane. Jawoja itane-mako i Tjombangan si Tĕwu-wa'tang, ja sia itĕla'unao ambitu; wo sia ta'arana in tana'i: O Tĕwu-wa'tang sapaka aku ja musĕw sangatu'ur tĕnga' an dior im balemiow. Jawoja karĕngana itu ilĕ-ilĕkĕnu-mange: sawo ĕ luluna in iitu mawĕlĕso, ja pora-porakĕnange i mange milĕk-ai a si ĕsa punten aku, en aku ja nimateo; ta'an ko ja karĕngana tumuli-mange si Mawĕris a si ĕsa punten, eni! wo kamu in dua mĕwalioka-mange, eni! Ipakata ar(ĕ)na-mako *m baja se itu, ja si Tjombangan wo si Mawĕris moleo. Ure-ureano ka'i sera in dua mawole, itjasumpako ka'i mange ĕsa punten, wo sera sumuwa' ambitu. Jawoja ambituoka ka'i sera, ja itaneo i Tjombangan a si luluna e Wawu' i Tjolano ambitu si Mawĕris. Wo ka'i sia itĕla'una, en si Tjombangan sumengkote' ka'i-mange am puntem balina.

Janta'an rior(ĕ)na wo sia mole ja sia nimusĕw ka'i tĕnga' an dior im bale i Mawĕris, wo *ng kuana in tuma'ar: O Mawĕris, sapaka aku ja musĕw tĕnga' an dior im balemiow, en aku ja sumengkoto. Janta'an ĕn tĕnga' iitu karĕngana sere-serenu-mange, sawo ĕ luluna in iitu mawĕlĕso, ja pora-porakĕniow-ange i mange milĕk-ai iaku *n a si punten angeangku, en aku ja

nimateo. Ta'an ko ja tulinoka-mai i Těwu-wa'tang, eni! wo kamu in dua ěm-wali-mange. Jawoja ipakata'ar(ě)na-mako *m baja se itu ja sia moleo. Ure-ureano sia měneng ko-nengkot, mailěko ka'i ěsa punten. Siituoka sia sumuwa'o witu. Itjaitana'na-mange, sia niměla'u-la'us nimuntěp-ange an do'ong.

Muntěpo-mange sia marae kapěněs se tow, em pa'pa' se makaro'ong ja nisu-mě'sěk am bale. Wo sia muněr-ange in do'ong wo mailěk tow, wo sia wueiana in tana'i: Ka'itu-itu *n ambia kalulu in tow e? Sowatěno i tow iitu *ng kuana: O se tow ambia ja mainde', em pa'pa' im pěngaaiěn i Tjiong-kiong, sangapulu' wo rua *n do'kos, mai měngaindo se Wawu' i Tjolano; kua'a se Wawu' i Tjolano, siow-wo, e! wajaoka in ěsa in tarepe'; pinakaindoo i Tjiong-kiong isia.

Siituoka sia měla'u-la'uso mange a si Tjolano. Mangem sia, wo mangilěk a si Tjolano, inde' sia ro'na měnto' ambitu. Sowatěno i Tjolano *ng kuana: Ro'na, ta'an sa re'e wo'o u anu, pěkia'mbitěngku ko. Ěng kuao i Tjombangan: Ro'na, janta'an sapa itu, e Kolano? Jawoja sisilěno i Tjolano sapa waja nima-muali an sangkum i uwaluo ngando, ěng kuana: Sapaka se Wawu' ana'ku ja siow-wo, ta'an wajaoka in ěsa in tarepe', em pa'pa' maio pinakaindo-mange i Tjiong-kiong sangapulu' wo rua *n do'kos; kasusur in ěndo ja *n ambia aiěna, wo *ng kasusur(ě)na i mai, en da'itja tuměra a si měrangka'-mange si ěndo. Sa niruměimběngo-mai i měrangka'o-mange si ěndo, ja sia mitjoo matelew-ai, wo an tajange' marěseko-mai *m ba'ang, em pa'pa' ěm ba'ang(ě na ja uwaseitjě'. Ja tarepe' ka'i sia mai; anae sawo niruměimběngo-mai wo nirumělseko-mai, ja isiao itu. Isiao ě niruma'itja se ana'ku. Jawoja milěk-ai se tow měro'ong, e makasě'sěkoka waja am bale em pa'pa'na. Anae sa ro'na, paten si Tjiong-kiong isia. Ja sawo sia kapateanuka, ja iitjoo ěn tumane a si ana'ku těla'u i Tjiong-kiong, wo itjooka *ng kolano sumawěl au iaku.

Sowatěno i Tjombangan ěng kuana; Sama'! ěpe'angkuoka; janta'an ambisa *n ěnto'angku i lumukut isia, e Kolano? Ja *ng kuao i Tjolano: Sapaka ko ja mange měnto' a lesar, ambitu lukutanu sia. Tani'tu si Tjombangan mindoo-mai im pisow(ě)na wawangkěran, wo mange měnto' a lesar. Jawoja měngěnto-ngěnto'oka ambitu sia, ra'itja ura mitjo rumimběimngai wo rumělsek-ai ěm ba'ang i Tjiong-kiong. Wo sia měnusu-nusut-ai wo tuměngo-mio' si Tjombangan makaěna' a lesar. Siituoka sia pěriorěna wo'o-mio' in dumagit; ta'an kinasa-angkě'mange i Tjombangan i nimo'ow si ro'kos ěsa. Ja *ng kuao i Tjombangan: Isusute' ka'i-mai. Ěng kuao i Tjiong-kiong: Ro'nape' ipěkiindo tokol, sanga-pulu'pe' wo ěsa *n do kos. Siituoka si Tjiong-kiong sumoro'o-mange tojo'. Ta'an da'itja ka'i ure sia sumusuto-mio' wo si Tjombangan pěragitěna ka'i wo'o-mio' wo po'owěn ka'i-mange i Tjombangan si ro'kos ěsa. Ja *ng kuao ka'i i Tjombangan: Isusute' ka'i-mai! Ěng kuao i Tjiong-kiong: Ro'nape' ipěkiindo tokol, tuama! sangapulu'pe' ěn do'kos.

Jawoja sumoro'o ka'i-mange tojo' si Tjiong-kiong. Ra'itja ure nisumu-

suto ka'i-mai wo mĕragit ka'i wo'o-mio' si Tjombangan, ta'an itjairagit(ĕ)na wo'o-mio' sangapo'ow itjairagit, sangapo'ow i Tjombangan. Nimĕngulu-ngulur tani'tu, iaka-akar ĕn do'kos i Tjiong-kiong ĕsaoka.

Jawoja mande sia in ĕsaoka *n do'kos makuape' kendo'o in tana'i: Ro'nape' ipĕkiindo tokol, aweane ĕsa. Tani'tu sia *n sumusuto ka'i-mio'. Itjairagit(ĕ)na ka'i tu'u wo'o-mio' si Tjombangan, kasaana-mange i mo'ow si tjapulu' wo rua in do'kos(ĕ)na. Siituoka sia itjalĕpoko-mio', wo matew-io' si Tjombangan. Jawoja en sia *n utĕro tu'u ulit, anae ra'io kinakĕtean i Tjombangan, iaka-akar itjaiatĕw-io' i Tjiong-kiong isia, ja sia itjarumuno-mio' wo nimateo witu.

Ja aitjaulur tu'u tanu in aitjua i Tjombangan a si Tĕwu-wa'tang wo si Mawĕris; pa'pa'an kĕpate-mitjo i Tjombangan, mawĕlĕso ĕ luluna in tĕnga' aiusĕw(ĕ)na. A si ĕndokĕ' iitu pa'ilĕkĕno i Tĕwu-wa'tang wo si Mawĕris ja nimawĕlĕso ĕ luluna in tĕnga'. Siituoka si Tĕwu-wa'tang mamorako mole wo tumuli-mange si Mawĕris a si punten ĕsa, wo sera in dua mĕwali-mange mole a si punten pinatean i Tjombangan. Ure-ureano sera mĕmole-mole itjasumpako-mange si punten iitu wo mĕla'u-la'us sumuwa' wo mange an do'ong. Ambituoka sera mangem a si Tjolano wo mamuei sawo ambisa *m pinatean i Tjombangan. Mueio sera. Pakawueiĕnera-mako, ja itjuao-mange i Tjolano an isera in tana'i: Sapaka eta' sia ja pinĕkia'mbit(ĕ)ku mate si Tjiong-kiong sangapulu' wo rua *n do'kos, nimĕngaindo se ana'ku, ta'an kua'a sia, ja tina'arangku in tana'i: Sawo si Tjiong-kiong isia kapateanu, ja iitjo *n tumane a si ana'ku kaakaran, wo *n sumawĕl an iaku, maindo kolano, Janta'an patena-mako si Tjiong-kiong, ra'io re'e kinakĕteana i nimĕtombo-tombol-ange, iaka-akar(ĕ)na i niatĕwo-mio' i Tjiong-kiong wo mapala'us mate. Jawoja sapaka *m pinateana ja a monge ĕ lesar, ta'an ĕn owa'na in tarepe' ja nimatongkaro.

Sowatĕnerao ĕng kuaera: Mande sia tongkaro, ta'an karĕngana *n du'ina mangeamitjĕ' umungĕn wo tulusĕn. Siituoka *ng kuao i Tjolano: Sama'! sawo sia tumow(ĕ)pe' sumawĕl, ja isiaka *n tumane a si ana'ku tĕla'u i Tjiong-kiong pinatena. Wo isiaka maindo kolano sumawĕl an iaku, em pa'pa' siitu *n aita'ar(ĕ)ku an isia ririor(ĕ)na i mate si Tjiong-kiong. Jawoja siituoka sera mangem a lesar, wo pailĕkĕnerao si Tjiong-kiong, toka sapa *ng kawangkĕr.

Itjatĕka'-mange sera in dua kasaanera-mio' in dua i mo'ow ĕn tetelew i Tjiong-kiong mĕkele ĕsa: si ĕsa aipasot-ange i Tĕwu-wa'tang an to'tolan in daran im bale i amanga, ja si ĕsa aipasot-ange i Mawĕris an to'tolan in daran im bale i amanga. An somoi-mai iitu, tupilĕnerao *n owa'na i Tjiong-kiong. Pakatupilĕnera-mako iitu, ja sera mumungo in du'i i Tjombangan, wo itu saputĕnera in tjulo' wo alin-ange a si Wawu' i Tjolano.

Ambituoka itu ja tulusĕnerao wo lĕle'en i Wawu' in dano lala. Pakalĕle'ena-mako itu, ja mio'o mero'-mai, e nitumow-o sumawĕl. Tani'tu si Tjombangan nitumowo. Janta'an sia ja ra'io tanu in dior, em pa'pa' sia ja ra'io kĕli pĕnganĕn.

Jawoja au somoi-mai iitu si Wawu' wo si Tjombangan tumaneo, wo si Tjombangan maindoo kolano a si punten iitu, nisumawĕl a si empona.

Verhaal van den Gulzigaard.

Wat Kombangan betreft, hij was het kind van twee echtelieden, wonende aan den oorsprong der Lombagi. Terstond van zijne geboorte af werd hij Kombangan genaamd. Nu, hij was in hooge mate een veel-eter. Den eersten keer dat hij at was 't een kilomaat rijst, den volgenden dag reeds twee kilomaten, aldus steeds toenemende tot op den zevenden dag, toen at hij reeds een $^1/_2$ gantang. Hoe grooter hij werd, steeds vermeerderde hetgeen door hem gegeten werd, totdat hij reeds 3 gantang rijst at.

Toen zijn vader zag dat het zoo was, zeide hij: »O vreeselijk, welk een veel-eter is dit kind, hij zal mij nog opmaken. Wacht maar, ik zal u wel van kant maken."

Daarna riep hem dan zijn vader, zeggende: »kom, ventje, wij gaan sago kloppen." Aldus gingen zij heen. Al voortgaande zagen zij een arèn-boom, toen zeide de vader tot Kombangan: »Gij blijft maar hier, he, ik ga den arènboom omhakken. Al zijt gij, stakkert, op 't punt van door den vallenden boom te worden getroffen, gij moogt volstrekt niet op zijde gaan, hoor!" Inderdaad ging de vader aan het omkappen, totdat de arèn-boom omviel. Toen de arènpalm omviel, heeft hij Kombangan nedergedrukt; maar de stakkert is niet weggeloopen. Toen zeide zijn vader: »Zoo, de veeleter is werkelijk gestorven." Nu keerde de vader van Kombangan naar huis terug. Toen hij aangekomen was, zeide hij tot zijne vrouw: »Nu, de Veeleter is inderdaad gestorven."

Doch zoodra was hij niet naar huis teruggekeerd, of Kombangan spleet den arèn-boom, na hem slechts bij den top te hebben aangepakt, en die werd door hem van boven naar beneden in tweeën gescheurd en hij klopte er de sago uit, doordat hij er slechts met zijn hiel in stampte. Toen hij gereed was met kloppen, bracht hij de sago naar huis. Te huis gekomen, zeide hij: »Wel vader, daar is de sago die ik geklopt heb!"

Toen schrok zijn vader en zeide: »Je mag doorstoken worden! Daar heb je den Veelvraat; ik dacht dat hij al dood was." Aldus is het geschied.

Wederom niet lang daarna, zeide de vader tot Kombangan: »Kom ventje, laat ons brandhout gaan halen." Toen zijn zij het bosch ingegaan. Toen zij een zeer grooten waringin-boom zagen, zeide de vader tot Kombangan: »Blijf hier boven, ventje, dan ga ik ons brandhout kappen. Al zijt gij, stakkert, op 't punt van door den vallenden waringin te worden getroffen, loop volstrekt niet weg, hoor!" Toen ging hij werkelijk aan het omhakken, totdat de waringin omviel. Toen hij omviel, heeft hij Kombangan wederom nedergedrukt, maar deze ving hem slechts op. Zoodra de waringin op Kombangan was gevallen, zeide de vader: „Ziezoo, nu is de Veelvraat gelukkig werkelijk gestorven."

Daarop ging de vader van Kombangan naar huis. Tehuis gekomen, zeide hij tot zijne vrouw: »Gelukkig, de Veeleter is werkelijk gestorven, verpletterd door een zéér grooten waringingin-boom."

Maar nog niet lang was hij thuis, toen de door Kombangan daarheen gedragen waringin gedruisch maakte. Zoodra zij het gedruisch van den waringin hadden gehoord en gezien hadden dat hij den zeer grooten waringin kwam aandragen, schrokken zij en zeiden: »O, de Gulzigaard, de Veeleter is waarachtig toch maar weer hier." Toen Kombangan thuis was gekomen, wilde hij terstond den waringin tegen het huis doen leunen, maar het huis zou er maar van zijn omgevallen. Toen liet hij den waringin op den grond los en zeide: „Daar is ons brandhout, vader." Aldus is het wederom geschied.

Daarna heeft Kombangan het begrepen en zeide: »O vreeselijk, vader zoekt mij maar slechts te dooden. Daar dit zoo is, is het beter dat ik van hier wegloop." Aldus is het geschied. Op zekeren dag zeide Kombangan tot zijne moeder: »O moeder, kook iets tot teerkost, daar ik naar het bosch ga." Nu, zijne moeder kookte hem dan teerkost en hij ging.

Hij liep maar voort, totdat hij steeds verder kwam en midden in het bosch. In het midden van het bosch kwam hij bij een grooten stroom en hij volgde dien. Terwijl hij dien volgde, zag hij Tĕwu-wa'tang (Boomen-rooier) met de hand visch pakken tusschen de steenen, buitengewoon zeer sterk. Terwijl Kombangan daar was, liet Tĕwu-wa'tang hem voortdurend zijne kracht zien, omwentelende steenen als tuinhutten zoo groot. Toen zeide Kombangan: »Als het slechts dat is, och arme, laat het dan maar niet zoo telkens aan mij zien." Tĕwu-wa'tang antwoordde en zeide: »Zoo, werkelijk? Zullen wij met elkander wedden? Indien deze zeer groote steen door u wel kan worden weggeworpen, dan zijt gij inderdaad zeer sterk, maar zoo niet dan zijt gij krachteloos." »Komaan. zeide Kombangan, maar indien die niet door mij kan weggeslinggerd worden, dan kom ik slaaf te worden bij u, maar indien ik, stakkert, hem kan wegslingeren, dan komt gij slaaf te worden bij mij." Tĕwu-wa'tang antwoordde en zeide: »Dat is goed."

Daarop zich nederwaarts richtende, pakte Kombangan met één hand den steen op en slingerde dien opwaarts, totdat waarlijk niet meer te weten was waar de plaats van nederkomst van dien steen was. Nadat Kombangan den steen had weggeslingerd, werd Tĕwu-wa'tang zijn slaaf. Aldus geschiedde het. Daarna liepen zij voort. Wat door Kombangan gedragen was, werd voortaan gedragen door Tĕwu-wa'tang. Zij liepen maar steeds voort, totdat zij kwamen aan een dorp, de woonplaats van Kannibaal.

Toen zij bij dat dorp gekomen waren, liet Kombangan Tĕwu-wa'tang aan het huis van Kannibaal aangaan om vuur. Toen hij daarheen ging, vroeg hem Kannibaal: »Waar gaat gij heen?" Tĕwu-wa'tang antwoordde en zeide: »Ik ben gezonden door Kombangan om vuur te vragen." Kannibaal wees hem

de plaats waar hij vuur kon halen en zeide: »Ga hier binnen en ga daar vuur vragen." Tĕwu-wa'tang ging naar binnen, hij zag de menschen die gekookt werden in een ijzeren pan en hij was bang; daar zijnde werd hij verborgen in een hok met de menschen die door Kannibaal opgesloten waren. Toen werd door Kombangan lang op hem gewacht, hij kwam niet meer terug. Daar Tĕwu-wa'tang niet meer terugkeerde, zoo werd hij door Kombangan gevolgd. Gekomen aan dat zeer groote huis van Kannibaal, liep hij er eenige malen omheen en zeide: »Waar is Tĕwu-wa'tang, o Kannibaal?"

Deze antwoordde: »Hij is niet hier." Kombangan zeide: »Werkelijk? toont gij hem niet? Indien gij hem niet toont, dan wordt op 't oogenblik dit huis van u onderste boven gekeerd." Kannibaal antwoordde: »Och, zijt gij het, stumpert, die dit zult onderste boven keeren?" Kombangan zeide: »Zeker, indien ik, lacy, dit kan onderste boven keeren, dan komt gij slaaf te worden bij mij, maar zoo niet, dan kom ik slaaf te worden bij u." Daarop antwoordde Kannibaal, zeggende: »Nu, probeer gij het maar, hoor." Daarop schopte Kombangan het huis van Kannibaal en het geraakte onderste boven. Zoodra het huis ten onderste boven was gekeerd, werd Tĕwu-wa'tang zichtbaar, te zamen met de lieden die door Kannibaal waren opgesloten naar buiten komende, en allen die in de pot gekookt werden, daar geheel zichtbaar waren degenen die op en neer werden gedraaid door het gekook van het water. Aangezien werkelijk was kunnen omgeschopt worden door Kombangan het huis van Kannibaal, daarom is hij komen slaaf te worden bij Kombangan, gelijk ook Tĕwu-wa'tang.

Daarna, voor zij op weg gingen, liet Kombangan voor hun drieën kapmessen maken. Het kapmes van Kombangan was een vadem in lengte en eene el in breedte en de dikte van den rug tweemaal pakon en de zwaarte was 3 pikoel. De kapmessen der beide anderen waren gelijkelijk $^{3}/_{4}$ vadem in lengte en 2 el in breedte en een span in dikte op den rug. Aldus waren gemaakt de kapmessen van hun drieën. Nadat die gemaakt waren gingen zij op weg, elk hunner dragende zijn eigen mes. Zij liepen voort in het midden van het bosch gaande, totdat zij op zijn verst waren gekomen.

Daarna kwamen zij nabij het strand. Toen zeide Kombangan tot Tĕwu-wa'tang en tot den Mawĕris: »Sla gij dezen grooten waringin-boom in één slag door, Tĕwu-wa'tang en gij, Mawĕris, sla in één slag den top door, he, dewijl wat dat betreft, daarvan wordt door ons gemaakt een vaartuig, daar wij gaan zeilen." Aldus kapte Tĕwu-wa'tang den waringin met één slag door, de waringin viel om en met één slag kapte de Mawĕris den top door. Daarop holden zij hem uit, telkens met één slag kapten zij de beide zijvlakken af en de beide uiteinden. Toen zij de schuit geheel hadden uitgehold, werd die door Tĕwu-wa'tang en den Mawĕris op den schouder gedragen en zij gingen naar het strand. Toen zij aan het strand waren gekomen, zeide Kombangan: »Wat ons betreft, wij gaan varen." En inderdaad roeiden zij op.

Zij roeiden steeds door en kwamen aan een eiland. Zij gingen daar ten anker en toen zeide Kombangan tot Tĕwu-wa'tang: »Wat u betreft, gij wordt door mij uitgehuwelijkt aan de Dochter des Konings van dit eiland, daarom blijft gij hier." Daarop gingen zij naar het dorp en begaven zich naar het huis des Konings. Toen vroeg Kombangan voor Tĕwu-wa'tang de oudste der Dochters des Konings ten huwelijk. De Koning stemde daarin toe en zij traden in het huwelijk. Nadat Tĕwu-wa'tang door hem was uitgehuwelijkt, liet Kombangan hem daar achter en hij sprak af aldus: »Tĕwu-wa'tang, ik zal een pinangboom planten vóór uw huis. Gij moet daarnaar telkens gaan zien. Indien de jonge bladeren daarvan reeds beginnen te verleppen, haast u dan naar mij te gaan zien op een ander eiland, want dan ben ik gestorven, maar gij moet Mawĕris afhalen op het andere eiland, hoor, en gij beiden te zamen moet dan weder verder gaan, hoor!" Nadat hij dit alles had afgesproken, gingen Kombangan en de Mawĕris scheep. Langen tijd voeren zij en kwamen bij een eiland en gingen daar voor anker. Toen zij daar waren, huwde Kombangan den Mawĕris uit aan de Oudste der Dochters des Konings aldaar. En ook hij werd door hem achtergelaten, dewijl Kombangan onder zeil ging, weder naar een ander eiland. Doch voor dat hij scheep ging, plantte hij ook een pinangboom vóór het huis van den Mawĕris en sprak af: »O Mawĕris, wat mij betreft, ik plant een pinang vóór ulieder huis, aangezien ik onder zeil ga. Maar naar die pinang moet gij telkens gaan kijken; indien zijne jonge bladeren verwelken, haast u dan naar mij te gaan zien op het eiland waar ik heenga, want dan ben ik dood. Maar gij wordt door Tĕwu-wa'tang afgehaald, hoor! en te zamen gaat gij verder." Toen hij dit alles had afgesproken, ging hij op reis. Langen tijd zeilde hij en zag weder een eiland. Toen ging hij daar voor anker.

Zoodra hij aan wal gekomen was, ging hij terstond door, het dorp binnen. Toen hij daar binnen gekomen was, waren de menschen buiten gewoon stil, daar de bewoners zich in de huizen hadden verstopt. En hij ging naar het midden van het dorp en hij zag iemand en aan dezen werd door hem gevraagd: »Waarom is het hier zoo verlaten door de menschen?" De man antwoordde: »O, de lieden hier zijn bevreesd, dewijl tot hen gewoon is te komen de Grijpvogel met twaalf koppen; hij is gewoon hier te komen halen de Dochters des Konings; terwijl de Dochters des Konings vroeger 9 waren, is er thans nog maar ééne, allen zijn weggenomen door dien Grijpvogel".

Toen ging hij recht door naar den Koning. Daar gekomen, vroeg hij aan den koning of hij wellicht daar mocht blijven. De Koning antwoordde, zeggende: »Het mag, maar indien . . . ne . . . het kan, heb ik u om hulp te verzoeken." Kombangan zeide: »Het kan, maar wat is het, o Koning?"

Toen verhaålde de Koning al wat er gebeurd was gedurende acht dagen, zeggende: De prinsessen mijne kinderen waren vroeger negen, maar er is nog maar slechts ééne thans, daar de Grijpvogel met twaalf koppen ze allen is komen

halen: elken dag komt hij hier en elken keer als hij komt is het niet anders dan wanneer de zon reeds hoog wil staan. Wanneer (het licht) verduistert, terwijl de zon reeds hooger wil gaan, komt hij van het Oosten herwaarts gevlogen en terwijl hij nog ver is, maken zijne tanden reeds veel gerammel, daar zijne tanden van enkel ijzer zijn. Straks zal hij weder komen, derhalve wanneer het reeds duister is geworden en er een geweldig leven wordt gemaakt, dan is hij het. Hij is het die mijne kinderen heeft vernietigd. Zie, de bewoners van het dorp verstoppen zich allen voortdurend om hem in de huizen. Daarom, indien het mogelijk is, dood dien Grijpvogel. Indien gij hem kunt dooden, zult gij mijne dochter huwen die is overgelaten door den Grijpvogel en gij zult koning worden in mijne plaats."

Kombangan antwoordde en zeide: »Goed, ik zal het beproeven, maar waar zal mijne verblijfplaats zijn om hem te belagen, o Koning?"

De Koning zeide: »Wat u betreft, blijf op het dorpsplein, daar worde hij door u belaagd." Aldus nam Kombangan zijn zéér groot kapmes bij zich en ging zijne plaats innemen op het dorpsplein.

Terwijl hij zich nu daar ophield, werd het niet lang daarna duister in het Oosten en rammelden de tanden van den Grijpvogel. En hij kwam steeds nader aan en zag neer op Kombangan, die zich ophield op het dorpsplein. Toen haastte hij zich nederwaarts om hem zoo mogelijk te grijpen, maar in één slag opwaarts slechts hieuw Kombangan een zijner koppen af. En Kombangan zeide: »Kom weder nader bij (met je koppen)." De Grijpvogel zeide: »Je kunt er nog een nemen om er mede te vechten, elf koppen nog heb ik over."

Toen trok zich de Grijpvogel een weinig opwaarts terug. Maar het duurde wederom niet lang of hij kwam weder nederwaarts en wederom wilde hij zoo mogelijk maar Kombangan pakken. En wederom sloeg Kombangan opwaarts een kop af. En Kombangan zeide weder: »Kom weder naderbij met je koppen." De Grijpvogel zeide: »Ge kunt er nog een nemen om mede te vechten, dappere kerel, ik heb nog tien koppen." En de Grijpvogel week weder een weinig opwaarts terug.

Niet lang daarna naderde hij wederom en wilde opnieuw zoo mogelijk Kombangan grijpen, maar zoodra hij omlaag wilde grijpen, kwam er een slag, zoo dikwijls als hij wilde grijpen kwam er een slag van Kombangan.

Zoo ging het den eenen keer na den anderen, totdat er slechts één kop van den Grijpvogel overbleef. Hoewel hij echter nog maar één kop over had, sprak de stumpert nog aldus: »Je kunt er nog een nemen om mede te vechten, er is nog één." Aldus naderde hij weder naar beneden, zoodra hij weder zoo mogelijk naar beneden Kombangan wilde grijpen, kapte deze met één slag opwaarts zijn twaalfden kop af. Toen kwam hij naar beneden te vallen en drukte Kombangan neder. Daar hij zéér zwaar was, had Kombangan niet meer genoeg kracht, zoodat hij door den Grijpvogel werd nederwaarts gedrukt en zittende

kwam neder te vallen en daar stierf. Het is werkelijk geschied gelijk gezegd was door Kombangan tot Tĕwu-wa'tang en den Mawĕris; want zoodra Kombangan dood was, verdorden de jonge bladeren van de pinangboomen door hem geplant. Op dien dag slechts zagen Tĕwu-wa'tang en de Mawĕris dat de jonge bladeren van den pinangboom verdord waren. Toen haastte zich Tĕwu-wa'tang te roeien en legde aan op het andere eiland om den Mawĕris af te halen en zij beiden roeiden te zamen naar het eiland waar Kombangan was gestorven. Langen tijd roeiden zij en kwamen aan op dat eiland en wierpen terstond het anker uit en gingen in het dorp. Daar gekomen, gingen zij naar den koning om te vragen waar wel Kombangan gestorven was. Zij deden de vraag.

Toen zij het gevraagd hadden, zeide de koning tot hen aldus: Wat hem aangaat, de stakkert, ik heb zijne hulp gevraagd om den Grijpvogel met twaalf koppen te dooden, die telkens mijne dochters heeft weggenomen; maar daarom heb ik hem aldus beloofd: Indien de Grijpvogel door u kan gedood worden, zult gij mijne jongste dochter huwen, en in mijne plaats koning worden. Maar nadat hij den Grijpvogel heeft gedood, heeft hij het niet meer kunnen uithouden toen hij hem opwaarts wilde ophouden, zoodat hij door den Grijpvogel is neergedrukt en terstond is gestorven. Wat nu betreft de plaats waar hij gestorven is, die is op het dorpsplein, maar zijn lichaam is thans reeds aan het vergaan.

Zij antwoordden, zeggende: Al is hij reeds verworden, maar zijne beenderen moeten wij gaan verzamelen en aan elkaar hechten. Toen zeide de koning: Goed, als hij weer levend wordt, dan zal slechts hij mijne dochter trouwen, die is overgelaten door den door hem gedooden Grijpvogel. En hij slechts zal koning worden in mijne plaats, want dit heb ik hem beloofd, voordat de Grijpvogel door hem werd gedood.

En toen gingen zij naar het dorpsplein en zagen den Grijpvogel, zoo groot als wat wel! Toen zij beiden daar waren aangekomen, kapten zij met één slag de vlerken van den Grijpvogel af, ieder één, de eene werd opwaarts weggeslingerd door Tĕwu-wa'tang naar den voet der trap van zijns vaders huis en de andere werd opwaarts weggeslingerd door den Mawĕris naar den voet van de trap van het huis zijns vaders. Daarna wentelden zij het lichaam van den Grijpvogel weg. Nadat zij dit weggewenteld hadden, verzamelden zij de beenderen van Kombangan en wikkelden die in wit lijnwaad en brachten die bij de Koningsdochter. Daar hechtten zij die aaneen en de Prinses besproeide ze met tooverwater. Nadat zij ze besproeid had bewoog hij zich opwaarts van den grond, daar hij weder levend geworden was. Zoo is Kombangan weder levend geworden. Echter was hij niet meer als vroeger, daar hij geen veelvraat meer was. Daarna is de Prinses met Kombangan gehuwd en Kombangan is geworden koning op dat eiland in de plaats van zijn schoonvader.

AANTEEKENINGEN.

Kombangan, met an gevormd van kombang »brok, brokstuk", ook »groot en diep van wonden".

Kumombang in tjaju »groote brokken van een stuk hout afkappen".

De beteekenis van kombangan kan zijn »het stuk waarvan de brokken worden afgenomen", dus »waar afgebrokkeld wordt", maar het kan ook beteekenen »waar brokken zijn", d.i. »de persoon aan wien brokken worden toegeworpen". Vgl. ĕnto'an »plaats waar, waarop ĕnto' (blijven) geschiedt, verblijfplaats", asinan »waaraan zout wordt gedaan", wueian »aan wien eene vraag wordt gedaan", rĕgĕsan »wat aan den wind (rĕgĕs) is blootgesteld".

Naast kombangan staat de vorm kombangĕn, die o.a. Verh. Bat. Gen. LV, 1e stuk, bl. 24 is opgegeven. Deze vorm beteekent »gulzigaard, schrokker" en is een eigennaam voor honden. Het achtervoegsel ĕn duidt dikwijls aan »behept met een gebrek, tot zijn nadeel eenige eigenschap of eenig gebrek hebbend, 't zij een lichaams- of een karaktergebrek, bijv. kĕris, cascado (ichthyosis), kĕrisĕn »aan cascado lijdend", kĕmberĕn »met strontjes (kĕmber) aan het oog", waru'mbu'un (1) »aan een loopend oor (waru'mbu') lijdend", wĕrisĕn »met spikkels, moedervlekken (wéris)", en in versterkte beteekenis van den geredupliceerden stam, bijv. lalangun (1) »voortdurend dronken (langu)", lilimu'utĕn »zweeterig zijn", van limu'ut »zweet".

Nevens deze beide vormen, staat nog in Tombasian-atas de uitspraak lombangan, hetwelk eene verkorting moet zijn van Kolombangan, een frequentatieve vorm van Kombangan.

In het Bent. Ponos. en Sang. is kombang »maag"; voor »gulzig" heeft Sang. makombang, Mongond. motombong. Andere talen van Noord- en Midden-Celebes hebben voor »maag, buik" dit zelfde woord in eenigszins gewijzigde vormen, als: ombanga (Talautsch), ombongo (Goront.), kompong (Mongond. Bobongko'sch, Loindangsch, Tontolisch), ompong (Tominische talen), kompo (Toradja'sche en Morische talen), kombo (Banggaisch).

Ambalesa, uit am bale ĕsa »in één huis", bet. »huisgenoot", in

---

(1) Wordt ĕn gevoegd achter een woord dat met hamzah sluit, dan assimileert zich de ĕ van ĕn met den klinker der eindlettergreep van 't stamwoord; is deze eindlettergreep open, dan trekt ĕ met den klinker daarvan samen.

't biz. »echtgenoot". Deze samenstelling is geheel tot één woord geworden, met den klemtoon op de voorlaatste lettergreep.

M ĕ n g ĕ n t o-n g ĕ n t o', van ĕ n t o' »lang, van tijd, lang geleden". De woordherhaling is in het Tontemboansch onvolkomen; de consonantische eindsluiter (hier hamzah) van het grondwoord wordt bij het eerste lid van den herhaalden vorm weggelaten, zie bijv. het eenige regels verder voorkomende n i m ĕ n g a w ĕ - n g a w ĕ s, van den stam a w ĕ s.

A n d o'k o s a; r o'k o s »hoofd", bet. ook, evenals het Mal. u l u, van eene rivier, den oorsprong, de bron.

De regels van klankverbinding in het Tontemboansch vorderen dat *r* en *w*, 't zij midden in een woord, 't zij in den zin, onmiddellijk voorafgegaan door een nasaal, te zamen met dezen tot n d, m b wordt. In het algemeen kent het Tt. de *d* en de *b* niet, dan voorafgegaan door nasaal of door hamzah, ook wel door hamzah en nasaal, bijv. w a'b a' en w a'm b a' »mond" s ĕ k a'd en s ĕ k a'n d »offerstafknop".

De -a in r o'k o s a is het pron. suff. 3e pers. e.v., hier op te vatten als lidwoord of betrekkingswoord, dus »het hoofd", of »de bron, de oorsprong". Verg. hetzelfde gebruik in 't Jav. Mal. enz. Sommige woorden komen nimmer zonder dit pron. suff. voor, wanneer zij in eene bepaalde beteekenis gebruikt worden, bijv. l a l a i »sirih", l a l a i n a »blad", of liever »boomblad", daar het suffix op den boom wijst waarvan het blad afkomstig is, terwijl l a l a i, zonder nadere aanduiding, het sirih-blad aanduidt. Als genitief-aanduider, zooals bijv. in 't Jav. en Boeg. doet dit suffix geen dienst, zooals ook hier is te zien, waar het gevolgd wordt door *i*, genitief van s i, het lidwoord voor eigennamen, namen van levende wezens en reeds bekende of genoemde levenlooze voorwerpen.

L o m b a g i, eene rivier in Mongondou, zie Meded. v. w. het Ned. Zendelinggenootschap, 1867, bl. 238. In Mongondou heet deze rivier ook L o m b a g i n. Vele Minahassische verhalen spelen in Mongondou.

K ĕ m u a l i n a p e'-m a i t o w. »Zoodra hij pas was geworden herwaarts mensch", d. i. »terstond van zijne geboorte af". M u a l i »gedrag", l e w o' ĕ m u a l i n a »slecht is zijn gedrag", oók »wording, oorsprong". Het voorvoegsel k ĕ, voor een werkwoordstam gehecht, beteekent »met dat, tegelijk dat, zoodra", zooals te zien is in den in dit verhaal voorkomenden zin: K ĕ p a' a n e r a i n d i n t j a'k a s a i m b ĕ't ĕ s, w o k ĕ s e r e e r a-m a n g e i s i a i m a w u l e-w u l e n g-a i i m b ĕ't ĕ s w a w a n g k ĕ r a n »Zoodra zij het gedruisch van den waringin hadden gehoord en gezien hadden dat hij den zeer grooten waringin kwam aandragen"; k ĕ a i n a a m b i a, j a n i m a u r a n »met dat hij daar kwam, regende het"; k ĕ w u a' i l a n s o t »ten tijde dat de lansat vrucht draagt".

P e' »nog, ook maar", versterkt hier de beteekenis van k ĕ, en is te zamen daarmede weer te geven met »zoodra maar".

De encliticae (m) a i en (m) a k o worden toegevoegd aan werkwoorden van beweging, al naar dat de beweging wordt geacht naar den spreker toe of van hem af gekeerd te zijn. Iets dat grooter wordt, opwast, zal doorgaans als (m) a i »herwaarts" te groeien worden voorgesteld.

N g a r a n a n, passief van n g a r a n »naam". Het achtervoegsel a n vormt het passief der werkwoorden die in het actief indirect overgankelijk zijn en hun voorwerp met het voorzetsel *a* regeeren. Men zegt dus: n g u m a r a n a s i t o j a ' a n g »het kind een naam geven"; t u m i m b o i a s i t j a w a j o »het paard vasthouden", t i m b o i a n - i o' s i t j a w a j o »het paard wordt (worde) vastgehouden".

Met de pron. suff, verbonden: s i t o j a ' a n g a n i o' n g a r a n a n g k u L o n t o', »ik noem dit kind L."; s i t j a w a j o a n i o' t i m b o i a n u »dit paard wordt door u vastgehouden".

N g a r a n a n o i n T j o m b a n g a n; de enclitica *o* drukt hier den historischen tijd uit; i* heeft hier de functie om het middel aan te wijzen, dus »benoemd met K."; t i n o n g k e i t j u i m p a t i s i m u n t e a n i o' »ik heb met een bijl dezen lemon-boon omgehakt".

S a p a k a (klemt. op s a) »wat betreft, aangaande", met s a gevormd van a p a »wat, welke", s a p a, id. Het achtergevoegde k a, in het M a k e l a ' i-dialect k ĕ m (dus: s a p a k ĕ m) is in dit woord en eenige andere een vast bestanddeel geworden. Daar waar het niet met het woord is samengegroeid, is het meestal te vertalen met »toch"; het wordt dan gebruikt om aan te duiden dat iets tegen het oorspronkelijke plan of tegen de verwachting, tòch geschiedt, bijv. w e n e ' k a (w e n e ' k ĕ m) ĕ n g k a n ĕ n t a »wij zullen tòch rijst eten"; n i i n d o k a i S ĕ m b ĕ l s i t j a w a j o »S. heeft tòch het paard genomen", p i t u k a s e k o ' k o ' t a »onze kippen zijn tòch zeven' (het valt mee).

M a r a e k a k ĕ l i p ĕ n g a n ĕ n; m a r a e »bovenmate, zéér, buitengewoon", van r a e »anders, verschil, variatie". Bijv. m a r a e k a t o w o s i a »buitengewoon leugenachtig is hij '.

K a k ĕ l i van k ĕ l i »veel", k a k ĕ l i »hoe veel! welk eene veelheid, welke eene menigte!"

P ĕ n g a n ĕ n, van k a n »eten", bet. »hetgeen gewoonlijk wordt gegeten", zooals p ĕ n g ĕ l ĕ p ĕ n »hetgeen gewoonlijk wordt gedronken", van ĕ l ĕ p »drinken".

A s i t j a t a r e n a p e' i n i t j u m a n »op zijn eersten keer pas, van te hebben gegeten". K a t a r e of k a t a r e - t a r e »de eerste in tijdsorde"; het

pron. suff. 3e pers. doelt op Kombangan en de *i* is een betrekkingswoord dat nitjuman van katare-tarena doet afhangen.

Dikwijls vindt men i gebruikt tusschen een woord en zijne nadere bepaling, bijv. sera i mĕkarĕtuk »zij die met elkaar bevriend zijn", kita i maumung am bia »wij die hier zijn verzameld", kami in ĕpat »wij met ons vieren"; aitjuaku in si wale itu, ja a mongena i lalan »ik heb gezegd dat dat huis aan de Noordzijde van den weg was".

Sanga-wĕwĕroian ĕn tĕwi' »een kilo-maat vol was de gestampte rijst". Wĕwĕroian, van wĕroi »storten", dus: »plaats waarin (-an) doorgaans (reduplicatie) iets wordt gestort". Het is de benaming voor eene maat waarin ongeveer 1 K.G. gestampte rijst gaat.

Sanga-; uit sa »één" en nga- een voorvoegsel dat waarschijnlijk uit ka- is ontstaan. Het wordt gevoegd voor alle substantieven, die in de hoedanigheid van maatwoorden met de telwoorden worden verbonden. Wellicht heeft de nasaal van het lidwoord of betrekkingswoord ĕng de tenuis van ka verdreven, zoodat bijv. tĕlu ngaro'ong »drie dorpen vol" zou staan voor tĕlu *ngkaro'ong, gelijk men ook zegt tĕlu *n do'ong voor »drie dorpen". In het Sangireesch althans worden de zelfst. naamwoorden, die als maatwoorden met den kortsten vorm der telwoorden worden samengesteld, met ka- gevormd, dus sĕngkatau (zooveel als, zoo groot als) één mensch", tĕlungkaorasĕ »drie uur lang". Zie Sprkk. bl. 82.

Dit nga- is dus van het maatwoord onscheidbaar, zie bijv. het even verder voorkomende ruao ngawĕwĕroian »reeds twee maat vol", maar de tweelettergrepigheid der samenstelling sanga heeft het voor het spraakgebruik tot een afzonderlijk woord doen worden, zooals blijkt uit de herhaling, wanneer het distributief wordt gebruikt, bijv. sanga-sangaro'ong »elk dorp afzonderlijk".

Nimĕngawĕ-ngawĕs »is steeds blijven toenemen", een actieve vorm met ng van awĕs »genoeg", als w.w. gebruikt »bijvoegen". Mĕ- met nasaal tusschenzetsel wordt voor den herhaalden stam gevoegd, om aan te duiden dat het subject steeds voortgaat met het verrichten der handeling, bijv. mĕnowa-nowat »steeds blijven antwoorden", van sowat (sumowat, masowat enz.) »antwoorden".

Kapituan »tot zeven (pitu) geworden", dus: a si tjapituan ngando »op het tot een zevental vol zijn de dagen".

Sia nitjumano ala'mbak »hij heeft reeds gegeten ½ gantang". De enclitica -o, die dikwijls ons »reeds" is, bij de perfectieve vormen, maar ook vaak met het Mal. -lah in beteekenis overeenkomt, is aan het Matana'i-

dialect eigen, het Makela'i gebruikt ĕm of m, het Tomboeloe'-sch en het Bare'e gebruiken -mo. De onderstelling ligt dus voor de hand, dat de beide Tontemboansche dialecten elk een deel van dit oorspronkelijker mo hebben behouden.

Ala'mbak is met a- gevormd van la'mbak »half, de helft, halverwege, een halve gantang"; het komt nooit voor met sa-, bv. sangala-'mbak, wellicht staat het dus voor sala'mbak.

Het Tomb. heeft lawak in de beteekenis »half" en Kalawakan, de benaming van eene plaats die halverwege tusschen hemel en aarde ligt.

Makawangko' »hoe langer hoe grooter, steeds grooter wordende".

Het uit ma + ka ontstane voorvoegsel maka- heeft een aantal beteekenissen, waarin de grondbeteekenis van ka- »tot een geheel gekomen, een volkomen vorm bereikt hebbende, niet meer in staat van worden, maar in dien van zijn verkeerende" duidelijk uitkomt. Daar ma-, voor adjectiefstammen, de beteekenis van »worden" heeft, bijv. mawangko' »groot worden", heeft maka vaak de bet. »worden tot hetgeen de vorm met ka- als geheel zijnde aanduidt, dus: hoe langer hoe meer worden, steeds tot meerdere volkomenheid brengen, wat het grondwoord aanduidt, bijv. makaĕlur »stiller worden", makalewo' »slechter worden", makaako »nog meer Westwaarts (ako) gaan".

Makaako ĕ lalan, makalewo' »hoe verder W. waarts de weg, hoe slechter", makaure makaaio ko »hoe langer (ure) hoe meer herwaarts (ai) gij komt"; nimakaakoo sia »hij is nog meer W. waarts gegaan"; makagogaro ĕm pagĕr »de heining wordt hoe langer hoe losser".

Aka-akar(ĕ)na i makano »totdat hij reeds ging eten", eene dergelijke uitdrukking als het reeds boven behandelde: a si tjatarenape' i nitjuman, want ook hier doelt het suffix -na op Kombangan.

Makatĕlu *n tĕwi' »driemaal de rijst", die zoo even is genoemd, nl. in de wantang (mand van 1 gantang = $^1/_3$ pikoel), d. i. dus: drie gantang of 1 pikoel.

Pailĕkĕn-ako; de enclitisch gebruikte vormen ako, itjo, io', die in het algemeen eene richting van den spreker af aanduiden, worden vaak gebruikt in de beteekenis van ons »nadat", inzonderheid ako, terwijl ai, ange, eko en onge, die eene richting naar den spreker toe aanduiden, nimmer met »nadat", maar dikwijls met »toen" zijn te vertalen.

Mĕkaapu re'e iaku »hij wil mij opmaken". Het voorvoegsel mĕ- duidt aan »zullen, willen, gaan doen wat het grondwoord aanduidt". Van kaapu «einde" wordt het grondw. apu, (Parig. opu) niet meer

gebruikt, de afleidingen worden gevormd van kaapu, bijv. kumaapu, makaapu »eindigen, opmaken", kakaapuan »einde".

Patengkukĕ' »worde gedood door mij slechts". Dit kĕ' beteekent hier »niet anders dan"; de vader wil zeggen dat er niet anders op zit, dan dat hij zijn schadelijken zoon doode; paten is samengetrokken uit pate en ĕn »wordt, worde gedood, te dooden". Zoo is ook het een weinig verder voorkomende towan, in sia towano i amanga »hij werd geroepen door zijn vader", uit towa en ĕn samengetrokken.

Mangeta palun staat voor mange paluntа, »wij gaan sago kloppen"; dergelijke »hulpwerkwoorden", zooals men ze zou kunnen noemen, trekken gewoonlijk het pron. suff. tot zich.

Mĕmaja-maja'oka sera »terwijl zij gingen"; de duratieve beteekenis dezer uitdrukking ligt evenzeer in de woordherhaling als in het achtergevoegde -oka.

Pĕrĕ'mbaano in a'kĕl »op het punt van te worden bevallen door den suikerpalm", van mĕrĕ'mba »willen vallen, zullen vallen, gaan vallen".

Tumongkeio, rumĕ'mbao, enz.; de -um-vorm met -o is hier, zooals veelal in verhalen geschiedt, als historische tijd gebruikt.

Itjatĕka'; het voorvoegsel itja-, ontstaan uit i + ka, vóór den w. w. stam gevoegd, heeft de beteekenis: zonder opzet of eigen toedoen, dus bij geval (accidenteel) geraakt in den toestand door het grondwoord aangeduid. De bet. van itjatĕka' is dus meer die van ons »terecht gekomen, aangeland", doch het wordt gewoonlijk in den zin van ons »gekomen, aangekomen" gebruikt, en de perfectieve vorm aitjatĕka' in dien van »is aangekomen, is er al". Andere voorbeelden: itjaako »bij toeval in het westen beland, zonder opzet W. waarts geraakt", itjaĕnda' »bebloed geraakt", itjage'el(ĕ)ku si sĕra' anio' »ik kom te walgen van dit vleesch"; aitjagioo ĕn amona en aitjalĕpok-wo »zijn gelaat is komen misvormd te worden, doordat hij vroeger is komen te vallen".

Pĕnana'an, van den stam ĕna' »vredig, kalm, rustig", waarvan paĕna'an »verblijfplaats". De vorm pĕnana'an, uit pĕ-ĕna-ĕna'an »de plaats waar, de persoon bij wien men gewoon is te verblijven", heeft in het spraakgebruik de beteekenis van »echtgenoot", biz. »vrouw" gekregen, bijv. si pĕnana'an i Liwe »de vrouw van Liwe", terwijl si mĕnana' a si Maruaja »hij die bij M. woont" beteekent »de man van Maroeaja".

S i T j ĕ l i - p ĕ n g a n ĕ n »hij van wien veel is hetgeen hij gewoon is te eten", dus: »de Veeleter".

T i n i m b o i a n a k ĕ ' - m a i »is door hem slechts beetgepakt herwaarts"; t i n i m b o i a n, perfectieve vorm van t i m b o i a n, wat weder het passief is van t u m i m b o i a. Is het actief direct overgankelijk, zooals bijv. r u m a n g a t, dan is de passieve vorm r a n g a t ĕ n »wordt, worde geroepen", waarvan weder de perfectieve vorm is r i n a n g a t. Van m a r a n g a t »roepende, bezig met roepen" is dan de passieve vorm p a r a n g a t ĕ n en van m ĕ r a n g a t »wil, zal, gaat roepen" p ĕ r a n g a t ĕ n, terwijl een niet direct overgankelijk werkwoord deze vormen met p a - a n, p ĕ - a n vormt, dus p a-, p ĕ t i m b o i a n.

P a k a p a l u n a - m a k o »nadat hij geheel gereed was met sagokloppen". Hierin is m a k o met »nadat" weergegeven, zie boven. Het voorvoegsel p a k a-, nominale vorm van m a k a, heeft hier de beteekenis »geheel en al doen, volkomen doen, afmaken de handeling die het grondwoord uitdrukt", bijv. ĕ n t a n d e p a k a a i ĕ n o-m a n g e e r o m b i t »de mais is geheel en al (allemaal) weggenomen door de dieven"; p i n a k a g u l a ĕ m p e' »al de palmwijn is tot suiker gemaakt".

De vormen p a k a p a l u n a-m a k o en a l i n a o zijn hier weder als historische tijden gebruikt.

K o t o p u k ĕ n, een scheldwoord, beteekenende: gij moet doorstoken, doorregen worden, zoodat gij plotseling komt te sterven.

K a j u i p a r u r u k; r u r u k (dial. l u l u k) bet. »hout schuiven naar of op het vuur", bijv. a k u r u m u r u k i n t j a j u a n a p i, »ik schuif brandhout in het vuur"; r u r u k a n i n t j a j u ĕ n g k u r e' »beschuif met het hout de rijstpot, schuif brandhout naar den rijstpot toe"; i r u r u k ĕ n g k a j u a n a p i »met het hout worde geschoven in het vuur". Zoo is dus k a j u i p a r u r u k »brandhout", woordelijk »hout waarmede men schuift (duratief, gewoon is te schuiven) in het vuur".

W a w a n g k ĕ r a n; de geredupliceerde vorm, met suffix -a n, van een adjectief-stam gevormd, duidt een zéér hooge mate der eigenschap aan, die het adjectief uitdrukt, bijv. k ĕ k ĕ l i a n »zéér veel", k o k o l ĕ k a n »zéér kort", k u k u l o ' a n »zéér wit", l a l a m b o t a n »zeer lang", s a s a m a ' a n »zeer goed".

W ĕ ' t ĕ s er eene algemeene benaming voor groote boomen met hangwortels en met lianen begroeid; het behoeft niet altoos juist een waringin te zijn. Ook is w ĕ ' t ĕ s de naam van het Zevengesternte.

I p ĕ l a ' u-l a ' u s (ĕ) n a o w o ' o i p ĕ w a n g e n a m b a l e *m b ĕ '-t ĕ s; de bet. van l a ' u s is »doorgaan", i p ĕ l a ' u-l a ' u s (ĕ) n a (de ĕ tusschen s en n dient alleen om de verbinding s n op te lossen), passief van m ĕ l a ' u s »willen doorgaan", met de instrumentale i-; i p ĕ w a n g e n is dezelfde vorm van w a n g e n »leunen, steunen", terwijl w o ' o is weer te geven met »mogelijker wijze, zoo mogelijk". De vorm met i p ĕ- geeft dus hier op fijne wijze aan wat K. wel gaarne had willen doen, maar door de omstandigheden niet kon verrichten. »Hij had er wel in eens mee willen doorgaan en zoo mogelijk den boom tegen het huis doen leunen, maar . . . enz."

I w ĕ t a ' n a o-m i o' ĕ m b ĕ ' t ĕ s »hij liet nederwaarts los, liet naar beneden vallen (met) den waringin"; de i- heeft hier weder betrekking op hetgeen waarmee wordt omgevallen. W ĕ t a' is waarschijnlijk een bijvorm van w ĕ k a r »nederlaten, naar beneden laten", van welk laatste woord t i m b u k a r »grafstede, grafteeken", dus »plaats (urn) waarin het lijk wordt nedergelaten" is af te leiden.

M a m a', van a m a', als roepwoord voor »vader", is evenzoo gevormd als n i n a', t i t o', p a p o', van i n a' »moeder", i t o' »oom" en a p o' »grootvader, grootmoeder". Door herhaling van den begin-consonant der tweede lettergreep wordt het woord in den vorm eener herhaling der zelfde lettergreep gebracht.

M a k a a t e o, van a t e, met achtergevoegd -o en voorgevoegd m a k a. In dit woord heeft m a k a de beteekenis van »kunnen, in staat zijn te doen wat het grondwoord aanduidt" of bij stammen die een zoeken, streven, trachten beteekenen, »gevonden, bereikt, geraakt, verkregen hebben, wat het grondwoord aangeeft, geslaagd zijn in het streven", bijv. m a k a a i »kunnen herwaarts komen", m a k a k a m b e »kunnen omvatten"; m a k a g i r o t (ĕ) k a k o? »kunt gij vertellen?"; m a k a e r e »vinden, geslaagd zijn in het zoeken (e r e), m a k a i n d o »overwinnen, geslaagd zijn in het nemen, halen (i n d o), hebben kunnen te pakken krijgen", m a k a i l ĕ k »te weten komen".

M a k a s a »éénmaal, ééns", van ĕ s a, dus uit m a k a ĕ s a; a s i ĕ n d o o k a m a k a s a »op den dag terwijl éénmaal", ook wel, met weglating van ĕ n d o, a s i m a k a s a.

W a l u n ĕ n »iets dat tot teerkost (w a l u n) kan gemaakt worden, wat op reis als proviand te gebruiken is".

A k a r i m a k a t a j a n g »totdat hij heelemaal ver was", d. i. »zoo ver hij maar kon, zoo ver mogelijk".

S a l u, s u m a l u »eene rivier volgen, den loop eener rivier nagaan", m ĕ n a l u-n a l u, voortdurend den loop der rivier volgen". Zie het boven bij m ĕ n g a w ĕ-n g a w ĕ s opgemerkte.

P a p a i-p a i l ĕ k ĕ n; hier is de woordherhaling bijna tot reduplicatie geworden, daar slechts de beide lettergrepen p a i zijn herhaald, na het causatief-voorvoegsel p a-. De beteekenis is: »liet hem voortdurend zien, toonde hem voortdurend". Het is waarschijnlijk de drielettergrepigheid van p a p a i, die deze verkorte woordherhaling heeft veroorzaakt, daar zonder het causale p a- de vorm luidt p a i l ĕ-i l ĕ k ĕ n.

W a t u-w a t u »de verschillende steenen". Deze beteekenis der woordherhaling bij zelfst. naamwoorden, nl. die van een meervoud met verscheidenheid, is zeer gewoon in het Tt.

M ĕ m b a t a r u a n t a; de vormen met voorgevoegd m ĕ- en achtergevoegd -a n hebben de beteekenis van wederkeerige werkwoorden. Zij worden in den Adhortatief met het pron. suff., in den Indicatief met de volle vormen der pron. pers. geconstrueerd, dus: m ĕ m b a t a r u a n k i t a »wij gaan samen wedden"; zoo ook m ĕ n t ĕ l ĕ s a n t a »laat ons samen handelen", m ĕ n-t ĕ l ĕ s a n k i t a »wij koopen van elkaar", m ĕ m b u'u n a n t a »laat aan ons elkaar verkoopen", m e m b u'u n a n k i t a »wij verkoopen aan elkaar".

J a m e'e of a m e'e van w e'e »geven", dus »geef!" in de beteekenis van »laat het zoo zijn, komaan, nu goed dan", zooals iemand zegt die in een voorstel bewilligt.

S a k a i t j e' i t j a p a s o t (ĕ) k u k a; de beteekenis van k a'i t j e' is hier wéer te geven met ons: »ik nu eens, ik op mijne beurt eens". In dezen zin is het een nederigheidsuitdrukking van iemand die van zich zelven spreekt.

De vorm i t j a p a s o t (ĕ) k u k a is van den stam p a s o t »slinger", m a s o t, m a p a s o t »slingeren, een slinger gebruiken". Het voorvoegsel i t j a- is reeds boven besproken. Het achtergevoegde -k a, waarover ook reeds boven is gesproken, kan hier worden vertaald met een nadrukkelijk »wèl", daar het in tegenstelling is gezegd tot het eenige woorden vroeger voorkomende r a i t j a.

De geheele zin is, ironisch, zeer nederig gesteld, aldus: »indien ik, op mijne beurt, hem toch wèl kan komen weg te slingeren".

K a m a s a n, met -ĕ n gevormd van k a m a s a, samengetrokken uit k a m a »hand" en ĕ s a »één"; k u m a m a s a, m a k a m a s a »iets verrichten

met éène hand", kamasan in tumimboi ĕng kusi »vat het bord aan met éène hand", kamarua »met twee handen iets verrichten".

Sĕra'tow »menscheneter", van sĕra', Makela'i sĕda', sumera' »vleesch eten". De gewone naam van dit mythische monster, die ook verderop in dit verhaal wordt gebruikt, is si Mawĕris, te Ka'kas (dial. van het Tondano-sch) si Mawĕri-wĕris. Zijne woning ligt te midden van een groot en somber woud, tusschen steenachtige bergen en rotsen. De Tontemboan wijzen die woning aan in de kloof tusschen de bergen Wowis en Lengko'an, ten W. van het dorp Lĕilĕm. Naar het volksgeloof heeft de Mawĕris eene reusachtige menschengedaante, met angstwekkend uitzicht en lange scherpe nagels; hij bezit het vermogen om de gedaante van een vogel aan te nemen, soms klein, soms reusachtig groot, en vliegt dan den nachts bij duister weer met groote snelheid door de lucht, voortdurend zijn naam roepende: riis, wĕriis! menschen en dieren doodende, het bloed uit de lichamen zuigende, lever en hart verzwelgende, boomen beschadigende.

In den Mawĕris is verpersoonlijkt de Stormwind, die door de bergkloven giert, door zijne kracht wolken voortdrijft, de planten, zelfs de laagst groeiende, beweegt en door zijne guurheid ziekte en dood verspreidt. De benaming mawĕris, van den wortel ris, is blijkbaar eene nabootsing van het geluid van den wind, als deze scherp fluitend blaast, door eene nauwe opening giert, in kloven en bergengten huilt. De naam is te vertalen met »de wĕris roepende". De Tontemboan zeggen: si Mawĕris mawangkĕr-ako e matĕkek, marangka'-mako e makumpe' (of: makolĕk) »de M. wordt telkens groot en dan weer klein, hij wordt telkens lang en dan weer kort".

Bij de Tomboeloe' is de Mawĕris bekend onder de benamingen si Siow Kurur en Pikpik. Zie verder Verh. Bat. Gen. Deel LV, 1e stuk, bl. 1, 22, Noot 1.

Maio a si ro'ong »toen zij aan dat dorp kwamen", zie het boven, bij pailĕkĕn-ako opgemerkte.

Papatulin; de stam is tuli »eene plaats aandoen op zijn weg"; eerst is de duratieve vorm van 't passief pa-ĕn van dezen stam gemaakt en daarop het causatieve pa- voorgevoegd, dus »wordt gelast om aan te gaan (om iets te vragen of te halen)", mangen; de n is veroorzaakt door de volgende s in sia.

De oorspronkelijke vorm is ĕm, een overblijfsel van het enclitische -mo, dat boven bij ngaranano is besproken. In het Makela'i vervangt dit ĕm geheel het -o van het Matana'i, maar in de vormen mongem, mekom, mitjom, makom, mio'om en mangem komt het ook in het Mt. voor, waar het dus is gevoegd achter monge »Noordelijk", meko »Zuidelijk",

m i t j o »Oostelijk", m a k o »Westelijk", m i o' »afwaarts", m a n g e »opwaarts". Bij m i o ' o m is reeds ĕ geassimileerd aan de o' van m i o'; r a ' i o m »reeds gedaan, niet meer", bestaat uit r a ' i + o + m. Dit zijn de eenige dergelijke vormen in het Matana'i.

A i r u ' n d u', perfectieve vorm van i r u ' n d u'; het voorvoegsel a-, dat waarschijnlijk verkort is uit n i m a i, wordt tot vorming van perfectieven gevoegd voor de passieven met i-, dus in den vorm a i-, voor den enkelen of reeds van andere prefixen voorzienen stam. Dus a i t j a-, perf. van i t j a-; a i p a- van i p a-, causatief; a i p a k a-, van i p a k a-, uitdrukkende dat de handeling volledig is geschied; a i p a p a- van i p a p a-, om uit te drukken hetgeen men heeft doen geschieden en a i p ĕ k i- van i p ĕ k i- »is op verzoek geschied".

In het Makela'i wordt ook van de actieve vormen, die in het Mt. een perfectief met voorvoeging van n i- (thans in de uitspraak reeds afgesleten tot i-) vormen, in plaats van n i-, a i- voorgevoegd; deze vorming is echter beperkt tot de stammen met ingevoegd u m-, die met l, r, k, t, s, g, n, ng, beginnen, bv. a i t j u m a n of a i k u m a n, Mk., (n) i t j u m a n, Mt., perf. van k u m a n, k a n »eten".

P ĕ r a k a n ĕ n, van den stam r a k a n, r u m a k a n, enz. »vleesch koken, voeder voor dieren koken". Men zou den vorm p a r a k a n ĕ n verwachten, passief van m a r a k a n »aan het koken zijn", maar p ĕ r a k a n ĕ n neemt hier de plaats in van p ĕ r a k a - r a k a n ĕ n »die aldaar werden gekookt.

A i w ĕ i m b ĕ n, van den stam w ĕ i m b ĕ n »opsluiten in een hok". De wortel van dezen stam is w ĕ n, waaruit de stam is ontstaan door herhaling met palataliseering. Op dezelfde wijze is gevormd de plantennaam l ĕ i l ĕ m uit den wortel l ĕ m, Clerodandron Minahassae, t u i n t u n g »voorhoofd", van t u n g, r a i n d a n g »rood", van den wortel r a n g.

I p a w i l e - w i l e i o k'a - m i o' »telkens om en om, op en neder gaande", van den stom w i l e i »rond, langwerpig rond". Vandaar ook de naam der mangga-vrucht k a w i l e i.

P i s o w »kapmes"; de afleiding van het Mal. p i s a u uit het Chineesch kan moeilijk juist zijn, daar de To Napoe als gewone benaming van het zwaard p i h o hebben, naar de klankwetten hunner taal uit p i s a u ontstaan. Het is niet aan te nemen dat dit rooversvolk uit het Centraal-gebergte van Midden-Celebes geen eigen naam zou hebben voor het wapen dat zij bijna nimmer afleggen.

T u m u m b ĕ l, eene lengtemaat, metende van den top van den middel-

vinger tot den oksel, dus de volle lengte van den arm, indien deze vlak aan het lichaam ware afgekapt. Vandaar de naam, immers de stam tumbĕl beduidt »een tak vlak bij den stam afkappen".

Pakon, eene lengtemaat: de breedte der hand, gemeten van het uiteinde van den duim, die rechtuit van de hand af is uitgestrekt, dus ongeveer een halve Rijnlandsche voet.

Mĕkele sitjun; kele, Mk. tanu, Mt. »gelijk"; samengesteld met a'i »deze, dit", worden deze woorden tot kela'i en tana'i »aldus, gelijk dit". Deze uitdrukkingen, die typisch zijn voor de beide dialecten van het Tontemboansch, zijn de benamingen geworden waarmede zij genoemd worden. De sprekers zijn dan se Matana'i en se Makela'i.

Mĕkele »aan elkaar gelijk zijn".

Sitjun, van sitju »elleboog", met achtervoegsel -ĕn; daarmede wordt aangeduid eene lengtemaat van den top van den middelvinger van den uitgestrekten rechterarm tot den elleboog van den in tegengestelde richting gestrekten linkerarm, dus ongeveer $^{3}/_{4}$ vadem.

Tomposi (klemtoon op de voorlaatste), een lengtemaat van den top van den middelvinger tot aan den elleboog, dus de aloude el.

Kinaialian in tje'arera »elk hunner dragende zijn eigen krom hakmes".

De stam van kinaialian is van ali »brengen, dragen". Had men hier met den vorm kinaalian te doen, dan zou de verklaring eenvoudig deze zijn: een perfectieve vorm, met -in- gemaakt van een met ka-an afgeleid woord, zooals bijv. kinaĕnda'an »met bloed bevlekt geraakt", kinaapian" »in brand geraakt", kinaarian »plaats waar is zoek geraakt". Maar in den vorm kinaialian is nog een voorvoegsel i- onverklaard. In het algemeen wordt deze vorm thans niet meer gebruikt en nog slechts weinigen verstaan hem. Hier volgen nog eenige voorbeelden met vertaling:

Kinaipatean si tjo'ko' aiweteng an isia »door ieder werd gedood de kip die hem was toebedeeld".

Sa kamu mio' an dano, kinaiwulengan aasu »indien gijl. naar het water gaat, zij door ieder een water-bamboe gedragen".

Kinaiwajoan in tjusi tjinanan si ĕsa wo si ĕsa »door ieder werd gewasschen het bord waaruit door elk was gegeten".

Tio'o mindo-indo in tjarai e walina, eng kinai tjaraian in tjaraina »neemt niet het baadje van anderen, want ieder moet zijn eigen baadje gebruiken".

Kinaiĕlĕpan im pe'na »door ieder werd zijn eigen palmwijn gedronken".

Kinaialian mĕkele ĕsa *n tunturan »door ieder werd zijn visch gebracht".

Kinaisaputan »door ieder werd zijn deel ingepakt".

Kinaiwarengan im pe' paalin »door ieder werd overgeschonken de palmwijn door hem gebracht".

De vertalingen dezer zinnen brengen terstond tot vergelijking van het hier aangetroffen voor voegsel i- met het Sangireesche si, bestanddeel van het samengestelde prefix masi' en verder met Tag. magsi-, Bis. nasig-, Bat. masi. Zie Sang. Sprkk. bl. 112, 113. Evenals het Sang. si' geeft het Tont. i- aan »eene handeling door velen verricht, op dezelfde wijze en ieder voor zich zelven". Dat het prefix in het Tont. reeds de s heeft verloren, zal wel hieraan zijn toe te schrijven, dat het niet meer wordt verstaan en dus bezig is te verdwijnen. Het moet dan ook tot de verouderde voorvoegsels worden gerekend, die nog slechts rudimentair aanwezig zijn.

Kasaanu in tumongkei »worde door u met één slag omgekapt".
Eenige regels verder is te vinden de vorm pinakasa-kasaanera »is telkens door hen slechts met één slag gekapt". Deze vormen stammen van het grondwoord ĕsa »één, eenig, alleen".

Punten »eiland" staat fonetisch gelijk met een krâmâ-vorm van Jav. Soend. Tomboel. pulo, Mal. pulau. In Sang. Spraakk. bl. 62 Noot 1 is reeds gewezen op het Sang. benteng, een Sasahara (pantang)-term naast bua' »opstaan" en op bohinting »gespikkeld, van kippen", naast kambohesang »bont geteekend, van id". Zoo vindt men de Jav. vormen tuduh en tĕdah, die als Krâmâ en Ngoko naast elkaar staan in de bet. »aanwijzing, terechtwijzing", beide terug in de Bare'e synoniemen patudju en patada »vermaning, terechtwijzing, inlichting". Het Parigisch noemt »kokosmelk" sari, het Jav. santĕn is de krâmâ-vorm daarvan.

Wawu' i tjolano »dochter des konings". De Minahassische stammen hebben nimmer een hoofd gehad dat den titel kolano voerde; het is dus twijfelachtig of dit woord wel in de Minahassische talen thuis behoort. De titel wawu', voor de dochters van een kolano is dan misschien ook overgenomen. Het Sangireesch heeft bawu', het Talantsch wawu als titel voor jonge vrouwen van hooge geboorte; voor oudere vrouwen en voor mannen is de hoogste titel mawu, dat in de Minahassische talen niet voorkomt.

Niênan, van ên, »ja", dus: niênan i tjolano »er is ja op gezegd door den Vorst".

Tĕnga', pinang. In de animistische beschouwing behoort de pinang

tot de meest zielestof-houdende gewassen, zoowel omdat hij als een hooge boom uit eene kleine vrucht opgroeit, alsook omdat de vrucht bedwelmende kracht heeft. In de Bare'e overlevering worden andere planten voor het hier beoogde doel gebruikt, maar steeds valt de keuze op gewassen die als zielestof-houdend bekend staan.

Karĕngan, van den stam rĕngan, Mal. dĕngan, Sang, dingang, Bar. rongo, Parig. ranga, enz. In het algemeen beteekent dit woord »makker, gezel", in het Tt. »tijdgenoot", rĕnga-rĕngan »geleidegeest", d. i. dus ook degene die tegelijk met de persoon wiens geleigeest hij is, wordt geboren. Als bepaling bij namen van dieren en planten beteekent karĕngan de soort die oorspronkelijk inheemsch is, in tegenstelling tot de ingevoerde, uitheemsche soorten, bv. wawi tjarĕngan »inheemsche varkenssoort". In deze beteekenis is karĕngan synoniem met Sang. kahĕngang »echt, waar" (waarin hĕngang dus een bijvorm van het bovengenoemde dingang is), doch ook »oorspronkelijk, inheemsch", bijv. in areng kahĕngang »oorspronkelijke, inheemsche, echt Sangireesche naam" dien de Sangireesche Christenen nog veelal naast hun Christelijken naam hebben; van iemand die Hana, Sompo Lawo' heet, is dus Hana (Hanna) de areng sahani en Sompo Lawo' de areng kahĕngang.

Verder is karĕngan een modaal woord tot uitdrukking van hetgeen moet of behoort te geschieden, bijv. karĕngana sere-serenu mange »daar moet gij goed naar kijken".

Kiong-kiong is eigenlijk de naam van den grooten kiekendief, die aldus heet naar zijn geluid. De rol dien deze roofvogel hier speelt, wordt in de Torodjasche verhalen vervuld door de kuajangi, een vischarend, of door de tobongkilo, een kiekendief, voor welke vogels men soms weder den vogel Garuda gesubstitueerd vindt. Het schijnt dus dat deze roofvogel-verhalen niet geheel onoorspronkelijk zijn, maar dat de Garuda-figuur later wijzigingen in de oorspronkelijke voorstellingen heeft gebracht.

Daar de woordherhaling in het Tontemboansch eene onvolledige is, kan de vorm van het woord kiong-kiong bevreemding wekken. Men zou verwachten kio-kiong, of ngkio-ngkiong, het laatste naar het model mbila-mbilang »landschildpad", van den stam wilang, dus ontstaan uit wilang-wilang, waarbij de ng van het eerste lid is samengetrokken met de w van het tweede, tot mb, aan welken beginner van het tweede lid die van het eerste is gelijk gemaakt. In talon-talo'd »bamboe om op te slaan tot het geven van seinen" is het eerste lid behandeld alsof het grondwoord talo'nd was, een vorm die zeer gemakkelijk uit talo'd ontstaat, maar die van het tweede lid niet is gemaakt. Kiong-kiong is een klanknabootsend

woord, waarin de n g, die zich vóór de k zoo gemakkelijk handhaaft, is blijven staan, doch niet vóór den beginner van het eerste lid is aangevuld.

T a ' a n s a r e ' e w o ' o u a n u »maar indien, mogelijker wijze . . . . dinges . . . . .''; hier is nagedaan het aarzelend spreken van iemand die niet goed met zijn verzoek durft voor den dag komen. Het aan a n u voorafgaande u is weder eene verkorting van a n u, die ook, naast n u, in het Bare'e voorkomt.

S e a n a ' k u; de vorm a n a' wordt gebruikt met de pron. suff. -k u, -m u, -n a, -t a, dus; a n a ' k u, a n a ' t a, maar met -a m i, -i o w en -e r a wordt de vorm a n a k gebruikt.

T u l u s, als w. w. hechten, goed sluitend aaneenvoegen; als zelfst. n. w. is het de naam der heilige bezoar-steenen, die de w a l i a n vroeger in de p a t o k a (mandje voor geheime en heilige zaken) bewaarde. Men had t u l u s i m p i s o k, t. i n t j o ' k o', t. i m p o ' p o', t. i n t j a w o k, bezoar-steenen afkomstig van zwaluwen, kippen, kokosnoten, muizen, en ook t u l u s i n t j i l a t, belemnitis, beschouwd als tanden van het dier dat door zijn gebrul den donder veroorzaakt. Deze steentjes werden door de w a l i a n ook d i o s genoemd, het Sp. Dios „God", dat ook in den tweeden naam van het in de Inleiding besprokene r a n o l a l a of r a n o m a ' d i o s, m a n d i o s voorkomt.

J a i s i a k a *n t u m a n e a s i a n a ' k u »dan is hij het toch, dan blijft het er bij dat hij het is, die mijn kind zal huwen". W o i s i a k a m a i n d o k o l a n o »en hij blijft het die vorst wordt". De beteekenis van het enclitische -k a »toch, tegen de verwachting in, al lijkt het onwaarschijnlijk", komt hier zeer duidelijk uit.

II. BARE'E-TEKSTEN.

(Dialect van Poe'oe mBoto).

Sese nTaola.

Laolita i Sese nTaola.

Mosomborimo Ta Datu pai Indo i Datu, masae karoo-roonja, napoanamo i Sese nTaola. Napakoromo inenja pai setu umanja be napokono. Da napepate umanja, mesono inenja: Ne'e nupepate, jaku mompakoroka. Djadji, napoana wo'u au we'a, i Gili mPinebetu'e; mesono umanja: Jaku da mompakoroka au we'a. Are'epa bae mpotao i Sese nTaola, natudumakamo ri soma, napepate nu umanja, napepate se'e, be mate, dja penainja madja'a, marompi.

Naoremo ri ra mbanua, sawi lairia, nato'o umanja, ndjo'u wo'u ndatowoka nunu ndapampere, maka mantjuru katuamanja pai napokalose ngkasugi nu anangkodinja, maka maria ajapanja pai aga²nja, napepali. Djadji ndjo'u, napereka nunu da nakamate pai napalaika, djadji monggale² anangkodi setu, napasa'a nunu keira²mo. Djela ndoi soma, napeoasi: Imbe i da kupadika, uma? — Dikamo ndoi tana setu! — Mempone ri banua nato'o ndawuntja ri wajau mbatu. Nakenimo ndjoi ria, nawuntjamo ri wajau mbatu, napalaika. Monggale-nggale anangkodi, nakojo watu bangke, nakeni wo'u, djela ri banuanja, nato'o: Imbe'i da kupadika?

Dika ndoi anda. — Nadika lai anda, maombo anda; mempone ri ra mbanua, mompaumo napompauka kasangkomponja we'a, tua'inja, nato'oka: Da kumalaimo ri tana ntau, mau maroo-roo ire'i, dja napepate jaku se'i. Tumangimo i Gili mPinebetu'e, nato'o mpolinga:

Ne nupalaika jaku, — laika jaku,
Dja da pura inosaku.

Mena'umo i Sese nTaola ri soma, napatika kondo, da napaintjani kapatenja ane malele kondo, mesonomo i Sese nTaola, nato'oka tua'inja:

See kusojo ri ata, see ri ata,
Nakaosa mawo ndaja.
Se'i kondo ntapoga'a, ntapoga'a,
Simbente taendo ndaja.
Da kumalaimo jaku, -laimo jaku,
Da ndjo'u ri tana ntau.
Mesono tua'inja:
Io palaimo jau, -laimo jau,
Endo-endo wo'u jaku.

Napojunumo i Sese nTaola kasangkomponja aono, paka tuama pai masiwu, napalaikamo i Gili mPinebetu'e, maka ane nakeni, si'amo nasuru, da napepatemo umanja. Djamo au aono se'e, si'a melulu[2] ri tukakanja, malaimo. Palainja se'e, ri lipu ntau kandjo'u mpalainja; djela riria, napompauka wo'u kasangkomponja doi[2] da nadika, napapowe'a, ana i Ta Datu naporongo, maka lairia napadika kasangkomponja, lairia wo'u napalaika. Tumangimo tua'inja nato'o:

Ne nupalaika jaku, -laika jaku,
Dja da pura inosaku.

Mesono i Sese nTaola:

Se'i kondo ntapoga'a, ntapoga'a,
Ndapalele-lele ndaja.

Mesono muni tua'inja:

Io palaimo jau, -laimo jau,
Osamo mawo ndajaku.

Djadji napalaikamo wo'u, dja moanu[2] reme, djelamo ri lipu, mempone ri ra mbanua, napedongekamo sindate au mangkaa-ngkaasaka, taliwanua:

Setumo linggona rata, linggona rata,
Se'i mamongo ngkuwawa.

Lo'umo ana we'a mampamongoka i Sese nTaola, mamongo'roo mamongo, nato'o: Jaku se'i podo moliu madika kasangkompoku da mowe'a, samba'a da kudika se'i. Napompaukamo kasangkomponja se'e, mesono kasangkomponja: Setu jakumo nudika, kupokono jau au da kupowe'a, siko palaimo. Napalaika wo'u, au morongo matao paroo-roonja lai we'anja.

Malaimo wo'u, maramu pesuwu eo, djela wo'u ri lipu, mempone ri ra mbanua, napedongeka samba'a ana we'a ri ra ngkujambu, ndjo'u mepamongoka tau setu.

Se'i mamongo ngkuwawa, -ngo ngkuwawa,
Da napongo ntau rata.

Napongo mamongo setu, mawaa mamongo, nato'o: Jaku dja moliu, madika kasangkompoku da mowe'a — Nato'oka tua'inja: Banja dja kuoa madika, kudika da mampowe'a. Naioka, malai wo'u i Sese nTaola, djamo samba'apa tua'inja napojunu — Palainjamo, dja maramu wo'u pesuwu nu eo, napeintali, manoro ewa lipu doro, tebabalue ntimali, kasondonja; napeole banua madago, napesuamo rajanja, nakita ana we'a djamo membaa[2], madolidi kabujanja, ri langka kare'enja. Nato'o:

Se'i mamongo; ngkuwawa, -ngo ngkuwawa,
Da napongo anu rata.

Mamongomo; ana we'a setu, i Datu to'onja. Se'imo tua'inja, natingkauba ri tangkudenja, nato'o: Ne'e nudika jaku, da nupojunu — O, ne'e ewase'e, da kupapowe'a siko, da kudika ire'i.

Mura nupojunu jaku, -junu jaku,
Da ndjo'u ri tana ntau.
Da ire'imo sarai, -mo sarai,
Da kudikamo tua'i.

Napalaikamo, djamo ngkalionja palai i Sese nTaola se'e. Palainjamo ngkangkalionja, na'enggemo. Dja maramu pesindi ndeme, djela ri lipu, bare'e re'e tau, puramo nasangke ngkuajangi. Djamo se'i samba'a we'a ri ra mpeti, jabi ntau au nasangke ngkuajangi. Mompau we'a ndate ri ra mpeti, ndjairiamo napasambunika inenja pai si'a wo'u nasangke ngkuajangi.

Jaku djamo jabi ntau, jabi ntau,
Ma'i nasangke indjau.
Sese nTaola silau, -la silau,
Nawa-nawamo sa jaku.

Djadji nasombimo ampa lai soma i Sese nTaolamo se'e, dja roo nasombi ampa se'e, ma'imo kuajangi mai tongo ndaoa, dja podo nakita, nadadumo, kalo'unjamo, liu kono ampa. Mesusuamo i Sese nTaola ndji ara ampa, djadji naperemo ngkuajangi, malodongimo ri daa ngkuajangi, matemo i Sese nTaola, malelemo kondo au nadika-dika ri kasangkomponja. Napakoroka i Gili mPinebetu'e malai, mampatuwu tukakanja. Palainjamo, nawailiu kasangkomponja tuama au nadika-dika i nTjese nTaola owi, napojunu ndeku mampatuwu i Sese nTaola, naratamo ndati soma, nato'o:

Se'e ndjaumo ri tana, -mo ri tana,
Mate i Sese nTaola.

Ndjo'u nano'osaka, naluntasaka ri witinja a napatuwu, djadji napanowamo ngkasangkomponja kuajangi, nato'o i Gili mPinebetu'e:

Sese nTaola pembangu, -la pembangu,
Siko kupatuwu jau.
Sese nTaola penaa, -la penaa,
Rata kulike ri ngapa.

Dja podo nalike se'e, membangu, motunda i Sese nTaola, nato'o:

Bara tua'iku rata, a'iku rata,
Mowangu jaku ri ngapa.
Da mempone ndati langkanja, -ti langkanja,
Ndatemo limama rata.

Memponemo i Sese nTaola ndatiria, nato'o:

Setu limamamu kaka, -mamu kaka,
Jalimo roo kupasangka.

Motundamo ri ali, mamongo; potundanja se'e, majalimo au ri ra mpeti, nato'o:

Se'i mesuwumo jaku, -suwumo jaku,
Si'a tua'i ndajamu.

Mesono i Sese nTaola:
Mau bare'e nupau, -re'e nupau,
Si'a kupepali jau.
Mamongo tondjuka jaku, -ndjuka jaku,
A nakajoa ndajaku.
Natondjuka kodjo mamongo, napongo, majoamo raja i Sese nTaola.
Siko kupepali jau, -pali jau,
Se'i majoa rajaku.

Djadji naporongomo i Sese nTaola we'a setu ri ra mpeti, i Lemo nTonda to'onja. Kanaporongonja se'e, malaisimo wa'a ngkasangkomponja au tuama, djamo au we'a, i Gili mPinebetu'e, maroo-maroomo ndjai tukakanja, nato'o:

Ndipalai komi jau, komi jau,
Da loi we'ami lau.
Jaku ire'imo jau, re'imo jau;
Se'i mowe'amo jaku.

Djadji, napowe'a i Lemo n Tonda, maroo-roo i Gili mPinebetu'e, bare'e si'a molangkai. Karoonja napowe'a, napakoroka i Sese nTaola rongonja i Lemo nTonda; ndjai ria gori ngkandjo'unja, lai ria wo'u gori mpalainja, lairia karoo-karoonja, lairia wo'u karoo-karoo i nTjese nTaola, mampowe'a i Lemo nTonda.

Se'i mamongomu, kaka, -mongomu, kaka,
Siko ne bajore gaga.
Roo mamongo nato'o:
Roomo mamongo jaku, -mongo jaku,
A'i kujoremo jau.

Kajorenjamo; masae kajorenja, se'i ma'imo i Bangka Rondo, iwalinja, napokalose mpowe'a i nTjese nTaolo i Lemo nTonda. Mesono i Lemo nTonda, mangkita tau maria ma'i ri djaja:

Se'i ma'imo ri djaja, -mo ri djaja,
Sese nTaola penaa.
Ma'i mariamo tau, -riamo tau,
Petiro tau tulau.

Silaumo maria tau, bare'e membangu i Sese nTaola; kende mempone i Bangka Rondo, sawi, natimamo we'a se'e, nakeni. Djadji kanakeninja se'e, nato'o:

Sese nTaola pemba, -ola pembangu,
Jaku nakenimo ntau.
Io pembangu gangga-, -mbangu ganggara,
Jaku tudumo ri tana.

Sindate are'e membangu, djadji nakeni ndeki lipunja, napasa'a ana majununja, djadji kasangkomponja i Gili mPinebetu'e malike i Sese nTaola.

Sese nTaola pemba-, -ola pembangu,

We'amu nakeni ntau.
Siko dja lintu ngkajo-, -ntu ngkajore,
We'amu roo nabole.

Nato'o: roo napowe'a i Bangka Rondo, kanja peti setu ragili ri rajanja, bare'e lo'u naloka i mBangka Rondo, pai nakabare'e nale'o we'a se'e.

Sese nTaola pemba-, -ola pembangu,
We'amu nakeni ntau.
Malemba ntu'u ra-, ntu'u rajaku,
Mangalike ana ntau.
Kalumbangumo i Sese nTaola.
Jaku banja ana, ana ntau.
Jaku tukakamu jau.
Rengkoku mbe'imo ja-, mbe'imo jau?
Si'amo tudjuka jau.
Mesonomo tua'inja, i Gili mPinebetu'e:
Lau ri peti sala-, peti salaka,
Kalau rengko ntuama.
Natima peti, najali rengkonja, morengko.
Roomo morengko ja-, rengko jau.
Djajaku imbe'imo jau?
Napeoasi djajanja, a melulu we'anja.
Poragia nupodja-, nupodjaja,
Kila nupo'o'ojawa.
Palainjamo ndeku, melulu we'anja. Djela ndati we'anja, nato'o:
Sese nTaola sindja-, -ola sindjau,
Pondadu, timamo jaku.

Djadji, natimamo we'anja sindate, maekanja wo'u tau sindate, are'e nataha mantjaju, sawe mantu'uri lionja are'e. Nakenimo we'anja ri banuanja, rata lairia, nato'o:

Io rata ri banu-, ri banua,
Mamongo ma imo wawa.

Roo mamongo pai nakamaroo-maroomo ri langkanja, napakoroka mbe'anja.

E ratamo tuka-, -mo tukaka,
Djamo limama mpasangka.

Maroo-maroomo ngkalionja, are'emo nataha mewalili ri papanja, a napepate. Dja maroo-maroomo, lairia tandonja kudonge.

Verhaal van Sese nTaola.

Er was eens een Koning en eene Koningin, reeds langen tijd waren zij getrouwd, toen zij een kind kregen, Sese nTaola; de moeder verzorgde het, maar daar had je de vader, die mocht het niet lijden. De vader wilde het dooden, de moeder antwoordde: Dood het niet, ik verzorg het. Toen baarde zij ook een meisje Gili mPinebetoe'e.

De vader zeide: Ik zal voor het meisje zorgen. Sese nTaola was nog niet goed groot, toen hij uit het huis op het erf werd gebracht en zijn vader hem trachtte te dooden; deze trachtte hem wel te dooden, maar hij ging niet dood, slechts het zwaard van zijn vader ging op hem stuk, het werd schaardig. De vader bracht het kind in huis; boven gekomen, zeide hij, dat hij een waringin voor hem wilde omhakken, om hem te verpletteren, want hem werd tot schuld aangerekend dat hij een jongen was en (de vader) was verstoord over den rijkdom van zijn kind, want dit had vele katoenen goederen en bezittingen, die het had verworven. Zoo ging hij dan heen en verpletterde hem met een waringin, dat hij zou sterven en liep van hem weg; daarop bewoog zich dat kind en droeg den waringin met bladeren en al op den schouder. Gekomen aan het erf, vroeg hij: Waar zal ik hem neerleggen, vader? Leg hem daar maar op den grond. Hij ging naar boven in huis, toen zeide (de vader) dat hij moest gestopt worden in het hol van een rots. Hij werd dan daarheen gebracht, in een rotshol gestopt en achtergelaten. Het kind bewoog zich, droeg den grooten steen en nam hem mee naar zijn huis, en zeide: Waar zal ik hem neerleggen? Leg hem maar daar op het trapportaal. Hij leidde hem op het trapportaal en dit viel neer, hij klom het huis in en begon een gesprek, hij sprak met zijne zuster, zijn jongere zusje en zeide tot haar: Ik ga naar een ander land, al blijf ik hier, zij willen mij toch maar doodmaken. Toen weende Gili mPinebetoe'e en zeide, al zingende:

Verlaat mij niet, verlaat mij niet
Dan blijf ik niet in 't leven.

Sese nTaola ging de trap af naar 't erf, plukte een takje kondo af, opdat zij weten zoude dat hij dood was, als de kondo verflenste; toen zeide Sese nTaola tot zijn zusje:

Deze steek ik tusschen de dakbladeren, tusschen de dakbladeren,
Dat uw verlangen naar mij gestild worde.
Van deze kondo hier zullen wij elk een stuk meenemen, elk een stuk meenemen,
En gelijkelijk aan elkaar blijven denken.
Ik ga nu heen, ga nu heen,
En begeef mij naar een ander land.
Zijn zusje antwoordde:
Goed, ga maar, ga maar,
Denk vooral ook aan mij.

Sese nTaola nam zijne zes broeders mee, allen jongens en nog klein en liet zijne zuster Gili mPinebetoe'e achter, want als hij haar had meegenomen, dan zou hij schuldig gehouden zijn en door zijn vader gedood worden. Slechts die zes volgden hun oudsten broeder, zij gingen op reis. Op hun tocht ging hunne reis naar eene vreemde stad; daar aangekomen, zeide hij tot zijn jongste broertje, dat hij hem zou achterlaten en zou uithuwen, hij huwde de dochter van het dorpshoofd, want overal waar hij een zijner broeders zich deed vestigen, daar liet hij hem ook achter. Zijn jongere broeder weende en zeide:

Verlaat mij niet, verlaat mij niet!
Dan blijf ik niet in 't leven.

Sese nTaola antwoordde:

Van deze kondo zullen wij elk een tak medenemen, elk een tak medenemen,
Om onze harten met elkaar in gemeenschap te doen blijven.

Zijn jongere broeder antwoordde weder:

Goed, vertrek maar, vertrek maar.
Mijn verlangen is reeds gestild.

Zoo verliet hij hem dan ook; de zon nu was al eenigszins zóó (hier wijst de verteller met de hand) toen zij in een dorp kwamen; zij gingen een huis binnen en hoorden daar boven een der huisbewoners, die zong:

Daar komt een gast aan, een gast aan,
Hier breng ik sirih-pinang.

Nu ging een meisje Sese nTaola de sirih-pinang aanbieden. Hij pruimde; na gepruimd te hebben, zeide hij: Ik ben slechts doortrekkende, om een mijner broeders achter te laten, om te trouwen, een van hen laat ik hier achter. Nu sprak hij met zijn broeder en deze zeide: Laat gij mij maar achter, ik houd van degene met wie ik zal trouwen, ga gij maar uws weegs. Hij liet hem achter, de gehuwde had het goed bij zijne vrouw.

Hij ging voort en toen de dag heet was, kwam hij weer aan eene stad, ging een huis binnen en werd gehoord door een meisje, dat in een door gordijnen afgeschoten vertrek zat. Zij ging hem sirih-pinang aanbieden.

Hier breng ik pinang, breng ik pinang,
Dat de gast die pruime.

Hij nam de sirih-pinang en toen zijn speeksel rood was, zeide hij: Ik ben slechts doortrekkende, om een mijner broers achter te laten om te trouwen. Hij zeide tot zijn jongeren broeder: Het is mij er niet om te doen om u achter te laten, ik laat u achter om u te doen trouwen. De ander stemde er in toe en Sese nTaola ging opnieuw weg en nam nog maar één zijner jongere broeders als gezel mede. Terwijl hij voortging en het warm werd, zag hij inderdaad eene stad die er volkrijk uitzag, de huizen hingen aan beide zijden van den berg af, zooveel waren er; hij zag een mooi huis en ging het binnengedeelte in en zag een jong meisje, welker huid een rooden schijn had, zij was fraai blank en bevond zich in een kamertje. Zij zeide:

Hier breng ik pinang, breng ik pinang,
Dat de gast die pruime.

Hij nam een sirihpruim; dat meisje, heette Datoe. Daar was zijn jongere broeder, die hing zich aan zijn hals en zeide: Laat mij niet achter, neem mij mee. Neen, dat niet, ik zal u uithuwelijken, ik zal u hier achterlaten.

'tIs beter dat ge mij medeneemt, mij medeneemt,
Naar een ander land.
En dat wij hier maar een oogenblik blijven, een oogenblik blijven.
— Laat ik u achterlaten, broertje! —

Sese nTaola liet hem achter en vertrok in zijn eentje. Hij reisde maar in zijn eentje voort, dat wilde hij. Toen de zon heet was kwam hij aan een dorp waar geen menschen waren, allen waren zij in de vlucht opgepakt door een roofvogel. Alleen was er nog een meisje, in een kist, de eenig overgeblevene van de menschen die door den roofvogel waren opgepakt. Het meisje daarboven in de kist sprak, zij was daar door hare moeder verstopt en deze was ook door den roofvogel opgepakt.

Ik ben slechts de eenig overgeblevene, de eenig overgeblevene,
Van de lieden die hij is komen oppakken.
Sese nTaola daar beneden, daar beneden,
Wil eens om mij denken.

Daarop scherpte Sese nTaola voetangels op het erf en toen hij die voetangels had gescherpt, kwam de Vogel Grijp aan, midden in de lucht, zoodra deze hem (Sese nTaola) had gezien, schoot hij op hem toe en in zijne vaart werd hij pardoes door de voetangels getroffen. Toen kwam Sese nTaola te voorschijn van onder de voetangels en toen viel de Vogel Grijp op hem en Sese nTaola verdronk in het bloed van den Vogel, hij stierf en de kondo's die hij bij elk zijner broeders had achtergelaten, verflensten.. Nu maakte Gili mPinebetoe'e zich op om heen te gaan, om haren broeder op te wekken. Op haren tocht kwam zij hare broeders voorbij, die Sese nTaola vroeger had achtergelaten, zij nam ze mee op reis om Sese nTaola te doen herleven; zij vond hem op het erf en zeide:

Daar ligt hij nu op den grond, op den grond,
Sese nTaola is gestorven.

Zij ging heen en trok hem aan zijn lichaam, rukte hem aan zijne beenen, om hem te doen herleven, de Vogel Grijp werd door zijne broeders verbrand en Gili mPinebetoe'e zeide:

Sese nTaola, sta op, sta op!
Ik breng u in 't leven terug.
Sese nTaola, ontwaak, ontwaak!
Ik ben in 't dorp gekomen om u te wekken.

Zij schudde hem slechts wakker en Sese nTaola stond op, ging zitten en zeide:

Is soms mijne zuster gekomen, zuster gekomen?
Om mij in het dorp op te wekken?
Laat ons dan de huistrap opgaan naar de kamer,
Daar is de pinang te vinden.

Sese nTaola klom de trap op en het meisje zeide:

Hier is je pinang, o broer, je pinang, broer.
Neem ze er maar uit, ik heb ze al bij elkaar gepakt.

Hij ging op de mat zitten en nam een sirih-pruim en toen hij gezeten was, kwam het meisje uit de kist en zeide:

Nu kom ik er uit, kom ik er uit,
Zij is de uitverkorene van uw hart.

Sese nTaola zeide:

Al hadt ge het niet gezegd, hadt ge het niet gezegd,
Om haar is het mij te doen.
Reik mij de sirih aan, sirih aan,
Dat ik van den schrik bekome.

Zij reikte hem de sirih toe, Sese nTaola pruimde ze en bekwam weer van den schrik.

Om u is het mij te doen, is het mij te doen,
Nu ben ik van den schrik bekomen.

En toen trouwde Sese nTaola dat meisje in de kist, Lemo nTonda was haar naam. Toen hij haar getrouwd had, gingen al zijne broeders heen, slechts de zuster Gili mPinebetoe'e bleef bij haren broeder; hij zeide:

Gaat gijlieden maar heen, maar heen,
Naar uwe vrouwen ginds.
Ik blijf hier, blijf hier,
Ik heb hier eene vrouw getrouwd.

Zoo huwde hij dan Lemo nTonda, en Gili mPinebetoe'e bleef achter, zij had geen man. Nadat hij haar getrouwd had, zorgde Sese nTaola goed voor zijne vrouw Lemo nTonda, waar zij heenging, daar ging ook hij heen, waar zij bleef, daar bleef ook Sese nTaola nu hij met Lemo nTonda getrouwd was.

Hier is uwe sirih, man, sirih, man.
Wees geen al te groote slaper.

Na gepruimd te hebben, zeide hij:

Ik ben klaar met pruimen, klaar met pruimen.
Vrouw, ik ga slapen.

Hij sliep maar door; toen hij lang had geslapen, kwam daar Bangka Rondo aan, zijn vijand, die verstoord was over het huwelijk van Sese nTaola met Lemo nTonda. Lemo nTonda ziende dat daar vele menschen op den weg aankwamen, zeide:

Daar komen ze aan op den weg, aan op den weg,

Sese nTaola ontwaak.
Daar komen vele menschen aan, vele menschen aan,
Komaan sta dan op, sta dan op.
Zie eens naar die menschen daar beneden.

Daar waren vele menschen, Sese nTaola stond niet op, roef! klom Bangka Rondo naar boven, in huis gekomen nam hij die vrouw en pakte haar mee. Toen zij werd medegenomen, zeide zij:

Sese nTaola, sta op, sta op.
Men neemt mij mede.
Kom, sta vlug op, sta vlug op,
Ik ben al beneden op den grond.

Hij daar boven stond niet op, zoo bracht haar dan Bangka Rondo naar zijne stad, zijne slaven droegen haar op den schouder. En toen maakte Gili mPinebetoe'e Sese nTaola wakker.

Sese nTaola sta op, sta op,
Men heeft uwe vrouw medegenomen.
Gij zijt maar vast in slaap, vast in slaap,
Uwe vrouw is al uit hare kist gehaald.

Zij zeide dat Bangka Rondo haar al getrouwd had, maar die kist was van binnen toegesloten en Bangka Rondo kon haar niet open krijgen, zoodat hij de vrouw niet kon te pakken krijgen.

Sese nTaola, sta op, sta op.
Men heeft uwe vrouw medegenomen.
Ik ben er ter deeg vermoeid van, ter deeg vermoeid van
Om dien kerel wakker te maken.

Nu sprong Sese nTaola op:

Ik ben geen kerel, ben geen kerel,
Ik ben uw oudere broeder.
Mijne kleeren en wapenen, waar zijn ze, waar zijn ze?
Geef mij die aan.

Zijne zuster Gili mPinebetoe'e antwoordde:

Daar in de zilveren kist, zilveren kist
Liggen de mannen-kleeren en wapenen.

Hij nam de kist, haalde er de kleeren en wapenen uit en deed ze aan.

Ik ben gekleed en gewapend, gekleed en gewapend,
Waar is mijn vervoermiddel?

Hij vroeg naar zijn vervoermiddel, om zijne vrouw achterna te gaan.

Den Regenboog moet ge tot vervoermiddel nemen, tot vervoermiddel nemen,
Den bliksem tot houvast.

Daar ging hij dan heen, zijne vrouw achterna. Toen hij gekomen was, waar zijne vrouw was, zeide deze:

Sese nTaola daarginds, -ola daarginds,
Haast u, kon mij halen.

Hij nam dan zijne vrouw die in het huis was, de lieden in huis waren bang, zij durfden niet met het zwaard slaan, zelfs niet eens naar zijn gezicht kijken.

Hij bracht zijne vrouw naar huis, daar aangekomen, zeide hij:

Ziezoo, wij zijn thuis, wij zijn thuis,
Breng de sirih eens hier.

Na gepruimd te hebben, bleef hij maar in zijne kamer, zijne vrouw verzorgde hem.

Hier is ze, man, hier is ze man,
't Is maar een bijeengevoegde sirihpruim.

Hij bleef daar maar in zijn eentje wonen, hij dorst niet meer naar zijn vader terug te keeren, dan zou hij gedood worden. Hij bleef daar maar; tot hiertoe heb ik het gehoord.

AANTEEKENINGEN.

Daar het Woordenboek van de Bare'e-taal nog niet spoedig zal verschijnen, zou wel bij ieder woord eene aanteekening kunnen gemaakt worden. De vertaling is echter ook op het woordelijk verstaan van den tekst ingericht en daarom zijn de aanteekeningen beperkt tot het aanwijzen van dialectische en uitheemsche woorden en het verklaren van enkele dingen die door de vertaling niet worden opgehelderd. Verder wordt verwezen naar de Inleiding, Vertaling en Aanteekeningen bij het groote Verhaal van Sese nTaola, in Deel 55, 1e Stuk, der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap.

De woordelijke vertaling der eerste woorden luidt: »Waren gehuwd de Vader-der-Koningsdochter en de Moeder-der-Koningsdochter", maar daar dit het traditioneele begin is van de meeste Toradja'sche vertellingen, zijn ze ook met de geijkte beginwoorden onzer sprookjes weergegeven. Dikwijls vraagt een verteller verlof om te mogen beginnen met: *da kuposomborimo?* »zal ik maar *mosomborimo* zeggen?"

Mosombori voor »trouwen" is bij de To Rano en To Poe'oe mBoto in gebruik, ten N. van het Meer is *morongo* meer in gebruik en wordt *sombori* gebruikt in de bet. »gezin", bijv. *santjombori*; syn. met *sampangkoni* »gezin, degenen die uit één pot eten".

uma, bijvorm van *ama*, het gewone woord voor »vader" bij de Meer-bewoners en bij de stammen van het Centraalgebergte. Ten N. van het Meer zegt men *papa; ama* is nog over in *tuama* »man", en in den samengetrokken

vorm *tama* »oom", in teknonymen verkort tot *ta*, bijv. *Ta Urana* »Oom van Oerana'.

are'epa bae mpotao, Poe'oe mBoto'sch voor: *bare'epa bangke mpodago.* Met *are'e* wordt het PmB. dialect van het *bare'e* onderscheiden, verder Zuidelijk heeft men nog het *areè* en het *ae'e.* Het PmB. onderscheidt zich, behalve in den woordenschat, die nog sterker dan de dialecten ten N. van het Meer onder pantang-invloed staat, ook nog door eenige vormen van het Bare'e; zoo gebruikt het als pron. suff. 1e pers. mvd. excl. *-ki*, Bar. *mami*, bijv. *umangki*, Bar. *papa mami* en voegt dit *ki* en het pron. suff. 1e pers. e.v. *ku* met nasaleering aan, bv. *umangku*, Bar. *papaku.* Als beleefdheidsvorm van den 3den pers. gebruikt het *nda,* bijv. *talinda* »ZEd.'s hoofddoek" waarvoor de To Lage *talia*, de To Pebato, evenals in den niet-beleefden vorm, *talinja* zeggen. Het consonantenstelsel is eenigszins weeker, doordat genasaleerde tenues soms gemedialiseerd worden, bijv. *monggale*, voor *mokale* »zich bewegen". In dit verhaal zal men ook telkens *a* aantreffen voor *da*, de partikel die het Futurum aanduidt. Verder hebben de To PmB. een aantal stopwoorden, die ten N. van 't Meer niet in gebruik zijn en daar dus zeer belachelijk worden gevonden, zooals *we, jakunja*, *sinja*, *kitanja*, *kaminja*, *kominja, ela*, en hebben eene sleepende, vriendelijk klinkende uitspraak, in tegenstelling tot de To Pebato, die dof en kort afgebroken of op half schreeuwenden toon spreken, alsof zij boos zijn, terwijl de wijze van spreken der To Lage hem die er niet aan gewoon is doet denken dat zij geraakt of beleedigd zijn.

ajapanja pai aga aganja. Het woord *aga aga* is aan het Boegineesch ontleend, *aga* bet. »wat", *aga aga* »wat het ook zij, goederen, barang-barang". Daar *aga* in het Jav. Mal. enz. *apa* is, een woord dat ook in de West-Toradja'sche (Parigisch-Kailische) talen en in W. lijke leden der O. Toradja'sche taalgroep (de bergtalen: Napoesch, Besoa'sch, Badasch) voorkomt, is het niet gewaagd *ajapa* af te leiden van *apa.* Het moet dan met reduplicatie zijn gevormd en wel met die reduplicatie, die thans nog bij de To Pebato in gebruik is, nl. herhaling der eerste lettergreep met toevoeging van *i*, bijv. *madaidago*, van *madago* »goed", *puipura*, voor *pura-pura* »allen, alles", *koikodi* van *kodi* »klein", *eiede*, van *ede* »kort"; zoo staat dus *ajapa* voor *aiapa* en dit voor *apa-apa*, syn. met Boeg. *aga aga* »goederen". Dat *apa* ook in het Bare'e heeft geleefd, bewijst de naam van het spelletje *apa te'i?* »wat is dit?" waarbij iemand, die met zijn rug naar eenige uitgestalde voorwerpen zit, telkens den naam moet noemen van hetgeen achter zijn rug wordt aangewezen. Verder is *apa* in gebruik in de beteekenis: »ongeveer, zoowat, min of meer", enclitisch uitgesproken na bijvoegelijke naamwoorden, of woorden die een getal of eene maat uitdrukken, bv. *josamo apa napekondoroka* »het is al min of meer duidelijk te zien": *se'i goa ndaperapika gambe sambuku apa* »hier is mais, om voor te vragen één stukje of meer gambir", *tontji apa da kurata da kukeni* »ik zal wel den eenen of anderen vogel vinden, om dien thuis te brengen".

ndoi, PmB. voor *ndjai, lai* »te, op, enz." syn met *ri*.

see, PmB. voor *se'i;* ook de vormen *sei* en *wei* heeft het PmB. voor *se'i* of *se'e*.

Van de gezongen regels valt alleen te zeggen, dat de twee laatste voeten van de eerste helft van elk couplet tweemaal worden gezongen.

paroo-roonja, PmB., voor *karoo-roonja*.

kujambu, wellicht uit het Mak. *kulambu;* de *l* is reeds tot *j* geworden, zoodat het woord er als echt Bare'e uitziet. Men duidt er zoowel het gordijn als de met gordijnen afgesloten ruimte mee aan.

na'engge, PmB. voor: *napokono*, *napodjo* »willen, gaarne hebben".

limama is een wisselwoord voor *mamongo* »pinang". Een andere vorm is *minama*, dat vooral in de priesterzangen voor pinang wordt gebruikt. Men zou, het invoegsel tot voorvoegsel makende, uit een ondersteld vorm *nimama*, dit *limama* kunnen doen voortkomen, waarmede tevens de beteekenis zoude gevonden zijn, n.l. »het gekauwde". De overgang van *n* tot *l* is bijv. in het Gorontaleesch zéér gewoon, maar in het Bare'e niet. Wel gaat *l* in *n* over, doch van het omgekeerde zijn mij geene voorbeelden bekend. Er moet in eene vroegere periode de taal een voorvoegsel *li* hebben bestaan, dat bijv. nog over is in *limbajo* »schaduw, spiegelbeeld", van *wajo*, Mal. *bajang*, enz.; *limbokori* (klemtoon op *mbo*) »snel gedijend, voordeelig opgroeiend", vgl. *maboko* »dik, vet"; *linggona* »gast, vreemdeling", vgl. Mak. Boeg. *gona*, en het daarover gezegde in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 45, bl. 448; *malinga'a* »licht, vlug" en *manga'a* »licht, niet zwaar"; *malingkawu raja* »het binnenste (maag, ingewanden) omgekeerd (*makawu*) hebben, een gevoel hebben »alsof 't hart je in je lijf omdraait", door te veel eten of door met een volle maag diep te bukken of zwaar werk te verrichten"; *malinganga* »leven maken", van *nganga* »mond"; *kaliwongo* »geraas, herrie maken" van *wongo* »ondeugend", enz. Het schijnt mij daarom zekerder in *li-* van *limama* ook dit voorvoegsel te zien. Ook in het Sangireesch komt *li-* als verouderd voorvoegsel voor (Sprkk. 130-132), eveneens in het Tontemboansch.

majali is hier een intransitieve vorm, te vertalen met »er uit komen, zich er buiten begeven". Wil men het onderscheid tusschen het transitieve en het intransitieve *majali* in den vorm uitdrukken, dan vervangt men het eerste door *mangajali*, daar de meervoudige beteekenis van dit voorvoegsel is verloren gegaan. Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 45, bl. 425 en ook bl. 397. En den intransitieven vorm kan men, des gewenscht, vervangen door den accidenteelen vorm met *tepa-*, althans indien men ontkennend spreekt: *bare'e tepajali* »komt er niet uit, kan er niet uit geraken", ongeveer synoniem met *bare'e majali*.

kanaporongonja; de beteekenis van *ka-* in deze vormen is behandeld in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 41, bl. 534, vlgg.

malaisi, meervoudsvorm van *malai*, de meervoudigheid der handeling is

hier van het meervoudige onderwerp afkomstig, daar het werkwoord intransitief is. Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 45, bl. 412.

ndipalai, PmB. voor *nipalai,* meervoudsvorm voor den 2den pers., in het enkelvond als beleefdheidsvorm gebruikt.

kujore »ik ga slapen". Het gebruik der pron. praef. bij intransitieve of intransitief gebruikte werkwoorden, is eene afwijking van den regel, dat een vervoegde werkwoordsvorm transitief is. In *kujore* moet men echter meer eene navolging zien van het gebruik om *ku-*, *ta-*, *ka-*, dus de pron. praef. van den 1en persoon, ook te voegen vóór intransitieve of niet-transitief gebruikte werkwoorden met een *m*-prefix, hetwelk vooral geschiedt in verhalenden stijl of na de partikel *da*, om eene ophanden zijnde daad of gebeurtenis te vermelden of een zin voorwaardelijk te maken, bijv: *da kumalai* of *da ngkumalai* »ik zal heengaan, laat ik heengaan", *da ntamoliu* »we zullen voorbijgaan" *da ngkame'onto*, *mawengimo* »we zouden wel hebben willen rusten, maar het werd al duister". Daar *jore* nimmer een *m*-prefix krijgt, heeft *kujore* het uiterlijk van een vervoegden transitieven vorm.

Bangka Rondo, zie Verh. Bat. Gen. 55, 1e stuk, bl. 28.

ana ntau is in de vertaling weergegeven met »kerel", omdat deze uitdrukking, woordelijk »andermans kind" zooveel wil zeggen als: »iemand die mij niet aangaat".

poragia nupodjaja, zie t. a. p. bl. 30.

I Anangkodi Madoko.

Mosombori tau radua, moana au we'a, ananja tuama; bangke^{2}mo, madoko gaga, narampa kina'a nu inenja pai papanja, bemo mangkoni tau tu'anja. Montjongkamo umanja a mampepate anangkodi madoko setu, nakeni ri jopo, natowoka kadju, nakaeka watu, natowoka nunu bangke, napopalapalaka riu, nato'o umanja: matemo, taowemo maendo^2, ntanoka be masae djela wo'u, napasa'a kadju, watu, nunu, narengkasaka ri soma. Katogongkaninjamo se'e, mepasabi ri inenja pai umanja, malai, malosemo rajanja, togongkani napepatemo tau tu'anja pai tuwumo wo'u; tudumo ri anda, natima wea papitu ogu ri tau mombadju, nawuntja ri tujali. Metango^{2}inenja ri tuke, nato'o: O, ne'e malai anaku, mawo rajaku ri siko — Bare'e, ine, jaku da malaimo, maka ndidjeadjeanimo jaku, dja wantje'emo, dja malai mampepali asi-asi jaku, ane mewalilimo jaku, ndidonge bambarinja. Malai^{2}mo, sindate inenja mekukuou. Palainja se'e, are'e masae naratamo i To Moginggi Wojo — A, nato'o, maka se'e siko, ndjaa nukudja maroo-roo ire'i? — Wojo kukae-kae wungka eo, siko ungka rimbe'i? — Jaku se'i i Anangkodi Madoko, napepateka samba'a baula, bare'e gana, pai nadjea^{2}ni nu ineku — Mewali, tau setu mombelulu, tatogomo, maka i Moginggi Wojo santua'i. I Anangkodi Madoko moguma^2 nunu, se'i alo dja kahaa-haa malulu wuanja, kinoninja wungka eo. Melindja^2 tau setu, djamo pelindja-lindjanja, Masae^2 djela ri To Monta'a-nta'a, tau setu djamo ponta'a^{2}nja kadju wungka eo, tau santua'i wo'u, nadjea^{2}ni nu umanja pai inenja. Melulu wo'u tau setu, djadji sinja alimamo si'a. Ri ra mpelulunja naratamo i To Monai-nai, djamo ponai^{2}nja, tau setu santua'i. Melulu, papitumo tau se'e. Djela ri wiwi ntasi, monangumo, mewalilimo jununja, da pura inosanja, kasae mponangu i Anangkodi Madoko. Mesono si'a: A, dangga komi, are'e ndikoto, ndipesawi mai gumangku, naka jaku mamponanguka komi, ne'e ndipepate tontji au mai gumangku. Are'e monangu si'a, dja melindja ri wawo ntasi, jununja pura^2 mesawi ri nunu. Are'e masae, me'onto, nato'o da mantaka dio^{2}nja, ntanoka dja watu bae, ewa jakasi, napodio^2, nataka ri gumanja. Are'e masae me'onto wo'u, naompo mPajowi ntasi, ewa pola wungka eo ogunja, ewa banua kabaenja. Nato'o i Anangkodi Madoko: Ndisaju komi aono se'e — Io, kanaa — Nasaju kodjo, are'e sangkudja tindja, dja tetende penainja, dja marompi. — A, dangga komi, sako mantjaju Pajowi ntasi are'e ware, koisa jaku, papaliuka da mantjaju, bara re'e tepondo. Pai nasaju, podo natere, natungki pai tepondomo wo'onja tudumo ri ue i nTa Datu ri sambote ntasi, katudunja se'e, wusumo ue i nTa Datu, ompomo, bemo mandiu i Ta Datu. Napokau kabilasanja: Koisa, ndisu'a! — Nasu'a, are'e sako dja lo'u, tau terua-ntjowu! Djelamo i Anangkodi

Madoko: Nundjaa nipoonge-ongeka, Ta Datu? — A, wusumo uengku sindjau, bara nundjaa to'onja sindjau au mampakawusu. — Iaku da mantu'uri? — Io, nditu'urimo ngkabongo! — Ndjo'umo kodjo tau papitu setu, da mandiu rajanja, nato'oka anu aono: Koisa, ndisu'a! — Nasu'a kodjo, are'e sako dja lo'u. — A, jakumo! — Podo nasingkilaka mpenainja, tepidji, tudumo wo'u ri ue i Ta Datu samba'a. Mewalimo waima'i, mepone ri lobo, napelinggona, motobu tau, mesono i Ta Datu; A, maria totoka liu wungka eo, pai epa siko se'e au matonga. — Io, ewase'e jau — Ewambe'imo, Anangkodi Madoko, sindjaumo anangku we'a, porongomo. — A, nato'o, jaku ne'e mowe'a, se'i i To Moginggi Wojo, si'a da mapowe'a, da kudika ire'i. — Radua ana i nTa Datu au we'a, naporongomo ntau santua i. Mesono i Moginggi Wojo: A, are'e ku'engge da mowe'a ire'i, da nupopojunu jau jaku. — Se'emo kuto'o-to'o owi, pai are'e nu'engge. — Masae-masae na'enggemo, napalaika. Pompalakananja pai jununja setu, nato'o:

Se'i Kondo ngkudika, si'a da nukita-kita,
Tandamo ngkatuama, nadika nteasamba'a.
Ane malelemo kondo, mate i Ana ngkodi Madoko.
Masae-masae malai, nato'o:
Dja ewantje'emo saaja, da malaimo tuama.

Djela ri ue i nTa Datu sampanga, maria tau singkandomu lairia. — Nundjaa nupowoo-wooka sindjau? — Ntano wo'o mPajowi, nadju'i ri lipu i nTa Datu iwengi. — I sema mantende? — A, taintjani, bara i sema, dja tudu ma i manawu ungka ri tongo ndaoa. — Ndjo'u mampeole tau alima setu, napokau au aopo da mandju'i, be mewali, be lo'u. — A, jakumo! — Dja si'a mandju'i, lo'umo. — Napaporongo pai ananja i nTa Datu, are'e na'engge, nato'o: jununja i Monta'a-nta'a santua'i. Naiokamo i nTa Datu, pai are'e wo'u na'engge i Monta'a-nta'a da nadika, nato'o:

Ba ngku'engge da nudika, dja mawo raja kukita.

Da nu'engge, boi kupepate siko! — Masae-masae na'enggemo, nato'o: Io, mau bare'e ku'engge, tampe ane ewantje'emo. Mesono i Anangkodi Madoko:

Se'i kondo ri tana, petondoni ntau rata.
Ane malelemo kondo, mate i Anangkodi Madoko.

Palai-lainjamo sindjau, djamo tatogo tau se'e. Naratamo ue i Ta Datu sampanga, wusu, katudu mPajowi, osomo sampole tondo ri napantjaju pai mawau, ulenja mariamo. Lo'u nadju'i i Anangkodi Madoko, be nakoto nu jununja, tepidjimo ndjoi tasi. — A, banjapa jaku da mamporongo anami radua, junuku jau, se'i i To Monai-nai santua'i. Tumangimo i To Monai-nai, be na'engge da nadika. Masae² panangimo, nadikaka kondo, nato'o:

Se'i dja kondo ri soma, petondoni ntau dongka.
Ane malelemo kondo, mate i Anangkodi Madoko.

Bangke reme malaimo, djamo palai²nja, ngkalionja. Nawali-ntjosoi ndajanja madika² jununja. Malai² narata lipu soa. — A, are'emo re'e tau se'e. —

Mepone ri lobo, nduu, nduu naringko ganda, ntanoka ndo'u tau radua, sadu'a pai samakumpu ri ra ngganda, nato'o: A, ne'e me'ase, sima'i kuajangi, kami se'i djamo ri ganda se'i pai naka tuwu kami, maka lipu se'i naopisaka ngkuajangi. — Ne'e mesuwu² ri ganda, jaku se'i maintjani da mangkelo. — A, pakatao, ma'ai kabaenja, wantjenja ewa totua kabae²nja, tau pura² nasangke, nakeni ndeki jangi. — Palainjamo: A, da mantjombi ampa. — Nasombi ampa setu, nakae tana, roo nakae, momose² si'a ri wawo ntana rapongkelo kuajangi, maka ane nakita tau, nadadu, nasangke.

Moko²mo dja reme, bara kuajangi se'e,
Mosu²mo da tudu, adjalimu mPalaburu.

Are'e masae nakita ma'i ewa mamongo saogu, dja manggapi²mo se'e, nato'o: O de telenja se'e, konomo kira² i ngkede. Tuma'imo a tudu, i Anangkodi Madoko mewuntja ri ra mbajau, santjiimo da nasangke, sakaumo kono ampa ri wawo mbajau, dja kono se'e, hua-hua nganganja mekakai. Mesuwumo i Anangkodi Madoko, nasaju, natambukamo apu, napanowa wukunja. Mesonomo au ri ganda: Bare'epa da pura, makumpuku, ndatepa samba'a au tina. — Iomo, du'a, da kukira² wo'u sangkani. — Nawali-ntjombi ampa, maka anu owi maregemo, pitumpuju nasombi, nataka wo'u, maroo²mo wo'u ri wobo mbajau, mongkaa²sakamo:

Mosu-mosumo da tudu, adjalimu mPalaburu.
Dja moko²mo eo, bara kuajangi tengko.
Ine ndisusuri aku, dja puramo raja ntau.

Are'e masae tuma'imo au tina, nakita mosumo, mewuntjamo lo'u ri ra mbajau, kasadjapanja konomo ampa, pekakakainjamo kuajangi, mesuwumo i Anangkodi Madoko, napasasa. Mesuwumo tu'anja pai makumpunja, nepa nakita i Anangkodi Madoko. Napoawakamo kadju, napanowa, maregemo wukunja. — Jakumo se'i, du'a, makumpumi da kuporongo. — Io, si'amo, du'a, ndiadika kita banua — Naadi, napeintasaka, ndjaumo ri ra mbanuanja, atanja, rindinja pembajo, nononja saogu², benta²njamo naadi. Wuku ntau mate nawebuka pakuli, membangu, tuwumo wo'u, kare'enjamo tau salipu. — Ewasae'emo, du'a, ndipombadjukaku baili, da kumalaimo mampepate inengku pai umangku. — Majaimo, nakeni we'anja pai eranja, tau nepa napembangu. Napodjajaki wo'u jununja nadika² owi, madagomo rajanja mangkita² i Anangkodi Madoko. — Kita da lo'u mampanga'esi anu madjea²ni kita. Nato'oka we'anja:

Ane pusamo sambuja, matemo we dja i Uma.
Se'i jaku da majai,
Ane pusamo santji'e, da mate we dja i Ine.

Majai tau ndjo'u mepadasoki. Nato'o: o ndjau sindjau, pai maroso sinja tau salipu sindjau. Ia mawuro da tapelengko, mau sangkudja rosonja, bara satu au magasi mpodago. Djela ri soma, nato'o:

Se'imo jaku we djela, ma'i mepali ngkawela.

Ne'e ndiwilai jaku, da mombetotomo tau.

Mesono inenja:

Ne'e wasetu anaku, jaku kantja iwenu?

Mesono i Anangkodi Madoko:

Jaku ndidjea²ni, ndipeoleka we nunu.

Si'a nditowoka jaku.

Mesono inenja:

Bare'e nadjea-djeani, siko madja'a ngkadoko.

Mesono i Anangkodi Madoko:

Lawi gorinjamo komi, kupapopuli tomou.

Mesono inenja:

Ne'e wasetu anaku, dja maekamo rajaku.

Mesono i Anangkodi Madoko:

Da ndipokaeka wenu, ua ndipepali setu.

Posompomo ma'i, ine, jaku mawila rajaku mopea². — Nepa riu, kede, pesono nu umanja, inemu tongo mombadju.

Posompomo pesa ma'i, da ntapombepopomai.

Ne'e mawila mpeta'a, epa da ngkumosalana.—

Ne'e masaemo gaga, mawila jaku ri tana.

Bare'e masae kodjo, mosompomo umanja, mombetoto pai bare'e mombeore, masae² pombetotonja, mate umanja, dja mate umanja, nato'oka inenja:

Posompomo wei ine, da kupangantjasa siko.

A, anaku, ne'e nusaju jaku, mapari rajaku owi mompakoroka siko. — Are'e na'engge inenja mena'u, dja napeponeki, sawi ri ra mbanua, nasasakimo inenja, wo'o umanja nawaikamo bilasanja mouba, pai tongo mpompau² dja, nato'o:

Balu-balukamo aku, wase'e mangkeni tau.

Mesono i Anangkodi Madoko:

Mau bare'e nuto'o, kuuerika talombo.

Mesono umanja:

Ira ngkonau makuni, nuwembe nupotowugi.

Mesono i Anangkodi Madoko:

Mau bare'e nuto'o, lawinja da kupondolu.

Masae nakenimo kodjo wo'onja, napogugumoraka, djela ri lipu i nTa Datu samba'a, napogandaka wo'u. Mesono umanja:

Wase'e mangkeni tau, napogandakamo jau.

Mesono ananja:

Mau bare'e ndito'o, napogandakamo kodjo.

Dja pusa pogandanja, nakeni wo'u, naimba²ka lipu, nato'omo wo'u:

Wase'e ana ntuama, mangkeni wo'o i mpapa.

Bare'e masae nadonge wo'u mbe'anja: A. i Anangkodi Madoko tuma'imo!

Podo napangipika, togombengipa nadongemo kodjo.

Balu-balukamo aku, wase'e mangkeni tau.

Dja pogumoranja se'e, napoapukamo rongonja pae pulu, nato'o umanja:

Mangkeni au napouma, napontjumbanika sinja.

Mesono ananja:

Mau bare'e ndito'o, lawi kupepone lobo.

Bare'e masae napogandaka, mesono umanja:

Ane mangkonimo tau, ndipogandakamo jaku.

Ane we roo mangkoni, da motoemo komi.

Mesono ananja:

Mau bare'e ndito'o, lawi kumotoe kodjo.

Mesono umanja:

Ane roo mogandamo, jakumo da ndisasamo.

Mesono ananja:

Mau bare'e ndito'o, lawi da kusasa kodjo.

Masae siwuragamo tau, nato'o: Se'imo kita siwuragamo, maka tampepate i uma pai i ine, matemo samboko.

Se'i komi da motoe, ware anu napouma.

Mompau inenja:

Se'i komi we motoe, mate anu napoine.

Mesono umanja:

Dja ewantje'emo saja, mepali mate i mpapa.

Mesono ananja:

Da siwuragamo kita, da takalinga si'a.

Io, da ntaowe mampanga'esi umanta pai inenta, dja da ntapanga'esi To Kinadu.

De Gulzige Jongen.

Een man en eene vrouw waren gehuwd, de vrouw kreeg een kind en haar kind was een jongen; toen hij wat grooter werd, was hij een erge gulzigaard, hij pakte het eten van zijne moeder en zijn vader weg, zijne ouders hadden niet meer te eten. Zijn vader maakte een plan om dien gulzigen jongen te dooden; hij bracht hem naar het bosch en hakte daar een boom boven hem om, groef een steen boven hem uit, hieuw een waringin boven hem om, nadat hij eerst eene stelling voor hem had gemaakt. Zijn vader zeide: Hij is dood, laat ons ophouden aan hem te denken. Intusschen na niet langen

tijd kwam hij weder, met den boom, den steen, den waringin op zijn schouder, die wierp hij op het erf. Toen dit voor den derden keer was gebeurd, vroeg hij aan zijne moeder en zijn vader verlof om heen te gaan en vertrok, verstoord dat driemaal zijne ouders getracht hadden hem te dooden en hij weder opgeleefd was; beneden op het trapportaal gekomen, nam hij zeven korrels rijst van de stampsters en stak die in eene fluit. Zijne moeder keek door het venster en zeide: Ga niet heen, mijn kind, ik verlang naar je. — Neen, moeder ik ga heen, want u heeft mij mishandeld, het blijft er nu bij, ik ga maar weg, mijn fortuin zoeken; als ik teruggekeerd ben, dan zult u bericht krijgen. Hij ging heen, zijne moeder te huis weende luid.

Op zijn tocht ontmoette hij na niet langen tijd den »Bamboe-Schudder". Zoo, zeide hij, daar ben jij dus, waarvoor houd-je je hier op? — Ik graaf hier elken dag bamboe uit; waar kom jij vandaan? — Ik ben de Gulzige Jongen, al slacht men een buffel voor mij, dat is niet genoeg en daarom heeft mij mijne moeder mishandeld. En zoo gingen dan deze drie lieden met elkaar mede, want de Bamboe-Schudder had nog een jongeren broeder. De Gulzige Jongen had een waringin als zwaard op zijde en de jaarvogels vlogen al roepende de vruchten achterna, die hun dagelijksch voedsel waren. Zij liepen maar steeds door; na geruimen tijd kwamen zij aan den Houthakker, deze deed niets dan hout hakken, iederen dag; het waren twee broeders, die door hunne ouders slecht behandeld waren. Ook die lieden gingen mede, zoodat zij met hun vijven waren. Al voortgaande troffen zij den Rotan-Schraper aan, die niets deed dan rotan schrapen; ook hij was met een jongeren broeder. Zij gingen mede, en waren met hun zevenen. Gekomen aan het zeestrand, gingen zij zwemmen, zijne makkers wilden terugkeeren, want de adem ging hen begeven, zoolang zwom de Gulzige Jongen door. Ach, zeide hij, gijlieden zijt zwakkelingen, gij kunt het niet uithouden, klimt maar op mijne zwaardscheede, dan zal ik u wel zwemmende voortduwen, maakt niet de vogels op mijne zwaardscheede dood. Hij zwom niet, hij liep maar over het zee-oppervlak, al zijne makkers waren op den waringin geklommen. Na eenigen tijd hield hij op en zeide dat hij zijn schelletje wilde aanbinden, het was intusschen een groote steen, als een sagotredmand, die hij als schelletje gebruikte en aan zijne zwaardscheede bond.

Niet lang daarna hielden zij weer op, tegengehouden door eene zeeslang, zoo groot als een gewone patola-slang, zoo groot als een huis.

De Gulzige Jongen zeide: Hakt gij met u vijven er op in. — Ja, dat is goed.

Zij hakten er werkelijk op in, maar drongen er met hunne zwaarden niet diep in, hunne zwaarden sprongen terug, zij werden maar schaardig. Ach, gij zijt zwakkelingen; zelfs een zeeslang kunt gij niet in tweeën hakken, kom, laat mij eens, laat mij maar begaan, of er ook een stuk afvliegt.

Nu hij hakte er dan op in, hij gaf er maar een snee in, prikte er in

en daar vloog het stuk er af, het kopstuk kwam neer in de rivier van een dorpshoofd aan den overkant der zee; toen het was neergekomen, was de rivier van het hoofd versperd, afgesloten, het hoofd kon niet meer baden. Hij gelastte zijne slaven: kom, haalt het er uit! Zij trachten het er uit te halen, maar het ging er niet eens uit, er waren een 2000 menschen. Toen kwam de Gulzige Jongen: Waarover maakt gij zoo'n leven, Ta Datoe? Wel, mijne rivier daarginds is verstopt, wat mag het wel zijn daarginds dat het verstopt heeft? — Wil ik eens gaan kijken? — Wel ja, ga maar eens kijken voor de aardigheid.

Zij gingen inderdaad met hun zevenen, met het plan om te baden; hij zeide tot de zes: Komaan, haalt het er eens uit. Zij trachtten inderdaad het er uit te halen, maar het ging volstrekt niet. Kom, laat mij maar.

Hij prikte er maar met zijn zwaard in en het vloog weg en kwam weder neer aan het water van een ander dorpshoofd.

Hij keerde weder terug, ging het dorpshuis binnen, werd gastvrij ontvangen, de menschen liepen te hoop en Ta Datoe zeide: Ja, er trekken elken dag vele gasten door, maar gij eerst zijt een flinkert. — Ja, dat mag wel zoo zijn. — Wat dunkt u, Gulzige Jongen, daar is mijne dochter, neem haar tot vrouw! — Ach, laat ik geen vrouw nemen, hier is de Bamboe-Schudder, laat hij haar trouwen, dan laat ik hem hier achter.

Ta Datoe had twee dochters en die werden door de beide broeders gehuwd. De Bamboe-Schudder zeide: Ach, ik heb geen zin om hier te trouwen, neem mij als gezel mede. — Ik heb het te voren al gezegd, maar gij wildet niet.

Na eenigen tijd wilde hij wel, en de anderen lieten hem achter. Toen de Gulzige Jongen van deze zijne makkers afscheid nam, zeide hij:

Hier laat ik *kondo* achter, daarnaar moet gij kijken.

Ten teeken mijner dapperheid, is er telkens bij ieder een neergezet.

Wanneer de *kondo* verflenst, is de Gulzige Jongen dood.

Eenigen tijd daarop ging hij heen en zeide:

Nu, zoo is het dan, wij mannen gaan op reis.

Zij kwamen nu aan een andere rivier van een dorpshoofd, daar waren vele lieden verzameld.

Waarom maakt gij daarginds leven? Dat was intusschen de kop der Zeeslang die den vorigen dag uit de stad van Ta Datoe was weggeslingerd.

Wie heeft hem opgegooid? — Wel, weet ik het! Wie mag het wel geweest zijn, het is slechts hier neergekomen, midden uit de lucht gevallen. Nu gingen die vijf kijken en hij gelastte de vier om den kop er uit te halen, maar het lukte niet, hij ging niet. Och, laat mij maar.

Hij haalde hem er uit en hij ging, Ta Datoe wilde hem met zijne dochter doen trouwen, maar hij wilde niet, hij wees zijne makkers, de Omhakker en zijn jongeren broeder aan. Ta Datoe stemde er in toe, maar ook de Omhakker wilde niet achtergelaten worden en zeide:

Ik wil niet, dat gij mij achterlaat, ik heb slechts heimwee in 't vooruitzicht. — Je moet willen, anders sla ik je dood! Eenigen tijd daarna, wilde hij wel en zeide: Ja, al heb ik er geen zin in, goed, als het er zoo mee gesteld is. De Gulzige Jongen zeide:

Hier zijn *kondo's* op den grond, ten teeken voor de aankomelingen. Wanneer de *kondo's* verflensen, is de Gulzige Jongen gestorven.

Bij zijn vertrek waren zij nog maar met hun drieën. Zij kwamen aan een ander water van een dorpshoofd, dat verstopt was doordat de Zeeslang er in was gevallen, een gedeelte was verrot, daar waar het doorgehakt was, en het stonk, er waren al vele wormen in.

Toen de Gulzige Jongen het er uithaalde ging het er uit, zijne makkers konden het niet, het vloog weg de zee in. Ach, laat ik het nog niet zijn, die uwe beide dochters trouw, laat mijne gezellen het zijn, de Rotan-Schraper en zijn broeder.

De Rotan-Schraper weende, hij wilde niet achtergelaten worden. Na eenigen tijd gaf hij toe; de Gulzige Jongen liet kondo bij hem achter en zeide:

Hier is *kondo* op het erf, ten teeken voor de nieuw aangekomenen.

Wanneer de *kondo* verflenst, dan is de Gulzige Jongen gestorven.

Den volgenden morgen ging hij heen, hij ging maar steeds door in zijn eentje. Hij kreeg berouw dat hij zijne makkers had achtergelaten. Al doorloopende, kwam hij aan eene ledige stad. Ach, er zijn hier geen menschen meer. Hij ging in het dorpshuis, bom, bom sloeg hij op de trom; intusschen waren daar twee menschen in: eene grootmoeder met hare kleindochter in de trom, dezen zeiden: Zeg, maak niet zoo'n leven, daar komt een Grijpvogel aan; wij zitten hier in de trom en zijn daardoor nog in leven, want deze stad is uitgemoord door den Grijpvogel. — Komt volstrekt niet uit de trom, ik weet hem wel te lokken. — Pas toch op, hij is zeer groot, zijne sporen zijn als *foeja*-klopplanken zoo groot, alle menschen heeft hij opgepakt en naar boven in de lucht gebracht.

Hij ging heen (en dacht): kom, ik zal voetangels scherpen. Hij scherpte voetangels en groef den grond uit; na dien uitgegraven te hebben, voerde hij een krijgsdans uit op den grond om den Grijpvogel te lokken, want als deze menschen zag, vloog hij er op af en pakte ze op.

De zon is verduisterd, misschien is het de Grijpvogel!

Spoedig zal komen, uw door den Schepper bepaalde doodsuur.

Niet lang daarna zag hij hem komen, zoo groot als eene pinangnoot, hij sloeg de klauwen al uit en de Gulzige Jongen zeide: Och, het arme meisje is het slachtoffer geworden van de list van den jongen man. Hij kwam nader en zou neerstrijken, daar schoot de Gulzige Jongen het hol binnen, rits! zou hij hem oppakken, roef! daar kwam hij tegen de voetangels aan die boven het gat stonden; toen hij geraakt was, brulde zijne stem van het schreeuwen.

De Gulzige Jongen kwam uit het hol, hakte hem den kop af, legde vuur op hem en brandde van zijn beenderen kalk.

De vrouw in de trom antwoordde: 't Is nog niet uit, kleinzoon, er is daarboven nog een wijfje. — Goed, Grootmoeder, die zal ik ook wel eens beetnemen. Hij scherpte opnieuw voetangels, want de vorige waren verbrijzeld; zeventig scherpte hij er en stelde ze op, hij bleef stand houden bij den ingang van het hol en zong:

Spoedig zal komen, uw door den Schepper bepaalde doodsuur.

De zon is verduisterd, misschien is het de Grijpvogel.

Maak mij niet akelig, een mensch zou zijn moed verliezen.

Niet lang daarna kwam het wijfje aan; toen hij zag dat het dichtbij was, vloog hij het hol binnen, op eens werd hij door de voetangels getroffen en hevig schreeuwde de Grijpvogel; de Gulzige Jongen kwam te voorschijn, om hem den kop af te hakken.

Nu kwamen de Grootmoeder en de kleindochter te voorschijn, nu eerst zagen zij den Gulzigen Jongen. Zij legden een houtvuur op hem aan, verbrandden hem en zijne beenderen werden fijn. — Grootmoeder, ik zou uwe kleindochter wel willen trouwen. — Goed, doe het maar.

Grootmoeder, wil ons een huis tooveren. Zij sprak een tooverspreuk uit en zij deden de oogen open en daar zaten zij in hun huis, het dak en de wanden van glas, het stond slechts op één paal, alles wat er bij hoorde had zij met hare tooverspreuk te voorschijn gebracht.

De beenderen der gestorvenen besprengde zij met toovermiddelen en zij stonden op en leefden weer, het was weer een heele stad vol.

Wel Grootmoeder, wil mij rijst voor leeftocht stampen, dat ik heenga en mijne moeder en mijn vader doode.

Hij ging heen, nam zijne vrouw en zijne zwagers mede, die juist waren levend gemaakt.

Hij ging ook nog aan bij zijne makkers, die hij vroeger had achtergelaten en zij waren in hun schik den Gulzigen Jongen te zien.

Laat ons gaan snellen de hoofden van hen die ons mishandeld hebben.

Hij zeide tot zijne vrouw:

Als er nog eene maand is verloopen, dan is Vader dood.

Nu ga ik op weg. Als er nog eene maand om is, dan is Moeder dood.

Degenen die het terrein gingen verspieden, vertrokken. Zij zeiden: O, het is daarginds, maar de lieden van dat dorp daar zijn sterk. In den vroegen morgen zullen wij onzen slag slaan, al zijn zij nog zoo sterk, misschien wel honderd die ter dege vlug zijn.

Op het erf gekomen, zeide hij:

Hier ben ik aangekomen, om met het zwaard te strijden.

Stelt mijn geduld niet op de proef, laat ons te zamen vechten.

Zijne moeder antwoordde:

Spreek niet zoo mijn zoon, hoe zal ik dat doen?

De Gulzige Jongen antwoordde:

U heeft mij mishandeld, u heeft een waringin voor mij uitgezocht, en die op mij laten vallen.

Zijne moeder antwoordde:

Men heeft u niet mishandeld, gij waart een vreeselijke gulzigaard.

De Gulzige Jongen zeide:

Het is nu eenmaal uw lot, ik zal de hanen laten vechten.

Zijne moeder antwoordde:

Spreek niet zoo mijn zoon, ik ben bevreesd.

De Gulzige Jongen antwoordde:

Hoe kan u er bang voor zijn, daar u het immers gezocht heeft.

Spring naar beneden, moeder, ik heb er genoeg van om te wachten.

Wacht nog even, mijn jongen, antwoordde zijn vader, uwe moeder is juist bezig rijst te stampen.

Spring dan toch naar beneden, dat wij met elkaar kunnen vechten.

Wees niet ongeduldig in het wachten, laat ik eerst mijn broek aantrekken.

Laat het niet te lang duren, ik verveel mij op den grond.

Het duurde inderdaad niet lang, of zijn vader sprong naar beneden, zij streden met elkaar, maar sprongen niet tegen elkaar op de lucht in; toen zij geruimen tijd met elkaar gevochten hadden, sneuvelde zijn vader; toen zijn vader was gestorven, zeide hij tot zijne moeder:

Spring nu naar beneden, moeder, dat ik je in stukken hakke.

Ach mijn kind, sla mij niet dood, ik heb het vroeger zwaar gehad met u op te voeden.

Zijne moeder wilde niet naar beneden komen, hij klom dan bij haar naar boven; boven in huis gekomen, hakte hij zijne moeder in stukken, het hoofd van zijn vader gaf hij aan zijne volgelingen om het in de sarong te dragen, maar het sprak nog en zeide:

Roep het *balu-balu* over mij uit, zoo hoort het als men een verslagene als buit medebrengt.

De Gulzige Jongen antwoordde:

Al hadt gij het niet gezegd, ik zoude (het hoofd) op de punt mijner lans dragen.

Zijn vader antwoordde:

Een geel arèn-blad, schud dat en maak het tot drager van den schedel.

De Gulzige Jongen antwoordde:

Al zoudt gij het niet gezegd hebben, ik zou toch van zelf den *dolu*-zang hebben gezongen.

Na eenigen tijd bracht hij werkelijk het hoofd in het dorp en vierde er

het koppensnellers-feest mede; gekomen in het dorp van een ander dorpshoofd, vierde hij er evenzoo het feest over. Zijn vader antwoordde:

Zoo hoort het, als men een verslagene als buit thuis brengt, dan viert men er het *lobo*-feest voor.

De Zoon antwoordde:

Al zou u het niet gezegd hebben, ik zou er wel degelijk het *lobo*-feest voor hebben gevierd.

Toen het *lobo*-feest gedaan was, nam hij het hoofd opnieuw mede en bracht het in de verschillende dorpen, en dit zeide weder:

Zoo past het een rechtgeaarden zoon, het hoofd van zijn vader rond te brengen.

Niet lang daarna vernam zijne vrouw: De Gulzige Jongen komt aan. Zij had het slechts gedroomd, drie dagen daarna hoorde zij het werkelijk.

Roep het *balu-balu* over mij uit, zoo hoort het als men een verslagene als buit thuis brengt.

Toen hij kwam feestvieren, kookte zij kleefrijst voor haren man. Zijn vader zeide:

Als men hem dien men vader noemt als krijgsbuit thuis brengt, dan moet men er het *lobo*-feest voor vieren.

De Zoon antwoordde:

Al zou u het niet gezegd hebben, ik zou toch de *lobo* beklommen hebben.

Nadat eenigen tijd voor hem de trommen waren geslagen, zeide de Vader:

Als men gaat eten, sla dan voor mij op de trom.

Als gij gedaan hebt met eten, dan moet gij een toespraak houden.

De Zoon antwoordde:

Al zou u het niet hebben gezegd, ik zou toch zeker eene rede gehouden hebben.

De Vader antwoordde:

Als gij gedaan hebt met trommelen, hak mij dan in stukken.

De Zoon antwoordde:

Al had u het niet gezegd, ik zou u toch zeker hebben in stukken gehakt.

Na eenigen tijd gingen de menschen uiteen en zeide hij: Nu gaan wij uiteen, want wij hebben vader en moeder gedood, zij zijn beiden dood.

Nu moet gij eene rede houden, uwen vader hebt gij doodgeslagen.

De Moeder zeide:

Nu moet gij eene rede houden, uwe moeder hebt gij doodgeslagen.

De Vader antwoordde:

Zoo behoort het ook, als men den dood van zijn vader zoekt.

De Zoon antwoordde:

Laat ons uiteengaan en laat ons hen vergeten.

Juist, laat ons ophouden onze vaders en moeders te snellen, laat ons nog slechts bij de To Kinadoe gaan snellen.

AANTEEKENINGEN.

Natima wea papitu ogu; in de Toradja'sche verhalen komt het vaak voor, dat de held op reis gaat, met geen andere proviand dan zeven korrels rijst, die hij in eene bamboe-fluit verbergt. In de Strand-Bare'e-verhalen en ook in de Sangireesche verhalen, worden gewoonlijk kĕtupat's (Bar. kotupa, Sang. ĕmpihisĕ') genoemd, maar de echte Toradja's kennen dit artikel nog niet.

Mampepali asi-asi, eig. »medelijden zoeken", d. w. z. menschen zoeken die medelijden met mij hebben, nu mijne ouders mij verstooten.

Ndidonge bambarinja; dit zijn onheilspellende woorden. Als een Toradja beleedigd is en nog geen kans ziet om wraak te nemen, beheerscht hij zich en neemt eerst in de vormen afscheid, maar laat daarbij tevens merken dat hij over eenigen tijd denkt terug te komen. De andere partij begrijpt dan dat hij makkers en wapenen gaat halen, om aan zijne eischen tot schadevergoeding klem bij te zetten of om met zijne beleedigers te gaan vechten.

Moguma[2] nunu »gebruikte een waringin-stam als ware het eene zwaardscheede", d. w. z. hij gordde dien om zijn middel.

Deze trek komt in bijna alle Toradja'sche lezingen van dit verhaal voor en ook in de Galelareesche overlevering, door den Heer M. J. van Baarda bekend gemaakt, waarover op bl. 8 der Verh. Bat. Gen. Dl. 55, 1e stuk is gesproken. In dat verhaal heet de visch die door den jongen reus wordt aangetroffen terwijl hij met zijne makkers de zee oversteekt, nunu. Op de aangehaalde plaats is het vermoeden uitgesproken, dat de naam van den waringin, nunu, in het Galelareesche verhaal op den visch zou zijn overgegaan. Maar het woord nunu is verder in het Galelareesch niet bekend; het ligt dus voor de hand om aan te nemen dat in dit Gal. verhaal, dat oorspronkelijk in het Ternataansch tot de Galelareezen is gekomen, de visch Nun van Nabi Junus is geplaatst voor het zeemonster dat in dit verhaal eene rol heeft te spelen. »Het Ar. نون zegt Dr. Snouck Hurgronje, komt alleen in den Qoerân en de gewijde overleveringen voor, vooral waar sprake is van Joenoes en van de schepping en plaatsing der aarde (1). Het wordt dan verklaard als حوت »visch in 't algemeen", maar het is voor de Arabieren steeds een vreemd woord geweest en alleen gebruikt voor wondervisschen. De Maleiers kennen het uit bewerkingen der Profeten-verhalen." Of er verder nog verwarring met het woord

(1) De naam Nun is de gewone voor den visch die indirect de aarde draagt, zooals ook de Maleische woordenboeken vermelden.

n u n u, dat op Midden-Celebes, en ook in het Sangireesch en Bentenansch het gewone woord voor »waringin" is, heeft plaats gehad, zal eerst met zekerheid kunnen uitgemaakt worden, wanneer de plaats van oorsprong van dit verhaal bekend is.

N a k a j a k u m a m p o n a n g u k a k o m i »opdat ik met u-lieden voortzwemme". In het PmB. dialect wordt n a k a reeds als voegwoord gebruikt, in de bet. »opdat". Het Bar. heeft om wenschende, toelatende en redengevende zinnen te stellen, den alouden causatieven vorm behouden, nl. p a - voor transitieve, k a - voor intransitieve werkwoordstammen. Ook vele echte causatieven worden nog op deze wijze gevormd, maar het achtervoegsel - a k a heeft reeds voor een groot deel de vorming der causatieven tot zich getrokken. Men zou dus den causatieven vorm in wenschende, toelatende en redengevende zinnen als een afzonderlijke wijs kunnen beschouwen, bijv. als een conjuctief. Voorbeelden zijn: e u s e ' i k u k e n i k a s i k o n u p a w a i k a g a m b e »deze spinazie breng ik u, dat gij er mij gambir voor moogt geven"; n e ' e m e l i n d j a r i w e n g i, d a n a s o k o a n g g a s i k o. N a p a n t j o k o! »loop niet in het duister, dan pakken u de spoken. Laat ze (mij) pakken!" n i p e s a w i r i g u m a k u, k u p a m p o n a n g k a k o m i »klimt op mijne zwaardscheede, dat ik met ul. voortzwemme". Deze laatste zin is de overzetting van den PmB.'schen zin in het Bare'e dat ten N. van het Meer wordt gesproken. Voorbeelden met intransitieve werkwoorden: w a i k a k u k i n a ' a, k u k a t u w u »geef mij rijst, opdat ik leve"; k o j o b a s o m u t a k a l o ' u, »neem je draagmand op, dat wij kunnen heengaan"; s e ' i a l i p a i t a m b a n g o n i, n i k a j o r e »hier is eene mat en een hoofdkussen, dat gij kunt slapen"; t e j o r o e d j a, b e d a m a n a w u t a u? N a k a n a w u! »als de trap is omgekeerd, vallen de menschen dan niet? Laat ze vallen!"

Bij adjectief-stammen wordt steeds n a k a - voorgevoegd, waarin n a dan als een versteend pron. praef. 3e pers. moet worden beschouwd, wanneer feitelijk een 1e of 2e persoon zijn bedoeld. In dat geval moet dan ook nog een voornaamwoord van den 1sten of 2den persoon volgen; is de 3e pers. bedoeld, dan behoeft dit niet. Voorbeelden: w a i k a k u s a b u n a k a b u j a j a k u »geef mij zeep, opdat ik wit worde'; s e ' i s a b u k u w a i n a k a b u j a s i k o »hier geef ik je zeep, opdat je wit moogt worden"; n a p e r a p i s a b u, n a k a b u j a „zij vraagt zeep, opdat zij wit worde". Zoowel bij deze stammen, als bij de intransitieve werkwoordstammen wordt n a ka, ook in het echte Bare'e dikwijls tot een afzonderlijk voegwoord, zoodat dan het adjectief zijn voorvoegsel m a -, het werkwoord zijn persoonlijk voornaamwoord moet hebben. bv. s e ' i k i n a ' a, n a k a t u w u s i k o »hier is rijst, opdat gij moogt leven", s e ' i s a b u, n a k a m a b u j a s i k o »hier is zeep, opdat gij wit moogt worden". Nog verder gaat het PmB. met zijn: n a k a j a k u m a m p o n a n g u k a k o m i.

Zie verder Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 41, bl. 535.

Kinoni, PmB. »eten, voedsel, gekookte rijst", van koni »eten", Bar. kina'a, van kina' (van ka', voor kan), met infix -in en suffix -an. Het Par. heeft alleen het suffix, in zijn woord konisa. In de synonieme vormen linoro (voor rinoro) en roroa »gebraad" zijn in het Bar. ook het infix -in en het suffix -a gelijkwaardig.

Dio², een klanknabootsend woord, voor »schel, bel"; kleine koperen klokjes worden door de Toradja's soms aan hunne zwaardscheeden gedragen, uit ijdelheid.

Over de Pajowi, zie de meermalen aangeh. Inleiding op de vertaling van Sese nTaola, bl. 12.

Pola, PmB. voor duata »slang". Met pola wordt soms in 't algemeen »slang", soms meer in 't bizonder de python bedoeld.

Moonge-onge, PmB. »leven maken", Bar. kawoo-woo.

Mantu'uri, PmB. »zien, kijken", Bar. meole, mampeole.

Totoka, wisselwoord voor tau, in den zin van »een ander, een vreemdeling" en linggona »gast, vreemdeling". Het is samengesteld uit to en toka, Jav. tĕkå, Loindangsch toka »komen", in het Bar. nog in gebruik in toka², hetz. als gana² »alles wat noodig is, al de ingredienten", en mompatoka »verschaffen, bijeenbrengen, leveren wat noodig is", bijv. het noodige voor het sirih-pruimen.

Epa, PmB. voor Bar. nepa, Str. Bar. depa.

Tonga, PmB. voor Bar. mòntjo »echt, eerlijk, waar, flink, oprecht", vgl. Boeg. tongĕng, Mandarsch, Rongkonsch tongan, Tag. tingir, Bis. tongod, Bent. tungar, Sang. tĕngadĕ'.

Se'emo kuto'o-to'o owi, enz., de bedoeling is: dat heb ik vooruit al gedacht of gezegd, toen ge met me wildet meegaan, dat ge nog wel eens lastig zoudt zijn, maar toen wildet ge daar niet van hooren spreken.

Dongka, PmB. djela, Bar. »komen", vgl. Soend. dongkap, Jav. dungkap.

Du'a, PmB. voor tu'a »grootmoeder", verkorting van ine tu'a. Evenals in bue, PmB. pue, Parig. »grootmoeder", is hier de tenuis-beginner tot media geworden.

Me'ase, PmB. voor mokaliwongo, Bar. »leven maken".

Pai naka tuwu kami, hiervoor kan men in het Bar. ook zeggen: pai kakatuwu.

Wantjenja ewa̤ totua kabae²nja, de foeja-klopplank, waarmede hier de sporen van den vogel worden vergeleken, heeft gemiddeld de volgende afmetingen: Lengte M. 1.25, breedte 0,2, dikte 0,06.

Opi, Nap. ope, Par. opu, Lalakisch, id., Tog. Saoes. Bada'sch, Boengkoesch, Tontolisch upu, Lole'sch opus, Koelaw. Tontemboansch apu, bet. »op, ten einde, tot den laatste toe weg, klaar, gedaan, enz." In de W. Toradja'sche talen omschrijft naopu, naupu het perfectum, in het Bar. beteekent opi »tot den laatste toe dood, uitgestorven".

Adjalimu mPalaburu; adjali is »het door God bepaalde stervensuur"; de Moh. strandbewoners gebruiken het woord ook in dien vorm. In het PmB. moet het uit het Z. (Loewoe) zijn gekomen; Dr. Matthes geeft in het Boeg. Woordenboek alleen den vorm adjalĕng op. De vorm adjali is evenwel regelrecht van adjal afkomstig.

Voor »God" is hier de Toradja'sche benaming Palaburu behouden. Deze combinatie is niet zoo vreemd als zij wel lijkt. De woorden adjali, djandji en wat verder »het noodlot, het vooraf bepaalde stervensuur" aanduidt, mogen van de Mohammedanen afkomstig zijn, de Toradja vat dit denkbeeld terstond en is het er geheel mee eens, het is hem oorspronkelijk in 't geheel niet vreemd. Hij behoeft er dus nog niet toe te zijn overgegaan om den Toradja'schen Pue mPalaburu met den naam Ala ta'ala aan te duiden, om reeds van djandji en adjali te spreken.

Palaburu is de nominale vorm van malaburu »vormen, kneden", Pue mPalaburu is dus »de Heere Schepper". Nadere verklaring omtrent den vorm van dit woord kan ik nog niet geven.

O de telenja, enz. Dit is eene spreekwoordelijke uitdrukking om iemand aan te duiden die er in geloopen is, die het door hem niet geziene of niet getelde gevaar nu ziet genaken. Tele »meisje" is een bijvorm van tile, Parig. Kail. talen »vagina", afwisselende met tele (Goront. Rongkongsch), sele (Boengkoesch, Morisch), tilo (Bada'sch) en leti (Bare'e), lĕsi (Boeg.), lei (Oemala'sch), terwijl kede een bijvorm is naast kedje, Bar. »penis".

Kuajangi tengko; wat de combinatie dezer twee vogelnamen beduidt, is niet duidelijk. De tengko is de meest gewone omineuze vogel bij de Toradja's. Men hoort zijn geluid op alle tijden van den dag en houdt er, zelfs

in omstandigheden van gering aanbelang, half in ernst, half in scherts rekening mede. Ook de kuajangi is een voorspellende vogel, maar alleen voor zeevaarders; de echte Toradja's hebben dus zelden met hem te maken.

Adi; de tooverwensch waarmede iets uit niets, of iets groots en fraais uit iets zéér gerings wordt voortgebracht, heet adi, naar de beginwoorden: adi adi sakurio. Dit adi is ident. met Jav. Mal. Mak. Boeg. enz. adji, Lampongsch adi-adi, Sang. adi »reciteeren, hardop voorlezen". Bij het tooveren in de verhalen worden de oogen gesloten, de tooverformule wordt opgezegd en daarna worden de oogen geopend; is de formule inderdaad tooverkrachtig, dan is ook het gewenschte aanwezig.

Nononja saogu-saogu; van bizonder fraaie huizen wordt dikwijls in de Toradja'sche verhalen verteld dat zij op één paal staan. Zij zijn daardoor ongeveer ontoegankelijk voor iedereen wien door de bewoners niet wenschen binnen te laten. Vooral wanneer in een verhaal van eene Koningsdochter wordt verteld, om wier hand een wedstrijd is geopend, dan zit deze doorgaans in een hoog vertrek, dat op één enkelen hoogen paal staat; degenen die naar de hand der Koningsdochter dingen, moeten dan een bal tot in dit vertrek werpen.

Mepadasoki; in de nabijheid van het doel van hun tocht gekomen, houden de koppensnellers zich schuil in het bosch en zenden verspieders uit, om de getalsterkte van het belaagde dorp, de dagelijksche gewoonten der dorpelingen en de beste gelegenheden om met succes den aanval te doen, te bespieden. Zijn de verspieders op de hoogte van hetgeen zij moeten weten, dan komen zij terug in het kamp der hunnen, ieder der strijders raakt hen aan, en als zij hun verslag hebben gedaan, gaat men over den aanval beraadslagen.

Kawela, wisselterm voor penai »zwaard", wellicht van wela »wond".

Tomou »broeister", wisselterm voor manu »kip, haan".

Kupangantjasa, waarschijnlijk is deze manga-vorm gekozen om de maat vol te maken. De vorm is overigens wat hierboven is genoemd »conjunctief", zoodat da eigenlijk overbodig is; voldoende zou zijn: kupantjasa siko »dat ik je in stukken hakke".

De Gulzigaard spreekt hier zijne moeder met siko aan, in plaats van met komi, een bewijs dat hij haar niet meer als moeder wil beschouwen.

Balu-balukamo aku; dit doelt op den uitroep dien de terug-

keerende koppensnellers telkens herhalen; wanneer zij bijv. van de To Kinadoe terugkomen: b a l u b a l u T o K i n a d u e! of T o K i n a d u b a l u m o, d.i. »de Kinadoes zijn weduwen en weduwnaars, hebben de een haar man, de ander zijne vrouw verloren, zijn in rouw". Zoodra een van den troep dit heeft geroepen, vallen de anderen in met den typischen krijgskreet der Toradja's (m e p o k u), dien ook de Minahassers kennen (k u m e r e t).

K u u e r i k a t a l o m b o; de bet. van het PmB. u e r i is die van t a n g k u e r i in het gewone, Bare'e, nl. »aan het uiteinde vasthouden", hier »op de punt der lans nemen en op die wijze het hoofd dragen"; t a l o m b o is een wisselwoord voor t a w a l a »lans". Maar hiermede is de uitdrukking nog niet verklaard.

I r a n g k o n a u m a k u n i, enz. Deze regel en de volgende behooren tot de steeds gezongen coupletten bij het binnentrekken van het dorp door de terugkeerende koppensnellers. T o w u g i staat voor t o w u r i »zwarte man" en is eene benaming van den arèn-palm of zijne takken en bladeren.

J a k u m o d a n d i s a s a m o; het hoofd of de schedel van den vader ligt in eene daarvoor gemaakte uitholling in een vloerplank van de l o b o, het groote dorpshuis waarin de schedels worden opgehangen. Daar het hoofd nog leeft en spreekt, verzoekt het te worden aan stukken gehakt, om te kunnen sterven.

De bizonderheden omtrent de gebruiken door de huiswaarts keerende koppensnellers gevolgd, zijn te vinden in het opstel van den Heer Kruyt: »Het koppensnellen der Toradja's van Midden-Celebes en zijne beteekenis", in de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Academie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, 4e Rks, 3e Dl., 2e stuk, 1899, bl. 147-229.

III. SANGIREESCHE TEKST.

Bĕ'ke nSĕndango.

Tangû pia' tau i rĕ'dua sĕngkapapûng, areng u ese' i Wibo, areng u wawine i Kĕ'dang. Tangû i rĕ'dua mĕ'dĕ'dalahikingke; tawe nararĕngu' (paniring bera mbio e), ute nakaĕ'ba'e ana' i rĕ'dua ese'. Ku' dario' mĕngkai kadodo'-dodo' piraû; tangû nisĕ'ba'e si Sĕndango. Kute'u marĕngu'-dĕngu' kaka'guwa'e rario' ene; iamange kai nĕ'sasĕ'silĕ' pia' ana'e ene, watu' kai tumani'e makombang. U i Sĕndango, ma'eng kumang busa', taha'dua ngkalu e, tawe makaralaedĕ'. Tangû iamange nĕ'bera'e suralung u naunge, u ana'e patengke, batu' sen ta makatahang mĕ'gĕli' u kange. Tangû su sahĕlo iamange mĕngkatewe namaringang u ana'e: Wo'ete, amang! i kadua ren mĕ'dea' lahaseng. Angkûng u ana'e: Ho, amang! Bo'ue i rĕ'dua tahana' mĕngkatewe nahundaleng. Arawe i ninang i Sĕndango e wĕ'ga wue, u kapapûngekai ma'ngakalĕ' mamate ana' i rĕ'dua e. Kute'u i rĕ'dua ru'dalengke marĕ'sung masaka, tangû nakaĕ'ba'e wulo sĕmpûng. Bo'ue iamang e nĕ'bera'e su ana'e: Manuwangke sini lahaseng i kadua tahana'.

Ute wo'u ene iamang e mĕngkatewe nĕhĕ'pa wulo sĕmpûng ene. Sarangke nasuen hĕ'pane, tangû niĕhabĕ' apan tuide. Sarang nasuen ĕhabe, tangû iamang e mĕngkatewe simanggidĕ' ana'e, nisapua', bo'ue mĕngkatewe ni'tateledĕ' su pung u wulo niĕhabe kanini. Ute i Sĕndango e nasusu'e su kalawo' u wadange. Bo'ue i amange mĕngkatewe napule'; su ĕnane i Sĕndango sen nate. Kute'u i amange wĕ'da ntana'darĕna ku'kaiang su wale, ute sĕngkianu i Sĕndango narĕnta'e lai, ku' bulo sĕmpûng e ma'susûng su tĕmbo'e, ku' mĕngkatewe niĕnsa'e apidĕ' nĕbera u: Endaung lahaseng i kadua e, amang! Ute i amange mĕngkate ta'kakĕ'di'e, du'dalinau' kawe unu'e i Sĕndango sau' nĕ'biahĕ'.

Tangû wo'u ene sĕngkapira hĕ'bine i amang e nĕ'sau'ewe namaringang u ana'e, uade mĕ'dea' sunggilĕ'. Ho i rĕ'dua mĕngkatewe rimaleng. Kute'u sarang sen nakaĕ'ba' batu masaria, ute mĕngkatewe ni'kakĕ'kadĕ' bo'u sĕmbĕ'ka. Sarang sen masanggidĕ' limunggi watu ene, tangû i Sĕndango e mĕngkatewe niapasuĕ' su wangkane. Bo'u ene mĕngkatewe nikanoakem batu ene, ku' liminggi'e ringang u nakaĕ'pisĕ' si Sĕndango. Bo'u ene napule'e iamange. Ta nararĕna kadodo' iamange ku'kaiang su wale, ute narĕnta'e lai i Sĕndango, apidĕ' ma'nuĕng batu kĕ'kasariâng ene. Sarang nasongo su wale mĕngkatewe niĕnsa'e watu

kanini ka'kasûng si sie, apidĕ' nĕ'bera: Ĕndaung sunggil i kadua e, amang! Ute rimalinau'e iamange.

Tangû wo'u ene sĕngkapira hĕ'bine iamange nĕ'sau'e namaringang si Sĕndango, uade i rĕ'dua kai mĕ'de'a kalu. Tangû mĕngkatewe rimaleng i rĕ'dua tahana'e; sarang nakaĕ'ba' kalu, ute iamange mĕngkatewe nanuwang. Tangû sara'eng sen masandigĕ' mahaka, ute i Sĕndango pirua ni'laoro n amange su pia' kahakâng kalu ene niapararisi'e sene; sarang kalu sen nahaka, ute i Sĕndango pirua mĕngkate nikaĕ'pisang u kalu ene. Bo'u ene tangû iamange mĕngkatewe napule' solong bale; ta nararĕna iamange ku'kaiang su wale, tangû ĕnsae' i Sĕndango e pirua mĕ'gĕ'guha'[2] dingang u kalu ka'papasânge. Ute iamange saunengke rimalinau' u i sie kai ta makaakalĕ' mamate an'ae.

Tangû i Sĕndango e pirua nakaĕna'e mahune'u i sie kai lĕ'aka'eng i amange pateng; bo'u ene i Sĕndango nĕ'bera'e si ninange: Inang: ia' koateko sinasa'ku ĕmpihisĕ kinamisĕ' sio, dingang u kina'e tĕluhĕ' siombau', dingangu pakeangku siomparesĕ', batu' ia' kai ren dumaleng, u i amangku e kai ma'-ngakalĕ' mamate sia'. Ute pirua i ninange mĕngkatewe simangi'. Kai ho, i Sĕndango mĕngkatewe nanahionge si ninange apidĕ' ka'berane: I kau, inang, abe kasusa, ia' e mapia wue. Bo'u su'sangi' i ninange mĕngkatewe nĕnggepe' pakean dingang u nĕ'koa' sinasa' u ana'e; sarang sen nasue nariahi, ute i Sĕ-ndango nĕ'kata'en ninange; bo'ue i sia rimalengke maliu m bulude, maliu m balane, marĕ'sung masaka. Tangû i sie nakaĕ'ba'e ansuang ma'ngeke', ku' eke'e kai kalu mbango' sĕngkalu. Sara'eng ansuang nakasilo si Sĕndango e, nĕ'bera'e ungkung: Heute! ren taku ipĕndaha isi, ipanĕ'bu pangila'! Tangû simimbahe i Sĕndango, angkung: Kapiako, upung! mĕ'bera kerene, mapia i kadua ren mĕ'bisara. Kute'u nĕ'bera'e i Sĕndango: Mapia i kadua ren mĕ'dalia, i sai n ikalĕnsung, i sie makoa' ĕlang. Sara'eng ansuang nakaringihĕ' ene, mĕngkatewe nĕ'pĕ'du apidĕ' nĕ'bera ungkung: I kau apa ĕndai' kĕ'ta'u sĕngkiki relain ma'ngabasĕ' mĕ'dalia n ia'e? Bo'u nĕ'bisara ĕndai' ene, tangû i rĕ'dua mĕngkatewe nĕ'dalahĕ'ku' nĕ'dalia'e; ku' kalu masasaria e, kamageng ka'anggila n i rĕ'dua e, mĕngkatewe masue ma'papĕ'di; kute'u wĕ'dan ta nakaĕ'ba' pananasa' mamâng sĕlihi' ute ansuang e nikalĕnsungke n Sĕndango. Tangû nĕ'bera'e i Sĕndango: Ma'eng i kau madiri makoa' ĕlangku e ute i kau taku potokang. Tangû simimbahe ansuang: Apa'ewen sen nipĕ'kire man mariadi kerene. Ute ho' Ansuang e timole'e si Sĕndango, nakoa' ĕlange.

Bo'u ene i rĕ'dua mĕngkatewe rimaleng. Kute'u nakaĕ'ba'e wue Ansuang sĕmbau', arenge i Mĕlalĕ'sa, Tangû Ansuang ene nĕ'bera'e: Heute pia' taku' ipĕndaha isi, ipanĕ'bu pangila'. Tangû simimbahe i Sĕndango mĕ'sulung u kalĕmona ni'sasimbahe su Ansuang sĕmbau' ĕndai' sen nakoa' ĕlange. Sarang Ansuang ĕndai' nakaringihĕ' ene, ute mĕngkatewe limĕ'ge, apidĕ' nĕ'bera: Iro'e! ikau apa ĕndai' kadidi' ene relainpia' sĕ'kehe mamaringang mĕ'dalia n ia'e? Ho, wo'u nahumbisara kerene, ute mĕngkatewe nĕ'dalia i rĕ'dua; suapa n

dĕngu'i rĕ'dua nĕ'dalia, ute sĕngkianu nikalĕnsungke Ansuang e ringang u apidĕ' nakoa' ĕlange.

Bo'ue sau'ewe rimaleng i sire tĕlu, tangû sau'ewe nakaĕ'ba' Ansuang sĕmbau' ku' arenge Manganganu'. Ku' Ansuang ini e malain nipĕ'dalia n Sĕndango. Ku' mau ikĕ'kalĕnsung i Sĕndango e.

Tangû i sire ini e sau'ewe nĕmpĕ'daleng maĕlo mahĕbi ute sĕngkianu nahumpa'e su pondol u soa sĕmbau' ku' soa ene mĕngkatewe mĕ'gĕ'noha'. Tangû simanggide i Sĕndango su taumata sĕngkatau ku' nakiwalo: Mĕnsang unu'e soa ini kawe maghahe. Tangû simimbahe tau ene angkung: I kami kai mĕlĕ'lunggi ngkina' masaria ta' sih inge kasariane nisampelĕ' su apeng; ku' datu nsoa ini e sen namohang u i sai n makalunggi ngkina' ene, i sie makoa' datu nsoa ini. Kute'u i Sĕndango nĕ'bera'e: Dako'ko i kau pauli' su Ratu e, u ia' makalunggi ngkina' ene. Tangû areng u kina' ene kai solông.

Kute'u tau ene mĕngkatewe natamai nĕhabarĕ' su Ratu mĕ'sulung u ni'papauli' i Sĕndango si sie e. Dingang u maligha' nipakiala' i Sĕndango e. Sarang Datu nakasilo u kai rario' kere ngkakadodo'e, ute Ratu mĕngkatewe nĕ'pĕ'du ta' sihinge ringang u nĕ'bera: Sedang kawanuaku sen dingang u hiwune ta makalunggi kina' ene, rumakeleng u i kau apa ĕndai' sĕngkiki e. Tangû i Sĕndango mĕngkatewe nĕ'bera: Mageng ia' ta makalunggi, ute ia' pateng, tuang! Kaiso ma'eng ia' be makalunggi, ute i Tuang mĕgĕli'ben apa si sia'? Tangû Ratu simimbangke: Mageng i kau makalunggi sĕ'sanu kina' ene, ute i kau maratu su soa ini. Ratu ma'ngĕna u man ta makalunggi i sie. Bo'u ene nasasae'e i Sĕndango solong apeng tĕ'toleng u Mawu Ratu ringang u hiwu-hiwu taumata ese', bawine, dario', matimadĕ', mĕ'biala si Sĕndango mĕnsang makoa' e kereapa. I Sĕndango sĕngkatoto' e mĕngkatewe himaung kina' e apidĕ' nitoda nlaedĕ'. Ute kina, ene mĕngkatewe timeledĕ' haki'u ta nikasilo kinanawông u kina', ene karaune.

Ute Ratu ringang u taumata lawo' mĕngkatewe rimalinau' ta' sihinge. Bo'ue Ratu mĕngkatewe simanggidĕ' si Sĕndango, apide' nĕ'gĕli' u adatĕ', ka'berane: Salamatĕ' si kau, u su ĕlo ini e i kau sen nariadi Ratu nsoa ini e.

VERTALING.

Verhaal van Eén=span.

Er waren eens twee echtgenooten, de man heette Bibo, de vrouw Kĕdang. En zij beiden onderhielden elkaar; niet lang daarna (men bedenke dat het een sprookje is) kregen zij een zoon, dat kind nu was maar heel klein, de stakkert, en het werd genoemd Eén-span. Dat kind nu werd hoe langer hoe grooter; zijn vader nu was ontevreden dat hij dat kind had, want het was bizonder gulzig. Als Sĕndango (Eén-span) pisang at, dan konden twee geheele trossen pisang tegelijk hem nog niet verzadigd maken. Toen zeide zijn vader bij zich zelven, dat hij

zijn kind maar moest dooden, omdat hij het al niet meer kon volhouden hem zijn eten te geven. Op zekeren dag nu nam de vader zijn kind mede: Kom, vadertje, wij gaan bamboe zoeken (om de dekbladeren van het dak overheen te vouwen). De jongen zeide: Goed, vader. Daarop gingen hij en zijn zoon maar op weg. Maar de moeder van Sĕndango wist niet dat haar echtgenoot een list gebruikte om hun kind te dooden. Zij beiden nu liepen maar door, berg af, berg op, en zij vonden een stoel bamboe. Daarop zeide de vader tot zijn zoon: Laat ons samen hier dak-bamboe hakken. En daarop kapte hij den heelen bamboe-stoel, zonder iets over te laten. Toen hij klaar was met omkappen, sleep hij punten aan de stronken; daarop naderde de vader zijn zoon, lichtte hem op en wierp hem in den bamboestoel, dien hij zooeven had scherp gemaakt. Eén-span nu werd gestoken over zijn geheele lichaam. Daarop ging de vader naar huis; naar zijne meening was Eén-span reeds dood. Nog niet lang zat de vader in huis, of plotseling kwam Eén-span aan en den geheelen stoel bamboe droeg hij op zijn hoofd en dien smeet hij neer, terwijl hij zeide: »Daar zijn onze dak-bamboes, vader!" Zijn vader nu zweeg stil en verwonderde zich maar hoe Eén-span had kunnen herleven.

Daarop weder na eenige dagen nam opnieuw de vader zijn zoon mede, zeggende dat hij haardsteenen ging zoeken. En zoo gingen zij er dan op uit. En nadat zij een grooten steen hadden gevonden, groeven zij hem van de eene zijde uit. Toen deze steen reeds bijna zou omrollen, liet hij Eén-span in het uitgegraven gat gaan. Daarop bewoog hij dien steen en deze rolde om en viel boven op Eén-span. Daarop keerde de vader terug. Een kort poosje slechts zat de vader in huis, of daar kwam ook Eén-span, dien zeer grooten steen op zijn hoofd dragende. Nadat hij in huis was teruggekeerd, smeet hij den steen neer, dien hij zooeven op het hoofd had gedragen, zeggende: Hier is ons beider haardsteen, vader! Toen verwonderde zich de vader. Wederom na eenige dagen nam de vader opnieuw Eén-span mede, zeggende dat zij beiden hout gingen halen. Vader en zoon liepen daarop voort en nadat zij een boom hadden gevonden, ging de vader hem omhakken. En toen hij reeds bijna zou omvallen, werd de arme Eén-span door zijn vader bevolen om te gaan waar de boom zou vallen en daar liet hij hem staan; toen die boom was gevallen, geraakte de de arme Eén-span bedolven onder dien boom. Daarop keerde de vader terug naar huis; nog niet lang zat de vader in huis, of daar kwam de arme Eén-span aansjouwen, met den geheelen boom, takken, bladeren en al, dien hij op zijn schouder droeg. En de vader verbaasde zich nog des te meer, dat hij geen middel kon vinden om zijn zoon om te brengen.

Daarop begreep de arme Eén-span, dat hij dus door zijn vader werd bedrogen om gedood te worden en daarop zeide Eén-span tot zijne moeder: »Moeder, wil voor mij mijn leeftocht gereedmaken, negen kleine ketoepats en de toespijs, negen eieren en negen stel kleederen, want ik wil op reis gaan.

daar mijn vader eene list zoekt om mij te dooden. En zijne arme moeder ging weenen.

Maar Eén-span troostte zijne moeder, zeggende: Gij, moeder, heb geen zorg, mij zal niets overkomen. Nadat zijne moeder geweend had, naaide zij de kleeren en maakte leeftocht voor haren zoon; toen het alles was gereed gemaakt, nam Eén-span afscheid van zijne moeder en hij liep maar door, over bergen en dalen, op en af. Daarop trof hij een reus aan, die bezig was met hengelen en zijn hengel was een geheele kokosstam. Nadat de reus Eén-span gezien had, zeide hij: »Ha, daarmee zal ik mijne tanden bebloed maken, mijne blinkers doen schuimen". Daarop antwoordde Eén-span: »Wacht even, grootvader, met zoo te spreken, laat ons liever eerst eens met elkaar praten"; en toen zeide Eén-span: »Laat ons eerst eens met elkaar worstelen. Degene die overwonnen wordt, die wordt slaaf." Nadat de reus dit had gehoord, werd hij toornig, terwijl hij zeide: »Jij, dat ding daar, slechts één hapje. Snoeft ge dat ge 't nog wel aandurft met mij te worstelen?" Toen hij aldus had gesproken, omvatten zij elkaar en worstelden en groote boomen braken heelemaal door, wanneer zij er tegenaan kwamen; en nog niet zou men den tijd gevonden hebben, om eene sirih-pruim rood te kauwen, toen de reus reeds was ten onder gebracht door Eén-span. Toen zeide Eén-span: »Indien gij weigert mijn slaaf te worden, zoo snijd ik u den hals af." En de reus antwoordde: »Wat is afgesproken, aldus geschiedt". Daarop volgde de reus Eén-span als zijn slaaf.

Vervolgens gingen zij samen verder. En zij troffen weder een reus aan, genaamd Water-drooglegger. En die reus zeide: »Ha, daar is iets waarmede ik mijne tanden kan bloedig maken, mijne blinkers doen schuimen". Eén-span antwoordde zooals hij te voren had geantwoord aan den anderen reus, die reeds zijn slaaf was geworden. Toen de reus dat gehoord had, lachte hij en zeide: »Wel, jij klein ding daar, hebt de vermetelheid om mij tot worstelen uit te noodigen?"

Nu, nadat zij aldus hadden gesproken, gingen zij met elkaar worstelen. Gedurende den tijd dat zij met elkaar worstelden, werd de reus plotseling onder gebracht en werd meteen zijn slaaf.

En daarop gingen zij weder op weg met hun drieën en weder troffen zij een reus aan, wiens naam was Jager. En ook met dezen reus werd door Eén-span geworsteld en hij werd door Eén-span overwonnen.

Daarop liepen zij weder door, bij dag en bij nacht, en plotseling kwamen zij uit aan het uiterste eind eener stad en in die stad was een hevig leven. Eén-span nu begaf zich naar een der menschen en vroeg: »Waarom is deze stad zoo vol leven?" Toen antwoordde die man aldus: »Wij zijn bezig een grooten visch weg te wentelen, onvergelijkelijk groot, aangespoeld aan het strand, en de vorst dezer stad heeft doen omroepen, dat hij, die dien visch kan wegrollen, koning wordt in deze stad". En Eén-span zeide: »Komaan, zeg gij aan den vorst

dat ik dien visch kan wegrollen". En de naam van dien visch was solông. Die man dan ging heen en boodschapte den koning naar hetgeen hem was gezegd door Eén-span. En snel liet hij Eén-span halen. Toen de koning gezien had, dat het maar zoo'n heel kleine knaap was, werd hij onbeschrijfelijk boos en zeide: »Terwijl mijne lieden met duizenden dezen visch niet hebben kunnen wegwentelen, hoeveel te minder gij daar, één hapje!" Toen zeide Eén-span: »Indien ik hem niet kan wegwentelen, dan mag ik gedood worden, Heer! Maar indien ik hem wèl kan wegwentelen, wat geeft mijnheer mij dan?" Toen antwoordde de koning: »Indien gij in uw eentje dien visch kunt wegwentelen, dan wordt gij koning in deze stad" De. koning dacht, dat hij hem toch niet kon wegwentelen. Daarop daalde Eén-span af naar de kust, gevolgd door den heer koning en duizende menschen, mannen en vrouwen, jongen en ouden, om te kijken naar Eén-span, hoe het wel zou afloopen. Eén-span nu ging regelrecht op den visch af en gaf hem meteen een trap en die visch vlóog zoo maar weg, zoodat het niet meer te zien was waar de visch neer viel, zoo ver was het.

De koning nu en het volk verwonderden zich onuitsprekelijk. De koning nu ging op Eén-span toe, terwijl hij hem eer bewees, zeggende: »Ik wensch u geluk, dat gij op dezen dag koning in deze stad zijt geworden".

AANTEEKENINGEN.

Paniring berambio e; paniring is een woord dat bijna alleen in sasambo's voorkomt. De beteekenis is: »bedenk, neem in aanmerking, houd in 't oog". De stam is siring, vgl. Bis. sihing en Sang. sihing in ta' sihinge »onvergelijkelijk, zonder gelijke", dingang u sihing u lai »en indien ook nog, en gesteld nog"; manihing »gelijken op". Hier volgen eenige voorbeelden van het gebruik van paniring in sasambo-coupletten.

Paniring daleng sasi',
Abe kamea mĕ'sule.

»Bedenk wel dat het eene zeereis is (dus dat ge aan allerlei gevaren en angsten blootstaat),
Opdat ge de schande niet behoeft te dragen van terug te keeren".

Paniring gawe nĕ'sombang,
Sirita' nĕ'dalahaghi.

»Neem in aanmerking dat 't vrienden zijn, die elkaar weerzagen.
Vandaar dat de verhalen elkaar maar zoo afwisselen".

Paniring musung u tĕ'gi,
Dade' nanganteh u rĕlang.

»Verwonder u niet, want bedenk: 't is 't jaargetijde van den tĕ'gi,

Dat aan den horizont de buien op rijen stelt".

De tĕ'gi is de »Jaarvogel", naar welks verschijnen de Sangireezen het rijstplanten heeten in te richten. Inderdaad zijn zij echter hierin zoo ongeregeld mogelijk, daar het tegelijk planten der rijst door de geheele bevolking de walang sangit (tanongo) zou doen toenemen, zoodat dan de gansche oogst zou mislukken.

Mĕhĕ'pa »alles omhakken, zonder onderscheid, niets overlatende", bijv. kahiang sahinda' ene soa sĕmbau' mĕngkatewe nahĕ'pa" »ten gevolge dier epidemie was het geheele dorp uitgestorven."

Nahĕ'pa is dikwijls synoniem met nasue.

Lahaseng is de bamboe-staak waaromheen de sago- of nipabladeren, die tot dakbedekking dienen, worden gevouwen. Ook de graat van een visch wordt lahaseng genoemd.

Tuidĕ' »tronk, stronk, dat gedeelte van elke plant, dat bij het omkappen blijft staan". Vgl. Tontemb. tu'ur.

Bangka »groeve, kuil, uitgegraven gat", mamangka »graven, uitgraven", syn. mangĕ'kadĕ, van kĕ'kadĕ'.

Ĕ'pisĕ', mangĕ'pisĕ' »met zijn geheel drukken op iets, met zijne volle zwaarte verdrukken" wordt ook wel gezegd voor »op iets liggen, komen te liggen".

Mĕ'guha' »sjouwen", wordt bijv. gezegd van iemand die eene groote, slordige, slecht geschikte vracht draagt en daarmee komt aansjouwen. Men ontmoet bijv. eene vrouw die uit den tuin komt, met eene mand bataten op den rug, waarop eenige trossen pisang liggen, daarop vastgebonden eenige palmbladscheeden, dwars over eenige bossen bladgroente gelegd, in de eene hand een paar kokosnoten en over den schouder een bamboe met water, — dan zal men uitroepen: Ei'ku, inang! mĕngkate mĕ'gĕ'guha'[2] kerene! kai sen ta' manga rario' nakapĕ'simbala? »wel, moedertje, wat ben je aan het sjouwen, zijn er geen jongeren die je zouden kunnen helpen?"

Pangila' (vgl. kila') »de blinkend witte tanden", een wisselterm voor isi; ipanĕ'bu is afgeleid van sĕ'bu »schuim".

Sumimbahĕ' »antwoorden", is strikt genomen onderscheiden van sumimbang »van antwoord dienen, repliceeren, tegen iemands bewering in, min of meer uitvoerig zijne eigene bewering stellen". In de spreektaal wordt

dit onderscheid intusschen vaak verwaarloosd. Voorbeelden: m a ' e n g u i o p o' l a o m ĕ ' b a s a n d o l ĕ ' e, u t e s i m b a h ĕ ' b u e »wanneer het dorpshoofd de rol afleest, moet ge antwoorden". I a ' p a h ĕ ' d o w e n s u m i m b a n g u m ĕ ' g ĕ ' g u t a »ik zal hem wel van antwoord dienen tijdens de rechtszitting".

K a p i a is de vetatieve partikel »niet, dat niet, wacht u te doen". K a p i a k o is te vertalen met »wacht even daarmee, niet te haastig".

M a n g a b a s ĕ ' is synoniem met l u m a n s i ', s u m a r e w e n g, s u m e r e t a ' in de beteekenis »snoeven, pochen, vermetele woorden spreken", terwijl s ĕ ' k e h ĕ ' vermetelheid is die zich in daden uit.

Voor de vertaling van den Sangireeschen tekst hebben wij de hulp van Dr. STELLER genoten. De aanteekeningen zijn geheel van zijne hand.

SONDER, Juli 1903.

HET HALIFOERSCH

zooals dit gesproken wordt ter

ZUID-OOSTKUST VAN NEDERLANDSCH NIEUW-GUINEA.

Eerste proeve tot bekendmaking

DOOR

J. SEIJNE KOK,

Controleur bij het Binnenlandsch-Bestuur.

Verhandelingen

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Deel LVI.

4e Stuk.

BATAVIA, ALBRECHT & Co. | 's HAGE, M. NIJHOFF.

1906.

HET HALIFOERSCH

zooals dit gesproken wordt ter

ZUID-OOSTKUST VAN NEDERLANDSCH NIEUW-GUINEA.

Eerste proeve tot bekendmaking

DOOR

J. SEIJNE KOK,

Controleur bij het Binnenlandsch-Bestuur.

Verhandelingen

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Deel LVI.

4e Stuk.

BATAVIA, ALBRECHT & Co. | 's HAGE, M. NIJHOFF.

1906.

Toelichtingen.

Deze taal wordt, voor zooverre bekend, gesproken in het kustgebied, begrepen tusschen de Australische grens en de Koembĕ (Ambĕraukĕ-)rivier; men kan er zich echter mede verstaanbaar maken de geheele kust langs tot op Frederik Hendrik eiland.

De woordenlijst werd opgemaakt op verschillende tochten, en zooveel mogelijk telkenmale vergeleken en getoetst; de samenspraken werden opgeteekend naar gesprekken met en tusschen Inboorlingen.

Het samenstellen der nog zeer onvolledige woordenlijst vorderde veel tijd, aangezien in den beginne niets van deze taal bekend was, en er toen nog geen tolken waren; wellicht echter kunnen de opgeschreven woorden en uitdrukkingen als grondslag van eenigen dienst zijn voor meer bevoegden, die later deze taal bestudeeren, of voor hen, die haar noodig hebben in den omgang met de Inboorlingen.

Wat de uitspraak aangaat geldt:

a	als	aa	in	»haar".	ie	als	ie	»	»hier".
à	»	a	»	»dal".	i	»	i	»	»blind".
e	als	ee	»	»leed".	o	als	oo	»	»loon".
è	»	e	»	»pet".	ò	»	o	»	»hond".
ĕ	»	e	»	»bedillen".	oe	als	oe	»	»snoer".

De ai klinkt meest op 't eind iets langer (maha-i, spreek uit mahaa-i).

De r klinkt voor de ĕ of zij dubbel is (doerĕ, doerrĕ; patoerĕ, patoerrĕ), de s eveneens, behalve na ie (bòssĕ, roessĕ, missĕ, doch wiesĕ, miesĕ).

De g wordt uitgesproken als de Duitsche en de Fransche voor a en o. *)

---

*) Voorts moet nog worden opgemerkt, dat de lettergreep, waarop het hoofdaccent rust, is aangeduid door een kort streepje achter den klinker in die lettergreep. Bijv. wòhà-nie, lichaam. In dit woord zijn dus o en a onvolkomen, i volkomen, terwijl het hoofdaccent valt op de voorlaatste lettergreep.

Omtrent enkele onduidelijkheden in de copie werden, bij afwezigheid uit Nederlandsch-Indië van den Bewerker, de noodige inlichtingen verkregen van den 1en Luitenant-Adjudant der Infanterie C. Schultz, welke officier gedurende twee en een half jaar te Maraukĕ vertoefde, en die zijne kennis van deze taal bereidwillig tot onze beschikking stelde. De Redactie was hierdoor in staat tot het geven van enkele verdere toelichtingen, welke men in voetnoten zal aantreffen. Red.

A. Woordenlijst.

Mensch, O-nim.

Goed mensch, Kà-i oni-m.

Slecht mensch, Dò-m oni-m.

Vijand, Sò-k oni-m. [1])

Buren, Morie-ndĕ oni-m.

Menschen van verre, Mahoe-tĕ oni-m.

Menschen uit het oosten, Sĕnda-ri oni-m.

Menschen uit het westen, Moe-lie [2]) oni-m.

Lichaam, Wòhà-nie.

Ongezond (b.v. zeer mager) lichaam, Dò-m wòhà-nie.

Sterk (mooi) lichaam, Ni-nggip wòhà-nie.

Hoofd, Pa.

Aangezicht, Nànie-.

Oor, Kàmbie-t.

Oog, Kie-ndĕ.

Huilen, Ievie-nĕ.

Neus, Anggie-p.

Mond, Bàba-.

Lippen, Oetoe-p.

Tong, Oenoe-m.

Tand, Mànggà-t.

Kin (onderkaak?), Ete-.

Baard, Hàsĕ.

Snor, Oetoep à-sĕ.

Schouderblad, Toemà-n.

Wang, Hòrie-dĕ.

Wenkbrauw, Kie-ndĕ poet.

Hals, Iebà-nggĕ.

Hart, Beka-i.

Buik, Hàndà-m.

Navel, Dàkoe-mĕ.

Borst, Bì-rĕ.

Tepel, Boe-bĕ. [3])

Rug, Se-wtĕ.

Ruggestreng, Dapà-k(kĕ). [4])

Arm, Moek sàngga-.

Schouder, Gàgà-rĕ.

Achterste, Pàngga-.

Penis, Ovie-(kĕ).

---

1). Letterlijk: snij-mensch voor koppensneller. Dit woord wordt dan ook slechts gebezigd om inheemsche vijanden aan te duiden.

2). Daar in het klankstelsel van deze taal geen l voorkomt, ten rechte moe-rie., wat dan ook de naam is van een straat in het westen van de vestiging. Zoo wordt bijv. het Mal. „kapal" overgenomen als „kapar" (i. pl. v. javoe-n). Naar uit de onderwerpelijke proeve van deze taal valt af te leiden, zou het klankstelsel zijn te systematiseeren als volgt:

Klinkers: a. e, i en o (alle volkomen en onvolkomen); oe; ĕ ài, àu (uit aj en aw); aai (hier gespeld ai); oi; oei.

Medeklinkers: k, g, (N. B. de Mal.-Pol., niet de Hollandsche), ng. h; ch (?).
t, d, n, s (scherp), z (zacht, als de Hollandscbe);
p, b, m. v (als de Hollandsche), f. w;
j, r.

3). Vandaar voor „vrouw" ook de benaming boe-btie.

4). Niet slechts aan de enkele in de lijst daarmede voorziene woorden. doch ook aan alle andere substantieven kan het enclitische kĕ worden gehecht, dat niet veel meer dan ons lidwoord (bepaald of van onbepaaldheid) schijnt te beteekenen. Zooals uit de „Gesprekken" blijken zal, komt het ook bij andere naamwoordelijke rededeelen voor, zooals bij „veel" otie-vĕkĕ; „ik, wij; mijn. ons" nò-kkĕ; „die! dáár!" epete-kĕ; „niet" mba-kĕ enz. Red.

Vagine, Pè-rĕ.
Been, Wàbtagoe-.
Dij, Wà-bĕ.
Voet, Tagoe-.
Knie, Mie-gĕ.
Kuit, Kàna-.
Elleboog, Kaha-ndĕ.
Oksel, Hà-bĕ.
Hand, Sàngga-.
Midden vingers, Ie-n sàngga-.
Pink, Sare-.
Duim, Mietie-dĕ.
Nagel, Ietie-rĕ.
Pols, Sàkie-k.
Been (gebeente), Aja-n.
Bloed, Do-.
Vleesch, Moe-i.
Huid, Pò-rĕ, pà-rĕ, poe-rĕ.
Pees, Tràgie-.
Haar, Roe-rĕ.
Hoofdhaar, Bàva-.
Kangaroe-vleesch, Moe-i sàha-m. 1)
— been, Aja-n — 1)
— haar, Roe-rĕ — 1)
Adem, Begahò-.
Gapen, Ohàvdĕ.
Zweet, Enahoe-i.
Speeksel, Kàse-.
Man, Amnà-ngga.
Vrouw, Boe-btie, Sa-vĕ, Iesoe-s (?).
W. Kangaroe, Sàha-m boe-btie. 2)

Kind, Papoe-s.
Klein meisje, Kieva-sòm.
Groot meisje (maagd), Wàhoe-koe.
Verloofd meisje, Kieva-sòm iewò-gĕ.
Volwassen vrouw, Iewò-gĕ, iewà-gĕ.
Oude vrouw, Mi-s iewò-gĕ.
Knaapje, Pàtoe-rĕ (Patoe-rkĕ). 3)
Jongen, Moe-kràvie-dĕ.
Jongeling, Ewà-tie.
Verloofde jongeling, Miàkie-n.
Volwassen man, die het toezicht houdt op de jongens, Otievĕlie-kĕ.
Man, in de kracht des levens, No- oni-m àmna-ngga.
Vader, Eva-i (spreek uit evaa-i.)
Moeder, Anĕ, avoe-, wà-.
Van kleinsaf samen opgegroeid, Ga ie-sĕ.
Hij en ik zijn samen opgegroeid, E-pĕ nòk ga ie-skĕ.
De oudste, Maha-i oni-m.
Middelste, Ie-n oni-m.
Jongste, Hè-sĕ oni-m.
(Eigen) kind, Metò-k.
Kinderen, van één gezin, Wànà-ngga.
Zoontje, Nòk anà-mbĕ pàtoe-rĕ. 4)
Dochtertje, Nòk anà-mbĕ kieva-som. 4)
Voorouders, Màndie-n oni-m.
Nieuwelingen, (pas aangekomen stam), Nama re-koni-m.

---

1). Zooals uit talrijke voorbeelden blijkt, gaat in samenstellingen het bepalende woord aan het bepaalde vooraf. Wij zouden daarom geneigd zijn, cfm. den heer Schultz, aan te nemen, dat hier eene verschrijving heeft plaats gehad, en gelezen moet worden: sàha-m moe-i; sàha-m aja-n; sàha-m roe-rĕ.

Tot adstructie van het bovenstaande kan bijv. gewezen worden op: kie-ndĕ poet (lett. ooghaaren) voor „wenkbrauw", sò-k oni-m (lett. snij-menschen) voor „(Inl.) vijand", basie-k oni-m (lett. varken-mensch) voor „flinke kerel" en sàha-m oni-m (lett. kangoeroe-mensch) voor „lafaard".

2). Wordt betwijfeld.

3). Vgl. noot (4) op pag. 4.

4). Met nòk, het pers. en bez. voornaamw. van den 1en persoon, geconstrueerd, zal dit zeker wel beduiden: „mijn zoontje" „mijn dochtertje".

Red.

Vriend, Namie-t kĕ. [1])

Broeder, Namie-kĕ.

Zuster, Namoe-kĕ.

Jongere Broeder, Hèsĕ namie-ke, (namie-kĕ hèsĕ onim).

Oudere Broeder, Maha-i namie-kĕ.

Schoonzoon, Nàba-?

Zwager, Mànda-?

(Mijn) man (echtgenoot), (Nòk anà-mbĕ) nàsà-m, àsa-m.

(Mijn) vrouw (echtgenoot), (Nòk anà-mbĕ) oesoe-m.

Naam, Iegie-sĕ.

Hoe heet gij? Tò (Te) kàsàp wò iegie-sĕ. [2])

Hoe heet dat dorp? Miera-vĕ e-pe tò kàsa-p (iegie-sĕ).

Voedsel, Tamoe-.

Water, Dàka-.

Eten, Tamoe- ahie-m (ahie-ĕm)

Drinken, Dàka- ahie-m (ahie-ĕm).

Slikken, Kowà-ddĕ.

Wati([3]) (bedwelmend middel) gebruiken, Wà-tie kowà-ddĕ.

Dronken, (bedwelmd door wati), Wà-tie dahie-bĕ.

Slapen, Noe (lange oe; Noeĕ).

Staan, Watie-n.

Opstaan (uit den slaap), Tiemie-n.

De man is (al) wakker geworden, O-nim e-pe mi-ndàb tiemie-n.

De man is al opgestaan, O-nim e-pe mi-ndàb watie-n.

Sta op! Awatie-n, akwatie-n! [4]).

Word wakker! Atiemie-n! [4]).

Loopen, Mi-nggĕ, me-nggĕ.

Vèr loopen, Màhoe-tĕ mi-nggĕ.

Liggen, Noe (lange oe; noeë).

— op den rug, Se-wtĕ noe.

— op den buik, Hàndà-m noe.

— op de zijde, Ambà-m noe.

Zitten, Ambie-dĕ, bàkana-vĕ!

Ga zitten! Ahàmbie-dĕ, akwàmbie-dĕ! [4])

Sluipen (op handen en voeten), Ròrò-sĕ.

Voetsporen, Iesà-sĕ.

Dragen, (pikoelen), Vieke-vĕ.

— (onder den arm), Tanie-n.

— (met band om 't hoofd), Voeï, sienie-k.

Dragen (in de hand), Hànie-zĕ.

Baden, Oedoe-gĕ, honà-ddĕ.

Zwemmen, duiken, Kòsà-n.

Die is naar den overkant gezwommen, O-nim e-pe mi-ndàb kòsà-n ra miet. [5])

Spreken, Mehà-n.

Zeg aan, Mehà-n awahie-m.

Samen spreken, overleggen, Mehà-n ra.

Een andere taal spreken, Horà-k mehà-n.

---

1). Ook wel kà-j(a) oni-m, lett. goed-mensch.

2). Ook: Iegie-sĕ tò kàsà-p.

3). Dit schijnt een struik te zijn, waarvan de schors gekauwd wordt. De vòòrkauwer (s.v.v.) spuwt het kauwsel in een halven klapperdop, waarna deze den kring rondgaat voor verder gebruik.

4). Als imperatief-exponent treedt op een gepraefixeerde a. en soms daarnaast nog een suffix im, en dit, blijkens de voorbeelden, zoowel bij den subjectieven (intransitieven) als bij den objectieven imperatief. De heer Schultz kon geene nadere inlichtingen verstrekken, welke tot het vinden van een bepaalden regel zonden kunnen leiden. Men moge dus volstaan met de aandacht te vestigen op enkele voorbeelden als: dàka- arowà-de = gooi er water op! a-ogibi-m o-nim e-pe = begraaf dien man! a-iedie-im = kijk uit! do-ndĕ akamà-n = breng touw! ahasie-de bàsie-k = bindt 't varken! a-eha-k papi-s bàsie-kĕ ehe- = maak dit varkentje los!

5). „Ra miet" schijnt letterlijk te beteekenen: „den overkant — gegaan". Evenzoo: ik ga naar Kombĕ = nòk kombĕ miet; naar den tuin gaan = maraukĕ miet.

Red.

Stem, Minggoe-i.
Schreeuwen (van pijn of schrik), Esò-rĕ.
Roepen, Warie-t(ĕ).
Roep dien man, O-nim e-pe awarie-t.
Die man heeft mij geroepen, O-nim e-pe mi-ndàb warie-t nòk.
Lachen, Harie-. 1)
Schreien, Ievie-, ievie-nĕ.
(Een) zuur gezicht (zetten), Nanie- dehe-.
Niezen, Asie-.
Snot, Moe-mbĕ.
Hoesten, Kàpoe-rĕ.
Die man hoest (is zwaar verkouden), O-nim e-pe kàpoe-rĕ ierie-rĕ.
Zingen, Zie (2) (lange ie; Zieë).
Hooren, Gau-nĕ.
Wat is dat? Tò ka-sàp?
Hebt ge hooren schreeuwen? Wò mi-ndàb gau-nĕ o-nim esò-rĕ?
Ginds zingen vele menschen, Epindĕ o-nim otie-vĕ zie.
Zien, Iedie-, hiepò-gĕ.
Begrijpen, weten, Miha-i, meha-i.
Vergeten, Hatanoe-k.
Niet weten, Bimba-i.
Zwijgen, Sarie-n.
Die man zegt niets; hij zit maar zwijgend, O-nim e-pe bakĕ minggoe-i, bàsa rie-n àmbie-dĕ.
Liefhebben, Roe-sĕ.
Hartstochtelijk beminnen, Roe-sĕ beka-i. Boe-btie ehà-n nòk roe-sĕ beka-i.
Dood, Kahie-vdĕ.

Levend, Mèmò-n.
Die man is (al) dood, O-nim e-pe mi-ndàb kahie-vdĕ.
Die man leeft nog, O-nim e-pe mèmò-n.
Die man zal straks dood zijn, A-de o-nim e-pe damie- kahie-vdĕ.
Lucht, Iemoe-.
Stank, Dò-m iemoe-.
Dooden, Wazie-hĕ.
Krijg voeren, Nasà-k, nasak, nasa-kĕ.
Die menschen komen deze dooden, O-nim ehà-n damie-mĕ wazie-hĕ o-nim ehe-.
Slaan (met knuppel), Oesà-k.
Met den knots slaan, Pà-nggĕ oesà-k.
De groote kerel heeft den kleinen geslagen, Jà-bani-m 3) mi-ndàb oesà-k papì-s oni-m.
Een kleine behoefte doen, Kò-nò.
— groote — — Na, 4) hàndà-m.
Ik ga enz. Nòk na, nòk hàndà-m, (mà-kie kazie-m?).
Ziek, Ierie-rĕ.
Buikpijn, Hàndà-m ierie-rĕ.
Wonde, Aroe-.
Pijn, van eene wonde, Aroe- ierie-rĕ.
Zweer, Boe-ngie.
Lidteeken, van eene wonde, Aroe- re-kĕ.
Rillen, van angst, Oeja-vĕ.
Koorts, Tie-kĕ nasà-k.
Hoofdpijn, Pa ierie-rĕ.
Huid uitslag, Samanie-.
Verkoudheid, Kàpoe-rĕ.

1). Of harie-rĕ?
2). „Zie" is de benaming voor een feest met zang en dans. (Vgl. ook lager).
3). Ook sòmb(e) oni-m?
4). Na = faeces.

Red

Rheumathiek, beri-beri, Kavàsie-.

Vroeger ziek, thans gezond, Màndie-n ierie-rĕ, nama- ninggi-p.

Weer gezond geworden, Namaninggi-p mi-ndàb kien.

Gebroken (v. arm, vleugel), Kagoe-bĕ.

Die man kan niet loopen, Dò-mmi-nggoni-m, tagoe- kagoe-bĕ.

Zijn voet is gebroken, Tagoe-aja-n mi-ndàb kagoe-bĕ.

Stom, Jawà-rĕ.

Doof, Gau.

Blind, Dò-m kie-ndĕ.

Blinde, Dò-mkie-ndoni-m.

Genezen (gezond van lichaam), Mi-ndàb wien; wòhà-nie ninggi-p, mi-ndàb wien.

Masseeren van borst en buik, Bowà-rĕ.

Id. van armen en beenen, Kewahie-bĕ.

Bezweren (van den regen, van eene wond), Wagoe-m.

Id. (van eigendom, opdat de dief getroffen worde; dit geschiedt bij klappers, varkens enz.), Gamo-.

Bezweer mijne wonde, Nòk aroe- awagoemi-m, (awagoemie-m).

Toovenaar (bezweerder), Misa-vĕ.

Gonggong is een toovenaar, Gonggong misa-vĕ.

Hij kan bezweren, Gonggong gamomeha-i.

Geest, Ha ie-sĕ.

Kwade geest, Dò-m ha ie-sĕ.

Goede geest, Ninggi-p ha ie-sĕ.

Er zijn geen geesten! Ha ie-sĕ bakĕ!

Dapper, Jari-t.

Een dapper man, Jari-t oni-m.

Bang, Oe-tnĕ.

Schrift (inkervingen), Grè,, tò-k.

Verhaal, Mehà-n.

Zeg wat, vertel wat, Mehà-n awahie-m.

Gezang.

Zingen, van een klein gezelschap, in het dorp, Onggà-t zie. [1])

Zingen van velen, van heinde en verre gekomen, Jà-ba zie, jà-bĕ zie.

Geest geworden (van de ziel, die het lichaam verlaten heeft), Mi-ndàb wien ha ie-sĕ.

Priester (eig. hij, die het Pemali-zijn begrijpt), Dem oni-m.

Pemali (verboden), Dema-.

Heilige plaats (eig. verzamelplaats van geesten), Ha ie-s miera-ve.

Pemali-bamboe ([2]) Soe-bĕ dema-.

— -hout ([2]) De dema-.

— -steen ([2]) Katà-rĕ dema-.

Graf, Patàrĕ.

Begraven, Wògie-bĕ.

Lijkfeest, Zie; jamoe- awe-.

Huwen, Amnànggie-bĕ.

Die jongeling is nu gehuwd, hij is thans man, Ewà-tie e-pe mi-ndàb àmnànggie-bĕ, nama- àmnà-ngga.

1). Vgl. noot (2) op pag. 7.Letterl. klapa-fuif, wellicht omdat deze zonder meer onder de palmen plaats vindt, terwijl bij het „Jà-ba zie" een plaats voor het feest in gereedheid wordt gebracht.

2). In verband met het Nederlandsch taaleigen zou men bij de Hollandsche equivalenten liever de volgorde der samenstellende deelen omgekeerd zien, daar het hoofdbegrip in dezen blijkbaar het pemali-zijn is, met betrekking tot de genoemde zaken. Vgl. noot (1) op pag. 5. Red.

Die maagd is thans gehuwd, Kieva-sòm iewògĕ e-pe mi-ndàb wien sa-vĕ, (of) mi-ndàb àmbie-dĕ.

Scheiden, Adewnĕ.

Wiens vrouw is dat? Te o-nim oesoe-m?

Die vrouw is gescheiden, Boe-btie e-pe mi-ndàb adewnĕ.

Ik ben gescheiden van mijne vrouw, Nòk mi-ndàb adewnĕ nòk oesoe-m.

Bruidschat (lett. »Dienende voor eene vrouw;" de verloofde maagd zit op een stapel vruchten, aangebracht door haar aanstaanden man en bestemd voor hare ouders.), Iewògĕ àmbie-dĕ nà-nggoek. [1])

Verloven (geschiedt door het ruilen van »iehierrĕ" [2]) met »samòddĕ [3]) en »basiekĕ goei" [4]), Parane-.

Inkervingen (op buik en borst bij de maagden; bij het heelen der wonden kunnen zij trouwen), Gari-vĕ.

Bevallen, Fenĕ, [5]) ievoe e-nĕ.

Die vrouw is pas bevallen, Boe-btie e-pe na-mare-kĕ fe-oene.

Dat kind is pas geboren, Papoe-s e-pe na-mare-kĕ.

Het kind is (al) geboren, Papoe-s mi-ndàb ievoe-n.

Die vrouw zal morgen bevallen, Apa-pĕ boe-btie- e-pe damie-ie-voe-nĕ papoe-s.

Bevallen, Ewà-rĕ (?), worà-m (?)

Zwanger, Siepà-r.

Huisje, waar de vrouwen bevallen, Worà-m sava-.

Hoogzwangere vrouwen gaan naar dat huisje, Boe-btie jà-bĕ siepà-r worà-m sava- miet.

Overspel (lett. een andermans vrouw nemen) ,A-bnĕ boe-btie ie-sie o-nim kòmbĕ. [6])

Fluitje (van klapperdopje), Borà-bĕ,

Fluitje om de honden mede te roepen (lett. „voor de honden"), Borà-bĕ gòt nà-nggoek.

Trom, Kĕnda-ra.

Dansen, Zie. [7])

Dansen; het voor- en achterwaarts loopen, Zie auvĕmaha-i maha-i.

Dansen; in de rondte loopen om een paal, Zie sake-vĕ.

Morgen zal gedanst worden, Apa-pĕ zie damie- wien.

Huis, Sava-, aha-.

Groot huis, Sò-mbĕ sava-.

Huisje, Papi-s sava-.

Sago-nerf, Jari-s.

Bamboe, Soe-bĕ.

Om het huis te omwanden, Sava- rarie-dĕ na-nggoek.

Deur (lett. weg), Koï.

1). „Nà-nggoek" wijst een doel. een persoon of zaak aan ter wille waarvan eenig instrument gebezigd wordt. Vergelijk het gebruik van „kanggo" in het Javaansch. Zie lager pag. 17 links.

2). (Oor)ringen.

3). Wellicht het lager genoemde samò-nde = halsketting van pitten.

4). = varkensstaart.

5). Of „Ve oe-nĕ"?

6). „kò-mbe" komt m,m. overeen met het Maleische „poenja" als possessief-exponent. Nòk kò-mbe = van mij, het mijne.

7). Vgl. noot (2) op pag. 7.

Red.

Sluit de deur, Koï ararie-dĕ.
Open de deur, Koï auwkohà-bĕ.
Dichtdoen, afsluiten, Rarie-dĕ.
Binnengaan, Kwamie-n, koewamie-n.
Openen, Kohà-bĕ.
Laddertje, trapje, Kimbaka- (?) Dandie-dĕ (?)
Bruggetje, Pà-rrĕ.
Stijl, Ahà-ddĕ.
Hout, dienende voor het huis, De sava- (aha-) na-nggoek.
Opschuren, bewaren, Baki-vvĕ.
Voorraadschuur: Huisje om aardvruchten in te bewaren, Papi-s sava- nà-rĕ baki-vvĕ nà-nggoek.
Dakspanten (van bamboe), Sarari-gĕ.
Dak (van atap sago), Eb, ebĕkĕ.
Bale-bale, Sara-.
Slaapplaats, Sara- noe nà-nggoek.
Zoldering (lett. dienende tot bewaarplaats van goed), Makà-d(dĕ) baki-vvĕ nà-nggoek.
Goed(eren), Makà-d(dĕ).
Schuren, ter opberging, van aardvruchten (narrĕ, koffĕ, kim), Nà-rrĕ sava-, kòffĕ sava-, kim sava-.
Pager, Ro-da.
Kookplaats (lett. dienende voor vuur), Taka-vĕ nà-nggoek.
Vuur, Taka-vĕ.
Brand, Sò-mbĕ taka-vĕ.
Verbranden, Oenie-p.
In brand steken, (b.v. van alang[2]), Oetà-ddĕ.
Aansteken, Hoe-sĕ.
Rook, Ra-kĕ, taka-vĕ rak.
Mijn huis is verbrand, Nòk sava- (sò-mbĕ) taka-vĕ mi-ndàb oenie-p.
Steek het vuur aan! Taka-vĕ ahoe-sĕ!
Doof het vuur uit (Doe zand op het vuur, dan is het uit), Taka-vĕ asake-vĕ sa, damie- kahie-vdĕ.
Schaduw, Owà-bĕ.
Asch, Taka-vĕ sòpà-l.
Vlam, Aroe-i.
Brandhout, Kitirĕ.
Sproei water op het vuur, dan gaat het uit, Daka- aroewà-ddĕ, taka-vĕ damie- kahie-vdĕ.
Besproeien, Roewà-ddĕ.
Maken, doen, Awe.
Feestvieren (bij het begraven), Jamoe- awe-.
Kangaroe's gaan zoeken, Sahàm awe-.
Kangaroe's naspeuren, — narau-.
Kangaroe's schieten, — jà-sĕ.
Brandhout halen, Kiti-rĕ awe-.
Prauwen gaan halen (inruilen, zich verschaffen), Javoe-n awe-.
Hoofdblokje, Saki-vvĕ (?), (pa nan-ggoek).
Ligmat, Iega-.
Leg de ligmat uit, Asake-vĕ iega-.
Sla de ligmat open, Iega-aöemoe-s.
Piek, Dàm, dà-mĕ (van hout met punt van casuaris-nagel), Krapoe- (van niboeng, waarin aan weerszijden een zestal weerhaken.)
Boog, Mie-sĕ. [1])
Boogpees (lett. rotan), Toep.
Pijl (van niboeng), arie-bĕ.

1). Of mie-zĕ? Red.

(van hout, met punt van casuaris-nagel), Toerie-p, toeri-p.
(van bamboe, met knop, knobbel, in plaats van punt), Kapà-n.
Pijl (van bamboe), Dade-w.
Pijlpunt (casuaris-nagel), Ie,, tie-rĕ.
Schild, Bàn.
Stok waaromheen een doorboorde steen, Pà-ngga, pà-nggĕ.
Mand, tasch (van biezen en van boomschors, wordt met een band over den schouder gedragen), Wà-dĕ.
Dragen (met band over den schouder), Erà-m.
Draag de tasch! Wà-dĕ aërà-m!
Fakkel, Soeroe-.
Tempoeroeng (wordt gebruikt om op marsch water in mede te nemen), Agà-r.
Roosteren, Ratà-ddĕ.
Koken, Sip, sipĕ.
Pas gekookte sago, Da sipĕre-kĕ.
Sago-koek, dienende voor reis-proviand, Da sipĕre-kĕ (tamoe-) maha-i na-nggoek.
Zuivere sago-koek, Gorà-nggĕ.
Gemengde sago-koek (zijnde sago, gemengd met klapper, zoetwater- of zee-visch, of vleesch van varkens, kangaroe 's of krokodillen. Het mengsel wordt gewikkeld in pisang blad (jàr-rĕ), Da garamoe-, da gramoe-.
Peper, Kie-ndĕdĕ.
Vleesch, Moei (Sahà-m moei, bàsie-kĕ moei.)
Visch, Para-rĕ, para-ra.
Zee-visch, E-toebĕrie-k(ĕ) para-rĕ.
Visch uit plassen, Boe-bĕrie-k(ĕ) para-rĕ.
Visch uit de slooten om de tuinen, Araroe-n para-rĕ.
Krokodillen-vleesch Kioe-moei.
— (lett. lichaam) Kioe wòhà-nie.
Jong (van kangaroe, varken), Sahà-m papoe-s, bàsie-kĕ papoe-s.
Jong (van hond, vogel), Gò-t nèn, oesoe-bĕ nèn.
Nagel, Ietie-rĕ.
Vogel, Oesoe-bĕ.
Vliegen, Và-die-.
Vleugel, Tahage-(?).
Al weggevlogen, Mi-ndàb và-die.
Veeren, Poet.
Nest, Evi-sĕ, evie-sĕ.
Ei, Kàna-.
Staart, Wàk, goei.
Staart van kangaroe, opposum, Sahà-m wak, bà-ngga wak.
Staart van varken, visch, Bàsie-kĕ goei, papo-goei.
Varken, Bàsie-kĕ.
Knorren, Bàsie-kĕ esò-rĕ.
Wild zwijn, Mòrĕ bàsie-kĕ.
Tam varken, Nèn bàsie-kĕ.
Hond, Gòt.
Blaffen (eig. het huilen der honden), Warie-n.
Paradijsvogel, Sagie-rĕ.
Hoen, Nònò-m.
Casuaris, Ke-e.
— nagel, Ietie-rĕ ke-e.
Duif, Bevò-m, boebò-die (?)
Kraai, Rarà-ggĕ.
Reiger, Die.
Kiekendief, Kiedoe-bĕ.
Kakatoe (roode), Kararie-.
— (witte), Ka-i.

Kroonduif, Mahoe-kĕ.
Vleermuis, Kere.
Rat, Bojà-m.
Buidelrat, Toeba-, toebà-n.
Oppossum, Bà-nggĕ.
Kangoeroe (kleine soort, wallaby), Sahà-m.
Kangoeroe, groote, Tora-i
Luis, Bà-mbĕ.
Vlieg, Bràmboe-rĕ, Boeràmboe-rĕ.
Muskiet, Nànggie-t.
Sprinkhaan, Tànggie-m.
Mier, kleine zwarte, Moesĕ moesĕ.
Mier, groote zwarte, Tagavi-, kona-i moe-sĕ moe-sĕ.
Mier, groote roode, Kànamie-n.
Mierenhoop, (kegel van 2 M. hoogte), Orowa-.
Verharde stukken van een mierenhoop, gebruikt om 'n stookplaats te maken, Orowa-kata-rĕ.
Slang (groote), Harioe-.
— (kleine), Sakie-.
— (zeer kleine, vergiftige), Sesa-i.
Visch-soorten.
Ml. Ikan pare, Papo-.
— — kakap, Jama-ra(?) pane-(?).
— — sĕmbilan, Hànda-, Anie,, sie-s, Kieroe-bĕ, Kràmboe-.
Garnaal (zoetwater-), Wà-fĕ.
— (zee-), Sare-.
Krab, Goes.
Schelpdier, Moemoe-, hienò-.
Schelp, Ke-wie.
— Saoe-. [1])
— Kĕnda-rie.

De kewie (°) en saoe § worden voor den onderbuik gedragen, de eerste gewoonlijk door de mannen, de andere door de jongelingen.
Kwal, Bàboe-kĕ.
Kikker, Gĕgoe-roe.
Krokodil, Kjoe-, kie-w.
Leguaan, Kadievoe-kĕ.
Schildpad (zee-) Bà-bĕ.
— (zoetw.-) Gau.
Worm, Bato-k. (?)
Kleeren, ml. Kain, Wonoe-goe.
Haar, Bava-.
Tooi van biezen, in de haren der mannen gevlochten en over den nek hangende in vlechten, Majoe-bĕ (biesà-m?)
Casuarissen, in het haar gestoken, Ienò-dĕ.
Lange haarvlecht, alleen neerhangende tot het midden van den rug, Sa-mĕ.
Stuk schelp op het hoofd, waardoor de casuaris-pen gestoken, Tapie- kĕnda-rie.
(Gemaakte) neusgaten, Anggie-p koema-.
In die neusgaten worden gestoken:
Varkenstanden, Gomò-rĕ, gomà-rĕ.
Kangaroe-nagels, Sahà-m ietie-rĕ.
— -beenderen, Aja-n sahà-m. [2])
Vogel-beenderen, Aja-n oesoe-bĕ. [2])
Kleine stukjes bamboe, Soe-bĕ.
Ringen, van casuarispennen, in het oor gehangen (soms tot tien stuks), Ke-e iehie-rĕ.

1) z. g. „hoorn".
2) Vgl. noot (1) pag. 5. Red.

Ringen, van pare-staart, ook in het oor gedragen, Papo- goei.

Kuif (b.v. van paradijsvogelveeren) met band om het hoofd bevestigd, Karoerie-.

Casuaris-veeren, achter aan het hoofd neerhangende, Ke-e poet.

Nauwe halsketting, van kleine lichtblauwe of groote bruine pitten, Samò-ndĕ.

Borstband, van boomschors, Senie-.

Id. waarop eene rij kangoeroe-tanden bevestigd, Sahà-m senie-.

Id. ook wel voorzien van:

- Hondentanden, Gò-t mànggà-t.

— varkenstanden, Bàsie-kĕ mànggà-t.

— Krokodillen-tanden, Kjoe- mànggà-t.

Borstriemen, twee of vier paar kruiselings, met groote blauwwitte pitten, Baba-.

Opossum-staart, soms in het oor hangende, soms boven om het voorhoofd geslagen, Bà-ngga goei.

Armband van rotan, (korte, om de bovenarmen), Barà-rĕ.

(lange, om den linker benedenarm), Lakarie-kĕ.

Armband; stukken varkenshuid, opgehangen aan de bovenarmbanden, Kie-mbĕ.

Rotan-band om de pols, Karorie-kĕ.

Buikband van rotan, Segoe-s.

Lendengordel, van biezen, aan de achterzijde neer hangende als een staart, tot over de billen, Wie-bĕ.

Ophalen, opbinden onder den buikband, Pietoe-k.

Crotons (of blauwe waterbloemen) ter versiering bevestigd aan, gestoken boven in, de »barà-rĕ", Anggie-nĕ.

Stuk groote schelp, (moetiara) afhangende op de borst, Kĕnda-rie.

Enkelband, Tag-oe sie-ga sie-gĕ.

Haarvlecht, van fijne boomschors, door de vrouwen gedragen, hangt in een viertal vlechten tot op de billen, Moe-mbrĕ.

Deze wordt gekleurd met roode aarde, Ava-.

Kokosnootschors, fijn uitgerafeld, in bruine draden, door de vrouwen in het haar gevlochten, alleen de nek bedekkende (ook terzijde), Bò-sĕ.

Vr. Schaamtegordel van boomschors, (eerst een vijftal dagen begraven in de modder, daarna in de zon gedroogd?) strak doorgehaald en achterop tot een kussentje even boven de billen samengebonden, Nowa-.

Groote mantel, (Rouwkleed?) van schors, Sà-rĕ.

Fijne naaldjes, van klappervezels, door den neus, bij vrouwen, Soe-roe.

Omhullen, omwikkelen, àmbà-m.

Binden, Hasie-dĕ, paroe-dĕ.

Touw, Dò-ndĕ.

Dik touw (om prauwen vast te binden), Kara-rĕ.

Bijéénbinden (aan één rijgen, v. visch), Ravie-.

Pootstok, Ietò-k.

Tuin, Maroe-. [1]

Sloot, (voor af- en bewatering der tuinen), Jò-mbĕ.

Aanplanten, Roen, roe-nĕ.

1). Maroekĕ is dus „'n of de tuin". Naar de heer Schultz meende, zou men wellicht door ten onrechte de naam van een aanplant voor dien van de rivier aan te zien, aan den term Meraukĕ zijn gekomen. De rivier schijnt althans nimmer zoo genoemd te worden. Red.

Pas uitgeplant, nog niet of even boven den grond:
van pisang, Napie-t roe-nĕ.
van aardvruchten, Ki-mkĕ roe-nĕ.
van klappers, Mi-sĕ roe-nĕ.
Pas geplant, zal later uitspruiten, Namare-k roe-nĕ, ariendĕ damie- oewa-r.
Aarde, Daro-.
Zandgrond (Hard), Pare-.
Modder, Gim.
Zandstrand, Sa.
Bewerken van den grond, Wàmbà-dĕ.
Rijp, Eho-.
Onrijp, Kòndie-.
Tabak, Tĕmoe-koe. [1])
Pijp, van bamboe, Bà-nggĕ.
Suikerriet, Wò-dĕ, oewò-dĕ, oe-dĕ.
Oebi, Nà-rĕ; Kò-fĕ; Kim, Kim-bĕ; Iesiekà-vvĕ.
Kokosboom, Onggà-t de.
Vruchtvleesch, Kànà-p.
Jonge klapper, Onggà-t.
Oude klapper, Mi-sĕ.
Zoete klapper, Wiemà-p; wiema-pĕ.
Stuk niboeng, bijna 2 dm. lang, gebruikt om kokosnooten open te steken, Kawò-.
Openen van een klapper, met de kawò-, Koeràbĕ.
Niboeng, Arie-bĕ, (zware) gò-nggai
Pandan, Oe-ga, rierie-, sarie-nggĕ.
Mangga, Wiewie-.
Djamboe, Ebiea-ra.
Nipa, Tamoe-kĕ.
Sago, Da.
Alang-alang, Màsa-.
Biezen, Wie-bĕ.
Pisang-soorten: Wierie-n; Boe-ti; Sĕsa-jo; Napie-t, Warie-; Jori-m, Pasa-rrĕ; Ese-; Kada-mo; Kidoe-bĕ, Pau; Pati-ndĕ; Màse-màse-; De-napie-t.
Pisang blad, Jà-rĕ.
Pinang, Kanie-sĕ.
Sirih, Dĕda-mie.
Gambir, Ake-.
Kalk (van schelpen), Koï.
Kalebas, uitgehold om kalk in te bewaren, Sie-dĕ.
Sirih eten, Kavoe-s.
Boom, De-.
Bajan (?), Simò-rĕ.
Rotan, Toep.
Bamboe, Soe-bĕ, Soe-ba.
Gĕtah, Dako-vvĕ.
Damar, Oez, (oe-zĕkĕ).
Maan, Màndau-.
Zon, Kato-nnie.
Ster, Ovò-m, oevoe-m.
Hemelgewelf, Omò-m, oemoe-m.
Nacht, Die-nò, hà-pĕ.
Dag, Hanie-dĕ.
Het midden van den dag, Hanie-dĕ. (?)
's Ochtends vroeg, morgen vroeg, E-tie apa-pĕ.
Het is al middag (lett. warm), Mi-ndàb pie-gĕ.
De zon is (al) onder, Katò-nnie mi-ndàb kòsà-n.
De zon is (al) op, Katò-nnie mi-ndàb oewà-r.
De zon is dalende, Kato-nnie mi-ndàb tekĕ haï.
Morgenrood, Kweme-k.
Avondrood, Ievie-m.

---

1). De plant was daar reeds bekend vóór onze vestiging.
Red.

De zon staat hoog, Katò-nnie rà-fĕ rà-fĕ.
Kort vòòr zonsopgang, Kome-kaha-.
Kort nà zonsondergang, Oesoe-sĕ.
Regentijd, Bràmboe-rĕ.
Droge tijd, Pie-gĕ.
Groote warmte, Sò-mbĕ pie-gĕ.
Warm, Ènàk, èna-kĕ.
Koud, Sode-.
Regen, He-ĕ.
Wolk, Oemoe-m. (?)
Donder, Hanie-vĕ.
Bliksem, Tragie-, Rarà-m.
Wind, Kiewà-rĕ.
Oosten —, Sĕnd-awie kiewà-rĕ.
Westen —, Moe-lie ([1]) kiewà-rĕ.
De wind waait, Kiewà-rĕ vada-gĕ.
Storm, Sò-mbĕ kiewà-rĕ.
Water, Daka-.
Vlietend water (beekje), Ara,, roe-nĕ daka-.
Kreek, Rie-kie.
Rivier, Oeroe-, evĕroe-kĕ.
Zee, Etoe-bĕ.
Zout water, Jari-t (jarie-t) daka-.
Het is vloed, Etoebĕ mi-ndàb wien.
Het is eb, Etoebĕ mi-ndàb kahanau-dĕ.
Vloed, Oemà-k (?).
Eb, Kahanau-dĕ.
Put, Boei, Ta-kĕ.
Golf, Ebarie-nĕ, ambarie-n. (?)
Groote golf, Sò-mbe ebarie-nĕ.
Zandstrand, Sa.
Zandbank, Pare-.
Diep, Dese-.
Ondiep, Pare-.
Ikga aan wal, Nòk pare miet.
Berg, Pare, sò-mbe pare-;
Rà-fĕ rà-fĕ pare-.
Dal, Kamoe-n.
Vlakte, Mamoe-i.
Kust, zeekant, Doe-vĕ.
Rif (steen), Katà-rĕ.
Steen, Katà-rĕ.
Boom, bosch, De.
Tak, Raha-ta,
Wortel, Ietie-t.
Blad, Degò-rĕ, gò-rĕ.
Schors, Depà-rĕ.
Sap, De- daka-. [2])
Vrucht, De- na makà-dĕ (?); Koema-.
Bloem, Anggie-nĕ (?) pà-nggàk.
Pit, spruit, Hajà-m. (?)
Kajoepoetih, Boez.
Bosch van kajoepoetih, Boez» bà-k, boezba-k.
Afdalen, Kamoe-n toma-n.
Beklimmen, Kamoe-n wasie-gĕ.
Verf, Olie, Mahie-.
Roode verf, Ava-.
Witte » Kòhie-.
Zwarte » Koenahie-.
Het smeeren van strepen op de wangen, Kepà-k.
Ophangen, Vahò-gĕ.
Afsnijden, Waròk,- tako-ï?
Net (Schepnet, een hoepel van ruim een meter middellijn,) Kiepa-.
Visch scheppen (met de »Kiepa"), Iembarà-k.
Knoopen, Adie-dĕ.
Wortel, om visschen mede te bedwelmen, Meninggò-p.
Raket (v. rotan) om varkens mede te vangen, Iewà-r, kada-hie-bĕ na-nggoek.
Weg, Koï.

---

1). Vgl. noot 2) op pag. 4.
2). Letterl. boom-water. Red.

Groote weg, Sò-mbĕ koï.
Klein pad, Papi-s koï.
Grens, Esò-n.
Yzer, Wò-kĕrĕ.
Bruggetje, vonder, Pà-rĕpàr.
Dorp, Miera-vĕ (miela.-) [1]
Hoofddorp, Sò-mbĕ miera-vĕ.
Bij-dorp, Papi-s miera-vĕ.
Anderen, een vreemde stam, Tò-ndoni-m.
Dat is van een ander, Tò-nd oni-m kò-mbĕ.
Adelijke (Eig. lieden van de voornaamste afkomst, n. l. van den klapperboom), Gi-psie, gipsĕ.
Andere afstammingen:
van de kangaroe, Sàmka-kai.
van de groote grijze reiger, Kaie-se.
uit het vuur, Mahoe-se.
Deze volgorde geeft tevens een dalende graad van voornaamheid aan. Dan zijn er nog afstammelingen van krokodillen, varkens, andere vogels dan de reedsgenoemde, slangen, en van de zee.
Afstamming, Bòwà-n.
Waar stamt gij van af? Tò bòwà-n wò?
Oudste, Sòmb-onim (Sòmbĕ-onim).
Krijgsman, Gomà-r oni-m (van gomàrĕ, slagtanden van het zwijn, om de armen gedragen door hen die al op een Hongitocht geweest zijn.)
Slaaf, vreemde (b.v. kind van een anderen stam, in gevangenschap medegenomen, in den stam opgenomen), Iekò-m.
Vangen, Ake-vĕ.
Menschen rooven, Onim a-bnĕ.
Menschen om te werken, Sàsa-i oni-m.
Misdadiger, Sò-k oni-m, à-bnoni-m, dò-m oni-m. [2]
Dief, Abnoni-m.
Stelen, Abnĕ.
Goed mensch, Ka-ïoni-m, ninggi-p oni-m.
Een bezitter van tuinen, Maroe- oni-m.
Iemand, die geregeld zijn tuinen bewerkt, Pa-jonim (Paja onim.)
Die man bewerkt geen tuin (dus: is lui), Onim e-pe pajane-kĕ.
Die man heeft geen tuin, Onim e-pe maroene-kĕ.
Ongehuwd zijn, Mohàrie-k.
Ongehuwde, Mohà-rie oni-m.
Met Mohà-rie oni-m en Sàsa-ï oni-m worden wel kettinggangers aangeduid.
Vermoorden, dooden, Wazie-bĕ.
Oorlogvoeren, Nasà-k.
Geweer, Bĕ-nggie. [3]
Soldaat, Bĕ-nggie oni-m.
Vreemdelingen van verre (zooals Europeanen), Poe oni-m.
Schieten, Tamà-n, Jà-sĕ.
Getroffen door een pijl, Arie-bĕ kijà-sĕ; Toerie-p kijà-sĕ.
Geraakt, Mi-ndàb de.
Sneltocht (Hongi), Koe-i.
Snellen (den kals afsnijden), Kadahà-b.

---

1). Vgl. noot 2) op pag. 4.
2). Dus: snij-mensch, steel-mensch, slecht-mensch.
3). Of bĕ-ngi? Red.

Sneltocht ondernemen, op hongi-tocht gaan, Koe-i awe.

Vrede:

Weer goed geworden, Ninggi-p mi-ndàb wien.

Bondgenoot:

Vereenigd zijn, samengaan, Ba-i zako-d.

Boe-tĕriekĕ en Sepa-diemĕriekĕ, bevechten gezamenlijk Sarie-rĕ, Boe-triekĕ Sepa-diemĕriekĕ ba-i zako-d nasà-k Sarie-rĕ.

Geschenk:

Dit is voor u, dit is het uwe, Wò kò-mbĕ, wòhà-n kò-mbĕ.

Ruilen:

Dienende tot, in ruil voor, Na-nggoek.

Voor een bijl, Kà-mpàk (1) na-nggoek.

Andere beteekenis van nanggoek:

Dienende om vuur te maken, Taka-vĕ na-nggoek.

Sago-nerf, om mede te roeien, Sare-, voes na-nggoek.

Hard hout, goed voor huizenbouw, De kasie-skĕ, Sava- na-nggoek.

Stoomschip, Taka-vĕ javoe-n.

Schip, Sò-mbĕ javoe-n.

Prauw, Javoe-n, jò-mbĕ.

Schuitje (Europ. maaksel), Bò-n jav-oen.

Groote prauw, Jà-bĕ javoe-n.

Kleine prauw, Papi-s javoe-n.

Riem, Itò-k; Ka-via.

Roeien, Voes.

Omslaan, van een prauw, Ka» hò-bĕ.

Water scheppen Rissà-ddĕ.

(Aan) Komen, Nahà-m.

Kom hier, A-chmàn, à-nàhàm.

Vertrekken, Oemoe-vĕ.

Ga weg! Aumoevi-m!

Zeg hen weg te gaan, Aumoevi-n.

Ik ga weg, Nòk mà-kie mana-vĕ.

Groot Sò-mbĕ, jà-bĕ.

Klein Papi-s.

Veel menschen, Otie-vĕ oni-m.

Weinig menschen, Papi-s oni-m.

Dwerg, Papi-s oni-m.

Lang, Wò-nggatò-kkĕ.

Kort, Dowa-kie.

In stukken, Sasoe-kĕ.

Een dikke boom, Sò-mbĕ de.

Een groote kerel, Jà-bani-m (Jabaoni-m.)

Een dikke man, Jabĕ moe-k oni-m.

Een dikke buik, Sò-mbĕ hàndà-m.

Breuk, verzakking, Sò-mbĕ òmbo-.

Mager, Dò-mwòhà-nie.

Vet, Jàbĕmoe-k.

(Te) Vet, van vleesch, Kabi-rĕ.

Hoog, Rà-fĕ rà-fĕ.

Laag, Màkà-n.

Krommingen, (van weg of rivier), Kamò-n samà-n; mà-soe.

Scherp, Rera-i.

Hard, Kasie-s (ĕ).

Krachtig, Kasie-s (ĕ).

Een sterke vent, Kasie-s oni-m.

Droog, Eha-kĕ.

Nat.

De regen heeft mijn sago-koek nat gemaakt, Nòk dasipĕrekĕ he-ĕ mi-ndàb nasà-k.

De put is droog, Boei mi-ndàb eha-kĕ.

1). Dit is een overgenomen Maleisch woord en beteekent een geïmporteerde ijzeren bijl. De inheemsche steenen bijl heet „hazoe-m." Red.

Slecht, Dòm, Dòm ka-ïkĕ.
Geen goed mensch, Dò-m oni-m.
Goed, Ka-ïkĕ.
Mooi, Ninggi-p Sò! (uitroep.)
Een schoone maagd, Ninggi-p wàhoe-koe.
Een schoone jongeling, Ninggi-p ewa-tie.
Een mooie boom, Ninggi-p de.
Lekker eten, Ninggi-p tamoe-.
Leelijk, Dòm.
Leelijk goed, Dò-m makà-dĕ,
Een leelijke vrouw, Dò-m boe-btie.
Leelijk hout, Dò-m de.
Leeg, Bari-n.
Vol, Ta ie-bĕ.
Zwaar, Kanie-rĕ.
Licht, Aka-k (?)
Vast binden, Paroe-dĕ.
Los maken, Eha-k.
Nieuw, Namare-kĕ, nò.
Pas geverfd, Mahie- namare-kĕ.
Nieuwe prauw, Nò javoe-n, namare-kĕ javoe-n.
Arm, geen voedsel hebben, Ta-moene-ke.
Geen tuin hebben, ma-roene-kĕ.
Rijk, veel klappers, veel tuinen, veel goederen, Onggà-t otie-vĕ, maroe- otie-vĕ, makà-dĕ otie-vĕ.
Gebrekkig, Dakau-.
Ziek, Ierie-rĕ.
Gezond, Ninggi-p.
Vermoeid, Sàsoe-.
Dom, Bimba-i.
Dom mensch, Bimba-i oni-m.
Knap, Meha-i.
Iemand die het begrijpt, Meha-i oni-m.
Trek in, lust in, honger, Emi-rĕ.
Trek in eten, Tamoe- emi-rĕ.
Belust op ijzer, Wò-kĕrĕ emi-rĕ.
Trek in water, Daka- emirĕ.
Ik heb trek in rijst, Nòk nà-sie [1]) emi-rĕ.
Dorst, (Daka) dahie-bĕ.
Droog van keel, Cha.
Verzadigd, Dahanie-.
Ik heb mijn dorst gelescht, Nòk mi-ndab dahie-bĕ daka-.
Lekker, Hi-r(ĕ)kĕ, hi-rkĕ.
Belust op, Kàse-.
Ik had graag deze bijl, Nòk kàse- ehe- bàsò-m.
Bitter, Jari-t.
Zout, ziltig, Etoe-bĕ daka-.
Wit, Kòhie-.
Zwart, Kònahie-.
Rood, Dòhie-.
Geel, Biedowa-.
Zoeken, Narau-.
Vinden, Hàn.
Zoek water, Daka- anarau-.
Nemen, halen, Hò-gĕ.
Kennen, begrijpen, Meha-i.
Voorop gaan, de eerste zijn, Maha-i.
Iemand, die 't weet, Meha-i oni-m.
Iemand, die voorop gaat, de eerste is, den weg wijst, (gids), Maha-i oni-m.
Beginnen, Maha-i.
Kunnen, Meha-i.
Kunt gij dat goed dragen? Makà-dĕ e-pe wò meha-i vieke-vĕ?

---

1). Overgenomen? Red.

Ik ben al begonnen (vooruit) met planten, Nòk maha-i mi-ndàb paja-.

Werken, Sàsa-i.

Wegloopen, Wòrà-kě.

— Bamie-t.

— Ievò-n.

Reeds („soedah", aangeven van den verleden tijd), Mi-ndàb.

Genoeg, Tie-skě.

Verbergen, zwijgen, Sarie-n.

Losmaken, Oeboe-gě, eja-kě.

Openen, Kà-bě, kowà-bě.

Open de deur, Koï aukà-bě, koï aukàbi-m.

Maak het touw los, Dò-ndě aöeboe-gě, aöeboegi-m, aëjaki-m.

Slaan, Oesà-k.

Eindigen, beëindigen, Bari-n.

Beëindigd, Mi-ndàb bari-n.

Mijn tuin is klaar, Nòk maroe-mi-ndàb bari-n.

Beëindig snel Uw (werk in den) tuin, Kama-kě aubari-n maroe-.

Hou op! Tie-skě! 1)

Verbergen, Sarie-n, sarà-ddě.

Ga je verbergen! Auma-vě wò sarie-n!

Draag dit goed heimelijk weg, Akoema-vě sarie-n makà-dě ehe-.

Vragen.

Wat is?, Tò kà-sàp?

Hoe heet (dit) dorp? Tò kà-sàp iegie-sě miera-vě?

— deze rivier? Tò kà-sàp iegie-sě oeroe- ehe-?

— die man? Tò kà-sàp iegie-sě o-nim e-pe?

Weigeren, niet van u, niet voor u, Tamà-t wòhà-ně.

Niet van (voor) u, maar van mij, Tamà-t wòhà-ně, nòk ànà-mbě (nòk, kò-mbě).

Niet doen (Ml. djangan), Tamà-t, Doe-rě.

Bedriegen, Bàmba-rie.

Iets voor de aardigheid doen, spelenderwijs, Bàmba-rie.

Een bedrieger, iemand die iets doet wat hij niet meent, Bàmba-rie oni-m.

Liegen, Bata-vě.

Leugenaar, Bata-v oni-m (Bata-v ě onim).

Graven (met den ietò-k, eene afwatering in den tuin maken), Jò-mbě.

Ik ben klaar met graven, Nòk min-dàb bari-n jò-mbě.

Dichtbij, Ondowa-.

Ver, Mahoe-tě.

Links Dò-m sangga-.

Rechts, Ninggi-p sangga-. 2)

Overkant (van een rivier), Ra.

Waar gaat gij heen? Wò i-ndě?

Ik ga naar den overkant! Nòk ra!

Hier, Ehe-.

Daar, E-pe.

Ginds, Epi-ndě.

Daar is, (bv. de rivier)! Epete-kě!

Links en rechts, Ra ra.

Aan beide zijden van de rivier, Ra oeroe- ra oeroe-.

Rondom, Saki-vvě.

Hierheen, Damie-mě.

Zeer vroeg (nog vóór zonsopgang), Kome-kaha-.

Vroeg, (kort na zonsopgang), E-tie apa-pě.

1). Letterl. „'t is genoeg".

2). N.B. letterl. slechte hand, mooie hand

Red.

Langzaam, Arie-de, ò-gĕ (?)
Gij zijt laat, (langzaam), Wò arie-dĕ ò-ge.
Loopen, nahà-t.
Daar vooraan, langzaam loopen! Maha-i e-pe, arie-dĕ anahàti-m!
Thans, nu, Nama-.
Straks, A-de.
Straks kom ik, A-de nòk nahà-m.
Wacht even! A-de!
Vroeger, Mandie-n.
Gisteren, Wie-sĕ.
Eergisteren, Nanawie-sĕ.
Zooeven, Nama-.
Vandaag, Nama-.
Morgen, Apa-pĕ.
Overmorgen, Hòpò-.
Later, Arie-ndĕ.
Nu en dan, Tanama-.
Nu en dan (van tijd tot tijd) komik, Tanama- nòk nahà-m tanama- nòk nahàm.
Nog een oogenblik, Andie-.
Nog een oogenblik, Siki komt daar, Andie- e-pe Sie-kie damie-mĕ.
Instorten, van een huis, omvallen, van een boom, Ierie-k.
Onder, Beneden, Màkà-n.
Binnen, in, onder, Koema-.
Onder dien boom ga ik zitten, De e-pe màka-n (nòk) mà-kkie àmbie-dĕ.
In de tasch opgeborgen, Wàdĕ koema-.
Onder water, Daka- koema-.
Begraaf (lett. verberg). dat goed onder het zand, Makà-dĕ e-pe asarà-ddĕ sa koemà-.

In (het) huis, Sava- koema-.
Tot, Bit.
Ik ben gegaan tot het dorp Oeroemrieke, Nòk mi-ndàb bit Oeroe-m miera-vĕ.
Binnengaan, Koewamie-n, kwamie-n.
Buiten komen, Hoe-sĕ.
De rivier binnengaan, opvaren, Kwamie-n.
Waarvoor, (voor wat, bij het ruilen)? Tò na-nggoek?
Waarom? Tore-kĕ.
Waarom zijt gij naar huis gegaan? Wò tore-kĕ mi-ndàb oemoe-vĕ.
Hoe is dat? Tòta-go?
Hoeveel? Onimtò-?
Ziet, hoeveel menschen (er zijn), A-iedie-ëm onimtò-.
Hoeveel kangoeroe's hebt gij geraakt? Sahà-m onimtò- wò mi-ndàb de? 1)
Veel, Otie-vĕ.
Weinig, Papi-s.
Nog meer, Isie-.
Ook, Dò-mĕ.
Vroeger (was) die man (er) ook (bij), Màndie-n o-nim e-pe dò-mĕ.
Wanneer? Jà-ndĕ.
Ik, Nòk.
Gij, Wò.
Hij, E-pĕ (?). 2)
Wij, Nòk wò.
Zij, O-nim e-pe.
Wij (gij en ik) gaan naar huis, Nòk wò mà-kie mana-vĕ, (mà-kie hietò-k.)

1) ?
2) Een Pers. vnw. van den 3en persoon schijnt inderdaad te ontbreken. Red.

Wij met ons drieën, gaan naar huis, Nòk wò ie-na zakod, mà-kie mana-vĕ (hietò-k).
Mijn, Nòk kò-mbĕ, nòk ànà-mbĕ.
Bezit (Ml. »poenja"), Kò-mbĕ, ànà-mbĕ;
Mijn vrouw, Nòk ànà-mbĕ oesoe-m; nòk oesoe-m.
Uw varken, Wò kò-mbĕ (ànà-mbĕ) bàsie-kĕ.
Niet van mij, van een ander, Nòk bakĕ (1) kò-mbĕ, ie-sie o-nim kò-mbĕ.
(Dat is) van hem, Hani-p (?) kò-mbĕ.
Wie? Te oni-m.
Van wien? Te oni-m kò-mbĕ?
Van hem, Epete- kò-mbĕ, pete- kò-mbĕ, hani-p (?) kò-mbĕ.
Wie komt daar? Te oni-m nahà-m?
Een anderman's huis, Tò-nd oni-m sava-.
Deze, Ehe-.
Die, E-pe, Ehà-n.
Deze man of die man? O-nim ehe- o-nim ehà-n?
Zooals (dit), Epetà-go.
Niet, neen, Ba-kĕ. 1)
Ja, Ehe-.
Zeker, Mehà-n naha-.
Misschien, Agie-.
Duidelijk, Eka-i.
1 Zako-d, zakò-dĕ.
2 Iena-.
3 Iena zako-d.
4 Iena iena.
5 Iena iena zako-d. 2)
(Men begint te tellen bij den linkerduim, waaraan achtereenvolgens de vingers worden toegevoegd, daarna de rechterpink enz. tenslotte de teenen.)
De voorste, middelste, achterste, Maha-i oni-m, ie-n onim, hè-sĕ oni-m.
Straks, Damie-.
Naar, Miet.
Ik ga naar Boeterieke, Nò-k Boe-tie mie-t.
Ik ga naar de tuinen, Nòk ma» roe mie-t.
Worden, Wien.
Blijven, Mà-tie.
Mijn goed blijft (eig, moet blijven, ongerept blijven, onaangevoerd blijven); het moet niet gestolen worden! Nòk makà-dĕ mà-ti, tamà-t à-bnĕ!
Het blijft (onaangeroerd)! Mà-tie!
Laat dat maar blijven, het behoort u toe, Matà-mbĕ, wò-hà-n kò-mbĕ!
Blijf daar (van) af, het is anderman's goed, Mà-tie, o-nim kò-mbĕ.
(Ml. tinggal) Blijven, verblijven, Indoe-n.
Mijn plaats, de plaats waar ik verblijf houd, Indoe-n nòk ànà-mbĕ.

---

1). Het ontkenningspartikel voor „neen", „niet", „iets niet zijn" schijnt steeds met neusklank te worden uitgesproken, dus „mbakĕ".

2). De beperktheid van dit talstelsel, dat maar twee woorden kent en slechts tot 5 telt (daarboven: „otie-vĕ" of „otie-vĕkĕ" = veel) is wel opmerkelijk. Ook het feit dat de inboorlingen bij hunne aanrakingen met ons (bijv. bij het brengen van klapa's, die tot hoopjes van 10 gestapeld worden), voor de termen van 6 t/m 10 de Maleische benamingen hebben geassimileerd.

Red.

Ik verblijf te Aarma-ssoe, Nòk indoe-n Armà-soe.

Dit dorp is (blijft) steeds goed (goedgezind), Miera-vĕ ehe- indoe-n kaï-ke

Gaar, Mi-ndàb oenie-p.

In het vuur leggen, Hoe-sĕ.

Uit het vuur halen, Netò-k.

Vast nemen, met twee stokjes, om in het vuur om te keeren, Kahie-rĕ.

Een brandend stuk hout weghalen (om daarmede een nieuw vuur aan te leggen), Tònggà-p.

Vasthouden, Hanie-rĕ, kagoe-n.

Houd stijf vast! Ninggi-p aka» goe-n!

Weggooien, Wagie-m.

Aanleggen, van een prauw, Tamà-bĕ.

Landen, aan den wal gaan, Vazie-gĕ.

In de prauw leggen, Oekoe-n (javoe-n.)

Voor den dag halen, Ravoe-i.

In den grond steken, van een stuk hout, Avie-dĕ.

Kenteeken (aan een stok gebonden bosje gras), Tip.

Sago kloppen, Da hòrĕ.

Volgen, Esò-vvĕ.

Veronderstellen, gissen, Sano-.

Misschien, ik denk het (veronderstel zulks), ik heb het niet gezien, Agie- sano- nòk, ba-kĕ iedie-.

Staan, de wacht houden, Ietà-r.

Verzamelen, van menschen Boetoe-k.

Naar huis brengen (geleiden), Wahie-kĕ (?)

Strak (gebonden), Vakà-vvĕ.

Kapot, Kepà-dĕ (?).

Samenstellingen met plaatsnamen:

Ik ga naar Wè-ndoe(riekĕ), Nòk Wè-ndoe mie-t.

Het dorp Boe-terieke, Boetie [1] miera-vĕ.

De weg naar Boeterieke, Boetie [1] koï.

Iemand uit Boeterieke, Boe-tie [1] oni-m.

Iemand uit Seriere, Kombre, Serie-rĕ oni-m, Kò-mbrĕ oni-m.

Vrouw uit Oeroemerieke Roem boe-bti.

Vrouw uit Nawarrie, Nawà-rrie iesoe-s.

Jongeling uit Joeberieke, Joebĕr ewà-tie.

1). Of „mboe-tie"?

Red.

B. Gesprekken.

I

Morgenochtend ga ik naar Kombre, E-tie apa-pĕ nòk Kò-mbrĕ miet.

Wijst gij morgen den weg, Apa-pĕ wò maha-i. [1])

Morgen ga ik (mede), Apa-pĕ mà-kie mana-vĕ.

Breng mij morgen naar Kombre, dan krijgt gij een bijl, Apa-pĕ awahie-kĕ Kò-mbrĕ miet, damie-wòhà-n kà-m» pàk [2]) zako-d.

Zijn er nog anderen, die naar Kombre gaan? Ie-sie o-nim e-ke Kò-mbrĕ miet?

Basiki zal (ook) mede gaan, Bàsie-kie damie- oemoe-vĕ (dò-mmĕ).

Word wakker, ik ga! Atiemie-n, mà-kie mana-vĕ.

Ik ben al wakker, Nòk mi-ndàb tiemie-n.

Sta op! Akwatie-n!

Voorwaarts! Ha-wa! mà-kie mana-vĕ!

Daar vooraan, langzaam loopen! Maha-i e-pe arie-dĕ anahàti-m!

Is het een goede weg, naar Kombre? Ni-nggip koï e-ke, Kò-mbrĕ miet?

De weg naar Kombre is goed! Ni-nggip! Kò-mbrĕ ko-ï.

De regen is opgehouden, de warmte komt al door, He-ĕ mi-ndàb bori-n, pie-gĕ mi-ndàb oewà-r.

Hoe heet dit moeras? Tò kà-sàp boe-bĕ iegie-sĕ?

Het heet Taram, Iegie-sĕ Tarà-mkĕ.

Siki! Waar is harde grond? Sie-kie, Pare- e-ke?

Vooruit; dichtbij, Maha-i; òndowa-kĕ.

Er zijn twee wegen, wat is de weg naar Kombre? Ko-ï iena-kĕ, Kò-mbrĕ ko-ï e-ke?

Dit is de weg naar Kombre, die daar, leidt naar Kapondoe, Ehi-tĕ Kò-mbrĕ ko-ï, ehà-n Kapò-ndoe ko-ï.

Is daar vlakte? Mamoe-i e-ke?

Geen vlakte, maar kajoepoetih bosch, Mamoe-i ba-kĕ, boezbà-k.

Het is warm, E-nàk, (èna-kĕ).

Onder dien boom wil ik gaan zitten, De e-pe maka-n nòk mà-kie àmbie-dĕ.

Ik ga naar dien boom daar toe, om uit te rusten, Nòk e-pe de miet, mà-kie bakana-vĕ.

Is er een put? Boe-i e-ke?

Hier niet, verder op, Ek-e ba-kĕ, maha-i.

Waar is die put, dichtbij? Boe-i e-ke, òndowa-?

Daarginds is een put, Boe-i epete-kĕ.

Ik ga naar de put en aldaar zitten, Nòk boe-i miet, àmbie-dĕ ehà-n.

Dit water is goed, Ehe- ni-nggip daka-.

Dit water is lekker, Daka- ehe- hi-rĕkĕ.

Vooruit! Kombre is, (nog) ver! In Kombre (moeten wij) overnachten, Ma-kie mana-vĕ! Kò-mbrĕ mahoe-tĕ; K-òmbrĕ noe.

1). Letterlijk: gij (gaat) vóór.

2). Uit het Maleisch.

Red.

Daargiuds is Kombre, Kò-mbrĕ epete-kĕ.

Een mooi dorp, er zijn vele huizen, Ni-nggip miera-vĕ, sava- otie-vĕkĕ.

Dat mensch is bang, zij is naar binnen gegaan, en heeft de deur gesloten. O-nim e-pe oe-tnĕ, mi-ndàb kwamie-n, koï- mi-ndàb rarie-dĕ.

Die vrouw heeft de deur al geopend, Boe-btie ehà-n mi-ndàb kohà-bĕ koï-.

Hier overnacht ik, is er bamboe? Nòk noe ehe-, soe-bĕ e-ke?

Er is veel bamboe! Soe-bĕ otie-vĕkĕ!

Veel bamboe (is noodig) om huizen van te bouwen; straks krijgt gij ijzer (daarvoor), Soe-bĕ otie-vĕkĕ sava- nà-nggoek; a-de, damie- wòhà-n wò-kĕrĕ.

Deze bamboe is niet van mij, (maar) van een ander, Soe-bĕ eh-e nò-kkĕ ba-kĕ, ie-sie o-nim kò-mbĕ.

Van wien is die bamboe? Te o-nim kò-mbĕ soe-bĕ?

Mijn bamboe, Nòk ànà-mbĕ soe-bĕ.

Laat mij (die) kappen, voor een bijl, Kaï-kĕ nòk warò-k, ka-mpàk nà-nggoek.

Goed, kapt maar! Kaï-kĕ awaròki-m!

(Hier is) een bijl voor U, voor de bamboe, Kà-mpàk wò kò-mbĕ, soe-bĕ nà-nggoek.

Wat doen die vrouwen daar? Boe-btie e-pe, tò awe-?

Sagokloppen, Da hòrĕ.

Jongentje! Kom hier! Pàtoe-rĕ, à-chmàn (ànàhà-m)!

Van wien is die jongen? Te o-nim kò-mbĕ patoe-rĕ?

Mijn jongen, Nòk ànà-mbĕ pàtoe-rĕ.

De zon is al onder, ik ga eten, Katò-nie mi-ndàb kòsà-n, nòk tamoe-.

Ik heb genoeg gegeten, ik ga slapen; morgen ochtend ga ik naar de Badee onim, Nòk tamoe- tie-skĕ, nòk noe; e-tie apa-pĕ nòk Ba-de o-nim miet.

Is er iemand, die den weg wijst? O-nim e-ke maha-i nà-nggoek?

Ik wijs den weg, ik ben een flinke kerel, Nòk maha-i, nòk bàsie-kĕ. [1])

Morgen een bijl voor mij, Apa-pĕ nòk kà-mpàk zako-d.

's Nachts moet gij niet hier heen komen, Dienò- wò tamà-t damie-màn.

Morgen ochtend kom ik bij u, dan gaan wij samen naar de Badee onim, E-tie apa-pĕ manoe-màn wò miet, baï-zako-d Ba-de o-nim miet.

II

Gaat daar niet heen, er zijn geen menschen, Wò tamà-t nahà-t e-pe nà-nggoek, o-nim ba-kĕ.

Wat is daar? (wat vindt men daar?) Tò makà-dĕ e-pe?

Er zijn geen klappers, geen tuinen, er is geen put, er is geen weg, Onggà-t ba-kĕ, maroe- ba-kĕ, boei- ba-kĕ, koï- ba-kĕ.

Wat is dat voor een land? Miera-vĕ e-pe tòta-go?

Er is een groot water, er zijn geen menschen, Sò-mbĕ daka-, o-nim ba-kĕ.

Wat voor water? Tòta-go daka-?

(Zoo groot) gelijk de zee, Etoe-bĕ epeta-go.

Gij kunt den overkant niet zien, Ba-kĕ wò ie-die ra.

Zijn er geen prauwen? Javoe-n bakĕ?

Er zijn geen prauwen, Ba-kĕ javoe-n! (javoe-n ba-kĕ!)

1.) Elliptisch voor: basie-k(ĕ) onim = varkenmensch. Red.

Zijn er menschen aan den overkant? O-nim e-ke ra?
Er zijn geen menschen, O-nim ba-kĕ.
Ik weet het niet, Nòk bimba-ikĕ.
De lieden aan den overkant zijn koppensnellers, O-nim ra e-pe sò-k oni-m.
Ik wil dat groote water zien, wijst gij den weg, Nòk sòm-bĕ daka- miet, iedie, wò maha-i.
Ik ga niet mede (den weg wijzen), ik ben daar niet bekend, ik weet den weg niet, Nòk maha-i ba-kĕ, nòk bimba-ike, nòk e-pe koï- bim» ba-ikĕ.
Kent gij dien weg? Wò meha-i e-pe koï-?
Neen! (Onbekend) Bimba-ikĕ!
Daar ginds is geen water, geen voedsel, Maha-i e-pe, daka- ba-kĕ, tamoe-ba-kĕ.
Daarginds is alles vlakte, Maha-i e-pe bà- mamoe-i.
Daarginds zijn koppensnellers, Maha-i e-pe sò-k oni-m.
Gaat daar niet heen, het is warm, keert terug! Wò tamà-t oe-mĕ e-pe nàng-goek; pie-gĕkĕ, a- etòki-m!
Gaat daar niet heen, er is veel water, het is er diep, er zijn veel krokodillen, Wò tamà-t oe-mĕ e-pe nà-ng» goek, daka- otie-vekĕ, dese-kĕ, kjoe-(kie-w) otie-vĕkĕ.
Kapt niet daarginds, (dat is) pemalibamboe, Tamà-t warò-k e-pe, dema- soe-bĕ.
Waar gaat gij heen? Wò i-ndĕ?
Ik ga daar sirih gebruiken, Nòk ehà-n mà-hie kavoe-s.
Waar zijt gij vandaan? Wò te oni-m?
Ik ben van Seriere, Nòk Sĕrie-rĕ oni-m.
Waarom zijt gij hier gekomen? Wò tore- nahà-m ehe- nà-nggoek?
Ik ben gekomen om de vreemdelingen te zien, Nòk nahà-m mà-kie iedie-poe- oni-m.
Waar is de weg? Koï- e-ke?
Daar aan den overkant is de weg, maar het moeras is diep; gaat niet naar den overkant, het is diep, er zijn geen prauwen, Koï- ra epi-te, boe-bĕ dese-kĕ; wò mba-kĕ oemoe-vĕ ra miet, javoe-n mba-kĕ.
Wat is dat voor een weg? Tò koï- ehà-n?
Een kangoeroe-pad [1]) (»wallaby"-pad), Sahà-m koï-.
Is dáár een weg? Koï- ehà-n?
Daar is geen weg, (alleen) een kangoeroe-pad, Ba-kĕ koï- e-pe, sahà-m koï-.

III

Waarheen gaan die menschen, O-nim e-pe i-ndĕ.
Zij gaan kangoeroe's (»wallaby's) jagen, O-nim e-pe sahà-m awe-.
— op de varkensjacht, O-nim e-pe bàsie-kĕ awe-.
Hoe doen zij dat, kangoeroe's jagen? Tòta-go, sahà-m awe-?
Dit zijn honden voor de kangoeroe-jacht, Ehe- gòt sahà-m nà-nggoek.
Ik heb vele honden, Nòk gòt otie-vĕkĕ.
Als de honden de kangoeroe's zien, huilen zij; ik loop (dan) hard naar hen toe om te zien (wat het is), Gòt sahà-m narau-, gòt warie-tĕ; nòk ivò-n gòt mie-tĕ, ie-die.
Ik heb de pees van mijn boog al vastgemaakt, Mie-sĕ nòk mi-ndàb asie-n toep.

1.) D. w. z. een pad waarlangs de jagers plegen te gaan. Red.

Mijn boog is gebroken, Nòk mie-sĕ mi-ndàb kagoe-bĕ.

Daar boven in den boom zit een kroonduif, Rà-fĕ rà-fĕ de mahoe-kĕ epete-kĕ.

Schiet het geweer af, opdat ik dat zie, Bĕ-nggie atamà-n, nòk ie-die.

Niet schieten! Doe-rkĕ tamà-n!

Geen geraas maken! (niet schreeuwen, niet luide spreken), Tama-t mi-ng» goejie-m!

Vele honden huilen aan den overkant, Gòt otie-vĕ warie-tĕ ra.

Waarom huilen de honden? Tò kà-sàp gòt warie-tĕ?

De honden huilen van wege de kangoeroe 's, Sahà-mkĕ gòt warie-tĕ.

Wat is dat daar? Tò kà-sàp e-ke?

Een groot wild varken, Só-mbĕ bàsie-kĕ mò-rĕ.

De honden zijn weggeloopen, het is een dapper varken, Gòt mi-ndàb ievò-n, bàsie-kĕ jari-t.

Schiet! Ajà-sĕ!

Schiet het varken! Ajà-sĕ bàsie-kĕ!

Het varken is al weggeloopen, Bàsie-kĕ mi-ndàb ievò-n.

Die kangoeroe wil ik schieten, Sahà-m e-pe mà-hiejà-sĕ.

Die man heeft al geschoten, O-nim e-pe mi-ndàb jà-sĕ.

Hebt gij al eene kangoeroe geschoten? (geraakt), Wò mi-ndàb de sahà-m?

Ik heb al raak geschoten, Nò-kkĕ mi-n» dàb de.

Hier is het (wild), Ehi-te.

Ga naar beneden, de helling af; haal de kangoeroe, (hij) is al dood, Atomani-m, ahake-vĕ sahà-m, mi-ndàb kahie-vdĕ.

Later, in het midden van den warmen tijd, steken wij de alang-alang in brand; de kangoeroe's komen (dan) voor den dag; wij houden (dan) de wacht (en) wij schieten, Arie-ndĕ, sò-mbĕ pie-gĕ, mà-kie otà-dĕ màsa-; sahà-m damie-oewà-r; nòk ietà-r, nòk jà-sĕ.

Vandaag heb ik lang gewacht (op den loer gestaan), (maar) er zijn geen kangoeroe's voor den dag gekomen, Nama- nòk mi-ndàb ietà-r, sahà-m ba-kĕ oewà-r.

Maak een vuurtje; snijdt de kangoeroe in stukken, Taka-vĕ ahoesi-m, sahà-m ahawaiji-m.

Ik heb de kangoeroe al verdeeld (in stukken gesneden), Nòk mi-ndàb awa-i sahà-m.

Kangoeroe-vleesch is lekker, Sahà-m moei hi-rĕkĕ.

Verdeelt het vleesch, Ahakòvvi-m moei.

Ik heb het vleesch al verdeeld, Nòk mi-ndàb akò-vvĕ moei.

De kangoeroe-beenderen zijn voor den neus (d. i. om in den neus te steken), Sahà-m ajau- ànggie-p nà-nggoek.

Hoeveel kangoeroe's hebt gij geschoten (geraakt)? Saha-n o-nim tò wò mi-n» dàb de?

Het vuur vlamt al op, Taka-vĕ mi-ndàb aroei-.

Leg de oebi in het vuur, Nà-rĕ auwoe-sĕ (ahoe-sĕ).

Rijg de visschen aan elkaar, Para-rĕ aravie-.

Ik heb de visch al omgekeerd, Nòk mi-ndàb netò-k para-rĕ.

Haal een brandend stuk hout weg om een nieuw vuur aan te leggen, Atònggà-p.

Het vuurtje is klein; haal geen brandend hout weg, Papi-s taka-vĕ; tamà-t tònggà-p.

Er is veel voedsel, Tamoe- otie-vĕkĕ.

Er is verscheidenheid van voedsel, Ie-sie tamoe-, ie-sie tamoe-.

Doe zand op het vuur, dan gaat het uit, Taka-vĕ asake-vĕ sa, damie- kahie-vdĕ.

IV

Die weg maakt vele bochten, Koï- e-pe kamò-n samà-n otie-vĕkĕ.

Let op dien gids (houdt dien gids in 't oog), dadelijk loopt hij weg, Aiedie-im maha-i oni-m e-pe, damie- wòrà-kĕ.

Die twee menschen daar vooruit hebben reeds samen gesproken (samen overleg gepleegd), O-nim iena- e-pe maha-i mehà-nne mi-ndàb ra.

Hei! Daar is een dorp! E! miera-vĕ ehà-n!

Waar zijn de menschen? O-nim e-ke?

Dat huis is vol menschen, Aha- e-pe o-nim taie-bĕ.

Er zijn geen menschen, zij zijn weggeloopen, O-nim ba-kĕ, o-nim mi-ndàb ievò-n.

Dat dorp is leeggeloopen, Miera-vĕ e-pe mi-ndàb bari-n.

Hei! Daar is een tuin! E! maroe- ehà-n.

Waarom (zijn zij) weggeloopen? Tore-kĕ ievò-n?

Zij hebben de stemmen der vreemdelingen gehoord; zij zijn naar het dorp geloopen en hebben het verteld, en de menschen zijn gevlucht, Mi-ndàb ògà-n Poe oni-m minggoe-i, mi-ndàb nahà-m miera-vĕ miet, mindàb ra, o-nim mi-ndàb ievò-n.

Waarom zijn zij bang? Tore-kĕ oe-tnĕ?

(Omdat zij) de vreemdelingen gezien (hebben), Poe oni-m ie-die.

Daar ginds, in de verte, heb ik een groote rookkolom gezien, Mahoe-tĕ e-pe nòk mi-ndàb ie-die sò-mbĕ ra-kĕ.

De rookkolom (is een teeken dat) de vreemdelingen gekomen zijn; opdat de buren het zien; opdat de buren het begrijpen (weten), Ra-kĕ e-pe Poe-oni-m mi-ndàb nahà-m; marie-ndĕ oni-m ie-die nà-nggoek; meha-i damie-wien marie-ndĕ oni-m.

Er zijn twee wegen, laat die daar (d. i. gaat dien weg niet), de vreemdelingen (moeten) dezen weg gaan; dezen weg zal ik een kenteeken geven, ik steek een stuk hout in den grond (waaraan dat teeken, b.v. een bosje gras, vastgebonden) voor de menschen, die ons volgen, Koï- iena-, ra mà-take- (mà-tie) Poe- oni-m e-he koï- oemoe-vĕ; ehe-koï- ma-noe asie-dĕ tip, manoe (mà-kie) avie-dĕ de, hè-sĕ oni-m nà-nggoek.

Ik heb wat alang-alang vastgebonden, Nòk mi-ndàb asie-dĕ papi-s màsa-.

Bindt nog wat alang-alang (eraan), Màsà-ie-sie ahasie-dĕ.

Nu is het duidelijk (geworden), Eka-i mi-ndàb wien.

Ziet gij de rookkolom duidelijk? Eka-i e-ke a- idieï-m ra-kĕ?

Niet duidelijk, die rookkolom is al weg, Ekai- ba-kĕ, ra-kĕ e-pe mi-ndàb bari-n.

Vlamt er vuur op? Taka-vĕ e-ke aroe-i?

Het groote vuur is al gedoofd, Mi-ndàb kahie-vdĕ sò-mbĕ taka-vĕ.

(Dit is) vuur van vandaag (n.l. vandaag aangestoken), Namare-kĕ taka-vĕ.

V

Gisteren hebt gij gelogen (leugens verteld); gij zijt niet medegegaan om den weg te wijzen, (letterlijk: gij gingt niet voorop), Wie-sĕ wò bata-vĕ meha-n; wò maha-i ba-kĕ.

Waarom zijt gij niet naar Kirim gegaan? Wò tore-kĕ ba-kĕ oemoe-vĕ Ki-rim miet?

Waarom hebt gij ons laatst niet naar de Boeb-onim gebracht (begeleid)? Wò tore-kĕ màndie-n ba-kĕ wahie-kĕ Boeb oni-m miet?

Ik (was) bang; vroeger ben ik bij de Boeb-onim gaan koppensnellen, Nòk oe-tnĕ; màndie-n koe-i awe- Boe-b oni-m miet.

Vroeger heb ik daarginds een vreemde (slaaf) gehaald, Màndie-n nòk mi-ndàb ake-vĕ epi-ndĕ iekò-m zako-d.

Ik, met lieden van Kombre en Misse en Badee-onim; ik (nam mede) sagokoe» ken voor onderweg, veel narre en kimbe voor reisproviand, en veel pijlen, om te gaan snellen, Nò-kkĕ, Kò-mbrĕ oni-m, Mi-sĕ oni-m, Ba-de oni-m; nò-kkĕ dasi-pĕ maha-i nà-nggoek; nò-kkĕ nà-rĕ, ki-mbĕ otie-vĕ maha-i nà-nggoek; nò-kkĕ arie-be, toeri-p otie-vĕ, koe-i awe-.

Vroeger heb ik eene vreemde vrouw den hals afgesneden, Màndie-n nòk mi-n» dàb kadahà-b boe-btie iekò-m.

Na vier malen overnachten waren wij al dichtbij (genaderd), Noe, noe, noe, noe ò-ndowa- mi-ndàb wien.

Ik heb drie man gelast te gaan zien, Nòk mi-ndàb ra o-nim iena- zako-d, ie-die nà-nggoek.

Gaat snel (zien) en vertelt mij hoe het met het dorp staat, Wò kama-kĕ damie-mĕ, aurahi-m nò-kkĕ tòta-go miera-vĕ.

Die menschen zijn (terug)gekomen, zeggende dat het een groot dorp was met veel menschen, O-nim e-pe mi-ndàb nahà-m, mehà-n sò-mbĕ mierà-vĕ, ò-nim otie-vĕkĕ.

Te middernacht omsingelden wij het dorp, om 's ochtends vóór het opgaan der zon de menschen die naar buiten komen neer te schieten, Dienò- nahà-m mà-kie saki-vvĕ miera-vĕ, kome-kahanà-nggoek, o-nim damie- oewà-r, mà-kie de.

Eerst kwam eene vrouw naar buiten, die naar de put ging, Maha-i boe-btie zako-d oewà-rĕ, boe-i miet

Ik schoot het eerst; de vrouw schreeuwde, Nòk maha-i de; boe-btie mi-ndàb esò-rĕ.

Een man riep: »mijn dorp" en haalde zijn boog voor den dag; die vreemde schoot mij in de dij, Amnà-ngga zako-d mi-ndàb warie-tĕ: »miera-vĕ nò-kkĕ ànàmbĕ", mi-ndàb ravoe-s mie-sĕ; e-pe ieko-m mi-ndàb de nò-kkĕ wà-bĕ.

Mijn makkers sloegen (hem) met de knots dood, Nòk namie-tkĕ oesà-k pà-nggĕ, kahie-vdĕ.

De vrouw schreeuwde; anderen kwamen haar knuppelen en den hals afsnijden, Boe-btie esò-rĕ, ie-sie o-nim damie-mĕ oesà-k pà-nggĕ, kadahà-b.

De andere vreemden waren weggeloopen, Ie-sie ieko-m mi-ndàb ievò-n.

De kop der vrouw heb ik mede genomen, opgeborgen in mijn tasch en ik ben naar Kombre teruggekeerd, Boe-btie pa nòk mi-ndàb erà-m, wà-dĕ koema-, nò-kkĕ hietò-k, Kò-mbrĕ miet.

Vroeger gingen de menschen van Oeroemrieke, Boeterieke, Sariere, naar Kombisse, varende, Màndie-n Oeroe-m oni-m Boe-tie oni-m Sĕrie-rĕ oni-m, Kòmbi-sĕ miet, jò-mbĕtie.

Aan de rivier gekomen werden de prauwen achtergelaten (aan de rivier) en wij gingen over land, Ve-roe miet, javoe-n mà-tie (oeroe-); nòk pareoemoe-vĕ.

Vroeger ging ik veel snellen, tegenwoordig niet (meer), Màndie-n nòk koe-i awe- otie-vĕkĕ, nama- ba-kĕ.

Vroeger had ik een naam (d.i. reputatie, van dapperheid); nu heb ik dien niet (n.l. wijl het snellen opgehouden is), Màndie-n nòk iegie-sĕ, nama- nòk iegie-sĕ ba-kĕ.

Vroeger werd veel gesneden (d.i. gesneld), tegenwoordig wordt niet meer gesneld, Màndie-n sòk otie-vĕkĕ, nama- sòk ba-kĕ.

»Gaat aan dat dorp kennis geven," »Wò auma-vĕ miera-vĕ e-pe aurahi-m."

Overmorgen gaan wij de vreemdelingen aanvallen, Hòpò- mà-kie nasà-k Poeoni-m.

Wij zagen één vreemde kladi gaan halen, Iekò-m zako-d ie-die nò-kkĕ, ki-mbĕ awe-.

Tanai sloop op handen en voeten vooruit en trof hem met een pijl, waarop de vreemde schreeuwde, Tana-i maha-i ròrò-sĕ. Tana-i arie-bĕ zako-d mi-ndàb de, iekò-m mi-ndàb esò-rĕ.

Saringgoei trof hem toen ook, Tanai sneed hem toen de keel af, Sari-nggoei tanama- mi-ndàb de, Tana-i mi-ndàb kadohà-b.

»Begraaf dat goed onder het zand," »Makà-dĕ e-pe asarà-dĕ sa koema-."

Het gebeente is ginds verborgen, in het zand (begraven), Ajau- epi-ndĕ mi-ndàb sarà-dĕ, sa koema-.

Ik heb de vreemdelingen gevolgd, (om te) zien (wat zij deden); ik verborg mij, ik kwam niet naar de vreemdelingen toe; ik was bang, Nòk mi-ndàb esò-vvĕ Poe-o-nim, iedie; nòk sarie-n (bàsarie-n), nòk Poe- oni-m miet ba-kĕ; nòk oe-tnĕ.

Dit land (dorp, negorij, volk) is altijd goed, Mira-vĕ ehe- indoe-n kaï-kĕ.

VI

Ik ben naar Badeerieke gegaan; Kioepangga en Samakorre hebben mij begeleid naar de Wanggoe, Nòk Baderie-kĕ miet; Kjoepàngga- Sa-makò-rĕ mi-ndàb wahie-kĕ Wà-nggoe miet.

Kioepangga, wat is dat? Kjoepàngga-, tò kà-sàp e-pe?

(Een stuk) hout breekt; ik gis dat menschen aankomen, De kagoe-bĕ, o-nim sano- mi-ndàb nahà-m.

Kijk uit! Aiedieï-m!

Het is donker, ik zie niets, Hà-pĕ, nòk ba-kĕ ie-die.

Alweer! wat is dat? Ie-sie! tò kà-sàp e-pe?

(Een stuk doode) bamboe breekt; een vijand (lett. koppensneller, snijder) besluipt ons, Soe-bĕ kagoe-bĕ, sòk oni-m ròrò-sĕ.

Gooi water op het vuur, opdat het uitga, Daka- arowà-dĕ; damie- kahie-vdĕ taka-vĕ.

Bij vlammend vuur (schijnsel) kan de vijand duidelijk zien, dan schiet hij, Taka-vĕ aroei-, sòk oni-m eka-i ie-die; damie- de.

Ik heb al water op het vuur gegooid, Nòk mi-ndàb roewà-dĕ daka-.

Als de vijand komt, schreeuwt dan, Sòk oni-m damie-mĕ, a-esò-rĕ.

De vijand is in aantocht (in zicht), Sòk oni-m pĕtiekanahà-m.

Ik zoek mijn boog, Nòk mà-kie narau-nòk mie-sĕ.

Ik heb mijn boog al gevonden, Nòk mi-ndàb hà-n nòk mie-sĕ.

Mijn boog is gebroken, Nò-kkĕ mie-sĕ mi-ndàb kagoe-bĕ.

Zooeven zag ik iemand, nu (is hij) verborgen, Nama- nòk mi-ndàb ie-die o-nim, nama- mi-ndàb sarie-n.

De menschen moeten zwijgen; spreekt niet; de vijand is gekomen, (zij zijn) al om (ons) heen, O-nim bàsarie-n; tamà-t minggoei-; sòk oni-m mi-ndàb nahà-m, mi-ndàb sakie-vĕ,

Gij zijt bang, gij beeft al, Wò oe-tnĕ, wò mi-ndàb oeja-vĕ.

Ik ben niet bang, ik ben dapper (lett. een varken), Nòk oe-tnĕ ba-kĕ, nòk bàsie-kĕ.

Weest niet bang, (de) andere politiedienaren komen hier aan, ik heb veel geweren, Wò tamà-t oe-tnĕ, ie-sie ò-pàs [1]) epetiekanahà-m, nòk bĕ-nggie otie-vĕkĕ.

Zegt de menschen bij elkaar te komen en de afdaken op te breken, dan kunnen wij duidelijk links en rechts zien, O-nim aurahi-m damie- boetoe-k, kauhà-bĕ sava-, eka-i mà-kie narau- (mà-kie ie-die) ra ra. [2])

Men kan niet ver zien, het geboomte en de bamboe staan dicht op elkaar, (er is veel geboomte, veel bamboe), De otie-vĕkĕ, soe-bĕ otie-vĕkĕ; naraumahoe-tĕ ba-kĕ.

Samakorrĕ! Daar staat een man, dichtbij dien grooten boom! Sa-makòrĕ! O-nim ehà-n ie-tar, o-ndowa- sò-mbĕ de!

Misschien de schaduw van een groot blad, misschien de schaduw van een mensch, Agie- sò-mbĕ de gòrĕ (oe)wà-bĕ, agie-o-nim (oe)wà-bĕ.

Een hond! Gòtkĕ!

De zon is opgegaan; laten we in de rondte kijken, Katònie mi-ndàb oewà-rĕ; ra ra mà-kie ie-die.

Hier hebben pas menschen gezeten, van nacht, O-nim dienò- àmbiedĕre-k e-he.

Veel menschen hebben hier pas gezeten; er zijn veel versche voetsporen, O-nim àmbiedĕre-k otie-vĕkĕ; o-nim iesàsĕre-k otie-vĕkĕ.

De vijand was bang en is niet op komen zetten, Sòk o-nim oe-tnĕ, damie-mĕ ba-kĕ.

VII

Morgen ochtend ga ik met de sloep naar Wamal, E-tie apa-pĕ nòk bò-njavoe-n Wà-mmàl miet.

Het is hier ondiep! Waar is het diep? He pare-kĕ! De-se e-ke?

Waar is (een) kreek? Riekie e-ke?

Daar is het diep, De-se epete-kĕ.

Aan den anderen kant (is de) bank, Ra e-pe pare-kĕ.

Wacht, ik ga aan den wal, A-de nòk mà-kie vazie-gĕ.

(Dit is een) mooi dorp! Ni-nggip miera-vĕkĕ!

Zegt dien vrouwen niet weg te loopen, Sa-vĕ e-pe aurahi-m tamà-t wòra-kĕ.

Dat is een mooi varken, Bàsie-kĕ e-pe ni-nggip.

Van wien is dat varken? Te o-nim kò-mbĕ bàsie-kĕ?

Dat varken is van mij (mijn varken), Nòk ànà-mbĕ bàsie-kĕ.

Dit varken is van mij, dat varken is van een ander, E bàsie-k nòk ànà-mbĕ, e-pe bàsie-k tò-ndoni-m kò-mbĕ.

1.) Europeesch.

2.) Letterl. „overkant — overkant". Red.

Wat wilt gij in ruil voor uw varken? Wòhà-n bàsie-k tò nà-nggoek?

(Een) bijl ervoor, Kà-mpàk (Bàsò-m) nà-nggoek.

Brengt touw; bindt het varken, Dò-nde akamà-n, ahasie-dĕ bàsie-k.

Waar is het touw? (Het wordt) al ge» bracht, Dò-ndĕ e-ke? mi-ndàb nahà-t.

Brengt dit touw naar dat varken ginds, E dò-ndĕ aukà-t bàsie-kĕ epi-ndĕ.

Maak dit kleine varkentje los en draag het en breng het naar de sloep, A-eha-k papi-s bàsie-kĕ ehe-, avieke-vĕ, akoema-vĕ bò-njavoe-n miet.

Bindt het groote varken, Aparoe-dĕ so-m» bĕ bàsie-kĕ.

Houdt het goed (strak) vast! Ahanie-dĕ vakà-vvĕ!

Houdt het goed stijf vast! Ni-nggip akagoe-n!

Het touw is gebroken en het varken is weggeloopen, Dò-ndĕ mi-ndàb kepà-dĕ, bàsie-kĕ mi-ndàb ievò-n.

Vangt het varken! Ahakevi-m bàsie-k!

Ik heb (het) al gevangen, Nòk mi-ndàb ake-vĕ.

Bindt (het) stijf vast, Kasie-sĕ ahasie-dĕ.

» » strak » Vakà-vvĕ »

Ik heb (het) al stijf vastgebonden, Nòk kasie-sĕ mi-ndàb asie-dĕ.

Gij bindt het niet goed, Wò dò-m asie-dĕ.

Hier is de bijl, Ehi-tĕ kà-mpàk (bàsò-m.)

Brengt (het) hier, ik wil (het) goed vast» binden, Akamà-n, nòkkĕ ni-nggip mà-kie asie-dĕ.

Door storm uit het Oosten is dat huis ingestort, Sĕnda-wie kiewà-rrĕ sò-mbĕ, aha- e-pe mi-ndàb ierie-kĕ.

Zoek een put, Boe-i anarau-.

Zoek tot gij vindt (ziet), Anarau- damie-ie-die.

Wat is dit voor een huis? Tò kà-sàp sava- e-he?

Een begraafplaats, (lijken-huisje), Patàre-sava-.

Die man is al begraven, O-nim e-pe mi-ndàb ogi-bĕ.

Begraaft dien man, A-ogibi-m o-nim e-pe.

Later begraaf ik het gebeente; ik dood dan een varken voor het feest, Arie-ndĕ ajau-, nòk-kĕ mà-kie ogi-bĕ, nò-kkĕ bàsie-k mà-kie wazie-bĕ, zie nà-nggoek.

Waarvoor is dat? Tò nà-nggoek?

Een teeken voor de vreemdelingen (nl. bosjes gras, bladeren, enz. gebonden aan stijlen: eene uitnoodiging om achter de huizen te komen), Poe- oni-m tip nà-nggoek.

Wat is dat daar voor een huisje? Tò nà-nggoek papi-s sava- e-pe?

(Dat is) het huis, waar de vrouwen be» vallen, Worà-m sava-.

Hoogzwangere vrouwen gaan naar dat huis, Boe-btie jà-bĕ siepà-r worà-m sava- miet.

Overmorgen ga ik naar Mamboen, Hòpò-nòk Mà-mboen miet.

Die prauw is omgeslagen, Javoe-n e-pe mi-ndàb kahò-bĕ.

Is daar (er) zand? Sa e-ke?

Geen zand, (maar) veel modder, Sa ba-kĕ, gi-mkĕ otie-vĕkĕ.

VIII

Morgen ochtend ga ik de Boelaka-rivier binnen, E-tie apa-pĕ nòk mà-kie kwa» mie-n Boelà-ka oeroe-.

's Nachts ga ik naar het schip terug, Hà-pĕ nòk hetò-k (hietò-k) sò-mbĕ javoe-n miet.

(Deze) rivier (heeft) vele kronkelingen, Oeroe- otie-vĕ màsoe-k

Dat hout is hard, (goed) voor huizenbouw, De e-pe kasie-skĕ, sava- nà-nggoek.

Vooruit is harde oever, Pare-kĕ maha-i.

Daar vooruit is een groote bocht, (ook de omschrijving van een landtong), Maha-i e-pe kamò-n màsoe-kĕ.

Daar aan den overkant is hooge grond, Ka e-pe sò-mbĕ pare-.

Op dien hoogen grond zijn drie huizen, Sò-mbĕ pare- e-pe papi-s aha- iena-zako-d.

Deze huizen zijn van de Wammal-onim en dienen voor de kangoeroejacht, E sava- Wà-mmàl oni-m kò-mbĕ, sahà-m awe-.

Na afloop der kangoeroe-jacht keeren zij naar Wammal terug, Tie-skĕ awe-sahà-m hietò-k Wà-mmàl miet.

Van tijd tot tijd gaan wij in den drogen tijd de rivier op, Ariendane- tanama-, ariendane- tanama- pie-gĕ kwamie-n oeroe- (kanamie-n oeroe-).

In den natten tijd gaan wij naar Wammal terug, naar de kust, Boeràmboe-rĕ mà-kie hietò-k Wà-mmàl miet doe-vĕ miet.

Vertoeft gij hier lang? Wò miera-vĕ e-he màndie-n?

Ik ben eergisteren gekomen; ik blijf hier een maand, Nòk nanawie-sĕ kakie-nahà-m; nòk zako-d màndau- ehe-miera-vĕ.

Wat gaat gij doen? Wò tò awe-?

Ik ga het bosch in, op de varkensjacht (varkens opzoeken), Nòk de-(-gĕ) miet, bàsie-kĕ awe-, (bàsie-kĕ wòhà-nĕ).

Ik ga vogels jagen, Nòk oesoe-be awe-.

Ik ga kajoe-poetih schors halen, om een huis (een afdak) van te maken, Nòk boez poe-rĕ awe-, a-ha nà-nggoek.

Vandaag is het huis klaar, morgen ga ik casuarissen jagen, Nama- sava-mi-ndàb bari-n, apa-pĕ mà-kie keĕ-awe-.

Thans leggen wij aan om te eten; na het eten gaan wij verder de rivier op en verderop (hooger op) over» nachten, Nama- nò-kkĕ mà-kie tamàbĕ tamoe- ahie-ĕm nà-nggoek, tie-skĕ tamoe- mà-kie kanamie-n, maha-i e-pe noe.

Brengt het touw hier, ik bind de prauw vast, Kara-rĕ akamà-n, mà-kie asie-dĕ javoe-n.

Maakt dat touw los, Kara-rĕ e-pe a-oe»boegi-m.

Daar vooruit zijn heuvels, Maha-i e-pe rà-fĕ- rà-fĕ pare-.

Er komt een prauw aan, daar vooruit; dadelijk (kunt gij die) zien, Javoe-n pĕtieka-nahà-m, maha-i e-pe; damie-ie-die.

Waarom vaart gij de rivier op? Wò tore-kanamie-n oeroe-?

Pijlen halen, Toerie-p (toeri-p) awe-.

Ik ga rotan halen, Nòk toep awe-.

Ik ga heden naar Merauke; gij moet later (ook eens) naar Merauke komen en te Merauke overnachten, ten mijnent, Nòk nama- Armà-soe miet, wò arie-ndĕ damoe-, man Armà-soe miet, wò noe Armà-soe, nòk sava-.

Gij kent Merauke niet; gij moet het later zien; (er zijn) vele huizen; ik heb een groot huis, Wò bimbai- Armà-soe; arie-ndĕ wò damie- ie-die; sava- otie-vĕ; nòk sò-mbĕ sava-.

Ik zal later komen bij u, met pisang en (jonge en oude) klappers, Arie-ndĕ nòk manoe-màn, napie-t, ò-nggà-t, mi-sĕ, wò miet.

Voor wat? (om tegen wàt te ruilen?) Tò nà-nggoek?

Neen (niet om te ruilen); als geschenk voor u! Ba-kĕ; wòhà-n kò-mbĕ!

Daar is een krokodil! Kjoe epete-kĕ!

De krokodil is ondergedoken, in het water, Kjoe mi-ndàb kòsà-n, dakakoema-.

IX

Waar gaat gij heen? Wò i-ndĕ?

Ik ga naar Boeterieke; naar het strand (de kust); naar de tuinen; ik ga visschen; met de »kiepa" (groot rond schepnet), Nòk Boe-tie miet; doe-vĕ miet; ma-roe miet; nòk para-ra awe-; ie-mbarà-k.

Daar is uw vader! Wòhà-n eva-i epete-kĕ!

Komt hier! ik wil met u spreken, A-chmàn! (ànahà-m!); mehàòn makò-rĕ.

Daar is de groote weg, Sò-mbĕ koï- e-pe.

Snijdt die pisang af; brengt die naar huis om op te hangen, Napie-t awarò-k; aha- miet, avahò-gĕ.

Ik heb de pisang in huis opgehangen, Nòk mi-ndàb vahò-gĕ napie-t savakoema-.

Ik heb ('t) al opgeborgen, Nok mi-ndàb baki-vvĕ.

Hebt gij uw pisang al gehaald? Wò mi-ndàb hò-gĕ wòhà-n napie-t?

Gaat en brengt dat goed hier, Aumà-vĕ, makà-dĕ e-pe akamà-n.

Die man heeft zijne vrouw geslagen, O-nim e-pe mi-ndàb oesà-k esoe-m.

Slaat dien man! A- oesàki-m o-nim e-pe!

Gij zijt laat (langzaam) gij komt niet gauw, Wò arie-dĕ ò-gĕ; wò kama-kĕ bà-kĕ nahà-m.

Ik heb (hem) gezien, (maar hij) komt niet, Nò-kkĕ mi-ndàb narau-, ba-kĕ nahà-m.

Wanneer komt gij weer? Jà-ndĕ wò damoe-man?

Zijt gij ziek? Wò ierie-rĕ?

Vroeger ziek, thans beter (gezond) geworden, Màndie-n ierie-rĕ, namani-nggip mi-ndàb wien.

De regen heeft mijn sago-koek nat gemaakt, Nòk dasipĕre-kĕ he-ë mi-ndàb nasà-k.

Kwaamt gij gisteren? Neen, van ochtend ben ik gekomen, Wò wie-sĕ nahà-m? Ba-kĕ, e-tie apa-pĕ nòk mà-kie nahà-m.

Ik heb te Merauke geslapen, nu ben ik in Boeti (Boeterieke) gekomen, Namanòk noe Armà-soe, nama- nòk ma-kie nahà-m Boe-tie.

(Men kan te) Moppe niet slapen, (vanwege de) vele muskieten, Mò-ppĕ noe ba-kĕ, nànggie-t otie-vĕkĕ.

Gaat gij morgen ochtend? Zeker. E-tie apa-pĕ wò mana-vĕ? Mehà-nnaha-.

Ik slaap niet hier; ik slaap daar ginds, Nòk ba-kĕ noe ehe-; nòk noe maha-i e-pe.

Ik overnacht niet te Boeterieke; ik overnacht in Seepadiemerieke, Nòk noe Boe-tĕriekĕ ba-kĕ; nòk noe Sepa-diemĕriekĕ.

Heden, ben ik 's ochtends vroeg naar Merauke gegaan (na) geslapen (te hebben te) Wiewarre, Namà- e-tie apa-pĕ nòk Armà-soe miet, noe Wiewà-rĕ.

Heden kwam ik hier, Nama- nòk kakienahà-m (mà-kie nahà-m).

Gaat naar huis! A-hietòki-m!

Gaat allen henen! Wò o-nim e-pe aumà-vĕ!

Zegt dien menschen, naar huis te gaan, Otie-vĕ o-nim e-pe aurahi-m damie-hietò-k.

Ik heb het (hen) al gezegd, Nòk mi-ndàb ra.

Het is al bijna regentijd, B(oe)ràmboe-rĕ damie- ha-i.

Het is al bijna de droge tijd, Pie-gĕ damie- ha-i.

Ik heb mijn tuin afgewerkt, Nòk paja-mi-ndàb bari-n maroe-.

Ik ben al begonnen (vooruit) met bewerken, Nòk maha-i mi-ndàb paja-.

Mijn tuin is klaar, Nòk maroe- mi-ndàb bari-n.

Beëindigt snel uw (werk in den) tuin, Kama-kĕ aubarin- maroe-.

Vandaag ben ik klaar met bewerken van den grond; morgen ochtend ga ik pisang aanplanten, Nòk nama-mi-ndàb wàmbàdĕ, mi-ndàb bari-n; e-tie, apa-pĕ nòk màkieroe-n (mà-kie-aroe-n) napie-t.

Ik ga morgen pisangtrossen omwikkelen (met bladeren), Apa-pĕ nòk àmbà-m napie-t.

Ik heb al geplant, Nòk mi-ndàb aroe-n.

Ik ga naar den tuin om aardvruchten te oogsten, Nòk ma-roe miet, ki-mkĕ awe-.

X

Van het dorp der Kondonim tot en met Koembe wordt één taal gesproken, Kòn-doni-m miera-vĕ bai-zako-d Koe-m-bĕ miera-vĕ bai-zakod mehà-n.

Kombre en Misse hebben een andere taal, Kò-mbrĕ Mi-sĕ horà-k mehà-n.

Sanggasee en Domandee hebben weer een andere taal, Sà-nggase- Do-màndeie-sie horà-k mehà-n.

De Badee-onim hebben weer een andere taal, Ba-de oni-m ie-sie horà-k mehà-n.

De menschen, die eene andere taal spreken, begrijpen die van hier, Horà-k oni-m marie-n mehà-n meha-ikĕ.

De Oeroemeriekers gaan de rivier op, naar Badeerieke, om prauwen, Oeroe-m-oni-m kanamie-n oeroe-, Ba-derie-kĕ miet, javoe-n awe-.

De menschen der kuststreek laden klappers in de prauwen, om mede stroomopwaarts te varen naar Badeerieke, om prauwen te halen, Doe-vĕ oni-m mi-sĕ oekoe-n, kanamie-n nà-nggoek, Ba-derie-kĕ miet, javoe-n awe-.

De menschen uit de bovenstreek zijn gekomen om klappers, De-(gĕ) oni-m mi-ndàb nahà-m mi-sĕ awe-.

Vroeger werden prauwen geruild voor klappers, thans worden prauwen geruild voor ijzer, Màndie-n mi-sĕ javoe-n nà-nggoek, nama- wò-kĕrĕ javoe-n nà-nggoek.

De menschen uit de kuststreek hebben veel klappers, veel visch, veel tuinen; de lieden uit de bovenstreek hebben veel sago, geen klappers, kleine tuinen (weinig tuinen), veel kangoeroe's, Doe-vĕ oni-m mi-sĕ otie-vĕ, para-ra otie-vĕ, maroe-otie-vĕ; de(gĕ) o-nim da otie-vĕ, mi-sĕ ba-kĕ, maroe- papi-s, sahà-m otie-vĕ.

De menschen der kuststreek hebben groote tuinen, Doe-vĕ oni-m sò-mbĕ maroe- (oni-m).

Van Oeroemrieke tot Anasai en Nawarri tot Seriere zijn veel klappers en veel tuinen, groote tuinen, Oe-roemĕrie-kĕ A-nasa-i miet, Nawà-rie Sĕrie-rĕ miet mi-sĕ otie-vĕ, maroe- otie-vĕ, sò-mbĕ maroe-.

De andere negorijen zijn zoo niet, die zijn klein, I-sie miera-vĕ epeta-go ba-kĕ, papi-skĕ.

De dorpen aan de kust hebben (zoet) water; elke negorij heeft een put, Doe-vĕ oni-m miera-vĕ daka- e-pe, ie-sie miera-vĕ boei- e-pe, ie-sie miera-vĕ boei- e-pe.

De menschen in de bovenstreek (het binnenland) zijn weinig in aantal; die der kuststreek zijn groot in aantal (velen), De-gĕ oni-m papi-s oni-m, doe-vĕ oni-m otie-vĕ oni-m.

De Bovenlanders zijn zwak van lichaam, de Kustbewoners zijn mooi van lichaam, groote krachtige, (weldoorvoede) menschen, De-gĕ oni-m dò-m wòhà-nie, Doe-vĕ oni-m ni-nggip wòhà-nie, jà-b o-nim, jà-bĕmoe-k oni-m.

De menschen uit het oosten zijn klein en zwak, Sĕnda-wie oni-m papi-s wòhà-nie, dò-m wòhà-nie.

Daar zijn veel menschen, Otie-v oni-m epi-ndĕ.

Vele menschen zijn gedood, Otie-v oni-m mi-ndàb wazie-bĕ.

Waarom loopt die vrouw weg? Boe-btie e-pe tore-kĕ wòra-kĕ?

(Een) kangoeroe! (beteekent iemand, die bang is; tegenstelling van „basiekĕ"), Sahàm-kĕ!

Wie is dat? Te kà-sàp o-nim e-pe?

Wie zijt gij? Te kà-sàp wò?

Hè! [Uitroep] lang geleden hebben gij en ik al vriendschap gesloten! Giera-! màndie-n wò nòk dàkoe-mĕ!

Gij hieldt u zooeven verborgen, ik zag u niet, Nama- wò sarie-n, ba-kĕ nòk ie-die.

Ik verborg mij niet, ik was binnenshuis, Nòk sarie-n ba-kĕ, nòk sava- koema-.

Ik begrijp (ken U); toen ik vroeger naar Gandien ging weest gij den weg, Nòk meha-ikĕ; màndie-n nòk Gàndie-n miet, wò maha-i.

Zijt gij alleen? Wò zako-d?

Wij zijn met ons tweeën, Nòk iena- oni-m.

Die man is gisteren gekomen, ik ben vóór gisteren gekomen, E-pe o-nim wie-sĕ mi-ndàb nahà-m; nò-kkĕ nawie-sĕ kakie-nahà-m.

Hoe staat het met uw tuin? Tòta-go wòhà-n maroe-?

(Ik heb een) nieuwen tuin, Nò maroe-.

Is de klapperaanplant al opgekomen? Onggà-t roe-nĕ mi-ndàb oewà-r?

De klapperaanplant begint uit te spruiten, Onggà-t roe-nĕ damie- oewà-r.

(Dat is) later voor Merauke, om tegen ijzer te ruilen, Arie-ndĕ Armà-soe nà-nggoek, wò-kĕrĕ nà-nggoek.

Hè! (uitroep) ik ben moede, Jàmbà-dĕ! nòk sasoe-kĕ.

Waarom zijt gij moede? Wò tore-kĕ sasoe-?

Ik kom van verre, (heb ver geloopen), Nòk mahoe-tĕ menggĕ.

NEDERLANDSCH-SASAKSCHE WOORDENLIJST

(PRAJAASCH DIALECT)

DOOR

R. C. v. d. BOR,

Controleur bij het Binnenlandsch-Bestuur.

Verhandelingen

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Deel LVI.

5e Stuk.

BATAVIA,
ALBRECHT & Co.

's HAGE,
M. NIJHOFF.

1907.

NEDERLANDSCH-SASAKSCHE WOORDENLIJST

(PRAJAASCH DIALECT)

DOOR

R. C. v. d. BOR,

Controleur bij het Binnenlandsch-Bestuur.

Verhandelingen

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Deel LVI.

5e Stuk.

BATAVIA,
ALBRECHT & Co.

's HAGE.
M. NIJHOFF.

1907.

Toelichting.

De *Sasak* is vaak onduidelijk bij het uitspreken der woorden. Verwisseling van letters, vooral klinkers, komt daarom herhaaldelijk voor, t. w.: van i en iˁ, iˁ en é, é en è, é en éˁ, éˁ en èˁ, o en ò, van de *hamzah* [*atoewă*] en de k.

De voorvoegsels tot vorming van werkwoorden, worden dikwijls, in welk zinsverband ook, weggelaten; waar die dus ongebruikelijk zijn, bleven ze ook in deze lijst achterwege.

De toonlooze e en a zijn weergegeven door ĕ en *ă*; een dezer beide toonlooze klinkers zou dus bij de transcriptie kunnen vervallen; wegens analogie in de schrijfwijze van aanverwante talen is dit echter niet geschied.

De overgangsletters *j* en *w* worden gewoonlijk gebruikt, maar somwijlen ook weggelaten; men hoort zoowel *dowang* als *loang*, *baléjan* als *bĕséang*, enz.

NEDERLANDSCH-SASAKSCH.

(Prajaasch dialect).

Aal.	*Lindoeng, toenă.*
Aalmoes.	*Awon awon.*
Aan.	*Odjòk, lé*$^{\underline{c}}$.
Aandeel.	*Pijakan, poelihan.*
Aandoen, aangaan.	*Njèmpang.*
Aangenaam rieken, geurig.	*Sĕngèh.*
Aangezicht.	*Moewă.*
Aanhooren.	*(Dĕ)dĕngahang, mirĕngang.*
Aankleeden, aantrekken.	*Ngĕngadoe, ngĕngawih.*
Aankomen.	*Datĕng, rawoeh.*
Aankijken.	*Ngòngò*$^{\underline{c}}$, *njĕrĕp.*
Aannemen.	*Nĕrimă, nampi, nanggép.*
Aansteken.	Vuur —: *njĕdoet.*
	Van eene ziekte = besmettelijk: *lòntò*$^{\underline{c}}$.
Aantal.	*Tjatjahan.*
Aantoonen.	*Mĕréto*$^{\underline{c}}$, *ngatoerin.*
Aantrekken (zich een zaak niet willen-)	*Endé*$^{\underline{c}}$ *ngĕroengoe* (synoniem met Mal. *tida*$^{\underline{c}}$ *perdoeli*); 't kan me niet schelen = *akoe ĕndĕ*$^{\underline{c}}$ *roengoe.*
Aantijging.	*Pitĕnah, pisoenă.*
Aanvangen.	*Nĕmbé*$^{\underline{c}}$, *ngawit, nipa*$^{\underline{c}}$.
Aap.	*Godèk.*
Aardappel.	*Sabrang.*
Aardbeving.	*Lindoer.*
Aardbol.	*Goemi.*
Aarde, grònd.	*Tana*$^{\underline{c}}$, eetbare —: *tana*$^{\underline{c}}$ *kakĕn.*
Aardig, mooi, lief.	*Manis, bagoes, solah.*
Aardknol.	*Ambòn* (= Mal. *oebi.*)
Aardnoot.	*Katjang* (= Jav. *katjang tanah*).

Aars.	*Boewit, lowang boewit.*
Aars uitzakking, ook aambeiën.	*Bérot.*
Acht.	*Baloe*[2]: 18 = *baloe*[2] *olas*: 28 = *baloe*[2] *likoer*, 38 = *téloeng dasă baloe*[2]; 48 = *petang dasă baloe* of *pĕtang poeloe baloe*[2]; 58 = *sékĕt baloe*[2]; 68 = *nĕm dasă baloe*[2] of *nĕmpoeloe baloe*[2]; 78 = *pitoeng dasă baloe*[2] of *pitoe*[2] *poeloe baloe*[2]; 88 = *baloe*[2] *poeloe baloe*[2] 98 = *siwa*[2] *poeloe baloe*[2]; 80 = *baloe*[2] *poeloe*; *800* = *domas*; 8000 = *baloe*[2] *tali* of *baloe*[2] *ijoe*. 80000 = *baloe*[2] *laksă*.
Achter.	*Moedi, moeri*; naar achteren gaan = *bĕmoedi, bĕmoeri.*
Achterhalen, achteropkomen.	Om terug te laten keeren: *toetoet*; bijvb. om iets te geven wat vergeten was: *palé*[2]
Achterwaarts gaan.	*Soeroet.*
Acht geven, zorgdragen.	*Mĕlénga*[2]
Adellijk.	*Ménak, prĕwangsă.* Niet adellijk = *kawoelă.*
Adem.	*Ĕmbok*, ademen = *bĕrĕmbok.*
Adres.	*Alamat, tjiri.*
Afdalen.	*Ĕntoen*; neerlaten: *ĕntoenang.*
Afdrijven [met den stroom].	*Ilih*; is iemand aan de pokken gestorven dan bezigt men ook dit woord *ilih*: *nijă oewah ilih.*
Afgodsbeeld.	*Pédéwa*[2], *kĕmali*[2], *tĕtaloe.*
Afhalen, tegemoet gaan.	*Mĕndakin.*
Afkappen, afhakken.	*Nĕtăk*; aftoppen van een boom = *bĕrénggă.*
Albino.	*Bodak.*
Alle	*Sĕlapoe*[2]
Alleen, zelf.	*Mésa*[2] (d. i. in eigen persoon).
Altijd.	*Selaé* (*nă*), *sĕngoné*[2] (*nă*).
Alvorens, vóórdat.	*Sĕndéman* [d. i. *sa-ĕnde'*[2]*-man*]
Antwoorden.	*Bĕdjawab, nontò*,[2] *nimbal.*
Arm (niet rijk).	*Ravă, miskin.*
Arm (lichaamsdeel).	*Bĕtĕk.*
Armband, armring.	*Tèkèn imă*, enkelring = *tèkèn naé.*
Asch.	*Awoek*[2]

Avond.	Van 5—7 uur: *bijan*; van 7—12 uur: *pĕtĕng*; van 12—3 uur: *lingsir, simpir*; van 3—5 uur: 's morgens = *parĕk mĕnah*; 's avonds = *kĕmalĕm*;
Baadje.	*Klambi* (in 't algemeen); kort mannenbaadje met mouwen: *tangkong*; » » zonder » *tjantè*^{2}; » vrouwenbaadje zonder » *lamboeng*; Lang » met » *klambi bèlo*.
Baard.	*Rèrèk*.
Baden.	*Mandi*^{2}.
Bamboe.	*Tĕrèng*.
Bank.	*Koedă koedă*.
Baren, bevallen.	*Nganak*.
Barst in glaswerk.	*Rètè*^{2}, is er een stuk uit het glaswerk dan noemt men het: *djombèng* of *ritas*.
Bedaard.	*Sabar*.
Bediende.	*Panakawan*.
Bedreigen.	*Ngadjat*.
Bedriegen.	*Ngapoes*; bedrieger = *pĕngapoes*.
Begaan.	Een weg — = *nĕmpoeh, ngĕlanganin*. Die weg is niet begaanbaar = *langan sĕno ĕndé*^{2} *baoe tĕtĕmpoeh*.
Bedwelmd, beneveld, dronken.	*Bowos*.
Beek.	*Ejat*.
Been.	Beneden de knie: *naé tjokor*; boven de knie: *impoeng*.
Beenderen, bot.	*Tolang*.
Beenmerg.	*Lòlòr*.
Beer.	*Bĕroewang*.
Beginnen, aanvangen.	*Nĕmbe*^{2}, *ngawit, nipa*^{2}.
Begraven.	*Ngoeboer*, begraafplaats = *pĕkoeboeran, makam* (voornaam).
Begrijpen, vatten.	*Mĕngă, ngĕrti*.
Bekennen.	*Ngakoe*.
Belasting.	*Oepĕti, padjék*.
Beleefd.	*Tertip*.
Belofte.	*Sémajă*; beloven = *bĕsĕmajă*.
Beminnen, liefhebben.	*Angĕn*.
Beneden.	*Li bawa*^{2}, *bawa*^{2}
Benedenstrooms.	*Déré*^{2}.

Beproeven.	*Njènjoba*².
Berg.	*Goenoeng.*
Bergtop.	*Moer goenoeng, poetjoek.*
Beroemd.	*Kasoeb.*
Berouw.	*Nĕjsĕl.*
Beschaamd.	*Lilă.*
Besnijden.	*Njoenat.*
Bestellen.	*Mĕmĕsĕn, mĕwĕkas.*
Betalen.	*Bĕbajah,* betaling = *pĕmbajahan.*
Beurt.	*Giliran.*
Bevel.	*Pangandikă.*
Beven.	*Bĕgigit.*
Bevreesd.	*Takoet, pèrot.*
Bewaren.	*Njimpĕn, ngonja*².
Bezem.	*Djoman, sampat.*
Bezitten.	*Bĕdoewè, ngèpè.*
Bezoeken.	*Bĕdjango.*
Bieden, afdingen	*Bĕrĕga*².
Bil.	*Tongkèl.*
Binden.	*Nĕnali*²; gebonden = *tetali*².
Binnen.	*Dalĕm;* binnengaan = *tamă.*
Bitter.	*Pait.*
Blad.	*Daoen, gèdèng,* v/d klapperboom = *bombong.*
Blaffen.	*Ngolok*
Blaten, bleeren van een schaap.	*Bĕndjè*² *ĕndjè*², *bĕmbè*² *ĕmbè*².
Blauw.	*Biroe.*
Blazen.	*Nĕnijoep.*
Bleek.	*Koesĕm.*
Bliksem.	*Kisap;* bliksem met gelijktijdigen donderslag = *gèntèr;* getroffen door den bliksem = *te laèp isi*² *gèntèr.*
Blind.	*Boetă.*
Bloed.	*Gĕtih, dara*².
Bloedschande.	*Bèro* [Bal.]
Bloem.	*Kĕmbang.*
Blijven.	*Madè*².
Boeren laten.	*Kĕntĕrap.*
Boete.	*Dĕndă.*
Bondgenoot, kameraad.	*Kantjă.*
Boog.	*Panah, gandèwă;* pijl = *djĕmparing.*

Boom.	*Lolo*, (in samenstellingen: *lolon*).
Boonen.	*Antap.*
Boos.	*Gĕdĕk, sili.*
Bord.	*Piring.*
Borg.	*Tanggoeng.*
Borst.	*Dadă*; borsten = *soesoe;* tepel = *potok soesoe;* hangende borsten = *soesoe lapèk.* [eetbaar zeewier = *soesoe lopèk*].
Bosch.	*Gawah.*
Bot (niet scherp).	*Kongol.*
Boven.	*Atas, lé^{2} atas.*
Bovenstrooms	*Bolo^{2}.*
Braden.	*Bĕgoréng.*
Brand.	*Djoelat, kotong.* Iets wat reeds verbrand is, bijvb. sigaar, lampekous, heet *lĕlatoek.*
Branden.	*Njală.*
Breed.	*Galoeh. gambĕr.*
Breken.	*Mĕlĕng, mokă^{2}.*
Brengen.	*Djĕdjaoe^{2}, gadingang.* Breng 't hier! = *maéh.*
Brief.	*Toelis, soerat.*
Broeder.	*Sĕmĕtòn* (in 't algemeen); oudere broeder = *kaka^{2}* (van niet adellijken); jongere broeder = *adi^{2}, ari^{2}* [id]. oudere broeder (van adellijken): *bĕli.* jongere » » »: *adi^{2}, ari^{2}.*
Broek.	*Djalèr.*
Bron eener rivier.	*Ĕnggĕr, pĕngĕmpokan, kĕlĕboetan.* Oorsprong eener rivier = *otak ai^{2}*
Brons.	*Témbagă.*
Brug.	*Djĕmbatan tété.*
Bruid.	*Pĕngantèn nină;* bruidegom = *pĕngantèn mamă.*
Bruidschat.	*Adjï kramă:* het geven daarvan = *sorong* of *sĕrah.*
Brullen, loeien.	*Ngĕra.^{2}*
Buffel.	*Kao, koewao;* buffels hoeden = *ngarĕt.*
Buik.	*Tijan, bosangan;* buikpijn = *ngĕlèt, sakit tijan;* buikloop = *molang.*
Buiten.	*Loewah.*

Buskruit.	*Obat.*
Bij (insect).	*Gĕgĕti.*
Bij (nabij).	*Rapĕt, parĕk.*
Bij aldien.	*Lamoen.*
Bijl.	*Kandik.*
Bijten.	*Ngakò²*.
Cementdeeg.	*Lépă.*
Cholera.	*Molang* [ook *bală, groeboegan* = epidemie].
Citroen.	*Djĕroek.*
Clitoris.	*Tĕlĕ.*
Coïre.	*Besawă, bĕgalo*; van dieren = *bĕkaròng*; van honden = *bĕrènto²*.
Cijfer.	*Angkă.*
Daar, aldaar.	*Lè² ĕto, lè² noto*; van daar = *èlè² ĕto*, daarheen = *òdjòk ĕto.*
Dag.	*Djĕlo.*
Dagelijks.	*Bilang djĕlo.*
Dak.	*Atĕp*, dakpan = *doré.*
Dal.	*Lĕkok, lĕbah.*
Damp van kokend water.	*Koekoes*, (ook van 't lichaam).
Dansen.	Van mannen: *ngibing*, van vrouwen: *ngigél*
Dansmeisje.	*Gandroeng*, ook *djogèt* en *gamboeh*. Een gandroeng welke eenmaal geslachtsgemeenschap heeft gehad, mag niet meer als zoodanig optreden. Verg. Jav. *gandroeng* = gek van verliefdheid.
Darmen.	*Badoek.*
Denken.	*Mikir.*
Deugd.	*Kĕsolahan, kĕbagoesan.*
Deur.	*Lawang.*
Deze, dit.	*Ĕnè, sĕné*, dit is een groot huis = *balè sĕnè bĕlè²*; welk huis (bedoelt ge)? = *balè sĕmbé?*; dit (huis) = *ĕné.*
Dichtbij, nabij.	*Parĕk, rapĕt.*
Dichtdoen.	*Ngoedoeng.*

Die, dat.	*Ĕno, séno, sĕtijă.*
Die, dat (betrekk. vnwd).	*Să, sa*².
Dief.	*Maling;* stelen = *mémaling.*
Diep.	*Dalém;* diepte peilen = *roendjoeng.*
Dier.	*Sato.*
Dik, mollig.	*Mòkòh;* van voorwepen: *tébĕl.*
Dikwijls.	*Rimpĕs.*
Djagong.	*Djagoeng.*
Djamboe.	*Njamboe*².
Dochter.	*Anak nină.*
Doerijan.	*Dorèn, doerèn.*
Dokter (doekoen).	*Bĕlijan.*
Dol, gek.	*Gilă* (woest), *djogang* (kalm), gek van liefde = *binsang.*
Dolk.	*Kris*²
Dom.	*Belòk, bòngòk, gĕda*².
Donder.	*Goentoer.*
Dooden.	*Njématé*²
Doof.	*Gédòk, tongĕl.*
Doorgaan, doorloopen.	*Laloe.*
Door.	*Isi.*
Doorn.	*Doewi.*
Doos (of mand) met deksel.	*Pĕnontong.*
Dorstig.	*Bĕdak, kĕbarangan.*
Draaien.	*Mélénĕt.*
Dragen.	Op den schouder: *bĕlèmbah.* » het hoofd: *bébandă.* » de heup: *nèngkòk.* » » » (v. een kind): *ngoemba*². » den rug: *njinggé*². Voor den buik: *ngoko.* Aan de hand: *bebèntèk.*
Drie.	*Tĕloe;* 13 = *téloe olas;* 23 = *téloe likoer:* 30 = *téloeng dasă,* 33 = *téloeng dasă tĕloe,* 43 = *pĕtang dasă* (of *poeloe*) *tĕloe,* 53 = *sékĕt téloe,* 63 = *ném dasă* (of *poeloe*) *téloe,* 73 = *pitoeng dasă* (of *poeloe*) *tĕloe,* 83 = *baloe*² *poeloe tĕloe,* 93 = *siwa*² *poeloe tĕloe,* 300 = *téloeng atoes,* 3000 = *tĕloeng tali* of *téloe ijoe,* 30000 = *tĕloe laksă.*

Duizend.	*Sijoe, sătali.*
Duizendpoot.	*Limpan.*
Drinken.	*Ngènĕm;* uit een kĕndi — tuit = *njèrèt.*
Droog.	*Gĕro, gĕring;* v/e rivier = *tais.*
Droomen.	*Bĕrıpi, ngipi.*
Dronken.	*Bowos.*
Droppelen.	*Nitik.*
Drijven.	*Ngambang.*
Duif.	*Dară.*
Duiken.	*Njĕlĕm.*
Duister.	*Pĕlĕng.*
Dun.	*Nipi', tipis.*
Durven.	*Bani, wanèn.*
Duur.	*Mahĕl.*
Dwars.	*Malang.*
Dwerg.	*Dèndé* ^{2}.
Dijbeen.	*Impoeng.*
Dijk.	*Oso* ^{2}.
Ebbe.	*Sat.*
Echter, maar.	*Lagoe* ^{2}, *nanging.*
Echtscheiden.	*Bĕsèjang.*
Eed.	*Soempah.*
Een.	*Sòpò* ^{2}, *sa,* 11 = *solas.* 21 = *sălikoer,* 31 = *tĕloeng dasă sòpò* ^{2} 41 = *pĕtang dasă sòpò* ^{2} of *ămpat poeloe sòpò* ^{2}; 51 = *sékĕt sòpò* ^{2}; 61 = *nĕm dasă sòpò* ^{2} of *nĕm* ^{2} *poeloe sòpò* ^{2}. 71 = *pitoeng dasă sòpò* ^{2} of *pitoe* ^{2} *poeloe sòpò* ^{2}. 81 = *baloe* ^{2} *poeloe sopo* ^{2}; 91 = *siwa* ^{2} *poeloe sopo* ^{2}, 1100 = *sijoe satoes.* 11000 = *solas ijoe.*
Eend.	*Bébék.*
Eer.	*Hormat.*
Eergisteren.	*Djoeloen oewi* ^{2}.
Eerste.	*Pĕnĕmbé* ^{2}.
Eetbare aarde.	*Tana* ^{2} *kakĕn.*
Ei.	*Tĕlò* ^{2}.

Eiland.	*Gili.*
Eindigen.	*Bĕtĕlah.*
Elk.	*Bilang.*
Elleboog.	*Sikoe.*
Ellendig.	*Sangsară, moedarat.*
En, met.	*Dait, bèkè*^{2}.
Enkel (lichaamsdeel).	*Mală naè*, enkel-ring = *tèkèn naè.*
Enkelen.	*Ara*^{2} *să.*
Epidemie.	*Bală,* wanneer er veel sterfgevallen plaats vinden, spreekt men van *groeboegan.*
Erfenis	*Tĕmoean.*
Eten (rijst-).	*Mangan, ngakĕn, mĕdaran, madjĕngan* (het eerste woord beduidt bepaaldelijk rijst eten, de andere woorden betreffen ook ander voedsel dan rijst).
Even.	*Săbĕra*^{2}, *sămĕndă*^{2}.
Fakkel.	*Gòbòk.*
Familie.	*Pĕkadangan.*
Feest.	*Bĕgawé*; Huwelijksfeest = *bĕgawé iroep, bĕslamĕtan.*
Flanel.	*Ropă* (van Europa?).
Flauw vallen.	*Palĕng.*
Fluisteren.	*Bĕpésé.*
Fluit.	*Soeling.*
Fokken.	*Nganjam.*
Fraai, schoon, mooi.	*Solah, bagoes,*
Fijn.	*Aloes, dĕdĕk, ladĕk*; Fijn stampen = *noetoek ladĕk*^{2}.
Gaan, vertrekken.	*Loembar, lalo*; Ga heen = *lalo*; kom! = *anèh* (Mal: ajo). Weggaan, doorgaan = *lalo.*
Gaar.	*Masak.*

Gambir.	*Gambir.*
Gans.	*Bèbèk angsă, angsă.*
Gapen.	*Ngowam.*
Garnaal.	*Oedang.*
Gast.	*Témowé.*
Gat.	*Loang krongkong,* — in den grond = *Longkang.*
Gedrag.	*Bikas, kĕtĕmĕn, angkoeh.*
Geel.	*Koening.*
Geen.	*Ĕndé^2 nara^2*
Geest, goede —,	*Djin.*
Geheel, een geheel.	*Polak.*
Gehuwd.	*Kawin.*
Geit.	*Bèmbè^2:* [Boeg.] geitenhok = *barăn bèmbè^2*
Gek	*Gilă* (woest); *djogang* (kalm).
Gelasten.	*Njoeroe^2.*
Geleiden, brengen.	*Ngatong.*
Gelooven.	*Njadoe.*
Geluid.	*Oeni,* geluid geven = *moeni, bĕroeni.*
Geluk.	*Agĕt.*
Gelijktijdig, tezamen.	*Barĕng, sarĕng.*
Gemakkelijk.	*Gampang, moedah.*
Gĕndi (kĕndi).	*Tjèrètan, tjĕtjĕpan.*
Geneesmiddel.	*Owat,* geneesmiddel met toverkracht = *pénawar*
Genezen.	*Sĕlah, kinjam.*
Gereed.	*Sĕrgĕp, tjawis, tégĕp.*
Geschenk.	*Païtjă, pĕngĕbèng.*
Gestold.	*Kĕntĕl*
Getuige.	*Saksi.*
Geurig.	*Sĕngèh.*
Geven.	*Ngĕbèng.*
Gevoelen.	*Idap, rasă*
Geweer.	*Bĕdil.*
Gewend.	*Kasòh.*
Gezant.	*Oetoesan, soeroe^{2}an.*
Geul, gleuf.	*Oròng.*
Gezond.	*Sĕlah, sĕgĕr, kinjam.*
Gezwel.	*Ba^2.*
Gierig.	*Pĕlit.*

Gissen.	*Ngĕwagah, ngirā watarā*; gissen (Mal. aga^{2} [2]) = *tadah.*
Gisteren.	*Oewi^{2}.*
Glad.	*Lolat.*
Glas (om uit te drinken).	*Loemoer.*
Glagah [sach. spont.]	*Tĕboe salā.*
Glimlachen.	*Tjemoes.*
Goed, juist.	*Kĕna^{2}, bagoes.*
Goederen.	*Bandaran* [Mal. *barang* [2]].
Goedhartig.	*Sĕmoe.*
Goedkoop.	*Moerah.*
Golf, branding.	*Oemba^{2}.*
Gordijn.	*Klamboe.*
Goud.	*Mas.*
Graf.	*Koeboer, makam.*
Grap.	*Banjöl.*
Gras.	*Oepa^{2}*, grasmes = *awis.* Grassnijden = *ngawis,* Grasmaaien = *ngawas.*
Graven.	*Ngali.*
Grens.	*Walĕdan, watĕs.*
Groeten.	*Alan* [Mal. *bri tabé*].
Groeien.	*Téwo^{2}.*
Groen.	*Hidjo.*
Groenten (toespijs b/d rijst).	*Kando^{2}, kando^{2} kéla^{2}.*
Groot.	*Bĕlé^{2}*; grooter dan = *bĕle^{2}an dait;* grootst = *paling bĕlé^{2};* te groot = *kĕbĕlé^{2}an.*
Grootouders.	Van adellijken: *nini^{2}* » niet adellijken: *papoe^{2}*
Grot, hol.	*Goewā.*
Grijpen, vatten.	*Baoe* [Mal. *tangkap*].
Gij.	*Kamoe, dékadji, sidā.*
Haan.	*Sawoeng;* vechthaan = *manoek gotjékan;* hanegevecht = *gotjékan manoek.*
Haak.	Om iets aan te hangen = *rĕnggaéng.*
Haar.	Op 't hoofd = *boeloen oeloe.* Op 't lichaam = *boeloe.*
Haarwrong.	*Poendjoeng.*
Haastig.	*Kĕsit.*

Hagedis.	*Blèntjĕk.*
Hagel.	*Pĕnaboer, pantjĕroetă.*
Hakmes.	*Baté*^{2}.
Halen.	*Bĕbait.*
Half.	*Tĕnga*^{2}.
Hals.	*Bĕlong.*
Hand.	*Imă, gading;* handpalm = *lampak imă.*
Handschoffel.	*Adjok.*
Handelaar.	*Dĕngan dagang, soedagar;* handeldrijven = *bĕdagang;* handelswaar = *lĕmĕsan.*
Handwerksman.	*Toekang.*
Hangen.	*Gantoeng.*
Hard.	*Tĕgèng, kras.*
Hark.	*Garèng.*
Hars, getah	*Gĕta*^{2}.
Hart.	*kòsòng.*
Haten.	*Mĕri*^{2}, *gĕdĕk.*
Heden.	*Djĕlo sèné.*
Heelal.	*Djagat.*
Heelmeester (doekoen)	*Bĕlijan* (ook toovenaar) vrouwelijke doekoen: *bĕlijan nină.*
Heerendienst.	*Ajahan;* heerendienstplichtige = *pĕngajah;* heerendienst verrichten = *ngajah.*
Heet.	*Panas, angĕt.*
Heft.	(Mal. tangkei) *dandă.*
Heilig.	*Kramat;* gevreesde plaats = *simbit, angkĕr*
Hek.	*Lambah.*
Hel.	*Nèrakă.*
Helder.	Van water: *mĕnèng;* van licht en lucht: *mĕnah,* helder = zichtbaar, openlijk: *trang, njată.*
Helpen.	*Noeloeng.*
Hem, hen.	*Nijă.*
Hemel.	*Langit, soewargă.* Tusschen *soewargă* en *nĕrakă* bevindt zich de *pantară.*
Herinneren.	*Ngingăt.*
Herkennen.	*Nanda*^{2}*ang.*
Herkenningsteeken.	*Tandă, tjiri.*
Hersenen.	*Otĕk.*
Hersteld.	Zie: genezen.

Hert.	*Majoeng.*
Heusch.	*Patjoe, kĕna*^{c}.
Heuvel.	*Montong.*
Hiel.	*Tomĕt.*
Hier.	*Lé*^{c} *ĕté;* van hier: *élé*^{c} *ĕlé;* hierheen = *odjok èté.*
Hikken.	*Kĕsĕkoe*^{c}.
Hinneken.	*Ṅgèrèngèh.*
Hoe, hoedanig.	*Brĕmbé*; *brĕmbe kĕnoh* [Mal. bageimanakah]; hoeveel = *piră;* hoe lang = *piră kangoné*^{c}, *piră kalae*^{c}*nă.*
Hoef.	*Koepak.*
Hoesten.	*Batoek.*
Hoeveelheid.	*Tjatjahan, djoemlah.*
Hok, stal.	*Bară.*
Hol.	*Goewă.*
Hommel.	*Kĕbonĕng.*
Hond.	*Basong.*
Honderd.	*Satoes;*
Hongerig.	*Lapah.*
Honig.	*Madoe,* honigbij = *lam.*
Hoofd (lichaamsdeel).	*Oeloe, tĕndĕs.*
Hoofd (waardigheid).	*Datoe, pĕmĕkĕl, kĕpala desă, klijang* [voor *klihan* Bal.]
Hoofddeksel.	*Songko*^{c}, *kĕtjapil* (van gevlochten bamboe), *kĕtjopong* (Mal. *koepijah*).
Hoofdplaats.	*Pĕdjĕrowan.*
Hoofdpijn.	*Pènèng* (M. *pĕning*).
Hoog.	*Tinggang.*
Hooren.	*Dĕdĕngah, mirĕng.*
Hoorn.	*Songo.*
Hopen, verwachten.	*Kĕndĕl.*
Houden van iets.	*Dĕmĕn.*
Hout.	*Kajoe*; brandhout: *kajoe toenoe*^{c}*;* houtskool: *arĕng*^{2}*;* brandende houtskool = *barak.*
Horzel.	*Kĕnjalong.*
Huid.	*Lindong, kolit.*
Huig.	*Ĕnto*^{c2}
Huis.	*Bale, gĕdèng.*

Huren.	*Njéwă.*
Hurken	*Njĕngkĕng.*
Hut.	*Das,* (Mal. *pondok*).
Hij, zij.	*IJă, nijă.*
Ik.	*Akoe, kadji, tijang* (Bal.)
Ilalang.	*Ré* [verg. Batt ri].
In.	*Dalĕm*
Indien, als.	*Lamoen* [Lamp]
Indigo.	*Taoem, taroem;* indigoblauw maken: *tĕtaj*; kleeren blauw kleuren: *ngamĕs.*
Inhalen.	Z. a. bij een wedstrijd: *barong arong*; tegemoet gaan = *mĕndakin.*
Inham, baai.	*Tĕloek, mĕnangă.*
Inkrimpen.	*Ngĕsĕt;* van kou of ouderdom: *késoet.*
In orde maken.	*Ngrisă.*
Inslikken.	*Nĕlĕn.*
Ivoor.	*Dantă.*
Ja.	Ao^{2} [verg. Boeg. ngaoe = belijden]; om u te dienen: *mĕran.*
Jaar.	*Taon.*
Jaloersch.	*Talo até.*
Jong.	Van levende wezens: *badjang;* van planten: *oda^{2}.*
Jong.	Van een hond = *kòjòk* » » paard = *anak djaran* » » geit = *anak bèmbé^{2}* » » hoen = *anak manoek* » » eend = *mĕmĕri.*
Jongen, knaap.	*Kanak^{2} mamă,* (tot ± 15 jaar).
Jongeling.	*Tĕroenă.* (boven 15 jaar).
Juist.	*Kĕna^{2}.*
Jij.	Van hoogeren tot lageren en bij adellijken van de ouders tot de kinderen: *tjaj;* bij niet adellijken: *kamoe.*

Kaalhoofdig.	*Boelak.*
Kaars.	*Lilin.*
Kalf (van buffel en rund).	*Njèh.*
Kalk.	*Apoeh.*
Kalong [kleine vledermuis].	*Bokal.*
Kam.	*Sĕrang.*
Kaneel.	*Ontă.*
Kameraad.	*Kantjă, batoer.*
Kanon.	*Merijĕm.*
Kant, zijde.	*Sĕdi* (M. *tĕpi*); *ambing* (*sĕblah*).
Kant, haakwerk.	*Réndă, ôjah.*
Kapel, vlinder.	*Ewok* ²; pop = *tèlong*; rups = *olat.*
Kapok.	*Kapoek*, kapokboom = *rangdoe.*
Kapot.	*Sedă.*
Kappen.	Omkappen van boomen: *badoeng*; om bouwgrond te verkrijgen = *nanggas*; kappen van de takken = *bĕrènggă*; een weg openkappen = *ngoentas.*
Kar.	*Grobak.*
Kast.	*Lĕmari.*
Kat	*Mèjong.*
Katoen.	*Boengă*; katoenen goed = *sĕlémpoeri.*
Keel, adamsappel.	*Batjot.*
Kemiri.	*Lĕkong.*
Kennen, kunnen, weten.	*Naon, kĕtaon.* Ik weet 't niet = dat is niet bekend = *ĕndé*² *kĕtaon.*
Kĕladi (talĕs).	*Loma* ².
Kennis.	*Brajă.* Kennis = 't geen men van iets afweet = *pĕnaon.*
Ketel.	*Kotjor.*
Ketting.	*Ranté.*
Keuken, kookplaats.	*Pawon.*
Kidang.	*Sĕnggah*
Kiekendief.	*Klijang*; het rooven der kiekens door den kiekendief: *njambĕr.*
Kies.	*Mangkĕm.*
Kiezen.	*Mémélé* ².
Kikvorsch.	*Lépang.*
Kin.	*Sangkok.*
Kind.	*Kanak* ²; jongentje = *kanak* ² *mama*; meisje = *kanak*² *nină*; oudste kind =

	anak sĕngakă: middelste kind = *anak pĕnĕnga²*: jongste kind = *anak sĕngari*: aangenomen kind = *anak akon*: kleinkind = *baj* (Jav.).
Kip.	*Manoek.*
Kist.	*Pĕti.*
Klaar, helder, bewezen.	*Tĕrang, njată.*
Klauw.	*Koengkoe².*
Kleed [deken].	*Simboet, kaing.*
Kleedingstuk.	*Kadoean; kawiran*: kain in 't algemeen = *kèrèng*: kain voor het benedenlichaam der mannen = *sĕlèwo²*: kain voor id. der vrouwen = *bèndang*: gordeldoek of band tusschen buik en borst om 't lichaam gewikkeld der mannen = *saboek* en *bĕbĕt*: id. der vrouwen = *saboek*; slendang der vrouwen = *lèmpol*: korte doek die aan het eind van de *bĕbĕt* of *saboek* der mannen wordt vastgemaakt = *lèjang* en *dòdòt.* Het weglaten van deze *lèjang* of *dòdòt* staat gelijk met eene doodelijke beleediging, waarop in den oertijd zelfs de doodstraf stond.
Klaplooper.	*Dĕngan bĕkali omang*: *kali omang* of *kĕlomang* is een klein zeediertje hetwelk op andere dieren parasiteert.
Klein.	*Kodé².*
Klimmen.	*Moenggah, naèk:*
Knap.	*Péntĕr, ririh.*
Knevel.	*Sèmèt.*
Knie.	*Djadjĕngkoe*, knieschijf = *tolang djadjĕngkoe.*
Knikken.	Ja knikken = *nganggoet*; neen knikken = *ngentĕk.*
Knippen.	*Bĕgoenting.*
Knoop.	*Kantjing.*
Knoopen (een net —).	*Ngoelat, ngoelat péntjar.*
Knorren van een varken.	*Bĕngoekngoek.*
Knijpen.	*Tĕki²*; knijpen van een kreeft = *djĕpit.*
Koe.	*Sampi.*

Koek.	*Djadjă.*
Koekoesan voor 't rijstkoken.	*Koekoes.*
Koel.	*Tĕlih.*
Koenjit (cúrcuma).	*Koenji*^{2}.
Koffie.	*Kahwă, koepi.*
Kogel.	*Mimis.*
Koken.	In 't algemeen = *mĕrijap*; rijst koken = *ngĕmi, nĕding mi*; toespijs koken = *ngĕlak*; water koken = *nĕding ai*^{2}; koken, borrelen v/h water = *bangkal.*
Kokos.	Kokospalm = *lolon njioer*; kokosvrucht = *boewa*^{2} *njioer*; kokosmelk = *ai*^{2} *njioer*; kokosschaal = *tangkél*; kokos-schil (— vezel) = *kamboel*; kokosschaal als drinknap of waterschepper = *djaj.*
Kolk (diepte in eene rivier).	*Tiwoe.*
Komen.	*Datĕng, rawoeh*; kom hier = *ĕntéh.* Roept men iemand om 't een of ander wat hij bij zich draagt mede te brengen dan zegt men: *maéh.*
Komkommer.	*Timoen.*
Kooi.	*Baléjan.*
Koopen.	*Mĕli.*
Koorts.	*Tĕlih baké*^{2}.
Koper.	*Koeningan.*
Kopje.	*Tjangkir.*
Kort.	*Konté*^{2}; kort geleden, pas = *baroe.*
Koud.	*Tĕlih.*
Krab.	*Kĕpiting.*
Krabben.	Van een mensch = *kaok.* » » dier = *ngramak.*
Krachtig.	*Kĕrĕng, kĕntjéng.*
Kramp.	*Antoe, antoen.*
Kreupel.	*Tèmpang.*
Kreupelbosch.	*Djĕmpong.*
Kris.	*Kris.*
Krokodil.	*Bĕbalò*^{2}.
Krom.	*Bèngkòk.*
Kropgezwel.	*Bĕdòk.*
Kruin van het hoofd.	*Sĕmangĕt.*

Kruispunt.	Van 4 wegen = *pĕrapatan.* » 3 » = *pĕtĕloean.*
Krijgsgevangene.	*Bĕbandan.*
Krijgsgevangenen maken.	*Njèko*^{2}, of *bĕbaoe.*
Krijt.	*Apoeh blandă.*
Kuchen.	*Kĕsĕndam.*
Kuif.	*Djamboel.*
Kuit (lichaamsdeel).	*Bĕtis.*
Kuit (van de visch).	*Tĕlo*^{2} *ĕmpa*^{2}
Kunnen, vermogen.	*Tao, baoe,* ik kan 't niet vervaardigen = *akoe ĕndé*^{2} *tao mija*^{2}*;* de rivier kan niet bevaren worden = *kòkòh ĕndé*^{2} *baoe bĕsampan.*
Kussen, zoenen.	*Siroek.*
Kussen (om op te slapen).	*Galĕng.*
Kwaad, nijdig.	*Mĕri*^{2}.
Kijken.	*Njĕréjo*^{2}, *njĕrminang.*
Kijven.	*Njénjé.*
Laag.	*Lĕbah.*
Laat (d. i. te laat).	*Kasép.*
Laatste.	*Pĕngĕbihan, pĕnjĕmbih, pĕnoetoe*^{2}
Laboe.	*Bokah.*
Lachen.	*Ngĕlĕlé*^{2}, *kijat.*
Ladder.	*Andjah.*
Laf.	*Ĕndé*^{2} *bani.*
Laken (stof).	*Sĕklat, sĕngkĕlat.*
Lamp.	*Lampoe;* lamp zonder lampeglas = *dilah* (Mal. *palita*) lampepit = *sigi.*
Land.	*Paér, tana*^{2}
Landbouwer.	*Dĕngan tani, taoe tani.*
Landtong.	*Tandjongan.*
Lang.	Lang van maat = *bélo.* lang van duur = *ngoné*^{2}, *laè*^{2}. Hoe lang is 't geleden = *oewah sĕbrĕmbé kangoné*^{2} (of *kalaé*^{2}).
Langzaam.	*Adèng.*
Last, zorg.	*Ipoeh, soesah.*

Laten begaan, op zijn beloop laten.	*Aloer* [Mal *bijar*].
Laten weten.	*Bara*^{2} *maloer, midartă* (Bal).
Ledig.	*Gombas, soewoeng.*
Leenen.	Van iemand = *njingga*^{2}, *ngoelang njĕlang*; aan iemand = *njingga*^{2}*in, ngoelangin, njĕlangin.*
Leeren.	*Ngadjah, ngoeroek.*
Leeuw.	*Singă.*
Lekken.	*Bos.*
Lekker.	*Mai*^{2}, *ènak.*
Lendenen.	*Kèng, wangkingan.*
Lepel.	*Sidoet* (klein) *sĕndoek* (groot).
Letter.	*Sastră, aksară.*
Leven, lawaai.	*Oejoet.*
Leven (werkwoord).	*Iroep, idoep.*
Lever.	*Até.*
Lezen.	*Matjă, maos.*
Lichaam.	*Badan, awak, ragă.*
Licht, niet zwaar.	*Mènsang.*
Licht, niet duister.	*Tĕnang, mĕnah.*
Lichtekooi.	*Bĕlang, bĕlèr.*
Lidteeken.	*Kĕlap.*
Lief, aardig, mooi.	*Manis, bagoes.*
Liegen.	*Bĕroegoeng, lekak.*
Liggen.	*Begèlă*^{2} (in 't algemeen met de bedoeling om te slapen); *bégoeling* (d. i. heen en weer rollen); op den rug liggen = *ngală*^{2}; » » buik » = *langkèp*; » zijde » = *njĕlili.*
Ligmatje.	*Tipah.*
Links	*Kiri.*
Lippen.	*Djamèr, djĕlamèr.*
Loeien van een rund.	*Ngowè*^{2}.
Loeren.	*Ngèntè.*
Lombok.	*Sebijă.*
Lontarpalm.	*Dontal.*
Lood, tin.	*Timah.*
Loon.	*Oepa*^{2}; dagloonersarbeid verrichten = *nanggĕp oepa*^{2}

Loopen, gaan.	*Lampa^2, memargi, loengă.* Hard loopen = *plaj.*
Los.	*Obak, lĕpas.*
Losknoopen, losmaken.	*Ngĕlĕpasang.*
Lucht.	*Awang awang.*
Lucifers.	*Tjolok.*
Lui.	*Majoes, abot.*
Luis.	*Goetoe;* luizen zoeken = *bĕgoetoe.*
Lijk.	*Majit, lajon, bangké.*
Maag.	*Tempoelă.*
Maagd	*Dĕdară.*
Maan.	*Boelan;* maanéclips = *gĕrak.*
Maar.	*Lagoe^2, nanging.*
Macht, bevoegdheid.	*Koewasă.*
Mager.	*Koeroes.*
Mak.	*Insah.*
Maken.	*Mĕmija^2, ngarjă.*
Malen (tusschen steenen).	*Mélosèt.*
Man.	*Dĕngan mamă, taoe mamă;* echtgenoot = *sĕmamă;* mannelijk = *mamă;* mannetje van dieren = *péramă.*
Mand.	*Kĕraro* (groot), *pĕraras* (klein); mand met deksel = *soksokan.*
Mangga.	*Pao^2.*
Mangkoedoe.	*Patjé.*
Mank.	*Mikat.*
Markt.	*Pĕkĕn.*
Masker.	*Topèng.*
Mast.	*Pĕtijangan, pĕnandjĕran bidak.*
Mat.	*Tipah.*
Mazelen.	*Édéh.*
Medenemen.	*Djedjaoe^2, gadingang.*
Meel.	*Tepoeng;* tot meel stampen = *nĕpoeng.*
Meer.	*Lĕbih.*
Meisje.	*Kanak^2 nină, dĕdară.*
Melaatsch.	*Bĕrong.*
Melk.	Van een mensch = *ai^2 soesoe;* » » dier = *pĕrah.*

Mensch.	*Manoesijă, dĕngan, taoe* (Boeg.)
Mengen.	*Awor.*
Menstrua.	*Tjampoer.*
Mes.	*Lading, ladik, awis.* Mesje om op lontarblad te schrijven = *pĕmadjă;* hakmes = *baté*^{2}.
Met.	*Dait, béké*^{2}.
Meten.	*Sikoet.*
Miauwen.	*Bĕméjong.*
Midden, helft.	*Ténga*^{2}.
Mier.	*Tèdès, tèrès.* Groote, roode mier = *sĕmangah;* witte mier = *tĕmĕréné.*
Miereneter.	*Kloesih.*
Milt.	*Limpă.*
Minder.	*Koerang.*
Mishandelen.	*Mĕribasă.*
Misschien.	*Bade*^{2}.
Mist.	*Awoen awoen.*
Modder.	*Baok.*
Moeder.	*Ina*^{2} (Batt).
Moedig.	*Bani.*
Moeilijk.	*Ipoeh, soesah.*
Moesson.	*Masă.*
Moeten, behooren.	*Ĕndé*^{2} *baoen ĕndé*^{2} [Mal. *ta*^{2} *bolih tida*^{2}] 's avonds moet men met licht loopen = *kèmalĕm ĕndé baoen ĕndé bĕgòbòk.*
Mogen.	*Kanggo.*
Mond	*Biwih.*
Mooi, lief, aardig.	*Manis, bagoes.*
Morgen	*Léma*^{2}. Morgen ochtend = *léma*^{2} *kléma*^{2} of *léma*^{2} *aroe;* morgen avond = *léma*^{2} *bijan* 's morgens vroeg = *kléma*^{2} *léma*^{2} of *léma*^{2} *aroe*; overmorgen = *lat.*
Moskee.	*Mĕsigit.*
Muis.	*Tikoes.*
Muskiet.	*Brangkak*; kleine steekmug = *njinjik.*
Muur.	*Tèmbok.*
Muziekbekken.	*Gong, kĕmong.*
Mijn.	*Akoe ngépé.* Uw = *kamoe ngépé*; hun, zijn = *ijă ngépé.*

Naaien.	*Bĕdjait.*
Naakt.	*Mĕlondan.*
Naald	*Djaoem.*
Naam	*Aran, pasèngan.* Gehuwde mannen van adel voeren de titels van *Datoe, Raden, Mami*^{2}, *Djĕro* [Bal.] of *Bapa*^{2}. Achter *Datoe, Raden* en *Djĕro* volgen dan hunne eigennamen, terwijl achter *Mami*^{2} en *Bapa*^{2} de naam van het kind volgt. Zoons van *Datoe* en *Raden* voeren als kind en later totdat zij gehuwd zijn, dan wel totdat zij vader worden, den titel van *Noenă*, van *mami*^{2} en *Djĕro* dien van *Laloe.* Dochters van *Datoe* en *Raden* voeren als meisje en jonggehuwde vrouw den titel van *déndă:* die van *Mami*^{2} en *Djĕro* voeren den titel van *bi*^{2}. Dochters van een *Bapa*^{2} voeren geen titel. Worden zij moeder dan dragen zij den naam van het kind voorafgegaan door het woord *Ina*^{2}; [ook de niet-adellijken] Oude mannen en vrouwen van adel voeren den titel van *nini*^{2}; niet- adellijken dragen het woord *papoe*^{2} of *bai*^{2} voor hun eigennaam. Mannen die niet van adel zijn, nemen den naam aan van hun kind, voorafgegaan door *Ama*^{2}.
Naar.	*Odjòk.*
Nabij.	*Parĕk, rapĕt.*
Nacht.	*Malĕm.*
Nadeel, schade, verlies.	*Potjol.*
Nadenken.	*Mikir, angĕn.*
Naderen.	*Ngĕrapĕtang.*
Naderhand.	*Moerian.*
Nagel, klauw.	*Koengkoe*^{2}.
Nangka.	*Nangkă.*
Nat.	*Basa*^{2}.
Nauw, smal.	*Koeti*^{2}.

Navel. *Posĕt*; navelstreng = *ganto^{2} posĕt.*

Nedervallen. Bijvb. van vruchten en bladeren van de boomen = *rara^{2}* [zie vallen].

Nederzetting. *Rĕpo^{2}* is klein en van tijdelijken aard: men onderscheidt *rĕpo^{2} bèbèk*, *rĕpo^{2} manoek*, *rĕpo^{2} kao* naar gelang van de dieren die men er fokt; wordt er niets gefokt dan heet 't alleen *rĕpo^{2}*; *goeboeg* is grooter dan *rĕpo^{2}* en permanent;
pĕdasan is eene vereeniging van *goeboegs;*
dèsă is eene vereeniging van *pĕdasan's*

Neef, nicht. *Anak sĕmĕton.*

Neen, niet. *Ĕndé^{2}*; het is er niet = *ĕndé^{2} n-ara^{2}*

Negen. *Siwa^{2};* 19 = *siwa^{2} olas.*
29 = *siwa^{2} likoer.*
39 = *teloeng dasă siwa.*
49 = *pĕtang dasă* [of *poeloe*] *siwa^{2}.*
59 = *sèkèt siwa^{2};* 69 = *nĕm dasă* [of *poeloe*] *siwa^{2}.*
79 = *pitoeng dasă* (of *poeloe siwa^{2}.*
89 = *baloe^{2} poeloe siwa^{2}.*
99 = *siwa^{2} poeloe siwa^{2}.*
900 = *sangă*; 9000 = *siwa^{2} tali* of *siwa^{2} ijoe*: 90000 = *siwa^{2} laksă.*

Nemen. *Bĕbait.*

Nest. *Soewoe, kasoewoen.*

Net. *Sòròk* (klein net); *pèntjar* (grooter); net uitwerpen = *mĕntjar*; sleepnet = *djaring* (Mal. poekat).

Neus. *Iroeng.*

Nieuw. *Baroe.*

Niezen. *Kebasing.*

Nipahpalm. *Boejoek.*

Nog niet. *Endé^{2} man*: nog een oogenblik = *kari sabra^{2}, sĕnda^{2}.*

Noord. *Dajă.*

Nu. *Nani, sĕnanian*; nu en dan = *kapah^{2}, sagèt^{2}.*

Nut.	*Goenă, gawé;* het heeft geen nut = *ĕndé^{2} bĕgoenă:* tot welk nut = *apa gawéna.*
Nijdig.	*Mĕri^{2}.*
Oester.	*Basé.*
Oksel.	*Kĕlèlèk.*
Olie.	*Minjak.*
Olifant.	*Gadjah;* olifantstand = *dantă;* olifantssnuit = *toelalé.*
Omdat.	*Krană, awinan.*
Omheining.	*Lambah.*
Omvallen.	*Rĕba^{2},* [Mal. roeboeh].
Omwanding.	*Pagĕr.*
Onbeschaamd.	*Sĕmĕl.*
Onder, beneden.	*Bawa^{2}, lé^{2} bawa^{2}, élé^{2} bawa^{2}.*
Onderdompelen.	*Kĕtjĕlĕm.*
Onderhandelen.	*Moepakat, mepaoeloeh.*
Onderzoeken.	*Meriksă.*
Ondiep.	*Bawöt.*
Ongeluk.	*Sengkală, latjor.*
Onkruid, gras.	*Oepa^{2} oepa^{2}.*
Onrijp.	*Kata^{2}.*
Ontkennen.	*Mĕtilas. milas*
Ontmoeten, vinden.	*Bedait.*
Ontvangen, aannemen.	*Nampi, nĕrimă.*
Onvoorzichtig.	*Ampah.*
Onzichtbaar.	*Ĕndé^{2} pĕgitan*
Oog.	*Mată, pĕnjingak* (Bal.), *pĕnénténg, pĕningalan* (Jav) *sermin.*
Oogsten, d i. padi snijden.	*Mata^{2}.*
Oom.	Ouder dan vader of moeder = *oewa^{2}* of *mami^{2} kakă* (adellijken) en *ama^{2} kakă* (niet adellijken); jonger dan vader of moeder = *toewa,^{2} mami^{2} badjang* of *mami^{2} sai^{2}* (voor adellijken) en *toewa^{2}* en *ama^{2} sai^{2}* (voor niet adellijken). Als vocatief wordt voort adellijken *mami^{2} sai^{2}* niet gebezigd, terwijl voor niet adellijken *ama kakă* en alleen *toewa^{2}* worden gebruikt.

Oor.	*Kĕntòk.*
Oorknop.	*Sĕngkang.*
Oorlog.	*Pĕrang.*
Oorring.	*Anting anting.*
Oost.	*Témoe*^{2}.
Op.	*Lé*^{2}
Op, verbruikt.	*Bih.*
Opdat.	*Adin, mangdé.*
Open.	*Téboeka*^{2}
Openbaar, openlijk.	*Tĕrang.*
Opstaan (na slapen).	*Towès.*
Orde, in — brengen.	*Bĕrdjap.*
Oud.	In 't algemeen: *towa*^{2}; van menschen: *towa*^{2}, *wajah*, *tèkès*; van dieren: *towa*^{2}, *tekès*. van planten, levenlooze dingen = *towa*^{2} *Wajah* en *towa*^{2} beduiden een hoogeren graad van ouderdom dan *tèkès*.
Ouders	*Ina*^{2} *ama*^{2}
Oudsten.	*Pĕnowa*^{2}
Overblijven, resteeren.	*Kĕkaren, njisă.*
Overdag.	*Mĕnah.*
Overeenkomst, belofte.	*Sĕmajă.*
Overeind	*Ngadĕk, ngandjéng, ĕndjĕnăng.*
Overgeven.	*Ngoeta*^{2}.
Overgrootvader, — moeder	*Balo*^{2}.
Overmorgen.	*Lat.*
Overspel.	*Bĕkaroch.* Met eene slavin (geoorloofde) geslachtsgemeenschap bedrijven: *mémitra*; ongeoorloofd overspel of bloedschande: *béro.*
Overstrooming.	*Bĕlaboer.*
Overtreden.	*Ngĕlantoer.*
Overwegen.	*Nimbang.*
Overwinnen.	*Mĕnang.*
Overzijde.	*Ambing* (M. *sĕbrang*)
Paard.	*Djaran.*
Paddestoel.	In den grond: *tĕngkong*; in hout: *koeling.*

Pan.	*Sogon* [M. *koewali*]; van eene grootere soort heet *djĕmbangan;* aarden pan: *pĕnjeong.*
Pandan.	Zonder doornen: *poedak*; met doornen: *pandan.*
Pandeling.	*Pandjak.*
Pap.	*Boeboer.*
Papaja.	*Gĕdang.*
Papegaai	*Pèkat.*
Papier.	*Kĕrtas.*
Patjoel.	*Tambah.*
Pauw.	*Mĕrak.*
Pees.	*Oewat.*
Peilen (diepte —)	*Ngĕroendjoeng.*
Pendopo, voorgalerij.	*Sèsangkok.*
Penis.	*Bèlo*^{2}.
Peper.	*Sang, sahang.*
Piek.	Lange piek = *toembak*; korte piek = *djoengkat.*
Pinang.	*Boewa*^{2}.
Pis.	*Pènè*^{2}, pissen = *mènè*^{2}.
Pisang.	*Poenti*^{2}; rist pisang: *arit*; pisangkolf: *kòsòng poenti*^{2}.
Pit.	*Baloe, tolang.*
Plaats.	*Taò*^{2}.
Plaatsen, leggen.	*Ngolo*^{2}.
Plank.	*Papan.*
Plant, gewas.	*Talĕtan*; planten: *nalĕt*; rijstplanten = *nòwòng*; rondom een plant de aarde ophoogen = *bĕgĕboeh.*
Plat.	*Dèpèng.*
Ploeg.	*Tĕnggală*; ploegen = *nĕnggală*; ploegijzer- *tenggigi*; ploeghout: *singkal.*
Plotseling.	*Dadakkan.*
Plukken (vruchten.)	*Maras.*
Poep.	*Taj*; *poepen* = *naj.*
Pokken.	*Boetih;* figuurlijk: *ngajah;* van iemand die aan pokken gestorven is zegt men: *ilih* [d. i. afgedreven.]
Pompelmoes.	*Djeroeti.*
Poot.	*Naé.*

Pootstok.	*Djaoeh.*
Pot.	Voor water: *selao.*
Prauw.	*Pĕraoe, djoekoen, sampang.*
Prevelen.	*Ngamal* (Mal. *bĕdoa*);
Priester.	*Goeroe, pengoeloe.*
Profeet.	*Nabi.*
Prostituée.	*Djeradji*; eene vrouw die mannengek is: *djĕnggit, bèlang.*
Prijs.	*Adji.*
Puist	*Boedoen.*
Punt.	*Poto*; top van een boom: *poton kajoe.*
Puntig.	*Tadjĕm, tadjĕp.*
Put.	*lèngko*^{2}, *boewoen.*
Pijl van een boog.	*Djĕmparing.*
Raad.	*Nasihat.*
Raadhuis.	*Beroega*^{2}.
Raadsel.	*Pindjă pandjă*; — oplossen: *bĕpindjă pandjă.*
Raaf.	*Gagak.*
Rad, wiel.	*Rodă, giling.*
Raken.	Geraakt: *kĕnă, bakat*; gevat: *tĕbaoe.*
Ramboetan.	*Boeloewan.*
Rand, oever.	*Sĕdi.*
Recht.	*Lombo*^{2}.
Rechts.	*Kawan.*
Rechtvaardig.	*Adil.*
Reeds.	*Oewah.*
Regelen, eene zaak —.	*Ngĕroengoe*^{2}; die zaak is niet te regelen: *pĕrkară sĕno ĕndé*^{2} *tĕroengoe*^{2} [zie aantrekken].
Regen.	*Oedjan*: vallen van den regen: *gĕri*^{2}, *teri*^{2}.
Regenboog.	*Tédjă.*
Reiger.	*Kĕbango.*
Reinigen.	*Monèsang.*
Reisvoorraad.	*Sangoe.*
Reuk.	*Amboe.*
Reus.	*Raksasă.*

Rheumatiek. — *Rěnjoeh, lěso²*.
Rib. — *Tolang daèng*.
Rieken. — Onaangenaam — : *bais*; aangenaam — : *sěngèh*.
Riem (om te binden). — *Tali*.
Ring — *Ali ali*.
Rivier. — *Kòkòh*: riviermonding in zee: *loloan*: riviermonding in eene andere rivier: *pěrěmpong*.
Roeien — *Běbosé, bědajoeng*.
Roeispaan. — *Pembosé, dajoeng*.
Roepen. — *Ĕmpoh, ngěsèngan*.
Roer. — *Kěmoedi*.
Roest. — *Bětai*.
Rond. — *Bolět*.
Ronddraaien. — *Mělèsět*.
Rondom. — *Ngělining*.
Rood. — *Béa²*.
Rook. — *Pěndět*.
Rooken. — *Ngoedoet, ngělandjar*.
Roosteren. — *Manggang, noenoe²*.
Roover. — *Pěmbegal*.
Rotan. — *Pěnjalin*.
Rug. — *Boengkak*; rugggraat: *tolang bokong*.
Ruilen. — *Njiloer*.
Ruim. — *Galoeh, gamběr*.
Rund. — *Sampi*
Rups. — *Oelět*.
Rijk. — *Soegih, bědoewé*.
Rijp. — *Basak*.
Rijst. — Ongepelde: *paré*; gepelde: *běras*; gekookte: *mi, nasi*; rijst koken: *ngěmi, něding mi*; rijst blok (van karbouwenhuid verwaardigd): *lěsong, rampak*; lang rijstblok om rijst tot meel te stampen: *rantok*; kleiner soort rijstblok: *gěnděng*; rijst stampen: *noedja²*; rijststamper: *aloe*; nat rijstveld: *bangkět*; droog rijstveld: *raoe*; rijstschuur: *alang, sambi*; aarden rijstpot om de rijst in water

te koken: *kĕmé*^{2}; rijstketel om de rijst in damp te koken: *pĕmongkang*; kleefrijst = *rĕkĕt*; rijst overplanten: *nòwòng*; rijst wieden: *ngomă*; rijst snijden: *mata*^{2}; rijst opschuren; *bĕransoeh*; rijst dorschen: *djèdjé*; rijst zaailing = *béné*^{2}; zaadbed: *pĕngampar*; overgeplante zaailing: *dòwòng*: rijst zeef: = *tampi*^{2}; zemelen, kaf: *kot*; padi welke nog opschiet na den oogst = *paré oewor*; hout kappen op droge velden: *nanggas*; branden op id.: *sedoet raoe, ngonggon*: plantgaten maken: *nadjoek*.

Samentrekkend, wrang.	*Pakĕt.*
Sap.	*Ai*^{2}.
Sarong der vrouwen.	*Bèndang.*
Schaap.	*Biri biri.*
Schaar.	*Goenting.*
Schaduw.	*Lèngon, ĕmbĕl*; schuilen in de schaduw: *bĕlas lé*^{2} *ĕmbĕl.*
Scheel.	*Sèro*^{2}.
Scheenbeen.	*Tolang lolor.*
Scheiden.	*Bĕséang.*
Schelp.	*Kéké, basé.*
Scheren.	*Ngoeris*; scheermes: *lading pĕngoeris.*
Scherp.	*Mĕrang.*
Schieten.	*Bĕbĕdil, ngĕlamat.*
Schil.	*Lokèng*; schillen: *ngĕlokè*^{2}. afschillen met de tanden: *ngaos.*
Schild.	Éndé.
Schildpad.	Zeeschildpad: *pĕnjoe*: rivierschilpad: *boeloes.*
Schoon, rein, zuiver.	*Monès*, schoonmaken = *monèsang.*
Schoonbroeder.	*Ipar.*
Schoonzoon.	*Anak mĕnantoe.*
Schoot.	*Pangkoe, iwă.*
Schorpioen.	*Tĕngroe.*
Schors.	*Bĕbabak.*
Schotel, bord.	*Piring.*

Schouder.	*Towak*, schouderblad: *bĕlikat.*
Schreeuwen.	*Bĕkoewih, njoerak.*
Schreien.	*Nangis, bĕsĕrmin.*
Schrijven.	*Njoerat, noelis.*
Schuier.	*Sikat.*
Schuim.	*Kòwòk.*
Schuin.	*Njĕlili, miring.*
Schuld.	*Oetang;* schuldvordering: *singga*^{2} schulden en inschulden = *oetang oetangan.*
Schuldig, strafbaar.	*Bala*^{2}, *pĕlih.*
Schurft.	*Korès.*
Scrotum.	*Tĕlor, batoen tĕlor.*
Semangka.	*Kĕlèndé.*
Sik.	*Baòk.*
Sikkel.	*Baté*^{2} *awis;* fig.: *djoerang rantas.*
Sirih.	*Léko*^{2}.
Slaaf.	*Sépangan, pandjak.*
Slaan.	*Mantok*, met de hand slaan: *nampĕr.*
Slaap (mieren krieuwel).	*Panggĕl.*
Slachten.	*Njémĕlèh, bĕgòròk.*
Slang.	*Oelah;* groene vergiftige slang = *oelah sanggit*; kleine vergiftige slang: *oelah kepoe*; zwarte vergiftige slang: *bĕlaė pangan*; zwarte niet verg. slang: *oelah lijang*; groene niet verg. slang: *oelah bombong*; niet verg. sawaslang: *oelah sawa*^{2}.
Slank.	*Ganggas:*
Slapen.	*Tindo*^{2}, *mĕrĕm, mĕsaré:* sluimeren: *tèdĕm* slaperig: *ngandot* slaapplaats: *lintjak, lasah.*
Slecht, ondeugend.	*Sĕroro, tĕlâ, djadik.*
Slechts.	*Dowang, baé.*
Slendang.	*Lèmpòt.*
Sleutel.	*Anak sĕsĕrĕk*, slot: *sĕsĕrĕk.*
Slikken.	*Nĕlĕn:* doorslikken: *bĕbĕlĕt.*
Sloot.	*Oròk.*
Sluipmoorden.	*Ngĕlaksana*^{2}.
Sluiten.	Deursluiten: *ngèmpĕt;* iets met een deksel sluiten: *nombò*^{2}, *ngoedoeng.*
Slijk, modder.	*Raok.*
Smaak.	*Rasâ.*

Smal, nauw.	*Koeti*^{2} (bijv. van een kain), *ropĕk* (bijv. van een weg).
Smeeken, bidden.	*Nĕdă*, *noenas.*
Snel.	*Bĕtjat*, *njĕrĕk*; vlug, (bijv. van arbeid) *sĕrpĕk.*
Snoeperijen.	*Djadjă.*
Snoer, hals — ;	*Boekal.*
Snot.	*Iroes.*
Snuiten.	*Mĕmari*^{2}.
Snurken.	*Gĕròk.*
Snijden.	*Mĕlĕng*; grassnijden = *ngawis.*
Soort.	*Roewă.*
Specerijen.	Als handelswaar: *ratjik;* als eetwaar: *ragi.*
Speeksel.	*Tidjoe*^{2}; spuwen: *bĕtidjoe*^{2}.
Spelen	*Kĕdèk.*
Spiegel.	*Kĕsĕnă.*
Spin.	*Balotjantjing.*
Spreken.	*Ngraos*, *bĕkĕranté;* onduidelijk zijn in het spreken z. a. kleine kinderen doen: *réto*; wartaal spreken: *ngrèmon*; spreken door gebaren: *dako*^{2}.
Springen.	Van boven naar beneden: *nèmpoh*; opspringen: *bĕroendja*^{2}; springen in de verte: *njontlak*, *ngradjang.*
Sprinkhaan.	*Balang.*
Spruit.	*Poesoek.*
Spijker.	*Pakoe.*
Spijs.	*Dahar.*
Staan.	*Ngandjĕng*, *ngadĕg.*
Staart.	*Élong.*
Staken, ophouden	*Bĕtĕlah.*
Stal.	*Bară* [Batt.]
Stampen.	*Noedja*^{2}.
Stand, stand v. h. volk.	*Bangsă*, *wangsă.*
Standhouden, beletten.	*Ngandĕk.*
Stank.	*Bais.*
Steen.	*Batoe.* Ook *sélă* in den naam *sélăparang. Parang* beteekent de framboesia-ziekte of *poeroe* *). In het district

*). Deze naamsafleiding zou de Redactie zonder nader bewijs niet gaarne onderschrijven. Gewezen moge worden op de gewone beteekenis van parang = rots (in verschillende met het S. verwante talen en ook in plaatsnamen) en poeroe = rood, roode aarde, of ook frambosia indica. Red.

Pringgabajă, ± 4 paal bewesten de districtshoofdplaats, wordt een steen aangetroffen, welke de overeenkomst vertoont met een paar menschenlippen, welke door de framboesia-ziekte ontsierd zijn; daar zou vroeger de eerste nederzetting ontstaan zijn van het eiland *Lombok*, en *Sèlăparang* geheeten, waaruit zich ten slotte het rijk van dien naam zou hebben ontwikkeld.

Steenkool.	*Langas batoe*
Stekelvarken.	*Landak.*
Steken.	met een wapen naar iemand: *bĕgalah*; ergens iets insteken: *noendjoek*; iets ergens doorheensteken: *bĕlĕtjok.*
Stelen.	*Maling.*
Stem, geluid.	*Oeni, sĕwară.*
Ster.	*Bintang.*
Sterk.	*Kĕrĕng.*
Sterven.	*Maté, pĕlot* (bijwijze van verwensching, z. v. a. stik jij!)
Stiefkind.	*Anak tèrè*^{2}, stiefvader: *ama*^{2} *tèrè*^{2}.
Stier.	*Bantèng.*
Stil, eenzaam.	*Soewoeng.*
Stil zwijgend.	*Mĕnĕng.*
Stofregenen.	*Rintis.*
Stok.	*Toendjang.*
Stooten.	*Kĕdamper*: afstooten: *toengkă* (Mal. toelak).
Stom.	*Pako*^{2}, *dako*^{2}.
Stoom, damp.	*Koekoes.*
Storten.	*Noempah.*
Sotteren.	*Bĕgaga*^{2}.
Stout, ondeugend.	*Djadik, tĕlă.*
Straat, zeeëngte.	*Sélak.*
Straatweg.	*Roeroeng.*
Straffen.	*Mòngòr.*
Straks.	*Laoen, laoen djoeloe*^{2}, *barès.*
Strand.	*Pasisi.*
Stroomen (van een vloeistof).	*Ngèlèk.*
Stroomopwaarts.	*Bĕdèrè*$^{2\,2}$;

Stroomofwaarts.	*Bĕbolo*^{2}.
Strot.	*Tĕmroko;* strottenhoofd: *batjol.*
Struikelen.	*Kĕdantoek.*
Stuit.	*Tombong, tĕmĕrtoet.*
Stuk, kapot.	*Sédă, botĕs, bĕlah, rĕmoek.*
Stuk (bij 't tellen).	*Boengkoel;* bijv. 2 huizen: *doewă boengkoel balé.*
Stijgbeugel.	*Loengkă loengkă.*
Stijgen.	*Naék.*
Suiker.	*Goelă.*
Suikerriet.	*Tĕboe;* wilde suikerriet (glagah): *tĕboe sală.*
Taal.	*Basă.*
Tabak.	*Mako;* tabaksdoosje = *tjoepoe;* tabakspruim: *pĕnjoesoet;* tabakpruimen: *njoesoet.*
Tak.	*Pèmpang.*
Talisman.	*Azimat.*
Tam.	*Insah.*
Tamarinde.	*Bagé*^{2}.
Tand.	*Gigi;* tanden vijlen = *bĕkikir;* tanden zwart maken: *bĕlati;* tandvleesch: *isin gigi.*
Tante.	Bij adellijken: ouder dan vader of moeder *bibi*^{2}; jonger dan id.: *sai*^{2} of *mémé;* bij niet adellijken: ouder dan vader of moeder *ina*^{2} *kakă;* jonger dan id. *sai*^{2}.
Tasch.	*Gandèk;* tasch, ook zak in een baadje: *kantong.*
Te.	*Lé*^{2}.
Tegenhouden.	*Ngĕndolang, ngandĕk.*
Tellen.	*Itoeng.*
Terugkeeren.	*Ngoelé*^{2}, *noelak.*
Thans.	*Nani.*
Tien	*Sepoeloe;* 10000 = *sĕlaksă.*
Tin.	*Timah.*
Tjabé.	*Sĕbijă.*
Toch.	*IJă.*
Toen.	*Sĕdĕk.*
Toenemen.	*Ngĕròmbo*^{2}, afnemen = *koerang.*

Toespijs. — *Kando*².
Toevallig, ten rechte. — *Noedjoe.*
Tong. — *Éla*².
Tonen. — *Mĕréto*².
Toornig. — *Boedoeh*, *sĕrĕngĕn.*
Toovenaar. — *Noedjoem*; tooverspreuk: *sĕtijar*, *mĕntĕră.*
Tot. — *Djangkă*, *ĕntah* van . . . . tot . . . .: *élé*² . . . . *djangkă* . . . .
Touw. — *Tali*; touwdraaien: *mĕlèsĕt*, *ngètĕr*, *pĕpit.*
Traan. — *Ai*² *mată.*
Trap. — *Andjah.*
Trekken. — *Ngantoe*²; voorttrekken: *ngoros*; uittrekken: (*ng*) *ĕmbot.*
Troebel. — *Kĕmoet.*
Trom. — *Gĕndang*, *bĕdoek.*
Trompet. — *Pĕrèrèt.*
Tros (vruchten). — *Toendoen.*
Trouwbelofte. — *Soebajă*, *sĕmajă.*
Tuin. — *Kĕbon*, *taman.*
Tusschen, — ruimte. — *Antară*, *sĕlak.*
Twaalf. — *Doewă olas.*
Twee. — *Doewă*; 22 = *doewă likoer*, 32 = *tĕloeng dasă doewă*; 42 = *pĕtang dasă doewă* of *ămpat poeloe doewă*; 52 = *sékĕt doewă*; 62 *nĕm dasă* [*nĕm poeloe*] *doewă*; 72 *pitoeng dasă* [*poeloe*] *doewă*; 82 *baloe*² *poeloe doewă*; 92 *siwa*² *poeloe doewă*; 200 *satak*; 2000: *doewang tali*; 20000: *doewă laksă.*
Tweeling. — *Kĕmbar.*
Twisten. — *Bĕkrèntjòh*, *bĕkĕntjan*, *bĕkréjok.*
Tijdens, gedurende. — *Sĕdĕk*; gedurende den avond moet iedereen met licht loopen: *sĕdĕk pĕtĕng sĕlapoe*² *dĕngan adin nă djaoe gòbòk.*
Tijger. — *Matjan.*

Ui. — *Bawang*; witte ui = *lĕsoenă.*
Uit. — *Élé*².
Uitbarsten. — *Ngĕmpòk.*

Uitkomen; te voorschijn komen.	*Tiwo* [2].
Uitlaten.	*Njoegoeloeng.*
Uitnoodigen.	*Bĕrolĕm, mĕnjila* [2].
Uitschelden.	*Njoempa* [2].
Uitslag.	*Karèng.*
Uitzonderen	*Njidènang.*
Uw.	*Sidă ngépé, kamoe ngépé.*
Vader.	Bij adellijken: *mami* [2]; bij niet adellijken: *ama* [2] [Batt.]
Vagina.	*Pépè* [2], *tĕlé.*
Vallen.	*Lawo* [2] (van menschen); *tĕri* [2], *gĕri* [2] (van andere zaken).
Valsch.	*Gĕgaén.*
Van.	*Elé* [2]; van boven: *élé* [2] *atas*; van onderen: *élé* [2] *bawa* [2]; van avond: *laoen laoen bijan, laoen kĕmalĕm*; van daag: *djĕlo* [2] *sĕné.*
Vangen.	*Baoe.*
Varken	*Bawi.*
Vast, stevig.	*Ĕrĕt.*
Vasthouden.	*Nĕgĕl.*
Vechten.	*Bĕsija* [2].
Veel.	*Lowé* [2].
Veêren.	*Boeloe.*
Veertien.	*Ampat olas*; veertig: *pĕtang dasă* of *ămpat poeloe*; 40000: *ămpat lakʼă.*
Vegen.	*Njapoe*; afvegen, afstoffen: *ngosap.*
Ver.	*Djao* [2], *rĕnggang.*
Verbergen.	Iets verbergen: *njĕbó* [2]; zich verbergen: *bĕboeni*; verborgen, onzichtbaar = *batin.*
Verbeteren.	*Ngĕna* [2] *ang.*
Verbieden.	*Bĕbala* [2]; verboden: *tébala* [2]; verbod: *pĕmbala* [2], *wară.* De vetatief wordt uitgedrukt door: *ĕnda* [2] of *kĕndé* [2] (Mal.: djangan).
Verbijsterd.	*Simo.* (Vgl. Soend. kasima *Red.*)
Verdwaald.	*Kĕpoesa, kĕsangsang.*

Verdwenen.	*Tĕlang.*
Vergadering.	*Sangkĕpan* [zie onder weerwolf].
Vergeten.	*Loepa*^{2}.
Vergeefs (te-).	*Sija-sija.*
Vergiffenis.	*Ampoen, ampoerä.*
Vergissen.	*Mĕlih, njala*^{2}.
Vergrooten.	*Ĕmbĕlé*^{2}*-ang.*
Vergruizeld.	*Lĕboer.*
Vergunnen.	*Noergrăhă, loergă.*
Verhaal.	*Waran.*
Verhemelte.	*Lantak* (vóór in den mond), *longgah* (dieper in den mond).
Verhuizen.	*Ngalih.*
Verkeerd, mis.	*Sala*^{2}, *sisip.*
Verkleinen.	*Kode*^{2}*-ang.*
Verkleumd, verschrompeld.	*Kĕsoet.*
Verkoopen.	*Bĕdjoewal, bĕdagang,*
Verkoudheid.	*Sĕlĕmă.*
Verkrijgen, vinden.	*Maoe*^{2}, *bĕdait.*
Verlies, schade.	*Pòtjòl.*
Verliezen (in den strijd).	*Ngalah.*
Vermeerderen.	*Ngĕlĕbihin, ngĕlĕbihang.*
Vermengen.	*Ngaworang.*
Verminderen.	*Ngoerangang.*
Vermoeid.	*Kĕntalo*^{2}, *lĕlah.*
Veroordeelen, vonnissen, beslissen.	*Moepoetin;* ter dood veroordeelen: *ngilangang.*
Verpanden.	*Njanda*^{2}, *njandă*
Verschrikt.	*Tindjot.*
Verschijnen.	*Marĕk.*
Versterking.	*Pètak.*
Verstrooiing.	— zoeken wegens verdriet: *njèlèmor.*
Vertrekken.	*Lalo, loembar.*
Vervolgens, voorts.	*Bĕtroes, troes.*
Verwant.	*Kadang, bĕsĕmĕton, besĕmĕton djari.*
Verwonden.	*Ngĕlĕkĕtang.*
Verwonderd.	*Bĕnga*^{2}.
Verzadigd.	*Bĕsoeh.*
Verzamelen.	*Ngoewoer.*
Verzoeken om iets.	*Noenas.*

Vet, dik, mollig.	*Mòkòh, baras.*
Vier.	*Ămpat*, 24 = *ămpat likoer* 34 = *těloeng dasă ămpat*; 44: *pětang dasă* (*ămpat poeloe*) *ămpat*; 54: *sekĕt ămpat*; 64: *něm dasă* (*nam poeloe*) *ămpat*; 74: *pitoeng dasă* (*pitoeng poeloe*) *ămpat*; 84: *baloe*^{2} *poeloe ămpat*; 94: *siwa*^{2} *poeloe ămpat*; 400: *samas* 4000: *pětang tali* of *ămpat ijoe.*
Vierkant.	*Mérapat.*
Vinger.	*Ranggot*; duim = *inan imă*; wijsvinger: *tédjo*^{2}; middelvinger: *ranggot lĕnga*; pink: *kĕrigi*^{2}.
Viool.	*Rĕdĕp.*
Visch.	*Ĕmpa*^{2}.
Visschen.	*Mantjing.*
Vlak.	*Asah.*
Vlakte.	*Lĕndang.*
Vlechten.	*Ngoelat, ĕmpir.*
Vleermuis.	*Kĕntjolit;* vliegende hond: *boekal.*
Vleesch.	*Djangan, isi*; vruchtvleesch: *işi*; gekookt vleesch: *raon*, gedroogd vleesch: *rarit.*
Vlerk van eene prauw.	*Kantir.*
Vleugel.	*Klètèk.*
Vlieg.	*Kĕlikit.*
Vliegen.	*Kĕsoer*; opvliegen door den wind: *ĕngkĕlép.*
Vlinder.	*Éwok-éwok*
Vloed.	*Andjo*^{2}, *pasang.*
Vloer.	Aarden vloer: *bĕtaran*; planken vloer = *banban*; houten vloer: *waton*; bamboe vloer: *lasah.*
Vlot.	*Rakit.*
Vluchten.	*Pĕlaj.*
Vlug.	*Sérpĕk* (zie snel.)
Voet.	*Naé, tjokor.*
Voetpad.	*Pĕngòròng.*
Vogel.	*Kĕmanoekan.*
Vogelkooi.	*Baléjan.*
Vol.	*Pĕno*^{2}.

Voldoende, genoeg.	*Sĕmai*^{2}, *njandang.*
Volgeling, page.	*Parĕkan.*
Volgen.	*Ngiring.*
Volk.	*Bangsă, wangsă.*
Voor.	*Djoeloe;* voorgaan: *bĕdjoeloe.*
Voor, ten behoeve van.	*Oemah.*
Voorbeeld.	*Imbă.*
Voorbij.	*Liwat.*
Voorheen.	*Laè*^{2}, *saman laè*^{2}.
Voorhoofd.	*Kĕnding;* voorhoofdplaats: *tĕnakar, sĕmangĕt.*
Voorhuid.	*Polon bélo*^{2}, *lèndong bélo*^{2}.
Voortaan.	*Éra*^{2}; gij moogt voortaan niet meer zóó doen: *éra*^{2} *kĕndé*^{2} *mĕnó.*
Voorteeken.	*Tjiri.*
Vouwen.	*Ngĕlĕpĕt;* vouw: *lĕpĕtan.*
Vragen.	Vragen om iets: *ngèndèng, noenas;* vragen naar iets: *bĕkătoean.*
Vrede.	*Patoeh.*
Vroedvrouw.	*Bĕlijan nină.*
Vroeg.	*Aroe.*
Vroeger.	*Piranan.*
Vroolijk.	*Girang.*
Vrouw.	*Dĕngan nină, taoe nină;* echtgenoote: *sĕnină;* wijfje van dieren: *pĕrină;* vrouwelijk: *nină.*
Vrucht.	*Boewa*^{2}, *boewa*^{2} *kajoe.*
Vrije (on-adellijke).	*Kawoelă.*
Vuil.	*Garoet, rèmong.*
Vulkaan.	*Goenoeng bĕrapi.*
Vuur.	Vuur aanmaken: *belé*^{2} *api;* vuur uitdooven: *pĕra*^{2} *api.*
Vijand.	*Moe (ng) soeh.* [Zou het Boeg. woord voor vijand: *bali* wellicht door de Sasaks, die vele Boegineesche woorden in hunne taal hebben opgenomen, aan de bewoners van het eiland *Bali* gegeven zijn, omdat zij hen als hunne natuurlijke vijanden beschouwden?] (? *Red.*)
Vijf.	*Limă;* 15: *limolas.*

25 *Sĕlaé.*
35 *Teloeng dasă limă.*
45 *Pĕtang dasă* (*ămpat poeloe*) *limă.*
55 *Sèkĕt limă.*
65 *Năm dasă* (*năm poeloe limă*).
75 *Pitoeng dasă* (*pitoe poeloe*) *limă.*
85 *Baloe*^{2} *poeloe limă.*
95 *Siwa*^{2} *poeloe limă.*
500 *Limă ngatoes.*
5000 *Limang tali.*
15000 *Lĕbak sĕpă.*
50000 *Limă laksă* of *sèkĕt ijoe.*

Waar? *Lé*^{2} *èmbé.*

Waardigheid, — steeken. *Kagoengan.*

Waarbeen? *Odjòk ĕmbé.*

Waarom? *Kĕmbé, sangka*^{2}, *kembé sangka*^{2}, *apă sebabnă, apă awinan*; waarom zijt ge niet gekomen: *kĕmbé sangka*^{2} *ĕndé*^{2} *datĕng.*

Wachten. *Ngantih.*

Waken. *Mĕtangi.*

Wand. *Pagăr* [Mal. *dinding*]; sasak wand = *antjak antjak.*

Wandelen *Bĕkĕdèk* (eig. spelen.)

Wang. *Sangkèp.*

Wanneer? *Piran.*

Wapen. *Gĕgaman, sèkĕp.*

War. In de — zijn. Van de gedachten: *sémo*; bij 't spreken, onsamenhangend spreken: *ngrémon, ngĕrĕmĕng.*

Warm. *Angĕt, panas;* van het lichaam: *bĕbĕk* (zie zweet.)

Was. *Lilin.*

Wasschen. *Bèso*^{2}; van de kleeren: *mopo*^{2}.

Wat, welk? *Apă, brĕmbé*; *apă aran goenoeng sĕno:* hoe heet die berg? *Brĕmbé, goenoeng sĕno tinggang* (of *tinggang kĕnòk*; *kĕnòk:* mal. *kah*): Is die berg hoog?

Water. *Ai*^{2}; onder water: *kĕtjĕlĕm, tĕlĕp:* watervloed: *bĕlaboer.*

Waterhoos	*Oeloeh.*
Waterleiding.	*Télabah.*
Waterpokken.	*Tjangkriman.*
Weder, andermaal.	*Ampò*^{2}, *malik.*
Weduwe, weduwnaar.	*Bĕbaloe.*
Week, zacht op 't gevoel.	*Ĕmboek.*
Weerlicht, schijnsel.	*Kisap.*
Weerwolf [lykanthropos.]	*Séla*^{2} of *taoe séla*^{2} [Bal. *léjak*] De *séla*^{2} is een mensch die zich in een hond of zwijn kan veranderen, waarvoor verschillende ilmoe's bestaan, (o. a het steken van een blad achter elk oor en van een tak op het zitvlak, om een varken te worden). In de duisternis, vertoont de *séla*^{2} op eenigen afstand een vurig schijnsel, en hij kan slechts een brommend geluid voortbrengen. De *séla*^{2} *boengă* houden zich bepaaldelijk op in het luchtruim, waar zij samenkomsten — *sangkĕp* — houden en dan met elkander paren. Het *séla*^{2} kind — *bĕbaj* — wordt echter op aarde geboren, steeds gelijktijdig met een gewoon menschelijk kind. Het *bĕbaj* kan na de geboorte dadelijk loopen, het blijft altijd klein, is alleen voor de ouders zichtbaar, heeft het hoofd in den vorm van den pisangkolf — *kósòng poenti*^{2} — en eet slechts steelsge — wijze, terwijl het bij voorkeur zijn kleeren wascht in de sajoer.
Wees.	*Anak éwo*^{2}, *jatim.*
Weg, verdwenen.	*Tĕlang.*
Weg.	*Langan, roeroeng, margi.*
Wegjagen.	*Nijah, noendoeng.*
Weigeren.	*Ĕndé*^{2} *mélé.*
Weinig.	*Sékĕtjèt, sĕkĕdi*^{2}.
Wekken.	*Dodo*^{2}.
Welke [betr. vnwd].	*Sa*^{2} *ĕmbé, sĕmbé.*
Welvarend.	*Makmoer, lĕmĕr.*
Wenkbrauw.	*Alis.*

Werk, arbeid.	*Pékarjan, pĕgawéjan*; werken: *bĕgawéjang bĕkarjă.*
Wesp.	*Lani, gĕgĕli;* aardwesp: *tĕrĕnggènggèng.*
Westen.	*Bat. barăt.*
Weten.	*Naon.*
Weven.	*Njèsèk.*
Wie.	*Saj.*
Wild.	*Lijah;* verwilderd: *gamang.*
Willen.	*Mélé.*
Wind.	*Angin*; een wind laten: *ngéntoet;* windhoos: *angin poesoet.*
Winkel.	*Bĕbalé*^{2}.
Winst.	*Bati.*
Wit.	*Poté*^{2}.
Wolk.	Regenwolk: *okĕp*; gewone wolk: *orép.*
Wond	*Lĕkĕt, mĕtatoe.*
Worm.	*Bijah;* aardworm: *longă.*
Wortel.	*Akah.*
Wreken.	*Balăs;* weerwraak: *ngantémang.*
Wij.	*Ită sĕlapoe*^{2} *koe.*
Wijd, losjes.	*Boròk.*
IJverig.	*Pasoe.*
IJzer.	*Bĕsi.*
Zaad.	Van gewassen: *béné*^{2}; ontkiemd zaad of pas uitgekomen plant: *ĕmbas ĕmbas:* dierlijk zaad: *mani, ai*^{2} *béto*^{2}: zaadbal: *tĕlor, baloen tĕlor.*
Zaaien.	Van padi: *ngampar*; van andere planten: *nimoeh*; zaadbed: *pĕngampar, timoehan.*
Zacht van aard.	*Bĕsĕmoe.*
Zadel.	*Kĕkapă.*
Zand.	*Gĕrès, gĕsik.*
Zee	*Ségară*
Zeer, erg.	*Lalo*^{2}, *gati.*
Zeeroover.	*Badjak.*
Zeggen.	*Ngraoes, njĕboet, ngoetjap.*
Zeilen.	*Bébidak.*
Zeker.	*Patjoe, gati* (M. *soenggoeh*). *moelá* (Mal. *mémang*).

Zelden. *Langah.*

Zes. *Něm; 16 němolas; 26: něm likoer.*
36: *Těloeng dasă něm.*
46: *Pětang dasă něm* of *ěmpat poeloe něm.*
56: *Sèkět něm.*
66: *Něm dasă něm* of *něm poeloe něm.*
76: *Pitoeng dasă něm* of *pitoeng poeloe něm.*
86: *Baloe² poeloe něm.*
96: *Siwa² poeloe něm.*
600: *Téloe ngatak*; 6000 *něm tali* of *něm ijoe*; 60000: *něm laksă*;

Zeven. *Pitoe²*; 17: *pitoe² olas*; 27: *pitoe² likoer.*
37: *Těloeng dasă pitoe².*
47: *Pětang dasă pitoe²* of *ěmpat poeloe pitoe.*
57: *Sèkět pitoe².*
67: *Něm dasă pitoe²* of *něm poeloe pitoe².*
77: *pitoeng dasă pitoe²* of *pitoe² poeloe pitoe.*
87: *Baloe² poeloe pitoe².*
97: *siwa² poeloe pitoe².*
700: *pitoe ngatoes*: 7000: *pitoeng tali* of *pitoe² ijoe*; 70000: *pitoe laksă.*

Zichtbaar, openbaar. *Lahir, těrang, njată.*

Ziekte. *Sakit, soengkan*; epidemie: *bală.*

Ziekte veroorzakend. *Rogă.*

Ziel. *Njawă.*

Zien. *Gita²*; starend kijken: *mělěr.*

Zilt. *Paï².*

Zilver. *Sělakă.*

Zingen. *Ngrambang, ngidoeng, bělawas.*

Zitten. *Tokol, mělinggih*; met de beenen kruiselings: *běsilă*; met beide beenen naar ééne zijde: *njéngkéng*; zit-of ligplaats: *lintjak*; zitbankje: *sěntaoe.*

Zoeken. *Běboja².*

Zoenen. *Siroek.*

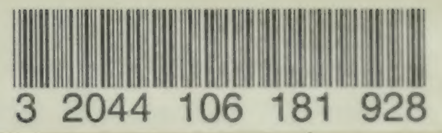
Zoet.	*Manis*, *matèng*.
Zolder.	*Tĕkĕp*; zoldderrek boven het vuur: *sĕmpară*.
Zon.	*Djĕlo*; opkomen van de zon: *tiwo*²; ondergaan van de zon: *sĕrĕp*; zonsverduistering: *gĕrah*.
Zoo, zoodanig, aldus.	*Mĕno*, (M. *bĕgitoe*), *mĕné*, (M. *bĕgini*).
Zooals.	*Mara*² (M. *sĕpĕrti*.)
Zooeven.	*Oné*².
Zoogen.	*Njoesoe*² (v. h. kind), *mĕnjoesoe*² (v/d moeder).
Zool.	*Lampa*² *naé*.
Zoon.	*Anak mamă*.
Zout.	*Sijă*.
Zuchten.	*Bangsĕl*.
Zuid.	*Laoe*²
Zuigen.	*Ngĕmot*.
Zuinig.	*Ngonja*².
Zuster.	Oudere zuster: *sĕmĕlon*; jongere » : *adi*², *ari*²; van adellijken: *ĕmbòk*; » niet adellijken: *kaka*².
Zuur.	*Pĕdis*.
Zwaar.	*Brot*.
Zwaard.	*Kléwang*.
Zwager.	*Ipar*.
Zwak.	*Loemah*, *lĕmĕs*.
Zwaluw.	*Alat alat*.
Zwanger.	*Bĕtijan*.
Zwart.	*Bèrĕng*.
Zwavel.	*Warirang*.
Zweer.	*Bongkang*.
Zweet.	*Ĕmbĕk*.
Zwelling.	*Ba*².
Zwemmen.	*Ngònòng*.
Zwijgen.	*Tĕdo*², *mĕnĕng*, *lis*.
Zij.	*Ijă*, *nijă*.
Zijde (stof).	*Soetră*.
Zijde (rand, oever).	*Ambing*.
Zijn (ww).	*Ara*².
Zijn, hun.	*Ijă ngépé*.

Lijst van Uitgaven
VAN HET
BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

welke tegen den opgegeven prijs (bij vooruitbetaling) bij den Bibliothecaris kunnen worden besteld. Leden van het Genootschap betalen de helft van den prijs en aan Boekhandelaren wordt rabat verleend.

Catalogus codicum Arabicorum.	*f*	2.—
Mr L. W. C. VAN DEN BERG, Verslag der Maleische en andere handschriften	»	2 —
K. F. HOLLE, Tabel van Indische alphabetten.	»	7.50
E. NETSCHER en Mr. J. A. VAN DER CHIJS, Munten van Ned.-Indië (Verh. deel 31).	»	7.50
Dr. A. B. COHEN STUART, Kawi-oorkonden facsimilés	»	10.—
id. Inleiding en transscriptie	»	3.—
F. S. A. DE CLERCQ, Het Maleisch der Molukken	»	2 —
FRANCHEN en DE GRIJS, Chineesch-Hollandsch woordenboek in het Emoy-dialect	»	6.—
* Realia, 2e deel	»	6.—
» 3e »	»	8.—
Mr. L. W. C VAN DEN BERG, De Mohammedaansche geestelijkheid en geestelijke goederen op Java en Madoera	»	1.50
H. SUNDERMANN, Kurze Formenlehre der Niassische Sprache.	»	0.50
A. HAGA, Nederl. Nieuw-Guinea, 2 dln.	»	10 —
P. J. F. LOUW, De derde Javaansche Successie-oorlog (1746—1755).	»	3.—
——— De Java-oorlog van 1825—1830, 1e deel met atlas.	»	6.—
id. 2e en 3e deel à	»	5.—
id. 4e deel.	»	5.50
TJOA TJOE KOAN, Hari raja orang tjina.	»	1.25
J. W. YZERMAN, Beschrijving der oudheden nabij de grens der residenties Soerakarta en Djogjakarta (met atlas)	»	12 —
De Tjandi Mëndoet vóór de restauratie, door B KERSJES en C. DEN HAMER	»	5.—
Catalogus der munten en amuletten van China, Japan, Korea en Annam, door H. N. STUART	»	2.50
Rapporten van de Commissie in Nederlandsch-Indië voor oudheidkundig onderzoek op Java en Madoera over 1901	»	1 50
id. » 1902	»	5.—
id » 1903	»	3.—
VELTMAN, Atjehsche woordenlijst	»	1.25
Tjandi Djago (van dit werk wordt aan leden géén reductie verleend)	»	15 —

* 1e Deel uitverkocht.

3 2044 106 181 928

